

ద్రుతప్రకృతికావలొకనము

ద్రుతవిషయసామగ్రి - ద్వితియభాగము

ఆంబడిపూడి నాగభూషణం

డిసెంబరు - 1985

ప్రతులు : 500

రూ. 30 లు

ప్రకాశకులు :

అంబడిపూడి రామకృష్ణమూర్తి

అంబడిపూడి నాగభూషణం

డా. కె. వి. కె. సంస్కృతకళాల,

3/3. అరండల్ పేట,

గుంటూరు - 2.

స్వరాజ్య లక్షిమైన్,

లాల్ పేట, గుంటూరు - 3.

పాత్రులు : ఎం. జి. లక్ష్మీ ప్రసాద్, ఎం. జి. లక్ష్మీదేవి
 పాత్రులు : ఎం. జి. లక్ష్మీ ప్రసాద్, ఎం. జి. లక్ష్మీదేవి

అర్చనఁ దేవి యేదో యాదెదీ నది మొదలి

జీచితమార్గమునఁబుఁ ద్రోవ్వుకొనిను

పలుకఁ దేవి మైనఁ బాటింపక బ్రహ్మ

మంచిను భావమ్ము నెరిపి మోని

నంతరంబి యరయఁ దెంచుకొసాహస

మృదువోక చూచిత్య మాపరించు

నేర్చినదిబుక్కఁ గూర్చినచిర్చల

శేముడివిభవ మే మేమొ చలము

నభ్యుదయపరంపరల నిర్రోదికముగ

నెప్పు డాకాంతి నేయునహృదయు లగుట

వగిలి యాగ్రంథ చుర్చించు వల్లదంఘ్రు

లాదిలక్ష్మీప్రసాదుల కనికభక్తి.

ఆ మో ద ము

*

‘వ్యాక్రియస్తే శబ్దాః అనేనేతి వ్యాకరణమ్’

ఏకశబ్దస్సమ్యక్ జ్ఞాత స్సమ్యక్ప్రయుక్త స్స్వర్గే లోకే కామః సుగమః -
తస్మాదధ్యయం వ్యాకరణమ్’ -

ఈ విధముగ వ్యాకరణస్వరూపమును ప్రయోజనమున
పెన్దలు కటాక్షించియున్నాడు. ఇది త్రికాలాబాధిత మైననత్యము.
వ్యాకరణశాస్త్రమువలన ప్రయోజనము లేన్నియో అన్నింటినీ పొం
జలిముని మహాభాష్యమున వేర్కొనియున్నాడు. బాలవ్యాకరణ
మును అతివ్యాప్తి అవ్యాప్తి దోషములు లేకుండ పరస్కారిము
చేయుచు కావించేడిపాత్రప్రవచనపద్ధతి నేడు కనబడుట లేదు.
బాలవ్యాకరణముననే ఇంత అలసతి చూపు మనకు మహా భాష్య
సిద్ధాంతరహస్యము లనగతము లగుట యెట్లు? ఏభాషయం దైనను
ఉత్పవించిన శాస్త్రగ్రంథ మాభాషాసంప్రదాయమునబట్టి బ్రదుకు
చుండును. ఆస్వరూపము సమగ్రముగ అనగాహనము కాకున్నచో
విషయము ఒంటు బట్టదు. అందును కొన్నికొన్ని ఘట్టములు నీన్ని
నేడు తెలుసు అనభేదము లేకుండ మేధావులబుద్ధులకు పదును పెట్టు
చునే యున్నవి.

ఈసంవర్ధమున ముఖ్యముగా నునవి చేయవలసినవిషయ
మొకటి ఉన్నది. భాషాచారిత్రకవ్యాకరణసిద్ధాంతములు ప్రాచీన
పద్ధతికి భిన్నములుగా నున్నవి. విషయభేద మున్నది. చారిత్రక
వ్యాకరణగ్రంథములు శబ్దోత్పత్తిహేతువులను ఆంగ్లసంప్రదానానా
సారముగా వివరించుచున్నవి. సంస్కృతాంధ్రవ్యాకరణములు లోక
వ్యవహారమున సిద్ధము లేనరూపములను పరామర్శించి ప్రకృతి
ప్రత్యయవిభాగము చేసినవి. చారిత్రకవ్యాకరణ లీరూప మిట్లు లోక
వ్యవహారమున రూఢ మగుటకుఁ గలహేతువులను ప్రవర్ణించును
ఆంగ్లభాషాప్రచురముగ వారిఅభిప్రాయములను తెల్పిరి. చిత్ర వే.

మనఁగా ఆమార్గము లోనివారు ఈ ప్రాచీనసంప్రదాయమార్గములోని వారు కూడ దానినే మెచ్చుచున్నారు. నాచిన్నతనమున ఈ భాషా శాస్త్రగ్రంథములను ప్రమాణములుగ స్వీకరించెడువారు కారు. పోగా ఇవి ఆభాసము లని మామనసుల కెక్కఁ బలికెడివారు. వారికిని వీరికిని వివాద మపుడు మునుచుపాకమునఁ బడియెడిది. భాషా నియమము లేనియూరోపాలలో వ్యాకరణశబ్దము విసఁబడుట గాని సహించుట గాని అంతరించిపోవుచున్న సమయమున ఇట్టి యింతటి గ్రంథమును వ్రాయఁబూనుట యాశ్చర్యమే.

లక్షణ మెప్పుడును లక్ష్యానురోధిగా ఊడవలెను. ఆలక్ష్యము శిష్టప్రయోగరూఢ మైయుండవలెను. పాఠభేదములను గమనించి ఏపాఠ మర్థవంతమో ప్రకృతమున కెంత ఉపకరించునో దానిసమ స్వయప్రకార మెట్లో ఇన్ని ఆలోచించుకొని లక్షణముతో నేక వాక్యత కుదుర్పవలెను. ఈలక్షణగ్రంథానుశీలనమునందుఁ గాని వ్యాఖ్యానమునందుఁ గాని యిన్నిరకము లైనచిక్కలున్నవి. అంతటి శ్రమకోర్చి యిట్టిగ్రంథరచన చేయుటలోనికష్ట మనుభవైకవేద్యము.

తెలుఁగువ్యాకరణమునందు సంస్కృతవ్యాకరణన్యాయ ములు కొన్నిచోట్ల సాధకము లగును గాని కొన్నిచోట్ల బాధకములు గూడ సగును. లక్షణగ్రంథములను పాఠము చెప్పవారు చాలమంది సాధకము లైనఆద్యవ్యాకరణపరిభాషలను న్యాయములను స్వీకరించి బాధకము లైనవానిని-విడిచిపెట్టుచున్నారు. ఈవిమర్శగ్రంథమునందు ఆంధ్రలక్షణగ్రంథములసమన్వయమార్గమున ఈతనిగ్రంథాభినివేశము ముచ్చట గొల్పును.

ఆంధ్రవ్యాకరణమునకు ఆద్యగ్రంథము సన్నయభట్టారక విరచిత మైనఆంధ్రశబ్దచింతామణి. ఈచింతామణిలో — చింతామణిలో నేమి! తెలుఁగువ్యాకరణగ్రంథములలో ద్రుతము ద్రుతప్రకృతికములు ద్రుతకార్యములు తన్నిర్ణయములు కొంచెము చికాకును పెట్టుచునే

యన్నవి. చునను పెట్టి చదువువారికి పాఠము చెప్పువారికి కొంత క్షిప్ర సమయ్య లగుచున్నవి. ఆసలములయందు వారికి సంబంధించినబుద్ధి బలముతో వారు వారు సమాధానములు చెప్పుచున్నారు. ఎవరి ప్రణాళిక వారిది.

ఆయవృంతుడు ఈనాగభూషణం కేవలము ద్రుతము ద్రు.ప్ర.లు తత్కార్యములకు సంబంధించినవిషయములను బహువిధ పరిశీలనముతో ద్రుతస్వరూపాన్వేషణము ద్రుతిప్రకృతికావలొకసము ద్రుతికార్యానుశీలనము అనుమూఁడురూపములలో భగీరథప్రయత్నముతో వేలుచుటలకు పైగా విస్తరించి మతిభేదములతో పూర్వ వైయాకరణసిద్ధాంతపరిశీలనము కావించియున్నాఁడు.

ఇంతవఱకు కేవలము ద్రుతమునకు సంబంధించి నిష్పాక్షికముగ సమగ్ర మైనసమీక్షితో వినుర్వనగ్రంథ మిట్టిది బుట్టినే లేవనవచ్చును.

మిత్రులు శ్రీరామబ్రహ్మంగారు సెల విచ్చినట్లు ఎవరు ఎంత గుఱినను వారిఆంధ్రన్యాకరణపీఠాధిపత్యమునకు కించి త్తయిన లోనము రానివచ్చువాని వ్యాసం.స.సిద్ధాంతముఁను ఆములచూడముగ పరిశీలించి గుణదోషములు విశ్లేషించునీతినిసానున్యముఁ మొనరించి వారి కావంగమే కొలుపుచున్నది.

ద్రుతిప్రకృతి - ద్రుతిప్రకృతికము - ఈరెండియు పరిస్పరభిన్నములా? ఏకాంబోధికము లైతపర్యాపకములా? ఈవిషయమున బ్రహ్మశ్రీ కాకేభట్ల కృష్ణరాయశాస్త్రిగారి వినుర్వనమును చక్కగా అన్వించి అంబలిజోగాములను చూపపన్నములు చేసినాఁడీగ్రంథకర్త. పనిలోపనిగా వీనింగూర్చి లాక్షణికులపలుకులను కావనరానిపద్ధతిలో నిశితముగా అనలోకించి ఒకవిధారణము చేయుట మెచ్చదగిన యంశము. పూర్వు లీయాలోచనము లేనినారా? అన్నసందేహము నాకే కాదు. ఈగ్రంథమును చదివినవారికి తప్పక

కలిగితిరు నని నావిశ్వాసము. 'ప్రమాదో ధియతా మపి' అన్న పెద్దల నూట నిరర్థకముకాదు గదా.

ద్రు.ప్ర.స్వరూపాదినిర్ణయమే కాక వైకల్పికద్రు.ప్ర.లు కళలద్రు.ప్ర.త్వము మొ॥ సంశములమీద చక్కనిసూచనలు చేసినాడు. ఇవి సూచన లనుటకంటె సిద్ధాంతము లనుటయే యథార్థము. ద్రు.ప్ర.విభాగ మీరీతిగా ఇప్పటికీ నాచదివిన వ్యాఖ్యానములందుఁ గాని విమర్శనములందుఁ గాని కానరాలేదు. ఇట్టిరచనకు అనుశీలన ముతోపాటు ఒకఅపూర్వ మైనవ్యుత్పత్తివైచిత్ర్యము ఉండవలె. యథాశ్రుతగ్రాహిత్యము పనికిరాదు. అందుచేతనే యిది సిద్ధాంత గ్రంథ మగుచున్నది.

తాను నేనుపదములవిషయములో వజ్రులవాసు భారతప్రయోగము నొకదాని నుదాహరించుచు కళ లనుచున్నారు. అది యేను-విదప. ద్రుతాంత మైనచో గనడదవాదేశము కుదురదు. కాక సరళాదేశము చేసిన ఏను బిదప నని యై ప్రాస తప్పను. భారతప్రతులలో ఏన విదప నని కానవచ్చుచున్నది. మఱియొకపాఠ మేఁ దివియెదనన్నది. ఈఅన్ని పాఠములును ప్రకృతార్థమునకు భంగము కల్గింపనివే. ఈపాఠములలో - మూలమునందు పశ్చాత్ అని ప్రయోగింపబడియుండుటచేత ఏను వెనుక అనుపాఠమే సమంజస మేమో. ఏఁ దివియెదను అనుట తిక్కనపలుకుబడిపద్ధతియే కాని వేరు కాదు.

సాధారణముగా గ్రంథనామములకును కృతవిభాగములకును వానిశ్చేరికలకును ప్రతిష్ఠాప్రమాణవిషయమునకును అనుస్యౌతత అంతగా కుదురదు. ఈ - అన్వేషణ - అవలోకన - అనుశీలనములయందు ఈమూఁడింటికిని ఐక్యము కుదురుట గమనింపవచ్చును.

విమర్శించునప్పటియీతనివాగ్విదగ్ధత మెచ్చదగియున్నది. వారిసిద్ధాంతము సనువదించి అం దసమ్మతము లైనఅంశములను

ప్రమాణములతో నిరూపించి - మరల వారికి పక్షస్థాపన మొనరించు
కొనుటకు యుక్తుల నందించి ఆయుక్తులను పునః పూర్వపక్షాశంక
లేకుండునట్లు ఖండించి స్వపక్షమును స్థాపించునంతవరకు వారికి తమ
వాదము లోఁగిపోయిన దని తెలియదు. దీనిని వైదగ్య మందురు.
ఈతనిశరీరమువలె గాక దుర్బలము కానియీవాఁడైదగ్యము ఈతని
పూర్వజన్మసంస్థారముచే నేర్పడినదే కాని శాస్త్రసమాలోచనముచే
నేర్పడునది కాదు.

చిత్ర మే మనఁగా ఈతనికి సందిగ్ధము లై సలంశములవట్టున
ఇంకను విచారించి తెలిసికొనవలయు నని పరహంకారముగా వినయ
ముఱిఁ జెప్పెను. తనకు తెలియనిసలంశమును సందిగ్ధ మైసలంశమును
తెలిసినట్లు వారించి నిరూపించుకొంద మన్నదురాశ యీతనికి లేదు.

నావిన్నవించినసలంశముల కిన్నింటికిని గ్రంథమే ప్రమాణము.
ఇంకను విడివిడిగా విస్తరించి చెప్పవలసినవిషయము లెన్నియో
యున్నవి. గ్రంథస్వరూపమును దీక్షాత్రిముగా సూచించుటయే
ముఖ్యోద్దేశము కావున ఇట్లు మనవి చేయుచున్నాను.

ఆంధ్రవ్యాకరణపరిశ్రమముత్సాహియైన ఈతఁడే బాలవ్యాకర
ణమునకు నిష్కృష్ట మైన పరిష్కారములతో సమగ్ర మైనవ్యాఖ్యా
నము చేయుట అశక్తుడేయము.

లోకమునందు బహుగ్రంథపరిచయపరిఁగినములతో జ్ఞానము
సుష్టుగా నేర్పడినపిమ్మట ఈతని చేయవచ్చును అవని చేయవచ్చు
ననుకొనువారు చివరి కేమియు చేయఁజాలక హతీ యనుచున్నారు.
ఇట్టిమంచిపనులకు జ్ఞానమే కాని నియోనియము మనావశ్యకము. పెద్దలు
చెప్పనేచెప్పుచున్నారు.

“గుణాః పూజాస్థానం గుణేభు న చ లింగం న చ వయః.”

కోగంటి సీతారామాచార్యులు

ముందు మాట :

అందఱకు సభివందనములు !

ద్రుతవిషయనామగ్రీలో ద్వితీయభాగ మగుద్రుతప్రకృతి కావలొకనము పెక్కులు చిక్కులకు లో నయి యెట్లై బూర్తి యైనది. అచ్చుతప్పులు నిం దధికముగనే చోటు చేసికొనుట పాఠకులను గొంత చిక్కువెట్టునదే యైనను సహృదయు లడు సహింహుల గల రని నమ్మిక.

ఈగ్రంథముద్రణమునకై ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వసాంస్కృతిక వ్యవహారాలశాఖ నాధికనహాయము కోర ప్రభుత్వము నియమించిన సంఘ మిగ్రంథ మంచు కనర్తముగా నిర్ణయింప సట్టిసహాయమునకు దిగస్కరింపబడినది. అట్టితిరస్కారము నొకప్రత్యేకతగా ప్రమాఖముగ గుర్తించుచు సమర్థ మైనలాక్షణికలోకిము సర్ణాయకి మని భగవత్కృపావలంబముతో నిది ముద్రణ మందినది.

నిష్పాత్తీ కముగాఁ దమగ్రంథము నుపై తమ పరామర్శించుటలోఁ బ్రోత్సహించినమామూర్తిగృహస్థులు శ్రీ జేతవోలు రామబ్రహ్మ గారికి విసమ్రముగా నమస్కరింతును

ఈగ్రంథమునకుఁ దమయామోదమును తెల్పినపూజ్యగురువులు శ్రీమాన్ కోగంటి సీతారామాచార్యులుగారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞతలతో నమస్కరించుచున్నాడను.

మద్రణముపనిలో నెంతయు సహకరించిన మావిద్యార్థులు చిరంజీవులు కె. శ్రీరామమూర్తి, ధనకుధరం శ్రీనివాసాచార్యులు ప్రభృతు లంసఘశ్రమను బ్రత్యేకముగ గుర్తింతును.

సిద్ధాప్రింటర్స్, అరండల్ పేట, గుంటూరువారు, చెప్పి కొనవలసినయాలస్యముతో నడపి నడుమనే తనువలనఁ గా దన్న యిగ్రంథముద్రణమును సాధ్య మైనంతత్యరలో పూర్తి చేసిన స్వరాజ్య లక్ష్మీప్రింటర్స్, లాలాపేట వారికిఁ గృతజ్ఞతలు.

అంబడిపూడి నాగభూషణం

ముఖ్యసంకేతవివరణము

*

ఆం.కా.(సం.) ఆంధ్రకౌముది (P.R.1246 వ్రాతప్రతి.O.R.I
తిరుపతి.) మండలక్షీప్తసంహకవి.

ఆం.భా.సి. ఆంధ్రమహాభారతనిఘంటువు.

ఆం.సా.ప ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

గాణ. గాణపతవివరణము. చల్ల గణపతిశాస్త్రీ.

తి.ప.కో. తిక్కనపదప్రయోగకోశము.

తె.ప్ర. తెలుగువ్యాకరణాలపై సంస్కృతపాక్షితవ్యాకర
ణాలప్రభావం. మాపూజ్యగురువర్యలు, జేత
నోలు రామబ్రహ్మంగారు.

త్రి.శ. త్రిలింగశబ్దానుశాసనమ్ (D 1215. వ్రాతప్రతి.
గవర్నమెంట్ ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్ట్లైబ్రరీ,
మద్రాస్.) అభర్వణము.

ద్రు. ద్రుతిస్వరూపాన్వేషణము, అంబడిపూడి నాగ

ద్రు.కా. ద్రుతకార్యానుశీలనము, " [భూషణం

భా.వి. భాతుజవిశేషణము.

సం.ము. ఆంధ్రమహాభారతము, సంశోధితముద్రణము
ఉస్మానియాయుగ సినిమాటోముద్రణ.

నా.త్రి.శ. నారస్వత్రిలింగశబ్దానుశాసనమ్ (D. 1223. వ్రాత
ప్రతి. గవర్నమెంట్ మాన్యుస్క్రిప్ట్లైబ్రరీ,
మద్రాస్.) మండలక్షీప్తసంహకవి.

ఇతరములకు: చూ. ముఖ్యసంకేతవివరణము, ద్రు., ద్రు.కా.

—*—

ద్రుతప్రకృతికావలోకనవిషయసూచిక

1. ద్రుతప్రకృతి - ద్రుతప్రకృతికము భిన్నములా ?	1
2. ద్రుతప్రకృతి(క)శబ్దాగ్రము	15
3. ద్రుతప్రకృతికస్వరూపము	21
4. ద్రుతప్రకృతికములు - ద్రుతాంతములు	32
5. వైకల్పికద్రుతప్రకృతికాలు	58
6. కళలద్రుతప్రకృతికత్వము	56
7. ద్రుతాంతపదము - ప్రకృతి	67
8. ద్రుతప్రకృతికసంజ్ఞ యావశ్యకమా ?	74
9. ద్రుతోపజీవులు	82
10. ద్రుతప్రకృతికములు - ద్రుతము	105
11. ద్రుతప్రకృతికములు	152
12. తాను నేనులు కళలా ?	162
13. ఏను విదప	165
14. ఏని గళ యగునా ?	204
15. ధాతుజవిశేషణములు	233
16. " ప్రీతిమములా	234
17. " ద్రుతప్రకృతికములా ?	255
18. (గుణ) విశేషణములు "	264

అనుబంధము :

షష్ఠిక ద్వితీయాతుల్యత 300

తాంత్రికశక్తి 304

సమాసకము - షష్ఠిక ద్వితీయాతుల్యత 325

ద్రుతప్రకృతికావలోకనము

అన్యే ద్రుతప్రకృతయో యే స్యుర్వ్యనుజీవితద్రుతా నిత్య' మ్మనుసూత్ర ముచేఁ జింతామణి ద్రుతప్రకృతినంజ్ఞ సుచ్చరించియున్నది. విదప ద్రుతమున కగుకార్యములు చెప్పునందర్భమున 'పటపాః ద్రుతప్రకృతికా త్వరణ' యని ద్రుతప్రకృతిక మని పేర్కొన్నది. దానినుండియే యాసంజ్ఞలు ప్రసిద్ధము లైన వనవచ్చును.

ద్రుతప్రకృతి-ద్రుతప్రకృతికము భిన్నములూ ?

'ద్రుతాంతము లైనవనములు ద్రుతప్రకృతికంబులు, ద్రుతప్రకృతులు గాని శబ్దంబులు కళ లనంబు' ననుచు మారి యారెంటిని సమానార్థకములుగనే ప్రయోగించెను. భిన్నార్థకము లగుట కిం దాధారమును గానరాదు.

కాని శ్రీకాశీభట్ల కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు ద్రుతప్రకృతు లని సంజ్ఞాపరిచ్ఛేద ములోఁ జెప్పి సందిలో ద్రుతప్రకృతికము లని వాదె ననునంశము ప్రధానము చేసి "ద్రుతప్రకృతికములు ద్రుతప్రకృతిమాత్రములు గా వని యర్థము సేయవలయును" (47.పుట. అం.సా.ప. జ్యేష్ఠాషాఢ 1934) అనిరి సువలయుట కాధారము మూల మగు చింతామణియం దిట్లు భావింపఁ దిడినది. 'వాత్మాస్మదోః' అనుసూత్రము ననుసరించి చింతామణిలోఁ దానునేనులు ద్రుతాంతములే యని యర్థ మయినది. ఇవి ద్రుతప్రకృతికములే యైన లుగ్వాద్రుతప్రకృతికాత్తనుదానిచేత నాకార్యము సిద్ధించును. అని శంకించి సిద్ధాంతముగా "తానునేనులు ద్రుతప్రకృతు లగును గాని ద్రుతప్రకృతికములు గావు. ద్రుతప్రకృతిద్రుతప్రకృతికసామాన్యవిధి చేయునపుడు ద్రుతప్రకృతిక మనియు విశేషముగఁ జెప్పవలసివచ్చుచో ద్రుతప్రకృతి యనియుఁ జెప్పును. కావుననే "వాత్మాస్మదోః" అనుసూత్రము ప్రారంభించెను." (47) ఇత్యాదిగాఁ బేర్కొనిరి. కాని యిది విశ్వసింపఁదగినదిగా లేదు. తాను నేనులు ద్రుతాంతములు

తములే యని యంగీకరించినపుడు ద్రుతప్రకృతికము లనక తప్పదు. ద్రుతప్రకృతులే కాని ద్రుతప్రకృతికములు గా వనుటకుఁ జిం.లో నాధార మేది? అవుఁ గాక. ద్రుతప్రకృతిక మని ప్రయోగించినస్థలములందు ద్రుతప్రకృతిమాత్రమే గ్రహింపఁబడదన్నయితఃపూర్వపువీరివచనము ననుసరించియే లుగ్వా యను సూత్రము ద్రుతప్రకృతులయెడ వర్తించును. “ద్రుతప్రకృతిమాత్రమే గ్రహింపఁబడ” దనుచోట ద్రుతప్రకృతు లన్నపుడు ద్రుతప్రకృతికశబ్దము ద్రుతప్రకృతులను బోధింపఁగల్గినపుడు దానునేనులయెడ లుగ్వా సూత్ర మేల వర్తింపదు? ద్రుతప్రకృతికశబ్దము ద్రుతప్రకృతులను గూడ గ్రహింపఁగల్గినపు డసలు తాను నేనులు ద్రుతప్రకృతులే కాని ద్రుతప్రకృతికములు గా వని చెప్పట యెట్లు గుదురును? ఇట్టి భేదమును గుదుర్పవలె నన్న ద్రుతకార్యములను ద్రుతప్రకృతిలందే చెప్పి తాను నేనులు ద్రుతప్రకృతికములే కాని ద్రుతప్రకృతులు గా వనియు ద్రుతప్రకృతికశబ్దము ద్రుతప్రకృతికములను గ్రహింపఁజాల దనియుఁ జెప్పవలె నేమో. (లేదా ద్రుతప్రకృతికశబ్దము ద్రుతప్రకృతులను గ్రహింపఁజాల దనవలె.)

కాక వీరివాక్యములలో ‘ద్రుతప్రకృతికములు ద్రుతప్రకృతిమాత్రములుగా’ వన ద్రు త ప్ర కృ తు లు మా త్ర మే ద్రు త ప్ర కృ తి క ము లు గా వనియు ద్రుతప్రకృతీతరము తెల్ల ద్రుతప్రకృతికశబ్దముచే గ్రహింపఁబడు ననియుఁ జెప్పవలెనా? అది వారియధిప్రాయము గాకపోవచ్చు. రాముఁడిత్యాది కళలును ద్రుతప్రకృతికములు గావలసివచ్చుట విచిత్రము. ద్రుతాంతము పైన రామునిన్ ఇత్యాదులు అన్యే యనుదానిచే ద్రుతప్రకృతులు గాకతప్పదు. ఈ ద్రుతప్రకృతులు ద్రుతప్రకృతికములు గా వని యేమి ననదు గదా. ఇం తేల? ప్రస్తుతస్థలముననే ద్రుతప్రకృతి, ద్రుతప్రకృతిసామాన్యవిధి చేయునపుడు ద్రుతప్రకృతిక మని చెప్ప ననియు విశేషవిధిస్థలములలోనే ద్రుతప్రకృతికశబ్దమును వాడు ననియుఁ జెప్పిరే కదా. ఇది ద్రుతాంతము పైనవాని తెల్ల సమానముగనే చెల్లు నని చెప్పవలె. దానింబట్టి ‘లుగ్వా’ యని చెప్పఁబడినకార్యము తానునే నను ద్రుతాంతములయెడఁ జెల్లుట కవరోధము లేదు గదా. ద్రుతాంతము తెల్ల

వానికి (సామాన్యముగా వర్తింపక) కొన్నింటి మాత్రమే (విశేషముగా) వర్తించుచో నట్టివిశేషస్థలములయందే ద్రుతప్రకృతికి మని యుపయోగింపబడు ననుట యుచితముగనే యున్నది. కాని యట్టివిశేషస్థల మేదియో కానరాకున్నది. ద్రుతము నకు జెప్పబడినయాకార్యములు ద్రుతాంతము లగుశబ్దములు కొన్నికొన్నింటి కొక్కొక్కవిధముగాఁ బ్రవర్తించుట లే దనియే చెప్పవలె. బహుశః అందుచే ద్రుతప్రకృతులకు మాత్రమే యని ద్రుతకార్యమును విశేషముగాఁ జెప్పవలసిన యవసరము లేదు నట్లు ద్రుతప్రకృతుల కొకకార్యమును విశేషముగాఁ జెప్పినది కాదు. సంధిసరిచ్చేదమునం దెల్లయెడల ద్రుతప్రకృతిశబ్దమునే చిం. ఉపయోగించి యుండుటను వారే స్పష్టము చేసిరి. ద్రుతప్రకృతులకుఁ జెల్లువిశేషవిధిని బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పు నని యందుకు 'హర్మాస్మదోః' అనున దారంభింపబడినట్లు పేర్కొనిరి. స్పష్టపటములపై పేర్కొన్నయిందులో ద్రుతప్రకృతిశబ్దము ప్రయుక్తము కాదు. అవి ద్రుతప్రకృతులే యనుట కాధార మేమి? ద్రుతప్రకృతిశబ్దముచే గ్రహింపబడిన వేది: ద్రుతప్రకృతికము లేవి? వీరు సుమాధ్యాగమములు గల ప్రాతిపదికములు ద్రుతప్రకృతికము లగును. అట్లు గాకున్న గజడదబాదేశము కాదు గదా. సర్వత్ర లు కృమాసేష అనుసూత్రము ప్రకృతి(పదము) ద్రుతమున లను వర్తించును (47) అని చెప్పిరి. ప్రాతిపదికముచివర ద్రుతమున్న ద్రుతప్రకృతికమును ద్రుతము పదముచుది నున్నపుడు ద్రుతప్రకృతియు నవునా? చిగురులై యవు అనురీతిస్థలమున సుమాగమ మైనపుడు ద్రుతప్రకృతికమే యవు నని యుత్తిప్రాయమే గద. దీనికిఁ బ్రాతిపదికసంక్షారోపాటు పదసంక్షయము నుండ. ద్రుతాంతము లయినపదములను గదా సూరి ద్రుతప్రకృతికము అని చెప్పెను. మది చిం.లో సుమాగమాంతము కాఁగా ద్రు.ప్ర.సంక్షయముండరాదా? సుమాధ్యాగమములు గలప్రాతిపదికలు ద్రుతప్రకృతికము లనియు సర్వత్ర యున్నది ద్రుతప్రకృతులయందే (పదము) ప్రవర్తించు ననుటయు సుమాధ్యాగమముల గజడదబాదేశము గలదు గదా యనుటంబట్టియుఁ జూడ చిగురుంగైదు విత్కాదుల సర్వత్ర యని లోపము రాకుండుట సాధించుట ద్రుతప్రకృతికత్వకల్పనఫల మేమో యనిపించును. అది యట్లే యైన ననవసరము. చిగురున్ (గైదువు) అనుచో నది

పద మై ద్రుతప్రకృతి యనఁదగియుంట నప్పక్షమున నెట్లును సర్వత్ర యని లోపము రాకతప్పనా? కాకయుఁ బ్రత్యేకముగా విహిత మైయున్ననుమాగమ ద్రుతము సర్వత్ర యని లోపించుచో నుమాగమవిధానము వ్యర్థము కాలేదా? అందుకే గదా సూరి విధానసామర్థ్యముచే నాద్రుతమునకు లోపము లేమిని స్పష్టము చేసెను. కాన నందుకయి పైరీతి సమన్వయ మనవసరము. అపలు పైరీతిభేద రల్పనమునకు లక్షణమున నాధారము లేమి యెట్లునున్నది. ప్రకృతివయి నుమాగమ మవునది (విష్టువునుగూర్చి) జ్ఞానమునుబట్టి భుజింపఁగలఁడు భుజింపఁబడును అనురీతిస్థలములలో ననఁగాఁ గూర్చి, పట్టి, కల, పక్షి, పరకస్థలములలో మాత్రమే యని నిశ్చయింపవచ్చు. వీనికి ద్రుతప్రకృతికము లని విశేషసంజ్ఞను గల్పింప వలెనా? ద్యుతప్రకృతికము లగునివ్యానిని ద్యుతప్రకృతు లనియు ననఁదగు నన్న నయ్యది సామాన్యసంజ్ఞ యనియు ద్యుతప్రకృతిక మున్నది విశేషసంజ్ఞ యనియుఁ జెప్ప వలెను. ఆయందురీతకార్యములు ద్యుతప్రకృతికములకుఁ జెప్పిన వగుటంజేసి యట విశేషసంజ్ఞోపయోగమువలన ద్యుతప్రకృతు లగువాని కెల్ల నాకార్యములు రా వన్నమాట. అందుకే ద్రుతప్రకృతికములు గాక ద్రుతప్రకృతులు మాత్రమే మైనకానునేనులవిషయమునఁ బ్రక్రియ ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁబడినది. అయిన భాషలో నేనుదాసులు రెండే (ద్రుతప్రకృతికములు గాక) కేవలద్రుతప్రకృతులావి ద్రుతప్రకృతులద్యుతమున కగువిశేషకార్యములు విశేషముగాఁ జెప్పు నన్నఁ నాత్మాస్మచ్ఛబ్దములకే గదా యిం. చెప్పినది.

ఇంక ద్రుతప్రకృతు లేవి? అట్టివానిని వీ రిం కొక్కటి చూపలేదు. అయి నను సర్వత్ర లు క్రిమాసేష అనుసూత్రముచే ద్రుతము లోపించుట ద్రుత ప్రకృతులయందే (పదము) యనిరి. కాఁగా రామునియొక్క.... అట్టి రామునిన్ + అట్టి అనుచో ద్రుతము లోపింపవలయును గదా. లేకున్న రామునియొక్క యనునిష్ఠ రూపము గాకపోఁగా రామునినొక్క యని కావలసియుండును. కాన సర్వత్ర యను దానిచేతనే ద్రుతము లోపింపవలె. ప్రస్తుత సూత్రము లోపము చెప్పనది ద్రుత ప్రకృతులందు. ఎల్ల న్ + పాపములు-ఎల్ల పాపము లనుచో ఎల్లన్ ము న్నుగున

ద్రుతప్రకృతులే. ద్రుతప్రకృతులకు ద్రుతప్రకృతిక మనునంజ్ఞ యుండునా ? ద్రుతప్రకృతిక మనునది సామాన్యసంజ్ఞ యనియు (సమాసమువలె) ద్రుతప్రకృతి యనునది విశేషసంజ్ఞ యనియు (సమాసకమువలె) జెప్పినపుడు ద్రుతప్రకృతియును ద్రుతప్రకృతిక మగును (సమాసకమును సమాసమే యైనట్లుగా)గాని ద్రుతప్రకృతికము ద్రుతప్రకృతిమాత్రమే కాదు. అసంగ ద్రుతప్రకృతికఁ జెప్పినకార్యములు ద్రుత ప్రకృతికముల కెల్ల రావు. సమాసకమునఁ జెప్పినవిభక్త్యాదిలోపము సాధ్యమిశ్ర సమాసములందుఁ గాదు గదా. ఇటు సామాసికద్రుతలోపము ద్రుతప్రకృతులందే యనఁ గావున నీద్రుతప్రకృతికములలో రాలే దినుట కొకయాధార మున్నదా : చిగురుంగై దు వనురీతి వన్యథాసిద్ధము లగుట స్పష్టము. అట్టియెడల నిది ద్రుత ప్రకృతులందే యనుటలోఁ జియోజనములే వనియేచెప్పవచ్చు. ద్రుతప్రకృతికే భోక్తలుత్పంశ్లేషా నాచి ద్రుతస్య సర్వత్రి లు క్షిప్రాసేష అను సూత్రములోఁ బూర్వము ద్రుతప్రకృతికశబ్దము పోయి క్త మగుట ద్రుతప్రకృతికములద్రుత మునకు సమాసమున లోపమనుట సాధార మగుఁ గాని ద్రుతప్రకృతికముకంటె విశిష్ట ముగాఁ జెప్పుచో ద్రుతప్రకృతి యనుదాని నిటఁ బ్రస్తావించుట కాధార మేది :

కాట ద్రుతప్రకృతి యన్నది సామాన్యసంజ్ఞ యనియు ద్రుతప్రకృతిక మన్నది విశేష మనియుఁ జెప్పినపునా ? ఇట్లయిన ద్రుతాంతము కెల్ల సాధారణముగా ద్రుతప్రకృతులే యగును. అన్యే ద్రుతప్రకృతయ యని చిం. ముందుగాఁ బ్రస్తావించిన దిదియే. ద్రుతాంతము లవుట ననుసరించి కానునేనులు ద్రుతప్రకృతు లగుఁ గాని ద్రుతప్రకృతికములు గా వని వీరు చెప్పుటలో నధిపాయ మిది కావలసియుండును. కాని యిట్టి యెడల ద్రుతప్రకృతి యను దానిచేత ద్రుతప్రకృతికము గ్రహింపఁబడుట నవకాశము గలదు గాని వీ రింటికు ముందు చెప్పినట్లు ద్రుతప్రకృతిక మనుదానిచే (ద్రుతప్రకృతిమాత్రమే గ్రహింపఁ బడ దని) ద్రుతప్రకృతియు గ్రహింపఁబడుట కుదురదు. పైగా సామాన్యముగాఁ జెప్పఁదలచిన ద్రుతప్రకృతిక మనియు విశేషముగాఁ జెప్పఁదలచిన ద్రుతప్రకృతి యనియుఁ జెప్పు ననిరి. దీనింబట్టి ద్రుతప్రకృతిక మనునదే సామాన్య మనియు

తవ్ర్యద్యుతి యనునదే విశేష మనియుఁ దై యథిప్రాయమును దిగ్వి చెప్పవలెను. అపుడు ద్యుతవ్ర్యతికములందుఁ జెప్పఁబడిన ద్యుతకార్యములు ద్యుతవ్ర్యతల యందు సుపును. కావున ఎల్లన్, రామునిన్ అనురీతివి ద్యుతవ్ర్యతల లని చెప్పి నను ద్యుతవ్ర్యతికశబ్దముచే గ్రహింపఁబడి ద్యుతకార్యముల నందును. కాని యిట్లు ద్యుతవ్ర్యతిక మనుదానిచే ద్యుతవ్ర్యతియను గ్రహింపఁబడునపుడు ఎల్లన్ మున్నగునవి యిట్లు గ్రహింపఁ బడుచున్నవి కానునెనులు మార్చి మట్లే యేల గ్రహింపఁబడువు. గ్రహింపఁబడ వని చెప్పబడు నాధారమును లేదు గదా. గ్రహింపఁ బడిన వాత్మాస్మదోః అనునారంభమునకుఁ బ్రయోజనాంతరము దెదఱుకొనవలసి యుండుఁ గాని ద్రుతకార్యము లప్రాప్తములుగా విధించె ననుట యొప్పుదు.

జ్ఞానముంబట్టి మున్నగువాని ననుసరించి ప్రకృతుల (నామములు, ఛాతువులును) కయినద్యుతమునకును ద్యుతకార్యములు గలవు గావున సద్వాసయించును ద్యుతప్రకృతికత్వమును నెట్లే గుర్తించుట యొప్పును. 'ద్యుతప్రకృతి (వచము)' అనుపీఠవివరణము ననుసరించి ద్యుతాంతము పై నపదములు ద్యుతప్రకృతి లని తెలియవచ్చును. ద్రుతాంతము పై నపద, ప్రకృతులు రెంటును ద్రుతప్రకృతికము లవును. ఇట్లు నిర్ణయించుటకుఁ జింత నాధార మేది? ఇంతఁ బ్రయోగములం దట్టిచో ద్యుతకార్యములయొనకినిబట్టియే యిట్లు నిర్ణయించుకొనవలసియుండును. అట్ల చేసినను ద్యుతప్రకృతి యన్న విశేషసంజ్ఞవలన ప్రయోజన మొచ్చుట నే నున్నదా?

ద్రుతాంత మగువచముతోపాటు వ్ర్యతియును ద్రుతవ్ర్యతికము పై యట ద్యుతకార్యము లపుచుండఁగా ద్యుతప్రకృతికములస్థలమున దాను, నేను అనునవి గ్రహింపఁబడకుండు పెట్టు? అట నీయవి గ్రహింపఁబడకుండవలె నన్న నిం కొరియన్దము కొనితెచ్చుకోవలయును. ద్యుతాంతము లయినప్రకృతులు ద్యుత వ్ర్యతికము లనియు ద్యుతాంతము పై నపదములు ద్యుతవ్ర్యతల లనియుఁ జెప్పిన ద్యుతవ్ర్యతికస్థలమునఁ దాను నే నను ద్యుతవ్ర్యతికస్థలమునఁ దాను నే నను ద్యుతాంతము పై నపదములు గ్రహింపఁబడుటంబు యనునంశము సిద్ధించును. కాని రాముని గొప్పను ఇత్యాదులలో ద్యుతమునకు ద్రుతకార్యములు సిద్ధించు పెట్టు?

సృష్ట్యాజన మల్పము కాగా నన్తర్థము యధిక మైనది. అందుకే ద్రుతప్రకృతిక మనుచున్నది ద్రుతప్రకృతిమాత్రమే కాక (ద్రుతాంతము లగుపదములు) యితరము లను (ద్రుతాంతము లగుప్రకృతులును) గ్రహింపబడు నని పేరు చెప్పబడినది. కాని తానునేనులు ద్రుతప్రకృతులే కాని ద్రుతప్రకృతికములు గా వనుటకుఁ జింత లొట్లు నాచారము లేకుండ పీరి వివరణము ననుసరించియు పీలు లేకున్నది. సుమా ద్యాగమాంతములు ద్రుతప్రకృతికము లనుటలోఁ జిగుటంగైదుపువంటివికూడ నుద్దేశించియున్నచెడల నయ్యది ప్రామాదిక మని స్పష్టము. సామాసికసుమాగ మాంతములు ద్రుతాంతము లగునదములే యగుట ద్రుతప్రకృతు లవుటలో వారి వివరణము ననుసరించిన బాధ లేదు. కాగా ద్రుతప్రకృతు లనరాక కేవలము ద్రుతప్రకృతికములే యన వలసినవి ద్రుతాంతము లగు ప్రకృతులు మాత్రమే. ఇవి ద్రుతప్రకృతులు గా వని సాధించినప్రయోజన మేమి: సర్వత్ర యని లోపము రావలయునా: జ్ఞానమును (బట్టి) రాముని (గూర్చి) కొలువన్ (గలడు) పడయన్ (గలడు) ఇచ్చాములు సమాసగలము లై యున్నఁ గదా సమాసమునందుఁ జెప్పిన పయిలోపమునకుఁ బ్రసక్తి చేర్పడునది: కావున ద్రుతాంతము లగు ప్రకృతులను ద్రుతప్రకృతులే ననుటలో నిబ్బందిలేదు.

సర్వత్ర లు కృతానెఱు అనుచున్నచేతఁ బదాంతమునందలిద్రుతము లోపించి ఎల్లన్ + పాపములు—ఎల్ల పాపములు అని యగును. అవికారగతే యనుమాత్ర మున కిటుఁ బ్రసక్తి లేదు. అది ద్రుతప్రకృతికసామాన్యము. ఇది పదము, ఇది ప్రాతిపదికము ననునిశ్చయజ్ఞాన మాంద్రమున నుపేక్షింపబడుటచే నిన్నియప చూర్ణములు త్రొక్కుచున్నావి” (48) అని పేర్కొనితి పీరు. ఎల్లన్ అనునది పదము. ద్రుతలోపానంతర మది నచము గాకపోదు గదా. ద్రుతప్రకృతి మైనది ద్రుతాంత మగునది మగుటచే సమాసమున ద్రుతము లోపించినమాత్రమున నయ్యది యపదము గాదు గావున ద్రుతప్రకృతియే యవును. ‘అవికారగతే’ అనుచున్నది కిటుఁ బ్రసక్తి లేకుండుటకును ద్రుతప్రకృతిజ్ఞానము లేకుంట రారణ మగు పెట్టో యన నీ రెంటికి సంబంధ మేమియో స్పష్ట మగుట లేదు. ద్రుత

ప్రకృతియే యైన అవికారగతే యన్నది ద్రుతప్రకృతికసామాన్యము కాగా ద్రుతప్రకృతియు గ్రహింపబడుట గావున ఎల్లపాపము లనుచో అవికారగతే యనుచు నిప్రసక్తి యేల లేదు. అవికారగతే యనున దిటఁ బ్రవర్తింప దన్న ఎల్ల(పాపములు) ద్రుతప్రకృతికము గా దనవలె. అది ద్రుతప్రకృతికసామాన్య మనిరి గదా. అనగా నిదిఁ ద్రుతప్రకృతియే అవికారగతే యనుచో గ్రహింపరాదా; అనగా ద్రుతప్రకృతికశబ్దముచే ద్రుతాంతము లగుపదములను గ్రహింపరాదా; అందులకే తానునేనులు ద్రుతాంతము లయ్యు ద్రుతప్రకృతిలే యగును గాని ద్రుతప్రకృతికములు గా వని వీరు చెప్పిరా; అట్టియపుడు ద్రుతాంతము లగుపదము లను ద్రుతప్రకృతి లనిమాత్రమే చెప్పవలె ననియు ద్రుతాంతము లగుప్రకృతులు ద్రుతప్రకృతి లనిమాత్రమే చెప్పవలె ననియు నధిప్రాయ మగుచున్నది. అనగా ద్రుతప్రకృతిక మనునది ద్రుతప్రకృతికంఁబై నే టైన దన్నమాట. అనగా ద్రుతప్రకృతికశబ్దముచే ద్రుతప్రకృతిగ్రహింపఁబడుటయు (ద్రుతప్రకృతికశబ్దముచే ద్రుతప్రకృతికము గ్రహింపఁబడుటవలె) కుదుర దని నిశ్చయింపవలసియున్నది. అది పీరిపైవివరణమునకును భాషకును విబద్ధము యని స్పష్టమే. రాముంగూర్చి జ్ఞానముంబట్టి యనుకీర్తి నాలుగుచోట్లఁ దప్ప ననఁగాఁ ద్రుతప్రకృతికంఁబైద్రుతమునకుఁ దప్ప ద్రుతప్రకృతికములందుఁ జెప్పిన కార్యము నితరస్థలముల ననఁగాఁ జదాంత ద్రుతమునకు రా వనవలె. అనఁగాఁ జరిసిద్ధము లై యున్నద్యుతప్రకృతికములయెడ ద్యుతకార్యములు చింతామణివిబద్ధము లనవలసినదే యన్నమాట. పీరే గజదదబా చేశము గలదు గదా యన్న చిగులంబైదు విత్వాదు లెట్లు?

కళలను జెప్పి యనేక ద్యుతప్రకృతయ యన్నచిం. లో ద్యుతాంతములైనవి ద్యుతప్రకృతి లనుట యొప్పును. ద్యుతాంతము లైన ప్రకృతులు ద్యుతప్రకృతికము లని ద్యుతప్రకృతికసంజ్ఞ విశిష్ట మైనఁ జిం. దానినేల వివరింపలేదు? సంజ్ఞలో ద్యుతప్రకృతిక మనియే యెల్లఁడఁ బ్రయోగించినదే. అట్టియెడల ద్యుతప్రకృతిని జెప్పుటల కంఁబై సంజ్ఞలోనే ద్యుతప్రకృతికమును బేర్కొనుట యవసరము కాదా; కాక సంజ్ఞలో ద్యుతప్రకృతి లన్నవానికి వేనికని నాయాకార్యములు రాకుండుటకే సంధిలో ద్యుతప్రకృతి యనక ద్యుతప్రకృతిక మన్నదా?

అసలు ద్రుతాంతము ధైర్యప్రకృతులగు ద్రుతాంతము ధైర్యపదములకంటె భిన్నముగా గుర్తింపవలయునా? వీరు ద్రుతప్రకృతిశబ్దార్థమును వివరించుచు “ద్రుతస్య యా ప్రకృతిః స్వభావః సా యస్య సః ద్రుతప్రకృతిః అని యర్థము ద్రుతప్రకార మెల్ల నేపదమున ననువర్తించు చున్నదో యది ద్రుతప్రకృతి” (48) అనిరి. ఇందుఁ బదము అన్నది వివరణమందలివిశేషము. ద్రుతప్రకార మెల్ల నేర్పదమున ననువర్తించుచున్నదో అని వివరించిన నర్హుని విరుద్ధము గాదు. పదములుటవలనఁ బ్రకృతి గ్రహింపఁబడక ద్రుతాంతము లగుపదము లొందు తెంటి ద్రుతప్రకృతులు గాకుండుట యనునిబ్బంది యావక్షమున నుండదు. (ద్రుతాంతము ధైర్యపదములు ద్రుతప్రకృతికము అని సూరియుఁ జెప్పె నద్దానిం గూర్చి పైని వివరించుటకు తాని నద్రుతప్రకృతిజ్ఞానము కొరవడిటచేతనే సూరి యిటు ద్రుతప్రకృతికములగు ద్రుతాంతము లగు ప్రకృతులుగాఁ గాక పదములుగాఁ జెప్పె ననుకొనఁదగదు.) ద్రుతముగదాని మెల్ల నాయాదిండ్వాదికార్యము లపుచున్నవి గాన ద్రుతాంతము లగుప్రకృతులు ద్రుతప్రకృతి లగుట యొప్పు. అపుడు ద్రుత ప్రకృతి ద్రుతప్రకృతికర్తృదములు సమాన్వితములే యపుట స్పష్టము.

ఇది నే యింటను వీరు యాచనయాధార మొకటి ‘వాత్మాస్మదోః’ అనునది’ తానిష్టహాసమును జూపించు. ‘వాత్మా’ అనుబానిచేతనే తానునేనులయందును పైకల్పితద్రుత లోపము సిద్ధించుచుండ వాత్మాస్మదోః అని మిటల లోపము చెప్పు శీల యని వీరు సహో.వదెనె యనుమానించిరి. (47) అట నహో. బిందు సంశ్లేషములు వారింజుట పునర్వ్యాఖనమునకుఁ బ్రయోజన మని చెప్పుట కర్తృ హృదయము గా దని వీరు దానిని ఖండించుచు ని ట్లనిరి. ‘క్వచిత్కేచి త్తనుపద ములే సార్థములు (బిందుసంశ్లేషము వారింజుటకు?) మఱయు బిందు వనఁగ నర్థబిందు వనియు నర్థ మగును. దీర్ఘముల కార్యము గా దని క్వచిత్ప్రదమునఁ జెలిపెను. కాన్ + కాన్ కాన్ కాన్ కాన్ అను సన్నిష్టహాసములు సంభవించును. దీర్ఘ సరరద్రుతకార్యములు సామాన్యముగ లుగ్వా యనుచోటఁ జెల్పినట్లే యగును (47) ఇది యింకను చెక్కుచివాచములగు దారిదీయుచున్నది.

అహో. యద్వా యగ్యేతి సూత్రేణ వా లుకః ప్రాస్తా వపి విందుసంశ్లేషయో
 రనిష్టత్వేన తన్నివారణార్థ మిదం సూత్ర త్కృతమను. (కవిశి. 331) ఇందు విందు
 వనిష్ట మయ్యును ప్రత్యేకముగా వారింప నక్కర లేదు. తానునేనుల ద్రుతము
 దీర్ఘముపై నున్నది. దీర్ఘాచ్చే త్థండ ఏవ యనులక్షణము ననుసరించి దీర్ఘముపైఁ
 యార్జము లేదు గానఁ దాం ఘనుఁ డనురీతిరూపము లుండవు. విందుం
 ప్రవదన్తి తం క్వచి త్కేచి త్తనుసూత్రము పూర్ణ విందువునుమాత్రమే చెప్పుచున్న
 దనకలప్పుడు. కాన నిట నర్థవిందుప్రసక్తి లేనే లేదు. అందులకే వినా
 ద్వితీయం స్యా దస్యచాప్యనోః అని వి.వి. సంశ్లేషమును మాత్రము వారింపట
 యొప్పుచున్నది. దీర్ఘముపైఁ బూర్ణవిందు పెట్టును (అదేశసరళపరకతయందును)
 వారింపఁబడియున్నది కావునను తాఁడదివె నిత్యాదుల ఖండవిందుస్థితి సాదునే
 కావునను సంశ్లేషమాత్రనిషేధ ముచింత. వి.వి.వచనము సామాన్యముగా
 హల్వురకస్థితి నుద్దేశించిన దవుట విందువు నిషేధింప నవకాలమును లేదు. అయిన
 నిట నహో. విందుసంశ్లేషములు రెండు వారింపఁబడుట కేల చెప్పె ననవచ్చును.
 నాన్మాన్మచోః అనుసూత్రము సరళస్థిరపరకస్థలములకే యుద్దేశించి యారంభింపఁ
 బడిన ప్లాతఁడును స్పష్టము చేసెను. (సరళపరకలలో లోప మంగీకార్యమా?)
 సరళస్థిరపరకలలో ద్రుతమనకుఁ బూర్ణవిందునే కాని ఖండవిందువు లేదు. తానే
 ననునవి దీర్ఘము లవుటచే వానివయఁ బూర్ణవిందు పెట్టును నుండదు. కాఁగా సరళ
 స్థిరపరకలలో తానేనులద్రుతమునకు విందు వసరే లే దన్నమాట. అందుకే
 విందువు లేమని జెప్పవచ్చు. అనఁగా వాను + భునుఁ డనురీతిస్థలములందు విస్తుం
 ప్రవదన్తి యని విందువు ప్రాప్తింపఁగా దీర్ఘాచ్చే త్తని వారింపఁబడిన దని చెప్పు
 కొనవలసినయవసరమును లేకుండునట్లుగాఁ జనర్విధానముచే విందువును
 వారింపఁబడిన దనుట ప్రయోజనవంతమై యుండు గుర్తింపవచ్చును. సంశ్లేష
 పెట్టును వారింపవలసియున్నది. అనఁగా లుగ్వా సూత్రము ననుసరించి వికల్ప
 మయినపుడు లోపాభావస్థితిలో 'అలుక చ' యని రావలసినసంశ్లేషము వారింప
 నపుడు విందుం ప్రవదన్తి యని ప్రాప్తింపబడినవిందువును వారింపఁ బడు నని
 (ప్రాప్తింపినను దీర్ఘము గావున దీనివయి లే దనుటకంటె) చెప్పుట సక్రమమై

మై యున్నది. కాగాఁ జనర్విధానమునకు విందుసంశ్లేషములవారణము ప్రయోజనముగా నచో పేర్కొనుట కర్తృహృదయమే యనఁదగు. లేకున్న నది వ్యర్థమే యనవలె.

విందువారణమును గూర్చి ప్రస్తావించి పేరు 'కృచిత్రే'చి త్తనుపదములే యందుకు సమర్థము లనిరి. అందు కన విందువును వారించుటకా? లేక విందు సంశ్లేషములను రెంటిని వారించుటకా? కృచిత్రే'చి త్తనుపదముల ప్రస్తావనమును బట్టి యిటు దిద్దుం ప్రవచనది తం కృచిత్రే'చి త్తనుమాత్రమే యుద్దిష్ట మని స్పష్టము అనూత్రము విందువునుమాత్రమే విధించుచున్నది గావునఁ గృచి త్తనుపదములే రా దనుకొన్నచో సయ్యది విందువుమాత్రమే యగును. విందువును జెప్పునీలక్షణ ములే సంశ్లేషము గూడ వారిం మగు డెట్లు? కాగాఁ గృచిత్రే'చి త్తనుపదములు సంశ్లేషమును వారించుటకు సమర్థములు గా వని స్పష్టము.

ఇటు పేరు విందువులేమని చేర్కొనుచో నొకనియములు గావించిరి. దీర్ఘమున కాకార్యము లే వని కృచిత్త్వదముచెప్పుచున్న వనియుఁ గాటననే కాన్ + కాన్ కాన్గాన్, కాంగాన్ అను ననిష్టహాపములు వారించఁడు ననియుఁ జెప్పిరి. ఇది ముసంగం మగుట స్పష్టమే. విందుం ప్రవచనది యన్నది సరళస్థిరపరకత్వ మునఁ గదా విందువును జెప్పినది. కాన్ + కాన్ అనుచో యర మైనది పడుషము. తద్విర్భిచ్చ విష్ట స్వాస్య త్తనుదానిచే నిటు విందువు గావలె. అందు విందువు వారించఁడుట కాధార మున్నదా? విందువు ప్రాప్తించుచునే యున్నది. కాని కానే లు దీర్ఘము లట్టటంచేసి దీర్ఘాచ్చే త్తండ ఏవ యని ఖండవిందువుమాత్రమే వచ్చి కాజెప్పి నిర్యాదిగ నవును. రాంజెప్పె ననురీతిని మార్గ విందువు దీర్ఘాచ్చే త్తండ ఏవ యగుదానిచేతనే వారించఁడునున్న వని గ్రహింపఁదగును. కాంగాన్ అనుచో విందువు "విందుం" అనుదానిచే వారిం మవు ననుట పొరపాటు. కాన్గాన్ అనుచో నాదేశసరళపరకత్వమున నైన సంశ్లేషము. సరళస్థిరపరకతలోనే సంశ్లేషమును విందు మ్మనుమాత్రము వారించఁజాలదు స్పష్టము. దీర్ఘమువయి ద్రుతమునకు సంశ్లేషము లే వనుట (తానునెను భిన్నస్థలముల) ఇంకను విచార్య మైయున్నది.

వాక్యాస్మదోః అనువిధానమువలన విందువును వారింపఁబడిన దని యచో. ఎంచుటను విమర్శించుచో విందు వనఁగా నర్థవిందు వనియును నర్థ మగు ననుటలో నచో. విందువు వారింపుటవలనఁ దాఁ జెప్పె ననురీతిరూపములు పైఁట మిసాదువు లగుచున్న వని యభిప్రాయపడిన ట్లున్నది పేరు. కాని యదియు సంగతము గాదు. దిన్లుం ప్రవదన్తి యన్నది సరళస్థిరపరకలయందలివిందువును బ్రస్తావించిన దిగుట చేతను వాక్యాస్మదోః అను సూత్రమును సరళస్థిరపరకస్థలములనుగూర్చియే ప్రారంభింపఁబడినట్లు నిరూపించుట సమసరించియు సరళస్థిరపరకలలో ద్రుతము నకు ఁడవిందువు లేదు (ప్రాప్తింపదును) గావునను పేరు చేసినయూపిమర్శనము పైఁటము సరి గాదు.

కాన్గన్, కాంగ్గాన్ అనునవి యనిష్టరూపము లని ప్రతిపాదించినవెంటనే దీర్ఘపరద్రుతకార్యములు సామాన్యముగా యగ్వా యనుచోటఁ జెప్పినట్లే యగు ననుట విశేషము. దీని కాధార మేమి? ఎటు నే నానిష్ఠము జ్ఞాపము చేయఁబడినచోఁ కాంగ్గాన్ అని యింటకు ముందు దీర్ఘపరద్రుతమును బ్రతిపరక మయిన వానిం జూపిరి. దీర్ఘపరద్రుతమునకు యగ్వా యన్నదిమాత్రమే వర్తిల్లు సనఁబడుచు పరకలయందును సదియే వర్తిల్లునా? అయినఁ దాఁజెప్పె నని యింటనా? ఇంట నిట ద్రుతము లోపించినను అవికారగతే యనునూద్రుతమున మిడిపరుషములు సరళము లగు నన్న కాజెప్పె నని యింటను కాని యాదేశసరళములకు ముందు ద్రుతము ఁడవిందురూపమున నే నుండఁటం లక్షణానుగుణమా? యగ్వా యన్నదే ప్రవర్తించు నన నర్థ మేమి? అపు నని యట్లే చెప్పిన దిందుం ప్రవదన్తి యనుచోటఁ గృతీత్వముచే దీర్ఘముపైని విందువు లే దందము. ఁడ విందువు నుండదా? అట్లు గా దని సరళస్థిరపరకస్థలములందుమాత్రమే దీర్ఘపరద్రుతములకు యగ్వా యన్నదిమాత్రమే వర్తించునందము. (అట్లు పాట స్పష్టముగాఁ జెప్పియుండవలసినది.) అయినఁ బరుష పరకలయందును యథాశాస్త్రము క్విచిదిత్యాదులు లేమి విందువులు గావలసినదే. అనఁగాఁ గాన్ + కాన్ అనుచోఁ బరుషము పర మైనదిగావున కాన్గన్ ఇత్యాదు లపుట కుట్టుంది లే దనవలె. కాని యది పీరి కష్టము గాదే. పీరివివరణము పెక్కుండఁబాట్లకు లో నై నది.

మొత్తముమీద నచో. అప్రహరమును భరించును. దింహమణి ర్త్య హృదయముగా పీడితమైనది సన్మతము ననుసరించును. యుంతకు ర్త్య నచో. దేవనయర్థనిర్ణయ ముండును ననుసరించును. లక్ష్యలక్షిదానిగుణము నై యుంతకుంట్టియన్ గ్రహ్య మని వేయవచ్చును. కాగా లగ్నా యని మైత్ర్యుల లోపము నిర్ణయించునట్లును లోపాదావాచనలో లయన ప, దిద్దుల ప్రవచ ని యని సంశ్లేషమును దిండును. ద్రావ్యుల దారంభకు ప్రయోగముగా వాక్యాన్వయో, అనుమాదము ద్రావ్యులపదమున పనుల ననుసరించు. కావున దానునేనులు ద్రుప్తప్రకృతిమలు గా వనియు నందువలననే లగ్నా యనుమాదము ప్రవర్తనముచే ద్రుప్తప్రకృతియనుమాదము యయనానుననుల నాకార్యములు నిర్ణయించునట్లు వాక్యాన్వయో లగ్నా ద్రావ్యులపదమున పనియుల దెప్పరాదు. అట్లు దెప్పబడినను నీమాద్రుప్తము వాక్యాన్వయో లగ్నా ద్రుప్తప్రకృతిశబ్దము ప్రయుక్తము గాదు. ఇది ద్రుప్తప్రకృతిచే గాని ద్రుప్తప్రకృతిమలు గా వనుట నేం యోయాదాదమును లేదు. కాగా ద్రుప్తప్రకృతి-ద్రుప్తప్రకృతియు నని ఖిన్నములుగా దెప్పబడిన నీవాక్యాన్వయో అనులక్షణ ముండుమాద్రుప్తము నాధారము గాజాల పని నిర్ణయించునట్లును.

ఇం యోయాదాదము ననుసరించునట్లును ద్రుప్తప్రకృతి యనియు సందిహర్యేయమన ద్రుప్తప్రకృతి యనియు ప్రయోగించుట. ఇట్టిప్రయోగము ముఖ్యార్థముగా నే దేవనయర్థము కంఠి ద్రుప్తప్రకృతియనునట్లు ద్రుప్తప్రకృతిమలు యని ప్రయము ప్రత్యేకముగా దెప్పబడియుండునా? ద్రుప్తప్రకృతిమలుల దెప్పన యాయుద్రుప్తకార్యము దేవనయర్థమునకు లాదో యది ద్రుప్త మని గాని పదం పము ద్రుప్తప్రకృతి మని యేని దెప్ప వీలు లేదు. అనగా సందిహర్యేయమారో ద్రుప్తప్రకృతిశబ్దము నునయోగించి యాయుకార్యములు విధించునట్లును నాకార్యములు దేనిద్రుప్తాంబుల లగునట్లులు లేవు గావున 'అన్యే ద్రుప్తప్రకృతిమలు' యని యుండుట మంచి లేనిది ద్రుప్తప్రకృతి శబ్దములుగా దావించెనో యవి యుద్రుప్తప్రకృతిశబ్దముచే గ్రహింపఁబడి పప్పుడు. అట్లు ద్రుప్తప్రకృతిశబ్దముచే నెవ యేని గ్రహింపఁబడి పన్ను నవ్వనిక (ద్రుప్తాంబులు లగు

ప్రకృతు లనియే యందము. వాని కైనను) ద్రుతప్రకృతికసంజ్ఞ సిద్ధించుటకుఁ గాని యాయయి ద్రుతకార్యము లపుటకుఁ గాని యవకాశము లేదు. ద్రుతాంతము లగుప్రకృతులు ద్రుతప్రకృతికములే యగు ననియు ద్రుతప్రకృతులు గా వనియుఁ జెప్పుటకు నెట్టియాధారమును లేదు. ప్రకృతులు ద్రుతాంతము లగుటను జిం. స్పష్టముగాఁ జెప్పియు నుండలేదు. వనమునుగూర్చి విత్త్యాదులలో ను మోచుట యనుదానిచేతను వెడలఁగలఁడు ఇత్త్యాదులలోఁ బునరాగమః త్రియాణా మ్మను దానిచేతను సుమ్మును జేయ వీ లున్నది. సుమంతము ద్రుతప్రకృతిక మని చెప్పవలెను. ఇట లక్ష్యము లనఁదగిన చిగురుంగైదు విత్త్యాదులలో సుమంత మునకు వనమును(గూర్చి) అనుదానిని దద్దిన్న (ద్రుతప్రకృతిక) మనుటకు నాధార మే మున్నది:

సంజ్ఞలో ద్రుతప్రకృతి యనియు సంధిలో ద్రుతప్రకృతిక మనియుఁ జిం ప్రయోగించుటనుబట్టి యవి భిన్నము లని భ్రమింపరా దని సూచించుట సూరి యుద్దేశించెనో లేదో కాని యట్టిది బ్రాంతియే యని మాత్రము సూరివచనముల వలన గ్రహింపవచ్చును. ద్రుతాంతము లైనపదములు ద్రుతప్రకృతికములు అనుచో ద్రుతప్రకృతికము లని పేర్కొన్న సూరి యా వెంటనే ద్రుతప్రకృతులు గానిశబ్దములు కళ లని సూత్రించుటలో ద్రుతప్రకృతిశబ్దమును ప్రయోగించి యవి యభిన్నములుగా స్పష్టము చేసెను.

మొత్తముమీఁద ద్రుతప్రకృతి, ద్రుతప్రకృతికము నన్నవి భిన్నము లనుటకుఁ బైని వీరు మాహినయాధార మేదియును సరి యైన దని చెప్ప వీలు లేమి నంగీకారయోగ్యముగా లేదు.

కాఁగా ద్రుతాంతము లైనపదములకు ద్రుతప్రకృతి లేదా ద్రుతప్రకృతిక మన్నది సంజ్ఞ యని గుర్తింపఁదగును. సారాంశముగా ద్రుతప్రకృతి, ద్రుత ప్రకృతికము నన్నవి భిన్నములు గా వనియు నట్లు చెప్పుటకుఁ జింతామిత్యాదు లగునేవ్యాకరణములందును నాధారము లే దనియు నింక నట్లు చెప్పుట యన్యథము లనే కల్పించు ననియు స్పష్ట మగుచున్నది.

ద్రుతప్రకృతి (క) శబ్దార్థము :-

(స్వార్థమునందు) కప్రత్యయము చేరటయు, జేరకపోవుటయు ద్వారాన నేర్పడిన ద్రుతప్రకృతిక, ద్రుతప్రకృతిశబ్దము లభిన్నములు. అన్యే ద్రుత ప్రకృతయ యని చిం. ముందుగా ద్రుతప్రకృతిని జేర్కొన్నది. పిదప ద్రుత ప్రకృతిక మనియుఁ జెప్పినది. ద్రుతప్రకృతికస్వరూపనిర్ణయమునకు నీశబ్దము యొక్క యర్థవిచారము గూడఁ గొంత వివాదము రేపినది. శ్రీ చర్ల గణపతి శాస్త్రిగారు 'ద్రుతమునకుఁ బ్రకృతి యైనది ద్రుతప్రకృతిక మనఁబడు' నని (అం.సా.ప. ప్రజోత్పత్తి వ్రావణ, బాద్రపద 129) పేర్కొనియున్నారు. కాని యిది సరి గా దని యితరులు స్పష్టము చేసియున్నారు. (తె.ప్ర.74) అదే విధముగా తె.వ్యా.వి. 'ప్రథమాచార్యుడు ఆవయవికము కాని యిట్టినకారము ద్రుత మనియు సునకారమునకుఁ బ్రకృతులైనపదములను ద్రుతప్రకృతికము లనియు సంజ్ఞలను కల్పించె' (357) ననుటతో ప్రకృతులైనపదము లనుటయందలి యసానుంజన్యమును తె.ప్ర. స్పష్టము చేసినది. ఇంకను తె.వ్యా.వి. వివరణమున నావయవికము గానిన కరమే ద్రుత మని చిం. చెప్పినట్లు వివరింపటయు విచార్యము. చిం., వి.వి.ల చితమున నావయవికనకారము ద్రుతము గాదు. కాని యట్టిది ద్రుతము గా దని 'ద్రుతాభ్యోనః' అనుద్రుతనిరూపకలక్షణము చెప్పుచున్న దనుటలో నాధారము గానరాదు. ఆవయవికనకారము ద్రుతము గామి నన్యత్ర గుర్తింపఁదగు.

ఏ దే మైనను నీవివరణములో ద్రుతము చేరటకు మూలరూప మేదో యది ద్రుతప్రకృతిక మని చెప్పుట గానవచ్చును. ఇదియు సరి గాదు. జ్ఞానమును బట్టి యిత్యాదులలోఁ బ్రకృతులే ద్రుతాంశము లవుట గలదు. యదాగమన్యాయము ననుసరించి యీద్రుతము ప్రకృతి కవయ మై జ్ఞానమును అనుభాగ మెల్లఁ బ్రకృతియే యవును గాక. సుప్రకృతికిని ద్రుతప్రకృతికసంజ్ఞ చెప్పఁదలంచి నప్పటికి ద్రుతముతోఁ గలిది మొత్తమునే ద్రుతప్రకృతికముగా గుర్తింపవలసియున్నది.

అంతే గాని ద్రుతము వేరుగాఁ దన్నూల మిగుశబ్దముమాద్రము ద్రుతప్రకృతికము గాఁ జెప్పుట సరి గాదు గదా. ఇంకను నిట్టివానిని ద్రుతప్రకృతికములుగాఁ జెప్పు కయె యిందలిసకారమునకు ద్రుతకార్యములు సాధించుకొనుట సువిసమ్మత మగు మార్గ మేమో యనిపించుచున్నది. లేదా యట ద్రుతప్రకృతికత్వము జ్ఞాపితము చేసికొన్నను నిష్పంది లేదు. ఇటఁ బ్రకృతిపదమున కవతముగా ననఁగా నామమో ధాతువో యనురీతిగాఁ గాక, ద్రుతము చేరుటకు మూల మైనరూపము అని మాత్రమే గ్రహించుము గాక. అట్లయ్యు రామునిచేతను అనునది ద్రుతప్రకృతిక మగుట యొప్పును గాని అట్లు గాక ద్రుతము చేరుటకు మూల మైన రామునిచేల అనునది ద్రుతప్రకృతిక మగుట యెట్లు? ఇంక నీ ద్రుతము నిత్యముగాఁ జేయన దగుటచేను కిత్తు గావున సంత్యావధివముగాఁ జేరును గావునను రామునిచేల అనునది గాక రామునిచేతను అన్నదే ద్రుతప్రకృతిక మగు నని సహస్వయింప నవతాశము చేకపోయెను. కాని అట్టియెడల నేనుభక్తుడను, (భక్తుడను) అనుచో నువర్ణము చేరుటకు అనఁగా ద్రుతముచేరుట కర్హ మయినది గావున భక్తుడను అను నది ద్రుతప్రకృతిక మనవలెను. కోత పైతి అత్యాదిగా నీనువర్ణము కొన్నియెడల రాకుండ వచ్చును. అయ్యు నభ్యుది ప్రభవమంత మగుసస్మద్విశేషణ మయి (నువర్ణము) ద్రుతము చేరుట కర్హ మయితే యున్నది గాన ద్రుతప్రకృతికము గాక అప్పుడు, రాములు రాములందు మొదలగుస్థలములందా ర్హము రాకు అనునది డుమించుము కాకుండఁ బోదు గదా. ఇట్లే రాముడను మొదలగు స్థలముల సయితము, కాఁగా ద్రుతప్రకృతికము నిట్లు పేర్కొనుట సరి కాదు.

చింతామణియుద్ద్యోతినివ్యాఖ్య వేని ప్రకృతిలోన ద్రుతము తప్పక యుండునో యవి ద్రుతప్రకృతికము లని యాప్రకృతిపదమహిమచేతఁ గొన్ని కళలు ప్రత్యయముచే ద్రుతాంతములయ్యును నవి ద్రుతప్రకృతికములు గాఁజాలవు (29-30) అని పేర్కొన్నది. ఈ యధిప్రాచయమును విచరించుచు తె.వ్యా.వి ఇట్లు పేర్కొనుచున్నది. ఉద్ద్యోతినివ్యాఖ్యాత ప్రకృతిపదమహిమచేతఁ గొన్ని కళలు ప్రత్యయముచే ద్రుతాంతమునవి ద్రుతప్రకృతికములు గాఁజాల వని చెప్పెను. ఇట ప్రత్యయముచే నడుట పొసఁగదు. ఏ లన రాముడు కళ.

రాముచేన్ ప్రత్యయముచే ద్రుతాంత మైనది. ఇది యేకపదమే కాని రెండు పదములు కావు. ప్రకృతులను బ్రత్యయములను విడదీసి కళాద్రుతప్రకృతిక విభాగము జరుగవలయు నన్నచో నవ్యయములలో నాంతము లైనవానినే ద్రు.ప్ర. లనవలసి యుండును. ఈ పద్యతి శాస్త్రవిరుద్ధము (388) ద్రుతము ప్రకృతియందుఁ గల శబ్దములు ద్రుతప్రకృతికము లని యన్నచో నవ్యయమాత్రములై ద్రుతప్రకృతి కము లని యర్థ మగు (అంధ్రీ- తద్విశిష్టత. అం.సా.ప. జ్యేష్ఠాషాఢ.)

ఈ విమర్శనము సరి కాదు. రాముఁడు అన్నది కళయై. కాని ప్రత్యయ ముచే ద్రుతాంత మగుట యనఁగా రాముచేన్ అని యుదాహరించుట సంగతము కాదు. రాముఁడు అనువంటికళాపదము ప్రత్యయముచే ననఁగా సముచ్చయ్యాద్యర్థకను వర్ణకముచే ద్రుతాంతమైనపు డది ద్రు. ప్ర. గాదు. ద్రుతాంత మగును. అని యుద్ద్యోతినియభిప్రాయ మై యుండవచ్చు. కళ ప్రత్యయముచే ద్రుతాంత మగు చుండఁగా నని తద్వ్యాఖ్యాత పేర్కొనుచుండఁగా రాముఁడు అనుకళను జూపి నపుడు దానిపై నే దేని బ్రత్యయమును జేసి ద్రుతాంతతను దెల్పవలయుఁ గాని యస లాపదమున వదలి ప్రాతిపదికమాత్రమును గ్రహించి దానిపైఁ బ్రత్యయము చేసి చూపు తెట్లు గుదురును? ప్రకృతిపదము ననుసరించి రాముఁడు అనుస్థలమున సయితము రామ అనుప్రాతిపదికనే చూపియుండవలసినదే.

ప్రకృతిలో ద్రుత ముండుట యనఁగా శబ్దగతమ యై ద్రుత ముండవలయు నని తె.వ్యా.వి అభిప్రాయపడినట్లు స్పష్టము. రాముచేన్ అనురీతివి ద్రు.ప్ర.లు గా వనియే యుద్ద్యోతిని తలచినదా? ఈవ్యాఖ్యాతయే పరుషా ద్రుతప్రకృతికా త్రనుసూత్రవివరణమున ప్రత్యయముచేతఁ గాక ప్రకృతియందే నాస్తశబ్దము ద్రుతప్రకృతిక(44)మని యిచ్చోటవలెనే వివరించి ముదముతోఁ గొనుచును, తనరఁ జేయుచును ఎల్లఁ బ్రోచుచు నని యుదాహరించె నిందు నాగమము ప్రత్యయము నైనద్రుత మంతమందుఁ గలవానిని ద్రు.ప్ర.లుగనే భావించె నని చెప్పక తప్పుదు గదా. తానునేనులలో నువర్ణము ప్రత్యయమే. ద్రు.ప్ర. లనియే

పేర్కొనె (47) కాఁగాఁ గళలు ప్రత్యయముచే ద్రుతాంతము లైన అనువివరణ మునుబట్టి ప్రకృతియందు ద్రుత మనగాఁ దద్వాఙ్మత్యమతమున వలె నిత్యాదులే కాక రామునిచేన్ ము న్నగునవి గూడ గ్రాహ్యములే యని స్పష్టము. ఇంత బ్రకృతిలోనే యనుటలోఁ బ్రకృతిశబ్ద ముద్దిష్టార్థము నీయఁజాలకున్న దనవచ్చును రామునిచేన్ ము న్నగునవి ప్రకృతు లనలేము గదా. ప్రకృతి ప్రాతిపదిక(దాతు) మాత్రబోధక మగుటచేఁ బ్రకృతిలో ననుట పొసఁగ దనఁదగు. ప్రత్యయముచే ననుటలోఁ బొసఁగమి లేదు. ఈనుశబ్దమును వి.వి. యువర్ణక స్యాద్యన్తాత్తు నువర్ణక ఉతో భవే త్తని వర్ణకమనియే వ్యవహరించె. కావున దాని ననుసరించిన నిటఁ బ్రత్యయముచే ననుట పొసఁగు.

ఇట్లు ప్రత్యయాంతము లైన కళలు (లేకను అనురీతి వనవచ్చు) ద్రుతాంతము లైనను ద్రు.ప్ర.లు గా వనుటలో లేకను అనురీతివి ద్రుతాంతములె కాని ద్రుత ప్రకృతికము లని బ్రమయరా దనువాక్యములప్రభావమే గల దని తోచుచున్నది. కావున నీయుద్ధోక్తినియందు ద్రు.ప్ర. లనఁగాఁ బ్రత్యయాగమద్రుత మంతమందుఁ గల వని గుర్తింపవచ్చును.

తె.ప్ర. ద్రుతప్రకృతికసంజ్ఞలోని ప్రకృతిశబ్దమును బ్రాతిపదికార్థమునఁ గాక స్వభావార్థకముగా మాత్రమే స్వీకరింపవలె ననుచు “ద్రుతము ప్రకృతిగా కలిగినది ద్రుతప్రకృతికము. ద్రుతః ప్రకృతిః స్వభావః యస్య సః ద్రుత ప్రకృతిః” స్వభావసిద్ధముగా ద్రుతము అంతమందుఁ గలిగినవి ద్రుతప్రకృతు (75)లని పేర్కొన్నది. ద్రుతప్రకృతికశబ్దార్థము నిట్లు వివరించుట లక్ష్యసంగ్రహణమునఁ గొంతవఱ కుపయోగించుచు సమంజసమ యై యున్నది. ద్రుతస్య యా ప్రకృతిః స్వభావః సా యస్య సః ద్రుతప్రకృతిః ద్రుతప్రకార మెల్ల నేపద మున ననువర్తించుచున్నదో అది ద్రుతప్రకృతి. (అం.సా.ప. భేష్టాషాఢ.1934 పుట 48) అని కాశీభట్టకృష్ణరాయశాస్త్రిగారు తెల్పిరి. సహజముగా ద్రుతము గలవి యని పేటికాదివ్యాఖ్యలు పేర్కొన్నవి.

ద్రుతప్రకృతికశబ్దమునర్థము చెప్పవలసినచో నిట్ల చెప్పవలయుఁ గాక. కాని యాసంజ్ఞ లేర్పఱచినలక్షణకర్త దానిచేత నేయవి సంగ్రహింపఁదలచెనో వాని నెల్ల ద్రుతప్రకృతికశబ్దము నిరూపింపఁగలదా?

రాముఁడును భక్తుఁడను ఇత్యాదులందలి ద్రుతము స్వాభావికము గా దనియు నయ్యవి యట్టి ద్రు.ప్ర. లు గా వనియే యెంచిచూతము. ద్రు.ప్ర. శబ్దముచే రాముఁడు ఇత్యాదులు గ్రహింపఁబడవలెను గదా. ఇవి యెప్పుడును ద్రు.ప్ర.తె యైయుండును గాని యొకప్పుడును గళలు గావు. పై యర్థము వీనిని ద్రు.ప్ర.లుగా నిరూపించునా? ఈనువర్ణ మన్యే యనుశాస్త్రముచే సిద్ధించునది. అయినను శబ్దమున ద్రుత ముండుట సహజము కాఁగాఁ బ్రకృతిప్రత్యయాదివిభాగము చేసి చూపులక్షణ గ్రంథ మాద్రుతమును బ్రత్యేకముగ విధించినను నది కృతకము గా దనియు స్వాభావికమే యనియుఁ దలంపవచ్చు ననుట పరిశీలంపవలసియే యున్నది. రాములడు అనుచో డువర్ణమును గాని పూర్ణబిందువును గాని సహజసిద్ధ మందుమా? అట బిందువు సాధ్య మయినట్లుగా నిట నీద్రుతమును సాధ్యమే. అయ్యు దీన నెప్పుడు ద్రుత ముండు నని యిది యెప్పుడుఁ గళ గా దనియుఁ గావున ద్రుత ముండుట యీశబ్దముస్వభావ మనియు గుర్తించి యిట్టివాని నెల్ల ద్రు.ప్ర.లే యందము.

నుమాగమాంతములు ద్రు.ప్ర. లవునా? చిగురు + కయిదువు చిగురున్ + కయిదు వగుచోఁ జిగురున్ అన్నది ద్రుతప్రకృతికమా? అగుట కిందు సమాస మున నాగమముగాఁ జేరినద్రుత మాశబ్దమున స్వాభావిక మనఁగలమా? అనఁగా రాముఁడును అనురీతి వానితోపాటు సామాసికనుమాగమాంతములు నీ ద్రు.ప్ర. శబ్దమునర్థముచే సంగ్రహింపఁబడుట లే దన్నమాట.

అయిన లక్షణకర్త రాముఁడును, చిగురున్(కైదువు) అనురీతివానిని ద్రు.ప్ర.లుగాఁ దలంపలేదా? ద్రు.ప్ర.శబ్దముచే నాతఁ డుద్దేశించిన దేమి? ఈ సంజ్ఞను సూరియుఁ జిం.నుండియె గ్రహించె ననవచ్చును. అయ్యును అనుదాని నాతఁడు ద్రు.ప్ర.గానే చూపెనే. అనఁగా స్వాభావిక మైనద్రుతము గలదానినే

కాక యస్వాభావిక మైన ద్రుతము గల దైనను నన లాద్రుత మెట్టి దనుదానితో సంబంధము లేక ద్రుతాంత మగుపదము నెల్లి ద్రి.ప్ర.గా సూరి నిర్ణయించె నన్నమాట. అయిన నాద్యుఁ డగుచిం.కర్తమాత్రము ద్రి.ప్ర. యనుదానిచే నిట్టి ద్రితాంతము లెల్లఁ జెప్పఁదలఁపలేదా? అది తెలియుటకుఁ జిం.కర్త చెప్పిన లక్షణము నెన్నవలయును. అది అన్యే ద్రితప్రకృతయో యే స్యుర్హ్యనుజీవిత ద్రితా నిత్య మ్మనునది. ద్రి.ప్ర.స్వరూపమును వర్ణించుదశ మీసూత్రమందు అనుజీవిత ద్రితాః అనునది. స్వాభావిక మైనద్రితము గల దనురీతియర్థము నది యిచ్చునా? బాలసరస్వతి మొదలుకొని వ్యాఖ్యాత లెవ్వరును దీని కిట్టియర్థ మును జెప్పినట్లు గానరాదు.

ఇట వ్యాఖ్యాత లందఱయందును నొకయభిప్రాయము సమానముగా గుర్తింపవచ్చును. ద్రితప్రకృతిక మనుశబ్దమున కర్థ మేదియో యది యాసంజ్ఞ చే సంగ్రహింపఁబడు నట్టివానిని జెప్పవలయు ననవలయునా? ప్రక్రియాదులందు లాఘవాదిప్రయోజనముల నుద్దేశించి లక్షణకర్త సంజ్ఞల నేర్పఱచుకొనును. అట్టి యపుడు ప్రయుక్త మగుశబ్దముచే నేయర్థము లభ్య మగుచున్నదో యదే యర్థ మాసంజ్ఞ కుండవలె నని నియమము లేదు గదా. కర్మప్రవచనీయాదు లెట్టివి? ఇట ద్రి.ప్ర.సంజ్ఞ యు ధైర్వఱుపఁబడినట్లు గుర్తింపఁదగును గదా. దానియర్థ మును నిరూపింప యత్నింప నేల? అవకాశము లేనిచోటఁ దప్పదు. పదముతుది నున్నద్రితము స్వాభావిక మైనను నస్వాభావిక మైనను బ్రియోజనము సమా నము. అట్టియెడల ననవసరభేదము నేల కల్పింపవలె? ద్రితప్రకృతి యను శబ్దమును ద్రుతాంత మైనశబ్ద మనునర్థమున లక్షణకర్త సంజ్ఞగా నేర్పఱుపఁగా నాశబ్దము స్వాభావికద్రుతాంతములను బోధించున దగుటచే ద్రు.ప్ర. లన నవియే యని చెప్పుట యొప్పునా? ద్రు.ప్ర.శబ్ద మె ధైర్వఱునదో దానికి సహజముగా నర్థ మేదియో యది యప్రస్తుతము. లక్షణకర్త యెట్టివానిని బోధించుట కది సంజ్ఞగా నుపయోగించెనో యది యట్టివానిని బోధింపఁగలదు. కావున ద్రు.ప్ర. శబ్దమున కర్థము వెదకుట యవసరము కాదు. ఇంక లక్షణకర్త దృష్టితో (వేనికి దీనిని సంజ్ఞగా నిర్ణయించెనో యట్టి) ద్రు.ప్ర.ల స్వరూపము చూతము.

ద్రుతప్రకృతికస్వరూపము :-

చింతామణి “తిజ్జధ్యశేషషష్ఠీ” యనుము న్నగుసూత్రముచే గళలను బేర్కొని వెంటనే యన్యే ద్రుతప్రకృతయ యని ద్రుతప్రకృతికములను బేర్కొన్నది. ఈసూత్రము ననుసరించి ద్రు.ప్ర.లుగా వేనిని గుర్తింపవలె: సహజముగా ద్రుతము గలది స్వభావసిద్ధ మైనద్రుతము గలది యనుద్రు.ప్ర. శబ్దము వర్తము నాశ్రయించి నిర్ణయించినచో రాముడును, కవిని మొదలగునవి ద్రు.ప్ర. లని చెప్ప వీలులేదు. వీనఁ జివర ద్రుత మున్నను నది స్వాభావికము గాక యర్థ విశేషమునం దయినది గదా. కాఁగాఁ బదములు ద్రుతాంతాలు, ద్రుతాంతాలు కానివి యని విభాగింపఁగా నందు ద్రుతాంతాలు మఱల స్వాభావికద్రుతాంతాలు, అస్వాభావిక ద్రుతాంతాలు అని రెండురకా లై మొత్తము తెలుగుపదాలు మూడు విధా లై యున్నట్లు చెప్పవలె. స్వాభావికద్రుతాంతాలు ద్రు.ప్ర.లు కాఁగా నస్వాభావికద్రుతాంతాలు కళ లగునా? అగుటకు వీలు లేదు. చిం. ద్రు.ప్ర.లను బేర్కొని యవి కానివి కళ లనక కళలనే పేర్కొని యితరములు ద్రు.ప్ర. లన్నది. “తిజ్జధ్యశేషషష్ఠీ” ఇత్యాదిగాఁ గళలను బేర్కొనుచోఁ జిం. ద్రుతో న యేషాం స్యా త్తని వివరించి నది. (ఏషా మ్మనుపాఠ మొక్కచోఁ గానవచ్చినను యేషా మ్మనునచే ప్రచురము.) కాఁగా వేనికిఁ జివర ద్రుతము లేదో యాతిజ్జధ్యశేషషష్ఠీత్యాదులు కళ లని యాసూత్రమునభిప్రాయము స్పష్టము. తిజ్జధ్యాదులు గూడ ద్రుతము లేనివే కళలు, ఏ కారణమున నే నవి ద్రుతాంతము లై వినఁడును గానఁడు నిత్యాదిగా నున్నపుడు ద్రుతో న యేషాం స్యా త్తనుదానిచేఁ గళలుమాత్రము గా వని గుర్తింపకతప్పదు. కాఁగా ద్రుతాంతము లైన తిజ్జధ్యాదులును ద్రుతాంతములగు) తిజ్జధ్యాదిభిన్నములును కళలు గావు. ద్రుతో న యేషాం స్యా త్తనుదానిచే నీయర్థ మిట స్పష్టము. కాబట్టి యాసూత్రమునకు యే స్యుర్వ్యనుజీవితద్రుతాః అనుతరువాతిసూత్రముతో నపేక్ష యున్న దనియు, అనుజీవితద్రుతాః అనుస్థలమున నున్న ‘అనుజీవిత’ అనుపూర్వావయవము మాత్రము నీకళలసూత్రములోని కపకర్షింబుకొని యన్వయింపఁజేయవలయు

ననియు మొదలుగాఁ (తె.ప్ర.78) బేర్కొనవలసిన యవసరము గానరాకున్నది. పైఁగా నిట్టియన్వయము తెలుఁగున నెచ్చటను లే దనియే చెప్పఁదగియున్నది. (రాహు)దేహము (ప్రాథ.సమా.34) విలాససంపదన్ వంచితపంచబాణుఁడు (ప్రాథ.సమా.35) అనురీతివానియందలియన్వయమునకును ద్రుతో న యేషాం స్యాత్ అన్యే ద్రుతప్రకృతయో యే స్యు ర్హ్యనుజీవితద్రుతా నిత్య మ్మనుచో అనుజీవితద్రుతో న యేషాం స్యా త్తనునన్వయమునకు సామ్యమును గానరాదు. ఇంకిఁ దైవానిలోఁ జేరని తద్విలక్షణ మగువిశేషస్థలముగా నీయన్వయమును గుర్తింపవలసియుండు. ఇందుఁ గలవ్యవధానము నైతము విశేషమే యనక తప్పదు. ఇట్టి దెచ్చటనేఁ గల దేమో పరిశీలింపవలసి యున్నది. ఇట్టియన్వయ మార్గము నుపేక్షించి యనుజీవితశబ్దము నపకర్షించుకొనుటలో పైరుధ్యము లేకపోవచ్చు నేమో కాని యట్టి యవసరము లే దని గుర్తింపవచ్చును.

తె.ప్ర. అనుజీవితశబ్దము నపకర్షించి అనుజీవితద్రుతః యేషాం న స్యాత్ తే కః అని (78-80) యన్వయించినది. ఈపక్షమున స్వాభావిక ద్రుతాంతాలు (ద్రు.ప్ర.లును)గానివి కళ లని యర్థ మగుచున్నది. (అనుజీవిత శబ్దమునకు తె.ప్ర. స్వాభావిక మని యర్థము చెప్పినది.) కాఁగా రాముఁడును అనునది ద్రుతాంత మయ్యును నాద్రుతము స్వాభావికము గామింజేసి స్వాభావిక ద్రుతాంతము గాదు గావున (అనుజీవితద్రుతము గామి)నీశబ్దము కళయే యని నిర్ణయింపవలసియున్నది. అనుజీవిత (స్వాభావిక) ద్రుతాంతాలు ద్రు.ప్ర.లు. అనుజీవితద్రుతాంతాలు కానివి కళలు. అనఁగా అనుజీవిత (అస్వాభావిక) ద్రుతాంతాలును గళలే యపు ననియే గదా యర్థ మగుచున్నది. దీనినిబట్టి రాముఁడును భక్తుఁడను ఇత్యాదులు కళలే యనవలె. అట్టియెడల నస్వాభావిక మని యే నానకారమును ద్రుతముగాఁ జెప్పుటవలనఁ బ్రయోజన మేమియు లే దనవలె. చిం. ద్రుతమున కాయాకార్యములు విధించునపుడు ద్రుతప్రకృతిక శబ్దము నుచ్చరించి యందలిద్రుతమున కిని చెప్పుట గమనింపవచ్చును. పేను ఇత్యాదులలో నువర్ణము ద్రుతము గా దన్నను రాముఁడును అనుచో నువర్ణము (అస్వాభావిక మైన)ద్రుత మన్నను ఫలిత మొక్కటే యవుచున్నది. ద్రుతకార్యములు వర్తింపవు.

అయిన నస్వాభావికద్రుతాంతాలు కళలు గా వని తె.ప్ర. కొన్నియాచారములను బ్రస్తావించినది. అనుజీవితద్రుతాః యేషాం తే నిర్భ్యం ద్రుతప్రకృతయః అన్నట్లుగా అనుజీవితద్రుతః యేషాం న తే కళాః అనుచో నిర్భ్యం కళాః అనలేదు గాబట్టి తిజ్ఞుఢ్యాదు తెప్పుడును గళలే కావరె ననునియమము లేదు. కాబట్టి రాముడునుఇత్యాదిగా ద్రుతాంతాలు కళలు కా వనుట యొకటి. అనుజీవితద్రుతాంతాలు కానివి కళ లనఁగా నిర్భ్యముగాఁ గళ లనలేదు గావునఁ గళలు గాకుండ నుండనపు ననుట యుచితముగాఁ గానరాకున్నది. అట్ల యన్న వినఁడు అనునది యనుజీవితద్రుతాంతము గాదు గాబట్టి కళ కాని నిర్భ్యముగా ననలేదు గాబట్టి కళ కాకపోవు నవకాళ మున్నది. అనఁగా వినఁడు అనునచే కళ యవుటతోపా దొక్కొక్కచోఁ గళేతరము నపు ననవరె. వినఁడును అనురీతిగ నస్వాభావికముగ నైవను ద్రుతాంత మయినప్పుడే కళ కాకుండు నని నిర్ణయింప నాచార మేమి? నిర్భ్యం కళాః అనకపోవుటకును నస్వాభావికద్రుతాంత మయినఁ గళ గా దనుటకు సంబంధము గానరాదు. దీనికె క్లే ద్రుతప్రకృతికత్వము సాధించుకొనఁగల్గు నెడలఁ గళ గా దని చెప్ప నక్కఱ లేదు. ఇంతకును నిత్య మ్మనకుంట ద్రుతప్రకృతికత్వనిరూపకము గాఁజాల దనక తప్పకున్నది. అట్లే వినఁడు అనుదాని పయి (నర్థదిశేషమున) నువర్ణకము చేరి వినఁడును అని యైనది. ఇది యస్వాభావికద్రుతాంతము. అనుజీవితద్రుతాంతము గాదు. కావునఁ గళ యవును. కాని నిర్భ్యం కళాః అనలేదు గాబట్టి నిర్భ్యముగాఁ గళ గాదు. కళేతరము నపును. వినఁడును అన్నది కళయు నపు నని చెప్పుట లక్ష్యనుగుణమా? వినఁడు అనునది యెప్పుడును గళేతరము గాదు. వినఁడును అనునది యెప్పుడును గళ గాదు. అనఁగా ద్రుతాంత మయినపుడు కళ యవుట లేదు. ద్రుతాంతము కానపుడు కళ గాకుండుటయు లేదు. కాఁగా నస్వాభావికమ యైనను ద్రుతము చివర నున్న నయ్యది నిర్భ్యముగా ద్రు.ప్ర.యే యనకతప్పదు.

పోనీ నిత్యం కళా యనలేదు గాబట్టి వినఁడు అనునది యెప్పుడును గళయే యనియు వినఁడును అని ద్రితాంత మైనపుడు కళ గానేర దనియుఁ జెప్పుదము. అంతమాత్రమున నీయది ద్రి.ప్ర.యే యపుట కవకాశ మేది? అన్యే ద్రిత ప్రకృతయః అనుస్థలమున అనుజీవితద్రితాః యే తే నిత్యం ద్రితప్రకృతయః అని యన్వయించుట (తె.ప్ర.) ననుసరించి యస్వాభావికద్రితాంతములు నిత్య ద్రితప్రకృతికములును గా వని స్పష్టము. అనఁగా వినఁడును అనునది నిత్య ద్రితప్రకృతికము కా దన్నమాట.

నిత్యద్రి.ప్ర. అనుస్థలమున నిత్యశబ్దమునకుఁ బ్రయోజన మిట్లు విపరింపఁ బడినది. వాటిచివరిద్రితం కనిపించినా లోపించినాకూడా అవ్వి ద్రితప్రకృతిక సంజ్ఞకు అర్హాలే. ఇది నిత్యతలోనిసార్థక్యం. (తె.పు.77) ద్రి.ప్ర.లయొక్క నిత్యతలోని యీసార్థక్య మస్వాభావికద్రితాంతాలయందు నున్నట్లు గుర్తింప వచ్చును. హరియును శ్రీయును అనునవి యస్వాభావికద్రితాంతములు. హరియు శ్రీయు అనురీతిగా నాద్రితము కారణాంతరములచే లోపించినది. ఇపు డీవి ద్రి.ప్ర.లు గా వనియే చెప్పవలెనా? నే భక్తుడ వచ్చితి ననుచోను భక్తుడ ననునది యస్వాభావికద్రితాంతమే. ద్రితము లోపించినను నిది కళ యనుట యెప్పునా? (ద్రితము పోయినను ముం దత్వము నిల్చియే యున్నది.) వీని సామ్యమున రాముఁడు లక్ష్మణుఁడును వచ్చిరి. నేఁ గవి వచ్చితి నిత్యాదిస్థలము లందును ద్రితము లోపించుటను గుర్తింపనపును. అపుడు నవి ద్రి.ప్ర.లే కదా. కాఁగాఁ గారణాంతరాలవలన ద్రితము లోపించినను (దదంతమగు) నా శబ్దము ద్రితప్రకృతియే యగుట యన్నలక్షణ మస్వాభావికద్రితాంతములయెడఁ గూడఁ జెల్లును. కాబట్టి నిత్య మ్మునుదళము స్వాభావికద్రితాంతాలవిషయమునందు వలెనే యస్వాభావికద్రితాంతాల విషయమునను (సమానమైనప్రయోజనము గల్గి చరితార్థ మగుచున్నది. అట్టియెడల స్వాభావికద్రితాంతాలుమాత్రమే నిత్య ద్రి.ప్ర లని యస్వాభావికద్రితాంతముల నటఁ బరిహరించు పీఠః ఇంక “అర్థవిశే షాలలో ద్రితాంతతను బొందినకళలు నిత్యద్రితప్రకృతికాలు కావు. వీటిచివరి ద్రితం కనిపించుతున్నంతవఱకూ ఇవి ద్రితప్రకృతికాలు కనిపించనప్పుడు కళలు

మాత్రమే (తె.ప్ర.77) అని చెప్పవలసిన హరియు శ్రీయు, భక్తుడ వచ్చితి ఇత్యాదిస్థలములందు లోపించినద్యుతము కనిపించదు గావున నవి కళలే యనవలసి వచ్చు. అది సమంజసనూ? కాబట్టి స్వాభావికాస్వాభావికవివక్ష లేకుండ ద్యుతము తుదిఁ గల వెల్ల నిత్యద్యు.ప్ర.లే యని చెప్పవలె.

స్వాభావికద్యుతాంతము లనఁబడువానికిని నస్వాభావిక ద్యుతాంతము లనఁ బడువానికిని భేదము స్పష్టమే. రామునికామో॥ ఎప్పుడును ద్రు.ప్ర.లు మాత్రమే యగును. రాముఁడు అనునది కళ, ఇది యర్థవిశేషమున ద్రుతమును బొందినపుడే ద్రుతప్రకృతిక మగును. నువర్ణకము చేర నపుడు అర్థవిశేష మున్నను లేకున్నను నిది ద్రు.ప్ర.కాదు. కాన నెప్పుడును ద్రుతాంతము లై యుండునవి మాత్రము నిత్యద్రు.ప్ర. లనియు ద్రుతము చేరినకళలు నిత్యద్రు.ప్ర.లు కా వనియుఁ జెప్పట చిం.అభిప్రాయమా?(ద్రు.ప్ర.లపైఁ గూడ నర్థవిశేషములఁ గాకున్వరము చేరివ' (నీచేతనాఇత్యాది)దదంతమును ద్రు.ప్ర. కాదు)అట్లు యనుకొందము. అపుడు నిత్యకల్పమునకు ద్రుతము లోపించినను నది ద్రు.ప్ర.యే యవుట ప్రయోజనముగా నెన్నరా దనిగుర్తింపవలయును.

అయినఁ గళలు ద్రుతాంతము లయినప్పుడు వాని నే మనవలె? "క్షీణక క్తిక మయిననిత్యమ్ అనేమాట యిక్కడకు (కళలసూత్రములోనికి) అన్వయించదు కాబట్టి ఇటువంటివాటికికూడా కళాత్వాన్నికల్పించే అవకాశం లేదు గాబట్టి ఇవి ద్రుతప్రకృతికలే అవుతాయి(తె.ప్ర.77)అనుటకు నవకాశము చాల కున్నది. వ్యాకర్తలు కళలను జెప్పినవారు తక్కిన వన్నియు ద్రు.ప్ర. లనియు ద్రు.ప్ర.లను జెప్పినవారు తక్కినవి కళ లనియుఁ జెప్పటనుబట్టి 'భాషలోనిపదా లన్నీ ఈరెండువిధాగల్లోనూ దేనిలోనో ఒకదానిలో చేరి తీరాలి'(తె.ప్ర.77) అనియే చెప్పవలె. అట్టియెడలఁ గళలను జెప్పినచిం. తక్కిన వన్నియు ద్రు.ప్ర. లని చెప్పిన దన్నమాటయే. అట్టియపుడు అన్యే ద్రుతప్రకృతయః కళలు గానివి ద్రు.ప్ర. లన్నసరిపోవుదానికి నిత్యద్రు.ప్ర. లని యేల చెప్పెను. దీనివలనఁ గళలును నిత్యద్రు.ప్ర.లును గాక యిం కొకవిభాగ మనిత్యద్రుతప్రకృతికా లన్నవి

మూడవది గల దని చెప్పవలసివచ్చునున్నది. ఇయ్యది చిం.లోమాత్రమే ప్రస్తావింపఁబడినప్రయోజనహీన మగుప్రత్యేకాంశ మన్నమాట.

అస్వాభావికద్రుతాంతా లై నవానికిఁగూడఁ గళాత్వము కల్పించునవకాశము లే దనుటయుఁ గుదురునది గాదు. తరువాతినూత్రమునుండి యపకర్షింపఁబడినయను జీవితశబ్దమువలన స్వాభావికద్రుతాంతాలు గానివి కళ లని యర్థము సిద్ధము. కాఁబట్టి (తిజ్మధ్యాదులు) ద్రుతాంతాలేఁ యైనను నాచివర నున్నద్రుత మస్వాభావిక మయిన నది కళ గావుటకు లక్షణము ననుసరించి యవకాశ ముండనే యున్నది. అనఁగా ద్రుతాంతములు గానివియు నస్వాభావికద్రుతాంతము లై నవియు నై నశబ్దము లు కళ లని సారాంశ మగు. కాఁగా నస్వాభావికద్రుతాంతా లై నరాముఁడును అనురీతి వెల్ల లక్షణము ననుసరించి కళలే యవు నని నిశ్చయింపవలసియున్నది.

ఇది యనర్థ మనక తీరదు. ఇట్టి యనర్థ అనుజీవితశబ్దము నపకర్షించు కొనుటవలన నేర్పడిన దని చెప్పవచ్చును. అపకర్షవలననే అనుజీవితద్రుతః యేషాం న స్యాత్ తే కళా యనునన్వయముతో స్వాభావిక మైనద్రుతము లేనివి కళ లని యర్థ మయి యస్వాభావికద్రుతాంతములు గళలు గావలసివచ్చె. అనుజీవిత శబ్దము నపకర్షింపకుండము. ద్రుతః యేషాం న స్యాత్ తే కళా యను నన్వయ ముతో ద్రుతము లేని తిజ్మధ్యాదులు కళ లగు నని యర్థ మగును. ద్రుతము లేని వన నాద్రుతము స్వాభావికమా యస్వాభావికమా యనువివక్ష యుండదు గాన నెట్టి దైనను(అస్వాభావికమ యైనను)ద్రుత ముండరాదు. ఉన్న నది కళ గాదు. రాముఁ డును అనుచో నస్వాభావికమ యగుఁ గాక ద్రుత మున్నది గదా. కావున నది కళ గాదు. కాఁగా ననుజీవితశబ్దము నపకర్షించుకొన్నపు డస్వాభావికద్రుతాంతములు కళలు గాక తప్ప దనియు నట్లపకర్షింపకొనకున్నపుడు యే కళలు గావలసిన యనర్థ ముండ దనియు గుర్తింపవచ్చు. అనఁగా నట్టియపకర్షణయత్నము సరి గా దనక తప్పకున్నది'

నిత్యశబ్దము నిచ్చట కపకర్షింపకున్నందువలనఁ బ్రయోజన విశేషము గల దాః “వీటికళాత్వానికి నిత్యత లేదు గాఁబట్టి అస్వాభావికద్రుతాంతతను బొందినపుడు కళాత్వాన్నిఁకొల్పోయి ద్రుతప్రకృతికాలతో సాదృశ్యం పొందుతాయనీ, తాత్పర్యా

ర్థం లభిస్తుంది. అనునుజీవితః ద్రుతః యేషాం తే న కళాః స్యుః కిం తు ద్రుత ప్రకృతిః ఏవ.' (తె.ప్ర.77) అని చెప్పట కవకాశము చాలదు. స్వాభావిక మైన ద్రుతము చివర లేనివి కళ లని చెప్పినచోట నిత్యముగాఁ గళ లని చెప్పవలసిన యవసరము గాని యట్లు చెప్పకుండుటవలన నవి కళలు గాకుండుటకుఁ గాని యవకాశ మేది? నిత్యం ద్రుతప్రకృతికా యనుచోట నిత్యశబ్దమునకు నేరీతి ప్రయోజనము వివరింపఁబడినదో యట్టిప్రయోజనము కళలవిషయమునఁ గుదురునది కాదు. వచ్చె(ను)వాఁడనుచో ద్రుతము లోపించివను(నది కళ కాక?) ద్రు.ప్ర.యే యపు ననుటకు నిత్యశబ్దము ప్రయుక్త మైన దందురు. కళలపక్షమున వాని కకాత్వము ననుమానింపవలసినయవకాశ మేది? నిత్యముగాఁ గళలే యగు ననుటకు? అర్థవిశేషాదులలో నీకళాపదములపయిని ద్రుతము చేరి (యస్వాభావిక) ద్రుతాంతము లపు నపుడు ద్రుతాంతతచే (స్వాభావికద్రుతాంతము లైన) ద్రు.ప్ర. లతో సాదృశ్య మేర్పడినది. ఇది కళయా కాదా యని యనుమాన మున్నదా? ద్రుతో న యేషాం స్యా త్తనుదానిచేఁ గళలు గానేరవు గదా. (ఇట ననుజీవిత శబ్దమును దెచ్చుకొన్న నని కళలే కాతప్పదు కాన నాపక్షమునను సందేహమున కవకాశము లేదు. ఇంకఁ గళ లవుట విరుద్ధ మగుటయే యనర్థము. దానిని నిత్య మున్నది యున్నను వారింపఁజాలదు. స్వాభావికద్రుతాంతములు గానివే నిత్యముగా, గళ లన్న నస్వాభావికద్రుతాంతములు కళలే యపును గాని యపునా కాదా యని సందేహము గల్గునా?

అయినఁ గళలమీద నేకారణముచే నయినను ద్రుతము చేరి యవి ద్రు.ప్ర. లతో సాదృశ్యమును బొందుచున్నమాట వాస్తవమే. అంతమాత్రమున కళాః న స్యుః ద్రుతప్రకృతికా ఏవయని నిర్ణయించు తెట్లు? ద్రుతప్రకృతికము లైన తానునేను(లేదా తాన్,నేన్) అనువానితో మేను,మీను(లేదా మేన్, మీన్)అనుకొన్ని సదృశము లైయున్నవి. అయిన నివి ద్రు.ప్ర.లా? అట్ల రాముఁడు అనునది ప్రథమాంత మవుటంజేసి కళ. దానిమీద నువర్ణకము చేరి రాముఁడును అని కాఁగా స్వాభావికద్రుతాంతము కానియిది కళ. కాకుండుటయు ద్రు.ప్ర. యవుటయు లక్షణముచే సరిపడునవి కావు.

నిత్యం కళాః అనమింజేసి యస్వాభావికద్రుతాంతములు కళలు గాక స్వాభావిక ద్రుతాంతాలు గామి నిత్యద్రు.ప్ర.లును గాక యస్వాభావికద్రుతాంతము లేమవు. అనిత్యద్రుతప్రకృతికము లపు నన్నమాట. రాముడును అనునది యనిత్యద్రుతప్రకృతికము. కాని నిత్యద్రుతప్రకృతికములందువలె నిట నిత్యశబ్దము సార్థకమవుటంజేసి యివియు నిత్యద్రు.ప్ర.లే యనవలె ననుట ముందే స్పష్టము. అనఁగా. స్వాభావికమ యైనను ద్రుతము చివర లేనిది కళ యపుచున్నట్లై స్వాభావిక యైనను లేదా యస్వాభావికమై యైనను ద్రుతము చివరఁ గలది ద్రు.ప్ర.లే యగుచున్నవి. అనఁగా స్వాభావికద్రుతాంతములు గానివి కళ లని చెప్పటకువలెనై స్వాభావికద్రుతాంతము లైనవి ద్రు.ప్ర. లని చెప్పటయుఁ గుదురునది కా దని గుర్తింపవచ్చు

ఇంకను “బ్రత్యయాగమావ్యయాత్మక మయినద్రుతాంతత కల వన్నీ అను ణీవితద్రుతాః నిత్యం ద్రుతప్రకృతయః అనే భావం లభిస్తుంది, (తె.ప్ర.77) అనుటయు సముచితముగా లేదు. ఇందులో అవ్యయాత్మక మైనద్రుత మంతమందుఁగలవి యనఁగా రాముడును అనుమొద లగునవి యనవచ్చును. ఇవి యస్వాభావికద్రుతాంతా లని గదా చెప్పఁబడుచున్నది. కాఁగా తె.ప్ర. ఇంతకుముందు చేసిన సమన్వయము ననుసరించియవ్యయాత్మకద్రుతాంతాలు నిత్యద్రు.ప్ర. లనుటకు వీలు లేదు. వలెప్రభృత్యవ్యయములలో ద్రుత మంతమం దున్నది కాని యది యవ్యయావయవమై కాని యవ్యయాత్మక మయినది గాదు. నువర్ణ మొక్కటి యవ్యయము కాదు గదా. కాఁగా నిత్యద్రు.ప్ర.లను బ్రస్తావించునందర్భమునఁ బ్రత్యయాగమములు రెండే ప్రస్తావింపఁదగినవి. అందును బండితుఁడను అనుచో నువర్ణము ప్రత్యయమ యన్న నది స్వాభావికద్రుతాంతము కాదు. చిగురున్ (కయిదువు) ఇత్యాదులలో నాగమాంతములు స్వాభావికద్రుతాంతము లను బెట్లు? మొత్తముమీఁద నీసమన్వయము ననుసరించి రాముడును అనురీతి యస్వాభావికద్రుతాంతములు ద్రు.ప్ర.లగుట యటించి కళలే కావలసివచ్చుచున్నది.

కళలసూత్రములోనికి ననుజీవితశబ్దము నవకర్షింపకయు ద్రుతో స యేషాం స్యా త్తని చెప్పుచో నాద్రుతము స్వాభావికమా యస్వాభావికమా యనువివక్ష

లేక యే దైనను ద్రుతము నిది కళ యని యర్థ మగును. వేనికి ద్రుతములే లేదో యాతిజ్ఞాధ్యదులు కళ లని యర్థము. విన రమనది తిజ్ఞాధ్యము. ఇందు ద్రుతము లేదు గాన నిది కళయే. వినరును, అనుచోను నయ్యది తిజ్ఞాధ్యమే కాని ద్రుత మున్నది. ద్రుతము లేనితిజ్ఞాధ్యదులే కళ లనుటవలన ద్రుత మున్న తిజ్ఞాధ్యదులు కళలు గావు. అనఁగా నీరీతియర్థముతో నస్వాభావికద్రుతాంతాలు కళలు గానేర వని చిస్పష్ట మవుచున్నది. కళలు గాకున్న నివి ద్రు.ప్ర. లగునా? స్వాభావికద్రుతాంతాలే ద్రు.ప్ర. లని చెప్పిన నివి (కళలతోపాటు)ద్రు.ప్ర. లును గానేర వని నిశ్చయింపవలెను.

కాని యసలు ద్రు.ప్ర. లన స్వాభావికద్రుతాంతాలే యని నిర్ణయింపనగునా? ద్రుతము చివర లేనితిజ్ఞాధ్యదులు కళలు. అన్యే ద్రుతప్రకృతయ యని చిం. చెప్పు చున్నది. ఇటు నన్యశబ్దము పూర్వోక్తము గాని దెల్ల గ్రహింపవలెను గదా. పూర్వసూత్రము ద్రుతాంతములు గానితిజ్ఞాధ్యదులను బ్రస్తావించి యవి కళ లన్నది. కాఁగా దద్భిన్నములే యిచ్చోటియన్యములు. అనఁగా ద్రుతాంతము లైనతిజ్ఞాధ్యదులు తిజ్ఞాధ్యదిభిన్నములు నీయన్యశబ్దముచే సంగ్రహింపఁబడు. అనఁగా వినడు కళ కాఁగా నిది ద్రుతాంత మయి వినఁడును అని యైనపుడు ద్రు.ప్ర. అగు నని యర్థము. ద్రుతాంతము లైనతిజ్ఞాధ్యదులన నస్వాభావిక ద్రుతాంతాలు. తిజ్ఞాధ్యదిభిన్నము లన స్వాభావికద్రుతాంతాలు. అనఁగా నన్యే ద్రుతప్రకృతయ యనుసూత్రమునందలి యన్యశబ్దము స్వాభావికాస్వాభావిక ద్రుతాంతములు రెంటిని బోధించుచున్న దని స్పష్టము. అట్టియెడ స్వాభావిక ద్రుతాంతాలే ద్రు.ప్ర లను పెట్లు? తిజ్ఞాధ్యదిభిన్నములనుసూత్రమే యుద్దేశించి ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞ విధింపఁబడుచో ద్రుతాంతములు గానివి కళ లని చెప్పినవాఁడు స్వాభావికద్రుతాంతములు ద్రు.ప్రలని చెప్పినసరిపోవుదానికి అన్యే యని యేల పేర్కొనెను. అప్పుదము సూత్రమున లేకున్న నెట్టియిచ్చుంది లేదు నిష్పక్షమున నది వ్యర్థ మ న వ లె ను. కళాద్రుతప్రకృతికలక్షణక్రమమునుబట్టి చూచినను ద్రుతాంతములు గానివి కళలు. ద్రుతాంతములైనవి ద్రు.ప్ర. లని సాధారణముగాఁ జెప్పుటయే సూత్రకృదభిప్రాయముగా స్పష్టము. ఇంతకంటెను ద్రుతప్రకృతి

సూత్రమునం దున్నయనుజీవితశబ్దము నటఁ దొలఁగించి ద్రుతో న యేషాం స్యాత్తన్నస్థలమున నుండుట కొంతవఱ కే నొప్పును గదా.

వజ్జలవారు కూడ 'ప్రకృతిసిద్ధ మగుద్రుతము తుదిని గల పని తాత్పర్య' (వ్యా.సం.స.84) మని చెప్పియున్నారు. ప్రకృతిసిద్ధము లేదా స్వాభావికము నైనద్రుత మేయది? అవ్యయాత్మక మయిన ద్రుతమును దొలఁగింపవలసియున్నది గానఁ (వలెప్రభృతులందలిదియు) బ్రత్యయాగమాత్మక మైననకారము స్వాభావిక మనవచ్చునా? చిగురు + కయిదు వన్నపుడు నుమ్మ రాఁగా చిగురున్ (కయిదువు) అని యగు. చిగురున్ అనునది ద్రు.ప్ర. అయిననే" 'పరుషా ద్రుతప్రకృతికాత్తనుము స్సగులక్షణములచే ద్రుతకార్యము లగును. మఱి యిది ద్రు.ప్ర. అగు టెట్లు? సామాసిక మైనయాయాగమమును బ్రకృతిసిద్ధ మనవచ్చునా? అనఁగా సామాసికద్రుతాంతాలును ద్రురోపజీవులో మఱి యేవియో కావలసినదే గాని ద్యు.ప్ర.లు గావు. అనఁగా నాగమనకారము స్వాభావికద్యురోప మగుట యెల్లెడలకఁ గుదురునది కాదు.

నిజమున కాయాద్యు.ప్ర.లకు నాగమముగా వచ్చుననుకొను నకారము మాత్రము ప్రకృతిసిద్ధమే యను టెట్లు? సీతనున్, రామునికొఱకున్ అనురీతిగా నివి ద్రు.ప్ర. లని వజ్జలవారు పేర్కొన్నారు. అయావిభక్తులు ప్రకృతివికారాలు వ్యాకరణము సాధించియున్నది. ఇవి యెల్లఁ గాక చివరిద్రుతము ప్రకృతిసిద్ధ మగు టెట్లు? సీతనున్ రామునికొఱకున్ మొద లగునీద్రు.ప్ర.పదములప్రక్రియను లక్షణ గ్రంథము చెప్పుకున్నపుడు వలెప్రభృతులలోవలె నివ్యానియందలి ద్రుతమును బ్రకృతిసిద్ధముగా గుర్తింప నవకాశ ముండును. వజ్జలవా రీద్రుతమును గూడ "నన్యే" యన్నసూత్రము ననుసరించి యవు నట్లు స్పష్టము చేసియున్నారు. ఇ ట్లిద్రుతమును లక్షణముచే సాధింపఁబడుచు సాధ్య మయి యుండఁగాఁ బ్రకృతిసిద్ధ మనుట యెట్లు? చిగురున్(కయిదువు) అనుచోట నుమాగమ మెట్టిదో యీద్రుతము నట్టిదే కాఁగా నాగమ మగునది వ్యాకరణముచే సాధింపఁబడున దగుటచే దదంతము స్వాభావికద్రుతాంత మయి ద్రు.ప్ర. అగు దొప్పదు. ఇదే విధముగాఁ బ్రత్యయము నయితము ప్రకృతిసిద్ధ మనుట గుదురునది గాదు.

సూరిగారిప్రణాళిక ననుసరించి భక్తుడు అనుప్రథమాంతవిశేషణముమీద నువర్ణ మంతాగమముగా వచ్చును. అనఁగా నిదియుఁ బ్రకృతిసిద్ధ మగుద్రుత మంతమందుఁ గలది గాదు. దీనిపై నువర్ణ మంతాగమముగా నెట్లు చెప్పఁబడినదో యట్లే తృతీయాదులకుఁ జెప్పిన నునాగమము నైత మని స్పష్టము. అపు డీది ప్రకృతిసిద్ధ మని నిర్ణయించుట బొసఁగునా?

కాఁగా నాగమ మైనద్రుతమునకువలెనే ఘటించును (చిం.రో భక్తుడను అనురీతివి నైతము) మొస్తలములందలి ప్రత్యయ మైనద్రుతము నైతము ప్రకృతిసిద్ధము గా దని గుర్తింపఁదగు. కాఁబట్టి ప్రత్యయాగమద్రుతాంతాలు ద్రు.ప్ర. లనుట కవకాశము లేదు.

ప్రకృతిసిద్ధద్రుతాంతాలు లేదా స్వాభావికద్రుతాంతా లనఁగా నిత మిగులు నవి వలెప్రభృతులే యని చెప్పవలె. వలెను అనుచోట నున్న ద్రుతము శబ్దమున సహజముగా నున్నది. దీని నేశాస్త్రమును సాధించుట లేదు. కావున లాక్షణికుల ప్రణాళిక ననుసరించియు నివ్యానియందలిద్రుతము ప్రకృతిసిద్ధమే కాని లక్షణ సాధ్యము కాదు. అనఁగా వీరినిర్వచనాల ననుసరించి వలెప్రభృతులే (నిత్య) ద్రుతప్రకృతికా లవును. బా.సా.పే. పేర్కొన్నట్లు వలెప్రభృతులే సహజ ద్రుతాంతాలు. ఇట్టియభిప్రాయము సూత్రకర్త కున్నట్లు చెప్ప వీలు లేదు గదా.

ఇటఁ జేటిక యాయాప్రత్యయములమూలమునను అర్థవిశేషప్రకాశక మై చేరెడు నువర్ణముమూలమునను నా గ మ ను వ ర్ణ ము ల మూ ల ము న ను ద్రు త ప్ర కృ తి క ము ల గు మ ం డు ట ం జే సి యు శబ్దసహజము లగు నకారములకు ద్రుతసంజ్ఞ సిద్ధింపమింజేసియు వ్యాకరణసిద్ధద్రుతాంతములకే సూరి ద్రు త ప్ర కృ తి క ము ను బ్రాహ్మయముగఁ జే సె ను. చిం తా మ జి ప్రణాళికలో ని ట్లాయావానికి వేర్వేరుద్రుతవిధానములు లేకుండుచేకాక “అన్యే ద్రుతప్రకృతయః అనువానిచేఁ గళలు గానివాని కెల్ల నకారము నిత్యముగ నగుట నందలిద్రుతప్రకృతికసంజ్ఞ సార్థకము. ఇం దిట్టిప్రక్రియ లేమి ద్రుత

ప్రకృతికము లనుట నేతిబీరకాయను బోలె (20) అనుచున్నది. చింతామణిని జిన్నయమతమునకును భేద మున్నట్లుగా నీవ్యాఖ్య పేర్కొనుచున్నది. కాని యిది నిరాధార మనక తీరదు.

సూరి శబ్దసహజ మగునకారమునకు ద్రుతత్వము చెప్పలే దనుట పొర పాటు. పోలెప్రభృతులే సూరిమతమున ద్రు.ప్ర లవు చున్నవని యీపేటికయే పేర్కొన్నది కదా. పోలెను ద్రు.ప్ర.లో సువర్ణము ద్రుతమే. ఇది యే సూత్రముచే సిద్ధించుచున్నది? ఏసూత్రముచే నైన సిద్ధించుచో నయ్యది వ్యాకరణ ముచే సాధింపఁబడినదే యవును గాని సహజ మనరామిఁ బోలెప్రభృతులను మాత్రము ద్రు.ప్ర. లని చెప్పట యెట్లు గుదురును? వ్యాకరణముచే నాగమాదు లుగా సిద్ధించుటనుబట్టియే గదా పోలెప్రభృతులుమాత్రమే ద్రు.ప్ర. లవు నని సూరిసూత్రసందర్భమునఁ జేర్కొనిరి. ఈ పోలె ననుదానిని సూరి వలెప్రభృతు లలోఁ జేర్చి చూపినాడు. కాఁగా వలెప్రభృతు లనుచోటిద్రు.ప్ర.లలోనిద్రుతము శబ్దసహజమే యవుటంజేసి శబ్దసహజ మగునకారమునకుఁ గొందొకచో ద్రుత సంజ్ఞ యుండుట గమనార్హము.

ద్రుతప్రకృతికములు-ద్రుతాంతములు :-

సహజముగా ద్రుతము గలవి కావున వలెప్రభృతులే ద్రు.ప్ర. లనుచున్న పేటిక “తక్కుంగలవి ద్రుతాంతములు”గాఁ జేర్కొన్నది. అనఁ గా రామునిన్ మొద లగునవి (చిం.మతమున ద్రు.ప్ర.లు గాఁగా) చిన్నయ ప్రణాళిక, ననుస రించి ద్రుతాంతములే యవుఁ గాని ద్రు.ప్ర లనరాదని యభిప్రాయము. దీనివలన ద్రుతప్రకృతికము ద్రుతాంతము నన్నవి భిన్నము లగుచున్నవి. లేకను అన్నది ద్రు.ప్ర. యని బ్రమయరా దనియు నయ్యది ద్రుతాంతమే యనియుఁ జెప్పినప్రౌఢ వ్యాకర్తృవచనముల ప్రకార మిం దుండియుండవచ్చును. ప్రౌఢ. అభిప్రాయము స్థలాంతరమున స్పష్టము (త్రి.శే.) అది య ట్లుండఁగా ద్రుతాంత మని యంగీకరించినపు డది ద్రు.ప్ర. గా దని చెప్పు పెట్లు గుదురు? సూరి ద్రుతాంతము లైన

పదములు ద్రుతప్రకృతు లని సూత్రించెను. రామునిన్ మున్నగుని ద్రుతాంతము లనుట విస్పష్టమే. అట్టియపుడు ద్రుతాంతము లగునిప్పదములు ద్వి.ప్ర. లేవుట లక్షణానుగుణము కదా. ఇవి ద్వి.ప్ర.లు గా వనుట కట లక్షణవివరణము లేవియుఁ దోడ్పడవు. కాఁగా ద్వి.తాంతములు ద్వి.ప్ర.లే కావున ద్వి.ప్ర.భిన్నము లై ద్వి.తాంతము లనునవి కేట గల వని చెప్పుట కవకాశము గానరాదు.

ఇంకను నట్లు నిర్ణయించుచో ద్రుతాంతము లగుప్రకృతులను ద్రుతాంతము లనఁదగుఁ గాని ద్రు.ప్ర. లనరా దనిచెప్పినఁ జెప్పవచ్చును. వండి గలఁ డిత్యాదుల వండన్ అనునది పదము గామింజేసియు 'ద్రుతకార్యంబు' అని ప్రత్యేకముగా ద్రుతకార్యములను సూచించుటనుబట్టి యట ద్రుతకార్యము లయినను నాశబ్దము ద్రు. ప్ర. అనరా దన్న సవవచ్చును. రామునిన్ మున్నగువానిని ద్రు.ప్ర. లనరా దనుట లక్షణవిరుద్ధము.

ద్రు.ప్ర.శబ్దమువ్యుత్పత్తి ననుసరించి యట్లు సహజద్రుతాంతము లన రామి రామునిన్ ఇత్యాదులను ద్రు.ప్ర. లనరా దని చెప్పవచ్చును. కాని యట్టి యర్థము లక్షణకర్త పేర్కొన్నలక్షణమునకే విరుద్ధ మయినప్పు డాసంజ్ఞకు వ్యుత్పత్తిర్థమును జెప్పుట సూత్రకృత్యవినోద మగును. అట్టియపుడు వ్యుత్పత్తిని జెప్పరా దని గుర్తింపవలయును. శాస్త్రీకర్త యేర్పఱచినసంజ్ఞ కర్తము చెప్పు కొనుచు దానివలన నాశాస్త్రీముననె యసామంజస్యమును నిలుపుట సక్రమము గాదు గదా. అయ్యది యవ్యుత్పన్న మయినసంజ్ఞగా గ్రహింపఁదగును గదా.

కాఁగా సూత్రకర్త ద్రుతాంతము లైనపదముల కన్నింటికిని ద్రు.ప్ర. అను సంజ్ఞ నేర్పఱచెను. కావునఁ బ్రకృతిసిద్ధద్రుతాంతాలె ద్రు.ప్ర. లనియుఁ దద్భిన్నము లైనద్రుతాంతములు ద్రు.ప్ర.లు గాక ద్రుతాంతములుమాత్రమ యవు ననియుఁ జెప్పుట సంగతము గాదు. కాఁగా ద్రు.ప్ర.లు గాకుండ ద్రుతాంతము లనుచు నొకవర్గము వేరుగా లే దనియు నాద్రుత మెట్టి దైనను ద్రుతాంతము లగునట్టి పదము లెల్లను ద్రు.ప్ర.లే యనియు లక్షణానుగుణముగా గుర్తింపఁదగు.

కళాపదమున కట నేయర్థముతో నాసంజ్ఞను స్వీకరించిరి, ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞ నేతీరీరకాయను చోలుటకు?

ఈ ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞ చింతామణియందు సార్థక మనుటమాత్రము కుదురునా? వ్యాకరణముప్రకారము సాధింపబడినద్రుతము గలపదములు ద్రుప్ర.లు గా వనునప్పుడు చిం.లోఁ గూడ రామునిన్ అను మొదలగునవి ద్రు.ప్ర.లు గా వనియే చెప్పవలసియున్నది. కశేతరా లైనశబ్దములకుఁ జివరనుండుద్రుతమును 'అన్యే' యనుసూత్రము నిత్యముగా సాధించుచున్నట్లు పేటిక స్పష్టము చేసినది. అట్లు అన్యే యను సూత్రముచే వచ్చుచున్నపు డాద్రుతముమాత్రము వ్యాకరణముప్రకారము సాధింపబడినది కాదా? సూరి యాయాద్రు.ప్ర.లద్రుతమును వేర్వేలుసూత్రములచే సాధింపఁగాఁ జిం. యొకేసూత్రముచేత సాధించియుండవచ్చును. అంతమాత్రమున వ్యాకరణము(నొకేసూత్రము)ప్రకారము సాధింపబడినయాద్రుతము ప్రకృతిసిద్ధమో సహజమో యనుకొనుట యెట్లు? రామునిచేతన్ అన్నపుడు చేతప్రత్యయమును నివర్ణాగమమును వ్యాకరణము సాధించుచున్నది గదా. పైని ద్రుతము నట్ల వ్యాకరణసాధ్య మనకతప్పదు. అ దొక్కటి ప్రకృతిసిద్ధ మనుట యెట్లు? ఇంకఁ జిం.లో పోలెనుప్రభృతులందలిద్రుతము గూడ 'అన్యే' యనుసూత్రముచేతనే సిద్ధించునా? అట్లే యయిన పోలెప్రభృతు లేని ద్రుతప్రకృతికము లగుట చిన్నయ ప్రత్యాశిక ననుసరించి కుదురును గాని చిం. మతమున ద్రుతప్రకృతికము లనఁ దగిన వేవియు లే వనఁపలసివచ్చును. ద్రుతప్రకృతికసంజ్ఞ యెంతమాత్రమును సార్థకము గాకపోవుట చింతామణియందుఁ జెప్పవలసియుండును.

కాఁగా రామునిని అనుమొదలైనవి చిం.మతమున ద్రు.ప్ర. లగు నన్నచో నదే విధముగాఁ జిన్నయమతమునందును గాకతప్పదు. ఇం దొకదాన నెచ్చును నిం కొకదాన లొచ్చును లేదు. కావునఁ జిం.లోనివి యెల్ల ద్రు.ప్ర.లు కాఁగాఁ జిన్నయమతమున పోలెప్రభృతులుమాత్రమే ద్వి.ప్ర. లగు నని చెప్పుటకు వీలు లేదు.

రామునిన్ మొదలగుచోట్ల ద్వి.ప్ర.లద్రుతము చిం.లోను నాగమముగాఁ జేరున దని ప్రౌఢవ్యాకర్తయు భావించెను. ప్రౌఢవ్యాకర్త 'నన్నును' అనుచోట నువర్ణము నాగమద్రుతముగాఁ జెప్పుట గమనింపవచ్చును. దానిన్, వానిన్

మొదలగుచోట్ల ద్వితీయపయ దుర్జిత మాగమముగాఁ జేయు చిం.అభిప్రాయమున కనుగుణము. సూరి తృతీయాదులకుఁ గదా నుగాగమము చెప్పెను. (తి.శే) దీనినిబట్టి దుర్జ.ప్ర.లకు దుర్జితము చిం.లో నాగమమే యని స్పష్టము.

ప్రత్యయాగమవ్యయాత్మక మైననువర్ణము దుర్జిత మగుటయుఁ జిం.సమ్మత ముగనే ప్రాథవ్యాకర్త యుద్దేశించినట్లు స్పష్టము. అట్టియెడల 'వలెనిత్యాదు ల వ్యయము లగుట వానితుదిని దుర్జితము నవ్యయరూప మగు' నన్నది. కాని యది సమంజసముగాఁ గనఁబడదు. 'వలెను'అనునది మొత్త మవ్యయ మైనపు డందలి నువర్ణము అవ్యయావయవ మగును గాని యవ్యయ మగుట యెట్లు? వలె అనునదే యసలు శబ్ద మనియు వీనికిఁ బైని అన్యే ద్రుతప్రకృతయః అని ద్రుతము చేరిన దని చెప్పుట కవకాశము చాలదు. ఇటఁ బ్రాథవ్యాకర్తయభిప్రాయ మేమియో తెలిసికొనుటకు నాతఁ డవ్యయాత్మక మైనదుర్జితము నుదాహరించుటలో రెండులక్ష్య ములందును నుశబ్దమునే చూపియుండెను గాని వలెప్రభృతులలోనిది యనఁగా నవ్యయావయవ మగుదుర్జితము గలదాని నొక్కటిని జూపియుండలేదు.

దుర్జితాంతము లైనవదములు దుర్జితప్రకృతికము లనుసూరిలక్షణమునుబట్టి (ఇట శబ్దావయవ మైనను నువర్ణము దుర్జిత మయి)ఇవి దుర్జ.ప్ర. లని గుర్తించు చున్నమార్గములోనే చిం.లోను వీని ద్రు.ప్ర.త్వమును దదనుగుణముగా నావయవిత మగునువర్ణమునందు ద్రుతత్వమును గుర్తించుట యుచిత మగుమార్గము.

ఇట్లే చిం.లో “వరేషాం తు, అనివిధింపఁబడిననువర్ణము, ప్రత్యయము (భక్తుఁడను కొలుతును మొ॥) వ్యాకరణముచేత సాధింపఁబడినదే కద.

ప్రత్యయాగమములు పోఁగా సూరిమతసందర్భమున పేటిక అర్థవిశేష ములో నువర్ణము వచ్చుటయు ద్రుతాంత మగుటయుఁ బ్రస్తావించినది. చిం. ప్రకార మీనువర్ణాంతాలు ద్రు.ప్ర.లే యగునా? చిం. వీనిని విధించియుండలేదు. అట్లని యవి ద్రు.ప్ర.లు గా వన్న నాద్రుతమునకు ద్రుతకార్యము లేవియు రా వని గమనింపవలసియున్నది. అన్యే అనుసూత్రముప్రకారము కళలు కాని వాని కెల్ల నకారము నిత్యముగా వచ్చుచున్నట్లు పేటిక పేర్కొన్నది. వినరు అనునది

తిజ్ఞు ధ్యేత్యాదిసూత్రము ననుసరించి కళ కదా. దాని పయి నన్యే యనుసూత్రము చేత ద్రుతము చేరునా? చేరినచో నిత్యముగాఁ గదా చేరు నని పేటిక పెక్కొన్నది. అనఁగా వినరును అనురూపమే కాని వినరు అనురూప ముండదా? కళలు గాని వానికి నిత్యముగా నకారము చేరు ననుట ననుసరించి యంతకు ముందు ప్రస్తావింపఁబడినస్వాభావికద్రుతాంతములే ద్రు.ప్ర.లుగాఁ జిం.కూడఁ జెప్పినట్లయినది. ఏ దే మైనను రాముఁడును అనురీతిస్థలములలో (కళ యైనదానిపయిని ద్రుత మనిత్యముగాఁ జేరున దవుటచేతనుమాత్రమే కాక) ద్రుతము ప్రకృతి సిద్ధ మనుట కెంతమాత్రమును వీలు లేదు గావున నట్టివి ద్రు.ప్ర.లు గావు. వి.వి. సువర్ణక ఉతో భవే త్తని దీనిని బ్రత్యయముగా విధించినది. రామునిన్ ఇత్యాదులలోనిద్రుతము బాల.ప్రణాళిక ననుసరించి ప్రకృతిసిద్ధము కాదు గావున ద్రు.ప్ర.కాక ద్రుతాంతమే యగు ననిరి కదా. అట్టిది చిం.లో సైతము ప్రకృతి సిద్ధ మనరామి ద్రుతాంతమే కాని ద్రుతప్రకృతికము కా దనవలసియుండు. అట్టి యెడల ద్రుతప్రకృతినంజు చిం.లో సార్థకముగాఁ జెప్పునపుడు సూరిమతమున ద్రితాంతములలో నుశబ్దాంతములను బ్రస్తావించియు నట్టివానింగూర్చి చిం.మత మెట్టిదో వివరింపవలదా?

మొత్తము మీద ద్రి.ప్ర.ల విషయమునఁ జిం.యొక్కయుఁ జిన్నయ యొక్కయు సభిప్రాయములు భిన్నములుగాఁ జెప్ప వీలు లేదు. ప్రకృతిసిద్ధ మైనద్రుత మంతమందుఁ గలవె ద్రి.ప్ర.లని యర్థము చేయునపు డానంజు ప్యుత్పత్యర్థము లక్ష్యసంగ్రహకము కాకుంట చిన్నయమతమునవలెనే చిం.మత మునను సమానమే యనియు నీసంజ్ఞ నప్యుత్పన్నముగనే గ్రహింపఁదగు ననియు స్పష్టము. కాఁగా స్వాభావికద్రితాంతములే ద్రి.ప్ర. లనరాదు.

సూరి కూడ ద్రితాంతములయినపదములు ద్రితప్రకృతికము లని పెక్కొన్నాఁడు గదా. ఇటు ద్రితాంతము లైనపదము లన నేమి? పదముచివర ద్రిత ముండవలె. ఆద్రితము పదమున నవయవ మైయుండవలెనా? లేక పదము పై నుండవలెనా? అనఁగా జివర ద్రిత మున్నపుడు ద్రితమునకు ముందఱభాగము పదము గావలెనా? లేక ద్రితముతోడిదే పదము గావలెనా? వచ్చెదను అనుపదములో

ను అనుద్యుతము చేరినపిదపనే యిది మొత్తము పద మగును. ఈనువర్ణము లేకుండ (దానికిముం దున్న) వచ్చెన అనుదానికిఁ బదత్వముండదు. అసలు నువర్ణము పద మైనపుడే వచ్చెద(ను) అనురూపము నేర్పడును. అనఁగా నిందు ద్యుతము తోనే పదత్వము సిద్ధ మవును. రాముఁడు అనునది ప్రథమాంత మయి పద మైనది. దీనిమీఁద సముచ్చయార్థ్యర్థవిశేషాలలో నువర్ణము చేరిన రాముఁడును అని యగును. ఇందు ద్యుత మున్నను నది చేరకముం దున్నశబ్దము పదము. ఇటు ద్రుతము పదము పైనే చేరినది. అర్థవిశేష మున్నను నువర్ణము చేరకపో వచ్చును. నువర్ణము చేరినను జేరకున్నను రాముఁడు అనునది పదమే యగును. ఇట్లే భక్తుఁడను అనురీతిస్థలములందును గమనింపవచ్చును. వచ్చెదను, భక్తుఁడను అనునవి రెండును ద్రుతాంతములై యైనను వీనితీరులో భేద మున్నది. ద్రుతాంతా లైనపదా లనఁగా నిం దేతీరునది గ్రహింపవలె:

అనఁగా రెండును గ్రహింపవలసినదే. వచ్చెదను అనునదియు భక్తుఁడను అనునదియు రెండును ద్రుత మంతముం దున్నపదములై యనుటతో విప్రతిపత్తి లేదు గదా. పదమున నొకభాగ మైయుండుటయు పదము పైని ద్రుతము చేరుటయు ననునట్టిభేదము వివక్షింపఁబడలే దీలక్షణమున. ద్రుతాంతము లగుపదము లగుట యన్నది రెండింటి సమానమే. కాబట్టి ద్రుతాంతా లైనపదా లనఁగా నిట్టి వన్నియు గ్రహింపఁబడుచునే యుండును. అందులకే సూరి అయ్యున్ ఎంతయున్ అనుదానిని గూడ నిట (ద్రుతప్రకృతిక) లక్ష్యములుగాఁ జూపియున్నాడు. కాఁగా ద్రు.ప్ర. అనఁగాఁ జివర ద్రుత మున్నపదము అంతే. ఆద్రుతము స్వాభావికమా లేక యర్థవిశేషాదులలోఁ జేరిన దై యస్వాభావికమా? అనుప్రశ్నకుఁ దావు లేదు. ఎట్టి దైనను ద్రుతము చివర నుంటయే ద్రు.ప్ర.లక్షణము. అనఁగా స్వాభావిక ద్రుతాంతాలు అస్వాభావికద్రుతాంతాలు అనురెంటికి ద్రుతప్రకృతికము అనునది సామాన్యముగా సంజ్ఞగా నేర్పఱుపఁబడినది.

ఇందువలననే పద్యాంధ్రవ్యాకరణములోఁ గూడఁ జిన్నయసూరి “వలసినచోఁ గడ ద్రుతములు తల చూపనిపదము లెల్లఁ గళ లన లాఁతులు దనరు ద్రుతప్రకృతి కములు నా మంఁగామనోబ్బపూష నువేషా” అని సేర్పొనెను. ఇందు వలసినచో

ననుచానికిఁ బ్రత్యేకప్రయోజన మేమియుఁ గనఁబడుట లేదు. మొత్తముమీఁదఁ జివర ద్రుతము లేనిచోఁ గళ లనియు ద్రుత మున్నచో ద్రు.ప్ర. లనియు స్పష్టము. చివర నుండుద్రుతము స్వాభావికమా? అస్వాభావికమా యనువివక్ష లే దని ఏ దైన ద్రుత మున్న ద్రుతప్రకృతికమే యగు నని యీపద్యాండవ్యాకరణము నందు సూరియధిప్రాయము బాలవ్యాకరణమున నున్నట్లే యున్నది.

చిన్నయసూరికి ముందప్పకవి గూడఁ గొంతవఱ కిట్లే చెప్పియున్నాఁడు. వలసినచోఁ దుది ద్రుతములు తలచూపెడుశబ్దములు ద్రుతప్రకృతు లనన్ వెలయు నవి వొడమకుండెడుపదములు కళాప్రదేశము లయ్యెన్. కాని యప్పకవి పదప థాత థాతను అనుమొద లగురీతిగా ద్రుతము లిట్లు లోపము గ్గాంచి వలయుపట్టఁ గనుపట్టునవి ద్రుతప్రకృతు లని(౧.23) పెర్కొన్నాఁడు. దీనినిబట్టి చివర నున్న ద్రుత మున్నను గారణాంతరములవలన లోపించినను నయ్యది ద్రుతప్రకృతికమే యవు నని యప్పకవియధిప్రాయము గావచ్చును.

వైకల్పికద్రుతప్రకృతికాలు :-

అయిన నప్పకవి యిం కొకభేదమును బ్రస్తావించెను. పదము చివర నున్నద్రుత మున్నను లోపించినను ద్రు.ప్ర.యే యగు నవి కొన్ని. (ఇవి నిత్యద్రుత ప్రకృతులనవచ్చు. మఱి కొన్నింటికీఁ జివర ద్రుత ముండుటయు లేకుండుటయుఁ గలదు. అనఁగా నప్పదము తుదిని ద్రుతము లోపించుట గాక పక్షాంతరమున నన లుండదు. ద్రుత ముండుట లేకపోవుట (కలుగకుండుట యనుస్థితి కలవి వైకల్పికద్రుతప్రకృతికములు. అప్పకవి అనాదిషు విభక్తి షూతో వా' యనుసూత్రమును వివరించుచు సంది వికల్ప మనుటకు బదులుగా వికల్పంబువలన ద్రుతప్రకృతికత్వంబు గలుగుచుండు నన్నాఁడు. చోర్వా స్యా త్తనుసూత్రసందర్భమున వికల్పమున ద్రుతప్రకృతి యగు(౧-78) నన్నాఁడు. వికల్పముగా ద్రు.ప్ర. లవు ననఁగా ద్రు.ప్ర.త్వాభావపక్షములో నవి యే

మగును? చూచుచున్ అన్నపు డది ద్రు.ప్ర. చూచుచు అనియు నుండవచ్చు. అది కళ యవునా? అట్లు గాక ద్రు.ప్ర.త్వము వికల్ప మనగాఁ జివరనకార ముండుట వికల్ప మనునభిప్రాయము మాత్రమే యనియు వీనికిఁ జివరనకారము లేనిపక్షమునను వీనిని గళ లనుట యప్పకవియభిప్రాయము కా దని చెప్పవచ్చునా?

కాని ద్రు.ప్ర.త్వాభావపక్షమునం దద్దానిని కళ యనుటయే యప్ప. యుద్దేశ మేమో యనిపించును. తారు చహంకృతిన్ అనురీతిగా సంధి యగురూపము కొఱకే యప్ప. వికల్పముగా ద్రు.ప్ర.యవు నని చెప్పె ననుట స్పష్టమే. అనగా ద్రు.ప్ర.పక్షమున నాంతతచేతఁ దారుచు నహంకృతి నని యవును. వికల్పతచే ద్రు.ప్ర. కానిపక్షమున తారుచు + అహంకృతి అని యుండ సంధి యై తారు చహం కృతి అని యవు నన్నమాట. తారుచు అని ద్రుతము చివర లేనిపదము చూడ ద్రు.ప్ర. యే యవు పెట్టు? అప్ప. ద్రు.ప్ర.త్వ మనునది సంధి లేమిఁగి ఐర్యాయ ముగాఁ జెప్పట గు ర్తింపవచ్చు. ద్రుతప్రకృతి గాన ను త్తమైచోక్తిఁ దక్క.... సంధి చెందు(5-70) అనెను. సంధి వికల్ప మనుటకు ద్రు.ప్ర.త్వము వికల్ప మని యిక్కడను జెప్పెను గదా. ఇక్కడ వికల్పతచేత ద్రు.ప్ర. త్వాభావ స్థితిలో నకార ముండ దంతియ. కాని యది ద్రు.ప్ర.యే యగు నని యెంచునపుడు ద్రు.ప్ర. గావున సంధి లే దని చెప్పెడివాడు గా దనవచ్చును. ద్రుతము లేన పుడు ద్రు.ప్ర.కు సంధి చెప్పనవునే కదా. అప్ప. యెక్కడను ద్రు.ప్ర.లకు సంధిని బేర్కొనువాడు గాదు. ఇంకఁ బైఁగా తిజ్యధ్యములతోడ నెన్నుకతనఁ బ్రాణసంధి (5-62) తిజ్యధ్యకములు గానఁ గొమ్ములను ప్రాణసంధులు గూర్చు బొప్పు (5-72) అనురీతిగాఁ దిజ్యధ్యములు గాఁబట్టి సంధి యవు ననుటనుబట్టి చూడఁగాఁ గళ యయిననే సంధి యవు నని యప్ప. యభిప్రాయపడిన ట్లుహింపఁదగియున్నది. “ధరణి ద్రుతప్రకృతులపై స్వరపూర్వపదములు గదిసి సంధి గలయుచో నర కాసురదమన ద్రుతాక్షరములు లోపములు గాక నిలుచున్ (5-48) అని చెప్పటను బట్టి చూడఁగా సంధి జరుగునప్పుడు ద్రుతమునకు లోపము వచ్చుటకు వీలు లేదు గాఁబట్టి “తారు చహంకృతిన్” ఇత్యాదులలో ద్రుత ముండి లోపింపలే దనియు ననఁగా సహజముగానే చివర ద్రుతము లే దని చెప్పవలసియున్నది.

ద్రుతము లోపింపకపోవుటచేత ద్రు.ప్ర. లకు సంధి వచ్చుట కవకాశము లేకపోవుటనుబట్టి గూడ అప్పు. ద్రుతపూర్వస్వరమునకు సంధి జరుగునందర్భములో నా శబ్దము ద్రు.ప్ర. గాకుండ కళయే యవు నని భావించినట్లు చెప్పటకు వీలున్నది. సంధిని బేర్కొనుస్థలములలో మొదటివదము కళాత్వమును జ్ఞాపకము చేయుటను బట్టి యిక్కడ వికల్పముగా ద్రు.ప్ర అవు నని చెప్పి పక్షంతరములో సంధిని జూపించుటనుబట్టి చూడఁగా వికల్పముగా ద్రు.ప్ర. లవు ననఁగా ద్రు.ప్ర. కానిపక్షములోఁ గళయే యవు నని యప్పు. యభిప్రాయముగాఁ జెప్పుటలోఁ దప్పు లేదు. కాఁగా వైకల్పికద్రుతప్రకృతికము లనగా నొకేశబ్దము ద్రుతాంత మయి ద్రు.ప్ర. యవుటయు ద్రుతాంతము గాక కళ యవుటయు ననుచెం దవస్థలును గల్గియుండు నన్నమాట.

ఇక్కడనే యప్పు. తాటక నొకకోల, సుబాహు ను క్కడంచె, మౌనుల నానందమగుల, శౌరిచే నందె, జనకునిచేత నర్చనములు మొదలగువానిం జూపి “ఇవి విభక్తులు పదియును ధరణి ద్రుతప్రకృతికలు (ఇది చరిత్రాదులలోఁ జేర్పవలె నన్నమాట.) నిత్యముగ నగును” (5-80) అని నిత్యద్రుతప్రకృతులను బేర్కొన్నాఁడు.

అనఁగా అనాదిషు, చోర్వా యనుసూత్రస్థలములందలివి వైకల్పిక ద్రు.ప్ర. అని పేర్కొన్నవాఁ డాదంభమునందే “అవి (ద్రుతములు) పొడమకుండెడు తెలుగుపదంబులు కళాప్రదేశము లయ్యె (5-22) ననియు నకారము వలయుచోఁ గొనలఁ బొడము ద్రుతప్రకృతు లనుటనుబట్టి చూడఁగా నప్పు. యీద్రుతపరకస్వర సంధిని దృష్టిలో నుంచుకొని న న్నేలుకొను మనురీతి రూపములకొఱకై ద్రుతము పొడముట పొడమకుండెడు యనుస్థితులను బ్రతిపాదించె నని తోచుచున్నది. కొనల ద్రుతము పొడమగా ద్రు.ప్ర. యయి నిన్ను నెఱుఁగంగ నని యవును. ద్రుతము పొడమకున్న న న్నేలుకొను మని సంధి యవు నన్నమాట. ఇటు వంటిసంధిప్రసక్తి లేనిస్థలాలలోనివానిని నిత్యద్రుతప్రకృతు లనుటనుబట్టియు నిట వైకల్పికద్రుతప్రకృతు లనఁగా ద్రు.ప్ర.త్వాభావపక్షమున నయ్యది కళయే

యవు నని భావించెనా? వలసినచోఁ దుది ద్రుతములు తలచూపెడుకబ్బములు ద్రుత ప్రకృతులనుచోటఁ దలచూపుట యనఁగా గనఁబడుట. ద్రుతము నిల్చియుండుట యని (ద్రుతము నిల్చియున్నపుడే యవి ద్రుతప్రకృతికము లగు నని) యర్థము చేయ వీలు లేదు. అవి వొడమకుండెడుతెలుఁగుపదంబులు కళాప్రదేశము లయ్యె ననుతమవాతివాక్యము ననుసరించి తలచూపుట యనఁగాఁ బొడముట కలుగుట యని యర్థము చేయవలె. వలసినచోఁ దుదిద్రుతములు పొడమినకబ్బాలు ద్రు.ప్ర. లనఁగా నవసర మయినపు డాశబ్దముచివర ద్రుతము వొడమదు. అనఁగాఁ జివర ద్రుత ముండుటయు లేకుండుటయు ననుభేదము గలదు. ఇవి రెండును ద్రు.ప్ర. లన వీలు లేదు. పూర్వోత్తరసందర్భమునుబట్టి ద్రుతము పొడమినకబ్బాలు ద్రు.ప్ర.లు గాఁగాఁ బొడమనికబ్బాలు కళలే యవును. అనఁగా నన్నున్ ద్రు.ప్ర. నన్ను కళ. ఇట్టివానితోపాటు ద్రుత మెప్పుడును బొడమనిరాముఁడు ఇత్యాదులును గళలే యవును. ఇట్లు తనసంధిప్రకాశికను దృష్టియం దిడుకొని వలయుచో వలసి నచో నని యప్పకవి ప్రయోజనాపేక్షతోనే ప్రయోగించె నని గుర్తింపఁదగు. ఇట్టి పృథ్వీము కళాద్రుతప్రకృతికములను బేర్కొనఁగాఁ బిదప ద్రు.ప్ర.లను నాపిదపఁ గళలను గ్రమముగా వివరించినాఁడు.

ధాత ధాతను అనుతమవాతిపద్యములో ద్రుతము లోపము ల్గొంచి వలయు పట్లఁ గనుపట్టుచో నది ద్రుతప్రకృతియే యనెను. తుది ద్రుతము లోపించినను నిది ద్రు.ప్ర.యే. ధాత (ధాతను) అనుచో నున్నద్రుతము లోపించుట గల దది ద్రు.ప్ర.యే. నన్ను (నన్నున్) అనుచో ద్రుతము లోపించుట గాదు. అసలు ద్రుతము కలుగలేదు. కావున నది ద్రు.ప్ర. కాదు. కళ యవు నని యారెండింటి భేదమును గుర్తింపఁదగును. ఇంక 'లోపము ల్గొంచి'నట్లు చెప్పినస్థలములం దిం కొకవిశేషమును గమనార్హము. ధాత ధాతను (తాటక నొకకోల) భూపతి ధరణి పతిని, జనకు జనకుని (సుబాహు నుక్కడంచె) (కనియెఁ గన్నొనియె ననుచు) అని చూపిన వెల్ల నిత్యద్రుతప్రకృతికములే యగుట గమనింపవచ్చు. ఇవి వైకల్పికద్రు.ప్ర. లన్న జన కడిగె ననియుఁ గావలసియుండును గదా. మఱి యివి నిత్యద్రు.ప్ర. లయినపుడు వీనికిఁ జివరఁ గొన్నియెడల ద్రుతము కన్పించుట

లేదు గదా. ధాత (ను) మొ॥ తారుచు ఇత్యాదులు వికల్పముగా ద్రు.ప్ర. లపు ననుటచేతఁ జివర ద్రుతము లేకుండుట పొసఁగినది. ఇవి నిత్యద్రు.ప్ర.లు గదా. ద్రుతము లేకుండుటెట్లు? అనఁగా లోపము ల్గొంచి యన్నాడు. అనఁగా నిత్య ద్రు.ప్ర. లయినశబ్దములలోఁ జివర ద్రుతము లోపించిన నవి ద్రు.ప్ర.లే యపు ననియు వైకల్పిక ద్రు.ప్ర.లలో ద్రుతము కలుగుటయే లేనిపక్ష మది యనియుఁ దత్పక్షమున నయ్యవి కళలే యనియు నప్ప. యభిప్రాయము ననుసంధిపఁదగును. వైకల్పికద్రు.ప్ర. లన్నచోటునకును లోపము ల్గొంచి యనుచోటు నకును బై రీతి నర్థనిర్ణయమున బాధ లే దని తాత్పర్యము.

సంధిసందర్భమునకయి వైకల్పికద్రు.ప్ర.త్వమును బ్రస్తావించినయప్ప. సందర్భానుసారముగ నిత్యద్రు.ప్ర. లని కొన్నింటిని బేర్కొన్నట్లు గుర్తింపవచ్చు. నిత్యద్రు.ప్ర.లని పేర్కొన్నయస్థలమున ద్రుతపూర్వస్వరమునకు సంధి లేకుండుటను జూపుటయు నప్పకవి యుద్దేశించినప్రయోజన మనవచ్చును.

మొత్తము మీఁద నప్ప.మతమున నిత్య ద్రు.ప్ర. లని వైకల్పికద్రు.ప్ర. లనియు నియ్యవి రెండువిధము లైయున్న వని గుర్తింపవచ్చును. కాని యట్టి విభాగమునకుఁ జిం.లో నేమియు నాధారము గానరాకున్నది. చిం. నన్నయ కర్తృకము గా దనుట యథార్థమై న నింకను నట్టియభిప్రాయమును దిరస్కరించె ననియుఁ జెప్పవలసియున్నది.

త్రి.శ. “ప్రథమా శేషషష్ఠీ చ మధ్యమస్తీజ్ యదా తదా తూష్ఠీంకి మేవ సంతాపక్వా కిలాది స్తథా కళాః,కాదయః సంకీర్ణాః స్యుః, పరే నాంతా ద్రుత ప్రకృతికా మతాః (1.కాం.) అని కళాద్రుతప్రకృతికములతోపాటు సంకీర్ణములను బేర్కొన్నది. సా.త్రి.శ. కించిత్పృథమా శేషషష్ఠీ కిమేవసంతాపతిజ్జుధ్యకిలక్వా తూష్ఠీం కర్మప్రవచనీయజయదాతదేదానీం పృశంసనాద్భుతాద్యాః కళాః-ఇత్యాద్యాః కళాసంజ్ఞాస్యుః, న దురితమ్-కళానాం దురితసంజ్ఞం న స్యాత్ అని కళలను, ద్వితీయాద్యుత్తమలడకాంగనంతాదయస్సంకీర్ణాః అని సంకీర్ణములను దురిత ప్రకృతయోఽన్యే- కళాసంకీర్ణేతరా నాంతాశ్చబ్దాః దురితప్రకృతికసంజ్ఞాస్యుః,

ద్యుతినో నిత్యమ్- యే నిత్యమనుజీవిత ద్యుతాః తే ద్యుతప్రకృతికా ఇతి బోధ్య వ్యాః అని ద్యు.ప్ర.లను వివరించినది. సంకీర్ణములను వివరించుచో సా.త్రి.శ. ని న్నందురు నిన్ను నందురు, నీచే తేమి నీచేత నేమి--చేయ తేమి చేయక నేమి అనురీతిగాఁ జేర్కొన్నది. ని న్నందు రని సంధి యైనస్థలమును నిన్ను నందు రని ద్యుతము నిల్పినస్థలమునుబట్టి నిన్ను నిన్నున్ అనురీతిగా వికల్పముగా ద్యుతాంత మగుట సంకీర్ణములలక్షణ మని గుర్తింపవచ్చును. చేతవలనాదుల విషయమున భిన్న మైనను నప్పకవి పేర్కొన్న వైకల్పిక ద్యు.ప్ర.లవంటివె యీసంకీర్ణము లని గ్రహింపవచ్చు. సంధిసందర్భముననే వికల్పమువలన ద్యుతప్రకృతికము లవు ననునప్పు.అభిప్రాయమే సంకీర్ణముల నుదాహరించుచో సా.త్రి.శ.లోఁ గమనింపఁదగును. వై.చం.లో అప్ప.అభిప్రాయము స్పష్టముగాఁ గాననపు. కళాద్యు.ప్ర.సంజ్ఞలను జేర్కొననివై.చం. ద్రుతం సద్రుతాత్- సద్రు తాద్ద్యుతం స్యా దచి. గదచేత నడచి, అందుకికుచుకావా- అందుఁ జమాదేశౌ కికూచ వర్తమానే చువర్ణకశ్చ క్త్వాదేశః కశ్చ సద్రుతసంజ్ఞా వా స్యుః (సంధి.8,9) అన్నది, సద్రుతమనఁగా ద్రు.ప్ర.యే యనవచ్చును. అంద్యాదులు వికల్పముగా సద్రుతములగు ననఁగా వికల్పమువలన ద్రు.ప్ర.లవు ననుటయే కదా.

వై.చం.ప్రకాశికలోఁ బెక్కువివాదము లున్నవి. సద్రుతములకు ద్రుతం సద్రుతా త్తని ద్రుతము చెప్పఁగా దానివృత్తి యచ్చరకత్వముననే వివరించినది. దీనివలన హలవసానపరకతలో సద్యుతములకు ద్యుతము చేరునవకాశమే లేదు. అపుడు ద్యుతా త్సరణాః పరుషాణామ్, స్థిరసరళయోద్ధృతస్య ఇత్యాదిగా ద్యుత కార్యములవిధానము సందర్భపడునదిగా లేదు. ఇక్కడ వై.గ. ద్యుతం సద్యుతా త్తనుసూత్రమునకు విభక్తిప్రత్యయగతా లయినస్వరాలకు సంధి రా దని సామాన్యముగా విధించుటయే ప్రయోజనముగా (Liv.పుట) వివరించెఁ గాని హలవ సానపరకతలో ద్యుతము చేరుట లే దన్నది విశేష మగుననర్థము గదా.

పిదప అందుకికుచుకా వా యనుసూత్రమునకు వృత్తి చేయుచో నవి సద్యుతసంజ్ఞా వా స్యుః అన్నది. పూర్వస్థలమునఁ జెప్పిన ట్లి చట నచి యని చేర్చుకుంట విశేషము. దీనినిబట్టి ద్యుతం సద్యుతా త్తనుచో వృత్తియం దచి

యన్నది చేర్పక సామాన్యముగా నెల్లెడల సదృతములకు దృతము చేయ నని చెప్పఁదగు. అపు డంద్వాదులు వైకల్పికసదృతము లగుటయు నచ్చరకతయందే కాక యెల్లెడల నగు. కాని యీపక్షమున నీయందు కాంచె (నీయందుఁ గాంచె) ననురీతి హల్పరకత్వమున నిబ్బంది యేర్పడుచున్నది.

వృత్తినిబట్టి చూచిన అందుకుచుకా వా యను సూత్రవృత్తిలో నచి యన కున్నను బూర్వ మగుసూత్రవృత్తి ననుసరించియు గదచేత నడచి యనునచోట లక్ష్యము వనుసరించియు నిటఁ గూడ నచ్చరకతలోనె సద్రుతసంజ్ఞ వికల్ప మనుట దానియభిప్రాయ మనవచ్చు. అట్టియెడల సద్రుతసామాన్యమునకువలెనె యీ వైకల్పికసద్రుతములకును హలవసానపరకతయందు ద్రుతస్థితి యసాధ్య మగును. కావున నీయందు కాంచె ననురీతియపరూపముల కీపక్షమునను నవకాశము తప్ప కున్నది. (కావుననె ద్రుతం సద్రుతా తనుచో నది యచ్చరకతయం దనకుంటయే కొంతవఱ కేని యుక్త మనిపించు.)

అస లచ్చరకతలో నై నను సద్రుతత్వవికల్పవిధాన మేలః సంధిసందర్భము నకే. సద్రుతము లగుట గదచేత నడచి యని యట ద్రుత ముండుట తప్పదు. వికల్పముగా సద్రుత మగు ననుట నిట సద్రుతత్వపక్షమున ద్రుతము చేరి నీయందు నుండె ననియుఁ దదభావపక్షమున ఉతోఽతద్ధర్మే (సంధి.15) యని యుక్తు లోపించి నీయం దుండె ననియు నవును. కాన వైకల్పికసద్రుతత్వము చెప్పచో నీయంద్వాదులకు వైకల్పికసంధి (పూర్వస్వరలోపము) చెప్ప నవసరము లేదు. కాని వై.చం. అనున స్సుప్రో వా, క్యపితక్కి-మామితః ఇత్యాదిగా స్వరలోపము చెప్పియేయున్నది.

నీయందు + ఉండె నని యుండఁగా సద్రుతత్వపక్షమున (ఉతోఽతద్ధర్మే యని రావలసినయల్లోపము) న సద్రుతా త్తని నిషేధింపఁబడినది గావున స్వర లోపము రాక ద్రుతం సద్రుతా త్తని ద్రుతము చేరి నీయందు నుండె నని యవు. కానఁ దదభావపక్షముననే స్వరలోపము (సంధి యందము) రావలె. అపుడు అనున స్సుప్రో వా యని సంధి వికల్పము గావున సంధి యైన నీయం దుండె నని కాఁగా

సంధి లేనిపక్షమున లఘుర్వోచ్ఛోచ యని యకారము వచ్చి నీయందు యుండె నని కావలయు. అది లక్ష్యవిరుద్ధము గదా.

ఇట వై.గ. అందుకికుచుకా వా అనేసూత్రంచేత సద్రుతసంజ్ఞ రానపుడు అనుస స్సుపో వా అనేసూత్రం వర్తించి సంధిభావరూపం ఏర్పడుతుం దని ద్రుత మున్నపుడు విసంధిరూపం ఏర్పడుతుం దని గ్రహించాలి (Liv పుట) అన్నది. ద్రుత మున్నపుడు విసంధిరూప మేర్పడు ననుట కుదురదు. సద్రుత సంజ్ఞ యున్నపుడు ససద్రుతాత్తని సంధి లేకపోగా విసంధిగా మున్నపుడు ద్రుతం సద్రుతాత్తని ద్రుతము చేరు నని చెప్పుటొప్పును. వై.గ. అంతకుముందు కూడ ఈ ప్రత్యయాలు ద్రుతసహితా లయినపుడు వీటికి సంధి రా దనుట (Liv పుట) యక్రమము. సద్రుతత్వపక్షమున ఈప్రత్యయాలకు సంధి లేక ద్రుతసహితా లగు ననుట సక్రమము. ద్రుతం సద్రుతాత్ అనే సూత్రంచేత అచ్చు పర మాతుంటే విభక్తిప్రత్యయానికి ద్రుతం వుంటుంది అని వృత్తి కనుగుణముగనే యర్థము చెప్పిన వై.గ. ననుసరించియు నచ్చరకతయందే (స్వరలోపము లేనపుడే) కదా ద్రుతము చేరునది. ముందే ద్రుతము చేరియున్నట్లు చెప్పు తెట్లు గుదురును? ఏ మైనను సద్రుతత్వాభావపక్షముననే కదా (అనుస స్సుపో వా యని) సంధి వచ్చునది. అట్టియెడల సంధి రానిపక్షమున సద్రుతరూప మేర్పడు నను తెట్లు? అద్రుతత్వపక్షముననే సంధి చెప్పనప్పు డాపక్షమున నీయం దుండె ననురీతి సంధి యవుటమాత్రమే కలదు. నీయందు నుండె నన్నది సంధ్యభావ పక్షమందలిరూపమ యైనను నది స సద్రుతానా మ్యనుదానిచే సంధి వారిత మయిన స్థలము గాని యనుస స్సుపో వా యనుచోటివాశబ్దముచే సాధింపఁ బడినది కాదు గదా. అనఁగా అద్రుతములకె సంధి యన్నపు డనుస స్సువః అన్నఁ జాలును. వికల్ప మనరాదు. అయిన నీయం దుండె నని సంధి యవుటయె గాని లేకుండు తెట్లు? అనఁగా సంద్విత్వాదిసూత్రముచే నిది వికల్పముగా సద్రుత మగును గాన సద్రుతపక్షమున సంధి నిషిద్ధము గాన నీయందు నుండె నను రూపము నిర్వాధమే యగును గదా. కాఁగా వృత్తియం దిట రామునికొఱకు నభివాద మని యుదాహరించుట పొరపాటు. ఇంక క్యపితక్తిమామితః అనుచో

రామునికి యభివాద మని చూపినట్లుగా రామునికొకటి యభివాద మని చూపవలె. కృపితత్కిమామిత యనుచో 'కి'లో నిల్లోపము వికల్పముగాఁ జెప్పుట నిది వైకల్పికసద్రుత మైనను సద్రుతత్వపక్షమున లోప మనలు లేదు గావునఁ దదభావ పక్షముననే గుర్తింపవలె. కాననే యిట రాముని కభివాదము, రామునికి యభివాదము నని యకారముతో నుదాహరణము లక్షణానుగుణ మైనది. అది లక్ష్యానుగుణము గామి స్పష్టమె.

కాని వై.గ. రామునికి యభివాద మని యుదాహరించుటనే విమర్శించినది. వై.గ. అద్రుతత్వపక్షముననే సంధి యని గుర్తించియు నప్పక్షమున 'వా' యని చెప్పుట నేల సమన్వయింపదు? అద్రుతత్వపక్షమున సంధి నిత్యము కాదా? సంధి వికల్ప మనుచుండ సంధి లేనిపక్షముననే సద్రుతసంజ్ఞ గల్గు నని చెప్పుటెట్లు? సద్రుతత్వమువలన సంధి లేదా? సంధి లేమివలన సద్రుతత్వ మగునా? వై.గ. సద్రుతసంజ్ఞ పున్నపుడు ఇత్వలోపం జరగక, సద్రుతసంజ్ఞ లేనపుడు ఇత్వలోపం జరిగి సంధ్యభావసంధిభావరూపాలు ఏర్పడతాయి. (LVపుట) అని వివరించినప్పుడు సంధ్యభావదశను సాధించున దిక్కడి 'వా' శబ్దమా? లేక యందుకికుచుకా వా యనుచోటి(సద్రుతత్వమును గల్పించుపక్షమా?) వాశబ్దమా? సద్రుతత్వపక్షమున సంధి లే దనుట నంద్వాదిసూత్రమందలివాశబ్దమే సాధించు. సంధ్యభావస్థితికై మఱి యిట వా యన నేల? "సద్రుతసంజ్ఞ రానప్పుడు కృపిత త్కిమా మితః అనేసూత్రంచేత రామునికి + అభివాదము అన్నప్పుడు ఇత్తునకు లోపం (LV) వచ్చు నని యెంచుచో నప్పక్షమున నిల్లోపము నిత్యముగనె విధింపవలెఁ గాని వికల్ప మన నేల? కాఁగా వై.గ. సూత్రకారునికి సమగ్ర నిశితదృక్పథ ముండఁగ వృత్తికారున కది లే దనురీతిఁ జేర్కొనుట సరి గాదు. అట్లే చెప్పవలసిన వృత్తికారుఁడు రామునికొకటి నభివాద మని చూపుటలోఁ బొరవడినను సంధిప్రకాశికలోఁ బ్రమాదము ముఖ్యముగా సూత్రకర్తదే యని నిశ్చయింపదగును.

ఇం తేల? వైకల్పికసద్రుతత్వము (లేదా ద్రు.ప్ర.త్వము) చెప్పనివారే వికల్పసంధి నిటఁ జెప్పవలె నని చింతామణ్యాదులనుబట్టి గ్రహింపవచ్చును. చిం.

కాని చిన్నయ గాని వైకల్పికద్రు.ప్ర.లను బేర్కొన్నారా? పేర్కొన్న వికల్ప సంధివిధానము వ్యర్థ మయ్యెడిది. వికల్పసంధిని జెప్పనివారే వైకల్పికద్రు.ప్ర. తయో యట్టియింకనొకటో చెప్పవలె. అప్పకవి వికల్పమువలన ద్రు.ప్ర. లగుటను బేర్కొనె నట సంధి వికల్ప మనియుండలేదు గదా.

కాగాఁ బాక్షికసద్రుతములనునైతము సద్రుతములుమాత్రమే యని చెప్పునపుడే యీసంధివిధానములు (కొ న్నేని) సార్థకము లగును. (నిత్య) సద్రుతతచే లోపము లేక ద్రుతము చేరవలసియుండఁగా వికల్పవిధానముచే నదిదుత్తు లట లోపించుటయుఁ దదభావపక్షమున సామాన్యశాస్త్రానుగుణముగ లోపింపక పయి ద్రుతము చేరుటయు సముచితముగా నరిపడును.

ఉత్తరతద్ధర్మే యనుచో నతద్ధర్మే యని పర్యుదాసము చేయఁబడినది. తద్ధర్మార్థక మిట వివక్షితము సద్రుతమే యనియె ట్లయినఁ జెప్పకతప్పదు. దానిని బరిహరింప నేల? ఉతః అని మాత్రమే చెప్పిన వెలయు + అతః డనుచో నుత్తు లోపించునా? న సద్రుతానామ్- సద్రుతానా మదిదుతాం లోపో న యని లోపము రాదు. ఇంక ద్రుతం సద్రుతా త్తని ద్రుతము చేరును. అతద్ధర్మే యన నేల? ఇది సద్రుతమే కా దన్న వెలయు నతః డని వృత్తిలో ద్రుతము చూపుట సంగత మగుటెట్లు? కాగా నిట నతద్ధర్మే యనుపర్యుదాసము సార్థకము గా దనకతప్పదు గదా. ఇంక నిది వ్యర్థ మై యిఁకాదుల స్వరలోపమును జ్ఞాపకము చేయు నను బొకమార్గము. (చూ.ద్రు.కా.ద్రుతపూర్వస్వరసంధి.)

మొత్తముపై నచ్చరకతయం దేని వైకల్పికద్రు.ప్ర.తాకల్పనము ప్రయోజనవంతము గా దనక తప్పదు. అయిన వికల్పసంధిని జెప్పక వైకల్పికద్రు.ప్ర. త్వమును మాత్రము చెప్పినయప్ప.మతము ననుసరించి వైకల్పికద్రు.ప్ర.ల సంగీకరింపవచ్చునా? హల్పరకతలో సామాన్యముగా ద్రుతలోపము చెప్పి పరుష పరకతలోను ద్రుతలోప మంగీకరించు పక్షమున నివ్యానిని (సంకీర్ణము లన్నను) వైకల్పికద్రు.ప్ర. లన్నను నిబ్బింది లేదు. కాని పరుషపరక ద్రుతలోప మంగీకరింపనియప్ప.ప్రభృతులు వైకల్పికద్రు.ప్ర.లను బేర్కొనుట పొసఁగదు గదా.

ఇట్లే పరుషపరకద్రుతలోపమును దిరస్కరించినసా.త్రి.శ. సంకీర్ణములను బేర్కొనుటయు సంగతము గాదు. ఏ మైనను బుషపరకతలో ద్రుతలోపము సరళస్థిర పరకతయందువలె నంగీకరింపదగినది కా దనుట లాక్షణికసమ్మతమును లక్ష్యము గుణము నవుట వైకల్పికద్రు.ప్ర.తాంగీకార మేపక్షమునను బొసగకున్నది.

ద్రుతప్రకృతికసంకీర్ణాదృహులం సంధిలక్షణ మ్మన్నత్రి.శ. పిదప సంబోధ నైకాజృదంతదీర్ఘే చాం ద్రుతినాం చ న యని ద్రు.ప్ర.లకు సంధి యనలు లే దన్నది. ద్రు.ప్ర.ను ద్రుతి యను టిట విశేషము.

లుక్సంశ్లేషో నాచి ద్రుతస్య యని రాము నాశ్రయింతు మున్నుగాఁ జూపిన సా.త్రి.శ. విభాషా సంకీర్ణాత్-సంకీర్ణా దచి పరే సంధి ర్వా స్యాత్, న న్నేలు నన్ను నేలు మిత్వాదిగాఁ బేర్కొన్నది. (సంధి.) నన్ను, నన్నున్ అని రెండు తీరులుగ నుండుపక్షమున వైకల్పికసంధి విధానము వ్యర్థమై యని పైని స్పష్టము. కళాపక్షమున సంధి యవుటయు ద్రుతాంతతాపక్షమున సంధి లేక ద్రుత మట్ల యుండుటయు సామాన్యము. ద్వైరూప్య మట్ల సిద్ధము. వై.చం.లో వైకల్పిక సద్రుతతాకల్పనమువలె సా.త్రి.శ.లో సంకీర్ణములను బేర్కొనుటయు నిరర్థకమే.

అట్టిలోపమును గుర్తించియే కావచ్చును, సా.త్రి.శ. కళాసంకీర్ణేతరములు ద్రు.ప్ర. లని చెప్పినను అం.కౌ.(సం) కళాద్రు.ప్ర.లను రెంటినె పేర్కొన్నది. (గ్రంథస్థవచనములనుబట్టి సా.త్రి.శ.కును అం.కౌ.(సం)కును గర్త యొక్కరే. గ్రంథసామ్యము నధికము.) కించిత్రప్రథమాశేషషష్ఠీకిమేవసంతాపతిజ్యుధ్యకింతూష్ఠిం యథాత్వాయదాతదాప్రళంసాద్భుతాద్యాకళాః, న ద్రుతమ్, ద్రుతప్రకృతయో న్యే (అం.కౌ.(సం).భాషా-58-58). దీనింబట్టి కశేతరము లై నశబ్దములు ద్రు.ప్ర. లవుచున్నవి. చిం. ఇట్లే అన్యే ద్రుతప్రకృతయో యేష్యుర్న్యనుజీవితద్రుతా నిత్య మ్మవి కశేతరములను ద్రు.ప్ర. లని చెప్పె. కాఁగా సంకీర్ణము (లేదా వైకల్పికద్రు.ప్ర.) లనురీతివిభాగమును జిం. తిరస్కరించిన దని చెప్పవచ్చును. అట్లనరా దన్నను వట్టిసంకీర్ణము (లేదా వైకల్పికద్రు.ప్ర.)లను గుర్తించు టకుఁ జిం.లో నాధారము లే దనిమాత్రము చెప్పకతప్పదు.

అప్పకవి కళాద్రుతప్రకృతికములను బేర్కొనుచున్న చిం. సూత్రములు రెంటిని గలిపి వ్యాఖ్యానించుట స్పష్టము. అప్పకవికి ముందు బాలసరస్వతియు నీ రెండింటిని గలిపియే చూపెను, అప్పు. కండములో (9-21) మొదటియర్థము. ద్రు. ప్ర. లయు రెండవయర్థము కళలయు (ద్రుతో న యేషాం స్యాత్) స్వరూపమున వర్ణించుచున్నది. పిదపఁ జెప్పిన ద్రు. ప్ర.లనుగూర్చి ముందుగను ముందే చెప్పఁబడిన కళలనుగూర్చి పిదపను నప్పు. వివరించెను.

అయినఁ జిం. “యే స్యుర్వ్యను జీవిత ద్రుతాః నిత్యమ్మని చెప్పుచుండఁగా నప్పు. వలసినచో నని చెప్పు బెట్లు ? ఒకచోట టా. స. వలె) నిత్య మను జీవిత ద్రుతాః అని యర్థము చేయుట తగ దనియు తె. ప్ర. పేర్కొన్నట్లుగా అను జీవితద్రుతాః నిత్యం ద్రుతప్రకృతయః అనియే యన్వయింపవలయు ననియు నప్పకవియు నెంచెనా ? ఒకచోట నట్టి యభిప్రాయమే యప్పకవికి నున్న స్వాభావిక మైనద్రుతము గలవి లేక ప్రకృతి సిద్ధమైనద్రుతము కలవి విత్యముగా ద్రు. ప్ర. లని యర్థము చెప్పవలయును గదా. వలసినచో ద్రుత మున్నది ద్రు. ప్ర. యనుమాటలో టా.స. చేసినయన్వయముమాత్రమే కాక తె. ప్ర. చూపినయన్వయమార్గము సయితము గవ్యుద్దిష్టము గా దనిపింపఁజేయు.

“క్షీతి సముచ్చయములఁ దక్క ద్రుతము గానఁబడదు గావున నవి పల్కఁ బడుఁ గళ లని (9-28) అన్నాఁ డప్పకవి. అనఁగా సముచ్చయముల ద్రుతము గానఁబడినపు డది యే మగును ? వలసినచో సముచ్చయాద్యర్థవిశేషములను వివక్షింపఁగా ద్రుతము చేరి యివి ద్రు. ప్ర.లే యవును. (లేకున్న ?) అట్లు ద్రుతము పొడమకున్న నయ్యది కళయ యవు నని చెప్పనవును. ఇట్టియభిప్రాయమునే చిం.మతమున తె. ప్ర. నిరూపించినది. కానీ తె. ప్ర. చేసిన సమన్వయదృష్టి యప్పకవికి లే దనియే గుర్తింపవలె. స్వాభావిక ద్రుతాంతాలు నిత్యద్రు. ప్ర. లనియు నస్వాభావికద్రుతాంతా లనిత్య ద్రు. ప్ర. లనియు తె. ప్ర. భావించిన. అప్పు. కూడ నిత్యద్రు.ప్ర.లను వైకల్పికద్రు.ప్ర.లను బేర్కొనెను. కాని వానికిని తె. ప్ర. నిరూపించినవిత్యానిత్యద్రు. ప్ర. లకును

సామ్యము లేదు. నిత్యద్రు. ప్ర. లుగా తె. ప్ర. చెప్పిన వెల్ల నప్ప. సమన్వయమున నిత్యద్రు. ప్ర.లు కావు. నాకును ద్రు. ప్ర. నాకు-కళ. ఇది వైకల్పికద్రు. ప్ర. అని అప్ప. ఇట్టివాని ననిత్యద్రు. ప్ర.లుగా తె. ప్ర. చెప్పదు. స్వాభావికద్రుతాంతము లవుటచే నివి నిత్యద్రు. ప్ర. లని తె. ప్ర. అభిప్రాయము. అప్ప. ద్రుతపరకస్వరమునకు సంధి గలసందర్భము లందు మాత్రమే వైకల్పికద్రు. ప్ర.లని పేర్కొనుట గమనింపవచ్చును. ప్రథమేతరవిభక్తి శత్రువువర్ణములు స్వాభావికద్రుతాంతము లయి తె. ప్ర. ననుసరించి నిత్యద్రు. ప్ర. లు కాగా నవ్వానినే యప్ప. వైకల్పికద్రు. ప్ర. లుగా బేర్కొనెను.

ఇంక అస్వాభావికద్రుతాంతాలను రాముడును అనురీతిగా ద్రుతాంతములైన కళల ననిత్యద్రు. ప్ర.లుగా తె. ప్ర. పేర్కొన్నది. వీనిని వైకల్పికద్రు. ప్ర. లని యప్ప. యెచ్చటను బేర్కొనలేదు. అపక్షమన పండితుడన్ అనియె, పండితుడ ననియె ననియే కాని పండితుఁ డనియె నని యుండదు, గావున నిది నిత్యద్రు. ప్ర. యనియే యప్ప. మతముగా నెన్నవచ్చును. కోడలైతి అను రీతిస్థలముల నైనను కోడలు ఐతి అను విభాగమే కాని కోడల ఐతి అను విభాగము కాదు. గావున వైకల్పికద్రు. ప్ర. యనుటకు వీ లప్ప. మతాన లేదు.

తె. ప్ర. పేర్కొన్నయనిత్యద్రు. ప్ర. లతీరునకు (రాముడుఁడ రాముడును) నప్ప. చూపినవైకల్పికద్రు. ప్ర. లతీరునకు (నాకు, నాకున్) స్వరూపమునను భేదము గలదు. కాగా తె. ప్ర. నిరూపించిననిత్యానిత్యద్రు. ప్ర.లవివరమునకు నప్పకవీయమున నెట్టియాధారమును లేదని గుర్తింపవచ్చును.

అందువలననే యప్ప. ద్రు. ప్ర. లను బేర్కొనుచున్నసూత్రమును వ్యాఖ్యానించుసందర్భమున సీత్యవైకల్పికద్రు. ప్ర. లను బ్రస్తావింపనేలేదు అనుజీవితద్రుతాః యే తే నిత్యం ద్రుతప్రకృతయః అను సన్వయమునే యుద్దేశించినపక్షమున నిక్కడనే నిత్యద్రు. ప్ర.లను బ్రస్తావింపవలసియున్నది. సంధిసందర్భమునఁ జేయుటయే యది ప్రయోజనాంతరాపేక్షతోఁ గల్పింపఁబడినదే కాని సూత్రసిద్ధము గా దని స్పష్టము చేయఁజాలుచున్నది.

ఇంకను నస్యాభావికద్రుతాంతము లైన- రాముడును, అనురీతి వనిత్య ద్రు. ప్ర. లనునర్థమునే యుద్దేశించినయెడలఁ గళాపదములను వివరించుచో 'క్షితిని సముచ్చయ.... ఇత్యాదిగాఁ దత్ప్రసక్తి కలిగినప్పు డేని వివరింపఁదా : పైఁగా నిత్యద్రు. ప్ర. లను బేర్కొన్నస్థలమునను వీయస్యాభావికద్రుతాంతముల నేపక్షమునను బేర్కొన్నవాఁడు గాదు. దీనింబట్టి నిత్యం ద్రుతప్రకృతయః అనుసమన్వయము నప్ప. యుద్దేశింపలే దని గుర్తింపవచ్చును. స్థలాంతరమున వికల్పద్రు. ప్ర. లను వివరించుచో నిత్యద్రు. ప్ర. లను వివరించుచో (దానికిఁ బ్రయోజనము లేమి) నున్న 'నిత్య' శబ్దముతో ఘటాక్షరన్యాయమున సామ్యము నందినది. కాని సూత్రమందిలినిత్యశబ్దము నుద్దేశించి యట్లు వివరింపలే దని గమనింపఁదగియున్నది.

ఇంక వైకల్పికద్రు. ప్ర. లనువాని సంగీకరింపవలెనా యని యాలోచింప వలసియున్నది. స్వరపరకతలో ద్రుతాక్షరము లోపింపక నిల్చియుండవలె నను భావముతోనే యప్ప.- (సంధియి) వైకల్పికద్రుతప్రకృతికములను బేర్కొని యుండెను. హల్పరకత్వమున వీనికి ద్రు. ప్ర. త్వము వికల్ప మగుట ప్రస్తా వింపఁబడకుండుటయు గమనార్హము. కానీ సంధిసందర్భమున నైనను ద్రు. ప్ర. త్వము లేకపోవుటను జెప్పుకొనుటకంటె స్వరపరకతలో సంధి యగునపుడు ద్రుతలోపమును జెప్పికొన్న ఖాగుండెడిది. దానివలన వికల్పద్రు. ప్ర. ల ప్రస్తావన గాని తన్ములమున నిత్యద్రు. ప్ర. ల ప్రస్తావన గాని యుండెడిదే కా దనవచ్చును. ఇంక ద్రుతాంతము లైనయట్టి వన్నియు ద్రు. ప్ర. లె. అద్రుత మున్నను లోపించి నను ద్రు. ప్ర. త్వమునకు భంగము లేదు. అయిన నిది నిత్యం ద్రుతప్రకృతయః అనుచోట నిత్యశబ్దమునకుఁ బ్రయోజనముగా నప్ప. తలఁచినట్లు చెప్ప వీలు లేదు. లోపము ల్గాంచి వలయుపట్లను గనుపట్టనవి ద్రుతప్రకృతు లని చెప్పినచోట ద్రు. ప్ర. త్వనిత్యతను బ్రస్తావింపనేలేదు గదా. అక్కడఁ జూపిన వప్ప. మతానుగుణముగా నిత్యద్రు. ప్ర. లే. కాని నిత్యతను నిట నాఁడు పేర్కొన లేదే. దానికిఁ బ్రయోజన మదియే యని యెంచిన నిత్యత నిటఁ బ్రస్తావింప కుండునా? ఇంక నిత్యద్రు. ప్ర. లను బ్రస్తావించినస్థలములలో నీద్రుతము లోపించు

ఁను గూర్చినప్రస్తావనయే లేదు. అక్కడిసందర్భము ననుసరించి చూడఁగా తాటక నొకకోల, మిథిలలోపల నుద్వాహవిధిని అనురీతి చూపుటలో స్వరపర కత్వమునందు (ద్రుతపరకస్వరమునకు సంధిలే దని) ద్రుతము నిలిచియుండుట, అనఁగా నవి యెప్పుడును ద్రు.ప్ర.లె యైయుండుటయే చెప్పఁదలఁచినట్లు గుర్తింప వచ్చును. అనఁగా నప్ప. నిత్యద్రు.ప్ర.లను జెప్పుటలో ద్రుతము నిలిచియుండుటనె ప్రయోజనముగా నుద్దేశించె ననవచ్చు. సరళాదిపరకత్వములో నయిన ద్రుతమునకు లోప మగును గావున నక్కడ ద్రుతము లేకుండుట యనుదానిం బట్టి నిత్యద్రు.ప్ర.ను వైకల్పికద్రు.ప్ర.గా నిర్ణయింప వీలు లేదు. అట్టియవకాశ మున్నది స్వరపరకతలో మాత్రమే. స్వరపరకతలో ద్రుతాక్షరము లోపము గాక నిలిచియుండవలెను. కాబట్టి యక్కడ ద్రుతము కన్పింపకున్న లోపించిన దని చెప్పుటకు వీలు లేదు. కాబట్టి పూర్వశబ్దముచివర ద్రుత మనలే లే దనవలె. నా కిచ్చె(నాకు నిచ్చె) అనువానింబట్టి యది వికల్పద్రు.ప్ర. తాటక నొకకోల ననుచో తాట కొకకోల యనురూపము లేదు. కాబట్టి యిక్కడ ద్రుత మెప్పుడు నుండుఁ గాన నిది నిత్య ద్రు. ప్ర. కాఁగా నిత్య ద్రు. ప్ర. లనుటలో నప్ప. యుద్దేశించిన ప్రయోజనము వేఱు. అయ్యది తనసంధిప్రణాళిక కనుగుణముగా నప్ప. స్వతంత్రముగాఁ జెప్పుకొనెనే కాని దానికిఁ జిం. లో నాధారములేదు.

'వలసినచో' అనుపదము నప్ప. చూపుటకుఁ జిం.లో నాధారము లే దన నట్టి నీగ్రంథమున నపూర్వ మనియుఁ జెప్ప వీలు లేదు. చిం. సూత్రమును జూపుచునే దానితో సంబంధము లేకుండ స్వతంత్రమార్గములో వివరించుట యప్పకవీయమునఁ బెక్కుస్థలములందు గమనింపవచ్చును. ఉదాహరణమునకు న స్యా త్తద్ధర్మోతః అను సూత్రమును జూపి యప్ప. ఉర్విఁ దద్ధర్మమునఁ బ్రథమోత్తమాభ్యపురుష ముల నేకవచనముల్ పోవవిడిచి కడమపదములు తిజ్యధ్యములు గానఁ గొమ్మ లను బ్రాణసంధులు గూర్చు బొప్పు (ఐ.78) నని వివరించినాఁడు. ఈపద్యము నకుఁ జిం.సూత్ర మెంతవఱకు మూలమో వేఱు చెప్ప నక్కర లేదు గదా. అనాదిషు, చోర్వా మొదలగుసూత్రములవ్యాఖ్యానములోను నప్ప. స్వతంత్ర మార్గము స్పష్టము. సూత్రములు సంధిని జెప్పుచుండఁగా బా.న. యు సంధిగనే

వ్యాఖ్యానించియు నుండఁగా నప్ప. ద్రు. ప్ర. త్వమును బ్రస్తావించు యెట్లు? అప్పు చూచిన చిం. తో పాటు బా. స. కూడ నేటిగ్రంథములకు భిన్నము లగునా ?

అదే తీరుగా నిచట నయితము గూను ఇత్యాదులు ద్రు. ప్ర. లుగా వనుట మొదలగువివరణము సూత్రానుసారము గాఁజేసె ననుట కప్ప. వచనములో నాధారము లేదు. అట్లు చిం.లోని కళాద్రు. ప్ర.లక్షణముల నాధారము చేసికొని తన (సంధి) ప్రణాళిక కనుగుణ మైనమార్గములో స్వతంత్రముగనే 'వలసినచో' అను దశమును వివరణమున నిల్పె నని యెంచఁదగును. దీనికి నాధార మేమియు మూలమున లే దని స్పష్టము.

స్వరపరకతలో ద్రుతమునకు లోపము లే దనియు లోప మైన గ్రామ్య మగు వనియు భావించుటచేత నప్పకవి ద్రు. ప్ర.లకు సంధి యెక్కడను బేర్కొనలే దని గుర్తింపఁదగును. ఇంకను ద్రు.ప్ర. లకుబ్రాణసంధి లే దనియు నప్ప. నిశ్చయించినట్లు తెలియవచ్చును. అందువలననే ద్రు. ప్ర. ల విషయమున సంధి వికల్ప మనుటకు ద్రు. ప్ర.త్వము వికల్ప మనుటయు సంధి లే దనుటకుఁ దదర్థమున (నిత్య) ద్రు.ప్ర. యగుటను బ్రస్తావించుటయు నప్పకవి వచనములలో గమనింపవచ్చును. ఇంకను, దిజ్ఞాద్యకములు గాన సంధి, యనురీతిస్థలముల ననుసరించియు నప్ప. కళలకే సంధి యని చెప్పుట స్పష్టము. కాఁగా ద్రు. ప్ర. యైన సంధి లే దనియే యప్ప. సిద్ధాంతము.

అయిన నీయప్ప. మార్గము సరికాదు. స్వరపరకతలో ద్రుతము లోపింప వీలు లేకున్న విశేషముగా లోపమును విధించుకొనుటయే యుచితము. అందుకయి యొకేకబ్దిము (వికల్పముగా ద్రు. ప్ర. యగు వనఁగా) ద్రు. ప్ర.యును గళయు నవు నని చెప్పనేల? ఈ వికల్పద్రు. ప్ర.లకు సరళాదిపరకతలో ద్రుతలోప మవసరమా? చూచుచు వచ్చెను. అనుచో నది యెట్లును వైకల్పిక ద్రు. ప్ర. యగుటచే ద్రుతాంతము గావికబ్దిమునే స్వీకరింపవచ్చును. అప్పుడు ద్రుతము లోపించుప్రసక్తి లేదు. ద్రు. ప్ర.త్వమును బరుషపరకస్థలమును నిర్ణయింపఁగలదు. చూచుచు పోయెను అనురీతిరూపము లుండునా? వైకల్పిక

ద్రు. ప్ర. అన్నపు డిట్టిరూపములకు నవకాళము గల్గుచున్నది. కాఁగా స్వరపర కతలో మాత్రమే వైకల్పిక ద్రు. ప్ర. యగు ననియు సంధికయి ద్రు. ప్ర. కళ యపు ననియుఁ జెప్పట యనవసరము. ఒకేశబ్దము కళయు ద్రు. ప్ర. యు నపు ననుటలో నిబ్బిందులు స్పష్టమే. కావున భాషలో నప్ప. చెప్పినతీరులో వైకల్పిక ద్రు. ప్ర. ల నంగీకరింపఁ బని లేదు.

వజ్జులవారు అప్ప. చెప్పినవానికంటె భిన్నస్థలములలోఁ గొన్నియెడల ఒకేశబ్దము ద్రుతప్రకృతికమును గళయు గావుట యన్నది యసంభవము కా దన్నారు. అనఁగా నివి వైకల్పిక ద్రు. ప్ర. లనియే చెప్పనవును. కాని వారే యాపిదప నటువంటిస్థితి లక్షణవిరుద్ధ మని నిరూపించి యంతకు ముందు వైకల్పిక ద్రు. ప్ర. లని తాము భావించినవాని ద్వైరూప్యమును మార్గాంతరమున సమన్వయించిరి, ఈ విషయము విపులముగాఁ 'పరుషపరకద్రుతలోపము'లో స్పష్టము (చూ ద్రు. కా.)

కాఁగా వైకల్పిక ద్రు. ప్ర. అన్నవి యప్ప. చెప్పిన చోట్లనే కాక యితరస్థలములందును భాషయం దసలు లే వని సారాంశమైనది.

మొత్తము మీఁదఁ బ్రకృతిసిద్ధ మైనద్రుతము గలిగినవే ద్రు. ప్ర.లు. ఇతరాలు ద్రుతాంతలే కాని ద్రు. ప్ర.లు గా వని కాని, యస్వాభావికద్రుతాంతా లనిత్య ద్రు. ప్ర. అని కాని టా. స. ప్రభృతివ్యాఖ్యాత లూహింప లేదని స్పష్టము.

ఇట సందర్భమునుబట్టి యొకవిషయంతరము.

అప్ప. యనుసరించిన యీ సంధిప్రణాళిక కొంతవఱకు సూరికి మార్గ దర్శక మైయున్నట్లు, చెప్పవచ్చు. అప్ప. ద్రుతస్వత్వమును 'ను,ని' వర్ణము లుగాఁ జూపుట స్పష్టము. హల్పరకతలోను నవసానమునను సస్వర మయి యుండఁగా స్వరపరకతలో నట్ల యుండవలదా? స్వరపరకతలో ద్రుతాక్షరము లోపింపక నిల్చియుండును గదా. భరియించెను + ఉపేంద్రుడు, భరియించె నుపేంద్రుఁ డని యెట్లగును? భరియించెను అనుచోట ద్రుతమున నున్నస్వరము

నకు లోపము చేసి నకారమును మీడియచ్చుతోఁ గలుపఁగా నారూప మేర్పడును ? అప్పు. 'పూర్వపదాంతహల్లుతోడఁ గూడినట్టిస్వరము లోపముగ నొనర్చి యాహ్లతో మీడియక్షరంబు గూర్చ నయ్యె సంధి (5-37) యని పేర్కొన్న సంధి స్వరూపము ననుసరించి పైవి సంధి యైనరూపములుగాఁ జెప్పవచ్చును. ఒప్పుగు, పేరెద యనురీతి (5-54) సంధి యైనస్థలములవంటిదే గదా భరియించె నుపేంద్రుఁ డనునది కూడ. కాన దీవించి రఱు, వీలితి వఱు మొదలైనవానిని సంధి యయిన రూపాలుగాఁ జూపుచున్న యప్పు. భరియించె నుపేంద్రుఁ డనువానిని సంధి యయినరూపముగనే చెప్పవలెను గదా.

కాని 'ఉత్తమపురుషైకవచనమునను దక్క....సంధులు ఘటించు (5-81) నని యుత్తమపురుషైకవచనమునకు సంధి లే దని చెప్పెను. (5-82). పద్యము నీవిషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నది.) బ్రదికితి ననఁగన్ భరియించె నుపేంద్రుఁ డనునవి సంధి రానిరూపము లన్న మాట. ఇట్లు చెప్పుటను సూరి యనుసరించెను. ద్రు.ప్ర.లవిషయమున సంధి యనఁగా ద్రుతపరకస్వరమున కనియు (ద్రుతవ్య వధాసమువల్ల ద్రుతపరక స్వరమునకు సంధి వచ్చుటకు వీలులేదు గాఁబట్టి) ద్రు.ప్ర. యైన నందు సంధి లే దని యప్పు. మతముతో సారాంశముగా గ్రహింపవచ్చును. వికల్పముగా ద్రు.ప్ర. లవును మొదలగురీతిసందర్భములందు నప్పు. యభిప్రాయ మిదియే. అప్పు. వలెనె సూరి ద్రుతమును సస్వరముగ భావించియును ఉండెడి నతఁడు మొదలైనవి సంధి రానిరూపము లనుటయు, ఇకాదులకుఁ దప్ప ద్రుతప్రకృతి కములకు సంధి లే దనుచోట ద్రు.ప్ర.లయెడ సంధి యనఁగా నది ద్రుతపరక స్వరమునకె యని స్పష్టము చేయుటయు గమనింపవచ్చును. అనఁగా నప్పు. యభిప్రాయసారమునే సూరి యింపుమింపుగా ననుసరించె నని గుర్తింపవచ్చును.

అప్పు. వీనిని విభాగించి చూపలేదు గాని భరియించెను + ఉపేంద్రుఁ డని (హల్పరకతయందువలె) ద్రుతమును సస్వరముగాఁ జూపఁదలచిన నది సంధి యైనరూప మని యాతనివివరణమునుబట్టియే చెప్పవలసియుండె. అది సంధి కాని

రూప మని చెప్పుటనుబట్టి భరియించెన్ + ఉపేంద్రుఁ డని స్వరపరకతలో ద్రుతము పొల్లుగామాత్రమే నిల్చు నని యెంచె నన వవకాళము గలదు. సూరి యిట్లు స్పష్టముగాఁ జూపెను. నన్నున్ (ను) + అడిగి, హరికిన్(ని) + ఇచ్చె ఉండెడిన్(వి) + అతఁ డని ద్రుతమును స్వరరహితముగనె చూపె. పూచెను + కలువ లనురీతి హల్పరకతలో ద్రుతము సస్వరముగనె చూపె. కాఁగా సూరి స్వరపరకతలో ద్రుతస్వరలోపమును స్పష్టముగా బాల. లోఁ జెప్పకున్నను నది తదభిమత మని స్పష్టము. అవసానంబునందు ద్రుతస్వరంబునకేని ద్రుతంబున కేని ననుసూత్రమందలిబహుళపదముచే స్వరపరకతలో ద్రుతస్వరలోపము ప్రాయిక మని (అదియును నిట్లనియె) గ్రహింపవచ్చును. స్వరపరకతలో ద్రుతము స్వరరహితమై యుండుటను నిర్ణయించుటలోను సూరిమత మప్ప. మతానుగుణమ యనఁదగును.

అయినను సూరి సంధి యవునందర్భమున నవ్యానియందు ద్రు. ప్ర. త్యాభావమును జెప్పక సంధివిధానసామర్థ్యముచేతనె ద్రుతలోపమును సాధించుట యుచితముగ నున్నది. అప్ప.కవియు నదేమార్గము నెన్నిన బాగుండెడిది.

కళలద్రుతప్రకృతికత్వము :

ద్రుతాంతము లైనపదములు ద్రుతప్రకృతికము లను సూరిలక్షణమునుబట్టి ద్రుతాంతము లైనకళలు ద్రు.ప్ర.లే. అయ్యున్ ఎంతయున్ అని సూరి యటఁ జూపిన లక్ష్యము లాయంశమును స్పష్టము చేయుచున్నవి. మఱి చిం.మతము తద్భిన్న మన నాధార మున్నదా ?

అన్యే ద్రుతప్రకృతయో యే మ్య ర్హ్యనుజీవితద్రుతా నిత్య మ్మను చిం. లక్షణమున అన్యే అనుజీవితద్రుతాః (నిత్యమ్) అన్నవి ద్రు.ప్ర.లను నిర్ణయించు నవి. తిజ్ఞాధ్యక్షేషషష్ఠి ఇత్యాదిగాఁ గళలను నిరూపించి యేషాం ద్రుతో న స్యా త్తవి చివర ద్రుతము లేకుండుట యన్నది కళాపదలక్షణముగా నిరూపించినట్లుగా నిక్కడ అన్యే ద్రుతప్రకృతయః అని తద్భిన్నము లన్నియు ద్రు.ప్ర. లని

చెప్పుచు యే సుగంధస్వరమును జీవితద్రుతా నిత్యమృనిద్రు. ప్ర. లక్షణమును వర్ణించె. అనఁగా జీవర ద్రుతములే కుంట కళాలక్షణము కాఁగా జీవర ద్రుత ముండుట ద్రు.ప్ర. లక్షణముగా గుర్తింపనగును. అనఁగా జీవనయమతము ననుసరించి రాముఁడును అనురీతి ద్రుతాంతములును జిం.లోను ద్రు.ప్ర. లనకతప్పదు.

అన్యే అనుచింశబ్దముచే నేవి గ్రహింపవలె? పూర్వసూత్రము ద్రుతము వేనికి జీవర లేదో యతిజ్యుధ్యాదులు కళ లనుచున్నది. కాఁగా దద్భిన్నము లన్యములు. అనఁగా ద్రుతము లేని తిజ్యుధ్యాదులకంటె నితరములు. అవి తిజ్యుధ్యాదిభిన్నములు, ద్రుతాంతా లైనతిజ్యుధ్యము లనురెండును. ఇంతకు ముందు కళలుగాఁ బరిగణింపఁబడిన వన్నియుఁ గాకున్నను జాలశ్చదు లర్థవిశేషాదులలో ద్రుతము చేయబడ్డారాన ద్రుతాంతము లగుచున్నవి. తిజ్యుధ్య-వినఁడును, శేషషష్ఠి-దుగ్ధఖనియును, సున్-రాములును, కర్మప్రవచనీయజవిభక్తిః-హరింగూర్చియును, కించిత్-ఇంచుకయును యదా - ఎప్పుడును, తదా - అప్పుడును. క్రిమ్-ఏమియును, క్త్వా-అయ్యును, లేకను, మొ. ద్రుతాంతము లవుచున్నవి ప్రళంసాద్భుతసంతాప-ఏవ కిల శూష్టిమాద్యర్థకాలు కొన్ని ద్రుతాంతము లవుట గానరాదు. తిజ్యుధ్యాదులు ద్రుతాంతములైన (ద్రుతాంతములు) కావి తిజ్యుధ్యాదులే కళ లనుటచేతఁ గళలలో జేరవు కాఁబట్టి యిచ్చోటితిజ్యుధ్యశబ్దముచేతఁ బరిగ్రహింపఁబడి ద్రు. ప్ర. లే కావలసియున్నది.

ఇట్లు ద్రుతాంతము లైనకళలును నన్యశబ్దముచేఁ బరిగ్రహింపఁబడి అన్యే ద్రుతప్రకృతయ యనుదానిచేతనే ద్రు.ప్ర. లవుచుండఁగా ప్రకృతిసిద్ధ ద్రుతాంతములే ద్రు. ప్ర. లని చెప్పు పెట్లు గుదురును?

దీనిని నిర్ణయింపవలసినది సూత్రమునందలి అనుజీవితద్రుతాః అనునది దీనియర్థ మేమి? ఇట తె. ప్ర. అనుజీవితశబ్దమునకు స్వాభావిక మని యర్థము చేసి అనుజీవిః ద్రుతః యేషాం తే నిత్యం ద్రుతప్రకృతయః అనునన్వయముతో

స్వాభావికద్రుతాంతాలు నిత్యద్రు.ప్ర. లనియు సస్వాభావికద్రుతాంతాలు (రాముడును) అనురీతివి అనిత్య ద్రు. ప్ర. లనియుఁ జేర్కొన్నది.

నిత్యద్రుతప్రకృతికాలవిషయమున నిత్యశబ్దమునకుఁ గలప్రయోజన మస్వాభావికద్రుతాంతములయెడను గలదు గావున నిత్యానిత్యవిభేదకల్పనము వలనఁ బ్రయోజనము లేమి యంతకు ముందు స్పష్టము. ఇట్టిభేద మేర్పడుటకుఁ గారణ మనుజీవితశబ్దమునకు స్వాభావిక మని యర్థము చేయుటయే యని గ్రహింప వచ్చును. కాని యనుజీవితశబ్దమునకు స్వాభావిక మని యర్థము చేయుటకుఁ దగినయాధారము గానరాలేదు. చిం.వ్యాఖ్యాత లందఱు ననుజీవితశబ్దము నకు వసుస్మృత మనియే యర్థము చేసిరి. అనుసరించి జీపింది యుండునది, అనుసరించి యుండునది, అశ్రితము, ఉన్నది, విద్యమానము అని దీనియర్థమును గుర్తింపఁ దగు. (అశ్రిత మని నిఘంటువులు చూపుచున్నవి.) కాఁగా నేశబ్దములు (అను సరించి) ఉన్నద్రుతము గలవో యవి ద్రు. ప్ర. లని యర్థ మగుచున్నది. ద్రుతో వ యేషాం స్యా త్తని కళలను వర్ణించినస్థలమునవలెనె యిచ్చాట యేషాం ద్రుతః స్యాత్తను నర్థముననే అనుజీవితద్రుతాః అని చెప్పె ననుటసక్రమము నై యుండును.

ద్రుతము కలవి ద్రు. ప్ర. లని యర్థము గల్గి గా నాద్రుతము స్వాభావిక మా? అస్వాభావికమా యను వివక్ష లేదు. ఎట్టి దైనను ద్రుత మున్నఁ జాలు నయ్యది ద్రు. ప్ర. యే యగును. అనఁగా ద్రుతాంతము లైనవదములు ద్రుతప్రకృతి కము లను సూరియభిప్రాయమే యిటఁ జిం.లోను గల దని గుర్తింపవచ్చును.

అట్టియపుడు ద్రుతము లేనివి కళ లన్నట్లుగా ద్రుతము కలవి ద్రు. ప్ర. లనినఁ జాలును గదా. సూత్రములో నిత్యశబ్ద మేల? అని సందేహము దీనికి విశేష మైనప్రయోజనము గానరాదు. వాఖ్యాతలు తుదిద్రుతము లోపించి నను నయ్యవి ద్రు. ప్ర. లే యవు నని పేర్కొనిరి.

నిత్యవదము లే దనుకొందము. రామునియందు భక్తుడ అనుచోట ద్రుత ము లోపించినది. దీనఁ జివర ద్రుతము కనిపింపని మాత్రమున నివి కళ లవు నన

వలెనా? (ద్రుతము లేని) తిజ్మధ్యాదులు గదా కళలు. రామునియందు అనునది తిజ్మధ్యాదులలోఁ జేరునా? కాబట్టి కళ యనరాదు. భక్తుడగు అన్నది ప్రథమాంతము. చివరిద్రుతము లోపించినది కాన ద్రుతము లేనియావృథమాంతము కళ యగునా? చివర ద్రుతమున్నది ద్వి.ప్ర. అనఁగా (ఉన్న ద్రుతము లోపించుట మూలమున) జీవర ద్రుతము లేనిది ద్వి. ప్ర. అవునా? అట్టియనుమానము వారించుటకుఁ జీవర నున్నద్రుతమున్నను లోపించి లేకున్నను నది ద్వి.ప్ర.యే యవు నని స్పష్టము చేయుట నిత్యశబ్దమునకుఁ బ్రయోజన మనవచ్చు. అనఁగా దానిఁ బ్రయోజనము స్పష్టతయే యున్నమాట.

అనఁగా ద్రుతము లోపించినను నయ్యది ద్వి.ప్ర.లు గాకుండు నని గాని లేదా కళ అవు నని గాని భావింపరా దనియుఁ గళేతరము లైనశబ్దము అనఁగా దిజ్మధ్యాదిభిన్నములును ద్రుతాంతము లైనతిజ్మధ్యాదులు నెప్పుడును ద్వి.ప్ర.లే యవు నని స్పష్టతకయి నిత్య మ్మని చెప్పఁబడిన దనవలె.

అనేక ద్రుతప్రకృతయ యనుదాని కనుగుణముగనె చిన్నయ ద్రుతాంతము లైనపదములు ద్వి.ప్ర. అని చెప్పెఁ గాని నిత్యశబ్దమును జేర్పలేదు. అయినను వచ్చె అయ్య అనురీతివి ద్రుతము లోపించిన వై నను ద్వి.ప్ర.లు గాకపోయినవా? సూరిమతాన నివి కళ లందుమా? ఇదే విధముగాఁ జిం.లోను గుర్తింపవచ్చుఁ గదా. కావునఁ బై ప్రయోజనము నుద్దేశించుట యనఁగాఁ జిం. నిత్యశబ్దమును బ్రయోగించుట స్పష్టతకుమాత్రమే యని చెప్పక తప్పదు.

కాఁగా నిత్య మనుజీవితద్రుతాః ద్రుతప్రకృతయః అను నన్వయమునను అనుజీవితద్రుతాః నిత్యం ద్రుతప్రకృతయః అన్నను నిత్యశబ్దము స్పష్టతకు మాత్రమే యనవలసి యున్నది. నిత్యం ద్రుతప్రకృతయః అని యన్వయించిన తె.ప్ర. కూడ నిత్యశబ్దమునకు నహోబలాదులవలెనే ప్రయోజనమును వివరించి నది గదా.

పేటిక కళలు గానివాని కెల్ల నిత్యముగా నకారము వచ్చు నిత్య మనుజీవి తాః) నన్నది కళలు కాని వనియు నిత్యముగా నకార మగు ననియుఁ జెప్పటచే రాముఁడును అనురీతినుకట్టంతాలు దుగ్గి.ప్ర.లు కా వనవలె. వీనియెడ ద్రుతము చేరుటవలన నివి దుగ్గి.ప్ర. లైన వనవలెఁ గాని కళలు గామి దుగ్గి.ప్ర. లగుటచే నిత్య ముగా ద్రుతము చేరి (రామునిన్ అనురీతివానివలె) రాముఁడున్ అను దుగ్గి.ప్ర. యైన దనవీలు లేదు గదా. అనుఁగాఁ జేటిక ననుసరించి కళలు (దుగ్గితాంతము లయి) దుగ్గి.ప్ర. లగుటకు వీలు లేదు. పేటిక ద్రుతాంతము లగుతిజ్ఞుఁడగుదులనుగూర్చి ప్రస్తావించక పోవుటచే నివి (రాముఁడున్, భక్తుఁడన్) మొ॥ యే మగునో పేటికాభి ప్రాయము నిశ్చయముగా గుర్తింప వీలు లేకున్నది. ఇంకను రామునిని ఇత్యాదు లలో సూరి ద్రుతమును నిత్యముగనె విధించినను నవి ద్రుతాంతములే కాని, దుగ్గి.ప్ర.లు కా వనుచున్న దీపేటిక.

నిత్య మనుజీవితద్రుతాః అనుచోఁ జిం.కూడ నిట్లే భావించిన దన్న కళలకు (ద్రుతాంతతలో నైనను) ద్రు.ప్ర.త్వము సిద్ధింపదు. అటఁ దిజ్ఞుఁడగుదులపై ద్రుతము చేరుట యున్నను నిత్యముగా (రామునిన్ అనురీతివానియందువలె) ముండదు గదా, రాముఁడున్ అనుచో అర్థవిశేషము(ఉన్నను)లేకున్న రాముడు అని ద్రుతాంతము కాని రూపముండుఁ గాని రామునిన్ ఇత్యాదితిజ్ఞుఁడగుదీతరములకు ద్రుతము లేనిరూప ముండదు గదా.

నిత్య మనుజీవితద్రుతాః అనుసృతాంతనకారాః స్యుర్నిభవేయ్యుర్ని (కవిశి. 259) యహో. వివరించెను. అయిన నహో. ద్రుతాంతము లైనకళలు ద్రు.ప్ర.లగు ననియే భావించెను.

ప్రథమాంతములు కళ లయ్యును ద్రుతాంతము లగుచోఁ ప్రథమాంతములును ద్రు.ప్ర.లే యగు నని యహో, యెంచుట తాన్, నేన్ల ద్రు.ప్ర. త్వ నిరూపణమున స్పష్టము. న చ తత్ర పరుషేష వికల్పోఽభిమతిః తాను సెప్పె నిత్యాది రూపస్య ప్రయోగాభావా (కవిశి. 478) త్తనుచోఁ దాను సెప్పె ననురీతిని లే వనుట సంగీ

కరించెను. అందువలననే తాఁ జెప్పె నిత్యాదౌ వ్యవస్థితవిభాషా సమాశ్రితా యని మొదలుగాఁ జెప్పుటలో తానునేనుల నుల్లోపము నిత్యముగ సాధించెను. అనఁగా నిత్యముగా నుత్తు లోపించినఁ దాఁజెప్పె నని ద్రుతకార్యముల యగు. ఉల్లోపము లేనిపక్షమునఁ దాను నెన్నె నని సాదేశము (గనడదవాదేశము) రావలె. అనఁగా నుత్తు లోపించిన నది ద్రు.ప్ర. యే యగును. ఉల్లోపము లేకున్న ద్వి.ప్ర. కాదు. (కళ యగు నన్నమాట) ప్రథమాంతతచే మీఁదిపరుషములకు గనడదవలు వచ్చును. దీనింబట్టి కళ లయ్యును ద్రుతాంతము లగుచో ద్వి.ప్ర.లే యపు నని యహో.సిద్ధాంతము స్పష్ట మగుచున్నది.

పరుషపరకతలో నుల్లోపమున వికల్పత యనభిమత మని సరళస్థిరావసాస పరకతలో వికల్పత యభిమత మనవలె. అట్టియప్పు డుల్లోప మైన తాన్ ఘనుఁడు, నుల్లోపమే లేకున్నను తాను ఘనుఁడు నని యపు. ఇంక వాత్మాన్మదోద్భృతస్య స్యా ల్లక్కిని లోపము వికల్పముగాఁ జెప్పనేల? నిత్యమే యనవచ్చుఁ గదా. ద్వి. ప్ర. త్వపక్షమున తాన్ ఘనుఁ డనుచో ద్వి.ప్ర.తము నిత్యముగా లోపించి తా ఘనుఁ డని యగు. ఇటు సంశ్లేషము లే దని యహో. కూడ స్పష్టము చేసెఁ గదా. ద్వి.ప్ర.త్వాభావపక్షమున (ఉల్లోపము లేకున్న ద్వి.ప్ర. కాదని పైని గమనించితిమి కదా) తాను ఘనుఁ డని యుండు. కాన వైకల్పికలోపవిధానమును వినా ద్వితీయ మ్మను వి.వి. లక్షణమును వ్యర్థములే యగు. అహో. చెప్పినట్లే పరుషపరకత్వమునఁ దాను చెప్పె నని కాని (కవిశి. 331) తాను నెన్నె నని కాని (కవిశి. 419) యుండకపోవచ్చు. కాని తాను అనురూపమే యుండదా? అపుడు తాను జెప్పె నని యే నుండ వలదా? ఉల్లోపప్రసంగ మనవసర మని చెప్పఁదగును.

స్థలాంతరమువ కిం చ నువర్ణకేఽవ్యుల్లోపే ద్రుతప్రకృతికత్వం సిద్ధ్యతి తేన కళాసంజ్ఞికానాం సర్వేషా ముదంతానాం విశేషార్థే విహితేన నువర్ణకేన ద్రుత ప్రకృతికత్వం సిద్ధమే అనుతాం యువర్ణాస్తత్వ మేవ తదుపరి నువర్ణక ఇతి వివేకః (కవిశి. 332) అని యుదంతానుదంతము లగుకళాశబ్దము లెల్ల సముచ్చయాద్యర్థవిశేషములం దగునువర్ణకముచే ద్రు.ప్ర. లగుటను స్పష్టము చేసె.

అయినఁ దాన్, నేన్, అనువానియు నీనువర్ణకాంతములయు ద్రు.ప్ర.త్వము రామునిన్ అనురీతివానివలె సాధారణముగాఁ జెప్పలే దనియు వీనిద్రు.ప్ర.త్వ మాయావిదులచే జ్ఞాపిత మవుట విశేషస్థలము లనియుఁ జెప్పనవునా? అనఁగా వాత్సా న్యుదోః వినా ద్వితీయ మ్మనురీతివానిచేఁ దాన్నేర్పయందును నోరన్యస్యాపి యను వానిచే నీనువర్ణకాంతములయు ద్రు.ప్ర.త్వము జ్ఞాపకము చేసెఁ గావున నివి యన్యే యనుసూత్రముచే గుర్తింపబడుద్రు.ప్ర.లు గా వనియు నన్యే సూత్రముచేఁ బేటికి చెప్పినట్లుగా నిత్యముగా ద్రుతము చేరుతిజ్ఞుధ్యాదిభిన్నములె గుర్తింపవలె నని యహో.కూడ నెంచె ననియుఁజెప్పవలె ననఁదగునా? అన్న నది కుదురదు. అపిశబ్దార్థ స్వేత యనుసూత్రము వ్యర్థము కాకుండుటకై యటఁ జెప్పినయిల్లోపమునకుఁ బ్రయోజనము రామునే సీతనేఁగొల్తు ననురీతివానిస్థియని యహో.పేర్కొనె అనఁగా నిల్లోపముపలన నట ద్రు.ప్ర.త్వము సిద్ధ మైనదన్నమాట. ఇటద్రుతకార్యవిధానము లచేఁ దత్త్విత్వకై (ద్రుతము పొల్ల నకార మని యెంచెఁ గాన) స్వరలోపము వచ్చుటయె యుద్దేశించెఁ గాని ద్రు.ప్ర.త్వము కలుట గాదు. అట్ల యయిన నిల్లోపమాత్రముచే ఏనిశబ్దమునకు ద్రు.ప్ర.త్వ మెట్లు గల్గును? కాఁగాఁ దిజ్ఞుధ్యాదుల యైనను బొల్ల నకార మున్న నది ద్రు.ప్ర.యే. అనఁగా ద్రుతాంతము లైనచోఁ దిజ్ఞుధ్యాదులు(కళలు?) ద్రు.ప్ర.లే యగు నని యహో. తలచె ననుట తప్పదు.

మఱి వీనియందు ద్రుతాంతత నిత్యమా? నిత్యముగా నకార మనుసరించి యుండునా?

అహో. నిత్య మనుజీవితద్రుతాః అనుసృతాంతనకారాః భవేయుః అనుటనే పేటిక కళలు గాని వాని కెల్ల నకారము నిత్యముగాఁ జేర్చు నని భావించియుండును. పయియహో. సిద్ధాంతమునుబట్టి యహో.మత మది గా దని తోచుచున్నది. ఏకబ్ద ములు నిత్యముగా ననుసరించి యుండునకారముగలచో యట్టికళేతరములు ద్రు.ప్ర. లని యహో.యభిప్రాయ మనఁదగు. దీనివలన రామునిన్ అనురీతివె కాక రాము, డున్ అనురీతివి గూడ ద్రు.ప్ర. లగునవకాశ మేర్పడుచున్నది. ద్రుతాంతము లగు తిజ్ఞుధ్యాదులును ద్రు.ప్ర.లే యనుచోఁ గళలకు నిత్యముగా ద్రుతము చేర నక్కర లేదు. ఇంకను నహో.యర్థవిశేష మున్నపుడు నువర్ణకము రాకుండుటను వజ్రలవారి

వలెఁ బ్రస్తావించకుండుటయు కోడలైతి ననురీతివియు నసాధువులే యని యెంచుటయు గమనార్హము. కళలపై ద్రుతము నిత్యముగాఁ జేరదు కాని చేరునపుడుమాత్ర మది నిత్యముగనె యుండు నని యహో. తలచె నన్నమాట. కాఁగా శాస్త్రమహిమ్నా లోపాదేశప్రాప్తావస్థాదౌ ద్రుతాంతత్వేన స్థితిరితి ప్రసిద్ధేతి తాత్పర్య (కవిశి. 250) మని శాస్త్రమహిమచే లోపాదేశములు ప్రాప్తించినను వంతకుముందు ద్రుతము తప్ప కుండుటయే నిత్యశబ్దప్రయోజనముగాఁ జెప్పట కుదురుపడుచు అయ్యున్ ఎంతయున్ అన్నవి ద్రు.ప్ర.లుగాఁ జూపిన సూరిమత మహోబలుఁడు సుద్దేశించె నని తేలును.

మొత్తముమీఁదఁ గళలును ద్రుతాంతము లగుచో ద్రు.ప్ర.లే యగు ననుట యహోబలాదులుఁ జేర్కొని రని సృష్ట మగుచున్నది.

ఏ మైనను ద్రుత మంతమందుఁ గలవి ద్రు.ప్ర.లను టుచితము. కాని నిత్య ముగా ద్రుతము గలవి ద్రు.ప్ర. లనుట యవసరమా? అతిమానుష మత్యద్భుతము కోడలైతి ననురీతి వాని నంగీకరించి యట ద్రుతము చేరమి నొప్పికొనవలెను. అయ్యును ద్రుతము చేరనియప్పక్షమున నవి కళలే యగుఁ గాని ద్రు.ప్ర.లు గావు గదా. కాన నిత్యముగా ద్రుతము గలవి ద్రు.ప్ర. లనుటలో ననర్థము లేకపోవచ్చుఁ గాని నిత్య మనకున్న నిబ్బంది లేమి సృష్టము.

పైఁగా నిత్య మనుకుంటయె యుచిత మనఁదగు. నిత్య మున్నను శాస్త్ర మహిమచే దానికి లోపాదేశములు వచ్చుచునే యున్నవి గదా. వచ్చె గోవులు, పూచెం గలువ లనురీతి ద్రుత మెప్పుడును ద్రితవృత్తి ననుసరించియున్నదా? లోపించుటయో బింద్వాదులు నందుటయో మూలమున ద్రిత మట్లు నిలిచియుంట లేదు గదా, అట్టియెడల ద్రితము నిత్యముగా నుండు నను టెట్లు? అందులకె లోపా దులు గల్గినను నారంభావస్థలో ద్రిత ముండు నని వ్యాఖ్యాతలు చెప్పుకొనిరి. కాని మొదట నున్నను బిదపఁ నిలువనిదానింగూర్చి నిత్య మనె ననుట విశ్వసనీయము గాకున్నది. ఇంక నిత్యశబ్దము వలన నట్టిలోపాదులు ప్రాప్తించినను గలుగక

ద్రుత మట్లు నిల్చియుండు ననవలె. అపు డాద్రుతకార్యవిధానములె వ్యర్థము లగు.

నిత్యశబ్దమునకు నహో. (బా.స.ననుసరించి) చెప్పినప్రయోజనము సాధించుట కేని నిత్యమనుజీవితదుర్మతాః ద్రుతప్రకృతయః అని బా.స.ప్రభృతులు చేసిన యన్వయముకంటె అనుజీవితదుర్మతాః నిత్యం దుర్మతప్రకృతయః అని తె.ప్ర. చూపిన సమన్వయమే సముచితముగా నున్న దనవచ్చును. నిత్యం ద్రుతప్రకృతయః అనుటలో (నిత్యద్రు.ప్ర.లు) ననిత్య ద్రు.ప్ర, లనుచు నేతాకవర్గము వంగి కరింపదాదు. అనుజీవితశబ్దమునకు తె.ప్ర.వలె స్వాభావిక మని కాక విద్యమాన మని యర్థము గ్రహింపవలయును. కావున (నెట్టి దైనను) ద్రుతము తుదిని గల వెల్ల ద్రు.ప్ర.లె. అవి ద్రు.ప్ర. లగుట నిత్యమే. అనగా శాస్త్రమహిమచే లోపాదేశముల నందినను నాశబ్దము ద్రు.ప్ర. యగుట నిత్యమే యున్నమాట. ఏవక్షమందైనను నిత్యశబ్దము స్పష్టతయని మొదటనే యనుకొంటిమి. కాగా బా.స. ప్రభృతులుద్దేశించినప్రయోజనమును వారీయన్వయమునఁ గాక తె.ప్ర. చేసినసమన్వయములోనె బాగుగా గుదురువడుచున్న దని మాత్రమే యిటు గమనింపదగును. ద్రుత ముంట గాక ద్రు.ప్ర.లకు ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞ యుంట నిత్య మని యీయన్వయమునఁ జెప్పఁబడుటచే లోపాధికార్యము లందినను ద్రుత మట్లు నిలువకున్నను ద్రు.ప్ర, సంజ్ఞయుంట సముచితమే యగుట సీసమన్వయమున నిం కొకయిబ్బందియుఁ దొలఁగుచున్నది గదా.

కశేతరములకు ద్రుతము నిత్యముగాఁ జేరు ననుటకంటె ద్రు.ప్ర.ల ద్రుతము నిత్యముగా నుండు ననుటకంటె లేదా నిత్యముగా దుర్మత ముండునవి దుర్మ.ప్ర.లగు ననుటకంటె దుర్మతము గలవి నిత్యదుర్మ.ప్ర.లగు ననుట కొం తేని సమంజసము గదా. పిదప లోపాదులైనను నాద్యవస్థయందు దుర్మత ముండుట యన్నది దుర్మ.ప్ర, లక్షణముగా నహో. చేసినవివరణము దుర్మతము గలవి నిత్య ద్రు.ప్ర.లనుతె.ప్ర.చేసినసమన్వయమునఁ గుదురువడినట్లు నిత్యముగా దుర్మతము గలవి దుర్మ.ప్ర.లను నహో. యన్వయమునఁ గుదురువడమి తె.ప్ర.సమన్వయమే

యిప్పక్షమున నంగీకార్య మైయున్న దని సారాంశము. తిజ్ఞాధ్యాదిభిన్నములకు ద్వితాంతము లగుతిజ్ఞాధ్యాదులకు ద్వి.ప్ర.త్వము నిత్యము గాఁగా నాదృతము నిత్యముగా నుండవలసినయవసరము లేమి అనుజీవితదృతాః నిత్యం దృత ప్రకృతయః యనుతె.ప్ర.సమన్వయములోనివిశేషము.

ఈవక్షమునను గళలు ద్వితాంతములు గాఁగా వానికి ద్వి.ప్ర.సంజ్ఞ సిద్ధిం చుటలో నిత్యశబ్ద మెంతమాత్రము నడ్డము గాకుండును.

సా.త్రి.శ. కళలతోపాటు సంకీర్ణములను బేర్కొన్నది. సంకీర్ణము లనఁగా ద్వితాంతత గల్గుటయు లేకుంటయుఁగల్గినవి. అనఁగా ద్విత మనలు లేనివి కొన్ని (కళలు)ద్వితము పాక్షికముగా నుండునవి కొన్ని (సంకీర్ణములు)గలవు గావునఁ దద్భిన్నములుగా ద్వి.ప్ర.లను నిరూపించునపుడు ద్విత్వినో నిత్య మ్మని నిత్యము గా ద్విత ముండునవే ద్వి.ప్ర. లని చెప్పచో నిత్యశబ్ద మవసర మయినది. చిం. లో నేలః కాని అం.కౌ.(సం).సంకీర్ణములను బరిహరించి కళాద్వి.ప్ర.లను రెంటినే పేర్కొనుచుఁ గూడ ద్విత్వినో నిత్య మ్మని సా.త్రి.శ.లోవలె నిత్యశబ్దమును బ్రయోగించియున్నది. చిం.లో నట్ల యనవచ్చును.

యే నిత్య మనుజీవితదృతాః తే ద్వితప్రకృతికసంజ్ఞాస్యః అనురీతిగా సా.త్రి.శ. లో నుంట ననుసరించి చూచిన అనుజీవితదృతాః నిత్యం ద్వితప్రకృత యః అనుతె.ప్ర. అన్వయము తత్కర్తవే నుద్దిష్టము కాలే దని తోచును. సా.త్రి. శ.లో 'నన్నయభట్టారకచింతామణి' సూత్రముగఁ బెక్కుచోట్లఁ బ్రస్తావింపఁ బడియుంట దానింబట్టి దీనియర్థ మూహింపరాదు. ఇంక సీసూత్రమునభిప్రాయ మును సా.త్రి.శ.కర్తయును బా.స. ప్రభృతులవలెనె యెంచె ననవలెను.

కళలు గాని వెల్ల నెప్పుడు ద్విత మంతమందుఁ గలిగి ద్వి.ప్ర.లే యగుఁ గాని ద్విత ముండుట లేమి గలిగి సంకీర్ణము లగుట లేనే లే దని సంకీర్ణము లను దిరస్కరించునుద్దేశముతో నిత్య మ్మని చిం. పేర్కొన్నదా? సా.త్రి.శ.లోఁ జిం. ప్రస్తుతం గానవచ్చుటంబట్టి చిం. యాధునిక మన్నను నధర్వణని త్రి.శ.లో

గానవచ్చుసరికీర్ణములపొస్తావనమె చిం.లో దిరస్కరింపబడినదనవటపియుండె.
 ఏ మైనను నీవిషయమున త్రి.శ.,సా.త్రి.శ. మొదలగువానికి గలసంబంధ
 మును వానికి మూలము లై నకాణ్వాదివ్యాకరణములును దొరకినఁ గాని నిర్వ్యం
 ద్యముగా నిర్ణయ మేర్పఱచుట కుడురదు. ఇంకను గ్రంథాంతరముల సంకీర్ణముల
 పోసక్తి యున్నను జిం.లో లేమి అనుజీవితదృతాః నిత్యమ్ దృతప్రకృతయ
 యనుటయే యుచితము. (అయినఁ దత్కర్తయుద్దేశ మిదియే యని నిశ్చయ
 ముగాఁ జెప్ప లే మనుటలో మొగమోటమి యక్కర లేదు).

మొత్తముమీఁద ననుజీవితద్రుతాః అనుదళము దృత ముండుటను మాత్ర
 మే చెప్పటచే నెల్లవిధము లగుదృతాంతములును దృ.ప్ర.లే. యవును. అనఁగాఁ
 దిజ్మధ్యాదిభిన్నములతోపాటు ద్రుతాంతము లగుతిజ్మధ్యాదులును సామాన్యముగనే
 ద్రు.ప్ర. లగుట చిం.యుద్దిష్టము. కాన ద్రుతాంతము లై నశబ్దములు(నిత్య)ద్రుత
 ప్రకృతికము లనుచిం.యభిప్రాయము దాదాపుగా సూరిలక్షణమువంటిదె యని
 గుర్తింపవచ్చును.

రామునిన్ అనురీతిదృతాంతములకును రాముఁడున్ అనురీతిదృతాంతము
 లకు స్వభావమునఁ గొంతభేద ముండుట గమనింపవచ్చును. తిజ్మధ్యాదిభిన్నము
 లెప్పుడు దృతాంతము లై దృ.ప్ర.లే. యగుచుండఁగాఁ (రామునిన్మొ॥) దిజ్మధ్యా
 దు లనఁగాఁ గళ లర్థవిశేషాదిపూర్వకావస్థలయందె దృతాంతము లయి దృ.ప్ర.
 లవుచున్నవి.(రాముఁడున్ భక్తుఁడన్ మొ॥) వీనినడిమిభేదమును నహో. గాని
 యింక నితరలాక్షణీకులు గాని పోస్తావింపకుండుట స్పష్టమే. లక్ష్యములం జూపిన
 సూరి యాయంశము నింకను స్పష్టము చేసెను. వీనిని భిన్నములుగాఁ జెప్పవలెనాః
 స్వాభావికదృతాంతములును నస్వాభావికదృతాంతములును భిన్నములుగా వేరుచేసి
 చెప్పటవలన నెట్టిప్రయోజనమును లేదు. ద్రుతమునకు ద్రు.ప్ర.లందుఁ జెప్పిన
 యాయాకార్యములు రెండింటి సమానముగనె వర్తించుచున్నవి. ద్రుతము లేకున్న
 నట్టివాని ప్రసక్తి యెట్లు నుండదు. వానిస్వభావము(చరిత్ర)కోశబ్దాశ్రయమున కెట్టి

యవసరమును లేదు. ఈసంజ్ఞ నేర్పఱచుటలో శాస్త్ర మే ప్రయోజనము నుద్దేశించినదో యది సిద్ధించుట కీభేదకల్పన మవసరము గాదు. స్వాభావిక మగుద్రుతమునకంటె భిన్నముగా నస్వాభావికద్రుతమున కగుకార్య మేమి? కళలు ద్రుతాంతము లైన ద్రు.ప్ర. లగుటయు ద్రుతాంతములు గాకున్నఁ గళలే యగుటయు నస్వాభావిక ద్రుతాంతము లనిత్యద్రు.ప్ర. లన కున్నను సిద్ధించున్నదే గదా. బాల.లో నిట్లు గాదా? కాపునఁ ద్రుతాంతము లై యుండుతిజ్ఞుఢ్యాదిభిన్నముల కంటె ద్రుతాంతము లగుతిజ్ఞుఢ్యాదులను వేఱు చేయ నక్కఱ లేదు. (చూ. ద్రుతోపణీవులు) అందువలననే లాక్షణికులు (నాంతములు) ద్రు.ప్ర.లు మున్నగు రీతిగా నెల్లద్రుతాంతముల నొకేతీరుగా వ్యవహరించిరి.

కాఁగాఁ గళలు నైతము ద్రుతాంతము లగుచో ద్రు.ప్ర. లగుట(అద్రుతము) నకు ద్రు.ప్ర.లద్రుతమున కగుకార్యములు సామాన్యముగా (నగుట) సర్వలాక్షణిక సమ్మతము. సంకీర్ణములను బ్రస్తావించినలక్షణగ్రంథము లేని ద్రుతాంతము లగు కళలను ద్రు.ప్ర.లకంటె వేఱు చేయలేదు గదా.

ద్రుతాంతపదము - ప్రకృతి

చిన్నయలక్షణమునం దిం కొకభేదము పొడసూపినది. ద్రుతాంతము లైన పదములు ద్రుతప్రకృతికము లనుటలో ద్రుతాంతము లైనట్టిమెవి పదములుమాత్రమే ద్రు.ప్ర. లగునా? జ్ఞానమునుబట్టి మొదలగుచోట్లఁ బ్రకృతులు గదా ద్రుతాంతము లయినవి. సూరి పదము లని చెప్పినను గు.ప్ర., పేటిక ప్రభృతివ్యాఖ్యలు 'శబ్దము' లని వివరించినవి. శబ్దము లనఁ బదములును గావచ్చును గాని పద ములుమాత్రమే శబ్దములుగా వ్యవహరింపఁబడవు. పద మనియే యర్థము చేసిన నీప్రకృతులును గ్రహింపఁబడి యవియు ద్రు.ప్ర. లగును.

ఇందలిపద మనుదానికి సు ప్రిజంత మైనది యసునర్థమును భావించి రమ. వండఁగలఁడు, వండఁబడును మున్నగువానిలో వండన్ అనునది పదము గామి

ద్రు.ప్ర.గా దనియుఁ గాఁగా ద్రుతకార్యములు ప్రాప్తింపవు గావుననే సూరి యట ద్రుతకార్యంబు అని ప్రత్యేకముగా సూచించె ననియుఁ బేర్కొన్నది. (180). కాని దీనిని అం.వ్యా.వి. అంగీకరింపలేదు. అందుకు “ద్రుతప్రకృతులు గాని శబ్దములు అని తరువాతీసూత్రమున శబ్దము లనుటచే నిటఁ బదములు అనునదియు శబ్దము అనునర్థమునందే వాడఁబడిన” దని మొదటిహేతువు చూపినది. కాని యిది సరి యైనయొక్క కాదు. ఇటఁ బదము లని తరువాత సూత్రములో శబ్దము లనుటలో వైరుధ్య మే మే నున్నదా? ఇంకను బూర్వసూత్రమునఁ బదము లని చెప్పెను గావునఁ దరువాతసూత్రములో శబ్దము లన్నను బదములను గ్రహింప నవకాశము గల దనవచ్చు.

అం.వ్యా.వి. సూరి ‘ఉండి’ని మున్ను పదముగాఁ బేర్కొని పిదప శబ్ద మనుటను బ్రస్తావించినది. కాని యిది విరుద్ధప్రయోజక మవుచున్నది. సూరి మొదట ‘ఉండి’ని బద మనియే చెప్పెను. ఇది ఉండుభాతువుత్వార్థకరూప మయి పదమే యగును గదా. పిదప దానినే శబ్ద మనెను. శబ్దమునకుఁ బద మని యర్థము చేయుట దోషము కాదు గదా. కాన నట నుండిశబ్ద మన్నను నుండిపద మని యర్థ మగుట సహజమే. ఇంక నట్లే యిటఁ గూడ ద్రుతాంతము లైనపదము లను దాని ననుసరించి ద్రుతప్రకృతులు గానిశబ్దము లనుచో శబ్దము లనుదానికిఁ బదము లని యర్థము చేయఁదగును. పద మనుదానికి నర్థ మేల చెప్పవలె! ‘ఉండిపద’ మనుస్థలమున నయ్యది పదము కాక పోలేదు గదా.

పదము కానిదానిని బదముగా సూరి యెచ్చట నేని బ్రయోగించియున్న నది ప్రస్తుతాంశమున యొక్క కాఁగలదు. అందుకే అం.వ్యా.వి. అట్టియాధారము నిట్లు చూపినది. ‘అంతే కాదు. ఎల్లయెడల భాతుజవిశేషణంబుల కట్టియనుపదంబు విభాష ననుప్రయుక్తం బగు ననుసూత్రమునందు ‘అట్టి’ కూడఁ బదముగఁ బేర్కొనఁబడియున్నది. కళలుగా నాతఁ డుదాహరించిన వన్నియుఁ బదములే. అట్టిమాత్ర మట్టిది గాదు’ (186) ఈ హేతువును సముచితముగాఁ గానరాదు. అట్టియనునది

పదమే కా దనుట యెట్లు ? ఇయ్యది స్వతంత్రముగాఁ బ్రయోగింపఁబడనిమాట యథార్థము. కాని యయ్యది స్త్రీసమముగా నుండునట్లంగీకరింపఁదగు. కోశములు అట్టి, ఇట్టి, ఎట్టియనువానిని విశేషణములుగాఁ గాని యపదములుగాఁ గాని చెప్పలేదు. తెలుఁగున విశేషణంబులు సామాన్యముగ నవిభక్తికంబు లగుటచే అట్టివాఁడు ఇత్యాదిగాఁ దచ్చబ్బిముతో సమసించియే ప్రయుక్త మగుచుండును. సూరి నల్లాదులను బ్రథమైకవచనాంతములను స్త్రీసమములుగా నిర్దేశించి చూపెను. పుల్ల తియ్య ఇత్యాదులు విడిగాఁ బ్రయుక్త మగుచున్నట్లు గానరాదు. వీనిని స్త్రీసమములుగా నంగీకరించిననే తియ్యన ఇత్యాదిరూపములు సిద్ధింపఁగలవు. తియ్యనిది మొదలుగా సంబధార్థమునఁ దచ్చబ్బిముతో సమసించినరూపములే ప్రయుక్తము లవుచున్నవి. కాని యట్టిసమాసము సిద్ధించుటకు వీలుగా వీనిని స్త్రీసమములుగా నంగీకరింపఁదగును. తియ్య ఇత్యాదులను బ్రథమైకవచనాంతముల తద్ధితనవర్ణకవిధానస్థలమునఁ జూపె ననకతప్పదు. ఎల్లయెడలఁ బ్రథమాంతములఁ జూపినవాఁ డాసూత్రమునొద్దమాత్రము ప్రాతిపదికలను జూపె ననుట సక్రమము గాదు. కాఁగా నట్లే యట్టి యనుదానిని బదముగనే సూరి నిర్ణయించె ననియు నందువలననే యట్టిపద మని బేర్కొనె ననియు గుర్తింపఁదగును. కాఁగా నట్టి నపద మని చెప్ప నక్కర లేదు.

సుప్తిజంత మనునర్థమునఁ బద మనునది శబ్దకాత్రమునఁ బేర్కొనఁబడియుండుటచేతఁ దద్విన్నార్థమున సూత్రకర్త ప్రయోగించె నని చెప్పుట యుచితము గాదు. (ఇంకను సూరి “అపదము” మొదలుగాఁ గూడఁ బ్రయోగించుట స్పష్టము.

ద్రు.ప్ర.లను వివరించుస్థలమున ప్రథమాకయిపట్టియొక్కేతరము లయిన విభక్తులనఁగా విభక్త్యంతములకే గ్రహణ మనుట స్పష్టము కదా. ఇట్లే ఇతరస్థలములను తానునేనుపదంబులును అని వివరణమునను బదములను బేర్కొనె. లక్ష్యములుగాఁ జూపిన వెల్ల పదములే యపుట విస్పష్టమే. ఇట్లే ప్రథమాకయిపట్టియొక్క విభక్తులు ద్రు.ప్ర.భిన్నము లయి కళ లగు ననఁగాఁ దత్తద్విభక్త్యంతములే యనుట

స్పష్టమే కద. ఇట్లు లక్షణములు రెంటి సూరి పదములనే విస్పష్టము చేయుట గుర్తింపవచ్చును.

పదము లనుచో సుప్తిజంత మని యర్థము చేయుచో జ్ఞానముఁబట్టి యగు పెట్టు (288) అనుఅం.వ్యా.వి.యాక్షేపము ప్రధానముగా గమనింపఁదగియున్నది. ఇట జ్ఞానమున్(బట్టి) అనునది ప్రాతిపదికయే గాని పదము గాదు. ప్రకృతులు ద్రుతాంతము లయి యట ద్రుతకార్యము లవుట (కూర్చి) పట్టి, కల, పడు అనునవి పరమైవస్పదుమాత్రమే గానవచ్చు. తదితరస్థలములఁ బ్రకృతులు ద్రుతాంతము లనవకాశమే లేదు.

ఇట ద్రుతాంతము లగుప్రకృతులనె ద్రు.ప్ర.లుగా గుర్తింపవలెనా? శాబ్దికులు ద్రుతాంతము లగుప్రకృతులను ద్రు.ప్ర.లుగానె యెంచిరా యన్న దాలో చింపవలసియున్నది.

సూరి కలజీవదుజులపరికల్పమున నుగాగమమును జెప్పి ద్రుతకార్యం బని విశేషముగాఁ జేర్కొనుట ననుసరించి ద్రుతకార్యము ప్రత్యేకముగా సూచింపఁబడినది. దీనివలననే యీప్రకృతులకు ద్రు.ప్ర.త్వము జ్ఞాపకము చేయఁబడినదనవచ్చును. లేదా ద్రు.ప్ర.త్వము లేకయె ద్రుతకార్యము నందుట విశేషముగావున నట్లు సూచింపఁబడిన దని యెంచనవును. అనఁగా వండను (కల) వండను (పడు) అనురీతిస్థలములలో నయ్యవి ద్రు.ప్ర.లు గావు. అయ్యును ద్రుతకార్య మనుసూచనము ననుసరించి యానుగాగమమునకు ద్రుతకార్యములగుట విశేషముగా గుర్తింపవచ్చును. రాముని-కూర్చి యనురీతిచోట్లఁ బ్రకృతి ద్రుతప్రకృతిక మగుట యనుప్రసక్తి చిన్నయమతమున లేదు. సూరి కూర్చిని ద్వితీయగాఁ జెప్ప కుండఁగా. బ్రౌఠ. ద్వితీయకు కూర్చి (గుఱిచి మొ॥)-అనుప్రయుక్త మగు ననెను. జ్ఞానముఁబట్టి యనురీతి పట్టిపరకస్థలములలో ద్రుతము చేరుటకు సూరి బాల.లో లక్షణము చేయలేదు. ఒకవేళ లక్షణమును జేసియున్న వండఁగలఁడనురీతిస్థలములందువలె నిటఁ గూడ ద్రుతకార్యమును విశేషముగా సూచించియుండె

దువాఁ డేమో ఇంక జ్ఞానముఁబట్టి యనురీతి లక్ష్యములసామర్థ్యము ననుసరించి నుగాగమమును జ్ఞాపకము చేసికొన్నఁ దదనుసారముగనే ద్రుతకార్యమును జ్ఞాపితము చేసికొననవును. నుకృష్టవిభక్తౌ యని మొదలుగా సూత్రాంధ్రాదులగునితర వ్యాకరణములందు సూరి యిచ్చోటినుగాగమమును బ్రస్తావించెను. పదంబు ద్రుతాంతంబు ద్రుతప్రకృతికకం బనురీతిగా నాగ్రంథములందును జెప్పియున్నను బట్టిపరకనుగంతమునుగూర్చి విశేషముగా నేమియుఁ జెప్పలేదు. ఇట్టిచోట్ల ద్రు.ప్ర.త్వమును జ్ఞాపకము చేసికొనుటకంటె ద్రుతకార్యములను మాత్రమే విశేషముగ సాధించుకొనుట యుచితముగ నుండు నేమో. కల,పడు,పట్టి, పరకప్రకృతులను వలెప్రభృతులలోఁ జేర్చికొని వానిద్రు.ప్ర.త్వమును గుర్తించినయెడల కలపడుపరకస్థలముల సూరి ద్రుతకార్యం బనుట స్పష్టతకే యనఁదగియుండును. కాని ద్రుతాంతము లైనపదము లనుసూత్రవివరణమున ద్రుతాంతము లైనప్రకృతులను జేర్చుకొనుట యుక్తముగాఁ గానరాదు. సూరి యట్టివాని నటఁ జేర్చొనియు నుండలేదు.

ప్రకృతులకుఁ గళాద్రుతప్రకృతికత్వములను వచించుట సంప్రదాయవిరుద్ధము. కళాద్రుతప్రకృతికత్వములు పదత్వముతో సంభవించున (వ్యా.సం.స.192)వని వజ్రలవారు పేర్కొనుట గమనార్హము. అయిన పీరు జ్ఞానముంబట్టి యనురీతివానిం గూర్చి యిటుఁ బ్రస్తావించలేదు.

సూరిలక్షణమునందలిపద మనుదానికి సుప్తిజంత మనునర్థము చేయరాదను ఆం.వ్యా.వి. యభిప్రాయము సమంజసము గా లే దని నిర్ణయింపనగును. జ్ఞానమున్ (బట్టి) అనురీతిస్థలములలో ద్రుతకార్యసిద్ధికయి వీనికి ద్రు.ప్ర.త్వము సిద్ధింపవలె నని యెంచో సూత్రమునఁ బదము లని ప్రయోగించుట సరికా దింక ద్రుతాంతము లయినశబ్దము లని చెప్పఁజే నుచితము కాని పద మనుదానికి వే అర్థము చేయుట యుచితము గాదు. అయ్యును ద్రుతకార్యములకయి వీనికి ద్రు.ప్ర.త్వమే కావలె నని చెప్ప నక్కర లేదు. ద్రుతాంతము లగుప్రకృతు లొండు రెండే

యవుటంజేసి విశేషముగా ద్రు.ప్ర.త్వము లేకయె యానువర్ణమునకు ద్రుతకార్యములు చెప్పకొనుట యొప్పునే గదా.

'ద్రుతకార్యం' బనుటలో నట కలపడుపరకతలో నువర్ణము రాఁగాఁ దదంతము ద్రు.ప్ర. కాకయు నానువర్ణమునకు ద్రుతకార్యము లగు నని గుర్తించుట దుష్టము గాదు. అట్టిది యపూర్వమును గాదు. వినా ద్వితీయం స్యా దస్మదాత్మనో స్వస్థయో రపి యను వి.వి.వచనమునఁ దానునేనులు ద్రు.ప్ర.లు గాకున్నను నువర్ణమున కాయాద్రుతకార్యములు చెప్పఁబడె ననుట స్వస్థయో రపి యనుదానిచే గుర్తింపవచ్చును.

ఇంకను ద్రుతకార్యం బనుటలో నానువర్ణము ద్రుతము గాకయె ద్రుతకార్యముల నందు నని చెప్పుటయు విరుద్ధము గానేరదు. అనఁగా ద్రుతకార్యం బనుటచే నానువర్ణాంతమునందు ద్రు.ప్ర.త్వమును గాని యానువర్ణమునందు ద్రుతత్వమును గాని జ్ఞాపకము చేసికొనకయె ద్రుతకార్యములు చేసికొనవచ్చును. అట నాగమ మైననువర్ణము ద్రుతము గాకున్నను ద్రుతకార్యం బని విశేషముగాఁ జేర్కొనుట ననునరించి యది ద్రుతకార్యముల నందు ననుట యొప్పునే గదా. అన్యంబులకునహిత మిక్కార్యంబులు గానంబడియెడి ననుటవలనఁ బ్రాతాదులలో లేనివానికిని ప్రాతాదులఁ జెప్పినకార్యము లవుట లేదా? (ఇది ద్రుతమె కా దనట నీనువర్ణాంతములు ద్రుతాంతము లయ్యు ద్రు. ప్ర.లు గా వని చెప్పవలసినయవసరము నుండదు.)

ఇంకను నిట్లు గా దని యాయాగమనువర్ణమునందు ద్రుతత్వమును దదంతమగుప్రకృతియందు ద్రు.ప్ర.త్వమును జ్ఞాపకము చేసికొన్నప్పటికి ద్రుతాంతములైనపదములు ద్రుతప్రకృతికము లనుచోఁ బద మనఁగా సుప్తిజంత మని యర్థము చేయ రా దన నక్కరలేదు. ద్రుతాంతములైన సుప్తిజంతములే ద్రు.ప్ర.లగును విశేషముగాఁ దత్త్వస్థలమున జ్ఞాపకసిద్ధ మగుటచే నవి ద్రు.ప్ర. లగుట కీసూత్రమందుఁ బదము లనుటకు వైరుధ్యముండదు గదా.

కాన నెట్లు చూచినను సూరిసూత్రమందలిపదము లనుదానికి సుప్తిజంతము లనురీతిగా శాస్త్రప్రసిద్ధ మగునర్థమునే గ్రహింపలయు నని నిశ్చయింపఁదగును.

కాని యివియుఁ బ్రకృతులు గాక పదములే యనఁదగియు నున్నవి. పడయఁ గఁగలడు, పొందఁగాఁబడు అనురీతివ్యవహారము ననుసరించి పడయఁగలఁడు, పొందఁబడు ఇత్యాదులలో కల,పడు, అనువానికిఁ బూర్వమునఁ గాన్పించుచున్న పడయన్, పొందన్ అనురీతివి నుజ్యంతము లై నయవ్యయపదములే యనఁదగియున్నవి. చదువ నున్నాఁడు, చదువలయు నిత్యాదిగా నీనుజ్యంతావ్యయప్రయోగము తెలుగున విస్తారముగా విభిన్నార్థములఁ గానవచ్చును. కాన కలపడుపరకస్థలము ప్రకృతి కాక నుజ్యంతావ్యయపదమ యనవచ్చు. రామునిగూర్చి యనురీతి కూర్చిపరకస్థలము న నున్నది ద్వితీయాంత మని ప్రాథవ్యాకరణమునుబట్టియు స్పష్టము. ద్వితీయకే కూర్చి నను ప్రయుక్తము చేసెం గదా. నిన్నుఁగూర్చి మమ్ముఁగూర్చి యనురీతిస్థలము లాయంశమును బ్రమాణీకరించు. (ఇట్టివానిం దృష్టియం దిడుకొనఁగా న్నుమ్ము లమ్మున్కుల కాదేశము లని కాక ప్రకృతి కాగమము లనుటయె యుచిత మనవలె.) ఇట్లెఱ్ఱానము నుబట్టి యనురీతిస్థలములందును బట్టుదాతువుయొక్క క్తార్థకరూప మగుపట్టిపదము. దానితోడియన్వయమువలనఁ బూర్వశబ్దము కర్మగా ద్వితీయాంత మయినట్లుగా గుర్తింపవచ్చు. కాఁగాఁగూర్చిపట్టిపరకస్థలములందలిద్రుతాంత మగుప్రకృతినయితము ద్వితీయాంత మగుపద మని గ్రహింపవచ్చును. కాఁబట్టి పదము లెల్ల ద్రుతాంతములు ద్రుతాంతములు గానివి యని రెండుగాఁ జెప్పవచ్చును. కాని శాబ్దికులు వీనిని (కల,పడు,పట్టిపరకస్థలములు) బ్రకృతులుగానే నిర్వహించిరి.

వీనియెడలఁ జిం.యభిప్రాయ మేమి? హరింగూర్చి వచ్చుటంబట్టి యనుస్థలములందును నుమోత యనియె నుమ్ము చేయుదమా? హరినిగూర్చి(వచ్చుటనుబట్టి) యని యపుఁబెట్లుఁ ఘటింపఁగలఁ డిత్యాదులలో నుమాగమము పునరాగమః క్రియాణామ్మని చేయనపును. ఏమైనను ద్రుతాంతము లైనప్రకృతులను జిం.స్పష్టముగాఁ బ్రస్తావింపలే దనకతప్పదు. అయ్యును జిం. చిన్నయవలె ద్రుతాంతము లైన 'పదములు'

అని పేర్కొనియుండలేదు. అట్టియెడల ననేక ద్రుతప్రకృతయ యనుచోట ద్రుతాంతము లైన శబ్దములు ద్రుతప్రకృతు లని యర్థము చేసికొనవచ్చును. ప్రయోగానుసారముగా వనము నుగూర్చి యిత్యాదులలో ద్రుతకార్యములు గాననవుటంజేసి కూర్చి పట్టికల పడు పరకప్రకృతులును ద్రు.ప్ర. లయియుండు నని గుర్తింపదగును. ఇట్లు ద్రుతాంతము లగుప్రకృతులును ద్రు.ప్ర.లే యవుట చిం.సిద్ధ మగుచున్నది.

కాఁగాఁ జివర నున్నద్రుతము స్వాభావికమా యస్వాభావికమా యని కాని (ప్రకృతి సిద్ధమా కాద యని కాని) ద్రుతాంత మగునయ్యది పదమా ప్రకృతియాయని కాని భేదములను వివక్షింపక ద్రుతాంతము లగుశబ్దముల నెల్ల ద్రు.ప్ర.లుగాఁ జిం. లోగుర్తింపనవు. (ఇట్ల వి.వి.లోను.)

పట్టిపరకస్థల(నువర్తమును) ద్రుతకార్యములను సూరి ప్రస్తావింపనట్లే ప్రకృతిదుంయ నువర్తమును చిం.యెచ్చటను బ్రస్తావింపలేదు. ప్రస్తావించియున్నసూరి తల పడు పరకస్థలమునఁ జెప్పినట్లే ద్రుతము (గాని యట్టిప్రకృతులకు ద్రు.ప్ర.త్వమును లేకయె) ద్రుతకార్యములు చెప్పెడివాఁడేమో యనుట విశ్వసనీయముగాఁ దలచినఁ జిం.లోను ద్రుతాంతము లగుప్రకృతులే యుండవు. కాన నందును ద్రుతాంతము లగుపదములే ద్రు.ప్ర.లని యవుడు నిర్ణయించుకొనవచ్చును.

సూరిలక్షణమున ద్రుత మెట్టి దైనను జివర నున్నపదము ద్రు.ప్ర.యే. ప్రకృతులు ద్రుతాంతము లై ద్రు.ప్ర. లగుట సూరిసమ్మతము గా దనఁదగి యున్నది. వండఁగలఁ దిత్యాదులఁ బ్రకృతులనే ద్రుతకార్యములు గాన నైనను నట్టినుగాగమాంతప్రకృతులు ద్రు.ప్ర.లుగాని యానుగాగమము ద్రుతము గాని కాకయె నువర్తమునకుఁ బ్రత్యేకముగా బేర్కొనుట ననుసరించి ద్రుతమున కగు కార్యములే యగు నని గుర్తింపదగును.

ద్రుతప్రకృతికసంజ్ఞ యావశ్యకమా :

అస లీద్రుతప్రకృతికసంజ్ఞ నేర్పఱువనలసివయవసర మున్నదాఁ యని సందేహము. చిం.సూత్రమందు ద్రు.ప్ర.శబ్దమును బ్రయోగించి వానిలోని

ద్రుతమునకె యాయాకార్యములను విధించియున్నది. కాని వి.వి.మాత్రము ద్రుతస్య హలి బిన్దు స్సాన్య త్తని మొదలుగా ద్రుతమున కని చెప్పినదే కాని యెవ్వరిను ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞ నుపయోగింపలేదు. దీనినిబట్టి యస శీసంజ్ఞ లేకపోయి నమాత్రము వ్యాకరణమునఁ గల్గునష్ట మేమి యనిపించుట సహజము. శబ్దము నకుఁ జివర ద్రుత మున్న నయ్యది ద్రు.ప్ర. గాకతప్పదు. అట్టియప్పుడు బింద్వాదు లగుట కానకారమందు ద్రుతత్వము గుర్తింపఁబడినఁజాలు. ద్రు.ప్ర. యగుట యమదాని కందలిద్రుతమున కాయాకార్యములు జరుగుట తప్ప శాస్త్రమందుఁ బ్రయోజనాంతరము గానరాదు. అయిన కను, చేను ఇత్యాదులలోనినువర్తము ద్రుత మగునా? మొద లైనసందేహము లుండును. అట్టివి వారింపఁబడునట్లుగా ద్రుతముయొక్క స్వరూపమును విస్పష్టముగా నిర్ణయింపఁదగును. ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞ యవసరము గా దనవచ్చు. అప్పుడు (ద్రుతంబునకు సరళస్థిరంబులు పరంబు లగువపు డన్నట్లుగనె) ద్రుతంబుమీఁదిపరుషములకు సరళము లగు ననురీతిఁగా జెప్పనవును. వి.వి.లోవలెనె చిం.లోను ద్రు.ప్ర.శబ్దము నుపయోగింపకున్నను నష్టము లేదు. కాని చిం. మొదలుకొని లక్షణగ్రంథములు దాదాపుగా నెల్లవి ద్రుత మును స్పష్టముగా నిర్ణయింపక యది ద్రు.ప్ర.లవలనఁ దెలియఁదగినదిగాఁ జేసిరి. (ప్రౌఢవ్యాకర్త మాత్ర మేతద్భిన్నముగా ద్రుతస్వరూపమును వివరించెను.)

అప్పకవి ద్రుతప్రకృతికశబ్దమును బ్రత్యేకప్రయోజనముతో నుపయోగించు కొనుట గమనింపవచ్చు. నకారమును సామాన్యముగా (పదమున నెక్కడ నున్నను) ద్రుతముగనె యప్ప. తలఁచెను. దానివలన నకారాంతము లన్నియు ద్రు.ప్ర.లే యనవలసియున్నది. అయిన ద్రు.ప్ర.లను వివరించునప్పుడు 'గూను, నెమ్మేను.....భువి నకారాంబుతోఁ గూడఁ బట్టుశబ్దములు ద్రుతప్రకృ తులు గావు (5-25) అన్న..... జడ్డలు నకారములకుఁ దుదిని దనరుపదములు గావు ద్రుతప్రకృతులు (5-26) తన్ను..... జడ్డ లుండుఁ బోవుఁ జర్చింప నివి ద్రుతప్రకృతు లెపుడుఁ గావు(5-27) అని యాయాశబ్దములు ద్రు.ప్ర.లు గావనెను. ఇట్లు నిర్ణయించుటకు సూత్రమున నాధారము లేదు. అయినను నప్ప. స్వాభావి

కనుగనె తాఁ జెప్పఁదలచినయంశమును సూత్రమున మూలము లేకున్నను జెప్పును. ఎల్లచోట్లను న్ననకారమును ద్రుతముగా వ్యవహరించియుండెను గాన గూను ఇత్యాదులలోను జీవర నున్ననకారమును ద్రుతము గా దనుటకు వీలు లేక పోయెను. అనఁగాఁ జీవర నున్నయానకారము ద్రుతమే యవును గాని యీశబ్దము ద్రు.ప్ర. కా దన్నమాట. ఇట్టివి ద్రు.ప్ర.లు గా వనుటవలన నీనకారము ద్రుతమే యైనను దానికి ద్రుతకార్యము లేవియు రావు. 'పరుషాః ద్రుతప్రకృతికాత్' ఇత్యాదిగా ద్రుతమున కాయాకార్యములు చెప్పనపుడు ద్రు.ప్ర.లద్రుతమున కని చెప్పుచుండుటవలన గూను ఇత్యాదులలో నకారము ద్రుత మైనను నా శబ్దములు ద్రు.ప్ర.లు గాకుండుటంజేసి ద్రు.ప్ర.యందలిద్రుతము కానేరదు గాన నద్దానికి ద్రుతకార్యము లేవియు రావు.

ద్రుతాఖ్యో న యనిచెప్పుటనుబట్టి నకార మెక్కడ నున్నను ద్రుతమే యవుననియు గూను ఇత్యాదులు సుసంతము లగుటచేతఁ గళ లవును గావున వానిలోని నకారము ద్రుత మైన నవి (ద్రుతాంతములె యైనను) ద్రు.ప్ర.లు గా వనియుఁ జెప్పుట కేవలము త్రోసివేయఁదగినదిగాఁ గూడ లేదు. ద్రుతకార్యములను విధించుచోట్ల నెల్ల ద్రు.ప్ర.శబ్దమును బ్రయోగించుటచేఁ జిం.కర్తకు నిట్టియభిప్రాయమే కల దేమో (తదనుగుణముగఁ జిన్నయకును గల దేమో) యని పందేహించుటకు నవకాశ మున్నది.

గూను ఇత్యాదులు ద్రు.ప్ర.లు గా వనుటలో నప్ప. వానిప్రథమాంతతను బ్రస్తావించలేదు. శబ్దమున సహజముగా నకారము గలయివి ద్రి.ప్ర.లు గా వని చెప్పెను. తన్ను మొదలగుద్వితీయాంతములును ద్రి.ప్ర.లు గా వని చెప్పుటలోఁ బైనవి ప్రథమాంతము లగుటఁ గళ లవుటచే ద్రి.ప్ర. లనరా దనునభిప్రాయ ముప్పకవికి లే దనియే చెప్పవలసియున్నది.

అయినఁ జిం.కర్త కున్నదా? ద్రిత్యాఖ్యోన యని సామాన్యముగఁ జెప్పుట ననుసరించి నకార మెల్లయెడల ద్రితమే యగు నని యప్ప.వలె భావింపఁగా

గూను ఇత్యాదులలోను నావయవిక మగునకారము దుగ్రతము గాకతీరదు గదా. ఇది దుగ్రతాంతమే కాని దుగ్ర.ప్ర. గా దన్నమాట. అట్లు చెప్పు బెట్లు? శాస్త్రమునుబట్టి వీనిని దుగ్ర.ప్ర. లనియే చెప్పవలె. కళలను వివరించునప్పుడు దుగ్రతో న యేషాం స్యా త్తన్నాడు గనుక గూను ఇత్యాదులలోనినకారము దుగ్రతమే గావునను' దుగ్రతము లేనితిజ్ఞాధ్యాదులే కళలను లక్షణము ననుసరించి సుసంతము లైన నివి దుగ్రతాంతము లవుటచే గళలు గావు. కాఁగా నన్యశబ్దముచే బరిగ్రహింపబడి యన్యే ద్రుతప్రకృతయ యనులక్షణము ననుసరించి ద్రు.ప్ర.లే యవును గదా. (బహుళః అందుకు నప్ప. యివి సుసంతము లగుటఁ గళ లవును గాన ద్రు.ప్ర.లు గావని శాస్త్రసిద్ధముగాఁ జెప్పినట్లు గాక ద్రుతాంతతవలన ద్రు.ప్ర.లే కావలసియున్నను గాకుండుట యన్నది విశేషముగాఁ జెప్పె ననియు నందువలననే వీనిసుసంతతను బ్రస్తావింపలే దనియు నెంచుటకు వీలు గలదు.)

ఇంకను నీయవి ద్రుతాంతములే కాని ద్రు.ప్ర.లు కా వని చెప్పుటయు సక్రమము గాదు. కాన నప్పకవియొక్క ప్రైతియభిప్రాయము చిం.కర్తకు లే దని నిశ్చయింపవచ్చు.

కాఁగా గూను ఇత్యాదులు ద్రుతాంతము లన్న చిం. ననుసరించి ద్రు.ప్ర.లు గాకతప్పదు. కా వనుట నిరాధారము. అప్ప.మతము ననుసరించి గూను ఇత్యాదు లలో ద్రుత మగుటయే యివి ద్రు.ప్ర. లనవలసినయిట్టిదికిఁ గారణ మని స్పష్టము. ఇది ద్రుతము కా దన్న ద్రుతో న యేషాం స్యా త్తనులక్షణముప్రకార మివి కళలు గాఁగలవు. గూను అనుమొద లగుచోట్ల నకారము ద్రుతము గా దనవలె ననఁగా నకార మెక్కడ నున్నను ద్రుతమే యగు ననరా దన్నమాట. పదాంతమున నకారము ద్రుతము గా దని యెక్కడ నైనను జెప్పుట యేర్పడినఁ దదనుగుణముగనె పదాంతేతరస్థలములలో నకారమునకు ద్రుతత్వము వారించు కొనుట సమంజసమ యవును గదా. ద్రుతాభ్యోన యనునది సామాన్యముగా నకారము ద్రుత మని చెప్పుచున్నను గళలను బేర్కొనునప్పుడు ద్రుతో న యేషాం స్యా

త్తమట నాధారముగా జేసికొని పైయర్థము నింతకు ముందు గ్రహించియున్నారము (చూ.ద్రు.) బాల.లోను ద్రుతప్రకృతికనిరూపణము ద్రుతత్వమును నియమించు నదిగా గ్రహింపవచ్చు. అనఁగాద్రు.ప్ర.లనుబట్టియో కళలనుబట్టియో దుర్రహ్మకృత పము నియమింపఁబడుచున్నట్లు గ్రహింపవలయు నన్నమాట.

అయిన ద్రుతస్వరూపమును స్పష్టముగా నిర్ణయించి చెప్పచోఁ దన్నియమ మునకయి కళాద్రు.ప్ర.లయేర్పాటవసరము గా దనిపించును.

ద్రుతస్వరూపాన్వేషణములోఁ బరామర్శించినదానినిబట్టి సూరి ద్రుతమును నువర్ణ మనియుఁ జిం. నకార మనియుఁ జెప్పవచ్చును. ఇంక నట్టి నకారము ప్రత్యయము నాగమము నవ్యయము నై నదియు వలెప్రభృతులందలిదియు ద్రుత మగు నని గ్రహింపవచ్చును. చిం. అవ్యయ మైననువర్ణమును బ్రస్తావింపలేదు. దానిని విధించినవి. వి. యువర్ణకస్యాద్యన్తాత్తు నువర్ణక ఉతో భవే త్తని దీనిని బ్రత్యయముగనె విధించినది. చిం. మత మది యగు నన్న నవ్యయమును బ్రత్యేకముగా నిటఁ బ్రస్తావింపనక్కరలేదు. కాని యువర్ణకః అనులక్షణ మహో.కృత మగు నేమో యని సందేహము. అహో.వర్ణవర్ణకభేదము పాటించినట్లు చాలచోట్లఁగానరాదు. 'సు' ప్రత్యేక మగునవ్యయకర్త మనుటయ యుచిత మనిపించు. కానఁ బ్రస్తావింపని చిం.మతమున నట్ల గ్రహింతము,

ద్రుత మేదో స్పష్టముగా నిర్ణయించుటయె ప్రయోజనవంతము నగు నని పించు. ఆయాద్రుతకార్యములు విధించిస్థలమున ద్రుతమున కని చెప్పినఁ జాలు. ద్రు.ప్ర.లందలిద్రుతమున కని చెప్పు చేల? ద్రుత మున్నది ద్రు.ప్ర. కాకుండుట కవకాశ మేది?

ద్రుతస్వరూపము నిర్ణయింపఁబడఁగా గూను ఇత్యాదులలోనినకారము ద్రుతమే కాదు గావున ద్రుతమునకుఁ జెప్పినయాయయికార్యము లిట్టి నకారమునకు వచ్చునవకాశము లేదు.

ఇంక ద్రు.ప్ర.లసందర్భమున నేడు గన్పించు(ననవసరమై నను) వివాదములకు నవకాళమే యుండదు. అనఁగా బ్రకృతిసిద్ధ మైననకార మంతమందుఁ గలవా? లేక నస్వాభావికద్రుతాంతములునా? అట్లే ద్రుతాంతము లైనపదములే యగువా? ప్రకృతులునా? మొదలగుస్రశ్వలకుఁ దా వేది? రామునిన్ అనుచో నున్న నకారము ద్రుత మెట్లో యట్లే రాముడున్ అనుచోను. అగమనకారము ద్రుత మనుటచేత వండన్-గలఁడు, జ్ఞానమును-బట్టి మొదలగుస్థలములలో నకార మాగమ మగుట ద్రుతమే యవును గావున ద్రుతకార్యములను విశేషముగాఁ బేర్కొన నక్కఱము లేదు.

ఇట్లే చిగురును-గైదువు ఇత్యాదిస్థలములందు సామాసిక మైనయాగమనకారమునకు ద్రుతత్వము స్పష్టము. ద్రు.ప్ర.లనుబట్టి ద్రుతమును గుర్తింపవలసిన సందర్భమున బాల.లో నిట్టిసామాసికనుగంతములద్రు.ప్ర.త్వము స్పష్టము గామి నింతకుముందు గమనించియుంటిమి.

ఇంకను ద్రుతత్వమును స్పష్టముగా నిరూపించినయెడల ద్రు.ప్ర.లమూలమున ద్రుత మేదియో యనఁగా నెచ్చట నెచ్చట నున్ననకారము ద్రుతమో తెలియ వలసినక్రేతము నుండదు.

అయిదిద్రుతకార్యము లగుటకు ద్రుతత్వముప్రధానము గాని యాద్రుతము చేరియున్నశబ్దము కాని యాద్రుతముయొక్క చరిత్ర కాని కాదు. కావునఁ గళాద్రు.ప్ర.లవిరూపణమునకంటె ద్రుతవిరూపణముననే ప్రయోజన మధికము గదా.

లాక్షకులు గొందఱు నాంతమునకారమునకు బింద్వాదికార్యములను జెప్పియుఁ గళలను బేర్కొనకుంట గమనింపనగును, నాంతములవిషయమునను బ్రధానము తుదివకారమే (ద్యుతమే) కావున నకారము ద్యుత మగుట యొక్కడనో గుర్తించి నఁజాలును. అది చివరఁ గలపదమును బ్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తావించవలసినయవసరము గానరాదు. (ద్యుతస్వరూపమును నిరూపించినప్రౌఢవ్యాకర్త యవసరము గలుగక యే యగు నేమో కాని ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞ నుపయోగింపలేదు అక్షణమున.

ఉదాహరణమునకుఁ దానునేనులు ప్రథమాంతములు గావున మీఁదిపరుషములకు గనడదవలు గావలె. అయ్యును బ్రత్యయమైననకారము ద్రుత మని నిర్ణయింపఁగా నీనువర్ణము ప్రథమ మైనను బ్రత్యయ మగుటచే ద్రుతంబుమీఁది పరుషములకు సరళము లగు నని మీఁదిపరుషములు సరళముల యగును. ఇట్లె గనడదవాదేశ సందర్భమున నీకార్యము క్రియాపదములమీఁద సహితము గానంబడి యెడి నని కళ లగుట యనువిశేషమును బ్రస్తావింపకున్నను ద్రుతాంతము లగు క్రియాపదముల పైని బిరుషములకు గనడదవలు గాక సరళములే యగును.

ఇట్లు పరిశీలింపఁగాఁ గళాద్రు.ప్ర.సంజ్ఞలను గల్పింపకున్నను శాస్త్రమున నెట్టిలోపమును గలుగ దనియే నిశ్చయింఁదగియున్నది. కాని ప్రసిద్ధము లగువ్యాకరణములు పెక్కు రీసంజ్ఞను బేర్కొన్నను జిం. మొదలగునాగ్రంథముల నాసంజ్ఞనుపయోగించుట గానకున్నది. అట్టియవసరము గలుగక పోవుటయే కారణము గావచ్చు నై నను సంఘవలన నాసంజ్ఞ గల్పింపకున్న నష్ట మేమి యనిపించుట సహజమే కదా.

కకారము పరుష మున్నటువంటిదే నకారంబు ద్రుతం బనుటయు నన్న నకార మెక్కడ నున్నను ద్రుతమే యగు ననవలె. త్రి.శ. మొ॥ లక్షణము లిట్లు వ్యవహరించుట గమనించితిమి. అట్టియెడల ద్రుతప్రకృతिसంజ్ఞ యావశ్యక మగును. శబ్దమున నెక్కడ నున్నను నకారము ద్రుత మయ్యును ద్రుతప్రకృతి శబ్దోచ్చారణమునుబట్టి పదాంతమునందలి నకారమునకే యాయాసూత్రములచేఁ జెప్పబడిన ద్రుతకార్యము లగు ననవచ్చు. అట్టియెడల శబ్దమున నాదిమధ్యస్థలముల నున్ననకారమునకు (ద్రుతమునకు) ద్రుతకార్యములను వారించుచు ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞ ప్రయోజనవంత మగును గావున నది యావశ్యకమే. అనఁగా నకారమెల్లెడల ద్రుతమే యని చెప్పవచ్చును ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞను బేర్కొనుటయు నాయయిద్రుతకార్యవిచారస్థలములందు ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞ నుపయోగించుటయు నావశ్యకముల యవును. శబ్దమునం దాదీతరస్థలములనున్న కకారాదులకుఁ బిరుషసంజ్ఞవలెనే పదాంతేతర స్థలముల

సున్ననకారములకు ద్రుతసంజ్ఞ యుంటవలనఁ బ్రయోజనము గానరాకున్నను నది యవరోధము గానేరదు.

కాని యిప్పక్షమున నిబ్బిందు లధికము. అందు నకారమువకు స్థిరసంజ్ఞ సిద్ధిం పకపోవుట మొదటియనర్థము. మొచ్చె నలినాక్షుఁ డిత్యాదులు (సులభః సాధ్యములు గానేరవు చిం.పక్షమున.

తానునేనులపయి గనడదవాదేశనిషేధవిధివలనఁ దదితరస్థలములఁ బ్రథమాంతాదిశబ్దములకుది సున్ననకారమునకు ద్రుతకార్యములు వారింపఁ బడుటవలన ననర్థ ముండదు. కాని యెల్లెడల నకారము ద్రుతమె యని యెంచు నపుడు ద్రుతో న యేషాం స్యా త్తని కళాశబ్దములకు ద్రుత మనఁగా నకార ముండ దని సామాన్యముగాఁ జేర్కొనుటలో వైరుధ్యము తప్పదు.

శబ్దమున నెచ్చట సున్నను నకారము ద్రుతమె యనుట యొప్పు దను నంశము 'ఏక్కడిది ద్రుతము' అనుచో గమనింపఁదగును. (చూ.ద్రు.25) కాన నకార మె ల్లెడల ద్రుత మని నిర్ణయించి ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞ యావశ్యక మనరాదు. కకారమును సామాన్యముగాఁ బరిశీలనమువలన నిబ్బంది లేదు గాని పదాంతే తరస్థలముల నకారమునకు ద్రుతత్వమును జెప్పినఁ బ్రయోజనము లేకుంటయె కాక యిబ్బందులును గలిమి నట్లు చెప్పక ద్రుతమును స్పష్టముగా నిర్వహింపఁ దగును గదా.

ద్రుతస్వరూపమును స్పష్టముగా నిర్ణయించినను వాదాపుగా నెల్లెడలను ద్రుతము పదాంతమునంద యుండున దగుటచేతను దీనివలన భాషయందలిపదము లెల్ల ద్రుతాంతము లైనవి, ద్రుతాంతములు గానివి యని రెండు విధము లై యుంట, నాభేదమును బ్రధానము చేసి ద్రు.ప్ర.,కళ యనుసంజ్ఞలను లాక్షణికు లేర్పఱచియుందురు. భాషాస్వరూపావిష్కరణము కాని శాస్త్రమునందుఁ బ్రత్యేకప్రయోజనము నుద్దేశించి యివి యేర్పఱపఁబడలే దేమొ యనితోచు.

కళాద్రుతప్రకృతికసంజ్ఞల నేర్పఱచుటలో శాస్త్రప్రణాళికలో నెది యేని విశేషప్రయోజనమున్న దేమో యిప్పటికి స్పష్టము గాకున్నది. భావిపరిశోధనములం దేలఁగల దని యాశీతము.

ద్రుతోపజీవులు :

కళాద్రు.ప్ర. సంజ్ఞల యేర్పాటి యపసరమా యనిపించుచుండఁగా ద్రుతోపజీవిన శృద్ధా? కేచి త్సుకవినమ్మతాః అని వి.వి. ద్రుతోపజీవు లనునింకొక భేదమును బ్రస్తావించినది.

ద్వి.అ. ద్రుతప్రకృతు లనుసంజ్ఞ సుపయోగింపలేదు. ఇతఁడు ద్రుతోపజీవినశృద్ధము లని యొక్కస్థలమునందుమాత్రమే వ్రాసెను. (381) అని తె.వ్యా.వి. ద్రుతోపజీవినశృద్ధము లనుపదమును గ్రొత్తగాఁ బరిచయము చేసినది. ఇది పైకారిక ననుసరించి చెప్పఁబడిన దనుట స్పష్టము. కొన్నిశబ్దములు ద్రుతోపజీవనములే (381) అని యచ్చటనే యింకొకక్రొత్తదనము చూపినది. కారికయందలి 'ద్రుతోపజీవినః' అనునది తత్సమముగా నిట్లయిన రన్నమాట. ఇది సరి కాదు. ద్రుతోపజీవినః అనుచో ద్రుతోపజీవిన్ అనునది ప్రాతిపదిక మది నకారాంతము. దీనికిఁ దెలుఁన ద్రుతోపజీవి యని యేకవచనమునను ద్రుతోపజీవు లని బహువచనమునను దత్సమరూపములు ప్రథమయం దేర్పడును. వయులవారు కొన్నిశబ్దములు ద్రుతోపజీవిశబ్దములే (389) అనుటను బేర్కొనుచుండియు తె.వ్యా.వి ద్రుతోపజీవినశృద్ధములు, ద్రుతోపజీవనము లని వింతగాఁ బ్రయోగించుట యచ్చుపొరపాటనరాక ప్రామాదికమ యనఁదగియున్నది.

ఈ ద్రుతోపజీవులలక్షణ మేమో వి.వి. స్పష్టము చేయుట లేదు. ద్రుతప్రకృతిక మనుదానికంటె ద్రుతోపజీవి భిన్నమా?

వజ్జలవా రివి భిన్నము లని భేదము నిట్లు పేర్కొనిరి. 'సముచ్చయాద్యర్థవిశేషబోధక మగుద్రుతరూపసున్ శబ్దము (సున్ అనుటయు నది ద్రుతరూప మను

టయు విశేషము.)తోఁ గలిపి ప్రయత్నము మిగులున్నవే ద్రుతోపజీవులు' (వ్యా. సం.స.88) ఈ యధిప్రాయముతోనే వీరు నే నెప్పుడుఁ గొల్పెద నిత్యాదౌ సదా పర్యాయో ద్రుతప్రకృతినంజ్ఞికః ఈ వ్రాత ప్రామాదిక(వ్యా.సం.స.88)మని యహో.ప్రమాదమును జేర్కొనిరి. కాని యాయహోబలుఁడే ప్రస్తుతకారికా వివరణసందర్భమునందు మిక్కిలిన్ అప్పుడున్ అప్పుడున్ ఇత్యాదయశ్శబ్దః ద్రుతో పజీవినః కవిశిశిరి)అని యెప్పుడున్ అనుదానిని ద్రుతోపజీవి యనియుఁ జేర్కొనెను. అహో.యిట నుదాహరించిన-క్రక్కుఱన్ మొదలగువానిని జేర్కొని వజ్రలవాడు విమర్శించియున్నారే కాని యంతకుముందు ద్రు.ప్ర. యన్నయెప్పుడున్ అనుదానిని నిట ద్రుతోపజీవి యనుటను బ్రస్తావింపరైరి. యదాతదార్థా ఎప్పుడు అప్పుడు ఇత్యేతా శబ్దౌ, నే నెప్పుడుఁ గొల్పెద నిత్యాదౌ సదా పర్యాయః (కవిశి.254) అనుటలో నహో. ఎప్పుడున్ అనుదానిని యదార్థక మైనయెప్పు డనుదానికంటె ధిన్నఁ మగుప్రత్యేకశబ్దముగనె ఛావించె నేమో. ఎప్పుడు-ఎప్పుడున్ అనువాని కర్థమున గలభేద (యదా-సదా) మిందుకుఁ గారణము గానోపును. అహో. దీనితోపాటు మిక్కిలిన్ అనుదానింగూడ నుదాహరించెను. మిక్కిలిన్ అనుచోట ద్రుతము సముచ్చయాద్యర్థకనువర్ణకసంబంధి గాదు. యుప్రత్యయము రాకుంట గాని వచ్చి లోపించుట గాని యహో.సమ్మతము గాదు గదా. ఇంకను గృచిత్రప్రత్యయ యోగేఽపి తథాత్వ మధిధీయతే యనుకారికయొద్ద మిక్కిలియున్ అని యుదాహరించినఁ డహో. (అచాం సన్ధాయనుపూర్వార్థము సనుసరించి) ప్రత్యయయోగమున ద్రుతము లోపించుట కట నిది లక్ష్యము, కావున మిక్కిలిన్ అనునది సహజముగనె ద్రుతాంత మనియు యుప్రత్యయయోగమున నాద్రుతము లోపించిన దనియు (పౌరపాఠే ధైవను) నహో.యధిప్రాయము. ఎప్పుడున్ అనునదియు నిట్ల సహజ ద్రుతాంతమగు యదార్థకశబ్దధిన్నముగాఁ దలఁచె నన వీలు లేకపోలేదు. కాని యిచటనే యుదాహరించిన-అప్పుడున్ అనుదానిలోనిద్రుతము సముచ్చయాద్యర్థకనువర్ణ సంబంధియై యనకతప్పదు. దీనినిబట్టి దానిచెంట నుదాహరించిన ఎప్పుడున్ అనుచోను ద్రుతము విశేషార్థకనువర్ణ సంబంధి యన నవకాశ మేర్పడియున్నది.

వి.వి.లోఁ దరువాత — ‘సంబంధ స్తిజ్యుబంతాభ్యాం పూర్వత్ర చ పరత్ర చ యనుభాగమున కర్థము చేయుచు నహో. తద్దయు వేడ్కన్, వేడ్కచేఁ దద్దయున్ తద్దయు నూఁదెన్, ఇత్యాదిక మన్వయ ఉదాహరణ (కవిశి-509) మ్మని యన్వయసందర్భమున నన్నియు విశేషార్థక (యు) నువర్ణకాంతములనె యుదాహరించెను. దీనినిబట్టి యాత దీవి ద్రుతోపజీవులుగా నెంచుట స్పష్టము. పూర్వము ద్రు.ప్ర. సంజ్ఞ వివరించునపుడు గూడ వీని నుదాహరించుట గమనింపవచ్చును. ఇట్లులె యెప్పుడున్ అనునది నైతము సముచ్చయాద్యర్థకప్రత్యయాంతమె యని యాతఁ డెంచె ననుట కవకాశము లేకపోలేదు. క్షవిదర్భవిశేషే స్యుః అని చెప్పఁబడుటంజేసి యదార్థక మైన యెప్పుడు ఈ నువర్ణకముచేరికచే సదార్థక మగుట యసంభవము గాదు గదా. నిజము సంతియ.

ఏ మైనను మిగులన్(మిక్కిలిన్)మున్నగుద్రు.ప్ర.లతోపాటు అప్పుడున్ మొ॥ సముచ్చయాద్యర్థకనువర్ణకాంతాలనుగూడ ద్రుతోపజీవులుగా నిట నుదాహరించినయహో. ద్రు.ప్ర.ద్రుతోపజీవులను ధిన్నములుగాఁ దలఁపలే దనిమాత్రము స్పష్ట మగుచున్నది. ఇంక నెప్పు డనుదానిపై నర్థవిశేషమున నీద్రుతము రాఁగా నేర్పడినఎప్పుడున్ అనునది ద్రుతోపజీవి యనియు నహో. ద్రు.ప్ర. యనుట ప్రమాద మనుటంబట్టియు నివి రెండు పేర్వే అనియు ద్రుతోపజీవులు ద్రు.ప్ర.లు గా నేర వనియు వజ్జులవారు తలఁచినట్లు స్పష్టము, ఇంకను స్పష్టముగా ద్రుతోపజీవినశ్శబ్దాః అను సధర్వణవచనము సరయక సూరి ఎంతయున్ ఆయున్ అనువానిని ద్రుతప్రకృతికములుగా నుదాహరించెను. అవి ద్రుతోపజీవి శబ్దములే కాని ద్రు.ప్ర.లు గా (వ్యా.సం.స. 89) వని సూరిమతమును విమర్శించిరి. అధర్వణవచనములయభిప్రాయము వజ్జులవారివలె సూరికి ముం దెవ్వరును జెప్పకుంటయు సూరికిని వరులవారికివలెఁ దోఁపకుంటయుఁ గారణ మనవచ్చు. అయినను సూరిమతము చిం.సమ్మతమ.

వరులవారికిఁ గల యీభేదాభిప్రాయ మహోబలునకు లేదు. సముచ్చయాద్యర్థకనువర్ణకాంతములను ద్రు.ప్ర. అని స్పష్టముగా నాఁడిట్లు పేర్కొ-

నెను. కిం చ నువర్ణ కే ౭ పుష్కలోపే ద్రుతప్రకృతికత్వం సిద్ధ్యతి. తేన కళా సంజ్ఞికానాం సర్వేషా ముదనానాం విశేషార్థే విహితేన నువర్ణకేన ద్రుతప్రకృతి కత్వం సిద్ధమ్ అనుతాం యువర్ణాంతత్వ మేవ తదుపరి నువర్ణక ఇతి వివేకః (కవిశి. ౪73) నువర్ణకమునం దుల్లోపము రాఁ దదంతము లెల్ల ద్రు.ప్ర. లవు నని స్పష్టముగాఁ జేర్కొనెను. కాఁగా నిట్టినువర్ణకాంతములే ద్రుతోపజీవు లని యహో. భావింపలేదు గాని ద్రుతోపజీవు లని వజ్జులవారు పేర్కొనుచున్నయివా నిని ద్రు.ప్ర. లనియుఁ దలఁచుట స్పష్టము.

కాని పరిశీలంపఁగా స్పష్టముగాఁ జెప్పని యహో. మతమందే యీయర్థ విశేషదనువర్ణకాంతములను ద్రుతోపజీవు లనుట కవసరము గలదు. కాని స్పష్టముగాఁ జెప్పిన వజ్జులవారి మతమునం దీయవి ద్రుతోపజీవు లయ్యెడునవ కాశము లేదు.

విశేషార్థకప్రత్యయములు వజ్జులవారిమతమున ఉన్న అనునవి. వీనిపై వీరు మఱల ననేక ద్రుతప్రకృతయ యనుసూత్రముచే ద్రుతము చేయుదురు. కావుననే ద్రుతోపజీశబ్దార్థవివరణమున “సముచ్చయాద్యర్థవిశేషబోధక ద్రుతరూపసన్” తోఁ గలసి “అనిరి. సున్ అన్నప్పటి నకార మనేక సూత్రముచేత నయినదే. అనేక ద్రుతప్రకృతయ యనునది కళాభిన్నము లగు ద్రు.ప్ర.లనుగూర్చి గదా చెప్పుచున్నది. అట్లు ద్రు.ప్ర. లై నశబ్దములకే యా సూత్రము ద్రుతమును జేర్చుచున్నది. వజ్జులవారు నిది యంగీకరించియే యుండిరి. అట్టి యెడల ద్రు.ప్ర.లపై నాసూత్రముచే వచ్చెడుద్రుతము గలిగినశబ్దములకు ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞ లేకుండట యెట్లు ? ద్రు.ప్ర. యయినఁ గాని చివర ద్రుతము చేరదు గదా!

వరులవారు ఈ ఉను శబ్దములు చార్థకావ్యయములు. అనేక ద్రుతప్రకృత యః అను చొప్పున ద్రుతప్రకృతికములు. ఉ వర్ణకశ్చాద్యాస్తాత్త అను చొప్పున

వచ్చిన ఉను వర్ణకములు ద్రుతప్రకృతికములు (వ్యా.సం.స. 300) అనిరి. అనగా ద్రుత మంతమందుఁ జేరునది ఉ.ను.లకు. కావున నీయవి ద్రు.ప్ర.లే. ఇట్టి ద్రు.ప్ర. లైన ఉన్-నున్ అనునవి యంతమందుఁగల (అన్నయున్ తమ్ముఁ డునున్ మొ॥) యవి ద్రుతోపజీవు లన్నమాట. ఇది కొంతవఱ కేని నయమే. కాని వీ రింతకు మున్ను ద్రుతరూపనున్ శబ్దముతో గలసి యని పేర్కొనిరి. ద్రుత రూపనున్ శబ్ద మన నేమి? నున్ అనునది మొత్తమును ద్రుతమే యగునా? రాముడునున్ కృష్ణుడునున్ అనుచో నున్ అనుద్రుతమునకు బిందువు రా రాముఁడుఁ గృష్ణుఁడునున్ అని యవునా? సముచ్చయాద్యర్థక బోధకమగునది నువర్ణకము కాఁగా సముచ్చయాద్యర్థవిశేషబోధక మగుశబ్దము నున్ అనునది ద్రుతరూప మనుట సమంజసముగా లేదు.

అయిన ద్రుతాంతము ద్రు.ప్ర. గాఁగా ద్రుతప్రకృతికాంతము(నున్)ద్రుతోప జీవి యగు నన్నమాట. కానీ వరులవారియిభేదకల్పనమును సమచితముగా లేదు. యువర్ణక స్వ్యాద్యస్తాత్తు నువర్ణక ఉతో భవే త్తని వి.వి. యునులను వర్ణకములుగాఁ జేర్కొన్నది. ఇవి ప్రత్యయము లవుటచే నపదములు గదా. ప్రత్య యములను ద్రు.ప్ర. లనుట యొప్పునా? అందుకే కాఁబోలును వారు వర్ణకశబ్దము నకు శబ్ద మని యర్థము చేసియుండుట. అది సరి గా దని స్థలాంతరమున స్పష్ట మగును. నువర్ణమే ద్రుత మనియు నీయది ద్రుతాంతము గానేర దనియు నట స్పష్టము. కాఁగా నువర్ణమేద్రుత మవుటంజేసి తదంతమును ద్రుతాంతమే.

పైఁగా వజ్జులవాట తమయథిప్రాయమును బాల.లో సయితము సమన్వ యింపఁ జూచుట వింత. సముచ్చయాద్యర్థకనుశబ్దము ద్రుతప్రకృతికము. కాని దానికిఁ బ్రత్యేకప్రయోగము లేమింజేసి ఎంత_అయి_ అనువానితో జోడించి (89) అని వ్రాసిరి. నుశబ్దము ద్రుతప్రకృతిక మనునథిప్రాయము చిన్నయ కును నున్న దని చెప్పఁబూనుట సత్యము గాదు. ను అనునదే ద్రు.ప్ర. యయిన యెడల సూరి దివంబునుబోలె ననుచో ద్రుతముమీఁద సకార మయ్యె ననుట

నేల యుదాహరించెను ? నుశ్బమే ద్రు.ప్ర. యగుటంజేసి దివంబునును అనియే మొదట నుండును గదా. దీనిపై నిం కొకనకారము వచ్చిన దివంబునునుం బోతె నని కావతె. కావున వరులవారు పేర్కొన్నట్లు నుశ్బము ప్రత్యేకముగాఁ బ్రయుక్త మవుట లేదు గాన నెంత అయి యనువానిపయిఁ జేర్చిచూపె ననుటయు నొప్పుదు. నువర్ణమే ద్రు.ప్ర. యనునభిప్రాయము సూరి? లేదు. ఇంక నీనువ ర్ణమే ద్రుతము గావునఁ దదంతము లైనపదములు ద్రు.ప్ర. లవుటకు ఎంత యున్ అనురీతిగాఁ జూపఁదగియున్నది. అది ద్రుతమే గాని ద్రుతాంత మగుపదము గాదు గావున ద్రు.ప్ర.లను జూపుస్థలమున దీని నొక్కదానినే చూపుట కెట్లును వీలు లేదు.

కానీ యిదే సమన్వయమార్గమును సహో.పక్షమున నేల గుదుర్పరాదు? వి.వి.పక్షమునను నుశ్బము ప్రత్యేకముగాఁ బ్రయుక్తము గాదు గదా. (పైగా వి.వి. ప్రత్యయ వనియుఁ బేర్కొన్నది.) కావున నెప్పుడు అనుదానిపైఁ జేర్చి యెప్పుడున్ అనునది ద్రు.ప్ర.గాఁ దలచిన స్థల చెప్పరాదు.

ఇంకఁ బొరపాడు యైనను వజ్జిలవారిమతమున ఉనులు ద్రు.ప్ర. లవుటంజేసి ద్రుతప్రకృతికాంతము లగునీయవి ద్రుతోపజీవు లగుటలో వైవిధ్యము గలదా యనవచ్చును. వారిమతముం దయినను ద్రు.ప్ర.లగుటకు ద్రుతోపజీవులను బేర్కొన్న వి.వి. యనులు వర్ణకములుగాఁ జెప్పఁగా నయ్యవి స్వతంత్రముగాఁ బ్రయోగింపఁబడకున్నను బ్రత్యేకపదము లనుట యెట్లు? అర్థవిశేషములందు విధింపఁ బడినయీవర్ణకములు ముందు చేసి పిదప (అన్నయు- తమ్ముడును) వానిపయి అన్యే ద్రుతప్రకృతయ యని ద్రుతమును జేయవలయును. అప్పు డీయవి ద్రు.ప్ర. లవుటయే యొప్పును. ఇంక ఉనులు ప్రత్యేకపదములుగాఁ జెప్పి వి.వి. పేర్కొన్న ద్రుతోపజీవులకు విశేషార్థము కల్పింపవలయు నన్న వి.వి. పేర్కొన్న యనువర్ణ కవిధానమును మార్పు చేసికొనవలసియుండును. కాఁగా వరులవారి సమన్వయము సరిగా లే దనకతప్పదు.

ఇంక నహో.స్పష్టముగాఁ జెప్పకున్నను నాతనిమతమున నిట్టినువర్ణకాంతములు ద్రుతోపజీవులు గూడ నయ్యెడునవకాశ మున్నది కొంతవఱకు. అహో. వజ్జులవారివలె వీనిపై ద్రుతము చేరు నని భావించియుండలేదు. స్వరలోపానంతరము నువర్ణకమునందలిసకారమే ద్రుత మగు నన్నాఁడు. ఈతనిమతమున అన్నయున్ రాముఁడున్ మొదలగుచోట్ల నున్నద్రుత మన్యే యనుసూత్రముచే నైనది కాదు గాఁబట్టి ద్రు.ప్ర.లనియే కాక ద్రుతోపజీవు లన్నను సంతగాఁ దప్పలేదనవచ్చును. అట్టియెడల ద్రుతాంతము లైనతిజ్ఞుధ్యాదులు ద్రు.ప్ర.పంజ్ఞతోపాటు ద్రుతోపజీవినంజ్ఞ నందు ననవలయు.

కానీ యిట నన్యే సూత్రముచేత నైనద్రుతము గాదు గావున నీయది ద్రుతోపజీవు లనవచ్చు నన్నచో నొకయిబ్బంది గల్గును. చేయుదును, కొలిచితిని మొదలగుచోట్ల (వర్ణులవా రన్నట్లు) నన్యే యనుసూత్రముచేత ద్రుత మగుట లేదు గావుననే తదంతములు (ఉత్తమైకవచననువర్ణకాంతములు) గూడ ద్రుతోపజీవులే కావలయు నేమో యనవచ్చును. కానీ యన్యే యని ద్రుతమును జేసినను జేయకున్నను నియ్యవి కళలపట్టికలోఁ బరించియుండకపోవుటచేత ద్రు.ప్ర.లే యగును. ఇంక శబ్దగతనకారము ద్రుత మని భావించువారిపక్షమున ఏన్, కన్ ఇత్యాదులలోని సకారము శబ్దగత మైయుండుటయు సుసంత మగుటచేఁ గళలు గావునను నిట్టివానిని ద్రుతోపజీవు లని చెప్పవలసియుండు. కాని వజ్జులవారు వీని నేలకో ద్రుతోపజీవులసందర్భమునఁ బ్రస్తావించియుండలేదు. పైగా ద్రు.ప్ర.లే యనిరి. అట్టియెడ వీరు ద్రుతోపజీవులను నిర్ణయించినదాని కాధార ముండదు. అహో.ఏన్ ద్రు.ప్ర.యనె నన్న నాఁడు అదియున్ అనురీతిగా వజ్జులవారు ద్రుతోపజీవు లన్నవానింగూడ ద్రు.ప్ర. లనియే పేర్కొనె.

ప్రస్తుతస్థలమున నహో. యిచ్చినపాఠము ననుసరించి యునూ సున్యేవ యనులక్షణమునుబట్టి సుసంతములపై రావలయు. సుసంతములు తిజ్ఞధ్యేత్యాదు

సూత్రముచే గళలు. దానిపై నీప్రత్యయములు చేరినమాత్రము దానినుసంతత్య మునకును దమ్ములమునఁ గళాత్వమునకును భంగ మగునవకాశము లేదు. అందువలననే వివా ద్వితీయం.....స్వ స్తయో రపి నోఽన్యస్యాపి యమచో నన్యనువర్తనలముగా నిద్దానిని నహో. వివరించి కళ లెల్ల దీనిచే ద్రు.ప్ర. లగుటను బేర్కొనెను. కాఁగా సాధారణము లైనద్రు.ప్ర.లకంటె నించుకవిశేషలక్షణము గలిగినద్రుతాంతము లగుతిజ్యువ్యాదులను (ద్రు.ప్ర. లనుటతోపాటు) ద్రుతోపజీవు లనియుఁ జెప్ప దొసఁగు లే దనవచ్చును.

చెప్పనియహో.మతమున వజ్జులవారిసమన్వయ మతుకు నేమో కాని వారి గ్రంథము ననుసరించి కుదురుట లేదు. వీరే కవిభల్లటసూత్రమునొద్ద 'అదియును- అదియున్ మున్నగున వెల్ల దీనికె లక్ష్యము లగు నని యెఱుంగునది (వ్యా.సం. స. 788)యనిరి. ఇని యహో. యనుసరించినప్రక్రియయే. ఇంక వీరపద్ధతిలో అదియున్ + ఉన్ అదియును అని కాఁగా సంత్యద్రుతలోపము నువర్ణోత్పలోప ములచే నగునా? లేక అదియును అనుచోట నువర్ణ మే యన్యే యనుసూత్రముచే నైనద్రుతమా? వా రిట్ల గొంత పొరవడిరి.

వజ్జులవారు ద్రుతోపజీవులను బ్రస్తావించునెల్లయెడల సముచ్చయద్యర్థక మశబ్దాంతము లని మాత్రమే పేర్కొనిరి. కాని యిట్టివే యనఁదగిన విం కొకతీరునవి గలవు. అశ్మద్యుష్మద్వావ్యా దేకత్వఇతో నివీ పరేషాం తు ధర్మోత్తమమధ్యమవ త్తనుచిం.లక్షణములు ప్రథమాంతము లగు నస్మద్విశేషణముల కేఱిత్వమున నినులను బేర్కొనుచున్నవి. కివిని, భక్తు డను మొ॥ ఇట నినులు రాకముందటి కివి-భక్తుఁడు అనునవి కళ లనుట స్పష్టమే. ఈయవి ప్రథమాంతములే కదా. నినులు చేర్చినమాత్రమున వీనిప్రథమాంతతకు ఊతి లే దనకతప్పదు. సూరి ప్రథమాంతముల కంతాగమములుగా స్పష్టముగాఁ జెప్పెను. అగమములుగాఁ జెప్పకున్నను నీనినువర్ణాంతము లైనపుడు

ద్రు.ప్ర. లవుచున్నవి. ఇవి రామునిన్ మొ॥ లగువానివంటివిగాఁ జెప్పలేము. నముచ్చయాద్యర్థకనుశబ్దాంతములు ద్రుతోపజీవు లని చెప్పనపు డీనినువర్ణాంతము లగునస్మద్విశేషణములును ద్రుతోపజీవు లనియే పేర్కొనవలసియన్నది. కాని వజ్రులవా రిట్టివాని నేలకో ప్రస్తావింపలేదు.

అనఁగాఁ దిజ్మధ్యాదిభిన్నములు ద్రు.ప్ర.లే యెప్పుడును. దానికి భిన్నావస్థ లేదు. కాని అన్నయును భక్తుఁడను అనురీతిస్థలము లట్టివి గావు. అవి సహజముగాఁ గళలు. అవియే విశేషసందర్భములందు ద్రుతాంతము లవుట ననుసరించి యపుడు ద్రు.ప్ర. లగును. వీనియన్నింటి నొకతీయగా గుర్తించుటే లని యెల్లప్పుడు ద్రుతాంతములై యుండునవి ద్రు.ప్ర. లనియు (స్వాభావికద్రుతాంతములు?) కొన్ని విశేషసందర్భములందుమాత్రమే ద్రుతాంతము లగునపు డట్టివి ద్రుతోపజీవు లని యుఁ జెప్పినఁ జెప్పవచ్చును. అనఁగాఁ దిజ్మధ్యాదిభిన్నములు ద్రు.ప్ర.లు కాఁగా ద్రుతాంతము లగుతిజ్మధ్యాదులు ద్రుతోపజీవు లగు నన్నమాట. లేకను అన్నది ద్రుతాంతమే కాని ద్రుతప్రకృతికము గా దనుటలోఁ బ్రాథ.యధిప్రాయము నిదియ కావచ్చును. అనఁగా ద్రు.ప్ర. కా దని ప్రాథ. పేర్కొన్నద్రుతాంతమే యీద్రుతోపజీవి యన్నమాట.

అయినను ద్రుతోపజీవులు ద్రు.ప్ర.లు కా వనరాదు. అనఁగా ద్రుతోపజీవు లకు ద్రు.ప్ర.త్వము సంగీకరింపకతప్పదు. ద్రుతోపజీవులు ద్రు.ప్ర.లకంటె భిన్నము అనురీతివజ్రులవారియధిప్రాయము ననుసరించిన వానిద్రుతోపజీవిత్వమే వ్యర్థమగును.

చిం. ద్రుతోపజీవులను బేర్కొనలేదు. ఇంత పదుషా ద్రుతప్రకృతికాత్పరణాః లుగ్వా ద్రుతప్రకృతికాత్పరతః మున్నగురీతి నాయావిధానములయందు ద్రు.ప్ర. శబ్దము నుచ్చరించుటచే నాయయిద్రుతకార్యములు ద్రు.ప్ర.లయందలిద్రుతమునకే విధింపఁబడియున్నవి. ద్రుతప్రకృతికేభోక్త లుక్సంశ్లేషా నాచి యనురీతివిభాగముతో వజ్రులవారు చేసినసమన్వయము ననుసరించి యచ్చరకతలో నగుకార్యము గూడ

ద్రు.ప్ర.లకే చెప్పబడినట్లయినది. ద్రుతోపజీవులు ద్రు.ప్ర.లు గా దన్నపుడు ద్రు.ప్ర.ద్రుతకార్యములు ద్రుతోపజీవులకు సిద్ధింపనేరవు గదా. మఱియచ్చో, జీవరి సకారమునకు ద్రుతత్వము సంకీకరించినఁ బ్రయోజన మేమి? వజ్జులవా రచ్చో ననేక ద్రుతప్రకృతయ యని ద్రుతము చేసినను నున్ అనునది ద్రుతప్రకృతికమే యన్నను దదంతము ద్రుతప్రకృతికభిన్న మనుటవలనఁ బ్రయోజనము లే దనియే చెప్పవలసియున్నది. నున్ అనుదానిద్రు.ప్ర.త్వమునుమాత్రమే యాశ్రయించి ద్రుత కార్యములు చేయుట యొప్పునా? కొన్నియెడల ను అన్నదే చాద్యర్థకముగాఁ జెప్పిరి. ఇంకను నది ద్రుతరూప మనుటయు గమనించితిమి. యనులు లోపించుటయుఁ గల దనిరి. అట్టిచో ననేక-సూత్రముచే నై నద్రుతమే మిగిలియుండును. అట నదియే ద్రు.ప్ర. యనవలెనా?

కాఁగా నహో. ఎప్పుడున్ అనుదానిని ద్రుతోపజీవి యని చెప్పనప్పటికిని ద్రు.ప్ర. యనియుఁ జెప్పుట ప్రయోజనంతమే యవుచున్నది.

ఇంకఁ జిన్నయయు ద్రుతోపజీవు లనుసంజ్ఞనే స్వీకరింపలేదు. చిం.పేర్కొన్న సమానక మనుసంజ్ఞను [జాల.లో]వలె దీనిని బరిహరించెను. సముచ్చయాద్యర్థక సుశబ్దాంతములు ద్రుతోపజీవు లని ద్రు.ప్ర.లకంటె భిన్నముగాఁ బేర్కొనుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. ద్రు.ప్ర.ల ద్రుతమున కాయాకార్యములు విధించువట్టున ద్రుతోపజీవులను గూడఁ బ్రత్యేకముగాఁ బేర్కొనవలసిన గౌరవమే కలుగును. ఇంక నవియు ద్రు.ప్ర. లని యంగీకరించుటలో లాభుప మున్నపుడు ద్రుతోపజీవి సంజ్ఞవలన శాస్త్రమునఁ బ్రయోజన మేమి? కాఁగా ద్రుతోపజీవులనుగూడఁ [జిం.మతానుసారముగా] ద్రు.ప్ర.లని యంగీకరింపకతప్పదు గావుననే వి.వి.లక్షణమును బరిశీలించియే ద్రుతోపజీవిసంజ్ఞాకల్పనమువలనఁ బ్రయోజనము లేమి దానిని సూరి విడిచిపెట్టె నని యంగీకరింపదగును. కాన వజ్జులవా రహోబలసూరి ప్రభృతుల నాక్షేపించుట సమంజసము గా దని స్పష్టము.

చిం. కళలను బేర్కొని యన్యములు ద్రు.ప్ర.లన్నది. ద్రు.ప్ర.లకంటె భిన్నము లనుచో సీద్రుతోపజీవులు చిం.మతమునఁ గళలు గావలసివచ్చును. చిం. ద్రుతోపజీవులను బేర్కొనలేదు. కావున వి.వి. ద్రుతోపజీవు లని పేర్కొన్నవి సయితము చిం.మతమున ద్రు.ప్ర.లే యనకతప్పదు. అనఁగా ద్రుతాంతము త్రేవతిష్ఠ్యాధ్యాదులును [ద్యుతోపజీవులు?] ద్రుతో న యేషాం స్యా త్తనులక్షణముచే గళలు గాక యన్యే యని ద్రు.ప్ర.లే యగు. కళలనుగూర్చి వివరించుచు వజ్రుల వారు కళ యనఁగా తుదిని సహజ మగుపొల్లునకారము లేనిది. ద్రుతప్రకృతికము గానిది [84]యని పేర్కొనిరి. కాఁగా ద్రుతోపజీవులు ద్రు.ప్ర.లు గా వనువీరి సిద్ధాంతము ననుసరించి ద్రు.ప్ర. గానియది [ద్యుతోపజీవి యగుట యట్లుంచి] కళ కాక తప్పునా? ద్రుతో న యేషాం స్యా త్తనుదాని ననుసరించి యివి కళలు గా వన నేమి? బహుశః అందుకే వీ రిటు కళ యనఁగా సహజ మగుపొల్లు నకారము లేనిది యని చెప్పియుండుట. ద్రుతప్రకృతికము కానిది యనుతడవతి వాక్యమునుబట్టి ద్రుతప్రకృతిక మనఁగా సహజ మగుపొల్లునకారము తుదిని గలది యని యర్థ మయినది. ద్రుతోపజీవులతదినకారము సహజము గాదు కృతకము కావున నయ్యది కళ గాదు, ద్రు.ప్ర.యును గా దన్నమాట. మఱి చిం.మతమున మూఁడవవిధాగమే లేదే. అయినఁ గళ గావలె. కళాభిన్నమైన ద్రు.ప్ర.యే కావలె. ద్రుతోపజీవులు కళలలోను ద్రు.ప్ర.లలోను జేర వన్నవారిసిద్ధాంతమును జిం.లో సమన్వయించుట లేదు. అద్దానింగూర్చి వీ రిటు నేమియుఁ బ్రస్తావించరైరి. ఇట్లే భక్తుడన్ అనురీతివానింగూర్చియు.

సహజముగా నుండుట యన్నది యెట్లు? ను [కను] ని [ఏని] న [చక్క-న] వర్ణములందలిస్వరములు లోపింపఁగా మిగిలిననకారము ద్యుతమే యనియుఁ దదంతములు ద్యు.ప్ర.లే యనియు వీరిసిద్ధాంతము. కమ్మనితేనె కమ్మన్తేనె అనుచో నివర్ణకస్యా త్తని నివర్ణకము విహితము. అది శబ్దమున సహజమా? చక్కన్ అనుచో ముందటిసవర్ణము సహజమా? చేయుదును కొలిచితిని అనుచో ను,ని అనునవి సహజములా? ఇవి కృతకములే యైనపుడు చేయుదును మున్నగునవి

మాత్రము ద్వి.ప్ర.లె ట్లయినవి. సీతనున్ అనుమొదలగుచోట్ల ద్వితము అన్యే అనుసూత్రముచే నవునది. అసూత్రముచే నవునది సహజమా? అట్టియెడ కను కన్ అనుచో శబ్దగతనకారము సహజమా? కృతకమా? సహజ మగునకారము గలది యను వాక్యము విరుద్ధముగా లేదు. ఏ దే మైనను అన్నయున్ అనుచోట నకారము సహజము గాదు గావున నది కళయు ద్వి.ప్ర.యును గాక ద్వితోపజీవి యగు నందురా? కమ్మన్ + తేనె చక్కన్ + కన్, చేయుదున్ మొదల గుళబ్బములును ద్వితోపజీవులే కావలయునే కాని ద్వి.ప్ర.లు గావు. మఱి వీనిని వజ్రులవారు ద్వితోపజీవులుగాఁ జేర్కొనక ద్వి.ప్ర. లని యెట్లు చలఁచిరి? పీరివివరణము నరి కాదు.

ద్వితో న యేషాం స్యా త్తనుదాని ననుసరించి కళాశబ్దములె యైనను జీవర ద్వితము గల్గినచో నవి ద్వి.ప్ర. లగు నని చిం.యధిప్రాయము. ఇట్లు [వి.వి.పేర్కొన్న] ద్వితోపజీవులు ద్వి.ప్ర.లే యవుచున్నవి. సారాంశముగా ద్వితాంతము లైనపదము లెల్ల ద్వి.ప్ర. లని చిం.యధిప్రాయముగాఁ జేలినది.

ఈరంధిప్రాయము ననుసరించి సూరి ద్వితాంతము లైనపదములు ద్విత పృక్కృతికము లని సాధారణముగాఁ జెప్పెను. దీనివలననే నుశబ్దరూపద్వితాంత ములును సూరి ద్వితపృక్కృతులలో నుదాహరించెను. పైఁగా సూరి ద్వి.ప్ర.లు గానివి కళ లనుపద్ధతి ననుసరించుటచే నర్థవిశేషాదులందు నుశబ్దాంత మయినపుడు ద్వి.ప్ర. యగుటయు నట్లు గానపుడు ద్వితాంత మగుపదము గామి కళ యవుటయు సుకరముగా సిద్ధించినది. కాఁగా సూరి ద్వితోపజీవు లనువిభాగము చేయక ఎంత యున్ అయున్ అనువానిని ద్వి.ప్ర.లలోఁ జేర్చుట చిం.మతానుసారముగా విస్తృతపరిశీలనామూలకమే యని స్పష్టమగుచున్నది.

వి.వి. ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞ సుపయోగింపలేదు. ద్రుతోపజీవులనె యొక్కచో విశే షముగాఁ బ్రస్తావించినది. చిం. ద్రు.ప్ర.ద్రుతమాన కని యాయావిధులు చేయ

వి.వి. మాత్రము ద్రుతస్య హలి బిస్తుస్సాస్య త్తనుమున్నగువిధముగా ద్రుతమున కని సామాన్యముగాఁ జేర్కొన్నది. ఈపక్షమున ద్రు.ప్ర.కన్న ద్రుతోపజీవి భిన్న మన్ననిబ్బంది లేదు. కాని యాభేదము గుర్తించుట కాధారమే గానరాకున్నది. వజ్జుల వారు ద్రుతోపజీవులుగాఁ జేర్కొన్నవి చిం.మతమున ద్రు.ప్ర.లు గాక తప్పదు. వి.వి కర్తయథిప్రాయ మదియ నైనఁ జిం.వానిని ద్రు.ప్ర.లుగాఁ జేర్కొనుట సరి గా దనియు ద్రుతోపజీవు లనియె చెప్పవలె ననియుఁ జిం.మతమును విరోధించినట్లు చెప్పవలసియుండును.

ద్రుతోపజీవినశ్శబ్దాః కేచి త్తనుట వి.వి. ననుసరించి ద్రుతోపజీవు లనువానిని గుర్తింపకతప్పదు. అవి యేవి? అవి ద్రు.ప్ర.(కళ)లకుభిన్నములా? వి.వి. ద్రుతో పజీవినంజ్ఞ నేర్పఱచుటచే నుద్దేశించినప్రయోజన మేదో తెలిసిన దానింబట్టి ద్రుతో పజీవులను గుర్తింపవచ్చును.

ద్రుతోపజీవులను జేర్కొన్నవి.వి. వానిలక్షణములను సంబంధస్థిజ్ఞులైన భాగం పూర్వత్ర చ పరత్ర చ యని చెప్పిదానియర్థ మిటఁ దెలియవలసియున్నది. దీని కహో.చేసినయర్థమునే తదనంతరవ్యాఖ్యాత లించుమించుగా స్వీకరించిరి. ఇటు వజ్జులవారితీరు నట్టిదే. అదిచూతము.

“తిజ్జేనుబ్బన్తాభ్యామ్ తిజ న్తనుబ్బన్తపదములతో, పూర్వత్ర చ పరత్ర చ పూర్వ మందును ఐరమందును (సంబంధః) అదుర్గతోపజీవిశబ్దముల కన్వయము సమ్మత మగును. పూర్వత్రాన్వయ- ఎంతయున్ దనరు ఇదియు మొదలుగాన్ పరత్రాన్వయ వివాహ మయ్యెదమున్ వినఁడును గానఁడు న్మఱియు” [వ్యా.సం.స.88] పూర్వపర ములయం దన్వయ మనఁగా వీ రిచ్చినప్రయోగములతీరుంబట్టి తిజంతములకు సుబంతములకు రెండింటికిని రెండువిధము లైనయన్వయ మన్నమాట పూర్వమునం దన్వయ మనఁగా నాదుర్గతోపజీవిశబ్ద మేకబ్దముతో నన్వయించునో దానికిఁ బూర్వ మునందు వాక్యముననే ప్రయోగింపబడవలయునా? లేక యెచ్చటఁ బ్రయోగింపఁ బడినను నన్వయసందర్భమునమాత్రము పూర్వమునం దుండి యర్థము పొసఁగునా?

ఎంతయున్ దనరు వివాహ మయ్యెదమున్ అనురీతిగా వజ్ర లహరీ చూపినలక్ష్యము లనుబట్టి పూర్వత్రాన్వయసందర్భమునఁ బూర్వమునందే ద్రుతోపజీవిశబ్దము ప్రయోగింపఁబడవలె ననియు నట్లే పరత్రాన్వయసందర్భమునఁ బరమునందే ప్రయోగింపఁబడవలె ననియు భావించినట్లు తోచుచున్నది. అహో.వివరణమును నారా.వివరణమును బైయంశమునే సూచించుచున్నవి. కానీ యది సముచితమా? ఎంతయున్ దనరు అనుచోఁ దనరు నెంతయున్ అని ప్రయోగించిన నాయర్థ ముండ దనఁదగునా? వినఁడును గానఁడు నృతీయు ససురీతిస్థలమున మఱియు ననుదానిలోని కన్వయమో మఱియు ననుదానికే తటహాతిదానితోని కన్వయమో యాసంబంధ మెట్టిదో స్పష్ట మగుట లేదు.

ఇదియు మొదలుగాన్ అనులక్ష్యస్థలమున మొదలుగా నిదియు అని పరత్రాన్వయము (అన్వయము పూర్వమునందుండియే) గల దనలేము. కాని యిట్టియెడల నీద్రుతోపజీవిశబ్ద మే కాదు సుశబ్దాంతముగాని యిదిశబ్దముమాత్రమే ప్రయోగింపఁబడినచో మొదలుగా నిది యని యుండవచ్చునా? అట్టియెడల సుశబ్దాంత మగుద్రుతోపజీవిశబ్దమై లక్షణ్య మేమి? (మొదలుగా నిది యని యుండవచ్చునన్న మొదలుగా నిదియు నని యున్నను నిబ్బంది లే దనుట స్పష్టమే.)

దీనింబట్టి చూడఁగా ద్రుతోపజీవిశబ్దము ప్రయోగమువిషయమున నీనియమము లే దనవలె. అనఁగా బూర్వమునం దుండి తిజ్ఞబంతములతో నన్వయించు ద్రుతోపజీవిశబ్ద మవ్వనికీఁ బరమునందునై తిమ్ము ప్రయోగింపఁబడవచ్చు. ఇట్లే యయ్యెదము న్వివాహ మన్నను నిబ్బంది లేదు. పాత్యమునందు శబ్దప్రయోగమునందలిక్రమమునుగూర్చి చెప్పుట యిం దసమగ్రము నగును. అన్వయవిధానసందర్భమున శబ్దక్రమమునుగూర్చి విమర్శింపఁ బని లే దనియు నిర్ణయించికొని యిది యన్వయమాత్రవర్తన మని యెంచుదము.

కాని శబ్దప్రయోగక్రమమును నియమించునది గానిచో నిట్టియన్వయమును సయితము చెప్పవలసినయవసర మున్నదా?

వాక్యమునం దాయాపదములు క్రమనిరపేక్షముగాఁ బ్రయుక్తము లవు నని యన్వయమును నట్లే యుండునా? వీచెను గాలి చల్లగా ననుచో శబ్దములెట్లు ప్రయుక్తము లైనను నన్వయము గాలి చల్లగా వీచె ననియే. అన్వయానుగుణ మైనక్రమములో శబ్దములు ప్రయోగింపవలసినయక్కర పెక్కుచోట్ల లే దన్నమాట. భవజ్ఞనకుఁ బరీక్షితున్ భుజగజాల్ముఁ డసహ్యవిషోగభూమికేతనహతిఁజేసి చేసె నతిదాంతు కృతాంతనికేతనాతిథిన్ అనుచో శబ్దక్రమమునుబట్టియే యన్వయింపము గదా. అట్టియెడల ద్రుతోపజీవిశబ్దములకుమాత్ర మిట్టిదాని నేల చెప్పవలసివచ్చినది?

అయిన నిట్టియన్వయమువిధానము ద్రుతోపజీవు లగుశబ్దములకుమాత్రమే యగునా? రాముఁడు చంపినరావణుఁడు అనురీతిస్థలములలో రాముఁ డనుకర్తృపదము పూర్వమునందే యుండి ఛాతుజవిశేషణముతోనే యన్వయము గలిగియున్నది. ఏని మున్నగునవి పరముగామాత్రమే ప్రయుక్తము లవుచు నిటఁ జెప్పినపరత్రాన్వయ మనుదానివంటివే యనుదగియున్నవే. రామునేని సీతనేని గంపె, దేసి మొ॥

ఇంక ద్రుతోపజీవులయెడ నిట్టియన్వయము విశేష మైనపుడు చాద్యర్థక సువర్ణకాంతముల కెల్ల నిట్టియన్వయవిశేషము గలదా? అయిన వ్యాఖ్యాత లెల్లరును ఎంతయును మున్నగువానిని జూపుచేలో? వజ్జులవారు తాము చూపినలక్ష్యములం దన్వయమునుగూర్చి వివరించిన బాగుండెడిది.

అస నిట్టియన్వయవిధానములో విశేష మేమి? సుంబంతములు తిజంతములు రెండును జెప్పబడినవి (ముందుండి) తరువాతిను ప్తిజంతములతో నన్వయించు ముం దున్నను ప్తిజంతములతో నన్వయించుఁబాషలో నేయొక్కపదమున కేని నిట్టి లక్షణము లేకుండునా? అయిన నిట నొక యనుమానము. దేనితో నన్వయము గల్గి యున్నదో దానిఁ బూర్వముననో పరముననో యీద్రుతోపజీవి యవ్యవధానముతో

నుండవలయు నని యభిప్రాయమా? అట్టిది మైని బేర్కొన్నదా.వి.ప్రభృతులకుఁ గలదు. ధా.వి.తో నన్వయము గల్గునవి పూర్వమునందే యవ్యవహితముగాఁ బ్రయోగింపబడుట సమాసములందునయితము గానవచ్చు. ద్రుతోపజీవులపై శిష్టశిష్య మేమి? అన లివి యవ్యవహితముగనే యుండునా? సుబంతములు తిజంతములు రెండును బేర్కొనబడుటంజేసి యవ్యవహితము లగుట గుదురు నని తలంపరాదు. వచ్చెను రాముడున్ అనుచో వచ్చె నంతట రాముడున్ అని ప్రయుక్త మైన దనుకొందము. అంతట రాముడును వచ్చెను అనియే గదా యన్వయము. రాముడున్ అనుద్రుతోపజీవిశబ్దమునకు వచ్చెను అనుతిజంతముతో నన్వయము. కాని నదిమి యంతట ననుదానితో వ్యవధానము లేదా?

వి.వి.కర్త యదేయర్థము నుద్దేశించెనా? అయిన నది వ్యర్థము. అసలు ద్రుతోపజీవిశబ్దమునకు సముచ్చయార్థకనువర్తకాంత మనియే తత్కర్త భావించె ననుట విశ్వసించుటకుఁ దగినప్రమాణము లభ్యము గాకున్నది. ద్రుతోపజీవిశబ్దార్థము సంబంధః అనునీకారికచేత గుర్తింపవలసియున్నది. ద్రుతోపజీవు లనుదానికి నుశబ్దాంతము లనురీతిగా వజ్జులదాచు చేసినయర్థము ననుసరించి ద్రుతోపజీవులకి సంబంధః అనునీకారిక యన్వయమును విధించుటలో వానియందలివై లక్షణ్య మేని నీయన్వయమునందలివై శిష్ట్య మేని స్పష్టము గాదు. కారికార్థము నింకను విస్తరించి వివరింపక యహోబలాదులవలె లక్ష్యప్రదర్శనముతో నాగిపోవుటచే పీరు దీనిం గూర్చి విశేషముగాఁ బరిశీలించలే దనిపించుచున్నది.

ఒకనేత తిజ్జుబంతాభ్యాం పూర్వత్ర చ పరత్ర చ అనుచో యథాక్రమ మైన యన్వయము నుద్దేశించి తిజంతములకుఁ బూర్వమునను సుబంతములకుఁబరముగను నుండుట యనుసంబంధమును జెప్పఁదలచెనా? పూర్వత్ర పరత్ర యనురెంటిని తిజ్జుబంతములను బ్రత్యేకముగా నన్వయించుటలో విశేషము గానరాకున్నది గావున నిట్లర్థము చేయఁదగు నేమో యని యనుమానము. (చక్షుములు పాదపూరణార్థ కము లగుట నింద్యము గాదు గదా.) అట్టియెడల దీనిలక్ష్యముల నిట్లు గుర్తింప వచ్చును వలయాదిక్రియలకుం గర్తయగుభావంబునందు నుజియై యేర్పడినచూడ

లేదు మున్నగునవి తిజంతములకుఁ బూర్వ మున్నవానికి సరిపడును. ఇటు లేదు చూడ ననుతీయగా నుండదు గదా. పలయును జూడ ననుచో నర్థమునుఁ జూడ పలయు ననుదానికంటె నించుక భిన్నక్రమమును గమనింపవచ్చును.

ఇంక సుబంతములకుఁ బరముగా నుండి మాత్రమే నన్వయించున వేవిః ఇవార్థకము లైనవలె, పోలె, బలె లెప్పుడును సుబంతములకుఁ బరముగనె ప్రయుక్త మగుచు నన్వయించుచున్నవి. రామునివలెన్ చంద్రుండుబలె మొ॥ ఏని ద్రు.ప్ర. యని నిర్ణయింప నగుపక్షమున నిట్టివానితోఁ జేర్పఁదగినది. ఏని వలెప్రభృతులలో. దగు నన్నమాట. కాని యీపక్షమునను వంటి, ఏని మున్నగునని కొన్నియితరములు గానవచ్చు. అయిన నీపక్షమున లక్షణము చాలవఱకు సార్థకము గాఁగలదని తోచుచున్నది.

కాఁగా ద్రుతోపజీవు లనఁగా వలె, సుబంతములు మొ॥ ఇవి ద్రు.ప్ర.లే యగును. ద్రు.ప్ర.లలోనె కొన్నింటిని ద్రుతోపజీవు లని వి.వి. పేర్కొని వాని ప్రయోగమందలివిశేషమును వివరించిన దనపలయును.

వరులవా రిటు ద్రుత (ఉపజీవినః) సముచ్చయాద్యర్థవిశేషబోధక మగుద్రుత రూపనున్ శబ్దముతోఁ గలిసియే ప్రయుక్తము లగుచున్న- కేచిత్ శబ్దాః కొన్నిశబ్దములు సుకవినమృతాః (గీగీ) అని యర్థము చేసిరి. ద్రుతోపజీవి యనున దన్వయించుటకుఁ గాఁబోలు వీరు నున్ శబ్దము ద్రుతరూప మని యిటు ననిరి. కాని వీరే సముచ్చయాద్యర్థకసుశబ్దము ద్రుతప్రకృతిక మనుట మఱచు పెట్టు: నున్-ద్రుత ప్రకృతిక మన్నఁ దదంతములు ద్రుతోపజీవులు గాక ద్రుతప్రకృతికోపజీవు లగును గాన నిటు నున్ శబ్దము ద్రుతరూప మని రనవచ్చు. సుశబ్దవిషయమున వజ్జుల వారు విభిన్నములుగాఁ జేర్కొనుట స్థలాంతరమున స్పష్టము. (చూ.ద్రు.)

ద్రు.ప్ర. ద్రుతానుజీవి. ఇది ద్రుతోపజీవి. కావున నెప్పుడు ద్రుతాంతము లై యుండునని ద్రుతానుజీవులు, ద్రు.ప్ర.లు కాఁగా నర్థవిశేషాదిప్రత్యేకావస్థలందు మాత్రమే ద్రుతము గల్గియుండునని ద్రుతోపజీవు లనియు ననఁగా ద్రుతాంతము

లగుతిజ్ఞాధ్యాయులు ద్రుతోపజీవులును తిజ్ఞాధ్యాయులును ద్రుతానుజీవులు ద్రు. ప్ర. లనియు భేదము నూహింపఁ జూచును గురురకున్నది. సంబంధ స్తిజ్ఞాబద్ధాభ్యామ్యనుదానిచే సంబంధవిశేషలక్షణము గుదిరినపుడె యెవని ద్రుతోపజీవు లనవలసియుండె. ద్రుతాంతము లగుతిజ్ఞాధ్యాయులయెడ నీసంబంధవిశేషము సమన్వయించునా? (ఇది ద్రు.ప్ర.లకంటె భిన్నము లనుట యనర్థక మగుట తప్ప దిప్పక్షమున)

చూడరాదు సన్నువలె మున్నగురీతివె సంబంధః మున్నగుకారితచే నుద్దిష్టని. లని యంగీకరింపఁదగు నేమో. తగ దన్నను సంబంధః అనుకారితచే నిర్దిష్టమగు నర్థము నెయ్యది తత్కర్త యుద్దేశించెనో నిర్ణయింపరాకున్నది. ఇంకను నిశితము గాఁ బరిశీలించఁదగును. అట్లయ్య నుశబ్దాంతము లనురీతి నుర్థము సమచితము గా సరిపడకుండుటజేసి సంబంధః మున్నగునిక్కారక ననుసరించియు నట్లు నిర్ణయింపకుండుటయే యుచితము. కాఁగా నహోబలాదుల సమన్వయమార్గము చింత్యము.

అనుజీవిశ్చముసకువలె నుపజీవిశ్చముసకు నాశ్రిత మని యర్థము. కాఁగా ద్రుత మున్నవి ద్రు.ప్ర. లన్నట్లే ద్రుతోపజీవు లనఁదగు. ఇది సంజ్ఞ గాఁగా దీని యర్థము చెప్పకతప్పదు లేదు గాని చిం. అనుజీవితద్రుతాః అని వివరింపఁగా వి.వి. ద్రుతోపజీవు లనుట ననుసరించి యర్థము నెన్నుటయె. ఇంక సారాంశముగాఁ గొన్నిశబ్దములకు ద్రుతోపజీవి యనుసంజ్ఞ గలదు. సమాసములలో నాచ్చికసమాసములకు సమాసక మనువిశేషసంజ్ఞవలె హల్లులలోఁ బుష్పాదులవలె ద్రు.ప్ర.లలో, గొన్నింటిలో ద్రుతోపజీవి యన్నది విశేషసంజ్ఞ. ఎట్టిద్రు.ప్ర.లు ద్రుతోపజీవు లగునో లక్షణమున స్పష్టముగా నిర్ణయించి చెప్పఁబడలేదు గావున సంబంధ స్తిజ్ఞాబద్ధాభ్యామ్యని చెప్పినద్రుతోపజీవులలక్షణమునుబట్టి ద్రు.ప్ర.లలో నేకొన్ని ద్రుతోపజీవు లవునో గుర్తింపవలెను. అట్టియెడల వలెప్రభృతు లని గుర్తించుట యొప్పు. (చూడన్ ఇత్యాదినుజ్యంతముల ద్రుతము విశేష మైనను వలె నిత్యాదుల ద్రుతము శబ్దమున నహజ మైయుంట విశేషము.) ఇది యంగీకార్యము గా దన్నను సంబంధః ఇత్యాదికారకార్థము నిర్ణయించి దానింబట్టి ద్రు.ప్ర.లలో నేవి ద్రుతోపజీవులో గ్రహింపవలసియున్న దనుట తప్పదు.

ఏ యర్థముతో నైనను ద్రుతోపజీవు లనురీతి ప్రత్యేకవిభాగమువలన నీశాస్త్రమునం దెట్టిప్రయోజనమును లేదు. చిం. ప్రస్తావించలేదు. ప్రయోజనహైన్యము ననుసరించియే సూరిప్రభృతులు ద్రుతోపజీవు లనువిభాగమును బరిహరించి ద్రు.ప్ర. లనుమాత్రమే పేర్కొనుట జరిగినది. అదియే యుక్తము గూడ.

ద్రుతోపజీవు లనురీతివిభాగమె యిట్లనవసర మనఁదగియుండఁగా తె.వ్యా.వి. ఈ భాషలోనినదములను నాలుగువిధములుగా విభజించుచు నిట్లు పేర్కొన్నది. 1. ద్రుతప్రకృతికములు (శబ్దవయవద్రుతము కలవి.) 2. ద్రుతాంతములు (లేకను కాఁబోలును) 3. ద్రుతోపజీవిశబ్దములు (అర్థవిశేషబోధకశబ్దముతోఁ గూడినవి.) 4. కళలు (370) ఈవిభాగములోఁ గొంతయసామంజస్య మున్నది.

పైవానిలో మొదటిమూఁటింటి నొకేవర్గముగా సూరిప్రభృతులు పేర్కొని రని గుర్తించుచువాడు (ii (iii) యొ (ఈయభాగ విమర్శపౌరపాటు గావచ్చును) కే అర్థసూచకముగా నేర్పడినవి. (371) యనిరి. అక లీరెంటిని వేటు చేసినవా రెవరో స్పష్టము కాలేదు. ద్రుతోపజీవు లన నర్థవిశేషబోధకశబ్దముతోఁ గూడిన వని, తె.వ్యా.వి.యే పేర్కొన్నదాని ననుసరించి ప్రౌఢ. పేర్కొన్న ద్రుతాంతములు వి.వి. పేర్కొన్న ద్రుతోపజీవులు నొక్కచే గాని వేటు గావు. ప్రౌఢ. లేకను అనునది ద్రుతాంత మనియు ద్రుతప్రకృతిక మని బ్రతుంపరా దనియుఁ బేర్కొన్నది. అయ్యది ప్రౌఢ. శబ్ద. 118 చే నైననుశబ్దమే కాని వేటు కాదు. (తె.వ్యా.వి. 388) ఇచ్చటిను సముచ్చయము. ఇది ద్రుతము (384) కాఁగా సముచ్చయద్యర్థకశబ్ద మంతమందుఁ గలదానినే ప్రౌఢ. ద్రుతాంత మనెను. (ఉద్వ్యోతినివ్యాఖ్యానితప్రాయము నిదియ) అనఁగా లేకను అన్నది యిట్లు ద్రుతోపజీవియే యవునుడఁగా నద్దానిని ద్రుతోపజీవులనుండి వేటు చేసి ద్రుతాంత మనుట యెట్లు గుడుచును? ఎద్దానికి ద్రుతవిరహితముగాఁ బ్రయోగ ముండదో యది ద్రుతప్రకృతిక మనియు నెయ్యది ద్రుతవిరహిత మైయుండి యర్థవిశేషబోధక మగు నుశబ్దముతోఁ జేరుటచే ద్రుతాంత మగుచు నుండునో యది ద్రుతప్రకృతిక మని పించుకొనక ద్రుతాంత మనిపించుకొను ననియు గ్రహింపవలెను (వ్యా.సం.స.92)

తె.వ్యా.వి. దుగ్రతాంతముగా నిం కొకయుదాహృతి చూపియున్నది. అది కాబోలును అనునది. కాబోలును అనుదానిలోనినువర్ణము సముచ్చయద్యర్థకము గాదు. కావున దుగ్రతోపజీవి కాదు. కాని ద్రు.ప్ర.యే. పోలును అనునది తద్దర్థా ద్యర్థక ప్రథమపుటపైకవచనరూపము. (కాన్-నుజ్యంత మగునగుదాతువురూపము) లాట్టుడుజ్జనకు నాదేశ మైనయీనువర్ణకముచే నీయది దుగ్ర.ప్ర.యే గదా యవునది.

దుగ్ర.ప్ర. లనగా శబ్దవయవహితము గలవి యని పేర్కొనుటచే తె.వ్యా.వి. ప్రత్యయాగమాత్మక మైననువర్ణాంతము దుగ్ర.ప్ర. కాక దుగ్రతాంత మవు ననియు, నవ్యయాత్మకముశబ్ద మంతమందుఁ గలవి ద్రుతోపజీవు లనియు భేదము పాటించినదా? అట్లు స్పష్టముగనే చెప్పవచ్చును గదా. పేటిక పోతె నిత్యాదులు (శబ్దవయవద్రుతము కలవి) ద్రుతప్రకృతులు దక్కుం గలయవి ద్రుతాంతములు నయ్యెడి (19, 20) నకె. కాని తె.వ్యా.వి. ఈ యభిప్రాయమును దిరస్కరించి నది (383, 389) అయినను నిట్టియభిప్రాయము శబ్దశాస్త్రకర్తల కున్నదా? అట్లయ్యును నుశబ్దాంత మగులేకను అనుదానిం గూడ నిటఁ జూపుటచే నట్టియభిప్రాయ మిట గ్రంథకర్తకు లే దనవలె. లేకను అనున దొక్కటి ద్రుతాంతములలోను ద్రుతోప జీవులలోను రెండువర్గములలో నెట్లుచేరు? కాఁగా ద్రుతాంతములు ద్రుతోపజీవు లను వానిని వేరు చేయరాదు, (ద్రుతోపజీవు లనుదానికి తె.వ్యా.వి. అంగీకరించిన యర్థము ననుసరించియు.)

అసలు ద్రుతాంతము లనునది తత్స్వరూపకథనమే కాని ప్రత్యేక మగునొక సంజ్ఞగా నంగీకరింపవలెనా? వలెను అనుచో నున్నద్రుతము శబ్దవయవమే. అయిన నందు ద్రుత మంతమందే యున్నది. ద్రుతాంత మనరాదా? తాను తనచేతను అనుచోఁ జివరనే ద్రుత మున్నది. లేకను అనునది ద్రుతాంత మనియే తె.వ్యా.వి. పేర్కొన్నదే గద. కాఁగా నివి యెల్ల ద్రుతాంతములె. ద్రుతాంతము లైనపదము లనుచో సూరిలిక్షణమునఁ బ్రత్యయాగమావ్యయాత్మక మైననువర్ణకాంతములు సహజద్రుతాంతములు నెల్ల గ్రహింపఁబడినవే కదా. ఇంక లేకను అనునది

ద్రుతాంత మనియు ద్రు.ప్ర. యని భ్రమింపరాదనియుఁ జెప్పటలోఁ బ్రౌఢ.యభి ప్రాయములోను నయ్యది సంజ్ఞగా గ్రహింపఁ బని లేదు. లేకను అనుచోఁజివర ద్రుతము గలిగి యది ద్రుతాంత మైనపద మయినది గదా యని ద్రు.ప్ర.యే యను కొందు రేమో, ద్రుత మంతమం దున్నమాత్రమున నది యనఁగా కజ్యంతము సహజముగా ద్రు.ప్ర. యనుకొనరా దనియు లేక యనుకళయె యట ద్యుతాంత మైన దనియుఁ జెప్పటయే పౌఢ.యభిప్రాయముగా గుర్తింపఁదగును.

నిజమునకు ద్రుతాంతము లైనపదములు ద్రు.ప్ర. లనులక్షణము ననుసరించి ద్రుతాంతము వేటును ద్రు.ప్ర. వేటు నని చెప్ప వీలు లేదు. అయినను తె.వ్యా.వి.వ్యతిరేకక్త్యర్థరూపమునువైకల్పికద్రు.ప్ర.యనుటను దిరస్కరించటమై ప్రౌఢ. యిట్లు చెప్పియుండవచ్చు. (చూ. త్రి.శే.) వై.చం.అందుకీకుచుకా వా (సంధి) అనికవర్ణాంతము వికల్పముగా సద్రుత మనెను. అందుఁ జూడేశో కీకూచ వర్తమానే చువర్ణకళ్ళ క్త్యగేళః కళ్ళ సద్రుతసంజ్ఞా వా స్యుః అని వృత్తి. అందుకీకుచులను వైకల్పికసద్రుత మనుట సంధి(స్వరలోపము)ప్రయోజనము నుద్దేశించి యని గుర్తింపఁదగును. అనఁగా నాయం చాత్తనాయందు నాశ యనురీతిగా లేకుండె, లేక నుండె నని యపుటనే యుద్దేశించి ననవలె. ఇందలిఅందు,కి,కు,చువర్ణకాంతములు ద్రు.ప్ర.లే యపుట యితరలక్షణగ్రంథములనుబట్టి స్పష్టము. తదనుగుణముగాఁ గవర్ణకాంతము ద్రు.ప్ర. కావలె. అది సరి గా దనుట ప్రౌఢ.యభిప్రాయము. లేక కళయే లే కుండె, లేక యుండె నని యపు. లేక నుండె నన్నది విశేషార్థమున ద్రుతము చేరుట నేర్పడినది. అది విశేషస్థలము. అట్లు ద్రుతము చేరుపక్షమున లేక నుండె ననియె కాని లేకన్ + ఉండె లే కుండె నని కాదు.

తె.వ్యా.వి.పివరణమునుబట్టి ద్రుతాంతము ద్రుతోపజీవి యొక్కటియ యవుచున్నది. (కాఁబోలును అనుద్రు.ప్ర.ను దద్ధిన్నముగాఁ జూపు పెట్టును ప్రమాదమె.) ప్రౌఢ. లేకను అన్నది ద్రుతాంత మనె. సముచ్చయ్యాద్యర్థకనుశబ్దాంతములె ద్రుతోపజీవు లని వజ్జులవారు నితరులవలెఁ బ్రౌఢవ్యాకర్త యెంచినచో నీట లేకను

ద్రుతాంత మనక వి.వి.నుండి ప్రసిద్ధ మైనద్రుతోపజీవి యనియే చెప్పనగును గదా. అనగా ద్రుతోపజీవు లన సముచ్చయద్యర్థకనుశబ్దాంతములె యని ప్రౌఢ.కూడ భావింపలే దన్నమాట. సంబంధ స్తిబ్బుబస్తాభ్యా మ్మునునునది యీనుశబ్దాంతముల యెడ సముచితముగా నన్వయింపకుంటుంజిట్టియుఁ బ్రౌఢ. యట్లు తలంపకుంట కాధారము గావచ్చును. ఇంతమాత్రమున తె.వ్యా.వి.పేర్కొన్నట్లుద్రుతాంతద్రుతో పజీవులను భిన్నము లనరాదు. అట్టిప్రత్యేకత యున్న ద్రుతాంతములను బేర్కొన్నప్రౌఢవ్యాకర్త ద్రుతోపజీవులను బ్రస్తావింపఁడా? అది చిం.లో(బాల.లో) ననుక్తాంశమే కదా. వి.వి.నుండి పెక్కంశములు సంగ్రహించినప్రౌఢ. ద్రుతోపజీవులను బేర్కొనమి దానిని సంగ్రహింపవలసివయవనరము లే దనియు ననగా ద్రుతోపజీవినంజ్ఞవలనఁ బ్రయోజనము లే దనియు బాల.వలెనే తలచె నన్నమాట.

ఏ మైనను ద్రుతప్రకృతికము ద్రుతోపజీవి కళ యని మూఁడే భేదము లుండె ననుట యొకచూర్గము. అందును ద్రుతోపజీవులస్వరూపమును వానిపై లక్షణ్యమును బ్రత్యేకముగా నిప్పటి కింకను గుర్తింపరాకున్నది. అనగాఁ బ్రయోజనము గానరాదు. ఈఅపొంతరసంజ్ఞాకల్పనము గౌరవమే (తె.వ్యా.వి.371)కానఁ ప్రియోజనవంతము కాకుండుటచేతనే సూరికి ముందు చిం.యును ద్రుతోపజీవులను బేర్కొనక ద్వి. ప్రి.లు కళలు ననురీతిగా రెండుగానే తెలుఁగుపదములను విభజించుట జరిగినది. అయ్యది యుక్తమే.

లేకను ద్రుతాంతమే కాని ద్వి.ప్రి. యని బ్రమయరా దనుప్రౌఢ.వచనము సముచ్చయద్యర్థకనుశబ్దాంతములు ద్రుతోపజీవు లనువజ్ఞులవారినిర్ణయమునకుఁ గొంతవఱ కాధార మయ్యెడునవకాళ మున్నది. అంతకుముం దుద్ద్యోతినీవివరణము నను నీప్రౌఢవ్యాకర్తృవచనములప్రభావము పొడఁగట్టుట స్పష్టమే.

అయ్యది వ్యా.సం.స.లో స్పష్ట మైనస్వరూపము నందియుండవచ్చును. ప్రౌఢ.కుఁం దె వ్వురును ద్రుతోపజీవుల కిట్టియర్థమును నిర్ణయించినట్లు గానరాదు.

ప్రొడ. యేని నర్థవిశేషమునం దైననుశబ్దము మంతమందుఁ గలయవియే ద్రుతోపజీవు లని యభిప్రాయపడియున్నట్లు నిర్ణయింప నాదరువు లేదు. వి.వి.వచ నమున కాతఁ డట్టియర్థము గల దని యెఱింగినఁ బ్రస్తుతస్థలమున లేకను ఇత్యాదులు ద్రుతాంతము లని సామాన్యముగా నిర్దేశింపక ద్రుతోపజీవు లనియే చెప్పి డివాఁ డనవచ్చు. (దాని నెఱుంగమి యనుసూరిలోపమును స్పష్టము చేసినవ్రయోజనము సిద్ధించుట కే నట్లు చేసెడివాఁ డనవచ్చు.) అట్లు పేర్కొనమింజేసి ప్రొడ వ్యాకర్తకు నట్టియభిప్రాయము ద్రుతోపజీవిశబ్దమునెడల లే దని నిర్ణయింపవచ్చు. కాఁగా దీనిని ప్రొడ. ఆధారముగా వజ్రులవారే యాహించి యుండు రననగు. అది సరిగా లే దని స్పష్టమే.

ఇంక నిట్లవ్యయాత్మకనుశబ్ద మంతమందుఁగలవి ద్రుతాంతములో ద్రుతోపజీవులో యని వేఱు చేయఁబడఁగా మిగిలినద్రుతాంతములను గూడఁబేటికశబ్దావయవద్రుతము కలవి. ప్రత్యయాగమములుగ నైన వని విభజించినది. అయ్యది లాక్షణీకులమతమే కా దనుట స్పష్టము.

ఇంకఁ జివర నున్నద్రుతము శబ్దగరమా? ప్రత్యయమా? అగమమా? అవ్యయమా? అనురీతివివక్షవలనఁ జరిత్ర కే మేని బ్రయోజన ముండు నేమో. శబ్దశాస్త్రమున కేమియు లేదు. ద్రుతప్రకృతికముసంజ్ఞ వ్యుత్పత్తితోఁబని లేదు. అందుకే ద్రుతాంతము లైనపదములు ద్రుతప్రకృతికము లని చిం.సారమును సూరి సూత్రించు టెంతయు సుచితముగా నున్నది.

ద్రుతప్రకృతికములు-ద్రుతము

అవాంతరభేద మెది యేని సంగీకరించినను సంగీకరింపకున్నను ద్రుత మంత మందుఁ గలశబ్దము లన్నియు ద్రు ప్ర. లగు నని గుర్తింపకతప్పదు. ఇట్లు ద్రు. ప్ర.త్వమునకు మూల మైన (ద్రుతాంత)తుదిద్రుత మెట్లు గలుగునో పరిశీలింపఁ దగియున్నది.

కశేతరము లగునాయయిపదములు ద్రు.ప్ర.లనుచో నవ్యానిద్రుతమును బ్ర త్యేకముగా నెల్ల యెడలఁ జిం. విధించియుండలేదు. సూరి ప్రత్యయాదులుగా నుద్రు తమును బ్రత్యేకముగా నెల్ల యెడలఁ జెప్పెను. చింతామణిని వ్యాఖ్యానించుచో బా.స రాముని రాము రామునికి ఇత్యాదిగాఁ గొన్నియెడలఁ జివర ద్రుతము లేకుండఁగనే చూపెను. కాని కంఠేన్యారాదా దేః అనుసూత్రమునొద్ద కంఠప్రత్యయమును ద్రు తాంతముగా నుదాహరించెను. అనాదిపు సూత్రమునొద్ద ద్రుతప్రకృతికము గనుక నకారము నిల్చినది యనెను. మఱి యాద్రుత మెట్లు చేరినదో చెప్పలేదు.

ఒకానొకచో నాయావిభక్త్యంతముల నుదాహరించు చప్పకవి అతివతోడను మున్నగురీతిగ ద్రుతమును ను(ని)స్వరూపముతోఁ జూపియున్నాఁడు. కాని విభక్త్యం తములప్రక్రియను నిరూపించుప్రకరణ మప్పకవీయమునందు లేకుండుటచే (ఇట నా ద్యుత మెట్లు చేరినదో నిరూపింపవలసినయవసరము లేకుండుటచేతను) నాచివరిద్యుత మేకాత్తమువలన వచ్చి చేరినదో స్పష్టము చేయబడలేదు. అహో. అమ్మునకు నివర్ణము వచ్చు నన్నస్థలమున రామునిన్ అనురీతిగా నివర్ణకముపై ద్యుతమును గూడఁ జూ పెను. ఇట్లే యితరస్థలములందును. అయిన నహో.యును జివర ద్యుతమును జూపెనే కాని యెట్లు వచ్చినదో పేర్కొనలేదు.

ద్యు.ప్ర.లకుఁ జివర ద్యుత ముండు నని యే స్ఫుర్త్యనుజీవితద్యుతాః అను దానిచే స్పష్టము. కాని యది యెట్లు గు నన్నది మాత్రము చిం.వి.వి.లలో నస్పష్టము.

వజ్జులవారు సీతను అనుద్వితీయాంతము కళాభిన్నము గావున అన్యే దుగ్రతప్రకృతయ యనుదానిచొప్పున దుగ్రతప్రకృతికము కావలయుటంబట్టి యీసూత్రముచేతనే దానితుదిని బొల్లునకారముచేసి (ప్ర్యా.సం.స శీర్ష)ననిరి. ఇట్లే దుగ్ర.ప్ర.లన్నింటికిదుగ్రత మన్యే దుగ్రతప్రకృతయ యనులక్షణముచేతనే యపు నని వివరించియున్నారు. నిజమునకు దుగ్రతమును బ్రత్యేకముగా విధింపనిస్థలములందుఁ జిం.తో సీసూత్రముకంటె నిం కొకయాధారము లే దాదుగ్రతమును సాధించుటకు. దుగ్ర.ప్ర. లన్నింటికి సాధారణముగ నన్యే యని దుగ్రతము చేరు నన్నఁ బై రీతిని గొన్నియెడల బ్రయోజనమును గొన్నియెడల నిబ్బందియును గలదు.

సుబంతములయెడ నాయావిభక్తులుమాత్రమే చిం. పేర్కొన్నది. రామునిచేత రామునికొఱకు అనురీతిగామాత్రమే సాధింపఁజుటచే నన్యే యని ద్రుతము చేయక తీరదు. లేనిచో రామునిచేతన్ ఇత్యాదులు చిం. చే నసాధ్యముల యనవలె. ఇట్లే క్రియాపదములలో భూతతద్ధర్మాద్యర్థకప్రథమపురుషైకవచనాంతరూపములయెడను జిం. తర్వచనలోపమునుమాత్రమే విధించినది. ఘటించె, ఘటించు అనురీతిగ మాత్రమే యట రూపము లగును. వానిచివరిద్రుతమును సాధించుట యీమార్గమునకుఁ బ్రయోజనము. (లేక ఘటంపఁగలఁ దిత్వాదువలెనే పునరాగమఃక్రియాణా మ్మని యిటఁ గూడ ద్రుతము చేసినఁ దప్పు గాకపోవచ్చును.) కాగా ద్రు.ప్ర.లచివర ద్రుతము సాధింపఁజుట యొకటి ప్రయోజనము.

కాని దీనివలన ననర్థము నేర్పడియున్నది. చిం. ఉత్తమపురుషైకవచనముగా నువర్ణమును బేర్కొన్నది, 'ఉత్వయుతో వనకారో స్యాతా మధ్యమోత్తమైకవచనానామ్-ఘటించును భూతాదుతాం పరేషా మిత్-ఘటించితిని. తిజ్మధ్యాదీ తరము లగునీయుత్తమపురుషైకవచనాంతములు ద్రు.ప్ర.లే కావున 'నన్యే' యని చివర నిం కొకద్రుతము చేరకతప్పదు. అట్టియెడల ఓడుడునున్, కొలిచితినిన్ అనురీతిఁ గావలసియున్నది. వజ్జులవారు తమప్రణాళిక కనుగుణముగ నిట్టిరూపములే చిం. సాధించుచున్నట్లు స్పష్టము చేసిరికూడ. కాని యిట్లు సాధార

జముగ సాధింపఁగోడినయీరూపములు భాషయందు మిక్కిలియసాధారణముగ మాత్రమే యున్నవి. అంటిని నిండఱ కనురీతివి (అవియునుం గాకేత్యాదులకంటె గూడ) విరళములు. ఇట్టివి విరళముగ మాత్రమే యుండు నని వజ్రులవారును స్పష్టము చేసిరి. (వ్యా.సం.స. 283) బుటి యంటినిన్ అనురీతిరూపములు సాధారణము లను పెట్టు?.

ఇది యిట్లుండ స్వరపరకతలో నిం కొకయిచ్చుంది గలదు. నిత్య మనుత్తమపురుషక్రియాస్విత యన్నసూత్రమున నేఱుచేయఁగోడినయుత్తమపురుషక్రియల నహో.వలె వజ్రులవారును గిమాదులలోఁ బఠించిరి. (వ్యా.సం.స. 283) అప్పుడు సంధి ప్రాయికముగనె యవును గాఁబట్టి అంటిని నిండఱ కనురీతినంధిరానిరూపములు విరళములుగా నుండుట సరిపడుచునే యున్నది. కాని వజ్రులవారివివరణమున వైరుధ్యము గలదు. మామిత్వముచేతనే తదాదులసంధియు సిద్ధింప వీలుండఁగా తద్య త్తనుసూత్రము స్పష్టతకే యన్నయహో.యథిప్రాయమును దిరస్కరించుచు వజ్రులవారు తదాదులకు వైకల్పికమును గిమాదులకుఁ బ్రాయికము నని భేదమును స్పష్టము చేసిరి అయ్యును వీ రిచట “ఉత్తమపురుషక్రియలు కిమాదులలోనివి గావున వానికి సంధి వైకల్పిక(283)మనిరి. దీనివలనఁ దదాదులసంధితోఁ గిమాదులసంధి కింతకుముందు చెప్పినభేదము తొలఁగి యహో.యథిప్రాయము సమంజస మని స్పష్టము కాఁగా నహోయథిప్రాయమును వజ్రులవారు విమర్శించినతీరు సముచితము గాదని వాడివల్కులవలననే విడిత మగుచున్నది. ఉత్తమపురుషక్రియేకారమునకు సంధి వైకల్పిక మన్నవీరు మఱల నిట సట్టియెడల సంధి రానిరూపములు విరళము లనుట విరుద్ధము. ఉత్తమపురుషబహువచనస్థలమాలయందు సంధి వైకల్పిక మనకతప్పదు. కొలిదితినిన్ అనురీతిగనె యుత్తమపురుషైక వచనరూపములను స్వీకరించుచో నట సంధి ప్రాయిత మనకతప్పదు. నిజమున కహోబలుని విమర్శించుటకయి తదాదిసంధిని గిమాదిసంధికిని వజ్రులవారుచూపిన భేదము చివరివఱకు నిర్వహించియున్నయెడల ననఁగాఁదగ్విరుద్ధముగాఁ జేర్కొనకున్న వారు చూపినభేదము సనుసరించి యుత్తమపురుషబహువచనాంతములు

దాదులలోను నేకవచనాంతములు కిమాదులలోను జేయ నని చెప్పకొనియుండెడివారే యనవచ్చును. అట్లే చెప్పవలసియున్నది కూడ. అయిన వి.వి. ప్రథమే చోత్తమే చైవ క్రియేతో వా భవేచ్ఛ్యుతిః అని సామాన్యముగనె వాళ్లబ్ధముతోనె విధించుట వజ్జులవారు వికల్ప మని వివరించుట కొకకారణ మయియుండవచ్చును.

అయిన నిట కొలిచితిన్ అనురూప ముండును. కొలిచితినిన్ అనునదే సంది సందర్భమున గ్రహింపవలె ననియు కొలిచితిన్ అనురూపము గ్రహింపరా దనియు వజ్జులవారు నిరాధారముగా నియమింపవలసినయవసర మేర్పడుటయును గొలిచితినిన్ అనురూపము నేర్పఁజూచితేతనె గల్గిన దని గుర్తింపవచ్చును. ప్రాయికవైకల్పికము లనుచో స్వవచోవ్యాఘాత మేర్పడుటయు నిందువలననే. చూ. ద్రు. కా. ద్రుత పూర్వస్వరసంది)

ఇట్లే చేయుదునున్ + అని చేయుదు నని యనురీతిస్థలములును సహజములు గావు. వజ్జులవారు చెప్పినట్లుగాఁ బ్రత్యయోకార మైన దని న స్యా త్తనుసూత్రముచే సందినిషేధము లేక యనుత యని సంది నిత్యముగనె యపు ననవలె. అయ్యును న స్యా త్తనుచో చేయుదున్ అనునదిమాత్రము గ్రహింపకతప్ప దనియు ద్రుతివర్ణకౌ క్రమాత్ స్తః అని చెప్పఁబడినదుప్రత్యయోకారమునకుమాత్రము సంది నిషేధము తప్ప దనియుఁ జెప్పట సక్రమ మనఁగలమా?

వి.వి. ప్రథమశ్చోత్తమశ్చైవ యనుకారికచే ను త్తమపురుషైకవచనమునందును సందినిషేధము చెప్పినది. వి.వి.కర్తృమతమునను జేయుదునున్ అనునదే సాధారణముగ నగురూప మయిన నందలియుకారమునకే సంది నిషిద్ధము గావలె. చేయుదు ననియె ననురూప మెట్లు? చేయుదున్ + అనియె ననుచోఁ జేయుదు ననియె నని యపు. అయిన నట్టిరూప మె ధ్లేని సాదువె యగుచుండ సందినిషేధ మేల; చేయు దనియె నని కాకుండుటకన్న చేయుదునున్-చేయుదున్ అని చూపినట్లే చేయుదున్ చేయుదు + అనియె నన్నఁ జేయు దనియె ననురూపము వజ్జులవారిప్రక్రియామార్గముతోఁ దప్పదు గదా.

ఇట్టినువర్ణమునందలియత్వమునకే భూతాదుతాం పరేషా మి త్తని యిత్వము రాగా కొలిచితిని(న్) అనురీతిరూపము లవును. అట్టియెడ (న స్యాత్తనుచో) ప్రథమశ్చోత్తమశ్చైవ యనుచో కొలుచుదున్ అన్నదిమాత్రమే గ్రహింపవలె ననియు (గిమాదులలో) ప్రథమేచోత్తమే చైవ యనుచో కొలిచితినిన్ అన్నదిమాత్రమే గ్రహింపవలె ననియుఁ జెప్పట సక్రమము గా దనకతప్పదు.

ప్రథమపురుషైకవచనస్థలమున కొలుచున్ కొలిచెన్ అని యుండు ననియు నుత్తమపురుషైకవచనమందుఁ గొలుచునున్ గొలిచితినిన్ అనురీతిగా నుండు ననియుఁ గల్పించినభేదమునకుఁ బ్రయోజన మేమి? ఇదేపద్ధతితో చేయుచున్నానున్, చేయఁగలనున్ అనురీతివర్తమానభవిష్యదర్థములందు రూపము లేర్పడుఁ గదా. అట్టి వున్నవా? ఉత్తమపురుషైకవచనస్థలమున భూతతద్ధర్మార్థములందుమాత్రమే నువర్ణకముపై ద్రుతము చేరు ననియు భవిష్యదర్థకాదిస్థలముల నట్లు ద్రుతము చేరదనియుఁ జెప్ప వీలున్నదా? ఉత్తమపురుషైకవచనము లెల్ల యర్థములందును ద్రు.ప్ర.లే గదా. కాఁగా ఉత్తమపురుషైకవచనము (నిను)పై నిం కొకద్రుతము చేరు ననుట యనర్థమే యనకతప్పదు.

ఇట్టిసందర్భమున నప్ప.యథిప్రాయ ముచితముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. 'కూర్చి విడచి ద్వితీయఁ బలుకునవి మూడు (ని,ను,ల)నవతలివిభక్తి దెలుపువాక్యములు నాల్గు (చే,చేత,చోడ,తో) వలనఁ గంటె లోపల ననువచనములును బది విభక్తులలో ద్రుతప్రకృతు లయ్యె (అప్ప.9-10)అనుటంబట్టి ని,ను,ల,చేత,చే మొ॥ ద్రు.ప్ర.లని తేలినది. ఇట్లు సుటచేత ల,చేత మొ॥వానిపై ద్రుతము చేరినట్లుగనే (అన్యేయనుసూత్రముచేతనే యనుకొందము. వీనిపై నె ధ్లే ద్రుతము చేరనిదే ద్రు.ప్ర.లగుట యసంభవము గదా. రాములను మొ॥)ద్వితీయ లై న-ని,ను అనువానిపైఁ గూడ ద్రుతము చేసినా? అహో, వజ్జులవారు నట్లు భావించిరి. కాని యప్ప.యవికారగతే లస్మి న్ననుసూత్రమును వివరించి 'సమదవిరాదుని జావ మొత్తి, నగరమునకు మహిజాతను గొనివచ్చె (అప్ప.9-14)నని ద్వితీయతో నినులనే ద్రుతములుగాఁ జూపెను. పైపరుషములు సరళములే యగు.బిందువు రానియెడల ద్రుత

నున్న యందు ననుట కివి లక్ష్యములు. అనఁగా నిందలిద్రుతము బిందువికార మందక స్వత్వముతో నున్నది. విరాధుని జావ మొత్తై మహిజాతను గొనివచ్చె ననులక్ష్యములనుబట్టి నినులే ద్రుతము లన్నమాటయే. ఇట బింద్వాదివికారములు లేమి చెప్పబడుటంజేసి యీనినులపై ఖండబిందువుండు నని యాహించుటకును వీలు లేదు. అందు మహిజాతను గొనివచ్చె ననునది ప్రాసఘటితము నై యుండుటచే వజ్రుల వారు నిద్దానిని బ్రబలముగా స్వీకరించిరి. కాఁగా నీలక్ష్యము లప్ప. మతమున ద్రుతము స్వరసహితమై యని నిరూపించుటతోపాటు ద్వితీయయందుఁ బ్రత్యయము లైన నినువర్ణములే ద్రుతము లని స్పష్టము చేయుచున్నవి. పంపునను, అతివతోడను మొదలగునితరస్థలముల ననుసరించి యిచటినినులు ద్వితీయావిభక్తులే యని (లుక్కు స్యాత్తనుటచే ద్వితీయాప్రత్యయము లోపింపఁగా దానిపై నుండి మిగిలినద్రుతము గా దనియు) స్పష్టముగా గుర్తింపవచ్చును. దీనింబట్టి ద్వితీయ లై ననినులే ద్రుతము లనిమాత్రమే కాక వానిపై నిం కొకద్రుతము వచ్చి చేర దని యప్ప. భావించె ననవలయునే కద. అహోబలాదులవలె నస్పృకవియు నినులపై ని ద్రుతము చేయ ననియే యెంచిసఁ బై లక్ష్యస్థలములందు నినులపై ద్రుతమునకు వచ్చెడుఖండానుస్వార మే నుండవలె. అట్లనుస్వార మున్న దన్న నవి యవికారగతే యను ప్రస్తుతలక్షణమునకు లక్ష్యములే కాకుండఁబోవును. మిగిలినయచ్చోటిలక్ష్యముల ననుసరించియు నిట నినులు విభక్తులే కాని నినులు లోపింపఁగా మిగిలినయాగమ ద్రుతములు గా వనుట స్పష్టమే. అస లప్పకపీయచిం.లో నష్టాపము చెప్పబడి యున్న దని యాగ్రంథభాగము లభ్యము గామి నిర్ణయింపరాకున్నది.

అయిన విభక్తులలో నీపదియు ద్రు.ప్ర. లగు నన్నయప్ప. ల, చేతప్రభృతులపై ద్రుతమును ప్రత్యేకముగాఁ జేసియు నినులపై న స్థల చేయలేదు:

ఇట్టిస్థితి స్థలాంతరమునను నప్ప.లోఁ గలదు. “గరుడధ్వజ ప్రథమోత్తమపురుషైకవచనము లెల్ల భూతార్థమునన్, ధర నగును ద్రుతప్రకృతులు భరియించె నుపేంద్రుఁ డేను బ్రదికితి ననఁగన్. (౪-౪౩) వజ్రులవారిమతము ననుసరించి యిచ్చుటను ను (ని) వర్ణకముపై నన్యే- యని ద్రుతము చేరవలె. కొలిచితినిన్,

అంటినిన్ అనురీతిగా నిట బ్రదికితినిన్ అని కావలె. బ్రదికితినిన్ + అనగెన్ అనునది బ్రదికితి ననగెన్ అని యవు తెట్లు? వజ్ర లవారు కొలిచితినిన్ + అభిజను కొలిచితి నభిజ ననునదే సంధి యైనరూప మని చెప్పిరి. అవద్దతినిబట్టి చూడ నిట బ్రదికితి ననగెన్ అనునప్ప.లక్ష్యమును సంధి జరిగిన స్థలమే యవును. కాని యప్ప. యివి ద్రు.ప్ర.లు గాన సంధి లే దనునభిప్రాయముతో నీవాని నుదాహరించెను. భరియించె నుపేంద్రుఁ డన్నది యెట్లు సంధి రానిరూపమో బ్రదికితి ననగె నను నదియు నట్లే సంధి రానిరూప మని యప్ప.యభిప్రాయము స్పష్టమే. సంధి రానిపక్షమున వజ్ర లవారిసమన్వయము ననుసరించి అంటిని నిందఱ కనురీతిగా బ్రదికితిని ననగెన్ అనియే కావలసియుండును. అయిన వజ్ర లవా రసహజము గనె యైనను కొలిచితిన్ + అభిజ అనురీతిస్థలమును గూడ సాధించిరి. తదను గుణముగ నిట బ్రదికితిన్ + అనగెన్ అని యుంచిన బ్రదికితి ననగె అనునది సంధి రానిరూపమే యగును. అయిన వజ్ర లవారిమతమునఁ గొలిచితి వభిజ నను నది యొకపక్షమున (ప్రాయిక) సంధిజరిగినస్థలము కాఁగా నిం కొకపక్షమున సంధియే లేని స్థలము. ఒకేరూపము సంధి యైనందులకుఁ గానందులకు లక్ష్య మగు చుండఁగాఁదదనుసారముగా నిష్టయము చేయు తెట్లు గుడుచును? ఏ మైనను సంధి లే దన్నయప్ప.మతమునుబట్టి బ్రదికితినిన్ అని యుండ రనుట నిశ్చయము. అట్లుండు ననుకొన్న నప్పకవియు వజ్ర లవారివలెఁ బ్రాయికసంధిని జెప్పవలెఁ గాని సంధి లే దనుట కుదురదు. ఇంక నీయవి ద్రు.ప్ర.లు గావున సంధి లే దని సామాన్యముగా నిర్ణయించుటయు నప్ప.లో గమనార్హము. అప్ప.స్వరసంధిసిద్ధాంతము ననుస రించియు ద్రుతవరకస్వరసంధి యప్ప.మతము గాదని స్పష్టము. (చూ.ద్రు.కా. ద్రుతపూర్వస్వరసంధి) అప్ప. సిద్ధాంతముననుసరించి యిట నాతఁడు సంధిని జెప్పఁదలచిన నుత్తమైకవచనము (భూతార్థమున?) వికల్పముగా ద్రు.ప్ర. యగు ననియుండెడివాడు. కాఁగా నప్ప.మతమున నుత్తమైకవచనము లగునినులపై ద్రుతము చేరదు.

అప్పు. స్థలాంతరమున “వదలక తద్ధర్మములను బొదలెడు ప్రథమోత్తమాఖ్య పురుషైకవచఃపదములు ద్రుతప్రకృతు లగు బదరును నశః ధోర్తు నేను బలుమటు ననఁగన్ (1-75) ఓర్తు నేను అనుచో ఓర్తును + ఏను అనియె భావించె. అనఁగా ఓర్తునున్ అని యుత్తమపురుషనువర్ణకముపై ద్రుతము చేరమినే నిరూపించె. కాని ప్రథమైకవచనము ద్రుతాంత మవుటంజేసి సంది రాకుంటును నిరూపించుటకయి పదరును నశః డని చూపె. ఇయ్యది యంటిని నిందలు కనుదానివలెఁ గన్పించి నను విశేషస్థలమె కాని వజ్జులవారియభిప్రాయమునకు సాధకము గాదు. ఇది తద్ధర్మార్థకప్రథమపురుషైకవచనము. ప్రథమైకవచనలోప స్తద్ధర్మాతీతయోః క్రియాణాం స్యా త్తని చిం. ప్రథమైకవచనమునకు లోపము చెప్పినదే కాని సువర్ణమును విధింపలేదు. కావున విహిత మగుసువర్ణముపై ద్రుతము చేయుట యనుప్రసక్తి లేదు. ఇంక నప్ప.చిం.లోఁ బ్రథమైకవచనలోపము గాక సువర్ణమే విధింపఁబడిన దేమో యని యనుమానింపవచ్చు నాచిం.భాగ మిప్ప.లో లభ్యము గాలేదు గనుక, కాని యట్టియెడలఁ దద్ధర్మార్థముతోపాటు భూతార్థమునందును బ్రథమైకవచనలోప ము గాక సువర్ణక మయి దానివయి ద్రుతము చేరవలయును గదా. ఇంతకుమున్ను భరియించె నుపేంద్రుఁ డనుస్థలమున భరియించెను నుపేంద్రుం డని యీవలదా? తద్ధర్మప్రథమైకవచనస్థలమందే ప్రథమైకవచనలోపము గాక సువర్ణము చెప్పఁబడె ననియు భూతార్థమునం బ్రథమైకవచనలోపమె చెప్పఁబడె ననియుఁ నూహించుట సక్రమము గాదు గదా. ఇంతకును బా.స.చిం. ననుసరించి న.వర్ణకము చెప్పఁబడిన దని నిర్ణయింపఁదగినచోట నాను(ని)వర్ణముపై నప్ప.ద్రుత మీలేదు. అప్ప.చిం.లో సుత్తమైకవచనలోప మెల్లెడలఁజెప్పఁబడె ననవలెనా? మైనను నిర్మూలక మగుచర్య యెట్టిసిద్ధాంతమును గాని నిశ్చయపఱువఁజాలదు. కాఁగాఁ దై విషయము ననుసరించి పదరునునతఁడనుప్రస్తుతస్థలముననే యప్ప.కవి యొకపేజ బదరు నతం డనియె ప్రయోగించియుండె నేమో యనియైన ననుమానింపఁదగుఁగాని బ్రదికితి ననఁగన్ అనుచో బ్రదికితిని ననన్ అని ప్రయోగించె నేమో యని యనుమానించుటకు నవకాశము లే దని గుర్తింపఁదగును. ఇచ్చటఁ-ఓర్తునేను అనుస్థలమున ఓర్తును నే నని యుండు నని యూహించుట కుదురగు గదా. గణభంగ మగు. కాఁగాఁ బ్రథ

మైకవచనము ద్రు.ప్ర. యగు నన్నయప్ప. పదరుసు అనునదే ప్రథమైకవచనాంతముగా ద్రుతాంతముగాఁ జివరనువర్ణము ద్రుతముగాఁ దెంచె ననుట సక్రమము.

మొత్తముపై నప్ప. ద్వితీయావిభక్తు ల గునిగులపైని నుత్తమైకవచనము లగునిగులపైని ను తొకద్రుతమును జేర్పలేదు. అదియే ద్రుతము లగు నని తలచె నని స్పష్టము. కాని ల,చేత మొదలగువానిపై ద్రుతము చేర్చెను. లభ్య మగుచున్నదా.స.చిం. ననుసరించి యిట నప్ప.మితము గుర్తింపవలె. ని,నుప్రభృతులు ద్రు.ప్ర. లని లవర్ణములపైమాత్రమే ద్రుతమును జేసి నిగులపై నట్లు చేయక యానిగులచేతనే యాశబ్దములు ద్రు.ప్ర. లవుటను స్పష్టము చేయుటనుబట్టి యప్ప కవిసత మిట్లు తెలియఁగనియున్నది. ద్రు.ప్ర.లుగాఁ జెప్పబడినపదములలో నేవానిఁ దుదిని (ని)నువర్ణములు ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁ దినవో యాశబ్దము లానిగులచేతనే ద్రు.ప్ర. లవును. అట్లు విహిత మైననిగువర్ణములపై ద్రుతము విశేషముగాఁ జేరదు. అనినచే ద్రుతములు గాఁబట్టి మిటల ద్రుతము చేర్పవలసినయః స్రము లేకపోవుటచేతఁ గావచ్చును. ద్రు.ప్ర.లుగాఁ జెప్పబడినపదములలోఁ జివర ను(ని) వర్ణము చెప్పఁబడనిసందర్భములందే యట ద్రుతమును జేర్చుకొనవలెను. లేకున్న నాశబ్దమునకు ద్రుతాంతలే స్థింపమి ద్రు.ప్ర.త్యము గలుగదు గదా. ద్రుతము చేయుటకు నే తొకయాధారము లేమి నన్నే ద్రుతప్రకృతియే లగుననానిచేతనే యపు ననుకొనుట యొప్పును. ద్వితీయాయందు నుత్తమైకవచనస్థలమునను ద్రుతము (నిగులు) విధింపఁబడుటచే నట ద్రుతముపయి ద్రుతము చేరలేదు. ల,చేత మున్నగుస్థలములలో నట్లు ద్వితీయ [నిగులు] సాధింపఁబడలేదు గావున నట నన్నే యని ద్వితీయము చేరినది.

అయిప్పకవిసిద్ధాంత ము తిలగతిగాఁ దెన్నవలసినదే. దుర్గి.ప్ర.లలోఁ గొన్నింటితే యన్నే లగు ద్వితీయము చేరుటయుఁ గొన్నింటిఁ జేరకుండుటయు విశేషము. దా.స.చిం.కంటె దుక్కిరిలిని మైనస్వరూపం లోఁగానవచ్చు నప్ప.చిం.లో నిటఁ గూడ భేదము గల దేమో. ల,చేతాదులపై ద్వితీయ విశేషముగా విహితమైన దేమో.

కాఁగాఁ జిం.యధిప్రాయ మిది యని దొరనియప్ప.చిం.చే నిట్లయింపరాకున్నది. కాని చిం. న ట్లుంచి యప్ప.యధిప్రాయమునుమాత్రము గుర్తించుచో వజ్జులవారు సాధించు- చేసితినిన్, చేయుదునున్ రామునిన్ అనురీతిరూపము లాతనికి నమ్మతములు గా వని నిశ్చయింపవచ్చు. (రామునిని అనునొండుస్థానమునఁ దప్ప) సూరిమీలమె యప్ప.మతము నని స్పష్టము. అయప్ప.మతము ను బా.స.చిం కనుగుణముగా సమన్వయించి చూచినఁ దై ని బేర్కొన్నసిద్ధాంత మేర్పడు.

పైయప్ప.యధిప్రాయమునె కొంతవఱకు నహో. కూడ ననుసరించె నని తోచుచున్నది. భూతతద్ధర్మార్థకప్రథమపురుషైకవచనస్థలమున ఘటించె నితఁడని ద్రుత మాగమము చేసెచూపినయితఁడు ఉత్వయుతవనకారా స్యాతా మ్మను సూత్రమునొద్ద చేయఁగలను చేయుదును అని మాత్రమె యుదాహరించుటలో నీ (ని) నులపై ద్రుతము చేయకుంటయె గమనింపవచ్చు. కొలిచి తద్విజ్ఞ, తింటి నతిమిదురఫలము లనురీతిస్థలాంతరలక్ష్యములనుబట్టియుఁ దైయప్ప.యధిప్రాయ మహో. యనుసరించినట్లు స్పష్ట మగు. కాని యహో.ద్వితీయయందలినినులపైని ద్రుతస్థితి స్పష్టము చేసియున్నాఁడు. అం దొకదైలక్షణ్యము గమనింపవచ్చు.

చిం.కర్త ద్రు.ప్ర.లద్రుతము ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁదలఁపనియొప్పు దెల్లెడల మానక కొన్నియెడలఁ జెప్పుటయుఁ గొన్నియెడల మానుటయు నేల? దీనివలనఁ గ్రమత పోవును గదా యనిపించు. చివరిద్రుతమును విధించినచోట నుబంతములయెడ ద్వితీయైకవచనాంతము లొక్కఁడె గానవచ్చు. ఇది మిక్కిలి విలక్షణము నైయుంట గమనార్హము.

నిరమోచుహతాం లుక్చ స్యా త్తనుసూత్రము నివర్ణకముతోపాటు ద్వితీయైకవచనలోపమును గూడఁ జెప్పుచున్నది. దీనిని బా.స. రాము అని ద్రుతము లేకయె యుదాహరించెను. అవసానమున లోపించినదా? అష్టావపక్షమునను రాము అని ద్రుతాంతము గాకయె యుండు ననరాదు. కావున నమ్ము లోపించిన స్థితియందు (అన్యే యని) ద్రుతము చేర్చకతప్పదు. అట్టియెడల లోపాభావస్థి

తిలో ననగా నివర్ణక మయినపుడు దానిని బైన ద్రుత మనెడి యని చేరకతప్పు పెట్టు; అమ్ము లోపించినపుడే ద్రుతము చేరు నన్న నానక్షమున రామున్ (ని) అని యవు. నివర్ణక మగుచో ద్రుతము చేర దన్న రాముని(న్) అని యవు. అనగా నివర్ణ మయినను ద్వితీయైకవచనము లోపించినను రూప మొకరీతిగనే యవును. అపుడు నివర్ణమును విధించి దేని అష్టావధును జెప్పు దేని వ్యర్థము కాకతప్పదు. సూరి రామునిని అనురీతిగా ఉచితములద్వితీయైకవచనరూపమును సాధించుట గణనార్హము. దీనినింట్టి ద్వితీయైకవచనస్థలమున నది లోపించినను నివర్ణ మున్నను ద్రుతము చేరు ననవలె. కాని ద్వితీయయందును గాంధోకచో నిబ్బంది గలదు. అది గణనింతము.

శిం. హర్షిలనునయోభేద్ద్వితీయా రు అని నివర్ణములను రెండిటిని ప్రత్యేకముగా ద్వితీయావిభక్తులుగాఁ బరిగణించినది. నిరమో మహతా మ్యుని నివర్ణమును విధించినది. కాని నువర్ణ మునుమాత్రము చెప్పలేదు. సానందర్థమున నహో. మహత్తులకు నివర్ణకవిధానము ననుసరించి అమహద్భ్యః పరస్యామః స్థానే ను రిత్యాది ర్థ స్పీధ్యః (కవిశి. 318) అని సింహమును వనమును ఇత్యాది యని యుదాహరించె. ఇట సింహమును ఇత్యాదులందలిచివరినువర్ణము ద్వితీయావిభక్తియై. అయిన దీనిపైని (ననేక యని) ద్రుతము చేయవలె గదా. అహో. యితకు మున్నిటనే నివర్ణక మయిన సందర్భమున రామునిన్ కృష్ణునిన్ అనురీతిగా నివర్ణముపైని ద్రుతమును జూపియున్నాడు మఱి యట్టిదే మైన నువర్ణముపైని ద్రుత మేల చేరలేదో యాతఁడు పేర్కొనలేదా. నువర్ణమును ద్వితీయగాఁ జేర్కొనియున్నచిం. ననుసరించి యెచ్చట నే ద్వితీయలో సుప్రత్య యస్థితిని జూపవలసియేయున్నది. అట్టియెడ సింహమునున్ ఇత్యాదిగాఁ జూప వలసియున్నది. అపిదవ నహో. ప్రయోగాస్తు సర్వత్ర సువర్ణకస్య లుక్తేవ బహవః శ్రూయంతే యన్నాడు గనుక సింహమునున్ అని చూపె ననుటకు వీలున్నను నట్టిపాఠ మెందును గానరా దయ్యె. అట్లని ద్వితీయావిభక్తి లోపించిన రూప మందుమా? సింహమునున్ అని పొల్లును జూపక నువర్ణ మెట్లు చూపె:

ఇంకను ననుహత్తులకు నువ్వమ్మె యగు నని చెప్పి యువాహరించినసందర్భము గావున నమ్ము లోపించినరూప మీయఁడు. కావున నహో. సింహమునున్ ఆనురీతిగనె యుంచఁగా విదవఁ బ్రామానికముగనె సింహమును అనురీతి నిల్పుట జరిగినట్లదని కవిః.లయండు గుర్తించవలెను. ఏమైన నహో. నువ్వమ్మెల్లయెడలఁ దఱుచుగ లోపించియె వినిపించు ననుట గమనార్హము. ఇంక నాతఁడు అచార్య ప్రయోగేష్వపి బహుశో బగేవ శ్రూయతే యన్నఁ డట. సింహమునున్ అనురీతిరూపము లప్రసిద్ధము లనుట యథార్థము. సూరియు నిట్టిసందర్భములందు వనమును అనురీతిరూపములుబూర్జమె సాధించుటయు (దృతీయాదులకె నుగా గమము చెప్పటయు) స్పష్టమై. అయ్యది ప్రయోగానుగుణ మిపుటంజేసి సింహమునున్ అనురీతిరూపములను సాధారణములుగా సాధింపవలసినయవసరము లేదనకతప్పదు. అసాధారణముగఁ గన్పించుసింహమునున్ అనురీతివానిని అనియునున్ అనురీతిగా సాధించుకొనుట యుచితము గదా. ప్రత్యక్షముగాఁ జెప్పి యెల్లయెడలఁ దఱుచుగా లోపించు నన నేమి? అట నువ్వమ్మమ్మ ద్వితీయాదిభక్తియై ద్రుతమిచ్చి దానిపై ద్రుతము చేరమింజేసియె సింహమున్ (ను) అనురీతిగమాత్రము నన్నయదులకావ్యములందుఁ బ్రయోగములు వెలసియున్న వని గుర్తించుటయు ముచితము కాదా? సూరిమార్గ మిదియ.

అస నీనువ్వమ్మమ్మ లోపించు పెట్టు? వజ్జులవా? సీతనున్ సీతన్ అనురూపద్యయమును సాధాణముగనె పేర్కొనిరి. అహో. అదాపు నిత్యముగనె నువ్వమ్మమ్మ లోపించు నని యెంచె అయ్యమ్మను నుహతోఽమిస్తు నిర్లుక్ స్యాదన్యతస్త్వత్ర ముర్భవేత్ ఇదాదిభక్తిస్తు నిత్యం బగుదస్తాత్తు ర వా భవే త్తనువి.వి.వచనమునందలి వాశ్మియుచే సాధించెను. వజ్జులవా రీకారిత నింజుక మార్పు యర్థమున భేద మధికముగఁ జూపిరి. అయ్యది పరిశీలించుట ప్రస్తుతమై యైయున్నది.

వజ్జులవా రీకారిత కర్థము చేయుచు డునుంతము కారితదండలమహచ్ఛద్ధమునకు డునుంత మని చిం.లోవతె నర్థము చేసిరి.కాని చిం.లోను వి.వి.లోను మహత్తనుదానికి డునుంత మని యర్థము చేయుట విరుద్ధమని గ్రంథారతరమున గమనిం

ప(గలము.)ద్వితీయయైకవచనస్థానమున నివర్ణకతల్లోపము లగు ననిరి. ఇట తల్లో ప మనఁగా నవర్ణకలోప మని యర్థము. కాని యయ్యైకవ మని చెప్పరాదు. నివర్ణక మును లోపమును అయ్యునకు విధింపఁజూపినది గదా. మహతోఽమస్తు నిర్లుక్ స్యా త్తనుదానియాయర్థము నిరమో మహతాం యక్చ స్యా త్తనుచిం.లక్షణముచే నుక్త మ యినదే డుమంతేతరస్థలముల నయ్యునకు నుపర్ణక మగు నని యన్యతస్త్వత్ర ను ర్భవే త్తనుదానియర్థము. అహో.వివరణమునుబట్టి చిం.సూత్రమునోపై యాయర్థ ము సిద్ధించున చగుటఁ గాఁచినచందలవ్యాధ్యాప్తము ఉండాఁ జేసి వివరణప్రాయమె యనఁదగును.

ఇహాదిభ్యస్తు నిత్యం లు క్కని యి హో. చూచినపాఠమును పేరు నిత్యం లు క్కని మార్చి (ఇట్లు మార్పరా వని క.సం.క త్తప్రవృత్తిలకు వీ రట నట విమ ర్శించుట ను జవరాదుగ) ఇ.సం.ఉపర్ణాంతశ్చముకుంఠఁ జరచుగ నః-అనివర్ణము లోపము నగు ననిరి.

అహో. నివర్ణకలోపమును సాధించిన... ఉపంతాత్తు న వా భవే త్తనుదానికీ వీ రి ట్లర్థము చేసిరి. ఉపంతాత్తు-ఉపాంతాంతశ్చముకుంఠఁ జరచుగ నః-అనివర్ణము వా భవేత్-వికల్పముగా నగును. మహత్వంబింగోనించుచులకు డుజ్జహత్వదానం బా అనుచొప్పున డుమంతర్వాభావము పాక్షిక మగుటచేసి నివర్ణకము పాక్షికముగా నగు నని తాత్పర్యము. డుమంతర్వ్యవక్షమును నివర్ణకపాక్షికతయు డుమంతర్వాభా వవక్షమున అన్యతస్త్వత్ర ముర్భవే త్తనుచొప్పున నివర్ణకపాక్షికతయు సంభవించు నని భావ (వ్యా.సం.స. 489)మనిరి.

డుమంతత్వము పాక్షికమగుటచేసి నివర్ణకపాక్షికత యనఁగా డుమంతత్వ పక్షమున నివర్ణక మగుటయు డుమంతర్వాభావపక్షమున నివర్ణకాభావము నని య ర్థము గలుగు నేమో యని కఁబోలునుడుమంతత్వపక్షమున నివర్ణకము పాక్షిక మని వివరించిరి. అపుఁగాక. డుమంతర్వ్యవక్షమున నివర్ణకపాక్షికత నేఱుగాఁ జెప్ప నేలః మహతోఽమస్తు అనుమొదటివాక్యముచేతని డుమంతత్వపక్షమున నివర్ణకపాక్షికత సిద్ధించునేయున్నది కదా. మహతోః అనుదానికీ డుమంతము లని మూర్తమె యర్థము

చేసిరి గాని నిత్యమునుండును అని గాని యదంతేతరము లగుదుమంతము అని గాని చెప్పలేదు. చెప్ప రాదు గూడ. ప్రాతిపదిక మీ దైన నేమి? డుమంత మయినపుడు డుమంతతనుబట్టి పూర్వమె యీకారితేతనె నివర్తకశక్తిలోపములు సిద్ధించుచున్నవి. ఉదాత్తమున వా భవే త్తని మిఱలఁ జెప్పట వజ్రులవారియర్థవివరణమునుబట్టి వ్యర్థమే యనఁదగియున్నది.

డుమంతత్వాభావపక్షమున అన్యతస్త్వత్ర యనుదానిచేతనె నువర్తక మగు నని వారే చెప్పిరి. అనియు నంతకుమునుపె చెప్పఁబడినది. వారే యన్యతస్త్వత్ర యనుదాని కుదాహరించియుంట గనునార్హము. ఇంక నిట లక్ష్యములలో వదువునున్ వదువున్ అనునది యేల చేర్చిరో యర్థము గాదు. దీనిప్రకార ముదంతములకు నివర్తకము వికల్పముగా నగు నని వీ రింతకు ముం దీకారితాభాగమునకుఁ జేసినయర్థ మిట సమన్వితము గాదు. (డుమంతము గామి)వదువునిన్ అనురీతిని రూప ముండదు గదా. నివర్తకము పాక్షిక మనుచు నువర్తకలక్ష్య మిచ్చు యేల? పైఁగా నుదంతై త్తనుదానికి మహాత్పుంలింగోదంతముల కనక సామాన్యముగా నుకారాంతశబ్దముల కంటె ననుటచే దీరివివరణము ననుసరించి చేనుని చేనుపుని గోవుని రాజుని మొదలైనయనిష్టరూపములప్రసక్తియుఁ గల్గుచున్న దని గుర్తింపవలసియున్నది.

అస రిచ్చతీసః అనుదానిచే నివర్తక మని యర్థము చేయుట యొప్పునా? రిచ్చబ్దము నివర్తకమునే పరామర్శించుచో ఇదాభిప్రాయము నిత్య మ్యనువజ్రులవారిపాఠము ననుసరించి పూర్వవాక్యమునందలియాశబ్దముచేతచె యాయుకారము పైతము గ్రహింపఁబడునే కదా. అచ్చోటియాశబ్దముచే (ఇ) ఈబలు గ్రహింపఁబడినపుడు ఉకారమునకుపైతము నిత్యమె యవునపుడు నడుమ నున్నయుత్తవ మాదిశబ్దముచే నేద గ్రహింపఁబడదు. అట్టియెడ నుత్తమమాత్రము చేటు చేసి విశేషముగా నిత్య మేల చెప్పవలె? శంభునున్, శంభునిన్ అనురెండు రూపములకొఱకా? నురెండువిధములైనరూపములు భారతముందలిపూర్వార్థముచేతనె సంగ్రహింపఁబడుచున్న వని శుభ్యమె. ఇతఁబదంతములు డుమంతములైన గాకున్న నిదాభిధ్యః అని నివర్తమైనట్లుగా నిటఁ గూడ సుదంతములు డుమంతములైనను గాకున్నను నిత్యము వికల్ప

ముగా నగు నన్నఁ గొంతసార్థకము కాగల దేమో. కాని డుఁకుంతేతరముల కుదంతముల కేని నివర్ణక మగుట గలదా? ఉదంతాత్తు అనువానిచే నివర కమునె చెప్పఁదలచినపుడు ప్రయోగానుగుణముగా డుఁకుంతము లై నయుదంతములకే యని చెప్పవలసియుండును. అడుఁకుంతములకు నివర్ణము మహతోఽనున్తు అన్నది చెప్పచునే యున్నది. కాఁగా ఉదంతాత్తు న వా భవే త్తన్నది వ్యర్థమే యని నిర్ణయింపకతప్పదు.

ఇదాదిభ్యః అనుపూర్వస్థలమున హరినిన్ గిరినిన్ అనురీతిగా మహదమహత్తులు రెండును గ్రహింపఁబడుచున్నవి. కావునఁ దదనంతరము చెప్పినఉదంతాత్తు అనుచోఁ గూడఁ దదనుగుణముగా మహదమహత్తులు రెండును గ్రహింపఁబడుట యుక్తము. అందుకే వజ్రులవారు డుఁకుంతము లగును. కారాంతముల కని కాక సామాన్యముగా నుకారాంతముల కని యర్థము చేసి రేమో. కాని యట్టియొడ ననుహదుదంతములకును నివర్ణము దీనిచే సిద్ధ మయి వదువునిన్ చేనువునిన్ అనురీతిగా నవరూపముల కవకాశము తప్పదు.

కాఁగా వజ్రులవారు చేసినవివరణము సహజము గా దని యేని చెప్పవలెను. లేదా కాలిలో నీ భాగము వ్యర్థ మనవలసియుండును. వీ రహో. సమన్వయమును గూర్చి ప్రస్తావించలేదు. కాని వీరే చెప్పినట్లుగా వి.వి.కారికల కహో. గ్రంథమే మూలము. తద్భిన్న క గు పాఠమును జూపుట కాధార మేమియు వీరు చెప్పనేలేదు. ఇదాదిభ్యస్తు నిత్యం లుక్ అనియే కవిశి.లందుఁ గానవచ్చు. అహో. దీనిని వివరింపలేదు. క.మం.కర్త నిత్యం లుక్ అనుపాఠమునే వివరించియుండుట ననుసరించి (క.మం.౧౧) యహో.పాఠ మనియే యని గుర్తింపవచ్చు ను క.మం.లోఁ గొన్నిపాఠభేదము లున్నను దీని నహో.వివరింపకున్నను కవిశి.లలో నిత్య మ్మనుపాఠ ముంటచే నది యట్లు గ్రహింపఁదగును గదా. కవిశి.లో నేతద్వివరణమున శ్రీరాజేశ్వరశర్మగారు “ఉదంతాదులకు నివర్ణము నిత్యము. దానికి లోపము వచ్చు”(కవిశి.౩౪౭) నని పేర్కొనిరి. కాని నివర్ణము లోపించునపుడది నిత్య మగుట యెట్లు? వికల్ప మనఁదగుఁ గదా. మహర్షులొంగముల

యమ్మునకు నివర్తము పట్టుటయు లోపించుటయు గలదు గనా. అట నివర్తము నిత్య మనెనా? ఇట్లు నువ్వర్ణమును. ఇంక నిత్య మైనదానిచే నివర్తకము నిత్య మనుటయు నొప్పుట లేదు.

అహో. ఇచ్చోటితప్పుబట్టించే నువ్వర్ణలోపమును వ్యాఖ్యానించుటనుబట్టి ఇదాదిభ్యస్తు అనుపూర్వస్థలమున నివర్తము మూడ్రమే ప్రస్తావించబడిన ననుట కవకాశమే లేదు. కావున నిత్య మ్మనుపాట నహో. యద్దేశింపలే దనియు నిత్యం లుక్ అనునచే అహో. యద్దేశించినపాఠ మనియు నిశ్చయింపవచ్చును. అనఁగా ఇదాద్యంతములపై ముఖానంభవముగా వైనవినుట నిర్వ్యముగా లోపించు ననియు నుదంతముల పైనవి (నిన్నులు) వికల్పముగా లోపించు ననియు నహో. యెంచె నన్నమాట

ఇట (క.మం. “ఉకారాంతాశ్చ” అనంతరము) నిర్వ్యముగా నివర్తకము లోపించును ఉకారాంతముకంటె బరమందు (వరుచుగా లోపించు (క.మం.55) నన్నవి. అనఁగా ఇదాదిభ్యస్తు నిర్వ్యం లుక్, ఉదంతాత్తు నః (లుక్) వా భద్రే త్తనువిభాగముతోఁ గారితార్థము గ్రాహ్యమని స్పష్టము. (ఇంచు మించుగా నహో. యిట్లు నిశ్చయించెను.) సూరియు రామనిని అనురీతిగాఁ గాక యట హరిని, శ్రీని, రైని అనురీతిగా మూడ్రమే రూపములు సాధించియుంట గమనార్హము. కాని క.మం. నిత్యం లుక్కుని నిశ్చయించినను నివర్తకము లోపించు ననుట సరిగా లేదు. దీనివలన నుదంతములపైఁ గూడ నివర్తకమే వికల్పముగా లోపించు నని యర్థ మిగుటవలన వనచునున్ సింహమునున్ అను రీతిస్థలముల నువ్వర్ణలోపము లే దని నిశ్చయింపవలసియుండును. ఇంక నివర్తము నకు వైకల్పికలోప మని చెప్పి సాధించు రూపములు సహతోఽమస్తు అనుదాని చేతనే సిద్ధించుచున్నవి. ఇట నిశ్చయించిన-సింహమునున్ అనురీతిరూపములు ప్రయోగానుగుణములు గా వనకతప్పదు. కాని క.మం. అన్యత స్త్యత్ర సుర్భదే

త్తునుచో నువర్ణము చేసి రామునిన్ అనుచోటవలె నీనువర్ణముపై ద్రుతము చేయక వనమును శుకమును అని మాత్రమే యదాహరించెను. (క.మం. 95) ఇది యహో. నుద్రితప్రతుల కనుగుణ మై యున్నది. కారితకర్త యిట్లే తలచెనా? ఇదంతములపై నివర్ణకము లోపింపగా హరిన్, అనురీతిగా నవుచుండగా నివర్ణక మగుస్థలములలో రామునిన్ అనురీతిగా ద్రుతము చేయచున్నపుడు నువర్ణకము వచ్చిన వనమును, శుక(సింహ)మును అనుచో ద్రుతము చేరకుండుట కాధార మేది ?

మహతోఽమస్తు నిర్లుక్, అన్యతస్త్వత్ర నుః అనుక్రమమునుబట్టి చూడగా ఇదాదిభ్యస్తు నిర్లుక్ లుక్ అనుచో ఇదాదులకుఁ దై నున్నద్వితీయైకవ చనమునకు ననగా నమ్యిభక్తికే నిత్యముగా లోపము వచ్చు నని చెప్పబయ్యె యుచిత మనిపించుచున్నది. అహో. నిరయో మహతాం లుక్చ యనుచో నివర్ణమునకే లోపము చేసెను. అటఁ గూడ నమ్మునకే చేయఁదగు ననిపించు. సాధిని అనురీతిగా మాత్రమే సూరి సాధించినరూపములనుబట్టి చూడగా రామునిని అనురీతిగా హరినిని శ్రీనిని పైనిని అనురీతి నుండవు. కావున మహతోఽమస్తు నిర్లు క్కనుదానివలెఁ గాక ఇదాదిభ్యస్తు నిర్లుక్ లు క్కని నిత్యముగా లోపము చెప్పట సూరిసమ్మతమును బ్రయోగానుగుణము నై యున్నది. నిజమునకు రమనుజ్మైను ఇత్యాదిగా నకారముపైనిగూడ నిట్టికార్యము నియంపింపగనై కలదు. రమమును అనురీతిరూపము లుండవు గదా. మైత్తముపై నువర్ణకము మీఁదమాత్రము ద్రుతము చేయట లే దని నిశ్చయింపఁదగును.

ఇంక వజ్రులవారివలె హరినిన్ అనురీతిరూపము లవు నని చెప్పచో హరినిన్ అడిగె ననుచో హరిని నడిగె ననియె కదా కావలయును. హరి నడిగె నని యవు తెట్లు? బాల. ననుసరించి కిమాదులలోఁ గిషష్ఠిని బరించినవీట నిద్వితీయను బరించినరా? (చూ. ద్రు. కా.)

ఇంకనుదస్తాత్తు స వా భవే త్తనుదానియర్థ మేది? పూర్వవాక్యమున (ఇదాదిభ్యస్తు నిత్యం లుక్) నుక్త మయినది లోపము. కావునఁ దదనుగుణముగా నిటఁ దచ్చుముచే లోపమే పరామర్శింపఁబడును. కావున నుదంతములపై నశబ్దములపైని ద్వితీయైకవచనమునకు వికల్పముగా లోప మిప్పు నని యర్థము. ఇదాదులపై లోపము నిత్యము గాఁగా నుదంతములపై వికల్ప మన్నమాట. ఇటు నుదంతములు మహత్తులు సమహత్తులు నయినశబ్దము తెల్ల గ్రహింపఁబడుట సక్రమమే. అహో. ఎల్ల యెడల నువర్ణమునకు లోపమే తఱుచుగఁ గల దనియు నన్నయప్రయోగములందు నట్లే కనిపించుచున్న దనియుఁ జెప్పచు 'తేనాత్ర వ్యవస్థితా విభాషేతి జ్ఞేయమ్. అత ఏవ రాజన్ శబ్దాదిభ్యో న నివర్ణకక్రతుత్కృ.' (కవిశి. 388) యనెను. నివర్ణకక్రతుత్ గూడ వాళబ్దములేక నే లే దని వివరించెను. కావున నుదస్తాత్తు అనునది ని, నువర్ణములు రెంటికి లోపము చెప్పచున్న దని యహో. యెంచె ననఁదగు. నిరమోమహతా మ్మనుదానినుండి యాతఁడు నినుల లోపమునే వ్యాఖ్యానించుచు వచ్చెను. కాఁగా నమైవమును గ్రహింపఁదగును. నిరమోమహతాం లుక్చ స్యా త్తనుచో అహః ని స్ఫ్యోర్ అహః లుక్చ స్యాత్ అనుచోప్పన నమైవమే వివరింపఁదగును. మహతోఽమస్తు నిర్లుక్ అనుచోఁ గూడ నిట్లే. కాఁగా హరి శౌరి యనుమహత్త్వంలింగములపై మహతోఽమస్తు అని నివర్ణమును, గిరి + ను, భీ + ను ము న్నగుచోట్ల నన్యతస్త్వత్ర యని నువర్ణమును, కాఁగా నానినువర్ణములకే యిచట లోపము విధింపఁబడిన దని చెప్పవలసిన యవసరము లేదు.

కాఁగా నుదంతములపై నమైవము వికల్పము. ఇటఁ గూడ నుదంతములు మహత్త్వంలింగములే యగుచో మహతోఽమస్తు అనుదానిచేతనే ద్వైరూప్యము సిద్ధించును గాన శంభునిన్ శంభున్ అనురీతి నవు. హరినిన్ శౌరినిన్ అనురీతిరూపములును లేవు గావున ఇదాదిభ్యస్తు అన్నది మహత్త్వంలింగేతరవిషయమే యనరాదనవచ్చు. అనఁగా మహత్త్వంలింగముల తెల్ల మహతోఽమస్తు అని నివర్ణకము నమైవము నగు ననియుఁ దదితరములకు అన్యతస్త్వత్ర యని నువర్ణము కచ్చి

యాయన్యములవిషయమున విశేషవిదులుగా నిదాదిభ్యస్తు ఉదంతాత్తు అని చెప్పె ననుకొనుచో హరినిన్, (హరిన్) అనుగూపము గూడ నవును గదా. హరినిన్ అనురీతిరూపము లంగీకరించుచో ఇదాదిభ్యస్తు ఉదంతాత్తు అన్నవి మహత్త్వంలింగేతరవిషయము లగును. కావున శంభునిన్ శంభున్ అనుచోటిద్వైవిధ్య మిటఁ బునరుక్తము గాలే దనవచ్చు. కాని రామునిన్ అనురీతిగా హరినిన్ అనురీతిరూపములు లేమి నట్లు చెప్పకుంటయె యుచిత మనిపించు. హరినిన్ సాదు వని గిరినిన్ అసాదువుగా నిర్ణయించుటమాత్రము సక్రమమా? అయిన శంభునిన్ శంభున్ అనుచోటిద్వైవిధ్యము పునరుక్త మగుచున్నది గదా యనవచ్చు. మహత్త్వంలింగములకు సామాన్యముగనె నివర్ణకవికల్పస్థితి సిద్ధ మైయుండఁగా జెప్పల నుదంతాత్తు అని మహత్త్వంలింగములకును నల్లైపము వికల్పముగాఁ జెప్పట ననుసరించి యొకయర్థము జ్ఞాపకము చేసికొనవచ్చును. దీనివలన మహత్త్వంలింగముల కుదంతములకుఁ బై నిమాత్రమె యుమ్ము తోపించు ననియు ననుదంతము లై నపు డల్లైపము లే దనియుఁగావున ననుదంతము లగుమహత్త్వంలింగములపై (ఇదంతములుదప్ప) నమ్మునకు నివర్ణము నిత్యముగా నగు నని గ్రహింపఁదగు. ఎఱశక్తి తుల్యానుకాసనమువలన యుదంతము లై యుండు, విభాస్య, సవిత్వ, మాంధాత్యశక్తిములు మూటిపైఁగూడ నమ్మునకు మహతోఽమస్తు అని నివర్ణము నల్లైపమును గల్గి ద్వైరూప్యముంట యవిరుద్ధమగుచున్నది. (దీనివలన నాచ్చికములయెడమాత్రమె యీజ్ఞాపకసిద్ధాంతమువలనఁ బ్రయోజనమును గుర్తింపవచ్చును.) అనుదంత మగునెనుఁగుడుమంతమునకు సూరినిగాగమము నిత్యముగాఁ జెప్పట స్మరింపఁదగును. దీనివలన రాముఁ జూచె నన్నట్లుగా మగఁ జూచె మగ నడిగె నిత్యాదిగ నుండదు. హరినిన్ అనురీతిరూపము లేచ్చట నేఁ గానవచ్చిన నట్టివి అవియుసున్ అనురీతిచానివరె సాధించుకొనుట యుక్తము గాని సాధారణముగనె హరినిన్ అనురీతిరూపములు సాధించిన నొప్పుదు. హరి నడిగె హరిం జూచె హరి ఘనునిన్ ఇత్యాదిరూపములు గావు. అట్టినిర్ణయము కవిప్రయోగానుగుణము కాదు గదా. కావున ఇదాదిభ్యస్తు మొదలుకొని లక్షణము మహదమహత్సాధారణముగా గుర్తింపఁదగును.

కాఁగా ననుహదుదంతములయెడను నిట ద్వైరూప్యము వనమునున్ వనమున్ అనురీతిగా సిద్ధించు. వనమున్ అనురీతి అమైవరూపము అన్యతస్తు అనుదానిచే సిద్ధించునా? అన్యతస్తు అనుదానిచే నువ్వకపాక్షికత గల్గు నని వజ్రులవారు వివరించిరి. కాని యన్యత స్వత్ర నుర్భవే త్రనుచో నిర్లుక్ స్యా త్తన్నట్లుగా లోపము చెప్పకుంట గమనింపదగియున్నది. కాఁగా నువ్వకము వచ్చుస్థలముల నమ్మునకు (నువర్ణమునకు) లోపము విహితము గాలేదు గాన నిట నమైవవికల్పత చెప్పుట సార్థకమ యగుచున్నది. అమైపాభావపక్షమున నన్యతస్తు అని నువ్వక మగు నన్నమాట.

ఉదంతములపైని నులోపము వికల్ప మను దొప్పనా? ఇదంతాదులపైనే లోపము నిత్య మని యుదంతములయెడ వా యనుటచేతనే యహో. ప్రయోగాస్తు సర్వత్ర నువర్ణకస్య లుక్కేవ బహువః శ్రూయన్తే (కవిశి. 388) యనెను. సర్వత్ర యనుటచే నిదాదులపైనే గాక యుదంతములపైని (నింకను రహసు జ్ఞెను అనురీతిగా నకారాంతములపైఁ గూడ) వా యన్నను నువర్ణకలోపము (అమైవము) తఱచుగ నగు ననియె యహో. యభిప్రాయమును గుర్తింపవచ్చును. అట్టియెడల ఇదాదిభ్యస్తు నిత్యం లుక్ అనునదియు భంగ్యంతరముగ వివరించినట్లే యవును. ఇట్లే అచార్యప్రయోగేశ్వపి బహుతో లుగేవ శ్రూయతే యని యుదంతములపైని గూడ నువర్ణము తఱచుగా లోపించు ననియే చెప్పెను, కి.మం.కూడ తఱచు చనియే వివరించుట గమనార్హము. బహువః, బహుశః అనుటలొ సింహమునున్ అనురీతిరూపములు నుండనపు నని యభిప్రాయము. బాల.లో నువర్ణకముపై నెచ్చటను ద్రుతము చెప్పఁబడలేదు. దీనివలననే రహసు ఇత్యాదులందును నువర్ణకముపై ద్రుతము గా నరాదు. రమ నదీగెను సీతఁ గొల్చెను ఇత్యాదులు సిద్ధింపవలె నన్న నటఁ గూడ నమైవము నిత్య మని యేని లేదా తఱచు చని యేని జెప్పవలె. ఇదాదిభ్యస్తు అను చోటియాదిశబ్దముచే ననుహత్స్థలము లెల్ల గ్రహించిన మేలె. ఉదంతాత్త అన్నది కేవలము మహత్పుంలింగముల విషయమే చెప్పన దగు. లేక వా శబ్దముచే ననుహదుదంతములపై లోపము నిత్య మనవచ్చు. అప్పుడు ఇదాదిభ్యస్తు అనుచో

నమహస్త్ర లకారాంతములను గ్రహింపవలెఁ బ్రయోగానుగుణముగ లక్షణమును గుర్తింపవలె నన్ను. సింహమునున్ అనురీతివి అదియునున్ అనురీతివానివలె సాధించుకొనవచ్చు.

ఇట్టియెడల నువ్వము దాదాపుగా నెల్లయెడల లేకుండఁగా నువ్వమును ద్వితీయావిభక్తిగాఁ బరిగణింప నేల; కాక లోపము తఱుచని చెప్పి సింహమునున్ అనురీతి వరుదుగా నుండఁదగు నని యటనే గ్రహించినను బ్రయోజనము స్వల్పమే యనఁదగియున్నది. అనఁగా నెచ్చట నేని సింహమునున్ అనురీతిప్రయోగ మున్న నది నువ్వకమును ద్వితీయగాఁ జెప్పుటలోని ప్రయోజనముగా నెన్నవలె. చిం. ననుసరించి గ్రహింప మన్న నయ్యది యీనువ్వమును స్పష్టముగాఁ జెప్పియే యుండలేదు. నిరయో మహతాం లుక్ప స్యా త్తనుచో మహస్త్రలకు నివర్ణకము విధింపఁబడినది గావున పరిశేషన్యాయముచే నమహస్త్రలకు నివర్ణకమును కల్లోపము నగు నని యహో. వివరించెను. ఇది యెంతవఱకు యథార్థమో చెప్పఁజాలము. (క్రి.కు వర్ణములయెడను నితఁ డిట్లు వ్రాసుమానించెను. కాని కు విహిత మయియే యున్నది చిం.లో) మహద్వింశతింగము లగునికారాంతములకు నివర్ణమే యవు నని తదితరము లికారాంతము లై నను నువ్వకమే యగు నని యాతఁ డెంచెనా? లోపాభావపక్షమున గిరిసున్ అని యుండఁనా? కనుసున్ అనురీతిరూపములును సాధారణములు గావు. అట్లు లే వనియు నన్నయయుఁ బ్రయోగింపలే దనియు నహోనయఁడే యెంచినట్లు గుర్తింపవచ్చును. అట్టివానిని చిం. సాధించె ననుటలో వజ్రలవారు కవిప్రయోగము వెంటనేని సాధారణము చేసికొనిరో స్పష్టము గాదు.

కొలివితినిన్ అట్టి అనుచో సంది రానిరూపములు విరళము అని చెప్పు కొన్నట్లుగనె వనమునున్ ఏగె వనమును నేగె ననురీతి సంది రానిరూపములు విరళములే యనవలె. అనాదిభునూత్రమందలివాశర్థముచే నె క్లే నీయర్థము సాధింపవచ్చుఁగాక. హరినిన్ అడిగె గిరినిన్ ఎక్కె- ననుచో నిబ్బంది లేదా? అచ్చరకత్వమున నెట్లు చెప్పుకొన్నను హచ్చరకత్వమున నిబ్బందులు దప్పవు. వనమునున్ చూచె ననుచో వనమునుం జూచె నిత్యాదిగ నవునె కాని వనముం

జూచె నని యెట్లు? అట సంధి విరళ మని చెప్పినట్లుగా నిట నేమి చెప్పుదురు? నులోపము తఱు చందురా? దానింగూర్చి వారు ప్రస్తావించలేదు. వనమునుజూచె నన్నది వనముం జూచె ననుదానివలె సాధారణ మనఁగలమా? ఇట నెట్లో నమర్థించి నను షష్టికి ద్వితీయవచ్చునందర్భమునఁదప్పక నువర్ణకలోపముతోడిరూపమే నిలువ వలె. సీతయొక్క + శక్తి సీతనున్ + శక్తి సీతనుశక్తి యని యపరూపము లగు. దానింబట్టి చూచిన సీతనున్ అనురీతిగా నువర్ణముపై ద్రుత ముండుటయే యుచితము గా దని నిశ్చయింపఁదగియున్నది. అహో, ఇట్టియేకారణముచేఁ గాని నువర్ణకలోపము తఱు చని స్పష్టము చేసెను.

ఇట్టియెడలఁ గవిప్రయోగములను సూరిసమ్మతి ననుసరించి వనమును అను రీతిరూపములె యంగీకార్యములు. అహో, చెప్పినట్లు నువర్ణకలోపము చేసిన వనమున్ అనుచో నున్ననకారము ద్వితీయావిభక్తి గాక దాని కై నయాగమమె. ఎల్లయెడల విభక్తి తోపింప దాని కై నయాగమమె నిల్చి యున్న దనుటకంటె నచ్చో, చివర నున్నద్రుతము ద్వితీయావిభక్తియే యనియు దీనిపై ద్రుతము చేర దనియుఁ జెప్పట యుచితము గదా. సూరి యట్లే యెంచి నుగాగమము తృతీ యాదులకుఁ జెప్పె. చిం.లోఁ గూడ నట్లే నువర్ణముపై ద్రుతము చేర దని చెప్ప నగునా? అందు నొండు రెం డవరోధము బున్నవి. నిరమో మహతా మ్యనుచో నివర్ణముపై ద్రుతము చేయుచున్నాము. నువర్ణముపైఁ జేయకుంటకుఁ గారణము లేదు. అట్లని నివర్ణముపైఁ గూడ ద్రుతము చేర దందుమా? ద్వితీ యైకవచనము లోపించునందర్భమున నిష్టరూప మేర్పడదు. రాము హరి అనియె యుండవలసివచ్చు. గిరి నెక్కెను రాముఁ జూచె నిత్యాదు లెట్లు? అమ్ము లోపించు నపుడు ద్రుతము చేయకతప్పనిచో లోపింపక నినువర్ణములు వచ్చినపు డేల చేయ రాదు? నినులు ద్రుతములే యని యవి వచ్చునపుడు ద్రుతాంతము లగుఁ గాన ద్రుతము చేయనక్కఱ లే దనియు అమ్ము లోపించునపుడే చివర ద్రుత ముండదు గాన ద్రు.ప్ర.త్వమునకై ద్రుతము చేయవలయు ననియుఁ జెప్పుదుమా? అపుడు అమ్ము లోపించినను(రామునిన్, హరిన్) నినువర్ణములు వచ్చినను నేర్పడురూపము

లొక్కతీరుగ నుంట లోప మొక్కటె యెల్లెడలఁ జెప్పఁజాలియుండ నినులు విధించుట యనవసర మగును. కాఁగా నివర్ణకమువయవలెనె నువర్ణకమువయం గూడ ద్రుతమును జేర్పకతప్పనిస్థితి, వి.వి. స్పష్టముగాఁ జెప్పినయీలోపవిధానమువలన నిశ్చిత మగుచున్నది.

ఉదంతాత్తు న వా యనుటచే నకారాంతము లగుమహాత్పులింగములపై నమైప మనలు లే దని గ్రహించితిమి. అట్లే నకారాంతము లగుమహాత్పులింగేతర శబ్దములపై నమ్మును లోపింపకుండవలెఁ గదా. అయిన రమసున్ జ్ఞానున్ ఇత్యాదిగనె తప్పక యేర్పడవలసివచ్చుచున్నది. ఏ డ్లేని నిదాదిభ్యస్తు అనుచో నాది శబ్దముచే నదంతములు గ్రహించిన నెల్లశబ్దములపైని ద్వితీయైకవచనము లోపించును. ఉదంతాత్తు న వా అని యుదంతములపై నైన వికల్ప మనవలె. అట్ల గూడ నిత్యముగా లోపించు నని వాశబ్దమునకు వ్యవస్థచేసి గ్రహింతుమా? ఇక నన్య తస్త్వత్ర యని నువర్ణకము చెప్పుటయే ప్రయోజనహీనము. అటు వికల్ప మనక తప్పకుండఁగా, సింహమునున్ (శంభువునున్) అనురీతివి మాత్రము ప్రయోగము లనుబట్టి సాధారణములుగా నంగీకరింపఁగలమా?

ఇందలివాశబ్ద మునకు వ్యవస్థ చేయవలయు నని యహోభావించెను. వ్యవస్థ యవసరమ యనఁదగు. రాజు అన్నది మహాత్పులింగమ డైనను దీనిపై నమ్మునకు నివర్ణక మగుట లేదు. (నువర్ణకమును లే దనఁదగు) కావున నుదంత మగునాస్థలమున నమైపము నిత్య మని నియమింపఁదగును. అమహాదుదంతముల కెల్ల నమైపము తఱు చని నియమింపవచ్చును. మహాత్తులకును వువర్ణక మగుస్థలము లరుదే యగును. సింహమునున్ అనురీతిరూపములను సాధారణముగాఁ బాక్షికముగాఁ గాక యరుదుగ నుండు ననుట యొప్పునే కద. అన్యతః అన్నది ప్రయోజనవంతము నగును.

ఇట్టినిర్ణయమువలన బాలచే ద్రుతముమీద నకారముగా సమన్వయింపఁబడుస్థలములుగా ద్వితీయానువర్ణకముపై నెటు నేని నకారము గన్పించుతావు లిటు

నమ్ము లోపింపక నువ్వర్థక మయినవిగా గ్రహింపవలసియుండును. అట్టిమిక్కిలియల్పము లగుస్థలములుమాత్రమే నువ్వర్థమును ద్వితీయగా సంగీకరింపవలసినతావులుగా గుర్తింపవలెను.

కాని హరిని నడిగె ననురీతిగా నిదాదులపైని నివర్ణకముపై నకారము గన్పించుస్థలము లేట్లు? ఇదాదులపై నమైవము నిత్యముగాఁ జెప్పఁబడుటంచేసి హరిని నడిగె నని కా వీలు లేదు. అట్టియెడల ద్రుతాద్వైత యనుదానిచే ద్రుతముపైని ద్రుత మయిన దనియే చెప్పక తప్పదు. అట్టియెడల దెదనుగుణముగా వనమును నేఁగె ననురీతిగా నువ్వర్థముపై నకార మెట నేని గన్పించుస్థలములందును ద్రుతముపై ద్రుత మైనట్లు గుర్తింపదగును గదా. అట్టియెడల నువ్వర్థకము వచ్చుటకు వీలయినయందంతములపయి నమ్మునకు లోపము నిర్ణయముగా నగు నని వాళ్లమునకు వ్యవస్థ చేయవచ్చు. కాని యపు డన్యతః అన్నది వ్యర్థ మగుఁ గావున నిట్లు చెప్పరా కున్నది. లోపము తఱు చనియె లక్ష్యలక్షణమునుబట్టి చెప్పి సింహమునున్ అనురీతి వరుదుగ నిటనే యేర్పడు నని చెప్పక తప్పదు.

ఈనువర్ణమును జిం. చెప్పలేదు. అయినను నివర్ణకమును విధించినచోట లోపము చెప్పుటనుబట్టి నువ్వర్థకముపైఁ గూడ ద్రుతము చేర్చవలసియున్నది. చెప్పినపక్షమున నానువర్ణకసందర్భమున లోప మేరీతిగాఁ జెప్పెడిదో, యనుక్తాంశమునుబట్టి సిద్ధాంతము గుదురదు గదా. ఏ మైనను జిం. నివర్ణకము నమైవమును జెప్పినచోట రామునిన్ రామున్ అని ద్వైరూప్యము సాధారణము కాని నువర్ణకస్థలమున నువర్ణక మైనరూప మసాధారణ మని స్పష్టమే. ఇంత నువర్ణకమును జిం ద్వితీయగాఁ జెప్పుటయు వి.వి. నువర్ణకమును విధించుటయుఁ (గొంతయేని) సార్థకపడవలె నన సింహమునున్ అనురీతిరూపములు క్వాచిత్రముగనే సంగీకరింపకతప్పదు.

కాఁగాఁ జిం., వి.వి.ల ననుసరించి ద్వితీయలో నిసులపైని గూడ(లవర్ణముతోపాటు)ద్రుతము చేరు నని నిర్ణయింపవలసియున్నది.

ఇంక రామున్ (ని) వనమున్ (ను) అనురీతిరూపములు ద్విత్వీయైకవచనలోపముచే నేర్పడినవే. కాని నినులయందలిస్వరము లోపించుటచేత నేర్పడినవి గావు. కాఁగా ద్విత్వీయవిభక్తులై ననినువర్ణములు ద్రుతములు గా వనవచ్చును. ఇందలి (రామునిని వనమును) నినువర్ణములు ద్రుతములు గానపుడే యన్యే ద్రుతప్రకృతయ యని వానిపై ద్రుతము చేరుట పొసఁగును. కాక యీనినులే ద్రుతము లయినపుడు పీనిచేతనే యేతదంతమునకు ద్రు.ప్ర.త్యము సిద్ధించుచుండ నందులకై ద్రుతము పైని ద్రుతము చేర్చవలసినయవసరము గాని యవకాశము గాని లేదు గదా.

కాఁగా నప్ప. ద్విత్వీయానినులే ద్రుతము లని భావింప నితరు లట్లు భావింపలే దనవచ్చు. సూరి యస్ప.యధిప్రాయమునె యనుసరించి రామునిని ఇత్యాదుల నిగాగమము చెప్పు టుచితముగా నున్నది.రాముని గొలిచె, సీతను దొగదె ననురీతి రూపములు వజ్ర లహరిమతమున నసాదువులు. రామునిఁ గొలిచె సీతనుఁ దొగదె నని యానినువర్ణములపైని ద్రుతము ఖండకండురూపము ననే (పెక్కెడల వా రించరు గాని)నుండవతె. అహో. పొల్ల నకారమె ద్రుత మన్నను ద్రుతస్వత్వమును మాత్రము నుస్వరూపముగా భావించియుంటుంటేసి సీతను దొగదె నన్న దాతనిమతమున సాదువె. ఇదే తీరుగా రాముని జూచె సాదువు కావతె. కాఁగా నహో.ద్విత్వీయా నినులు ద్రుతములు గా వని యెంచియుండు ననవచ్చు.అయ్యు స్వరలోపముచే నందలినకారము ద్రుతము గా స్వత్వస్థితియందుమాత్రము నుటల (ని)ను స్వరూపమందు నహో. మతమున.

అయ్యైకవిధానమునుబట్టియు నీద్విత్వీయానినువర్ణకములు ద్రుతములు గా వని చిం.,వి.వి.లమతము నెన్నవచ్చును. కొలిచితినిన్ అన్నది సాధారణరూప మనువజ్రలహరి చివరిద్రుతమునకు లోపమును బింప నివర్ణమున స్వరలోపమునుజేసికొలిచితిన్ (కొలిచితిం గదాధరు) అనురీతిని సాధింతురు. అట్టియధిప్రాయమె చిం.,వి.వి.కర్తలకున్న సుత్తనుపురుషైకవచనమువలె నినులనుమాత్రమె చెప్పుదురు గాని యయ్యైక

మేల చెప్పుదురు? అమైపమువలన సాధింపంబడునది రామున్ సీతన్ అనురీతివి. కొలిచితిన్-కొలిచితినిన్, చేసెదనున్-చేసెదన్ అయినట్లుగా రామునిన్-రామున్ సీతనున్-సీతన్ అని కావా? అమైపవిధానమే వజ్రులవారిపైప్రక్రియ సరి కా దని నిరూపించుచున్నది. నినులు ద్రుతములు గానపుడు స్వరలోప మై యందు నకారపుఁ బొల్లయె మిగిలిన నది ద్రుతము గా దని కూడ నిట గమనింపందగియున్నది.

చిం.ప్రత్యాశిక ననుసరించిన ప్రౌఢవ్యాకర్తమత మిటఁ బరిశీలించందగి యున్నది. త్రికములద్వితీయాంతరూపములు సాధించుచోఁ బ్రౌఢ. ద్వితీయైకరూప వచనంబులు రెంటును నివర్ణకంగాగు(శబ్ద-శీలి)నని చెప్పి దానిన్ దానిన్ ఇత్యాదిగాఁ జూపినది. ఇందు నివర్ణము ద్వితీయావిభక్తి కాఁగా దానిపై నకార మెట్లయినది? సూరి తృతీయాదులకుఁ గదా ముగాగమము చెప్పినది. కాన ద్వితీయపై ద్రుతము చేసె నన్న నది చిం.ప్రత్యాశిక ననుసరించుటచేతనే యనవచ్చును. కాఁగా ద్వితీయా నివర్ణకముపై ద్రుతము చేయుట చిం.మతముగా ప్రౌఢ.య నెంచినది. నకారం బసాధారణంబు ద్రుతం బనుచో నాగమాత్మక మయినదానికి నన్నును అని చూపె. ఇట నహో.మతము ననుసరించి న్నువర్ణమును అమ్మున కాదేశము చేసి ద్వితీయకు ద్రుతము చేర్చె నన్నమాట. కాఁగా ద్వితీయాంతములపై నన్యే యని ద్రుతము చేరు నని ప్రౌఢ చిం.మతముగా నెంచుట స్పష్టమే. కాని ప్రౌఢ. నకారం బసాధారణంబు ద్రుతం బనుచో ప్రత్యయాత్మక మయిననకారమునకు ధనమును వనమును అను నవియుఁ జూపెను. ఇట నువర్ణము ద్వితీయాప్రత్యయ మన్నమాట. దానిన్ నన్నును ఇత్యాదులవలె నీద్వితీయానువర్ణకముపై ద్రుత మేల చేరలేదు? ద్వితీయాంతమునకు ద్రుతము చేరునన్న వనమునును అని చూపి దీనినిగూడ నాగమాత్మక మైననకారమున కుదాహరింపవలెఁ గదా.

అనఁగాఁ బ్రత్యయాగమావ్యయాత్మక మైయుత్పత్తిశిష్ట మైననకారమే ద్రుత మని చిం.అభిప్రాయముగా నెంచెను గావున ద్వితీయానువర్ణము ద్రుతమే కాని ద్వితీ యానివర్ణము ద్రుతము గా దన్నమాట. నివర్ణముపై ద్రుతము చేర్చుటయు నువర్ణము (ద్రుతము) పై ద్రుతమును జేర్చుకుండుటనుబట్టి ప్రౌఢ.కూడఁ జిం. ద్రు.ప్ర.లద్రుతము విధింపబడినచోట్ల దానిపై మిటల ద్రుతము చేర దని యెంచె

నని స్పష్ట మగుచున్నది. ఇది యుచితమే కదా. నన్నును అనుచో న్నుప్రత్యయమును దానిన్ అనుచో నిప్రత్యయమును ద్రుతములు గామి ద్రు.ప్ర.త.తై యాశబ్దములపై ద్రుతము చేరఁగా ద్వితీయానువర్తకముమాత్రము ద్రుత మగుటచే దానిపై ద్రుతము చేర లే దని ప్రౌఢ. సహస్వయము.

అయినఁ జిం. నువర్ణమునుమాత్రమే ద్రుతముగా నెంచె ననుప్రౌఢ. యధిప్రాయ మెంతవఱ కుచితము. నన్నును అనుచో ద్వితీయ కైన్ద్రుతమును నువర్ణముగాఁ జూపినప్రౌఢ. దానిన్ అనుచో నకారపుబొల్లనె యేల చూపినది? పదప దానిచేతన్ అని యిచ్చె. నాచేతను అనురీతిగా దానిచేతన్ అని యుండును గదా. అనఁగా దానిచేతన్ అనుచోవలెనె దానిన్ అనుచోఁ గూడ ద్రుతస్వరలోపముతో నుదాహరింపి నన్నమాట. అయిన లోపము చేయకముం దేస్వర మున్నది యచట? నుద్రుతమే చేరు నన్న దానిను అని యుండు. కాని దానిని అని యుండవలెఁ గదా. నకారం బసాధారణంబు ద్రుతం బనుచోఁగూడనాచేతను అనురీతి నువర్ణముండఁదగిన చోట్లే చూపెను. దానికిని రామునిని అనురీతి స్థలముల నివర్ణమే యుండును గదా. అయిన దానిను రామునిను అని యచ్చటను నుద్రుతమే చేరఁగా ఇకారంబుమీఁది యనునూత్రముచే నిత్వ మయి(బాల.చిం.వ్యాఖ్యానప్రాయము గాన నని తలఁచెనా?) దానిని, రామునిని అని నువర్ణమే నివర్ణ మగు నని చిం.మతమునను ప్రౌఢ. యధిప్రాయవదె ననవచ్చును. అయిన నువర్ణవికృతము గానినివర్ణము ద్రుతము గాదా? అస్మద్యష్టద్యావ్యాదేకత్వ ఇతో నివీ యని యేర్పడిన-కవిని ఇత్యాదుల నివర్ణము ద్రుతము గాదా? ఇకారంబు మీఁదిక్రియావిభ క్తులయెడ నుత్వమున కిత్వము వచ్చు నని సూరివలెఁ జిం. కూడ నెంచినను గునుపుల విషయమున నట్లు దలంపలే దని ని, నులు ద్వితీయగాను, కికుల షష్ఠీగాను ఇతో నివీ యనియుఁ జెప్పుటనుబట్టి స్పష్ట మగుచున్నది. కాఁగా నువర్ణవికృతము గాని నివర్ణమును ద్రుత మైయుండుట చిం.లోఁ గలదు.

కావుననే చిం.లో బాల.లోవలె నుత్వవిశిష్ట మైననకారమే ద్రుతమని నిశ్చయింప వీలులేదు. చిం.కూడ బాల.పద్ధతిలోఁ గునుపులయుత్వమున కిత్వ మగు నని భావించె

నన వీలు లేదు. కావున నివర్ణ మెప్పుడును ద్రుతము గాదు గావున ద్వితీయాని వర్ణముపై ద్రుతము చేరు ననియు నువర్ణ ద్రుతము గావున ద్వితీయాను వర్ణముపై ద్రుతము చేర దనియుఁ బ్రౌఢ. తలంచుట చిం. కనుగుణము గాదు. చిం.లో నుత్పత్తివిశిష్ట మైననకారమే ద్రుత మనుటయుఁ గుదురదు. కావున రామునిని హరికిని ఇత్యాదులందుఁ జిం.ననుసరించి నుద్భుతమున నిత్య మైన దన వీలు లేదు. ఇంకనన్నును నాచేతను అనుచో నువర్ణ మెట్లు ద్రుతముగాఁ జేరినదోదానిని రామునిని ఇత్యాదుల నివర్ణమే యట్లు ద్రుతముగాఁ జేరిన దనియు నువర్ణమువలెనే యాయై యెడలఁ బ్రత్యేక మగునివర్ణమును ద్రుతమే యనియుఁ జిం.మతము నెన్నవలె, దానికిఁ బ్రతిపాదారము అస్మద్యుష్మద్వాద్యాద్యాదేకత్వ ఇతో నివీ యనువిధానమే యనవచ్చును.

కాఁగాఁ జిం.లో ద్వితీయానువర్ణ ముత్పత్తివిశిష్ట మగుటంజేసి ద్రుతము గావలె గానదానిపై ద్రుతము చేర దని నిశ్చయింపరాదు. కాఁగాఁ జిం.లో నివర్ణమును నువర్ణమును ప్రత్యేకముగా ద్రుతములై కాని ద్వితీయానినులుమాత్రము ద్రుతములు గా వనవలె. కావున ధనమును వనమును అనుచోట ద్రుతము నన్నును నాచేతను అను చానియందువలె నాగమ్యాక మయినదే కాని ప్రత్యయాత్మక మయినది గా దని గుర్తింవలె.

ఇకారముమీది కునువులకును జిం. ఇత్వము చెప్పియున్నను లేదా కిని అనువానిం బ్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తావింపకున్నను జాలవఱకుఁ బ్రౌఢవ్యాకర్త యనుసరించినమార్గము చిం.లో నతికెడిదె యనవచ్చును. ప్రౌఢవ్యాకర్త బాల. సాధించిన దని హరికిని ఇత్యాదుల నీవిషయము నుపేక్షించినను కవిని అన్నవిశేషణ రూపము చిం.లో ద్రు.ప్ర. యగుట కాని లేదా తనగ్రంథమునఁ బ్రస్తావింపఁబడిన దానిన్ అనురూపమువిషయమునఁ గాని కొం తెని వివరించిన బాగుండెడి దేమో. సూరి ద్వితీయకు ద్రుతాగమమును బేర్కొనలేదు గదా.

కాఁగా ద్వితీయానినులు చిం., వి. వి. లమతమున ద్రుతములు గావు. ఇతరము లగుసుబంతములయెడను ద్రు.ప్ర. లతుద్రుతమును జిం.యొచ్చటను బేర్కొనలేదు

ఇంకఁ గ్రియాపదములఁ జూచిన నం దుత్తమైః వచనస్థలమునమాత్రమే చిం. ద్రుతమును బేర్కొన్నది. భూతతద్ధర్మాద్యర్థకప్రథమపుటపైకివచనముల ద్రుతమును విధింపలేదు. ఎదుతల నసరె చెప్పలేదు, శత్రాద్యర్థకములను ద్రు. ప్ర.లద్రుతమును జిం. బేర్కొనలేదు. ఉత్వయుతౌ వనకారౌ స్యాతా మ్ముధ్యమో త్తమైకివచనానా మ్మని చిం. యుత్తమైకివచనముగా నువర్ణమును జెప్పినది. భూతాదుతాం పరేషా మి త్తని యిగ్నే నివర్ణ మవును. అయ్యె అగు అనువానిపైవలె దీని పైని గూడ నన్యే యని ద్రుతము చేరు నన్న ఘటించునున్ ఘటించితినిన్ అనురీతిగా రూపములు సిద్ధము లగును. ఇవి యెంతయు సప్రసిద్ధములు. ఇట్టిరూపములు సాధించినఁ జ్ఞలవాంతులమున నేర్పడినయిబ్బందులు స్థలాంతరమున స్పష్టములు. (చూ.ద్రు.కా.) నిజమునకుఁ జిం. భూతతద్ధర్మార్థములందుఁ బ్రథమైకివచనమునకు రోపము చెప్పి ఘటించె, ఘటించు అని సాధించినట్లే యుత్తమపుటపైకివచనస్థలమున నన్నియట్లములందును రోపము చెప్పి ఘటించితి, ఘటించు అని మాత్రమే సాధించినఁ జాలును. అన్యే యని ద్రుతమై ఘటించె నిత్యాదుఁడవలె ఘటించితినిత్యాదులు నేర్పడఁగలవు. అయిన నువర్ణము నేల విధించె; ఇది ద్రుతము గా దన వీలు లేదు. అట్ల యైన ద్విత్వియైకివచనమునకువలెనె యాయుత్తమైకివచనమునకును రోపము చెప్పఁగదియొండెడిని. లేనిచో రామున్ అనురీతిగాఁ బ్రసిద్ధము లై నకొలిచితిన్ అనురీతిరూపము నేర్పడుట యొట్టు; వజ్జలవారు సాధించినపద్ధతి సంగతముగా దని స్పష్టమై. కావున ఘటించితిని ఘటించును అనుచో నినులు ద్రుతములే కావునఁ దదంతములు వీనిద్రుతత్వముచేతనె ద్రుతాంతము లయి ద్రు.ప్ర.లవును. కాఁగా నీ(యుత్తమైకివచన)ద్రుతముపై నన్యే యని ద్రుతము చేర్చినవసరము గాని యవకాశము గాని లేదు. వజ్జలవారు కొలిచితినిన్ అనురీతిగా సాధించుట యసంగతము.

ముత్తముమీఁదఁ జిం.లో ద్రు.ప్ర.లద్రుతమును సాధించుట యాయుత్తమైకివచనాంతము లొక్కయొడఁ గల దని తేలుచున్నది. ఇతరద్రు.ప్ర.లయొడఁ జెప్పని చిం. యాయుత్తమైకివచనాంతములయొడ నేల ద్రుతమును విధించిన దన్నది ప్రశ్న.

ఘటించితిని అనుచోటినివర్ణమును సాధించుటకై యిట్లు తత్తమైకవచనముగా సాధారణముగ నువర్ణమును జెప్పి యారెంటిని సాధించె నని సమర్థింప నవకాశము లేదు అది యట్లు యైన నివర్ణముగా నుండుస్థలము లెల్ల ను బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పవలసి యుండుఁ గదా. [చెప్పినదీప్తితీయైకస్థలమున (నది ద్రుతము గామి) నివర్ణముపై ద్రుతము చేరుచున్నది.] ఇతాం జనః కి స్వాత్తని కివర్ణమును జెప్పెనే కాని కివర్ణ కముపై నివర్ణమును సాధించెనా? ద్రుతము నకారపుఁబొల్లయై హరికిన్ ఇత్యాదిగ నుంటమాత్రమే చిం.మత మనియు హరికిని అనురీతి నుండుట తన్మతమున నసాదు వనియుఁ జెప్పవలెనా? అయిన హరికిన్ అనియె సాధించినను హరికిని అనురీతిరూపము లున్నట్లై కొలిచితిన్ అనియె సాధించినను గొలిచితిని అనియు రూప ముంట లో విశేషము గాని విరోధము గాని యాహింస నక్కఱ లేదు గదా. కొలిచితిని కొలుతును అన్నవి సాదువు లనియు (అవసానేతరస్థలములను) రాముని హరికిని అన్నవి యసాదువు లనియుఁ జెప్పట సక్రమమా?

అయినఁ జిం. యీనువర్ణము నేల చెప్పెనో యాహింతము, చిం. యింతకు మున్ను అస్మద్యుష్మద్విశేషణములను గూర్చి ప్రస్తావించునపుడు పరేషాం తు ధర్మోత్తమమధ్యమవ త్తనియెను. ఉత్తమవ త్తనుటచే నేకత్వమునం దున్నయిష్మద్విశేషణమునకు నువర్ణము వచ్చుట ఉత్వయుతో వనకారౌ యనులక్షణము ననుసరించి గుర్తింపఁబడుచున్నది. అనఁగా నచ్చోట నువర్ణము గ్రహింపఁబడుటకు వీలుగా నిచట నుత్తమైకవచనముగా నువర్ణమును జిం. విధించియుండవచ్చును. ఇట్టినమన్వయము కుదురునా?

అంద్విందునాస్తు సప్తమి యని చిం. ఇందును సప్తమిగాఁ బేర్కొనెను. దానికిఁ బ్రయోజన మే మవ జే రలి చ యని వచ్చెడు అలి అందుతోపాటు ఇందుకుఁ గూడ వచ్చుట యని యహో. స్పష్టము చేసెను. అలికొఱకై యిందును సప్తమిగాఁ బరిగణించినట్లుగనె పరేషాం తు అనుచో నువర్ణము గ్రహింపఁబడుటకుఁగాను నుత్తమైకవచనముగా నువర్ణము నిటఁ బ్రత్యేకముగా విధించె ననుట చిం.విధానమున

కనుగుణమే కదా. జేరలి చ యని అలి ముందుగనె సంధిప్రకరణముననె చెప్పబడి డగా అంద్విందునాస్తు అనులక్షణము తరువాత నజంతప్రకరణమునఁ జెప్పబడి నది. అట్లే పరేషాం తు అనులక్షణమే పూర్వమునం దుండఁగా ఉత్వయుతౌ యను లక్షణము పిదప సప్రకరణముగాఁ జెప్పబడుట వింత గాదు. కావునఁ బరేషాం తు అని ప్రసక్త మగుపూర్వస్థలముననె సువర్ణకమును జెప్పి యిట మానవచ్చును గదా యనుసందేహము నక్కఱ లే దని గుర్తింపఁదగును. జేరలి చ యనుచోఁ గూడ అంద్విందుల కలి యవు నని స్పష్టము చేసి యున్న(నట నావిషయము స్పష్ట మగుటయు) ఇందును సప్తమిగాఁ బరిగణింపవలసినయవసరము లేకుండుటయు దీన(ననౌచిత్యమును దొలఁగుట విశేషము) సిద్ధించెడిది. ఇందును సప్తమిగాఁ జెప్పటకంటెఁ గూడ సువర్ణము నుత్తమైకవచనముగాఁ జెప్పట యుచితము గదా.

ఇంకను జేరలిచ యనుచో జినిర్దేశము సప్తమిఁ గుపలక్షక మగుకొనవలె. లేకున్న భక్తులయందలి కరుణ మొట్టొట్టః సప్తమ్యైకవచనమాత్ర మగునవర్ణకమున న కలి లేనేలేదు. ఇందును సప్తమిగాఁ జెప్పటలో నలీతర మగుప్రయోజనము లేదు అనాదిమసూత్రముచేఁ జెప్పబడినపై కల్పికసంధి యవుట యిం కొకప్రయోజన మన వచ్చు. కాని యట్టియెడ నెందును సప్తమిగాఁ బరిగణింపమింజేసి దానిని అలి లే దన్నయహో. మార్గమునే యనుసరించి యెందులోను సంధి లే దని చెప్పవలసియుం డును. అవు డెందున్నాఁ డిత్యాదు లసాదువురె యనవలె. అందుకే బహుళః అహో. ఇందుగ్రహణప్రయోజనమును వివరించుచో అలినీకూత్రమే పేర్కొనెను గాని సంధినిగూర్చి ప్రస్తావింపలేదు. కాఁగా ఇందును సప్తమిగాఁ బరిగణించుటలో అలి యవు టొక్కటే ప్రయోజనము. ఇందు పద మైయుండఁ బ్రత్యయముగాఁ జెప్పట యొక్కఁ డనర్థమే కాని ప్రస్తుతము నువర్ణము నుత్తమైకవచనముగాఁ జెప్పటలో ననర్థము లేకుండఁగాఁ దద్ధర్మమునందే గాక యితరార్థములందు నైతము నువర్ణము సంగ్రహింపబడుట విశేషముగాఁ బ్రయోజన మగుచున్నది.

కాగా నె ల్లెడల ద్రు, ప్ర, లద్రుతమును జెప్పకున్నచు స్థలాంతర మందలి ప్రయోజనము నుద్దేశించి యుత్తమైకవచనముగా నుద్రుతమును జిం. సాధించిన దని గుర్తింపదగును.

ఇది ద్రుతమె యని స్థలాంతరమునుబట్టియు గ్రహింపవచ్చును. పరేషాంతు ధర్మోత్తమమధ్యమవ త్తనుచో నస్మద్విశేషణమున కేకత్వమున నువర్ణము వచ్చుచున్నది. భక్తుడను అని యవు. ఎ ధ్లే నివృద్ధము ద్రు. ప్ర. యవును గదా. భక్తుడ నే ననురీతిగా నుండనవునే కదా. ఇట్లే కవి ననె ననుచో గా విని యనె నని యుండదు. దీనినిబట్టియె యీనినులు ద్రుతము లని స్పష్ట మగుచున్నది. చేసెదనున్ అనురీతిగా నిటఁ గూడ నువర్ణకముపయి ద్రుతము చేరు సందమా? అపుడు భక్తుడనుం గలను భక్తుడను నేని నిత్యానిగా నుండు. అట్టిప్రయోగము లున్నవా? భక్తుడ నే ననున వెట్లు? వజ్జలవారు (మి, ని, నలచో) ద్వారలోపము చేయఁగా నున్ననకార మెల్లయెడల ద్రుతమె లోగు నని భావించినవా రగుటచే భక్తుడనున్ భక్తుడను భక్తుడన్ అని సాధింపఁగల . అట్టిప్రక్రియ సరి గామి కవి ప్రయుక్త రూపములసాదువులె యగును. నువర్ణసామ్యమున నిడంతములపై నగునివర్ణము పైని గూడ ద్రుతము చేయఁగాఁ గవిని. ననియే కావలె. కవి ననియె నని యెట్లు? ఈవివరణకమును గిమాదులలోఁ గాని తదాదులలోఁ గాని చేర్చుకొన్నఁ గొంత సరిపడును అయ్యు హల్పరకత్వమునఁ గవిప్రయుక్తరూపము లేర్పడవు.

వజ్జలవారు నేను, కవిని ప్రథమాంతములు గాన కళలు, నేను పండితుడను అను నవిప్రథమాంతములు గాన కళలు దీనితుదియుకారము కవిభల్లటనూత్రముచొప్పున? వై కల్పికముగా లోపించును-నేన్ బండితుడన్ ఇది వారిమతమున సం శ్లేషము అయ్యును వారిసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధముగా వారే పైపద్యములకు సరళములు చేసిరి. (చూ. ద్రు. కా.) ఇపు డివి ద్రుతాంతములు (1081) కవిని-కళ. కవిన్-ద్రు. ప్ర. అన్నమాట. అవుగాక, కవిని-అనెను అనుచో సంధి నిత్యమా? అట్లని వీ రెచ్చటను జెప్పలేదు. కవిని యనె ననురూపము లేదు గదా. భక్తుడను కళ. భక్తుడను నూవె యని యీ

నువర్ణముపై గనడదవాదేశమున్నదా? నినువర్ణాంతాలు ప్రథమాంతములు గానఁ గళ
లని నిశ్చయించి యాపకొనక దానికిఁ గళాత్వమును నిశ్చయించునవిగాఁ బై పరుషము
లకు గనడదవ లై యున్నప్రయోగములు చూపినఁ జక్కగా నుండెడిది. భారతకవులు
గనడదవాదేశమును నిత్యముగనే ప్రయోగించి రనిరి గదా. ఇంకఁ బరుషసరకత్వ
మున నకారపుఁ బొల్లయే (కాని) నినుస్వరూపము భారతమున లేనే లేదా.

సూరిమతమున నువర్ణము ద్రుతమై, కాఁగా కవిని, పండితుఁడను ద్రు.ప్ర.లు.
సూరిమతమున నివి ద్రు.ప్ర.లు కాఁగా వజ్జులవారి వివరణము ననుసరించి చిం,
మతమున నివి కళలు. నేనుదాసులు గళ లనుటకు వీను విదప ననుప్రయోగ మొండు
చూపిరి. కాని యీనినువర్ణాంతములు గళ లనుటకు దీనిపై గనడదవాదేశమున కొక
ప్రయోగము నీ లేదే. కవిని, పండితుఁడను అన్నవి కళ లనియు కవిన్ పండితుఁడన్
అని యైన ననే ద్రుతాంతము లనియు వీరు చెప్పుటలో ద్రుతము పొల్లునకారమే
యనువీరిసిద్ధాంతమే కారణము గాని యస్యము కానరాదు. ఇంకవీరే బా.ఉ.లో
నువర్ణము ద్రుత మనిరి. అప్పుడు కవిని పండితుఁడను అనుచో స్వరలోపము చేయ
కున్నను నివి ద్రు.ప్ర.లే యగుచున్నవే. అప్పుడు వీనిపైఁ బరుషములకు గనడదవలు
గాక సరళము గావలె. వజ్జులవారిసిద్ధాంతము మారినఁ గవిప్రయోగము లెట్లు మారును?

స్వరలోపముచేఁ బొల్లునకారముతో ద్రుతాంతత సిద్ధించు నని యెంచినవీరు
చేసెదను చేసితిని అనువానిపై నేల ద్రుతము చేసిరో? వీనియందు స్వరలోపము
చేసిన నివి ద్రు.ప్ర.లే యవుఁ గదా, చేసెదను చేసితిని అని యున్న వానిని గళ లన
వచ్చు. తిజ్యధ్యాదులలో లేకున్నను ఘటించుచున్నఁ డనురీతి ప్రథమైకవపవాంతములు
కళలే గదా. చేసెదను కళ. చేసెదన్ ద్రు.ప్ర. ఇది యెప్పుడును ద్రు.ప్ర.యే యనుటకు
ద్రుతము చేసిరా? అయిన నాద్రుతము లోపించిన నిది ద్రు.ప్ర.యగునా? ద్రు.ప్ర.యే
యున్న వీనిపైఁ బరుషములు సరళములు గావలె. కళ లన్న గనడదవలు వచ్చు.

ఉత్తమైకవచన మగునినులపై గనడదవలు చూపగలరా? చేసెదఁ దవము అనుచో నంత్యద్రుతలోపమును నువర్ణమున స్వరలోపమును జేయక వీరి కారూప మైనదా (అవసానేతరస్థలముల నిట్టిది కుదురదు కాని వీరు చేయుదురు.) అట్టియపు డంత్య ద్రుతతోపము మాత్రము చేసినఁ జేసెదను అనియె యుండును. దీనిపైఁ బరిష్కములు గనడదవలు గాతున్నను నట్లయే నుండవలదా? అట్టిప్రయోగము లే మన్నవా? లేక యంత్యద్రుతలోపము చేసినచో ముందరినినువర్ణ ములందును నుత్వలోపము తప్పక చేయవలయునా? ఏ మైనను గవిని బండితుడను అన్నవి ద్రుతాంతములు గా వన్నట్లు చేసెదను చేసితిని అన్నవి ద్రుతాంతములు గా వనఁజాలని గదా నిజమునకు వజ్జులవా రేని నినులు ద్రుతములుగాఁ దలచిన కవిని పండితుడను అను నవియే ద్రు.ప్ర లనియుండురు. నినులు ద్రుతములే యని స్పష్టము (చూ.ద్రు.)

భక్తుడను అనుచో నుత్తమైకవచనమువంటిదిగాఁ జెప్పబడిననువర్ణము ద్రుత మైనపు డుత్తమైకవచన మగునువర్ణము ద్రుతమే కదా. క్లీబసమా అమహద్వ త్తని క్లీబ సనుములకుఁ జెప్పినయనుమాత్కార్యము క్లీబములకు రాదా? మిత్రము దైవ మని యవునే కదా. దీనియుత్వమున కిత్వము చెప్పుట ద్వారాన సాధింపబడినకొలి చితిని అనురీతిస్థలములందలి నివర్ణము నైక మిట్లే ద్రుత మని గుర్తింపవచ్చును.

ఇట్లీనినులే ద్రుతము లని గుర్తింపబడఁగా వీనిపై మఱల ద్రుతము చేయ నక్కర లేదు. రాముల, భుటించె ఇత్యాదులయెడ నవి ద్రు.ప్ర.లు కాఁగా నాద్రుతము చెప్పబడియుండమింజేసి ద్రు.ప్ర. లన్నుక్షణమునుబట్టి ద్రుతము చేసికొనవలసి వచ్చినది. ఇటు నుత్తమైకవచనముచే ననుజీవితద్రుతత్వము కల్గఁగా ద్రు.ప్ర.త సిద్ధించుచుండ మఱల ద్రుత మెట్లు చేయుదుము? అన్యే ద్రుతప్రకృతయ యనునది ద్రుతాంతము లైనశబ్దములను ద్రు.ప్ర. లనుచున్నది గాని ద్రుతమును విధించుట లేదు గదా. రాముల, భుటించె ఇత్యాదులు ద్రు.ప్ర. లైను ద్రుతము విధింపబడ లేదు గావున ద్రు.ప్ర.త్యసిద్ధికయి నగతికగతిగా నన్యే యనుద్రు.ప్ర.త్యనిరూపకలక్షణము చేతనె ద్రుతము చేయుచుంటిమి. కాని సూరివలెఁ జిం.కర్తయు ద్రు.ప్ర.లద్రుత మును బ్రత్యేకిముగా సాధించియున్నయెడల దానిపయి నన్యే యని ద్రుతము వచ్చునా?

ఘటింతును అనుచో నువ్వర్థ మట్లు విధింపబడియున్నది. అయ్యది ద్రుతమే యపుట నాశ్చమున కనుజీవితద్రుతత్వము సిద్ధించియే యున్నది గాన నీయది ద్రు.ప్ర. యపుటలో బాధ లేదు. కాఁగా ద్రు.ప్ర.త్వము సిద్ధ మైయుండ నందుకై ద్రుతము చేయ నవసరము లేమి నుత్తమైకవచనములయొడ (నల్ల భక్తుడనుమొ॥) నన్యే యని ద్రుతము చేయరాదు. కాఁగా ఘటింతును ఘటిచింతిని అనురీతిగనె చిం. యుత్తమై కవచసాంతము లగుద్రు.ప్ర.లను సాధించిన దని గుర్తింపదగును. కావుననే యహో. రామునిన్ అనుచో నివర్ణముపై ద్రుతమును జూపియు (వజ్జులవారు నిట్ల)నీనినువర్ణాంతములపై ద్రుతమును జేర్పలేదు.

దీనివలనఁ జేసెదనున్ అనురీతిగా వజ్జులవారు సాధించుటవలన నేర్పడిన యిద్బంధు లెల్లఁ దొలఁగించున్నవి. ప్రయోగములం నప్రసిద్ధము లగురూపములనే చిం. సాధించియున్న దన నక్కఱ లేదు గదా. ఇట్లే నినులపై ద్రుతము చేర దనుటం జేసియే చేయుచుచున్నానున్ చేయఁగలనున్ చేయనున్ అనురీతిగా నుత్తమపురుష యం దెల్ల యర్థములను సప్రసిద్ధరూపముకై తప్పకయేర్పడవలసివచ్చుప్రమాదమును దప్పుచున్నది. ద్విత్వీయైకవచనమునకువలె నుత్తమైకవచనమునకు లోపము చెప్పియుం డమింజేసి వజ్జులవారిచుతమున చేసెదం తప మనురీతి ప్రసిద్ధరూపములసాధనమున ననుచితప్రక్రియామార్గము నాశ్రయింపవలసివచ్చినది. అట నంత్యద్రుతలోపము నువర్ణాత్వలోపము చేసి యారూపము వారు సాధించుట. చేసెదన్ అని యైనదిదవ మట ద్రుతలోపము చేసినచేసెద తప మని యుండవలె. పరుషపరకద్రుతలోప మనిష్ట మని వజ్జులవారు చేసిననిశ్చయమువలన వారిప్రక్రియయం దెట్టిప్రయోజన ము లేక యసాధురూపము లెల్లడల సాధింపబడును. ఈనినులే ద్రుతము లని వాని పై ద్రుతమును జేర్పనివక్షమున నట్టియిట్లుండు లుండవు.

నిజమునకు అన్యద్యుష్మద్వాద్వాదైకత్వంతో నివీ యనుస్థలమునందును నిపు లను బ్రత్యేకముగా విధింపవలసినయవసరము గానరాదు. భక్తుడను భక్తుడవు అ నుచో నువు లగు నని చెప్పుటకు మాటుగా ధర్మోత్తమమధ్యమవ త్తనెను గదా. అట్లే యికారాంతములపైని భూతో త్తమమధ్యమవ త్తనవచ్చును. కొలిచితిని కొలిచి

తివి అనుచో నివివర్ణకములు నిల్చునట్లుగా నిటఁ గూడఁ గవిని గవిని యని యవును గదా. స్పష్టతకయి యట్లనె నేమో. ఏ మైనను భక్తుఁడను అనుచో నువర్ణము ద్రుత మయినదై కవిని అనుచో నివర్ణము ద్రుత మగును. ఈనివర్ణము నువర్ణవికృతముగాఁ గాక ప్రత్యేకముగా విధించుట గమనింపఁదగియున్నది. ఇంక నీవిధివలన నువర్ణమువలె నివర్ణమును ప్రత్యేక మయినది ద్రుత మగుట యనువిశేషాంశమును జిం.అభిప్రాయముగా గుర్తించవచ్చును.

కాఁగాఁ జిం.ద్రు.ప్ర.లలో నస్మద్విశేషణముల కేకవచనాంతములకును నుత్తమైకవచనాంతములకునుమాత్రము ద్రుతమును విధించెను. దానిపై ననేక యని ద్రుతము చేరదు. చింతామణి పదముతుదిని నినులను విధించినచోట్ల ద్వితీయానినులపై మాత్రమే ద్రుతము చేరుచున్నది? ఉత్తమైకవచనముపై ద్రుతము చేరకుండుట కాయది ద్రుత మగుట హేతువు. ద్వితీయానినులపై ద్రుతము చేరుట కానినులు ద్రుతములు గాకుండుట కారణము. చిం. నినులను విధించినచోట్ల నెచట నవి ద్రుతములో నెచట ద్రుతములు గావో నిర్ణయించుటకుఁ బ్రమాణ మేది? ప్రయోగములే యనకతప్పదు. ద్రుతోఁభ్యో నః అన్నచిం. యెట్టినకారము ద్రుతమో స్పష్టము చేయమింజేసి ద్వితీయానినులుపై తము ద్రుతములే యన నవసరము లేదు. అయిన నప్ప.మాత్ర మివి ద్రుతములే యని యెంచెను. అదియే యుచిత మనుటయు స్పష్టమే. కాని యది ద్రుతము లని యెంచుపక్షమున నవ్యానిపై ద్రుతము చేరుట కవకాశ మేది? చేర దన్న నమైప మేల చెప్పెను? ద్వితీయానువర్ణముపై ద్రుతము చేర దన్న నిబ్బంది లేదు. అట్లనుట యుచితము గూడ. నివర్ణమువిషయమునన యిబ్బంది. అమైపపక్షమున బా.న. యదాహరించినట్లు రాము అనురీతిగనె యుండు నన్న రాముకొలిచె నిత్యాద్యపరూపము లవును. చళబ్దముచే నవసానమంద యమైపస్థితియన్న వాక్యాంతగతపదాన్ని యన్నఁడు గనుక లోపవిధానము ప్రయోజనవంతము గాదు. దీనిసాహచర్యమున నివర్ణమును ననఁగా ద్వితీయానినులు ద్రుతములు గా వనుటయే చిం. ననుసరించి చెప్పవలసియున్నది.

ఎక్కడియెట్టి నకారము ద్రుతమో ప్రయోగములు మొ॥వానింబట్టి నిర్ణయించు కొనవలసినదే. కాగాఁ జిం. ద్రుతము విధింపనిచోట్ల నన్యే యని ద్రుతము చేరు కుండుటయు ద్రు.ప్ర.లద్రుతము విధింపనిచోట్ల మాత్ర మన్యే యని ద్రుతము చేరు టయుఁ జిం.మతముగా నెన్నవలెను.

షష్ఠి ద్వితీయ యనుగ్రంథాంతమునందలియనుబంధమున ద్వితీయానినులు ద్రుతము లగుటకుఁగలయవకాశము గుర్తింపఁదగును.

కళలనుగూర్చి చెప్పచోఁ జిం. ద్రుతో న యేషాం స్యా త్తన్నది. కాగా ద్రుతము లేనితిజ్ఞాధ్యాదులు కళలు అన్యే ద్రుతప్రకృతయః అనుచో ద్రుతము గలతిజ్ఞాధ్యాదులతోపాటు తిజ్ఞాధ్యాదిభిన్నములును ద్రు.ప్ర.లే యవును. అయిన నింతకు ముందు ద్రుతో న యేషాం స్యా త్తనుటంజేసి యిట నన్యే ద్రుతప్రకృతయః అన్నమాత్రముననె ద్రు.ప్ర.లకు ద్రుత ముండుట యనునంశము స్పష్టమే. మఱి యే స్యుర్వ్యానుజీవితద్రుతానిత్య మ్మను యేల? స్పష్టతక యనవచ్చు. ఇట్లు చెప్పటంబట్టి దీనిచే ద్రు.ప్ర.లకు ద్రుతము చేసికొనఁదగు నని తత్కర్తయు నెంచెనా? అనుమానమే. ద్రుతాంతము లైన తిజ్ఞాధ్యాదులు ద్రు.ప్ర. లని స్పష్టము గావునఁ గవిని బండితుఁడను అని యవి ప్రథమాంతము లైనను ద్రుతాంతము లవుట ద్రు.ప్ర.లే యగును. ఇట్లే నేను, తాను, అన్నయును.

ఏ మైనను నహో.ప్రభృతులు ద్రుత మెట్లు చేరినదో స్పష్టము చేయకయే రాములచేతన్ ఇత్యాదిగాఁ జివర ద్రుతమును జూపినచోట్ల నన్యే యనుసూత్రము చేతనె ద్రుత మవు నని వజ్రులవారు చేసిన సమన్వయము సమచితముగ నున్నది. ఇట్టిచోట్ల వి.వి. సైతము ద్రు.ప్ర.లద్రుతమును బ్రత్యేకముగా విధింపకుంట (ఉడివర్ణాచ చ నాస్తకౌ తస్య) గమనింపఁదగును.

బా.స. ద్రుతప్రకృతులు గనుక నకారము నిల్చు నని వివరించెను. కాని యానకార మెట్లు వచ్చినదో చెప్పలేదు. ద్రు.ప్ర. యవుటచే నకారము సహజము గనె యుండు ననియు దానికొ బ్రత్యేకశాస్త్ర మక్కట లే దనియుఁ దలంచినాఁ

ద్రుతమును వివరించునందర్భమున వజ్రలవానిను రామునిన్ ఇత్యాదులందలిసకారము సహజ మనిరి. స్వరలోపముచే నేర్పడినది గా దని యభిప్రాయము గావచ్చును. నకారము సహజ పన్న శబ్దమున సహజ మై శాస్త్రముచే సాధింప నక్కఱ లేని దని వారియభిప్రాయము గా దనవచ్చును. ఏదే మైనను రాముల రాములచేత అనుము న్నగురీతిగాఁ బ్రాతిపదికవయి నాయావిభక్తులతో వికారములను శాస్త్రము వర్ణించునందర్భమున ద్రుత మొక్కటిమాత్రమే ప్రత్యేకవిధానము లేకయే సహజముగా నిల్చు ననుట యుచితము గా దనకతప్పదు. సూరి యట్లు విధించుట యెంతయు నుచిత మై యున్నది. (దానిని బేటిక విమర్శించుట సరి గా దని స్పష్టము.) కాన బా.స.ప్రభృతులయభిప్రాయ మెట్టి దైనను రామునిన్ మొదలగుచోట్ల నున్నద్రుతము నే దేని శాస్త్రముచే సాధింపదగును. అయ్యది ద్రు.ప్ర. లక్షణముగా ననుజీవితద్రుతత్వమును బేర్కొనుచున్న-అన్యే ద్రుతప్రకృతయః అనున చొక్కఁబ కాననపు. కావున దానిచేతనే ద్రు.ప్ర.లద్రుతమును విధింపని చోట్ల నాశ్బ్దముల ననుజీవితద్రుతములుగాఁ జేయుట యుచితమే.

ఇట్లు ప్రత్యేకముగా ద్రుతము విధింపఁబడిన-యు త్తమైకవచనస్థలములు ౩విని మొ॥ తప్పఁజిం. తోను దద్దర్భప్రథమైకవచనస్థలమున నాంతము లై నడిడులను విధించినచోటఁ దప్ప వి.వి.లోను - ద్రు.ప్ర. లైనదానికి నన్యే ద్రుతప్రకృతయ యనుదానిచేతనే ద్రుతము చేయ నని గమనింపదగు.

ఇట్లు ద్రు.ప్ర.లకుఁ దుది నన్యే యనుసూత్రముచేఁ జేరుద్రుత మెట్టిది యని యనుమానము. విం., వి.వి.లవితమున ద్రుతము నకారపుఁబొల్లయె యని భావించిన బా.స.ప్రభృతులును వజ్రలవానిను సీసూత్రముచేఁ బొల్ల నకారమునే చేసియున్నాను. కాని యింతకుముందు గమనించినదాని ననుసరించి ను, ని, న్ అనునకారములు గలది యపుట స్పష్టము. (చూ. ద్రు.) కావున నన్యే యనుదానిచే నునిద్రుతములె యపు నని గ్రహింపదగును.

నకారపుఁబొల్లె ద్రుత మని యెంచినయహో. ద్రుతస్వత్వమును నుస్వరూపముగాఁ జూపెను. రామునిచేతన్ అనుచో ద్రుతమునకు స్వత్వము గలుగఁగా

రామునిచేతను అని యగు. ద్రుతమునకు ద్రుతస్వత్వమునకును భేదము చూపుటకం దె నిట ద్రుతమును సుస్వరూపముగనె చెప్పుట యుచితము గదా, అనగా నన్యే యని యగుద్రుతము పొల్ల కాక సువర్ణ సున్న రామునిచేతను అనియె మొదల నుండును. ద్రుత మెట్టినికారము నందక స్వస్వరూపముతోనుండునపుడు రామునిచేతను అని యుండుట సహజముగా నొప్పును. చిం.మతమునను సువర్ణము ద్రుతమని యెంచిన ప్రాథ. యె ధీని సన్నును నాచేతను చదువుచును మొ॥చో ద్రుతముగా సువర్ణమునే చేసియుంట స్పష్టము.

రామునిచేతన్ అనుచో రామునిచేతను అన్నది స్వత్వ మైన నన్నపాద్యునిన్ అనుచో స్వత్వస్థితిలో రూపము నన్నపాద్యునిని అని యుండవలె. కాని యహో. యిది యసాదు వలెను. జగద్గేయుల నన్నపాద్యునిని దిక్క-సుధీమణి నెఱ్ఱసత్క-విన్ ఇతి సూరకవిపద్యే నన్నపండితుని నిత్యేవ పాఠః సాదుః (కవిశి.819) త్రియోభ్య స్త్రీసమాచ్యేత యని యిట నిశ్రుతి రా దను టుచితమె కాని నన్నపాద్యునిని అసాదు వన నేలః ఇతఁడే యుదాహరించిన-నన్నపండితునిన్, రామునిన్ అను రూపములవలెనె యిట నన్నపాద్యునిన్ అని యావు. నన్నపాద్యునిన్ + తిక్క-సు ధీమణి అనుచో ద్రుతమునకు స్వత్వము వచ్చిన నే మగును? పరుషపరకత్వమున ద్రుతమునకు స్వత్వము నహో. కూడ సంగీకరించెనే కద. నన్నపాద్యునిన్ దిక్క- అని యుండునా? ఇట నకారపుఁ బొల్లట్లే యున్న నయ్యది వర్ణాంతర ముగాఁ బరిగణింపఁబడుట యెట్లు? వర్ణాంతరత్వేన సంవర్ణచేళాయాం పృథక్పరి గణనం తస్య ఫల మ్మిని గదా స్వత్వప్రయోజనము నహో. వివరించినది. అట్టి స్వత్వస్థితి సరళస్థిరపరకతయందే గాని పరుషపరకతయం దుండదా? అటుకీ చ సంశ్లేష యనునూత్రస్థలమున నహో.యట్లు వివరించుటంజేసి పరుషపరకతయందు స్వత్వ ముండ దని యున్న నట్లుండ దని యెంచె ననఁదగునా? అయిన నవికార గతే యనుదానికి లక్ష్య మేది? రామున్ దలఁచెద ననియా? అట్లయిన వాత్సాస్య దోర్దుత్సక్త స్యా లు క్క-నుచో సంశ్లేషము నివారించెను. వినా ద్వితీయ మ్మన్నది వి.వి. కూడ. పరుషపరకతలో రామున్ దలఁచెద ననుదానివలె దాన్ జెప్పె నని

యుండునపుడు తాన్నినె ననుసంశ్లేషము నివారించుటలోఁ బ్రయోజన మేమి? అదేశ సరళపరకతలో నహో. యె పైని సంశ్లేష మంగీకరించె. అటఁ దాన్బదివె నన్నది యుండ దని తాన్ జదివె నన్న దుండు నని చెప్పుటలోఁ బ్రయోజనమేమి? తాను ఘనుఁ డనురీతి సరళపరకస్వత్వస్థితివలెనె తాను జదివె నన్నదె యాదేశసరళపరక స్వత్వస్థితి యనవలె. ఇటనే యేల? అవికారగతే యనుసూత్రమునొద్దనే స్వత్వ మధర్వణసమ్మతమే కాని సంశ్లేషము గా దనుచు సంశ్లేషము సమ్మతింప నాధార ములు చూపుచో విజయుం బోలితి నను బిందురూపముతో సామ్యము చెప్పుటకంటె పిజయున్ బోలితి ననుస్వత్వముతో సామ్యము నెంచు టింకను బలీయము గదా. అది యేల యుపేక్షించెను? అధర్వణుడే యైనను రామున్ దలఁచెద ననురీతి స్వత్వము నంగీకరించి రాము స్థలఁచెద ననుసంశ్లేషస్థితి నంగీకరింపకుండుటలో యుక్తి యేమి? అసలు వీనిని వేఱు చేయుటయె యనవసరము గదా.

అవికారగతే యనుసూత్రమునొద్ద నహో. వివరణము “సీతను గొల్చెదన్ సీత స్సొల్చెదన్ రాము స్థలఁచెదన్ ఇత్యాద్యుదాహరణ మ్మని (వ్యా.సం.స.285) యున్నట్లు వజ్జిలవా రుద్ధరించిరి. (నేడు దొరకుముద్రితప్రతులం దిట్లు గానరా కున్నది.) దాని ననుసరించి పరిషత్(అదేశసరళ) పరకతయందును స్వత్వస్థితిలో ద్రుతము నుస్వరూపముతో నుంటయే తదగ్నిపేతముగాఁ దెలియవచ్చును. అది సక్రమము. అవసరము రామింజేసియే కావచ్చుఁ గాని స్థలాంతరమున నాదేశసరళపరకతయు నందు ద్రుతము నుస్వరూపముతో నుంటయు నహో. యుదాహరింప కున్నను నిట నట్లు గ్రహించుట యొప్పును. అహో. తాను నెప్పె నని కాని తాను చెప్పె ననీ కాని యుండ దనెనే రప్పఁ దాను జెప్పె నని యుండ దన కుండుట గమనార్హము. తానునేనుల ద్రుతకార్యమునకై స్వరలోపము నిత్యమ. అయ్యు స్వత్వస్థితిలోఁ దాను నేను అని యుంట యవిరుద్ధమే. తాను ఘనుఁ డన్నచోవలె. (చూ.తానునేనులు కళలా?)

కాని పైని రాము స్థలఁచెద ననుచో వజ్జిలవారును సంశ్లేషరూపమునే చూపిరి గాని స్వత్వము నీ లేదు. అది వారు చూచినప్రతియం దున్నదో లేదో. ఉన్న

రాముని దలచెద నని యుండును. కాని యిట నన్నపాహ్యునిని అన్నది యసాదు వనుటంబట్టి ద్రుతస్వత్వస్థితి నుస్వరూప మొక్కటె యని తలచెనా? రామును దలచెద నని యుండదు గాన నట స్వత్వమే లే దనవలెనా? సందర్భమేర్పడకుండుటం బట్టియే గావచ్చును గాని యహో. యాదేశసరళములకే కాక సరళస్థిరములకు ముందు గూడ (అవసానమున సీతఁ డెట్లు సంగీకరింపలేదు,) ద్రుతముస్వత్వమును నివర్ణముగాఁ జూపియుండలేదు. మఱి యహో. ద్రుతస్వత్వమును నిస్వరూపము గలదియెంచలేదా? అప్పకవి నిస్వరూపమును జూపియుండఁగా నహో. యేల సంగీకరింపఁడు? అంగీకరింపఁదగనపుడు దానిని సాధారణముగాఁ దిరస్కరింపవచ్చునే. అట్లనిష్ఠములైనయంశములెల్ల విమర్శించుట యసాధ్య మనియో లేక యనవసర మనియో యుపేక్షించునెడల ద్రుతస్వత్వము నుస్వరూప మొక్కటె యని తలచినపు డాయంశమునే స్పష్టము చేయఁదగునే. వర్ణాంతరత్వేన అని మున్నుగా సామాన్యముగాఁ జెప్ప నేల: స్వత్వము నుస్వరూపమె యన్నపుడు రామున్ + తలచెద, రామును దలచెద నని కావలసివచ్చు నన్న నెట నెట నువర్ణముండునో చెప్పఁదగు. సీతను గొల్చెనని స్వత్వముండఁగా రామున్దలచెద ననుచో స్వత్వము లేకుండుటకుఁ గారణ మేమి? ద్రుతస్వత్వము నిస్వరూపమున నుండవలసినచోట్లనెల్ల హల్పరకత్వముననైతము స్వత్వముండ దనుట యెప్పునా? ఎన్నను సర్వ-అనురీతిగా రామునిని సర్వగుణారాముని ననరాదా? భక్తుడను బొల్పుగ నన్న నుసంగతమును గవిని జూడఁగ నన్న నసంగతమునా? అహో. యంతకుముందు నకుషా ద్రుతప్రకృతికాత్తనుసూత్రమునొద్దరాముఁ గొలిచెద, రాముఁ గొండ్రెగ భావించు, అతనిం బరమపావను భజించు నని యుదాహరించె, ఇందు వికృతి లేనపుడు ద్రుత మెట్లుండు? రాము న్దలచెద ననునొక్కదానినె గ్రహించిన(వజ్రలవారును రాముని దలచెద నని చూపలేదు. గాని ద్రుతము నాదేశసరళమును సంయుక్తములుగఁ జూపిరి.) నట సంశ్లేషముమాత్రము వచ్చిన దనవలె. అది యహో. మితమున సంశ్లేషమేకద. ద్రుతస్వత్వము నుస్వరూపముతో నుండవలసినచోట్ల సంశ్లేషము, స్వత్వము నుండు ననియు ద్రుతస్వత్వము నిస్వరూపముతో నుండవలసినవచ్చినపుడు సంశ్లేషముమాత్రమే కాని స్వత్వ మన లుండ దన్నమాట. దీని కాధారము లేకపోఁగా నిట్టిప్ర

తిపాదనమునందు యుక్తిగాని ప్రయోగానుగుణ్యము గాని లేదు. అప్పు. ద్రుతస్వత్వమును నివర్ణముగాఁ గూడఁ జూపియుండ నద్దానిని నహో. తిరస్కరించె ననుటయు సమ్మతింపదగినదిగా లేదు. (కాఁగా వజ్జులవా రుద్ధరించిస్థలమున) సీతను గొల్చెద, సీత న్గొల్చెద ననురీతిగనె యహో. రాముని దలచెద రాము స్థలచెద నని స్వత్వ సంక్షేపములు రెంటిని జూపియే యాపిదప నవి యపుటంగూర్చి వివరించె ననుట యుచితముగాఁ దోచుచున్నది. సీతను గొల్చెద నన్నది స్థితిని రాముని దలచెద నన్నది నిస్థితికిని రెండువాఱ్ఱులు లెచ్చుట ప్రత్యేకముగా నుండి యర్థవంత మగును. ఇట్లు నినులు రెండు ద్రుతస్వత్వరూపము లెచ్చుచున్నవి. రామున్ + దలచెద ననుచో రాముని దలచెద నన్నది స్వత్వము కాఁగా నతనిం బరమపావను ననుచో నతనిని బరమపావను నన్నది స్వత్వస్థితి యగుచున్నది. తదనుగుణముగాఁ బరిశీలింపఁగా నన్నపార్శ్వనిని దిక్కునుధీమణి నన్నదియు నహో. మతానుసారముగనె నిర్బాధ మగుచున్నది.

త్రియశ్చ త్రీసమాచ్ఛేతః అనుదానిచే దీనిఁ (బులింగ మగుట)చై ద్రుతమునకు నిశ్రుతి రాదు. గావున సత్కారికచే నన్నపార్శ్వనిని అని వ్రాస దనరాదు. కానియంత మాత్రమున నది యసాదు వనియు నన్నపండితుని ననియె యుండవలె ననుటయు సరి గాదు. మొదట నన్నపార్శ్వనిన్ (రామునిన్) అనియే యున్నను బిదప నాదేశ సరళపరకతలో ద్రుతమునకు స్వత్వము రాఁగా నన్నపార్శ్వనిని దిక్కునుధీమణి నని ప్రయోగించుట సుసంగతమే. వ్యాజమునన్ అనుచో స్వత్వమువలనఁ బొల్లనకార రూప మైనద్రుతము వ్యాజమునను అని సుస్వరూప ముందినట్లే నన్నపార్శ్వనిన్ + దిక్కునుధీమణి ననుచో స్వత్వమువలన నాద్రుతము నిస్వరూప ముందినది. కాఁగా త్రియశ్చ యనుకాగికచే నిశ్రుతి రాలేదు గాని స్వత్వము వచ్చుట వలనినిస్వరూపముతో నన్నపార్శ్వనిని అనుప్రయోగము సాదువె.

రాముని దలచెద నని స్వత్వము సంగీకరించినచో నహో. నన్నపార్శ్వనిని అసాదు వని నన్నపండితుని నని యుండవలె నని చెప్పనా? అని యనుమానము. అహో. యిటఁ బ్రమాదపడియుండును. ప్రమాదో ధీమతా మపి. చనియెన్ అనుచో

(ఇయ్యే లేకుండగా) నామమాత్రవిషయక మగుటచే నేద స్తతా చ నామ్నా మనుదానిచే నెదంతత కలుగ దని సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పినయహో. (కవిశి. 228) యజంతపరిచ్ఛేదమున నేద స్తతా చ యనుసూత్రవివరణమున శ్రీయాస్వపి కదియందెడె కదెందెడె (కవిశి. 197) నని పేర్కొనుట నెట స్మరింపదగును.

అహో. మత మ ట్లుండగా హరిం జూచెను హరిని జూచె నిత్యాదిగా ద్రుత స్వత్వము నిస్వరూపమును గల్గియుంట ప్రయోగప్రసిద్ధము. అప్పకవిప్రభృతు లంగీకరించినదియు. కాగా ద్రుతము స్వత్వస్థితిలో నుస్వరూప మందు నని చూత్రమె యహో. యెంచె నన్నును నిస్వరూప మందుట గూడఁ గల దనియు సంగీకరింపవలసియే యున్నది. స్వత్వముచేఁ బొల్లనకారము నువర్ణ మె ట్లగును? (అట్లే నివర్ణము నగును) నివర్ణ మె ట్లగును? పై స్వర మెట్లు చేరును? ద్రుతము పొల్లు గాగా స్వత్వము నునివర్ణము లగు పెట్టు?

ద్రుతము (నకారము) ను, నిస్వరూపముతో నుంట ద్రుతస్వత్వ మని యంగీకరించునపు (ప్రయోగానుగుణముగా న ట్లంగీకరింపకతప్పదు.) డట ద్రుతమె పొల్లుగాఁ గాక ను, నిస్వరూపము గలదిగాఁజెప్పదగును గదా. చెప్పవలయును. ఆ ద్రుతమును జిం. చెప్పినచోట్లఁ గవిని, ఘటించును అనురీతిగా నినుటగనె చెప్పినది. ఇంక నట్లు ద్రుతము విధింపనిచోట్ల నన్యే యనుసూత్రముచే నాద్రుతమును సాధించుకొనునపు డా నన్యే యనుసూత్రముచే నగుద్రుతమె ను, నిస్వరూపము గలదిగా గ్రహించుట యొప్పును గదా. ఎ డ్లేని ద్రు. ప్ర. చివర ద్రుతము చేచ్చునపు డా ద్రుతము ని, నుస్వరూపము గలది చేయుట యుచితము.

అయిన నువర్ణ మగునది యెక్కడ? నివర్ణ మగునది యెక్కడ? ఇయ్యది ప్రయోగానుసారముగనె గుర్తింపవలసియున్న దనకతప్పదు. అహో. పొల్లనకారమును ద్రుతముగాఁ జూచి దానిస్వరూపావస్థితిని నుస్వరూపముతో నిచ్చునపుడు పొల్లనకారముపై నుత్వ మెచ్చ పెచ్చట నగు నన్నది ప్రయోగానుసారముగా గుర్తింపవలసినదే కద. అట్టియెడ ద్రుతము పొల్లనకార మయ్య స్వరూపావస్థితిలో నద్దానిపైఁ

బ్రయోగానుగుణముగ నుత్పము చేరు ననుటకంటె ద్రు.ప్ర. యగుటఁ దుదిఁ జేరు ద్రుతమే ప్రయోగానుసారముగా నుస్వరూపము గలది యనుట యుచితమే. బింద్యాదులు నువర్ణమునకే యవును. అట్టివికారములు లేక ద్రుత ముట్లే యుండునపుడు నువర్ణ మట్ల యుండుట సహజ మై ద్రుతస్వరూపమునకు స్వత్వమునకు (స్వరూపావస్థితికి) భేద ముండుట యనునసంగతియుఁ దప్పును. ఇట్లే నివర్ణమునెడలను. రాముని జూచెను, అతనిని బొగడెను అనుచోట్ల నివర్ణమే ద్రుతస్వత్వ మని గుర్తించి యున్నారము. సీతను గొల్చెద ననుచో నుత్పమును రాముని దలఁచెద ననుచో నిత్వమును నెట్లయిన వన్న నహో. మతమునను బ్రయోగములె యాధారములు. అట్టియెడల స్వరూపావస్థితిలో ద్రుత మేరూపమున నుండు నని ప్రయోగములనుబట్టి గ్రహింతుమో యట నన్వేయనుసూత్రముచే నట్టి(ని), నుద్రుతమే చేరును. రాముని + వేడెను రామువేడెను రాము న్వేడెను లోపసంశ్లేషములు రానపుడు రాముని వేడెనని యట్లే యుండు నదియై ద్రుతస్వరూపావస్థితి, స్వత్వము నని గ్రహించు టుచితమే కదా.

కాగాఁ బొల్లనకారమే ద్రుత మయ్యుఁ బ్రయోగానుగుణముగా స్వరూపస్థితిలో నుత్పేత్వములు క్రొత్తగాఁ జేరు ననుటకంటె ద్రు.ప్ర.ల కాయైయెడల నువర్ణమును నాయైయెడల నివర్ణమును ద్రుతముగాఁ జేరు నని ప్రయోగములనుబట్టియై) గ్రహింపఁదగు నని యహో. ప్రభృతులసమన్వయమార్గము ననుసరించి యుచితముగా గ్రహింపఁదగును. వైజయంతీనవంశుఃవ్యాజమునన్ అనుచో వాక్యస్తగతపదానాశ్చ యని ద్రుతము లోపింపనిపక్షమున స్వత్వ మయి వ్యాజమునను అని యవుననున హో. అనిప్రాచీనుకంటె వ్యాజమునను అనియె మొదలనుండ లోపాభావపక్షమున నట్ల యుండు ననుట సక్రమము గదా. ఇట్లే ఖ్యాతాసమసమరవిధికిఁ గరుణాంబుధిన్ అనియె మొదల నుండ నట ద్రుతము లోపింప దన్నఁ జాలు. పద్యభేదావసానేషు శిష్టతా సస్య కథ్యతే యని శిష్టత యేల చెప్పె? కరుణాంబుధిని అని మొదల నుండ శిష్టతవలనఁ గరుణాంబుధిన్ అని సాధింపఁబడిన దను ణొప్పును గదా. (చూ. ద్రు.కా.)

భక్తుడను అనుచో నువర్ణము ద్రుతము కాఁగా కవిని అనుచో నివర్ణమే ద్రుతమని పైని స్పష్టము. సూరి దీని నాగమనువర్ణముగాఁ జెప్పి యికారముమీఁద నువర్ణమునుత్వమున కీర్త్యముచేసి నివ్యరూపమును సాధించెను. కాని చిం.లో నట్లు గాక నువర్ణమువలె నివర్ణమును బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁబడినది. కావున నువర్ణవికృతమే కాక ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁబడిన-నివర్ణమును ద్రుతమయినట్లే యిట నునివర్ణములు ప్రత్యేకములుగా ద్రుతములుగా నాయై శబ్దములకుఁ దుదిని జేసిననుట యవిరుద్ధమగుచున్నది. అహో. నివర్ణమువిషయ మెత్తినట్లు గానరాలేదు గాని నువర్ణమొక్కచో ద్రుతమనుట స్పష్టమే. (చూ. ద్రు.) అట్లే నివర్ణమును అన్నను నఖండ-అనుచో నుద్రుతముపై నకార మైన దన్నయహో. అంటిని నిందఱ కనుచో నిద్రుతముపై ద్రుతము చేరిన దనవలెనె కదా.

ద్రుతము ని.ను(న్)వర్ణములుగా భావించినఁ జిం. చూడ సూరివలె నవసానమున ద్రుతస్వరలోపము చెప్పవలదా యని సందేహింపనక్కరలేదు. (చూ. ద్రు. 54)

చిం. ఘటించును ఘటించితిని అనురీతిగా సాధించుట ననుసరించి ఘటించున్ ఇత్యాదులు స్వరలోపముచే సాధింపఁబడిన వనుట తన్మతముగా గుర్తింపవలసియున్నది. కావున ను, లేదా ని అనుద్రుతములు చేసినట్లముల నెల్లఁ బ్రయోగానుగుణముగాఁ బొల్ల నకారము నన్యే యనునూత్రముచే నొకపక్షమునఁ జేసినని బావింపరాదు. హల్వురకతలో సంశ్లేషవిధానము నీయంశమును స్పష్టము చేయుచున్నది. కావున నినులలో స్వరలోపముచేతనె రాముని-రామున్, రాములను-రాములన్ అను రీతిరూపములను సాధించుకొనవలె. (చూ. ద్రు. 61లోపము)

ద్రుతాఖ్యోనః అనుటలో నకారంబు ద్రుతం బనుటలోను లాక్షణికులు ద్రుతమును వర్ణించుటలో నకారముపైని స్వరమునకుఁ బ్రాధాన్య మిచ్చినట్లు గానరాదు. ద్రుతము నకారమని వ్యవహరించుచు నస్వరములను జూపునప్పు. వ్యవహారము నీయంశమును స్పష్టము చేయుచున్నది. దీనివలననే ద్రుతము నకారమని వ్యవహరించినచోట్ల చిం., వి.వి.లలో (ప్రయోగానుసారముగ) నస్వరము గ్రహించుట

యొప్పును. తద్ధర్మప్రథమే స్యాతాం డుడివర్ణా చ నాన్తకౌ యనుచోఁగూడ ఘటించె డును ఘటించెడిని అని ప్రయోగానుగుణముగనే గ్రహింపఁదగును. తుమున్నర్థకనా న్నేన మిసమాసః క్వచిచ్ఛవే త్తనుచో వి.వి తుమున్నర్థకనాంత మన్నది. దాని నహో. స్వత్వస్థలమున ఎన్నను పొందను అని నువర్ణాంతముగఁ జూపె. నువర్ణకంబు ద్రుతాంతంబు, డువర్ణకంబు ద్రుతాంతంబు అన్నసూరిలక్షణములందును నకారంబు ద్రుతం బని నకార మెట్టిది కావలె? చదువుచును, చదువుడును అని నువర్ణమే గదా.

ద్రు.ప్ర.లకుఁ దుదిని నినులే చేరు నని నిర్ణయించుటకు వజ్జులవా రవ్వాని పైఁ బరుషములకు సరళము లగుట భారతమున లే దని పేర్కొందురు. కాని బాల. ప్రభావమునకు లోఁబడి రని విమర్శించినచారే (బాల.ప్రభావమునకు లో నై?) ని నులపైఁ బరుషములకు సరళములు చేయుట వారిగ్రంథముననే గమనింపవచ్చును. ఇం తకు బా.ఉ.లో వాచును నువర్ణమే ద్రుత మనిరి. భారతమునఁ బ్రాసేతరస్థలముల నై నను నినులపై నానేశసరళములస్థితి వజ్జులవా రుద్ధరించినతావులలోనె వ్యా.సం. స.లో గమనింపవచ్చును.

ఇ త్తరణిని బరిగ్రహింతము (అది.7.215-1401) బ్రుంగుడుపాటును బొం దఁ జూచి(విరా.2.192.1435) బ్రహ్మచర్యములను బడయఁబడిన (అది.1.71-1495) మాకంబెను గడు హితుఁడవు (అది.8.40-1792) ఎట్టిసాధ్వ్యులకును బుట్టినయిండ్ల ను (అది.4.81-1205) ఎవ్వరికిని జన్మై (అది.7.207-1415) సర్వాంగంబులందును గలు గుకొన్నెత్తురు (శ్రీ.2.55-1452) ఎందును గలయది (సభా.2.170-1658) ఎల్లను ద్రెస్సె (అది.5.172.1784) ఉయ్యెలయునుబోలె (అర.2.79-1755) శక్తిటంబుతోపు ను జరణనిహతి (సభా.2.41-1780) ఏమిని జేయఁగ (ఉద్యో.2.13-310) చేయును గాక కర్షకుండు (అర.1.235-1330) డప్పిఁ జెందును గృకునింగా (శాం.1.53.1777) బ్రహ్మ కై నను బోలునె (సభా.2.236-1807) నేను బుత్రులును (విరా.5.348-1091) నేను జూచి(శాం.1.12-1165) నేను జమ్ము(శాం.8.418-1095, 2 సార్లు చూపిరి)తా ను బ్రబోధించెఁ అది.8-పుట.885)

ఉదాహరణమునకుఁ గొన్ని యివి. ఇట్టి వనేకములు వ్యా.సం.స.లో గమనింపవచ్చును. ఇట నాదేశసరళములకు ముందు ఖండబిందు వేని వాట చేర్చియుండలేదు. కావున మీఁదియాదేశసరళములకు మూల మంతకుముందటినినువర్ణములే యనుట నిశ్చయము గదా. ద్రు.ప్ర.లతుది నున్నయయ్యవి యన్యే యనుసూత్రముచే నైనవి.

కాఁగా మొత్తముమీఁదఁ జిం. ద్రు.ప్ర.లద్రుతమును జెప్పనిచోట నన్యే యనుసూత్రముచే నాయాశబ్దములకుఁ జివర నినుద్రుతములు చేరును. ఇ,హ,ఐకారములకుఁ బరముగ ని అనుద్రుతమును నితరములకుఁ బై ని నుద్రుతమును ద్రు.ప్ర.లచివరఁ బ్రయోగానుగుణముగ నన్యే ద్రుతప్రకృతయ యనుసూత్రముచేతఁ జేరునని గ్రహింపదగును.

ద్యుత ప్రకృతికములు

భాషయందలిపదములను గళలు ద్రు.ప్ర.లు నని విభాగించుచుఁ జిం. తిజ్జుధనీ
 శేషషష్ఠీ ము న్నుగుసూత్రముచేఁ గళలను బేర్కొని యున్యే ద్రుతప్రకృతయ
 యని కళలు గానివి ద్రు.ప్ర.లుగాఁ జెప్పినది. ఈశబ్దములు కళలు, ఇవి ద్రు.ప్ర.లు
 నని నిశ్చయించి చెప్పటకు లఘు వై నమార్గము లభింపమింజేసి కాబోలును లాక్ష
 ణీకు లాద్యప్రభృతిశబ్దముల నాశ్రయించిరి. చిం. అద్యా నభిదధతి కళా యని
 యాద్యశబ్దమును బ్రయోగించి యవి మొదలగునవి కళలన్నది. (సూరి ద్రు.ప్ర.ల
 విషయమున వలెప్రభృతు లనెను.) అయాద్యశబ్దముచే నేది గ్రహింపవలయు
 ననువిషయమున సప్తఞ్. నిబంధనేషు ప్రాచాం చేచ్చట్టోఽన్యః పరిదృశ్యతే సూత్ర
 స్థితాదిశబ్దేన గ్రాహ్యస్సంఖ్యావదు త్తమైః అని పేర్కొనెను. దీనివివరణమునఁ
 దద్యాశ్శబ్దాత చేచ్చబ్ది మనఁగా నేనిశబ్ద మని పేర్కొని దాని నాద్యశబ్దముచేఁ
 గళగా గుర్తింపఁ బేర్కొనిరి. (కవిశి. 209) ఒక్కయేనిశబ్దమునరయియే యింతగా
 విస్తరించి చెప్పె ననుట యుక్తముగాఁ దోచుట లేదు. ఇంకను సూత్రమందలి
 యాద్యశబ్ద మొక్కయేని ననుదానినిమాత్రము సంగ్రహించు ననుటయు సందేహ
 స్పద మయియున్నది. కావునఁ బ్రాచాం నిబంధనేషు అన్యః శబ్దః (కళగా) పరిదృ
 శ్యతే చేత్ అనురీతియన్వయముతో సూత్రమునఁ బరింపబడక కావ్యములం దే
 దేనిశబ్దము కళగాఁ గనఁబడినచో నద్దాని నీసూత్రమందలియాద్యశబ్దముచే గ్రహిం
 పఁదగు నని చెప్పటయే యుక్త మనఁదగును. చనఁడు ఇత్యాదీనాం తిజ్జుధన్యత్వా
 భావేఽపి ప్రథమాసమత్వేన సంగ్రహణమితి జ్ఞేయ మ్మని చెప్పినవెంట నేనిశబ్ద
 ముంగూర్చి ప్రస్తావింపకుంటయుంబట్టి యహో. పైరీతిగనె (పరిదృశ్యతే చేత్)
 యర్థము చేసియున్నట్లు గ్రహింపఁదగు. అందులకేయాదిశబ్దేన పట్టి కై ఇతివిభక్తి
 సుమ్ము కదా ఏల ఇప్పుడు మఱి ఇత్యాద్యా గృహ్యంతే (కవిశి. 211) యనియుఁ
 బేర్కొనెను.

ఇందుఁ జుమ్మ (ను మ్మని యిచ్చుటప్రామాదిక మనఁదగు) అనుశబ్దమును గూర్చి వజ్ఞులవారు 'ఇవి చూడుము చూడుడు అనువానిసంక్షేపరూపములు గావున చుమ్మ చూ చూడు మొదలగునవి మధ్యమపుష్పక్రియ లగుటచేఁ గళలే యగు ననియు నాదిపదముచే నహోఁబలుఁడు గ్రహించుట ప్రామాదిక మనియు (వ్యా.సం.స.84) వ్రాసిరి. చుద్దేశ్యోఽధ్యమార్థే అనుగూ న్నగుకారిక పైరూపము లను బ్రస్తావించుచున్నది. చుమ్ముడుజ్జులు గలిగినచుశబ్దము (చుము చుమ్ము చూడు చుండు) మధ్యమార్థమునందుఁజెప్పెను. వీనిని మధ్యమపుష్పక్రియాపదము లనుట కవకాశము చాలదు. ఇందు చుమ్ముడుజ్జులు ప్రత్యయము లనుటకె యవకాశము తక్కువ. (చూ.ద్రు.కా.వికృతివివేకోక్తద్రుతకార్యాలు) చుద్దేశ్యః అనుదానింబట్టి యిది చూచుదాతుసంబంధి లుని యాహించుట కాధారమై లేదు భాషాచారిత్రకి సంప్రదాయ మెట్టి దైనను(ననఁగా వజ్ఞులవారివివరణము చరిత్రకనుగుణ మైనను) శబ్దశాస్త్రమునుబట్టి చుమ్ము చూడు అనునవి చూడుము చూడుడు అనువానిసంక్షేప రూపములుగాఁ బేర్కొనుటకుమాత్ర మవకాశము లే దనియే చెప్పవలసియున్నది. ఇంకఁ జు అనుదేశ్యశబ్దమై ప్రత్యేకముగా నొకభావమే గాదు. ఇతరార్థములందును నితరవచనమురూపములు గానరావు గదా. వి.వి. చుము చుమ్ము అనువానివలె ఊదంతాదులను (చూ)ద్రుత్యేకముగాఁ జెప్పినది. కాఁగా నీవానిని సూత్రమందలి యాదిశబ్దముచే గ్రహింపఁదగు ననునహో.యధిప్రాయ ముచిఁ మే కాని ప్రామాది కము గానేర దని గ్రహింపఁదగు.

ఋయాదిశబ్దముచేతనే యహో. వించున్నాఁడు, ఘటింపఁగలఁడు అనురీతివి తిజ్ఞాధ్యములు గావు గావునఁ ప్రథమాసమములుగా గ్రహింపఁదగు నని (యప్ప. 5-30 అనుసరించి) స్పష్టము చేసెను. వజ్ఞులవారు నట్లు పేర్కొనుచునే 'ఇవి యిట్లు ఁవాడు వారు అదిఅవి అదు అవు అనువానినుండి సంగ్రహరూపములుగా నేర్పడుట యనుభాషాశాస్త్రదృష్టి ననుసరించి) ప్రథమాసమములు గావునఁ గళలు, అన్నచో నట్లే ఘటించితివి ఘటించితిరి మొ॥ తిజ్ఞాధ్యములు సైతము ప్రథమాసద్యకముల్లా

యగును గదా యని యనుమానించుట యుచితముగా నున్నది. కాని యివి కొంత విదూరస్థితిలో నుండుటచేఁ బ్రత్యేకించి చెప్పె నని సమర్థించుట మాత్రము సమంజసముగాఁ గానరాదు. పల్కదు ఇత్యాదులకంటె నివి విదూరస్థితిలో నున్న వనుట విచార్యమే. ఇం కొంచోట తాను నేనులు స్వంతము లగుటచేఁ గళలు, పైచోటవలె నిచ్చుటను బాషాచారిత్రకదృష్టి నవలంబించినచోఁ బైచోట్లఁ జీవరనువర్ణమే యుత్తమపుష్కలప్రయోగములచివరిగువర్ణము. పైచోట్లవలె నిచ్చుట నుత్తమపురుషైకవచనములు గూడఁ గళలే కావలసివచ్చు ననిరి. అయ్యాహ సక్రమమే. కాని యిచ్చుటఁ గూడ నట్టిస్థితి విదూరవృత్తిక నగుటచే నవి కళలు గాక దుర్ఘ. పరి. లయ్యె ననుట విచార్యము.

పై ననుకొన్నట్లు బాషాచారిత్రకదృష్టి ప్రసరింపజేయుట వలననే యీయతి వ్యాప్తియు నవ్యాప్తియు నేర్పడుచున్నవి. మూలగ్రంథకర్త కట్టిదృష్టి లే దనుట దోషము గాదు. అట్టియెడలఁ దప్పిస్తుమైననవి స్వయమాగ్ధము నాశ్రయింపవలసిన యా సరము తద్వివరణమునం దేల? సూత్రమునం దెట్లును నాద్యశబ్ద మున్నది గనుక సూత్రమునందు స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడక పరియోగములలోఁ గళ లై కను పట్టుశబ్దము లీయాద్యశబ్దముచేఁ గళలనుగాఁ బేర్కొనుట సుకరము నిర్దుష్టము నగుమార్గము కావున నమూర్తమున నివ్యానిన గళలుగా గ్రహించుట యుచిత మని నిర్ణయింపఁదగు.

కాఁగాఁ బరియోగమునుబట్టియే యిటఁ బట్టికలోఁజేరనిశబ్దము లాద్యశబ్దముచేఁ గాగ్రహ్యము లగుచున్నవి. ఏశబ్ద మైనఁ గళయో కాదో గుర్తించుట యెట్లు? దుర్ఘతో నయేషాం స్యా త్తగుటచేఁ గళ లై నవచనులచివర దుర్ఘత ముండదు. అన్యే దుర్ఘతప్రకృతయో యే స్యుర్వ్యుజ్జీవితదుర్ఘతా నిత్య మ్మనుసూత్రము దుర్ఘతాంతములు దుర్ఘ. పరి. లగు నని పేర్కొన్నది.

తిబ్బధ్య..... అద్యానధిదధతి కళా యని యన్యే దుర్ఘతప్రకృతయ యన్నచిం.లో నితరములు దుర్ఘ. పరి. లనఁగా నవి దాదాపు చాలవఱకుఁ బరియోగముల నాశ్రయించియే తెలిసికొనవలసియున్నది. సూరి దుర్ఘ. పరి. లనే స్పష్టము చేసి

యితరములు కళ లనె. కళలకంటె ద్రు.ప్ర. తెవో తెల్పుటయె ప్రయోజనవంత
నునవచ్చును. కళలను బేర్కొన్నచింతి.లోను ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞయే లక్షణగ్రంథమున
నామైయెడల నుపయుక్తము. (ద్రు.ప్ర.లయందలివిశేషస్థలములను దిరిగిలింతము.

ప్రథమాకయిపట్టియొక్కేతరము లయినవిభక్తులు ద్రు.ప్ర.లు.కాని యప్ప.
తన్ను నిన్ను నన్ను విన్ను ము న్నామిన్ను చన్ను కన్ను వెన్నుశబ్దములకు జడ్డ
లుండుఁ దోవుఁ జర్చింప నివి ద్రుతప్రకృతు లెపుడు గా (9-24) వనెను. వీనిలో
విన్ను ము న్నగునవి ప్రథమాంతము లవుట (ద్రుతాంతములు గామి) కళతె. కాని
మొదటఁ బేర్కొన్న తన్ను నిన్ను నన్ను అన్నవి మూడును ద్వితీయాంతములు.
వీనికిఁ దను నిను నను అనియు రూపములు గలవు. ఇవి యెప్పుడును ద్రు.ప్ర.లు
గా వనుట యెట్లు? అప్పు.యే వీనిని వైకల్పిక ద్రు.ప్ర.లుగా స్థలాంతరమున
సృష్టము చేసె. అకాదిభుసూత్రమును వివరించుచు ప్రథమ చక్కంగ నితరవిభక్తు
లందుఁ దుదలఁ గొమ్ములు గలవిభక్తులకు షష్ఠిఁ బలుకుకాగుడిని వికల్పంబువలన
ద్రుతప్రకృతికత్వంబు గలుగుచుండు (9-30) వనెను. (వీనినే వైకల్పికద్రు.ప్ర.
లనె. సావికల్పిత సంధి నుద్దేశించి కల్పింపఁబడిన దని సృష్టము.) ఇట్లు ప్రథమేత
రవిభక్తుల నుదాహరించుచో మొట్టమొదట ద్వితీయకు 'నిన్ను నెఱుంగఁగ నే నెంత
వాడను న న్నేలుకొను (57) వనెను. అనఁగా నిన్ను నన్ను అన్నవి వైకల్పిక
ద్రు.ప్ర. లని సృష్టము. ఇ ధ్లేర్పడునదే తన్ను అన్నదియు. ద్రు.ప్ర.వ్యవక్ష
మున నిన్ను నెఱుంగఁగ నని ద్రుతము నిర్వియుంటయుఁ గళ యైనపుడు న
న్నేలుకొను చుని సంధి యవుటయుఁ గ్రమముగ నుదాహరించెను. నీకొటకు
సంజలి నాకొట కైహికమ్ము, నీకు నాశ్రితులు నా కేడుగడయు, నీమందు నతిభక్తి
స్వజనులం దర్శిలి, ద్రాపదికి నక్షయ- / సవ్యసాచి కామోధనమును నని మొదట
ద్రు.ప్ర.వక్షమును బిదప ద్రు.ప్ర.త్యాభావసక్షమును జూపెను. కాఁగా దయవృత్తి
లక్ష్యముల ననుసరించి మొదటిది (ప్రథమేతర మగు) ద్వితీయాంతము వికల్పము
వలన ద్రు.ప్ర. మయినందులకె యుదాహరింపఁబడిన దని సృష్టము. నిన్ను నే
నెఱుంగంగ నే నెంతవాడ ననుపాఠ (సావిళ్ల-31.)చుసంగత మగుటయు సృష్టమె.

నిజమునకు నిన్ను నే నెఱుంగంగ ననుచో నిన్ను నే ననువిభాగమువలన నిన్ను అన్నది ద్రుతాంతము గామి సిద్ధించును. న న్నేలుకొ మ్మన్న దెట్లును ద్రు.ప్ర. త్యాభావపక్షమే. కాఁగా నిన్ను నన్ను తన్ను అన్న వెప్పుడును ద్రు.ప్ర.లు గా వనుపూర్వోక్తాభిప్రాయమున కివి యనుగుణ మైయుండు నని చెప్పవచ్చును. ఇది సక్రమమే కావచ్చుఁ గాని నిన్ను నే నెఱుంగంగ నే నెంతవాఁడ ననుచో నస్మదర్థ కము రెండుసార్లు ప్రయుక్త మైనది. ఎక్కడి దేని నస్మదర్థకము (ఏని) గా సమర్థింపఁ జూచిన నర్థము సమన్వితము కాదు. తాఁ జెప్పినలక్షణమునకు లక్ష్యముగాఁ జెప్పుచున్నయప్పద్యమున నారంభముననే లక్ష్యవిరహితముగఁ బద్యపూరణమున కన్న క్లేల వ్రాయును? లక్ష్యము లిచ్చుట నడుమనె సమాప్త మైనఁ దుదిపాదములు లక్ష్యవిరహితములుగఁ జెప్పుట యొప్పును గాని యారంభమే నిర్లక్ష్యముగఁ జెప్పు నను పెట్టుఁ ఇంకను ప్రథమేతరవిభక్తులతో ద్వితీయయందు త్తునకు సంధి వచ్చుట యన్నది భాష మొత్తములోనే నన్ను నిన్ను తన్ను మమ్ము మిమ్ము తమ్ము అను నాఁటింబ మాత్రమే. నన్ను నిన్ను తన్ను అన్నవి ద్రు.ప్ర.లు గా వన్నపుడు మమ్ము తమ్ము అన్నవియుఁ గావు. (కాని యప్ప. యిప్పద్యముననే మమ్ము నెప్పు డని మమ్ము ద్రు.ప్ర. యచ్చుటను జెప్పె అయిన నన్ను నిన్ను దన్ను లేల గావు?) కాఁగా నప్ప. మతము ని ట్లని చెప్పచో ద్వితీయయందు వికల్పముగా ద్రు.ప్ర. లవుట యెచ్చుటను లే దనవలె. అట్టియెడఁ బ్రథమ దక్కంగ నితరవిభక్తు లన నేల? చతుర్థ్యాదు లనవచ్చునె. కాఁగా మిగిలినపద్యభాగము ననుసరించి ద్వితీయ వికల్పముగా ద్రు.ప్ర. యైనందులకు లక్ష్యము చూపుటతోఁ బద్యము సముచితముగ నారంభ మైన దని గ్రహింపఁదగును. కాఁగా ద్వితీయలో నన్ను ఇత్యాదు లాఱు వికల్పమువలన ద్రు.ప్ర.లని యప్ప. మతము.

ఇట్టివైకల్పికద్రు.ప్ర. త్యకల్పన మున్నచోట్లను (సంధికై) ద్రు.ప్ర. త్యము నిత్యమే యని యింకకు మున్నే గమనించియున్నారము. కావున నప్ప. వైకల్పిక ద్రు.ప్ర. లన్నవి కేవలము ద్రు.ప్ర.లుమాత్రమే. పోనీ వికల్పముగ నేని ద్రు.ప్ర. లని చెప్పఁబోవునప్పకవి యివి (నిన్ను మొ॥) ద్రు.ప్ర. లెప్పుడును గా వని చెప్పు పెట్టు గుడు నను?

ఇయ్యది సరి కా దనియె గు.ప్ర. నిరసించినది. దీనిం బేర్కొని బా.క. తన్నునిన్నునన్నులు ద్రుతములతోఁ గూడి తన్నున్ నిన్నున్ నన్నున్ అన్నపు డవి ద్రుతప్రకృతికములు. ద్రుతరహిత మై తన్ను నిన్ను నన్నుగా నున్నపుడు కళలు. ద్వితీయాంతత్వముం దివి పాక్షికముగాఁ గళలే యని యప్పకవిమత (బా.క.31) మన్నది. నన్నున్ అన్నది నన్ను అని యుండనా? అప్పక్షమున నాచేతన్ అన్నది నాచేత అని యుండదా? అయిన ద్వితీయాంతములే యేల తృతీయాద్యంతములును పాక్షికముగాఁ గళలే. నన్నున్ అన్నది నన్ను అని యుండు నని భావించునపు డట్లే ద్రు.ప్ర. తెల్ల ముండును. వచ్చెన్-వచ్చెము॥ అయిన ద్రు.ప్ర. తెల్లఁ బాక్షిగముగనె ద్రు.ప్ర. లనవలె. అప్పు.యభిప్రాయమును బా.క. ఇట్లు భావింపవలసినది. నన్ను-ఇత్యాదులు వికల్పముగా ద్రు.ప్ర.లు కావున ద్రు.ప్ర.త్వపక్షమునఁ జివర ద్రుత ముండును దదభావపక్షమున ద్రుత ముండదు. అది కళ యనుచో (ద్యుతము లే కున్న నది కళ యని యప్ప. యెంచెనా?) నన్ను అని యుండుచోఁ గళ యని కాక కళ యగు ననఁ గాన (వికల్పముగా ద్రు.ప్ర. యగు ననట) కళ యగుపక్షమున నన్ను అని యుండు నని త్రిప్పి చెప్పఁ దగును.

)
అయిన నన్ను అన్నది నన్నున్ అని యుండుటకును (ద్యు.ప్ర.యగుటకును నవకాళ ముండఁగా నది యెప్పుడును ద్రు.ప్ర. కా దనుట యెట్లు?

వై కల్పికద్రు.ప్ర.యనుటకు నన్నున్ అని చూపుచు నన్ను అన్నది యెప్పు డును ద్రు.ప్ర. కా దనుటలో నప్ప.యభిప్రాయ మిట్లు గుర్తింపవచ్చును. పాక్షిక ముగా ద్రు.ప్ర. యనుటంజేసి నన్నున్ అని యున్నపు డది ద్రు.ప్ర.యే తదభావ పక్షమున నన్ను అని యుండును గదా. ఇది మాత్ర మేల ద్రు.ప్ర. కాదు? అప్ప. సామాన్యముగా నెల్లయెడల నకారమును ద్రుతముగాఁ దలచెను. (చూ.ద్యు.) పదమునం దెచ్చట నున్నను నకారము ద్యుతమే. ద్యుతి మంతముం దున్నపదములు మాత్రము ద్యు.ప్ర. లగును. తన్ను అనుచోఁ దుదిని నకార (ద్యుత) మున్నది.

దూతాంత మగుటచే నిది దూర్ఘ. యగును గదా. అందులకే నాంతతనుబట్టి (నకారమును దూర్ఘముగా వ్యవహరించుటలో దానిపైనిస్వరమునకుఁ బ్రాధాన్య మీకుండఁట గమనార్హము.) దూర్ఘ.స్రలే కావలసియున్నను తన్ను తను అనురీతి నెట్లున్నను నిది యెంతమాత్రమును దూర్ఘ.స్ర.లు గా వని యప్ప.యథిప్రాయము. తన్నున్ అనుచో నాంత మగుట దూర్ఘ.స్ర.యే కాని దూర్ఘ.స్ర.త్వాభావపక్షమునఁ దన్ను అని యుండఁగా నిప్పుడును నాంత మనఁగా దూతాంత మవుచుండ దూర్ఘ.స్ర. త్వాభావ మెట్లు; తన్ను తను అని యున్న దూర్ఘ.స్ర కా దని పైని వివరించెను. తన్ను అన్నదియు దూర్ఘ.స్ర.యన్న దూర్ఘ.స్ర.మైన సంధి రాదు గావున (నిది యప్ప కవీయప్రణాళిక) త న్నడిగె న న్నేలుకొను మనురీతిరూపములు గానేరవు. కాఁగాఁ దన్ను నన్నునిన్నులు దూర్ఘ.స్ర. లెపుడును గావు. త నడిగె నని కావలసివచ్చు నేమో యని యప్ప.యాహించినట్లు లేదు. అందుకే జడ్డ పోయినను నది దూర్ఘ.స్ర. కా దనెను? జడ్డ తోడింకనుపక్షమున నిది దూర్ఘ.స్ర. యన్నను నిష్ఠరూప సిద్ధి కా దప్ప ప్రణాళిక ననుసరించి. కాఁగా ఎల్ల నకారమును దూర్ఘ మని భావించుటచే నప్ప. తన్ను ఇత్యాదులు దూర్ఘ.స్ర.లు గా వనె. తదనుగుణముగ నట సంధి యవుటను బిదపఁ బ్రవర్తించె న న్నేలుకొను మని. అప్ప.మతవివరణములో బా.క. చూడ నిట్ల తలంచిన నది సమంజసమే.

ఏ మైనను వైకల్పికదూర్ఘ.స్ర త్వకల్పనము సరి కా దని గ్రహించియుంటిమి. కావున ద్వితీయాంతము లగునస్మద్యుష్మదాత్మార్థకములును మిగిలినద్వితీయాంతముల వలెనే యెప్పుడును దూర్ఘ.స్ర.లె. కొఱక్కాదులును. సూరి నన్నున్ నాచేతన్ ఇత్యాదిగ నస్మదర్థకరూపములను దూర్ఘ.స్ర.లుగాఁ జూపి (యప్ప.యథిప్రాయము సరి గా దని చెప్పఁదలచె నేమో) ప్రాయశఃముగ నుష్ణము చేసెను.

సూరి యావదనలో షష్ఠియందు మూలోపలన్ అనుబహువచనాంతమును జూపెను. దీనింగూర్చి రను. లోపల వ్యక్తిబోధకనామవాచకములకు బహువచన ముగానే వచ్చును గావున మూలోపలన్ అని యిచ్చినట్లు పేర్కొన్నది. అయినను సముదాయవాచి కాత్మైయెడల నేకవచనముగా వచ్చుటయుఁ బ్రసిద్ధమే. ఆ యంశ

మును రమ.కూడ నింతకుముందు పోస్తావించియేయున్నది (224) మనుష్యులలోపల ననుచో బహువచనము కాగా మనుష్యసముదాయములోపల ననుచో నయ్యది యేక వచనమైయుండుట స్పష్టము. ఇట సుమంతముల కస్మదర్థకరూపములు చూప నారంభించెను గావున సప్తమ్యాంతమువఱకు నదియె యీపుటలో నొకక్రమముండును లోపలను షష్ఠి కుదాహరింపవలసినవాఁ డగుటచే మాలోపబన్ అని బహువచన ముగాఁ జూపకతప్పలే దనియే చెప్పవచ్చును. అయినను బిదప మాయందున్ అని యందును సైతము బహువచనముగనే చూపెను. దీనినిబట్టి యేకబహువచనములు రెండును ద్రు.ప్ర. లపుట ప్రదర్శింపఁబడిన దని యాహింపవచ్చును.

తానునేను పదములు ద్విగతప్రకృతికము లని సూరి యిట స్పష్టము చేసెను (చూ.తానునేనులు కళలా?)

వత్రైప్రభృతులను సూరి వలెన్ ఎంతయున్ పోలెన్ అయ్యున్ అనురీతిగా నుదాహరించెను. వలెన్ పోలెన్ అనువానినడుమ రెంతయున్ అన్నది చేర్చుటలో విశేషాభిప్రాయము గానరాదు. వలెన్ పోలెన్ ఎంతయున్ అయ్యున్ అనుక్రమ మున నుదాహరించియుండఁదగు ననునభిప్రాయము సమచితముగ నున్నది.

ద్రు.ప్ర.లలో సూరి యిటఁ జూపిన-ఎంతయున్ అయ్యున్ అన్నవి ద్రు.ప్ర.లు గా వనియు ద్రుతోపజీపు లని యధర్వణుఁడు చెప్పినమాటను సూరి యరయలే దనియు వజ్రులవారు పేర్కొనిరి. ఎంతయు నరసియె సూరి ద్రుతోప జీవివిభాగము దొలఁగించి వానిని ద్రు.ప్ర.లుగనె గుర్తించె (చూ.బా సూ.) అధర్వణ వచన మరయలే దనుటతో వానిని సూరి చూడలే దనియో లేక చూచినను నది సరిగా నర్థము గాలేదనియో చెప్పట యొప్పునా? అస లాధర్వణవచనమునకు వజ్రులవారు చేసినయర్థము యథార్థమా? ఇంతకుముందు గమనించితిమి.

ఇట వజ్రులవారు పేర్కొన్నయిం కొకపిశేషము, సముచ్చయాద్యర్థకను శబ్దము ద్రుతప్రకృతిక (వ్యా.సం.స.88) మున్నది. ఇది ద్రు.ప్ర. యనుటలో దీనిస్వరూపము నున్ అనురీతిగా నుండు నని యర్థము. ఇదియు సమంజసము

గాదు. చిం. కాని సూరి కాని యిట్టినుశబ్దమునుగూర్చి స్పష్టముగాఁ జేర్కొనలేదు. ప్రౌఢ. అన్నయును, తమ్ముండును అన్నవి యవ్యయాత్మక మైననుశబ్దము ద్రుత మయినందులకు లక్ష్యములుగాఁ జూపెను. ఇది విభక్త్యాగమచార్యో నుద్ధృతః అనుసూరిసూత్రాంధ్రలక్షణము ననుసరించినది. కావున నవ్యయ మైన యీనుశబ్దమే ద్రుతము. ఈనుశబ్దమే యనుదంతములనయి యువర్ణపూర్వకముగఁ జేరఁగా ఎంతయున్ అనురూపములు సిద్ధము లైన వనియు గ్రహింపఁదగియున్నది కాఁగా నీనుశబ్దము ద్రు.ప్ర. యనుట సరి గాదు. వీరే బా.ఉ.లో సముచ్చయార్థక నుశబ్దముద్రుతరూప మని యెన్ననగు (16) ననుట గమనింపఁదగు. ఇట్లు వీరి యభిప్రాయము మాటుటతోఁ గవిప్రయోగ మెట్లు మాటునో యర్థము గాదు. నన్నయాధర్వణులమతము ననుసరించి నుశబ్దము ద్రు.ప్ర. యైనపుడు నువర్ణకముపై ద్రుతముండవలయును గదా.నన్నయప్రయోగములం దే నట్లున్నదా? ఉన్న దనుకొందము. బా.ఉ. ననుసరించి నుశబ్దమే ద్రుతము గదా. దీనివయి ద్రుత ముండు బెట్లు? చిం. ననుసరించి యీట నున్నద్రుతము బా.ఉ. ననుసరించి పో వుబెట్లు? లేదా ద్రుతముపై ద్రుతమనుకొనవలెనా? దాద్యమునకై రెండుసార్లు దియేవచ్చుననుచుండవలె. నుశబ్దముద్రు.ప్ర. యనునభిప్రాయమును వజ్ఞులవారె మార్చుకొనిరి. వ్యా.సం.స.లోఁ గూడ నుశబ్దము ద్రుతరూప మనుట గానవచ్చు నదియే యుచితమని గ్రహింపఁదగును. ఆయంశమును నిరూపించునన్న యాదికవిప్రయోగములను వజ్ఞులవా రుద్ధరించినచోట్లనుండియే గ్రహింపవచ్చును. ఎద్దియును జేయఁగా (ఆది.5.88-1495) చంద్రుండును జన్నవాడ (శాం.1.242-1483)ఎవ్వడును జాలఁడు (భీష్మ.7.59-1416) ఎవ్వరికిని జన్మె (ఆది.7.207-1415) నీవునుబుట్టినాడవు (విరా.2.50-1353)బాంధవుండును జెలికాడున్ (ఉద్యో.2.-24-1289) ధారాపాతం బునుబోలె (ఆర.2. 5-165) ఇందు సముచ్చయార్థకనుశబ్దముపైఁ బరుషములు సరళములు లైనవి. నడుమ ఖండబిందు వేని లేదు. కాఁగాఁ జాద్యర్థకనుశబ్దమే దుర్జతము. అది దుర్.ప్ర. గా దని పా రుద్ధరించినభారతప్రయోగములనుబట్టియెస్పష్ట మగుచున్నది.

బా.గు.ప్ర.,బా.సా.పే. వ్యాఖ్యలు మిగులన్ మఱలన్ అనువానిని వల్లెప్రభృతులలోఁ జేర్చుట సరి కా దని వజ్రులపాద సప్తము చేసిరి. మిగులు మఱలు ధాతువులు నుజ్యంతము లై మిగులన్ మఱలన్ అని యేర్పడుట నిజమే. కాని యిటఁ గొంతయర్థవిశేషము గోచరించు నని తద్వ్యాఖ్యలు పీనిని బ్రత్యేకముగా గ్రహించియుండు. నుజ్యంతస్థలములం దిట్టివైశిష్ట్యములు పెక్కుతెఱఁగు లై కాననవుచున్నవి. కావున పీనిని నుజ్యంతము లనుటయే లెస్స. శ.ర.కర్తయు పీనిని బ్రత్యేకముగాఁ జూపకుంట యిది ప్రత్యేకము లైన యవ్యయములుగాఁ బ్రత్యేకపదములుగాఁ గాక మిగులు మఱలు ధాతువుల నుజ్యంతతచే నేర్పడినవిగాఁ దలఁచుటచేతనే యని గుర్తింపవచ్చును.

వల్లెప్రభృతు లనుచో సూరి ప్రభృతిశబ్దమును జేర్చెను. దానివలన సముచ్చయాద్యర్థకనుశబ్దాంతములు పోరెన్ మొ॥ గ్రహింపఁదగు నని యాతఁడు చూపినలక్ష్యములనుబట్టి గ్రహింపవచ్చు. బలెన్ మొదలుగా వల్లెప్రభృతులు సామాన్యముగ నవ్యయములును “గు”అవ్యయాంతశబ్దములు నని గ్రహింప వచ్చును.

కందోయి యనునరీతిస్థలముల నావయవికనకారము ద్రుతముగా నంగీకరింప వలసిన నపు డవియు నీప్రభృతిశబ్దముచే సంగ్రహించుకొనవలసియుండును.

సామాసికనుగాగమాంతములు ద్రు.ప్ర. లగుటకు వాని నిట సూరి ప్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తావించలేదు. ఈప్రభృతిశబ్దముచేతనే సంగ్రహించుకొనఁదగు నని యెంచినేమో.

కాఁగా నిట్టిస్థలములు కొన్ని దన్న ద్రు.ప్ర.లను సూరి దాదాపుగా సమగ్రముగనే నిరూపించె నని నిశ్చయింపవచ్చును.

తాను - నేనులు కళలా?

చింతానుజీవక్షమున నేను-తాను మున్నగునవి కళలు (వ్యా.సం.స.96) అని వజ్రులవారిసిద్ధాంతము. తానునేను ద్రుతప్రకృతికతుల్యంబులు (అం.శ.శా. సంధి.10) అన్నచిన్నయ బాల.లో స్పష్టముగా నీరెంటిని ద్రుతప్రకృతికములలోఁ బరించెను. చింతక్షమున నీయవి కళలే యనుటకు వజ్రులవాడు కొన్నికారణములు చూపి రవి చూతము.

1. వ్యంజనమునకుఁ బ్రాణము ననగా జీవకళను స్వర మొసంగును. కావున నట్టిస్వరము తుదిని గలశబ్దము కళ యనిపించుకొనును. బాలవ్యాకరణపక్షమున నిట్టిసార్థక్యము పొసఁగదు-(95) ఈయభిప్రాయము చమత్కారయుక్తముగ నున్నది. నేనుతాను అనువానిలో జీవకళ నిచ్చుస్వర మున్నది గనుక ఇవి కళ లని యభిప్రాయము. (ఇట్లే స్వరయుతము లెల్ల) వ్యంజనమునకుఁ బ్రాణము చేరిన జీవకళ కల్గు ననునభిప్రాయ మింకను స్పష్ట మగు నట్లుగా ద్రుతప్రకృతులు గానివానికి లాక్షణికులు జీవకళాసంజ్ఞ నుంచిన బా గుండెడి చేమో. అప్పుఁ గాక. మొదలుగఁ బలువుర్ - అనుచో వ్యంజనముసూత్రము ప్రయుక్తము. జీవకళ నిచ్చుస్వరము లేదు గావున రేఫము తుదిని గలయాశబ్దము కళ యనిపించుకొనదా? (ను)లును మొదలగువానిలోఁ దుడిని స్వరలోపము లవునవి ద్రు.ప్ర.లే యవునా? వ్యంజనము నకుఁప్రాణముచేరికచే జీవకళ గలుగును గావునఁ గళ యగునన నేది యావ్యంజనమా? లేక అది గలపదమా? నేను అనుచో నే- అన్న దొక్కటియు ను అన్న దొక్కటియుఁ గళలు రెం డగు నేమో? ఒల్లనియొడ నట నట స్వరాదులు మఱిగిపోవును. అలుక అల్క, అక్కట- అకట. అవి ద్రుతములు గావు గదా. అట్లే లకారాదు లెల్ల ద్రుతములును దదంతములు ద్రు.ప్ర.లును గానక్కర లే దని సమాధానింపవచ్చును కానీ యట్టియొడల నిది యొట్లును సంజ్ఞయే గావున నీరీతిగా నర్థము చెప్పకుంటయే యుక్తమము.

2. ద్రుతనుస్వరూపముమీడికవటతపలకు గజడదబాదేశము వచ్చిప్రప్రాసాదిష్ట లనిబద్ధప్రామాణికప్రయోగమొక్క- పేని కన్నట్టులేదు (93). దీనింగూర్చి ద్రుత స్థలమున స్పష్టము. ఇంక నటనే పొల్లనకారముపైఁ గూడఁ బైనియమములతో (ప్రామాణికము ప్రాసాదిష్టలనిబద్ధము నై) గజడదబలు గానరాలే దని వీరే చెప్పిరి. అట్టియెడల సుత్వలోపానంతరము మాత్రము తాన్,నేన్ అనునవి ద్రు.ప్ర. లగు నని యెట్లు నిర్ణయించును? ఏ దే మైనఁ దిక్కచదులు ద్రుతను స్వరూపమును బ్రయోగించుటను వీరే యంగీకరించిరి. కావున సువర్ణము ద్రుతము కాదు కాబట్టి తానునేనులు ద్రు.ప్ర.లు కావు కావునఁ గళ లని చెప్ప వీలు లేదు.

3. ఇంకను నేనుత్పరూపాంతర మగు ఏను శబ్దముమీడిపకారమునకు బాదేశ ప్రయోగము సోమయాజిభారతభాగమునఁ బ్రాసస్థలనిబద్ధ మై కన్నట్టుచున్నది. ఏ-ను విదవ డిగియెద (శల్య2-3133)-(95పుట) ఇది ప్రబల మైనకారణ మని యంగీకరింపవచ్చును. తానునేనులు కళ లని పేర్కొనుస్థలములం దెల్ల వజ్జుల వా రీప్రయోగమును జూపుట యిందువలనఁ గావచ్చును. లేదా యిట్టి దింకొకటి మనభాషలో లభ్యము గాకపోవుటయుఁ గారణము గావచ్చును. ఈప్రయోగముం గూర్చి విదవఁ బరిశీలించుము.

తానునేనులు కళలే యని నిర్ణయించుటకుఁ జి. లోఁ గలయాభార మేమియో ముందుగా గమనింపవలసియున్నది.

దేశ్యాదస్మయ్యష్టచ్చష్టాచ్చుజసోర్నుచూ పురూ చ స్తః అనునూత్రముచే నా(నే) ప్రాతిపదికపై సుస్థానమున సువర్ణమువిహితము. ఇట్లే తాప్రాతిపదికపై ద్వయవద్వచనద్వయేఽన్యయో రాత్మా యని సుస్థానమున సువర్ణ మయి నేనుతాను అనురూపములు చిం.లో నేర్పడుచున్నవి. సువర్ణము సుస్థానమున వచ్చిన దగు టంజేసి యివి స్వంతములు కాఁగాఁ దిష్ఠిధ్యశేషషష్ఠీసున్- అనుమున్నగు లక్షణముచే నీయవి కళ లగును. ప్రథమాంత (కళా) త్వమునుబట్టి వీనిపైఁ బరమము లకు గసడదబాస్యుః ప్రథమామాత్రా త్తనువానింబట్టి గసడదవలు రావలయు. కాని

యది యాత్మాస్మదోర్విశ్వైవైతే- అని నిషేధింపఁబడినది. మఱి దానిపైఁ బరుషము లేమి కావలయునో, (అట్లే యుండునో?) చిం. స్పష్టముగాఁ జెప్పియుండలేదు వి.వి.మాత్రము వినా ద్వితీయం సర్వం స్యాదస్మదాత్మనోస్వస్తయో రపి యని పేర్కొన్నది. స్వస్తయో రపి యనుట గమనార్హము. స్వంతము లవుటచే నీయవి కళలే యైనను నిందలిద్రుతమునకు సంశ్లేషము దప్ప బింద్వాదులు వచ్చు నని చెప్పఁబడినది. సంతాపనేనులకు సరళస్థిరపరకత్వమున వాత్మాస్మదోద్ధృతస్య హ్యిల్లు క్క-ని ద్రుతరోపవికల్పత చెప్పిన పరుషపరకత్వమున నేమియుఁ జెప్పక పోవుట కొంత విచారింపఁదగిన దైనది.

వజ్జులవారు పైగఠదవాదేశవివాసనూత్రమునందలి ఆత్మాస్మచ్ఛబ్దములచేఁ గవిభల్లటనూత్రముచే సుత్వభోప మైనపిదపటి తాన్-నేన్ అనురూపములను గ్రహించి వానిఁ గఠదదవాదేశము నిషేధింపఁబడిన దని పల్కిరి. కళాసదము లయదినున్న యుచ్చి రోపించునపుడు పరిశిష్ట మగునకారముపై తము ద్రుతమే (99) యని చిం.యాశయముగాఁ దలచినవా రగుటచేత వజ్జులవారిమతమున. (గఠదదవాదేశనిషేధముతో) ద్రుతాంతతవలన సరళాదేశాదిక మగుట సంభవించి నది. దీనిని వారే స్పష్టముగా నేనుతానుశబ్దములతోదిస్వరము కవిభల్లటనూత్ర ముచే నేర్పడిన నేనేతాన్ అనునవి ద్రుతప్రకృతికము లగుటంజేసి యవి ప్రథ మాంతము లైనను వానినిఁబిదపరుషములకు గఠదదవాదేశము రా దని యర్థము. ఇంక వానిపై గఠదదవాదేశాదిద్రుతసంధికార్యములె వచ్చు నని తాత్పర్యము (100) అని వివరించిరి. కాని యిట నొకయనుమానము. వారిమతము ననుసరించి చిం.లో స్వరతోపానంతరము (శబ్దగత)నకారము ద్రుతమే. కాఁగాఁ దదంతము ద్రు.ప్ర.గవా. అట్టియపుడు తాన్-నేన్-లద్రుతమునకుమాత్రము ద్రుతకార్యము లగు నని చెప్పవలసినయక్కర యేమి? గఠదదవాదేశనిషేధ మంతకుముందే యస లేలః స్వరతోపానంతర మెల్లినకారము ద్రుత మనునదే వజ్జులవారు పేర్కొన్నట్లుగాఁ జిం.యాశయ మయియున్నయెడల నీగఠదదవాదేశనిషేధమును (వాత్మాస్మచ్ఛబ్దమును) వ్యర్థమే యనవలసియున్నది. పోనీ నాంతములే యైనను బ్రథమాంత

త్వమున్నది గావున గనడదవాదేశమును బ్రాప్తింపుచుండ నిషేధము చేయవలసి వచ్చిన దన్నచో నిం కొక్కచిక్కు వచ్చును. స్వరలోపానంతరము నాంతము లైనకళాశబ్దము లన్నియు ద్రు.ప్ర.లే కాగా వానిలో దాన్నేన్ అనురెండు ప్రథమాంతనాంతశబ్దములకుమాత్రమే గనడదవాదేశనిషేధము చేయుటవలన (చేసి సరళాదేశము సూచించుటవలనను) తాన్నేన్లకు నిర్ణయము లయిననాంతప్రథమాంతములు (ఇది ద్రు.ప్ర.లని చిం.యశయముగా వజ్జులవా ౭నిరి కావున) ద్రు.ప్ర.లైనప్పటికిని బైనున్నపరిషములకు గనడదవాదేశనిషేధము లేకపోగా నిత్యముగా నగుటతోపాటు (గనడదవాదేశ మీనుత్రముచే నిత్య మనిరి గావున) సూచనామాత్రముగ నైన సరళాదేశాదిద్రుతకార్యసిద్ధి లేకుండఁబోయిన దన్నమాట. ఇంక నట్టివానికి ద్రు.ప్ర.త్వము చెప్పుకొననేల? తాన్నేన్లకుమాత్రమే సరళాదేశాదిద్రుతకార్యములు స్వరలోపానంతరము సిద్ధించినపు డితరము లగుశబ్దములందు స్వరలోపానంతరము నకారము ద్రుత మగు ననుటవలనఁ బ్రయోజనము లేనపుడు (తాన్నేన్ల కెట్లును బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁబడియే యున్నది గావున) స్వరలోపానంతరము నకారముశబ్దగత మయ్యు ద్రుత మగు ననుట నిర్భక్త మగుచున్నది. వీ రింకొకచో వినినన్ కావన్ మొదలగువానిఁ బదత్వసిద్ధికయి నువిభక్తి చేయుటయు లోపింపఁ జేయుటయుఁ జేసిన నాప్రథమాంతత్వము కళాత్వసంపాదకము గానేరదు గాన ద్రుతాంతత్వసంపాదకమే యపు (బ్యా సం.స.88, చిం.వి.ప.7) ననిరి. నిజ మట్లు కళాత్వము లేక ద్రుతాంతత్వమే సంపాదించఁబడినను బైవివరణము ననుసరించి మీఁదిపరిషములకు గనడదవాదేశమే గదా రావలసినది. ద్రుతకార్యములు రా వీలు లేదు గదా. వినినఁ బఠించిన (1487) మొదలైనప్రయోగములు వారిసమన్వయమునకు విరుద్ధము లగుట లేదా? ఇటు నెట్లు సమన్వయింప వీలు లేదు.

వజ్జులవా రిట స్వరలోపము చేసినతాన్నేన్లను గ్రహించుట రెండుద్దేశములు గల వనవచ్చు 1.(స్వరలోపానంతరమే) నకారపుచోలై ద్రుతమగుట 2. తానునేనులు కళ లగుట. ఈప్రయోజనములు సిద్ధించుమాట యెట్లున్నను నిచ్చోటివీరిసమన్వ

యముమూలమున వారే చేసికొన్నశబ్దగతనకారము ద్రుత మనుని కొకసిద్ధాంతమును వ్యర్థపరచికొన్నారు. కాఁగా స్వరలోపానంతరము శబ్దగతనకారము ద్రుత మగు ననుసిద్ధాంతము నైన విడిచిపుచ్చవలె. లేదా యిటుఁ దానునేనుల సుత్వసహితముల నైన గ్రహింపవలె. అట్లు గ్రహించుచోఁ దై ని బేర్కొన్నవజ్జుల వారియుద్దేశములు తెఱచును నెఱవేరవు. స్వరలోపానంతర మెల్లడల నకారము ద్రుతమే యపు నన్నచోఁ దాన్నెన్నకుఁ జెప్పినయీకార్యములు చిం.లోనే వ్యర్థములవు. శబ్దగతనకారము ద్రుతము గాకుంట యంతకు మున్ను స్పష్టమే.

శబ్దగతనకార మెల్లయెడల ద్రుతము గానేర దని యంగీకరించిన గనడద వాదేశనిషేధసామర్థ్యమునుబట్టి తాన్నెన్నయందే ద్రుత మగు ననుకొందము. అట్లయ్యును 'వాత్మాస్మదోర్విత్తస్య స్వాల్లు' క్కనుసూత్ర మెంతవఱకు సార్థకమగు నన్నది సందిగ్ధ మైయున్నది.

వజ్జులవా రీసూత్రమునొద్దఁ గూడ వాత్మాస్మచ్ఛబ్దములచే స్వరలోపము చేసిన పిదపటితాన్ నేన్ అనుదానినే గ్రహించి వానికే సరళస్థిరపరకత్వమున లోపవికల్పతను సాధించిరి. ఇటు వి.వి.లో పైత మిట్లే యర్థము చేయుట వింతయే. వినా ద్విత్రింశం స్యాదస్మదాత్మనో స్వస్తయో రపినో రన్యస్యాపి ఇత్యాదికారికయందలి మొదటినోఁ అనుపదమునకు సుప్రత్యయసంబంధ మైనద్రుతమున కనఁగా సుత్వలోపవిధ్యనంతర మున్న నేన్, తాన్ అనువానికి — సంశ్లేషధిన్నకార్యము లగు ననిరి. నోఁ అనుదాని కీయర్థము విశేషమే యనకతప్పదు. పైఁగా నిట్టియర్థ మధర్వణకంతో క్త మునుట (324) మఱియు విశేష మగువంత.

పరిషపరకత్వమున స్వంతతనుబట్టి గనడదవాదేశప్రసక్తి గల్గ నయ్యది నిషేధించుటకుఁగాను “అత్మాస్మదోర్విత్తై వై తే” యనవచ్చుఁ గాక, సరళస్థిరపరకతలో లోపవికల్పలాదిధాన మేల:

ఇటు నహోబలుడు సయితము (వజ్జులవారివలె?) తానునేనులయుత్పత్తిలోప మునకయు యెంతయుఁ జర్పించెను. కాఁగా నిటు నాతనిమతమునను తాన్ తేన్ అనునవే గ్రహింపబడ్డది. అటు నహోబలుఁ డీవిధాన మేల యని విచారించి లుగ్వాసూత్రముచే లోపాభావపక్షమున నలుకి ప యనుసూత్రముచే రావలసిన సంశ్లేషము రాకుండుట కని స్పష్టము చేసెను. కాఁగా తానునేనులద్రుతంబునకు సంశ్లేషంబు లే దనుటకయియే వాత్సాస్యత్సూత్రప్రసక్తి కలిగె ననఁదగియున్నది. అహో.మతమున ద్రుతము నకారపుటొల్ల యైనను (సుకూడ) దానిస్వత్వము మాత్రము ను అనురీతిగా సస్వర మైయుండె. కావున తాన్నికె అనురీతిసంశ్లేషము ను వారించినందువలన తాను వికె అనురీతిస్వత్వముతోడిరూపమువలన నాసమన్వయము ప్రయోజనవంతమై యైనది. కాని వజ్జులవారిమతములో తాన్ వికె అనునది సంశ్లేషమును తాన్నికె- అనునది స్వత్వము నగును. ఇం దొకటి సాధించి యిం దొకటి వారించుకొనుటవలన నెట్టిప్రయోజనమును లేదు. అందుకే వీరు వినా ద్వితీయ మ్మొదెడిసంశ్లేషనిషేధము గల్పింప నక్కర లే(247)దనిరి. కాఁగా దీని ననుసరించి చిం.లోను వాత్సాస్యత్సూత్రమువలన సంశ్లేషనిషేధ ముద్దేశింప బడలే దనియే చెప్పవలసియున్నది. వీరిమతమున బట్టియెడల వాత్సాస్యత్సూత్రా రంభము ప్రయోజనహీనమే కదా. వారిసమన్వయమున నిం దొకలోపము. అహోబలసూర్తిప్రభృతులు నిషేధించినతాన్నికె అనురీతిరూపములు సాదువులు చేయుట.

ఇంక నొకవిశేష మిట్లు చెప్పిరి. నకారపుటొల్లునుఁదిపరుషమునకు (సరళా దేశము రాదగినచోటులందుమాత్రమే) సంశ్లేషనిషేధ మావశ్యకము. తాన్ చదివె ననురీతిరూపము గల్గ నేరదు. తాన్చదివె నని మాత్రమే యగును (248). వినా ద్వితీయ మ్మనుదానిచే సంధినిషేధ మెట్లె డలఁ గాక పరుషపరకత్వమునందుమాత్రమే యని యర్థ మన్నమాట. (సంశ్లేషము వచ్చిన తాన్చదివె అని యగు. అవికార గతేఽపి యనుసూత్రము ననుసరించి తాన్ జదివె నని చూపుటయే యుచిత మని

పించు. చెప్పకున్నను సంశ్లేషరూప మైనవికార యెట్లును గలదే గదా. వికారము లేనప్పుడును వచ్చు నన్ను సరళాదేశము వికారముగల్గినపుడు రాకుండు యెట్లు? కాని దీనితో వజ్రులవారియిం కొకసిద్ధాంతము ముడిపడియున్నది. తాన్-చదివె అని సంశ్లేష మున్న సరళాదేశమునకుఁ బ్రసక్తి లే దని వారిసిద్ధాంతము. అది సరి గా దని యింతకు మున్ను స్పష్టము.)

అసలు పరుషపరకత్వమునందు సంశ్లేషమే లేకపోగా (281) నట సంశ్లేష నిషేధమావశ్యక మగుట యెట్లు? ఇంక సరళాదేశము రాదగిన చోట్లనే సంశ్లేషనిషేధ మావశ్యక మన సరళాదేశము రాదగనిచోట్ల ద్రుతముపై నిట్టిస్థితియు వజ్రులవారిప్రక్రియలో నేర్పడియున్నది) సంశ్లేషనిషేధ మావశ్యకమే యన్నమాట జడి గొన్ కొట్కులు ఇత్యాదులకుఁ గావచ్చును. ఐన నచ్చోటిసంశ్లేషమున కే దేని శాస్త్రప్రమాణ మున్నదా? శ్లిష్టత్వం చ క్వచి త్తనుదానిని వీరు చూపిరి. కాని దాని కేమాత్రమును బ్రసక్తిలేదు. ఆర్యే క్మీయే చ క్షపాః అను వి.వి. విశేషలక్షణము ననుసరించి ద్వితీయ మైనశ్లిష్టత పరుషపరకత్వమున సంభవింప నవకాశమే లేదు.

అవుఁ గాక. వినా ద్వితీయ మ్మనుదానిచేఁ దానునేనులయెడనే యిట్టినియమము చేయవలెనా? లేక భాషలో ద్రు.ప్ర. లన్నింటియెడలనా? ద్రు.ప్ర. లన్నింటియెడ నైన నిచటఁ బ్రస్తావింప నేల? పరుషపరకత్వమున ద్రుతమునకు సంశ్లేష మింత కుముందే చెప్పఁడియుండఁబుంజేసియు నట్టియెడల నిట నిషేధించుటనుబట్టియుఁ జూడ తాన్నేర్లకు భిన్నమైనద్రు.ప్ర.లద్రుతమునకుఁ బరుషపరకత్వమున సంశ్లేషము వచ్చు ననియే యర్థమవుచున్నది. దీనివలన వజ్రులవారు జేర్కొన్నదాని ననుసరించి తాన్ చదివె ననురీతివి వారింపఁబడినను వచ్చెన్ కొడు కనురీతివి సాధింపఁబడుచున్న వనవలసియున్నది. (ఇటఁ గూడ సరళాదేశము తప్పదు గాన వచ్చెన్ గొడు కనురీతివాని నిట్లు స్మరంపఁదగు ననియుఁ దోచుచున్నది. కాని వజ్రులవారిమతము భిన్న మవుటంజేసి వారు సంశ్లేషమును నివారించుకొనకతప్పదు.

అది యిట సాధింపఁబడుచున్న దనకయుఁ దప్పదు) కాఁగా వినా ద్వితీయ మ్మను దానిచేఁ జేయఁబడినసంశ్లేషనిషేధము పరుషవరకత్వమునఁ (బ్రాప్తియే లేదు గావున) గా దనియు సరళస్థిరవరకతయందే అలుకి చ-యని సంశ్లేషము విధింపఁబడియున్నది గావున నటనే నిషేధింపఁబడిన దనియుఁ జెప్పట యహో. అభిప్రాయమున కనుగుణమును సముచితము నై యుండును. ఇట్టియెడల వినా ద్వితీయ మ్మని సంశ్లేషనిషేధము గల్పింప నక్కర లే దనువరులవారిమతాన నీసూత్రము వ్యర్థ మగుటయు సూరిసమ్మతములు గానితాన్వదివె తాన్, విన అనురీతిరూపము లంగీకరింప వలసివచ్చుటయు ననుననిష్ఠము లేర్పడుచున్నవి.

వజ్రులవారే యిం కొకచో నిట్లు పేర్కొనిరి “తాన్వదివె-నేన్జూచితిని అనురీతిని గాని తాన్ చదివె, నేన్ చూచితి అనురీతిని గాని ప్రామాణికప్రబలప్రయోగములు లభింపలేదు. (ప్రామాణికము లైనను బ్రబలములు గానివియుఁ బ్రబలము లైనను ప్రామాణికములు గానివియు నైనప్రయోగములు లభించియుండవచ్చును.) కాన నీవిషయమున మహాకవులు లాక్షణికులు నగునన్నయాధర్వణులసూత్రము నిర్ణాయకము లని ప్రమాణీకరింపఁదగును(32) ప్రయోగములం దిట్టివి లేమిని గుర్తించియును వీరు అహోబలపండితుఁడగు దదనుయాయి సూరియును నన్నయాధర్వణులస్వత్వసంశ్లేషములరూపములను (వీరునిర్ణయించినట్లుగా) డెలిసికొనని వారగుటంజేసి నన్నయాధర్వణసమ్మతము లగుద్రుతము పరస్వరాంగముగాఁ గలస్వత్వరూపము లగు తాన్వదివె-తాన్వినె అనురీతివానిని నిషేధించినవా రైరి(327) అనిరి. వ్యాకరణము ప్రయోగశరణ మైయుండగాఁ బ్రయోగములందు లేనివానిని సూరు లంగీకరింపకుండుట నిందింప నేల? ప్రయోగములు లేమిని వారే స్పష్టము చేసిరి గదా. ఇంక మహాకవులు లాక్షణికులు నైనన్నయాధర్వణులు చెప్పిరి గాన స్వీకరింపవలె నన్నది యున్నది. నన్నయాధర్వణానంతరకపులు నైత మిట్టిప్రయోగములు చేయలే దనుట స్పష్టమే. నన్నయాధర్వణులు సాధించినరూపము లనంతరకపులకును సమ్మతము గాలే దన్నమాట. సూరి సాధించినహనుమానుఁ డిత్యాదులను వీరు ప్రయోగములు లే వనియే తిరస్కరించిరి. సూరి లాక్షణికుఁ

దై నను మహాకవి గాఁ దని యేమో. తరువాతికవులు నెవ్వరుఁ బ్రయోగింపని రూపములు సాధించుట చిం., వి. వి. లమత మనువజ్ఞులవారిమత మంగీకార్యమా? నన్నయాదులప్రయోగముల కనుగుణ మైన ఆహోబలాదులసమన్వయము తిరస్కరింపవలెనా?

వినా ద్వితీయ మిత్యాదిచే సంశ్లేషనిషేధ మనావశ్యక మన్నవజ్ఞులవారే వాత్మాస్మత్పూత్రమునొద్ద నేన్, తాన్ అనువానికి సరళస్థిరపరకత్వమున లోపము మాత్రము వచ్చు నని నియమించుట కీసూత్ర మారంభింపఁబడె నని వ్యాఖ్య చేయనగును. కాన అటుకి చ సంశ్లేష స్వాత్మ త్తని సంశ్లేషము రా దని తేలుచున్నది. అదేసరళపరకత్వమున నెందును సంశ్లేషము నన్నయాధర్వణసమ్మతము గా దని యీవఱకె సవిస్తరముగా వ్రాయఁబడెను. ఈవిషయములనె యధర్వణాచార్యుఁడు వినా ద్వితీయ మిత్యాదికారికచే వివరించె (325)ననుట విశేషము. పైని బేర్కొన్నవారిసిద్ధాంతము లన్నిటికి నిది విరుద్ధ మగుట స్పష్టమే. విస్తరింపఁ బని లేదు. దీనిచే నహోబలాదులవ్యాఖ్య యుచిత మని స్పష్టము. నన్నయాధర్వణులయాశయ మిదియే (325) కావచ్చు నేమో గాని తా న్నదివె ననురీతిరూపములు సమ్మతము లనుట యథార్థము గానేర దని మాత్రము స్పష్టము.

అవుఁ గాక. ఇట సంశ్లేషము రా దనిరి. స్వత్వము గలదు గదా. సరళస్థిర పరకత్వమున లోపముమాత్రము వచ్చు నని వివరించినను బిదప లోపస్వత్వము లనియే పేర్కొనిరి. కాఁగా సరళస్థిరపరకత్వమునను సంశ్లేషము లేదు గాని స్వత్వ మున్నది. అనఁగా వజ్ఞులవారిమతము ననుసరించి తాన్ వినె ననురూపము నిషిద్ధము. కాని తాన్నినె ననురూపము సాధువె. ఈయభిప్రాయమునె యహోబలాదులు తెలియలే దని వజ్ఞులవారు చెప్పఁబూనినచో వా రట్లు తెలియకుంటయె యెంతయు యుక్తము. తాన్వినె తాన్నినె అనువానికి లేఖనమునఁ దప్ప భేదము లేదు. ఇం దొకటి సాధింపఁబడి వే రొకటి నిషేధింపఁబడుట యక్రమము. అందు లకును నహో. ద్రుతము పొల్ల నకార మని యెంచియు స్వత్వము మాత్రము నుస్వరూపముతోఁ జూపియున్నాఁ దనవచ్చు.

మొత్తముపై నహో. ప్రభృతులు చేసిన సమన్వయము సంగీకరించినను దిరస్కరించినను వజ్రులవారి వివరణమున ఫలము సమానమయినది. ఇట్లుగుటకుఁ గారణము వజ్రులవారు తానునేనులను స్వరలోప మయినవానినే గ్రహించుటయని నిర్ణయింపవచ్చును. అస్వరలోపవిషయమునను వారిమతమునఁ గొంతవైరుధ్యము గోచరించుచున్నది.

వినా ద్వితీయ మిత్యాదికారికావివరణమున కళ లగునేనుతానుకబ్బములతుది యుకారము లోపింపనిచో దానికి ద్రుతత్వమే లేదు గాన నిందు ద్రుతకార్యవిధాన సామర్థ్యముచేతనే కవిభల్లటసూత్రమున నుత్పము లోపించినవే యీకారికకు విషయము (298) లన్నవీరు కవిభల్లటసూత్రముచే నుత్పలోపము రాఁగా మిగిలిన నకారము ద్రుత మగుచున్న దని వినా ద్వితీయం స్యా దిత్యాద్యధర్వణకారికచే ద్రుతత్వము కంతోక్త మగుచునేయున్న (324) దనుట వింతగ నున్నది. ద్రుతకార్యవిధానసామర్థ్యమునుబట్టి యుల్లోపము చేయుచుండఁగా నుత్పలోపానంతరము నకారము ద్రుత మగు నని యీకారిక కంతోక్తముగాఁ జెప్పుచున్న దనుటెట్లు? వినా ద్వితీయ మనుచో నుత్పలోపము చేయ నేల? తానునేను అనునుత్పసహితములనె గ్రహించి నువర్ణమునకే ద్రుతకార్యములు చేయఁబూనిన నది యవరోధించునా? అనఁగా నకారపుఁబొల్లె ద్రుత మనుస్వసిద్ధాంతము ననుసరించి నువర్ణము ద్రుతముగా వీలు లేదు గావున ద్రుతకార్యములు విధించుటనుబట్టి యుత్పలోపము చేయవలె నని తాత్పర్య మనవచ్చు. కాఁగా నిట నుల్లోపము చేయుటకు నీకారిక ద్రుతకార్యములను జెప్పుటకంటెఁ గూడఁ బొల్ల నకారమే ద్రుత మనుసిద్ధాంతమే మూల మనక తప్పదు. పోనీ నకారపుఁబొల్లె ద్రుత మందము. ద్రుతకార్యవిధానసామర్థ్యమునుబట్టి ద్రుతత్వమును సాధింప నేల? అన్నియెడల పొల్లనకారమే ద్రుతమైనను తానునేనులలో నువర్ణమునకే ద్రుతకార్యము లుండుటంజేసి విశేషముగాఁ జెప్పఁబడె ననియు నింకను స్వరలోపప్రసక్తి లేమి ద్రుతకార్యవిధానసామర్థ్యమును బట్టియే యిట నువర్ణమునకే యద్రుతకార్యము లవు నని చెప్పఁదగును గదా.

అస లక్ష్మి చెప్పవలసియున్న దనియుఁ దోచుచున్నది. వి.వి. స్వస్తయో రపి యనుటచే నుస్థానమున వచ్చిననువర్త మంతమం దున్నప్పటికి ననునర్థము సహజమే కదా. కానీ యిచట నుత్వము లోపించినను స్వంతత యక్షతము గదా యనవచ్చును. (అట్టియెడల నుత్వలోప మయినచే గ్రహింపఁబడుట చెప్పఁదగుఁ గాని స్వస్తతావిశేషవర్జన మేల యనియు ననుమానము గల్గుటయు సహజమే.) కాని అన్యస్యాపి నోః అని యుత్తరార్థమున నోః అనుటయుఁ బూర్వార్థమునఁ దాను నేనులనే గ్రహింపవలసినట్లు స్పష్టము చేయుచున్నది. ఇతర మైననువర్తమునకు నీకార్యములు బహుళముగా నగు ననియు నాత్మాస్మదర్థకము లై నతానునేనులయంద లినువర్తములకు నిత్యము లనియుఁ గదా యర్థ మగుచున్నది. మఱి కవిభల్లటసూ త్రముచే నుత్వలోపము చేసినపిదపనే గ్రహింపవలయు ననుట కీలక్షణమునం దాధార మేది? ఉత్వలోపానంతర మున్ననకారమున కీకారిక ద్రుతత్వమును జెప్పుచున్న దనుట (ఇంకను గంఠోక్తముగాఁ జెప్పుచున్న దని వారియభిప్రాయము) సమంజసము కాదు.

ఇట్లు వి.వి.బట్టియుఁ దానునేనులే యనఁగా నంత్యస్వరము లోపింపనివే చిం.పక్షమునను గ్రహింపవలె నని తెలియవచ్చు. తాన్నేన్లను గ్రహించి వాత్మాస్మ త్పుత్రమును వినా ద్వితీయ మ్మనుకారికను వ్యర్థపరచుట గూడ నుచితము కాదు.

అయినఁ బొల్లనకారమునే గ్రహించినయహో. సంశ్లేషనిషేధముతో వీనిని సార్థకము చేయలేదా యనవచ్చును. కాని యహో.పక్షమున ద్రుతము పొల్లు కాఁగా స్వత్వము స్వరసహితముగాఁ జూపుట సక్రమము గామి స్పష్టము. (చూ. ద్రు.కా.) తాను + ఘనుఁ డని యుండ నుల్లోపము చేసి తాన్ + ఘనుఁ డని యుంఁచఁగా లోపము వికల్పము. కాఁగా లోపాభావపక్షమున స్వత్వముతో తాను ఘనుఁ డని యగును. కాని యిట స్వరతోపానంతరమే ద్రుతత్వ మున్నఁ దల్లో పము వికల్పముగాఁ గాక నిత్యముగనె చెప్పఁదగు. స్వరలోపమే యనిత్య మగుట తాను ఘనుఁ డని యుంటుకు బాధ యేది? కావున నహో.మార్గమును గేవల మను సరింపఁదగని దయ్యెను.

ఇట వజ్రులవా రనవసరముగా విమర్శించిరి గాని నారా.వాక్యములు కొన్ని యుచితము లయియున్నవి. నకారపుబొల్లే ద్రుత మైనచో వికల్పవిధానము వ్యర్థము. స్వతస్సిద్ధసరళస్థిరములు పర మైనచో సర్థబిందు వుండదు గదా. దీర్ఘముమీద సాధ్యపూర్ణము లేదు గావున నెఱుసున్నయు నుండదు. సంశ్లేషము సకలలాక్షణికసమ్మతము కాదు గదా. ఒక్కలోపరూపమునకు వికల్పవిధానము చేయఁబడ (నారా. 87) దను ఁంతయు నుచితము గదా. కాని వజ్రులవారు పై గ్రంథమును దత్కర్తకు నన్నయాధర్వణులమతమందలిద్రుతస్వత్వసంశ్లేషల స్వరూపము తెలియకపోవుటయే కారణ మని తిరస్కరించిరి. అది తెలిసినవీరు లక్షణసార్థక్యమునుగూర్చి నన్నయాధర్వణులమతమందలిసంశ్లేషము రాకుండుట కును వారిమతమందలివ్యంజనసకారరూపద్రుతము పరస్వరాంగముగాఁ బల్కఁ బడుటలక్షణముగాఁ గలస్వత్వమున కిందు వైకల్పికత్వ ముపదేశింపఁబడె నని యెఱుంగనగు (వ్యా. సం. స. 325) ననిరి. అనఁగా వ్యాఖ్యాత లెల్లరవలెనె వీరును వాత్సా న్మదిత్యాదిలక్షణముచే సంశ్లేషము రాకుండుట ప్రయోజనముగా స్వీకరించి రన్న మాటయే (వినా ద్వితీయ మ్మను వి. పి. లక్షణ మిందులకుఁ గారణ మైనఁ గావచ్చును.) కాఁగా నింక భేద మెల్ల స్వత్వమువద్దనే. మిగిలినవారు తాను ఘనుఁ డని స్వత్వము నుస్వరూపముతో నుండు నన వీరు తా న్నునుఁ డని యిం కొకరీతిగా నుండు నందురు. అవుఁ గాక. వీరు సాధించినస్వత్వమునకును బ్రత్యేకవిధాన మెల్లఁ జేసి నిషేధించిన సంశ్లేషమునకు భేద మేమి ? తా న్నునుఁ డనునది సాదువే కాని తాన్ ఘనుఁ డన్నది యసాదు వనియు దాని నసాదువును జేయుటకుఁగాను నన్న యాధర్వణులు ప్రత్యేకముగా లక్షణము చేయవలసివచ్చిన దని చెప్పటయు సమంజసములుగాఁ గానరాకున్నవి. (ఇంత క్రమతో వీరు సాధించినస్వత్వరూపములకుఁ బ్రయోగములు దొరకలే దని వారే చెప్పుకొనిరి.) ఇట్టిసామ్యమువలననే గావచ్చు నింతకుఁ బూర్వము వీరు తాన్వినె నేన్ వింటిని మున్నగుచోటులందలిసంశ్లేషము విరుద్ధము కానేరదు (వ్యా. సం. స. 297) అనిరి. కాఁగా సంశ్లేష నిషేధము ప్రయోజనముగా నిట నీ సూత్రముల సార్థక పఱచినను (పరుషపరకత్వమున సంశ్లేష

మెట్లును లేదు గాన) నింతకు ముందు పుట.297లో వివరించినదానిబట్టి సరళ స్థిరపరకతలో సంశ్లేష మవిరుద్ధమై యైనది. వాత్సాస్మత్సూత్ర మన లిచ్చటనే కదా లోపము వికల్ప మనుచున్నది. పరుషపరకత్వమున ద్రుత మనలే లోపింపదు గదా. కాఁగా నీవివరణమునుబట్టి వజ్రులవారే సంశ్లేషనిషేధము ప్రయోజనవంతము గా దని స్పష్టము చేసినట్లయినది. కాఁగా గాణపతవివరణకర్త పేర్కొన్నట్లు వాత్సాస్మత్సూత్రమున లోపవికల్పత వ్యర్థమే యైన దన్నమాట. నన్నయాధర్వణులమతమున స్వత్వసంశ్లేషము లన నేమో తెలిసినవజ్రులవారిమతముననువారివివరణము ననుసరించియే యావిధానము వ్యర్థ మగుట విశేషమే. కావున నింక నీయంశమున గాణపతవివరణ కర్తృభిప్రాయము నింద్య మిటఁ గా దని తెలియవచ్చును.

ఇంక నావివరణకర్త “స్వత్వమును గూడ ద్రుతముగా నంగీకరించిననే గాని వికల్పవిధానమునకు సార్థక్యము కలుగ (గిరిపుట) దనుట విచార్యము. స్వత్వము గూడ ద్రుత మన నేమి? ద్రుతము వేఱును ద్రుత(స్వ)త్వము గలిగినది వేఱును నగునా? రామత్వము గలవాఁడు-రాముఁడును వేఱగుటెట్లు? సువర్ణము వేఱుగను నకారమును వేఱుగను నీవివరణకర్త ద్రుతముగా భావించినట్లు(48)తోఁచుచున్నది. అది యుక్తము గాదు.

ఏది యే మైనను బ్రస్తుతస్థలములందు స్వరలోపము చేసినపిదపటితాన్-నేన్ లనే గ్రహింపవలయు ననుట కెట్టియాధారమును లేకపోఁగా నట్లు గ్రహించుట వలన నావిధానములే వ్యర్థము లవుచున్న వనుట స్పష్టము. ద్రుతము స్వ(త్వ)రూపము నెదిగాఁ జూపుచున్నారో యదియే ద్రుతముగా గ్రహించుటచితము. కావున నహో.మతము ననుసరించి తాను ఘనుఁ డనురీతివి స్వత్వరూపము లని గ్రహింపవలె. కాఁగా లక్షణములందును దానునేనుల నుత్వసహితములనే గ్రహింపవలె. అన్యస్యాపి నోః అను-వి.వి.లక్షణము సువర్ణమునే (తాను నేను) గ్రహింపవలె నని సూచించుచు నదియే చిం.యభిప్రాయము నవు నని సూచించుచున్న దని గ్రహింపదగును.

కాగా నాత్మాస్మదోర్వివా యనుగనడదవాదేశస్థలమునను 'తానునేను' అను నువర్ణాంతములనే గ్రహింపవలె. కాగా గనడదవాదేశనిషేధము స్వంతముల పైనే జరిగినది.

వాత్మాస్మదోద్భృతస్య స్యా ల్ల క్క-న్నప్పడు నిమిత్తములు సరళస్థిరములే గావలయు ననుట స్పష్టమే. అత్మాస్మదోద్భృతస్య అనుటంబట్టి తానునేనులందలి ద్రుత మనఁగా నువర్ణమునందు ద్రుతత్వ మంగీకృత మని గ్రహింపదగును. ఇట్లు నువర్ణమునందు ద్రుతత్వ మంగీకృత మవుటచేతనే లుగ్వేత్వాదిసూత్రము చేతనే యిట ద్రుతలోపవికల్పిత సిద్ధించుచుండ విధానము సంశ్లేషనిషేధార్థ మనియు స్వత్వ మయి తాను ఘనుఁ డిత్యాదిగ నుండు ననియుఁ జెప్పుట సూరిజన సమ్మతమే కదా. ఇందలిద్రుతశబ్దముచేతనే తానునేనుపదములచివరినువర్ణంబు నందు ద్రుతత్వము చెప్పఁబడిన దనియే సంగీకరించుచో స్వంతతనుబట్టి పైపరుషము లకు రావలసిన గనడదవాదేశనిషేధముద్వారాన సరళాదేశాదులు సిద్ధ మయ్యె ననుటలో నిబ్బంది యేమియును లేదు. అయిన నిట నొకయనుమానము. ద్రుతస్య యనుటచే తానునేనులలోనినువర్ణము ద్రుత మని స్పష్టము. అప్పు డివి ద్రు.ప్ర.లు కదా. ద్రి.ప్ర. లయినపుడు మీఁదిపరుషములకు సరళాదేశము రావల యును. అట్టియెడ గనడదవలను నిషేధింప నేల? అయిన నీయవి ద్రు.ప్ర. లగుటతోపాటు స్వంతము లైనవి. స్వంతములు కళలు గావలె. అందుకే వి.వి.కర్త స్వంతయో రపి యని ప్రత్యేకముగాఁ జేర్కొనియుండె ననవచ్చును. కానీ యిందలిచివరినువర్ణమునకు ద్రుతత్వము చెప్పుటవలన ద్రుతో న యేషాం స్యాత్తని చెప్పినదానింబట్టియు నీయవి కళలు గావు గదా యనవచ్చును. కానీ యిట గనడదవాదేశము చెప్పె నది ప్రథమాంతములపైఁ గాని కళలపై నని కాదు గదా. కావున తానునేనులు కళలు గాకున్నను ప్రథమాంతము లగుటచే గనడదవలు రావలె. ప్రథమాంతములె యైనను చివరినువర్ణము ద్రుత మగుటం జేసి ద్రి.ప్ర. లైనవి. అప్పుడు వానిపైని బరుషములు సరళములు గావలె. మఱి యట్టి స్వంతములై ద్రి.ప్ర. లైన తాను నేనులపైని బరుషములు గనడదవ

లగునా లేక సరళము లగునా? యని సందేహము. 'అత్మాన్మదోర్విన్' అని నిషేధించినదానిబట్టి ప్రాప్తింపుచున్నగనడదవాదేశసరళాదేశములలో నొకటి గనడదవలు నివారితము కాఁగా రెండవది యనఁగా సరళాదేశము సాధింపఁబడిన దన్నమాట. ఇట్లు తానునేనులు ద్వి.ప్ర.లె యన్నను గనడదవాదేశము నిషేధము సముచితముగా సార్థక మైనది.

కాఁగా స్వంతము లైన శబ్దములలోఁ దానునేనులకుఁ జేసిన యీప్రత్యేక విధానములవలన నిం కొకవిషయము స్పష్ట మగుచున్నది. అట్టిది స్వంతము లయ్యున్నశబ్దము లిం కే వేని నాంతములె యైనను వానికి ద్వి.ప్ర.త్వము లేదు. అనగాఁ దానునేనులకు భిన్న మైన స్వంతశబ్దమునకు నీరీతిగా ద్రుత కార్యములు సిద్ధింప వన్నమాట. అట్టివానికిఁ బ్రథమాంతతనుబట్టి గనడదవాదేశమే యగు నని గుర్తింపఁదగు. తానునేనులకే చెప్పినయీవిధాన మాయంశమునే స్పష్టము చేయుచున్నది. అందుకే వి.వి. నో రన్యస్యాపి సర్వం స్యాద్భూతాశం సత్ప్రయోగత అని ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పి యుండు. (ద్వి.)

ఇచ్చట నొకయనుమానము నున్నది. వినా ద్విత్వీయం.... స్వంతయోరపి -అన్న వి.వి. తానునేనులకు ద్రు.ప్ర.త్వము నంగీకరించినదా. అవి ద్వి.ప్ర.లు కాకయున్నను నువర్ణమునకు ద్రుతకార్యములు (విశేషము కావునను)చెప్పినదా? ద్రుతకార్యములు విధించునాయాసందర్భముల ద్రు.ప్ర. శబ్దము నుచ్చరించినచిం. తానునేనులయెడ ద్రు.ప్ర. వ్యవహారము చేయలేదు. అనవసర మని మానినదా? ద్రుతస్య అనుటచే తానునేనులలో నువర్ణము ద్రుతమే కాని యవి ద్రు.ప్ర.లు కా వనుకొన్నదా? లేక ద్రు.ప్ర.లే యని తలచినదా? ద్రు.ప్ర. లని తలచి యుండవచ్చు. వి.వి. అ ట్లెంచియుండలే దేమో. స్పష్టముగా నిర్ణయింప నవకాశము చాలకున్నది. సూరి పైత మారంభమున తానునేనులు ద్రుతప్రకృతిక తుల్యంబు లనుటలోఁ (శ.ల.సం.)బై రీతియభిప్రాయమునే గల్గియుండె నేమో. ఐనను బాల.లో స్పష్టముగా నివి ద్రు.ప్ర. లని నిర్ణయించెను.

వజ్రులవారిసిద్ధాంతమునే యనుసరించుచు ఘం. ప్రౌఢ. అనుబంధములో నిట్లు పేర్కొనెను. చింతామణిలోను దుదకు సూత్రాంత్రవ్యాకరణములోను నేను తానులనువర్ణము సుప్రత్యయస్థానమున విధింపఁబడియున్నది. అనఁగా నిది ప్రథమావిభక్తి యన్నమాట. ప్రథమావిభక్తి కళయే కాని ద్రుతప్రకృతికము కాదు గదా. బాలవ్యాకరణమునందును నివి ప్రథమాంతములుగానే నిపతింపఁబడి యున్నవి. శ్రీసమము లన్నపక్షమునం దైనను నివి ప్రథమాంతములు కాక తీరదు.(297) కాఁగాఁ బ్రథమాంతము లవుటచే నీయవి ద్రు.ప్ర. లవుట లక్షణానుగుణము గా దని యభిప్రాయ మన్నమాట. అందులకే సూరి తానునేను పదంబులును అని వీనిని ద్రు.ప్ర.లుగాఁ బ్రత్యేకముగాఁ జేర్కొనెను. కావున నీయవి ద్రు.ప్ర. లవుటలోఁ బ్రథమాంతత్వము బాధకము గానేర దని స్పష్టము. అయినను బ్రథమాంతము లైన ద్రు.ప్ర.లు గానేగా వనవలెనా? ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పినను. అట్లయిన ఘం. వ్యాఖ్యాత తానునేనులోనుమున్నగుశబ్దములం దుత్వ లోప మైనచో నయ్యది ద్రు.ప్ర. లవు రనిరి గదా. (ము.ల.కౌ. సంజ్ఞా.18) అట స్వరము లోపించినంతమాత్రాన నాశబ్దములు ప్రథమాంతములు గాకుండఁబోవుఁ గదా. స్వరలోపము చేసినను తాన్ నేన్ ఇత్యాదులు ప్రథమాంతములై యుండఁగా మఱి ద్రు.ప్ర. లెనైనవి. కళలే గదా కావలసియున్నది. స్వరలోపానంతర మీనకారాంతములు ద్రు.ప్ర.లే యవు నని సూత్రించెను గావున నివి ప్రథమాంతము లయ్యును గళలు గాక ద్రు.ప్ర.లే యవు నని చెప్పవలె. అదే విధముగా ప్రథమాకయిపట్టియొక్కేతరములు ద్రు.ప్ర. లనఁ బ్రథమాంతము ద్రు.ప్ర. కాదు. ఐనను తానునేనుపదంబులును అని వీనిని ప్రత్యేకముగాఁ బరిగణించియుండుటంజేసి ప్రథమాంతము లయ్యును ద్రు.ప్ర.లే యవుటలో నవరోధ మేమి? ఉన్న స్వరలోపానంతరమే మైనను నయ్యది ద్రు.ప్ర. లవుట యసంభవమే యగును.

కాఁగా నివి ప్రథమాంతము లవుటంజేసి ద్రు.ప్ర. లవుట లక్షణవిరుద్ధ మనునీహేతువు సరి యైనది గా దని స్పష్టము.

పిదప 'నేనుతానులపై గనడదవాదేశమే మహాకవిసమ్మతము. పూర్వ లాక్షణికసమ్మతము నైయున్నది'(297) అత్మాస్మదోర్వివైవైతే వినా ద్వితీయ మ్మనుచిం., వి.వి.లలక్షణము వ్యర్థము కాకుండవలయు నన్న నేనుదానులు ద్రు.ప్ర. లని గ్రహింపవలసియుంటున్నప్పుడు, కాగా నేనుదానులపై గనడదవాదేశము "నన్నయాధర్వణ" సమ్మత మని నిశ్చయించుటకు మాత్రము వీలు లేదనకతప్పదు.

మహాకవిప్రయోగసమ్మత మనుట యొక్కఁడు మిగిలినది. ఏను విదప అనుతిక్కనప్రయోగముంగూర్చి పైని జూతము. అట్లయ్యు "తాను బ్రబోధించె" నని ప్రాథవ్యాకర్త నన్నయప్రయోగమునే చూపియుండఁగా నది లాక్షణికుఁడైన నన్నయ సమ్మతింపలే దనియు నింకను వజ్రులవారివ్యాఖ్య ననుసరించిన (అనుసరించుటచేతనే యివి కళ లైన వనఁచును.) గనడదవాదేశమును నిత్యముగాఁ బ్రయోగింపవలసియున్నది కావున తాను బ్రబోధించె నని ప్రాథ. చూపుట నన్నయలక్ష్యలక్షణపద్ధతికి విరుద్ధ మనియుఁ దాను ప్రబోధించె ననియే యుండవలయు ననియు నీవ్యాఖ్య యటఁ బేర్కొనవలసియున్నది. కాని యట్లు చెప్పలేదేలకో.

తాను నేనులలోనినువర్ణము సుప్రత్యయముస్థానమున విధింపఁబడియుండుటం జేసియే చిం.కర్తయు వీని ద్రు.ప్ర.త్వముపైఁ బ్రత్యేకదృష్టిని జూపె నని గుర్తింపఁదగును.

చిం. వీనిని స్పష్టముగా ద్రు.ప్ర. లని పేర్కొనలే దని యట్లు వ్యవహరించుటకు మొగమోటుమీఁ జెందినను అత్మాస్మదోర్ద్వితన్య అన్నది గనుక సువర్ణము ద్రు.ప్ర. తదంతము ద్రుతాంతమే యగును. ఇట్లు ద్రుతప్రకృతికము నవువీనిపైఁ బరిశ్రమలకు గనడదవాదేశము రాదు. తానునేనులు ద్రు.ప్ర. లనుట కేని గొం తేని వెనుకాడవచ్చు నేమో కాని అన్యస్యాపి నోః అనురీతి వి.వి. లక్షణము ననుసరించి తానునేనులలోని సువర్ణముపై సరళాదేశమే యుండ

వలె ననుట తెంతమాత్రము సంశయింప నక్కర లేదు. అనగా వీనిపై గనడదవా దేశ ముండరా దన్నమాట.

వజ్జులవా రిట్టియెడల నుత్పలోప మైనతాన్నేన్ల నె గ్రహించిరి గావున నాత్మాస్మదోర్వివా యనునిషేధ మవ్యాన్విపైనె. కాగా నుత్పసహితము లగు తానునేను లీసూత్రమందలియాత్మాస్మచ్ఛబ్దములచే గ్రహింపఁబడవు గాన వానిపై గనడదవాదేశనిషేధము లేదు. 'నేనుతానుశబ్దములు కళలు గావున వానిమీద నీయాదేశము (గనడదవ) నిత్యముగానే వచ్చును. (వ్యాసంస. 267, చిం. వి. ప. 2) అని యాయైచోట్లఁ బేర్కొనిరి. ఆత్మాస్మదోః అనుచోఁ దాన్నేన్లే యేల గ్రహింపఁ బడునో తానునేను లేల గ్రహింపఁబడవో యర్థము కాదు. ఇంతటి సూక్ష్మ మైనభేద మున్నపుడు దానిని స్పష్టము చేయక సూత్రకర్త గూఢముగాఁ గొంద అకే యర్థ మగున స్థల యుంచెనో? ఉత్పలోప మయినతాన్నేన్లే కాని తానునేను లాత్మాస్మద్ధర్మకములు గావా? అయినపు డట నేల గ్రహింపఁబడవు?

ఇంక నివి కళలు గావున గనడదవాదేశము వచ్చు ననుట విశేషము. గనడదవాస్మ్యుః ప్రథమామాత్రా త్తనులక్షణము ప్రథమాంతములపయి గనడ దవలను జెప్పుచున్నది. ప్రథమాంతములు కళ లయ్యును బ్రథమాంతములే కళలు గావు గదా ఇటఁ గళ లనుటలో గనడదవాదేశముకంటెఁ దానునేనుల నువర్ణములు ద్రుతములు గా వనుటలోనె వజ్జులవారితాత్పర్యము గోచరించును. ఇంకఁ దాన్నేన్లే యేల గ్రహింపఁబడునో యీకళ లనుటనుబట్టి యూహింపవచ్చును. ఉత్పలోప మైనపుడు తానేనేనులు ద్రు.ప్ర.లగుఁ గాన వానిపై పరళాదేశమె యగును గనడదవలు రావు. కావున గనడదవలు రా వని చెప్పుచోట నాగనడ దవలు వచ్చుటకు నవకాశము లేని ద్రు.ప్ర. లైనతాన్నేన్లే గ్రహింపవలె. తాను నేను అని యున్న నవి ద్రు.ప్ర.లు గావు. వ్యంజననకారము గదా నన్నయా ధర్మణులమతమున ద్రుతము. అందుచేఁ దానునేను లుదంతములు ద్రు.ప్ర.లు గావు. కావున వానిపై పరళాదేశము రాదు. గనడదవలు రావలె. అందుకయి గనడదవాదేశము నిషేధించుస్థలమున గనడదవలు రావలసియుండుట ననుసరించి

తానునేనులు గ్రహింపబడవు. అనగా నాత్మాత్మదోః అన్నది కేవలము ద్రు.ప్ర. యగుటయు, కళ యగుటయు నాధారముగా గ్రహింపవలెకె కాని ఆత్మార్థకమే కదా యని తాను నస్మదర్థకమే కదా యని నేను ను గ్రహింపరా దని చెప్పబూని రన్నమాట.

అట్ల యైన ఆత్మాత్మదోః అని తన్నేన్నే యేల గ్రహింపబడు ? ప్రథ మాంతములైనను నివి ద్రు.ప్ర.లు గాన వీనిపై గనడదవలు రారాదు గావున నవి గ్రహింపబడు. ఆత్మాత్మదోః అని ప్రకృతుకున్న తన్నేన్నపైఁ బరుషములు గనడదవలు గా వనకున్న గనడదవలు కావలయునా ? కళ లగుటచే గనడదవ లగుననుచున్నవీరిమతమునుబట్టి ద్రు.ప్ర. లయినపుడు గనడదవ లెట్లును రావు గదా. ఆత్మాత్మదోః ర్వి నా యన నేల ? అన్నాఁడు గనుక కళాపదములవివరినిను వర్ణములందు స్వరము లోపించి పొల్లనకారము ద్రుతమైనఁ దదంతము ద్రు.ప్ర. యైనను నా శబ్దము ప్రథమాంత మగుచోఁ దాన్నేన్నపైనే గనడదవలు రావు. ఇతరములపై రావచ్చు నన్నమాట, ఇంక వానికి ద్రు.ప్ర.త్వ మేల ? వజ్జులవారే స్థలాంతరమున నేను, రవిని అనునవి ప్రథమాంతములు గాన కళలు నేను, పండితుడను అనునవి ప్రథమాంతములు గాన కళలు వీనితుదిస్వరముకవిభల్లట సూత్రముచొప్పున వికల్పముగ లోపించును. నేన్, రవిన్ మొ. ఇవి ద్రుతాంతములు. నేన్ బండితుడన్ ఇపు డివి ద్రుతాంతము (వ్యా.సం.న.1088)లనిరి. నేను + పండితుడను రెండును ప్రథమాంతములె. స్వరము లోపింపగా నేన్ + పండితుడన్ అని యైనది. ఆత్మాత్మదోః ర్వి నా యనుటచే నేన్ అనుదానిపై గనడదవలు రావు గాన సరళమై నేన్ బండితుడన్ అని యైనది. ఇది సంశ్లేష మని యుప్పక్షమున సరళాదేశము రా దని సిద్ధాంతము చేసియును వజ్జులవా రది పాటించలే దనుట కిది యొకయుదాహృతి. స్వరలోపమై ద్రుతాంత మయ్యును బండితుడన్ అన్నది ప్రథమాంతము గదా. నేన్ అను దానిపైవలె పండితుడన్ అనుదానిపై గనడదవాదేశనిషేధము చేయబడలేదు గదా. మఱి కవిన్ పండితుడన్ అనుప్రథమాంతములపైఁ బరుషములకు

గనడదవలు రావలదా? కవిన్ + చుమ్ము పండితుడన్ + చుమ్ము అనుచో, గవిన్ సుమ్ము పండితుడన్ సుమ్ముని యవునా? అట్టిప్రయోగ మొండు చూపగలమా? అసలు గనడదవాదేశమే యగుచో స్వరలోపానంతర మివి ద్రుతాంతము లననేల? ద్రుతత్వమువలనఁ బ్రయోజన మేమి? ద్రుతాంతతవలననే సరళాదేశమే వచ్చు ననియు కవిఁ జుమ్ము పండితుడఁ జుమ్ము అనియె యగు నందురా? నేన్ పండితుడన్ అనుఁరెండుప్రథమాంతములలో పండితుడన్ అనుచో ద్రుతాంతత చేతనే పైపరుషములకు (గనడదవలు రాక) సరళము లగుచుండఁగా నేన్ అను ప్రథమాంతమునెడల విశేషముగా గనడదవాదేశనిషేధ మేల చెప్పవలె.

కాఁగాఁ గళలు గావునఁ దానునేనులపై గనడదవలగు నింక ద్రు.ప్ర. గావునఁ దాన్నేన్నపై నె దనడదవాదేశము నిషిద్ధ మనియు నందుకై యాత్మా స్మదోః వినా యని పర్యుదాసము చేయఁబడె నయుఁ జెప్పవచ్చు లవారియధిప్రా యము సమంజసము గానేర దని నిశ్చయింపఁదగియున్నది.

అహో. కూడఁ దానునేనులలో నుత్పలోపము చేసియే ద్రుతకార్యములను బ్రవర్తింపఁజేసెను. దానింగూర్చి వజ్జులవారు అహోబలపండితుడైనైతము తానునేనుకర్తములు కళ లనియె యధిప్రాయపడె (బా.సం.స.91)ననిరి. అనఁగా నహో. కూడఁ దమసిద్ధాంతమే కల్గియుండె నని వీరి యధిప్రాయము.

అహో. చేసినయత్వలోపప్రసంగమునుగూర్చి పరిశీలంతము. తాను నేనులలో సత్తోలోశ్చ యనుసూత్రముచే నుత్పలోప మవుటను జెప్పినయహో. పక్షింతరము నిట్లు చెప్పెను. లుగ్విధి-పర్యుదాసయో స్సామర్థ్యాద్వా భవ త్యుల్లోప ఇతి సువచమ్. న దపర్యుదాసస్య తాను చెప్పె, నేను చదివెతి, నితి రూపద్వయసంపాదన ఏవోపక్షీణకత్తికత్వ మితి వాచ్యమ్. తాదృశప్రయోగస్య కుత్రచిదప్యభావాత్ (కవిశి.91) వాత్సాస్మదోద్భృతస్య యనునది లుగ్విధి. దానికిఁ బ్రయోజనాంతరము కల్పింపఁబడినది. (బిందుసంశ్లేషవారణము) పర్యుదాస మన గనడదవాదేశవిధానస్థలమున ఆత్మాస్మదోర్వి నా యనుట. దానిచే నైనను నుత్ప

లోప మగు నని చెప్పెదగు నన్నాడు. గసడదవాదేశనిషేధ మేమి? ఉత్పలోప మగు టేమి?

అనఁగా గసడదవాదేశమును వారించుటమాత్రమే యటఁ బ్రయోజన మైనయెడల తాను చెప్పె నేను చదివితీ అనురీతిగాఁ బరుషము లట్లే యుండ వలయును. అట్టిప్రయోగము లెచ్చటను లేనేలే వని యహో. స్పష్టము చేయు చున్నాడు.

కాన నాత్మాస్మదో ర్వి నా యనుదానికిఁ దాను చెప్పె నని సాధించుట ప్రయోజనము కాదు. మఱి తాఁ జెప్పె నని సాధించుట. అనఁగా ద్రుతకార్యము లగుట. ద్రుతకార్యములగుటకై పర్యుదాసము చేయఁబడెఁ గానఁ బర్యుదాసము చేతనే ద్రుతత్వము గల్గును. అహో. కూడఁ బొల్లనకారమే ద్రుత మని భావించెను. గావున ద్రుతకార్యజ్ఞాపనముచే ద్రుతత్వము అనఁగాఁ బొల్లనకారమే యుండుట యనఁగాఁ దానునేనులలో నుత్తులోపించి పొల్లయే యుండుట పర్యుదాసమువలననే కలుగు నని సిద్ధాంత మన్నమాట. కావుననే పర్యుదాసముచేతనే యుల్లోప మగు ననె.

కాని పిదప సలోలోశ్చ యనుదానిచేతనే యుల్లోప మగు నని వివరించుచు నట లోపము వికల్ప మగుటను బ్రస్తావించుచు న చ తత్ర పరుషేష వికల్పోఽభి మతః తాను నెప్పె నిత్యాదిరూపస్య ప్రయోగాభావా (కవిశి.479) తని తాను నెప్పె ననురీతిని లేమి నంగీకరించెను. అనఁగా సలోలోశ్చ యని లోపము వికల్ప మగుటచే నుత్తు లోపింపనిపక్షమునందుఁ దానునేనులు ద్రు.ప్ర. లుగామి స్వంతతచే మీఁదిపరుషములకు గసడదవలు గావలసివచ్చు. అప్పుడు తాను నెప్పె నని కావలయును. అనఁగా నుల్లోపాభావపక్షమున ద్రు.ప్ర. గామి దాను నేనులపై గసడదవాదేశము రావలయు నని వజ్జులవారివలెనే యహో. కూడఁ దలంచె నన్నమాట. కాని భేద మే మన దానునేనులపైఁ బరుషములు గసడదవ లగుట కవిప్రయోగములందు లేదు. తాను నెప్పె నిత్యాదు లసాదువులే యనెను.

అందువలననే తాఁ జెప్పి నిత్యాదౌ వ్యవస్థితవిభాషా సమాశ్రితా (కవిశి.479)యని వ్యవస్థితవిభాషచేఁ బరుషపరకత్వమున నుల్లోపము నిత్య మని నియమించెను. అనఁగాఁ బరుషపరకతలో నిది తప్పక ద్రు.ప్ర.యే యగు నని యహో. నిర్ణయించె నన్నమాటయే. పరుషపరకతయం దనెనే కాని సరళస్థిరపరకతయందు మాత్ర మక్కఱ లేదా? సరళస్థిరపరకతయం దుల్లోపము లేకున్నఁ దాను ఘనుఁ డిత్యాదిగనె యుండు. అయ్యది లక్ష్యవిరుద్ధము గామింజేసి సరళస్థిరపరకతలో నుల్లోపవికల్పత యనిష్టము గా దని తలఁచె నన్నమాట. అట్టియెడల నుల్లోప మై ద్రు.ప్ర. యగుపక్షమున తాన్ + ఘనుఁ డనియుండ అత్యాస్మదోద్భృతస్య స్యా ల్లు క్కని లోపమును నిత్యముగనె చెప్పవచ్చును గదా. బిందు సంశ్లేషము లిష్టములు గావు. స్వత్వముచే నగుతానుఘనుఁ డనురీతిరూపము లుల్లోపాభావపక్షమువలన ననఁగా ద్రు.ప్ర.త్వాభావపక్షమున నేర్పడును. కాఁగా ద్రు.ప్ర.త్వపక్షమునఁ నగునది. తా ఘనుఁ డనురీతి లోపరూప మొక్కటి. అట్టి యెడ వా యన నేల? పౌత్యాస్మదోః అనుసూత్రవివరణమున వా లుక్ స్యా త్సరళే స్థిరే చ పరే. తాను ఘనుఁడు తా ఘనుఁ డిత్యాదిగఁజూపెను. (కవిశి.311) అనఁగాఁ దాను ఘనుఁ డన్నది వైకల్పిక మగుద్రుతలోపము రానిపక్షమందలి రూపము. అనఁగా స్వత్వస్థితి. పిదపఁ జునర్విధానముచే బిందుసంశ్లేషములు రెండే రా వనుటయు స్వత్వము రా దనకుండఁబయుంట్టి యది స్వత్వస్థితి యనక తప్పదు. లోపవికల్పతవలన ద్రు.ప్ర.త్వాభావపక్షమునను దాను ఘనుఁ డని సిద్ధించుచుండఁగా నట్టిస్వత్వస్థితికయి లోపము వికల్ప మన నేల? నిత్య మన్న నిది పునర్విధి యగు నవకాశమును లేక బిందు సంశ్లేష స్వత్వముల కవకాశము స్పష్టముగా వారింపఁబడు గదా. కాఁగాఁ బరుషపరకతయంగే గాక పుషేతరపరకతయందు నివి ద్రు.ప్ర. లనుటయే యుచితము ద్రు.ప్ర.త్వమునకుఁ బ్రబల మైననిరూపకస్థల మగు పరుషపరకస్థితిలో నివి యెప్పుడును ద్రు.ప్ర.లే యనఁగా నీయవి కేవలము ద్రు.ప్ర.లే యని స్పష్టము గదా.

అహో. (వజ్రలవారివలె) పొల్లనకారమే ద్రుత మని భావించినవాడు కాని ద్రుతస్వత్వము విషయమున నహో. సిద్ధాంతము వజ్రలవారివంటిది కాదు. ద్రుతము నకారపుఁ బొల్లె యైనను స్వత్వముమాత్రము ను(ని)అనురీతిగా స్వర సహితముగా నుండు నని భావించినవాడు కావున తాన్ నేన్ అనువాని పైనే గసడదవాదేశము నాతఁడు నిషేధించును గాక 'అవికారగతేఽపి' యను సూత్రముచే స్వత్వము వచ్చిన దన్నపుడు తాను జదివె నని యుదాహరించుట యహో. సిద్ధాంతమున కనుగుణమే. అందుకే వర్ణులవారు పేర్కొన్న ట్లెట నెంతయు శ్రమించి యుత్వరోపము సాధించినయహో. లోపాభావపక్షమున (సంక్షేపమును వాదించికొని) స్వత్వమును జూపునపుడు తాను ఘనుఁ డనురీతిగా నువర్ణమునే చూపియుండెను. కాఁగా ద్రుతత్వమునకై యుత్వరోపము చేయ వచ్చును గాక కాని తానునేనులపై గసడదవాదేశమే యుండు నని వజ్రల వారివలె నహో. భావించలేదు. స్వత్వమున తాను జదివె ననురీతి నవును గావున నహో. మతానఁ దానునేనుల నుదంతములపైఁ బరిషములు సరళములై యై యానువర్ణము ద్రుతస్వత్వము కాఁగలదు.

అహో. అత్మాస్మదోర్విన్యా యనుచోట 'తాజెప్పె నేజదివితీ నిత్యేవ (కవిశి. 303) యనుటలోఁ దాను జెప్పె నని స్వత్వము నుండఁ దని యెంచెనా? తానునెప్పె, తాను చెప్పె, తాను జెప్పె, ననువానింట నేయొక్కరూపము నుండ దను బెట్లు? అప్పకవీయమునుబట్టి ఖండబిందుఘటితరూప మొండ యుండు నని తలచెనా? (అప్ప. సుతము పైని గమనింతము.) అయినఁ బరుషపరకత్వ మున తాను నేను అని యుత్వ మన లుండదా? తాను ఘనుఁడు నేను వింటిని అని సరళస్థిరపరకతయం దున్నస్థితి పరుషపరకతయం దుండ దనుట సక్ర మమా? ఉల్లోపము పరుషపరకతలో నిత్య మన్నను దాను జెప్పె నని యుండ దని యహో. తలంచె ననరాదు. ఉల్లోపముచే ద్రుత మైనయాసకా రమునకు నవికారగతే యనుసూత్రముచే స్వత్వము రాఁగాఁ దాను జెప్పె నని యుండనవు. ద్రుతమున కై నబిందువుపై నెట్లు సరళమున్నదో యట్లే ద్రుతమున

తైన స్వత్వముపైనిగూడ సరళ ముండును. ఉత్వలోపము లే దన్నపక్షమున గనడదవాదేశప్రసక్తి కల్గును గాని ఉత్వలోపముచే ద్రుత మైనపిదప దానికీ (బిందువువలెఁ జెప్పఁబడిన) స్వత్వమువలన సుస్వరూపము గల్గుచో నది కళ గాదు గాన దానిపై గనడదవాదేశప్రసక్తి లేదు. ఇంకను సరళా వీవ సన్ని తే పరత యని సరళములే యగును. తాను చెప్పె తాను సెప్పె ననురీతిరూప ములు లే వన్న యహో. యెచ్చటను దాను జెప్పె ననురూప ముండ దనలేదు గదా. తాఁ జెప్పె నేఁ జదివితి నిత్యేవ యనుచో నేవకారము తానునేనులపై గనడదవాదేశము గాని యాపయషము లట్ల యుండుట గాని లేక సరళాదేశాదులు మాత్రమే యగు నని చెప్పుటనే యద్వేషించిన దని గ్రహింపవచ్చును.

కాఁగా నహో. తానునేనులు కళ లనియె భావించినను బరుషపరకతలో నిత్యముగా నుల్లోపము సాధించుకొని ద్రు.ప్ర.బుగా నిరూపింపఁగాఁ దాను సెప్పె ననురీతిరూపములు లే వని నిర్ణయించియుండఁగా నీయహో. సిద్ధాంతము వజ్జుల వారి సిద్ధాంతముల కెంతవఱ కునబలకము గాఁగలదు?

మొత్తముపై నీలాక్షణికులవిధానముల ననుసరించి తానునేనులపై గనడ దవాదేశ ముండుట కవకాశమే లేదు. ఎట నే నున్న నది యీలాక్షణికు లంగీ కరింపనిదే యని నిశ్చయింపకతప్పదు. అట్టియెడల వజ్జులవారు తానునేనులపై గనడదవాదేశమే నిత్యముగ వగు ననుట లక్షణానుగుణ మగుట లేదు. ఇంక నయ్యది లక్ష్యనుగుణ మేమో పరిశీలింపఁదగియున్నది. తానునేనులు కళలే యనియు వానిపై గనడదవాదేశమే యగు ననియుఁ బ్రస్తావించునెల్లయెడల వజ్జులవా రొక్కప్రయోగమును దప్పక చూపుచుండుట. అది ఇది.

ఏ ను వి ద ప

తిక్కనప్రాసఘటితప్రయోగ మిది. ఏను పఠించిన అని యిం కొకటి ప్రాసఘటితమే యైయున్నది. ఇందుఁ దెనుఁగులమీఁది సాంస్కృతిక పరుషమున కీవాదేశ ముపుట యింకను విశేషము.

తానునేనులు గళ లనియు వానిపై గసడదవాదేశము నిత్య మనియు నన్నయకర్తృక మయినచిం. చెప్పచున్నది గదా. అట్టియెడల నానన్నయ ప్రయోగములనుండియే తానునేనులపై గసడదవాదేశమును జూపిన బాగుండెడిది. నన్నయ తనభారతమునందుఁ దానునేనులపై 'సవ'లను బ్రయోగింపలేదా? అట్లన్న నీయవి కళలును గా వవ వలసివచ్చును. కావున నన్నయప్రయోగమును గాక యెల్ల యెడలఁ దిక్కనప్రయోగము చూపు టేమి యని వింతపడక నన్నయ యిట్లు తానునేనులపై నీయాదేశమును బ్రయోగించినను బ్రాసఘటితముగాఁ బ్రబల మయినస్థలములలో (ఇతరము లట్లు ప్రయుక్తము లైనను నయ్యది 'కవి ప్రయుక్తము' గా దనునవకాళ ముండును గావున) బ్రయోగించియుండమిం జేసి యట్టి దైనతిక్కనప్రయోగమునే స్వీకరించుచు వచ్చి రని గుర్తింతము. ప్రాసేతరస్థలములం దయినను నన్నయప్రయోగములనుండి యొండు రెం డిచ్చి యుండిన కొంత యేని బాగుండెడి దనిమాత్రము చెప్పవచ్చును.

తాను దొలగి (నిర్వ1-30) ఏను గరంబు(నిర్వ-4) మొద లగుచోట్ల గసడదవాదేశమువలెనే సరళాదేశ మనియు వ్యాఖ్యానించుట కవకాళము కలదు. కావున నట్టివి నిర్ణాయకములు గా వనఁదగు. చపలయెడనే భేదము. తాను నేనులపై ని జపలు సవ లైన గసడదవాదేశ మనియుఁ జబ లైన సరళము లనియు (నితరస్థలములందును) సమన్వయింపవలెను. అందుకే వాదేశము గల యీప్రయోగము మిక్కిలి జల మైన దని యభిప్రాయము.

సంధిగతప్రాసమున కప్పకవి యీపద్యము నుదాహరించుటవలన దీని కింకను బ్రాధాన్యము గల్గిన దనవచ్చును. అప్రాసలక్ష్య మగుటంబట్టి యట వాదేశమే యున్న దనక తప్పదు.

కానీ యీప్రయోగము నిట్లు చూపిన యప్పకవియును వజ్రులవారివలెఁ దానునేనులు గళ లని భావింపలేదు. వాత్మాస్మత్పుత్రవివరణమున "నేనుదా ననునీమాటలకొన ద్రుతంబు లేఁగు నిలుచు హల్లు మీఁద నుండునపుడు నే మను దును నేను మనుడు నీకృప ననఁగన్ (అప్ప.5.134,135) అని యుత్పత్తివిశిష్ట

ముగనే చూపియుండుటంబట్టి తానునేను లుత్పవశిష్టములే ద్రు.ప్ర. లని యప్ప.మతము నెన్నవచ్చు. నగరమునకు మహిజాతను గొని వచ్చె అనురీతిగా నీతఁడు ద్రుతమును స్వరసహితముగఁ జూపుట గమనింపవచ్చు. నేను బచరింతు నీవలె (57-9-కా.చూ.) అని పెద్దిరాజు నేను దానులపై సరళాదేశమును స్పష్టము చేసియు నుండెను.

తిక్కన తానునేనులపై నిట్టియాదేశము చేయుట విశేషమే యనక తప్పదు. అసలు యథార్థము పరిశీలించిన వజ్జులవారె యిట స్వరసహితముల నేల గ్రహింప లేదు. చి.కర్తృమతమునఁ బొల్ల నకారమే ద్రుత మని తలంచుటచేతను, నువర్ణముపై సరళము లుండుటకు వీలు లే దనియు నసలు ద్రుతము నుస్వరూపముతో నుండ దనియు విశ్వసించుటచేతను. ఇచటఁ దానునేనులను గ్రహించుచో నువర్ణము ద్రుతము గావలసివచ్చుం గావునఁ బొల్ల నకారమే ద్రుత మనుచిం.మతము ననుసరించి పొల్ల నకారమే యుండవలయుం గావున నుత్పలోపము చేసి రనఁదగును. అట్లుగాక ఆత్మాస్మదోః అని చెప్పినతావుల నెల్ల నుత్పలోపము ప్రసక్తి యెచ్చటనుండి వచ్చును? కాఁగాఁ దానునేనులు ద్రు.ప్ర.లు గాక కళలే యగుటకుఁ గారణము చిం.మతమున ద్రుతము పొల్లనకార మగుటయే యని స్పష్ట మవుచున్నది.

చిం. కనుగుణముగా నన్నయమాత్రము ద్రుతమును పొల్ల నకారముగనే ప్రయోగించె ననుకొన్నను వజ్జులవారే తిక్కనభారతమున ద్రుతము నుస్వరూపముతో నుండుటను గుర్తించి స్పష్టము చేసి యున్నారు గదా. కాఁగాఁ దిక్కన ద్రుతమునకు 'ను'స్వరూపము నంగీకరించి ప్రయోగించినవాఁడే. పొల్ల నకారము మాత్రమే ద్రుత మనుకొన్ననన్నయ తానునేనులపై గసడదవాదేశము చేయుఁ గాక. (ఇట్టి దొక్కటియు వజ్జులవారు చూపలేదు.) నుస్వరూపము నంగీకరించిన తిక్కనమతములోఁ దానునేనులు ద్వి.ప్ర. లగుటలో సందియ మున్నదా? ప్రథమాంతమే కావచ్చును గాని (పిశేషముగా) ద్రు.ప్ర. యవుట (తాన్నేన్లు ద్వి.ప్ర.లే యనిరి గాన)కుదురుచునే యున్నది గదా. అయిన

'కను' అనుచో నువర్ణము ద్రుతము కాదు గాని కన్ అనుచో నకారము ద్రుతము. అట్లే తాన్ ద్రు.ప్ర. గాని 'తాను' కళయే యనఁదగునా? కాని శబ్దిగతనకారము ద్రుత మనుటకే యవకాశము లే దనుట స్పష్టము. కాఁగా దానునేనులు కళ లనుట యెట్లు?

తిక్కన ప్రయోగములందే కొన్నింట నితరస్థలములఁ దానునేనులపై సరళాదేశము గానవచ్చుచున్నది. వజ్జులవారే యిచ్చినప్రయోగ మొక్కటి చూతము. ఎక్కు డారయ నేను బ్రజాపతులందు (అశ్వ-2-182-1040వ్యా. సం.స.) పైతిక్కనప్రయోగములో నేనుశబ్దముపై సరళాదేశమే యున్నది గదా. ఇంక నిట వజ్జులవారిమూలుపద్ధతిలో (నేన్+ఉన్?)నేను అనుదానిపై నున్ చేసి నువర్ణలోపము చేసి నేనున్ అని నిల్పవలె. ఇట్లు సమన్వయించినఁ బైపదుషములు సరళము లగుట సిద్ధించును గానీ యట్టి సరళాదేశమునకుఁ గారణ మైనయీద్రుత మే మగును? నేను బ్రజా-అనుచో నాదేశసరళమునకును నువర్ణమునకును మధ్యభాగమున ఖండానుస్వార మేని వజ్జులవారు చూపలేదే. సరళాదేశమునకు నిమిత్త మైనద్రుతము లోపింపరాదు గదా. పదుషపరకత్వ మున(381) ఇట్టిస్థితి యశ్రుతచర మని నారా.ను విమర్శించినవీ రిట్లు తిక్కన ప్రయోగములలో (నన్నయప్రయోగములందును) జూపుట వింతయే.

ఇంక నీయది యచ్చుపౌరషా టనియు నేనుఁ బ్రజాపతులం దనురీతిగా ఖండానుస్వార ముండవలయు ననియుఁ జెప్పవలెనా? వివాదాస్పద మగునిట్టి తావులందే యచ్చుతప్పు లుండుట విశేషమే. చిం.వి.స.లో నన్నయప్రయో గములందలిద్రుతనుస్వరూపమును సమన్వయించుసందర్భములం బదుషపరకత్వ మున నిట్టియచ్చుతప్పు లున్నవి. అ దేమో గాని యిట్లు సమన్వయించుసందర్భ ములం దెల్ల దాదాపు నియతముగనే యచ్చుత ప్పగుచున్నదే.

ఇయ్యది ప్రాసేతరస్థలమగుటచే నె ట్లున్నను నిబ్బంది లే దనియు నేనుఁ బ్రజాపతుల నని యుండు ననియు సూహింపవలె. కానీ ప్రాసస్థలమునందు

నొకవేళ, దానునేనులపై సరళాదేశ మున్నను దానిని వజ్జులవా రంగీకరింపరు. ఏ లన నపుడు తానునేనులవిషయము పోయి ద్రుతము సుస్వరూపము గా దనునిం కొకసిద్ధాంతముతో పైరుధ్య మేర్పడును గదా. కావున నట్టియెడలను 'నున్'తో సమన్వయము తప్పదు. (అర్థవిశేష మేదో యొకటి తప్పదు.) ఇందలిద్రుత మునకు బిందువు (అచ్చు పొరపాటువలనఁ గానీ) ఒకవేళ లేకుండ నితరస్థలము లవలెఁ జూపఁగలరు. ఒకవేళ మఱవక ఖండానుస్వారమును జూపినను నిబ్బంది లేదు. ఏల యునఁ దిక్కన ఖండాఖండప్రాసప్రయోగమును జేసినవాఁడే, కావున విది యట్టివానిలో నొక టగు. కాఁగాఁ దిక్కనప్రయోగములందే యైనఁ బ్రాస ఘటితస్థలము లున్నను (తానునేనులపై సరళాదేశము) నయ్యవి ద్రు.ప్ర. లని వజ్జులవా రంగీకరింపలేరు. అస లింతకుఁ గానరాలేదు గాన నిబ్బందియే లేదు. ఇంక ఖండాఖండప్రాసమును బ్రయోగింపనిది నన్నయ యొక్కఁడే. (నన్నయయుఁ బ్రయోగించె నని యప్పకవి.) అతఁడు ప్రాసఘటితముగా సరళాదేశమునువలె గసడదవాదేశమును బ్రయోగించినవాఁడు కాదు. త్రిలోకపరాభవం జేను జేయ (అది.7-141) మొదలగుచోట్ల నున్శబ్దము చేరక తప్పదు. (లేకున్న ఏను సేయ ననునదే కవిప్రయుక్తపాఠ మయ్యెడునవకాశము నుండును.) ఇంతటి పైరుధ్యములును సముచితములు గానిసమర్థనములును దెచ్చిపెట్టుకొనుటకంటె దానునేనులు ద్రు.ప్ర. లనియు (ద్రుతము 'ను'అనియు) నంగీకరింపఁదగుఁ గదా. ఇంతకును దానునేనులపై గసడదవాదేశము (చి.మతము నట్లుంచి) వజ్జులవారి కధిమతము (లేకున్న ఏను విదప ననుపాఠము కవిప్రయుక్తము గా దనవలసివచ్చెడిది.) గావుననే తానునేనులు కళ లని సిద్ధాంతము చేసి రనుట సాహసము కాదు.

(హాలంతప్రకరణమున) తిక్కన చేసినసత్యజి త్తమతకారాంతములయగుణ వద్గణరూపము ననుసరించి యది యంగీకరించిరా? ముతుల అనునన్నయ ప్రయోగము ననుసరించి (సాంతేతరములకు)గణద్వయపాఠము నన్నయసమ్మ

తము గా దని వ్యాఖ్యానించిరే కద. అపిదప బా.ఉ.లో సాంతములకు నట్టిపాఠము సంఘీకరింపక ప్రత్యేకసమన్వయము నాశ్రయించిరి. (చూ.బా.సూ.)

తానునేనులపై సరళాదేశము బాల.ప్రభావమునఁ దరువాత నేర్పడిన దన్నఁ బోవునది కాదు గదా. తాను బ్రబోధించె నిత్యాదిస్థలములందు తాను ప్రబోధించె (తెనుఁగులపైని సాంస్కృతికపరుషములకును గనడదవాదేశము గలదు. అదియు భారతమున నిత్యముగా నని గదా వీరిసిద్ధాంతము.) ననురీతిగాఁ దాళవత్రప్రతులందు (గనడద)వాదేశమే యున్నదా? ఆదేశము నిత్య మనుటం జేసి (సరళములు లే వన్నను) తాను ప్రబోధించె నని యుండుటకును వీలు లేదే. బాల.ప్రభావ ముండిన మండవచ్చును గాని యయ్యది యంతకుఁ బూర్వమునుండి యుండుట యెట్లు సంభవము? (మఱి యేను విదప?) ఇంక నేఁడుముద్రితప్రతులందు నన్నయభారతమునఁ దానునేనులపై సరళములు గన్పించుచోట్ల నెల్ల (జబ) గనడదవలుగా దిద్ది యదియే నన్నయప్రయుక్త మనుకొనవలసి యుండునేమో.

ఇతరస్థలములందు సరళాదేశ ముండుటంబట్టి తానునేనులు దుర్జ.ప్ర.లని నిర్ణయించుపక్షమున ఏను విదప ననుప్రయోగము సంగతి యేమి అన్నది పరిశీలింపవలె. ఇట నారా. ఇట్లు పేర్కొన్నది. అది సరి యగుపాఠము గాదు. 'ఏను వెనుక' నని పాఠాంతరము గల దందురు. కొన్నివ్రాతప్రతులలో ఏఁ దివియెదను విదప అనుపాఠమును గలదు. భారతము లక్ష్మీపతిగాన తమ భారతములో నీపాఠమునే యంగీకరించిరి. అప్పకవి సందిగతప్రాసమున కూడా హరణముగ నిచ్చుట ప్రామాదిక మనఁదగు. (48) వజ్జులవారు 'ఏన విదప డిగియెద' అనుముద్రణసంస్కర్తృసవరణము ప్రామాదికము. 'ఏను వెనుక డిగియెద' అనురీతిపాఠములు లేఖకపాఠకాదిసాహసప్రక్షిప్తము (వ్యా.సం.స.98) లనిరి. వజ్జులవారును నట నట కవిప్రయుక్తపాఠము లనుచు ముద్రితప్రతులకు నట నట తాళవత్రప్రతులకును భిన్నముగా సూహింతురు. కానీ యట్టి

చోట్ల నన్నయాధర్వణులహృదయమున కనుగుణముగా నూహించి నిర్ణయింతురు గావున నట్టివానిని సాహసకృతములుగా మనము పేర్కొనరాదు.

తాళపత్రప్రతులలోనే ఏదివియెడ ననుపాఠమును నారా. చూపుచున్నది. ఇది కొందఱచే నాదరింపఁబడుటయు స్పష్టమే. కానీ నారా. “ఏను విదప” అని యప్పకవి చూపుట ప్రామాదిక మనుట యచితమా? తాళపత్రములం దనే కము లై నపొరపాట్లు దొర్లవచ్చును. అందుచే నప్పకవికి దొరికినగ్రంథమున నాపాఠ మున్నపు డది గ్రహించుట ప్రామాదిక మని యెట్లు చెప్పఁగలము?

మఱి యప్పకవి తానునేనులపై గనడదవాదేశ మగు నని తలఁచెనా? అని యనుమానము. అత్మాస్మదోర్వి నా అనుచో ద్రుతప్రకృతు లొనేనుదా నను రెండు దక్కంగ - (5-8-189) అని నేనుదానులు ద్రు.ప్ర. లని చెప్పెను. అట్టి యెడల నేను శబ్దిరూపాంతర మగు ‘ఏను’ కూడ ద్రు.ప్ర.యే గదా. దానిపైఁ బరుషములు సరళములు గాక గనడదవ తెట్లగును:

వాత్మాస్మదోద్ధృతస్య స్యాట్లు క్కనుసూత్రమునొద్ద తాను నే ననుపలుకుల లోని ద్రుతము లడఁగుచో మీఁదఁ బరుషంబు లనురదమన సరళలిపు లగుఁ దద్ధృతాక్షరము లర్థబిందు లగుఁ దాఁ జనంగ నేఁ బిలిచితి నన. (5-135) అనుచో తాను జన ననురీతిగా నుదాహరింపకుంటయే కాక ఖండబిందు వగుటమాత్రమే చెప్పెను గావున (ఏను విదప నని చూపుటఁబట్టియు) వజ్జులవారివలె తానునేను లపై సరళములు గాక గనడదవ లగు నని యప్పకవియు భావించియుండెనా యని సందేహము కల్గవచ్చును. కాని నేనుదానులు ద్యు.ప్ర. లనుటయు నానువర్తమును ద్రుత మని చెప్పుటఁబట్టియు (పరుషా ద్రుతాప్రకృతికా త్తనుచో ద్రుతమునకు ఖండబిందువును జెప్పినతీరుంబట్టియు (5-140) అవికారగతే మున్నగుసూత్ర వివరణమున కనుగుణముగా తాను జనంగ నేను బిలిచితి నని యపుట యప్పకవికి సమ్మతమే యని యూహింపవచ్చును.

ఇంక గనడదవాస్యుః అనుసూత్రవివరణమున 'మునిస్తుత ద్రుతప్రకృతులౌ నేనుదా ననురెండు దక్కంగ నవని' గలుగు ప్రథమావిభక్తులపైని వచ్చు గనడదవలు (5-170) అనుటంబట్టి నేనుదా ననురెండు తప్ప నితరము లైన ప్రథమాంతములు తత్తుల్యశబ్దములమీదను గనడదవాదేశ మగును. ఇటు బొల్లనకారాంతములే గ్రహింపవలె నని యప్ప.చెప్పలేదు గదా. కాఁగా నేను తాను అనుసువర్ణాంతములపై గనడదవాదేశము నప్ప. చిం. కనుగుణముగనే నిషేధించె నని గ్రహింపవచ్చును. కాఁగా ద్రు.ప్ర. లైనతానునేనులపైని ద్రుతనువర్ణముపై గనడదవాదేశము లేదని (సరళములే యగు నని) యప్ప. సిద్ధాంతము స్పష్టము. అట్టియెడల 'ఏను విదప' ననునెడల నేనుపై వాదేశము నెట్లు చూపెను? ఇటు ఏన విదప అని యుండెనా? ముద్రితగ్రంథములం దన్నింటి నేను విదప ననియే యున్నది. తానునేనులపై గనడదవాదేశము చిం. కనుగుణ మైనయప్ప.సిద్ధాంతమునకు విరుద్ధము. ఇంక నాపద్యమును తానునేనులపై నీయాదేశము నేల యప్ప. సూచించియుండలేదు. తిక్కనాపద్య ముదాహరించినస్థల మిటుకు చూరముగా నుండుటవలన నవధానత తొలగినదా? ఎట్లును నిర్ణయింపరాకున్నది. ఏను విదప అనునదే స్వీకరించుట యప్ప.సిద్ధాంతములకు విరుద్ధము. ఏన విదప అన గ్రహించుట ముద్రిత ప్రతులకు విరుద్ధము.

'ఏన విదప' అనుచో నవధారణార్థకముపై గనడదవాదేశమునుగూర్చి యంతగాఁ బట్టించుకొనవలసినయవసరము గానరాదు గాని యర్థమునందు నవధారణమునకుఁ బ్రయోజన మంతగాఁ గానరాకున్నది. భారతసంశోధితముద్రణ మీపాఠమునె ప్రధానముగాఁ గైకొన్నది. ఏను వెనుక అన్నది కొన్నిప్రతులందును ఏడివియెడ నన్న దొకచోను బాఠాంతరముగ నున్నట్లు భారతసంశోధితముద్రణము పేర్కొనుచున్నది. ఇట్టియెడల నేను వెనుక అన్నది ప్రధానముగా గ్రహింపక యేన విదప ననుపాఠమునకుఁ బ్రాముఖ్య మిచ్చుటలో నదియే యధికప్రతులందున్న దేమో. ఇంకను ఏను వినుము,

ఏను విదప ననియుఁ బాఠాంతరముల్లు చూపినది. అప్పుకేవి చూచిన భారతప్రతిలో ఏను విదప నని యుండవచ్చును. లేదా యేన విదప నన్నద యైనను నట సంధిగతప్రాసలక్షణమునకుఁ దగిన లక్ష్యమే యగును. అయిన వజ్జలవారు చూచినతాళపత్రప్రతులం దెల్ల ఏను విదప ననియే యున్నదట. అయినను ఏను వెనుక అనునది లేఖకుల సాహసప్రక్షిప్త మని వారే యనిరి. కాఁగా నిటఁ దేలువంశ మొక్కటియ. తాను నేనులపై గనడదవలే యుండు సెనుట కిది ప్రబల మైనయాధారము గా దనియే. పాఠాంతరములు పెక్కులుండ నట్టివివాదాస్పదస్థలమునట్టి సామాన్యలక్షణమునకు భిన్న మైనసిద్ధాంతము చేయు తెల్లు గుదురును ?

సూరి ఏను : విదప ననుదానింగూర్చి ప్రస్తావింపనేలేదు. అప్ప.లో నైన నది చూచియుండఁదా? ఆతఁడు చూచినయప్ప. ప్రతిలో ఏను అని లేదా? ఉన్న నుసేక్షించెనా? అంతట నవలు బహుళం బని కొండ తాప్యలు (అం. శ. శా.) ము న్నగురీతిగా నితరః క్షణగ్రంథములలోఁ జేర్కొనుటలో నిట్టివి సాధింపబడుట యుద్దేశించెనా? బాల.లో నైత మీయాదేశము బహుళ మనెను. బహుళపదముచే నన్యకార్యముగా నేను అను ద్రు. ప్ర. పైఁ గూడ వాదేశ ముద్దేశించెనా? నిశ్చయింప గాధారము లేదు. ద్రు. ప్ర. లపై సరళాదేశము లేమి క్వాచిత్కముగఁ గాననవు. (ఇట వాదేశ మింకను విశేష మన్నమాట.)

అహో. తాను నేనులపై గనడదవాదేశముమాత్రమే కాక పరుషము లట్లే యంటయు లే దని ప్రయోగములనుండి నిశ్చయించెను. అయిన నిట నప్ప. చూపిన - ఏను విదప ననుతిక్కన ప్రయోగమును భారతమందే గాక యప్ప.లోను జూడలే దనవలెనా?

చూచినను దిక్కనప్రయోగము నాతడు ప్రమాణీకరింపఁ దనవచ్చు. కాని సలోలోళ్ళ యని యుత్వలోపము పాక్షికము గాన లోపము లేనిపక్షమున తాను చెప్పె నని యుండవలెఁ గాని యట్టిప్రయోగములు లేవు గదా. కాబట్టి సలోలోళ్ళ యని యల్లోపము చేయుటెట్లనుపూర్వపక్షమునకు సమాధానముగా నిత్యలోపమును వ్యవస్థ చేసెను. గనడదవాదేశము లే దనుపూర్వపక్షమును దిరస్కరించుట కీయప్ప. చూపినప్రయోగ ముపకరించి సలోలోళ్ళ యని యల్లోపము చేయుట యుచితమే యని తన సిద్ధాంతమును బలపఱచుకొనవచ్చును గదా. అహో. చూచినయప్ప.లో ఏన విదప నని యన్నదా? 'సంబోధనే చాపిహ్యవ్యయే' యని యవధారణార్థకావ్యయముపై గనడదవాదేశము నహో. సమ్మతించెను.

వజ్జలవారు పేర్కొన్నట్లుగా నన్నయ గనడదవాదేశమును నిత్యముగాఁ జేయువాఁడైనపుడు నేనుదానులు కళలై మీఁదిపరుషములకు గనడదవలె యగు నని తలచినపుడు ఏను బాంచాలపురంబున, తాను బ్రబోధించె నిత్యాదిస్థలములలో గనడదవ లేల చేయలేదు? చేసియున్నపక్షమున నట్టిగనడదవాదేశము లే దను నభిప్రాయము నహో. యేల యంగీకరించెను? అహో. నన్నయ భారతము నేని బరీశీలింపలేదా? నన్నయప్రయోగ మెల్లయెడలఁ బ్రబలమే యని గదా, అహో. యభిప్రాయము. కావునఁ బ్రాసాది ఘటితము గా దని వజ్జలవారివలె నుపేక్షించు ననుటకు వీలు లేదు.

తుదికి నన్నయాదుల ప. కో.లను బరీశీలించినను దాను నేనులపై నరళాదేశమే కాననగును. తాను ప్రబోధించె ననుకీర్తిని గొన్నియెడల మీఁదిపరుషము లట్లే యుండుట యేని గలదు గాని గనడదవ లగుట యెచ్చటను గానరాదు. వజ్జలవారిమతమున నన్న

నీయవి కళ లగుటచేత (ఈయవి ప్రథమాంతము లగుటచేత) గనడ
దవలు కావలసియుండుటచేతను నయ్యది భారతమున నిత్య మగుట
చేతను గనడదవలె యై యుండవలె గాని పైని బరుషము లట్లే యుం
డుట కవకాశము లేదు. అయ్యు వజ్జలవారు ఏను కినిసితి (శాం.
4-398-1091) నని యుద్ధరించుట వారిసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధము.
అచ్చుపొతవా టనుకొంద మయ్యది. ముద్రితప్రతులందు తాను నేనుల
పైని సరళములే కాననవుచున్నవి. కాఁగాఁ బదప్రయోగకోశముల
ననుసరించి చూచినను తాను నేనులపై గనడదవలే యగు ననువజ్జల
వారిసిద్ధాంతము నంగీకరింపరాకున్నది. (చూ. ద్రుత. 160)

‘ఆత్మాస్మదోర్వి నా’ యనుదానికి గనడదవాదేశనిషేధము
మాత్రమే ప్రయోజనము గా దని గుర్తించినయహో. ఆపర్యదానము
చేతను ఇంకను సలోలోశ్చ యనుదానిచేతను నుత్వలోపము సాధించె
ననఁగా వానికి ద్రు. ప్ర.త్వమును సాధించెను. పొల్లనకారము గాక
ను(ని) నర్థమును ద్రుతమే యని యహో. యెల్లెడల భావించినపక్షమున
నల్లోపప్రసంగము చేయకయే గనడదవాదేశనిషేధముచే ద్రు. ప్ర.
త్వమును జ్ఞాపకము చేసి తాను నేనులపై సరళాదేశమును జేర్కొ
నెడివాడే. ద్రుతము ను (ని,న్) స్వరూప మగుటను గుర్తించితిమి
గానఁ దానునేనులే ద్రు. ప్ర. లని యహో. సమన్వయమార్గమును
బట్టియు నిశ్చయింపవచ్చును.

కాని యహో. ఆత్మాస్మదోర్వి నా యనుదానిచేత నుల్లోపమగు
నన నేల? ద్రు. ప్ర.తకు. అది యేల? సరళాదేశమునకు. సరళాదేశము
గల్గు నని యెట్లు చెప్పఁగలము? గనడదవలు రా వన్న సరళము లగు
నని యర్థము చేయఁ దగునా? తాను చెప్పె నని యుండుట లేదు. తా
జెప్పె నని సరళమే యగుచున్నది. అట్టియెడల నాత్మాస్మదర్థకములు

ద్రు. ప్ర.: అనియో (అట్లన్నను నహో. యల్లోపము చేయక మానఁడు గదా.) లేక యాత్మాస్మదర్థకములపై పరుషములు సరళము లగు ననియో చెప్పట సూటి యైనమార్గము గదా. గనడదవాదేశ నిషేధమునకును (సరళాదేశము మగుటకు) ద్రు.ప్ర.లగుటకును సంబంధము గానరాదు. తాను చెప్పె నని లేమిని గుర్తించువాఁడు గనడదము నిషేధించి యట్టివి సాధింప నేల? అహో. అన్నట్లు తా చెప్పె ననియే యుండఁగా నాత్మాస్మదర్థకములపై సరళాదేశము నున్నదానిం గదా చెప్పవలె.

పైఁగా నహో. యల్లోపము 'నాత్మాస్మదోర్వి నా'యను దానిచే మాత్రమే చేయలేదు. ఇక్కడ సలోలోశ్చ యనుదానిచేతఁ గూడ నగు ననె. పిదప సలోలోశ్చ యనుదానిచేతనే వ్యవస్థితవిభాషతో నుల్లోపము నిత్యముగనే చేసెను. అనఁగా గనడదవాదేశనిషేధమునకును నీయల్లోపమునకును సంబంధము లేదు. (గనడదవాదేశ నిషేధమువలన సరళాదేశద్రుతకార్యములు జ్ఞాపితము లయి తత్సిద్ధికై ద్రుతత్వమునకై సకారముపొల్లకై యల్లోప మగు నని చెప్పరాదన్నమాట.) అహో. కూడ (వజ్రులవారివలె?) స్వరలోప మైన బొల్లనకారాంతము లగుపదము తెల్ల ద్రు.ప్ర.లే యని తలఁచె. కావుననే 'అపిశబ్ధార్థస్యేతః' అనుచో నిల్లోపమువలన రామునే సీతనేఁ గొల్తు నగు ననిను. అట్లే యల్లోపముచేఁ దాన్నేన్లు ద్రు.ప్ర.లు గాఁగా వానిపై గనడదవ లెట్లగును? ప్రింపనిగనడదవలను నిషేధింప నేల? సీతనేఁ గొల్తు అని యెట్లయినదో యట్లే తా జదివె నని యును. అట్టియెడ వీనిపై గనడదవాదేశనిషేధ మేల చేసెను. అనఁగా గనడదవాదేశనిషేధముతో సంబంధము లేకయే తాను చెప్పె నని యుండదు గానఁ బరుషపరకతలో నుల్లోపము నిత్యముగ నయి ద్రు.

ప్ర. యగు నను నహో. మతము ననుసరించియే వీని ద్రు. ప్ర. త్వము 'ఆత్మాస్మదోర్వి' యనుదానిచే గాని 'వాత్మాస్మదోర్ద్వితస్య' యనుదానిచేత గాని జ్ఞాపితము చేయబడునది గా దనియు గవిని పండితుడను అనుచో నెట్లు నినులు ద్రుతములుగాను దదంతములు ద్రుతి. ప్ర. లుగాను గ్రహించుచుంటిమో యట్లే తాను నేనుల నువర్ణము ద్రుత మనియు నయ్యవి ద్రు. ప్ర. లనియు గ్రహింపవగును.

'వినా ద్వితీయం స్యా దస్మ దాత్మనోస్వస్తయో రపి' యనుచో వి.వి. 'స్వస్తయో రపి' యనుట కళ లై నప్పటికి ననుటకు బల్యాయముగఁ గూడఁ గానఁగనచ్చు. ద్రు. ప్ర. గాకయు ద్రు. ప్ర. వలె గార్యము లంగు నని వి. వి. ఉద్దేశించుచుండే తాను నేను ద్రుతప్రకృతికతుల్యంబు లనునభిప్రాయమునకు మూల మేమో యని పించును. కాని చిం. 'వాత్మాస్మదోర్ద్వితస్య' యనుచో నువర్ణమును ద్రుతముగా వ్యవహరించియున్నది. ఎల్లయెడల సకారము ద్రుతి మని భావించిన యప్పకవి విన్ను ఇత్యాదులు (ద్రుతి మున్నను ?) ద్రుతి. ప్ర. లు గా వని చెప్పినట్లే చిం. కూడఁ దాను నేనుల నువర్ణము ద్రుత మయ్యను నయ్యవి ద్రు. ప్ర. లు గానేర వని యెంచినదా ? పై కీతిని దలచిన యప్ప. మాత్రము తాను నేనులు ద్రు.ప్ర. లనియే జేర్కొనెను. ఇంకను నీనువర్ణము ద్రుతి మని చిం.యే చెప్పుచుండఁగా దుదిని ద్రుత ముండఁగా దానునేనులు స్వంతము లైనను యేషాం ద్రుతో న స్యా త్తనుదానిచే గళలే యనుటకుఁ గుదురదు. కాఁగా జవర ద్రుతముగా గుర్తించిన నాశబ్ద మెట్టి దైనను సన్ధ్య యను సూత్రముచే ద్రుతి. ప్ర. గాక తప్పదు. ఇట్లు వాత్మాస్మదోర్ద్వితస్య యనుచున్న చిం. తానునేనులు ద్రు. ప్ర. లే యని తెల్పుచున్నది. అయినయెడల 'ఆత్మాస్మదోర్వి' యని గనడవవాదేశనిషేధ మేలనో పైని గమనించితిమి.

కవిని బండితుండను అనుచో నయ్యవి ద్రు.ప్ర.లే. వానిపైఁ బరుషములకు గనడదవలను నిషేధించెనా? అయ్యవి ప్రథమేతరాంతములు గావు గదా. దానిపై నవసరము గాని గనడదవలసిషేషము దాను నేనులపై నేలే యని సందేహము. కవిని బండితుండను అనుచో నినులు ప్రథమపైఁ జేరినవి గాఁగా నిటఁ దాను నేనులనువర్ణము సుస్థానమున నైన దగుట వీనియందుఁ గొంతవిశేషముగా గుర్తింపవచ్చును. కవిని గదా భక్తుండవు సుమీ యనురీతిగా నట్టవానిపై గనడదవలు సమ్మతింపవలయును. కానఁ గవిని బండితుండను అన్నవి ప్రథమాంతములే యవును. తాను నేనులనువర్ణముమాత్రము సుస్థానమున నాదేశముగా నచ్చుటచేత సందేహము గల్గుండ నాదేశము నివారించియుండెను. (ఏ మైనను 'నాత్మాస్మదోర్వి'నా' యనుటనలన స్పష్టత తప్ప నెట్టి ప్రయోజనవిశేషము నేపక్షమునను గానరాదనవచ్చును.)

తాను నేనులపై గనడదవ లగు ననుటకు చిం. వి.వి. లలో నెట్టియాధారమును లేదు. అహో. వీనిపై గనడదవలను లే వని స్పష్టము చేసెను. ఇంకను నేను విషయ ననుప్రయోగమే పాఠాంతరాధిక్యముచేఁ బ్రబల మనరాకుండఁగా నద్దాని నాధారముగఁ జేసికొని యీయవి కళ లనియు వీనిపై గనడదవలె యుండు ననియు భాషాసామాన్యమును నియమింపఁజూచుట సక్రమము గానేరదు. ఏచువ తించు ననురీతినొండు రెండుస్థలము లెల్లును బ్రత్యేకములుగా గుర్తింపఁదగును. తాను నేను లుత్పత్తివిశిష్టములే ద్రు. ప్ర. లని సారాంశము.

తాను నేనులు కళ లనునభిప్రాయమును ఖండించుచు శ్రీచక్ల గణపతిశాస్త్రిగా రివి ద్రు. ప్ర. లే యని నిర్ధారించిరి. కాని వారి యభిప్రాయమునఁ గొంత వైరుధ్యము గోచరించుచున్నది; ఇవి

ద్రు. ప్ర. అనుటకు వారు “దానును బయి బూసికొనుట (విరా. 1-125) అనుపద్యములో దానును అని ద్రుతప్రకృతికముగా వాడఁ బడినది. ఇటు సముచ్చయము కాదు. పాదపూరణ మని త్రోసివేయుట యుక్తముగా (139-140 నారా.) డనుకీతిగా వివరించిరి. తాను నేనులు ద్రు. ప్ర. లే కాని యటఁ బ్రథమైకవచన మగునువర్ణముపై నిం కొకనువర్ణము చేరవలె. ప్రథమైకవచన మగునువర్ణము ద్రుతము గాక ద్రు. ప్ర. యగుటచే దానిపై ద్రుతము, నువర్ణము చేరు నన్న మాట. రామునిచేతను ఇత్యాదులందువలె నన్యే ద్రుతప్రకృతయ యను సూత్రముచేతనే యీప్రథమాంతము పుని గూడ ద్రుతము చేరు ననఁదగునా? ఏ మైనను నీ ద్రు. ప్ర.ల స్వరూపము తానును నేనును అనుకీతిగా రెం డేసి నువర్ణములతో నుండవలె ననుట విచార్యము.

వీ రింతకు ముం దప్ప.వచనముల నుద్ధరించి యస్మ దాత్మార్థకముల ప్రథమైకవచనాంతరూపాలు ద్రు. ప్ర. లే యనిరి. నే మనుచు, నేను మనుచు నను నప్ప.వచనములును నేఁ జదివి ప్రోడ నైతిని, నేను జెప్పి (నారా. 139) అను కృష్ణభూషాలీయవచనములు ము న్నగువానింబట్టి తాను నేను అనునవే ద్రు. ప్ర. లని నిర్ణయింప వలసియున్నది. ఇంకను బ్రౌఢ. ప్రత్యయాత్మక మైననువర్ణము ద్రుత మనుటకు నేను అనునది చూపుటను వీరును గుర్తించిరి. సూరి యభి ప్రాయము నట్ల యగుట స్పష్టము. వాని ననుసరించి దేశ్యాదస్మ ద్యుష్మచ్చబ్దైత్సజసోన్నమూ వురూ చ స్తః అనుసూత్రముచే సుస్థానమున నయి ప్రత్యయ మయిననువర్ణమే ద్రుత మగుచున్నది. ప్రత్యయ మగునీనువర్ణము ద్రుతము కాఁగాఁ దదంతములు ద్రు.ప్ర. లగు. అట్టివచనము లాధారముగా నాత్మాస్మదర్థకములను ద్రు.ప్ర.లని

నిర్ణయించునపుడు తాను నేనులే ద్రు. ప్ర. లనవలెను గాని తానును నేనును అని రెండునువర్ణములను జూపుట యెట్లు? తాను నేనులే ద్రు. ప్ర.లయినపుడు వాని ద్రు.ప్ర.త్వమునకై యె క్లేని నిం కొకద్రుతకు చేర్చరాదు.

లాక్షణికులు తాను నేనులే ద్రు.ప్ర. అని (ప్రథమైకవచన) సువర్ణమే ద్రుత మని చెప్పిన్నప్పటికిని గవులు వీనిని తానును అనియే ప్రయోగించి రని చెప్ప నెంచిరా? నేనును వచ్చితి సనుకీర్తిస్థలము లందుఁ డీకాకర్తలు నేనును - నేను అని మాత్రమే. యర్థము చేసి యుందురు గాక; (నారా. 140) యట్టి స్థలములందు సముచ్చ యాద్యర్థవిశేషములు లేకున్నఁ బాదపూరణమునా దేని సుశబ్దము చేరిన దని చెప్పఁదగును గదా. పాదపూరణమం దమునదియుఁ గా దనియుఁ (అయ్యది చాద్యర్థక సుశబ్దమే కా దని యభిప్రాయము) జెప్పుచో నా ద్రుత మెట్లు చేరినది? స్వంత మగుటచేఁ గళయే కావలసియున్న నెట నే దీని ద్రు. ప్ర. త్వము జ్ఞాపితము గాఁగా నన్యే యని ప్రథమాంతము లయినప్పటికిని వీనిపై ద్రుతము చేరు నని చెప్పవచ్చును. కాని దానివలన నిబ్బందులే కాని ప్రయోజన మేమియుఁ గానరాదు. తానును నేనును అనునవే యీ ద్రు.ప్ర.ల యసలుస్వరూప మైనపు డంతకు ముందు వీరు ప్రస్తావించిన లాక్ష ణికులవచనములు వీ రుద్దేశించిన ప్రయోజనమును సాధించునవి గా వని గుర్తింపవలసియున్నది.

‘ఆత్మాస్మదోర్విన్దా’యను దానిచేతనే వీని దుగ్రీ.ప్ర.త్వము జ్ఞాపిత మై యన్యే యని ద్రుతము చేరి తానును నేనును అని యవు ననుకొండము. అప్పుడు దుగ్రీతమున కగుబింద్యాదికార్యములు తానును నేనును అనుచోట్ల నున్న రెండవనువర్ణమునకే కావలసియున్నది. అట్టి

యవుడు 'వినా ద్వితీయం స్యాదస్మదాత్మనో:' అని వి. వి. చేయు చున్న సంశ్లేషనిషేధ మాద్రుతమునకే' యనగా రెండవనువర్ణము నకే యని గుర్తింపవలెను. కానీ వీని ద్రు.ప్ర.త్వమునకయి వీరు చూపిన నేనుకే వినియెడఁ గా కని-అనుకన్విప్రయోగమునం నున్నది సంశ్లేషమే కద. నేను స్వింటి నిత్యాకు లసాధువులే యనవలెనా ?

ఇంకను నీపక్షమున నే మనుచు, తాఁ జదివె నిత్యాదులు సాధ్యములు గావు. నేనును+మనుచు తానును జదివె అనుచోట నేను మనుచు ననునది లోప మయినరూపమును దానుఁ జదివె నన్నది ఖండబిందు వై సరూపము నగుచున్నది. నే మనుచుఁ, దాఁ జదివె నని యపు టెట్లు? దీనిస్వరూపము రెండునువర్ణములు కల్గిన దైన వును తాను + చదివె ననుకీర్తిగా నుండుట కనకాశమే లేదు. ఎట్టి వారు చేయుదును? కొలిచితినిన్ అనుమత్తిచుచున్నామైకవచనా తము లలో ననుసరించినపద్ధతినే యిక్కడ తానును తాను అనుసాధించుట కనుసరింపవలసియుండును. ప్రథమైకవచననువర్ణము నెప్పు డైన ద్రుతముగా నంగీకరించుపక్షమున నువర్ణకాంతమే ద్రు.ప్ర. యవుచుండఁగా ద్రు. ప్ర.త్వమును జ్ఞాపితము చేసికొనుటయుఁ బ్రథమైకవచనముపై ద్రుతమును జేర్చుటయు సవనసరములే కాక యచంగతిములు నని స్పష్టపడుచున్నది. ప్రథమైకవచననువర్ణమునకు ద్రుతత్వము నంగీకరింపనిపక్షమున చేయుదును? చేయుదును అని మ్రొవట్లు తానును తాను అని చేసికొన్నందునలనను దాఁ జదివె ననుకీర్తిరూపములు సిద్ధింపవు గదా. నువర్ణకము నిత్యముగనే విధింపఁబడినది గావునఁ బ్రథమైకవచనమే లోపించి (తానును) అనుదానిలో ద్రుతి మిగుచివరినువర్ణమే మిగులు నని యూహించుట కనకాశము లేదు.

ఇంకను బ్రథమైకవచననువర్ణము ద్రుతమే యన్నను బ్రయోజనము లేదు. అవసానద్రుతలొపము చేసి ముందజినకారము నకు నాయాద్రుతకార్యములు చేయుటలోఁ గలయిబ్బందు లట నట గ్రహించియేయన్నాము. కావున కొలిచితిన్ + అబ్ధిజ ననురీతిగా నష్టలవాగు నిల్పుటయే యసంగతము. కాన నిటను నాపవర్తిలో తాను + చదివే నని యుండుట యసంభవమే యగుచున్నది. కాఁగా నీద్రు.ప్ర.లు తానును నేనును అనురీతిస్వరూపము గల వని భావించు పక్షమునఁ దాఁ జదివే ననురీతిరూపములు లక్షణానుగుణములు గానేర వని నిశ్చయింపకతప్పదు. ఇట్టినియనుము కవిప్రయోగములకు విరుద్ధ మనుటయు నిశ్చయమే.

నేఁజదివితఁ దా వి నె ననురీతిరూపములకయి బ్రథమైకవచన మైన యీనువర్ణమును ద్రుతముగా నంగీకరింపకతప్పదు. అట్టి కవి ప్రయోగముల ననుసరించియే లాక్షణికులు తానునేనుల విషయమును బ్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తావించియుండి రని గ్రహింపవచ్చును. కావునఁ ద్రు.ప్ర.తకై తానునేనులపై నొకద్రుతము నేరుప్రసక్తి లేదు.

వీరు పైతము ఉత్పము లోపించిన - నేన్, తాన్ అనునవే ద్రు. ప్ర. లు (నేను తాను అని యున్నఁ గళలే యగును) అనునభి ప్రాయమును దిరస్కరించుచు ద్రుతమునకు నుస్వరూపము నంగీకరించి యుండుటంజేసి నేనుదానులలో నువర్ణమే ద్రుత మని తమసిద్ధాంత మింతకుమించు స్పష్టము చేసియున్నారు.

నేను, తాను అన్నని ద్రు. ప్ర. లని యంగీకరించుచు, లాక్షణికు లిట్లు పేర్కొని యుదాహరించుటను బ్రస్తావించుచు వీని స్వరూపమును దానును నేనును అనురీతిగాఁ దెన్నుట విరుద్ధముగదా. అట్లెంచనిచో దానును అనుచో నువర్ణము సముచ్చయార్హత విశేష

ములందు (పాదపూరణము) వచ్చును శబ్దముగా మాత్రమే చెప్పవలసి యుండ నట్టిది నుశబ్దము గా దనిరే, మఱి యానువర్ణము ద్రు.ప్ర. అవ యవను యవవలెఁ గదా. అది సరి కా దని తాను నేను అన్నవే ఈ ద్రు.ప్ర ల సాధారణస్వరూపము లనియు నిశ్చయింపఁదగును.

ఇంకఁ గవిప్రయోగములందుఁ దానును బూసికొను నేనును నచ్చితి నిత్యాదిస్థలములలోఁ బ్రథమైకవచనముమీఁద నున్ననువర్ణ ములన నవి ద్రు. ప్ర. లగుట లేదు. ఇంక నానువర్ణ మవ్యయ మైన నుశబ్దమే యని గుర్తింపవలసియున్నది. అనసరానుగుణముగా నర్థ విశేషమునందుఁ గాని పాదపూరణమందుఁ గాని యయిన దని గుర్తింపఁదగును.

కావునఁ దాను నేను అన్నవే ద్రు. ప్ర. లనుట కవిప్రయో గానుగుణమును లాక్షణికమతానుగుణము నైయున్న దని నిశ్చయింప వచ్చును.

ఏని గళ యగునా ?

‘ఏని’ శబ్దము కళయా లేక ద్రుతప్రకృతికమా ? ఇయ్యది ద్రు.ప్ర.లలో సూరిచేఁ బరిగణింపఁబడలేదు. అయినను వలయుచో వలెప్రభృతులలోఁ జేర్చి దు).ప్ర.త్వమును సాధించుకొనునవకాశము గలదు. కళలను బేర్కొన్న చిం. దీనిని కళగా స్పష్టము చేయలేదు. అయినను గళయే యని గ్రహింపవలయుచో ‘ఆద్యా సభిదధతి కళా’ యనుచోటియావ్యశ్యముచే గళగా గ్రహింపఁదగియున్నది. ‘నిబంధ నేషు ప్రాచాం చేచ్ఛబ్దోఽన్యః పరిదృశ్యతే’ అను సహోబలుని వినరణ ముచేఁ దద్వాప్తిత ‘ఏని’ అనునది కళగా గ్రహింపఁదగు నని పేర్కొనెను. కాని యది యుక్తము గా దని స్పష్టము.

ఇంతకు నీయది ద్రుతప్రకృతికమా ? కళయా ?

సూరి ఇఁకాదులకుఁ దప్ప ద్రుతప్రకృతికములకు సంది లే దను సూత్రమునొద్ద ద్రు. ప్ర. లైన యిఁకాదులను ఇఁక ఇఁగ - ఎట్టకేలకు ‘ఎట్టకేని’ అని చూపెను. సూరి యిఁకాదుల వేనికిని జివర ద్రుతమును జూపలేను. ‘ఎట్టకేని’ అనుచోటియేని ద్రుతాంత మని భావించెనో లేదో యెట్లు నిర్ణయింపవలె ? ఇట వడ్డులవారు ఇఁక ఇఁక ఎట్టకు (ఏలకు) అనునవి ఇఁకాదులుగా భావించిరి. ఎట్టకు నను దానికి ఏలకు ఏని అను రెండుశబ్దములుమాత్రమే పరముగా నుండు టయు నపుడు సంది వైకల్పికముగా నగుటయు ననుసరించి స్పష్టతకై ఎట్టకేని అనునది చూపఁబడిన దని యభిప్రాయము. కాని ఎట్టకేలకు అనుచో నేలకు అనునదియు ద్రుతాంతమే. అట్లే యిట ‘ఏని’ ద్రుతాంతము గావచ్చును. అస లిందలినివర్ణమే ద్రుత మని యంగీకరించు పక్షమున ‘ఏని’ ద్రు.ప్ర.గా దనుట కం దెట్టియాధారము నుండదు. ఏని అనునదే దు).ప్ర. యైనను నది యిఁకాదులలోఁ జేరదు. ఏన్ +

అని ఏ నగు ననియే యగు. ప్రతపూర్వక మగునేకారమునకు సంధి యిష్టము గాదు గావున నేని ఇకాదులోని దని చెప్పరాదు. స్పష్టతకయి యెట్టకేలకు ననుదానితోపా టెట్టకేని నన్నదియుఁ జూపె ననుట యంగీకార్యమే.

కాని బా.వి. ఇకాదిసూత్రవివరణములో 'ఎట్టకేనిన్' అని యెట్టకేనిశబ్దమును ద్రుతాంతముగాఁ జూపెను. ఏని ద్రు. ప్ర. యే కాని యంపనివర్ణము ద్రుతము గాదు. ద్రుతమైననివర్ణము వే తొకటి దానిపై నున్న దన్నమాట. దీనిస్వరూప మేనిని అని యభి ప్రాయము. 'ఎట్టకేనిన్' అనుచోటియికారమునకు నికాదిత్వముచేతనే సంధి యవు నని బా. వి. భావము. అందులకే ఎట్టకేనిన్ + ఏగెను ఎట్టకే నేగెను ఎట్టకేని నేగెను అని లక్ష్యము లిచ్చినది. ఇట్టి యెడల నేనిలో నిత్తునకు సంధి రావలయు నన్న ఎట్టకున్ అన్నది దానికిఁ బూర్వముం దుండవలెనా? కాని బా. వి. ఏని నేమ్యాదు లలోఁ బేర్కొని యేమ్యాదిసూత్రమునొద్ద దేని నేనిన్ + ఇమ్ము దేని నేని మ్మని చూపినది. తుల్యత్వం బే నగు నని సూరి ప్రయో గించెను. కాఁగా నెట్టకుశబ్దము పూర్వమున లేకున్నను ఏనిశబ్దేకార మునకు సంధి రావలసియే యున్నది. కావున దీని నేమ్యాదులలోఁ బరించుట యుచితమే. కాని యట్టిచో నికాదిసూత్రమునొద్ద నేని శబ్దేకారమునకు సంధిని జూపుట సంగతము గా దని నిర్ణయింపఁ దగును. ఇయ్యది బా. వి. నిర్వహణములోని ప్రమాదమే యన్నను దీని నొకయభిప్రాయ మిట గుర్తింపవలసియున్నది. ఏని అన్నది ద్రు. ప్ర. యని దానిస్వరూపము ఏనిన్ (ఏనిని) అని.

ఇటు ఏని అన్నది కళయూ? లేక ద్రు. ప్ర. యా యన్నదానితోపాటు ద్రు. ప్ర. త్వపక్షమున ఏని అనియ యుండునా?

లేక దానిసహజరూప మేనిని అని రెండునివర్ణములు గలిగియుండుటా
యని యాలోచింపవలసియున్నది.

ఇది కళ యనుటకు శ. ర. చూపిన యొకేయొకయాధా
రము 'నేనియును' అనురూపము. ప్రౌఢవ్యాకరణమునం దీతఁడు
నుశబ్దమును విధించుచో (శబ్ద. 116) కళ లగునవ్యయములమీఁద
నగు ననియు కళ లైనయనుదంతశబ్దములమీఁద యువర్ణపూర్వకము
విభాష నగు ననియుఁ జేర్కొనెను. 'ఏని' అనునది ద్రు.ప్ర. యన్న
నీయవ్యయముపై నుశబ్దము రా దన్నమాట. (యువర్ణపూర్వక మగు
టయుఁ గళలకే యనియుఁ జెప్పటచే ఏని ద్రు. ప్ర. యన్న దాని
కీకార్యము రా వీలు లేదు) 'ఏనియును' అని కాదు. అట్లు కావలయు
నన్న 'ఏని' కళ కావలయును. కాబట్టి ఏనియును అనురూపముంబట్టి
యని కళయే యని బ.సీ. శ. ర.లోనే నిర్ణయించుకొన్నట్లు గ్రహింప
వలసియున్నది. ఈ యభిప్రాయమును వజ్జులవారు సంగీకరించిరి.
(వ్యా. సం. స. 101)

కాని ఏని ద్రు.ప్ర. యైనమాత్రాన 'నేనియును' అని యగు
టలో నిబ్బంది యేమి? కళలకే యనుకీతి నియమింపకున్న ఏనియును
అని యవును. నుశబ్దము ద్రు.ప్ర.లకు రా దని వజ్జులవారు నెంచి
యుండలేదు. నాకున్ + ఉన్ 'నాకును' అనుకీతిగా ద్రు.ప్ర.లపై
'ఉన్' శబ్దమును జేర్చుటవలన వీరు చి., వి.వి.లగుతమున (ద్రుతము)
నుస్వరూపమును నాశింపఁ జేర్చుటవలన గలిగి రనుట స్పష్టము.

ప్రౌఢవ్యాకర్త యైనను గళలకే యనునియమము నవ్యయ
ములఁ జేసెనే కాని నామసర్వనామములయొడఁ జేయలేదు. కాన నట
ద్రు.ప్ర.లపై సైతిము నుశబ్ద మగును. ఇంకఁ బ్రౌఢ. ద్రుతము నుస్వ
రూపము గలిగినదిగా భావించియుండుటంబట్టి నువర్ణమే యగును.

నాచేతను అనుకీర్తిగా ద్రు. ప్ర. లపై నుశబ్ద మగుటను జూపియే యున్నాడు.

ద్రు. ప్ర. అనుదంతము లగుట ద్వితీయాసప్తమ్యేకవచన ములః గోన్నియెడలను భూతార్థక్రియాపదములందును సంభవించును. క్రియలపైఁ బ్రౌఢ. నుశబ్దమును జెప్పలేదు. కాని చెప్పనలసియుండుటంజేసి ప్రాప్తించు ననుమార్గముననే యాలోచింతము. వష్టులవారు తిజంతమలపైని గల దనియే చెప్పిరి. (వినఁజును గానఁడు స్మృతీయ మొ॥) రామునిని, రామునికిని (నచ్చితిని) అనువానిపైని రాకుండుట 'కళ' లగుననుదంతశబ్దములమీఁద (శబ్ద. 116) ననుటలోఁ బ్రయోజనము గావలెను. కాని యిట యవర్ణపూర్వకత్వము గదా చెప్పఁబడినది. నుశబ్దము కళ లైననామసర్వనామములకే యగు ననలేదు. కాఁగా గళలు గాని యాయనుదంతమలపై యవర్ణపూర్వకత లేకుండుఁగాక. 'నాచేతను' అనుచో నైనట్లుగా నుశబ్ద మగుటలోఁ బ్రౌఢ.లో నిబ్బంది లేదు గదా. రామునినిను రామునికిని 'ను' అని యయి యకారఁబుమీఁది - యనుసూత్రముచే నువర్ణమునత్వమున కిత్వము రాఁగా రామునినిని - రామునికినిని (నచ్చితినిని) అని కావలదా?

కాని యిటఁ బ్రౌఢవ్యాకర్త యనుదంతము లగు ద్రు. ప్ర. లపై నుశబ్ద మైనందులకు 'నాచేతను' అనుకీర్తిగా నుదాహరించెను. తృ (ద్వి) తీయాదులకు. నుగాగమము రాఁగా నాచేతను అని యవును. దీనిపైని నుశబ్దముచేరఁగా 'తనచేతనును' అనుకీర్తిగా నువర్ణములు రెండుండవలసియుండఁగా నొక్కటే చూపెనే. ఇయ్యవి నుశబ్దాంతము లగుటకు లక్ష్యములుగాఁ జూపఁబడుటంజేసి 'తనచేతను' అనుచోటి నువర్ణము సముచ్చయాద్యర్థక మగునుశబ్దమే యుండము. అయిన దానికిముందు తృతీయ కైననుగాగమ మే మైనది? లోపించు నని

సూత్రమునఁ జెప్పబడలేదు. అయిన నుదాహరణసామర్థ్యము ననుసరించి ద్రు. ప్ర. లకు నర్థవిశేషమున నుశబ్ద మగునపుడు ముందటి ద్రుతమునకు (అనఁగా ద్రు. ప్ర. ల చివర నుండుద్రుతమునకు) లోపము గల్గు నని యూహింపవలెను. అట్లు నియమించుకొనఁగాఁ బైని రామునిని + ను రామునికిని + ను (వచ్చితిని + ను) అనుచో నుశబ్దపరకతలోఁ దుదిద్రుతము లోపించి రామునిని, రామునికిని, (వచ్చితిని) అనియే యవును. కావున రామునిని అనురీతియపరూపములప్రసక్తి లే దనవచ్చును. ఇట్టియెడల నాసూత్రమున యువర్ణపూర్వకత యనుదంతము లగుకళలమీఁద ననుట స్థానక మగును. లేకున్న రామునియును రామునికియును (వచ్చితియును) అనురీతిగా నపరూపము లేర్పడవలసినచ్యుఁగదా. కాఁగా దానిని వేరును అనురీతిగా ద్రు. ప్ర. లపై నుశబ్ద మగుట యిష్టమే. కాని యనుదంతములమీఁద యువర్ణపూర్వక మగుట ద్రు. ప్ర. లపై నిష్టము. కాఁగా రామునిని మున్నగునిదంతము లగు ద్రు. ప్ర. లపైని నెచ్చటను నుశబ్దము యువర్ణపూర్వక మగుట లేదు గావున నొక్కయేనిశబ్దముపై సూత్రమే యువర్ణపూర్వక మగు నని చెప్పబ యేల? యని శ. ర. కర్త భావించి యుండనవు. ఇంకను రామునిని నాచేతను అనురీతిగా నుశబ్దపరకత్వమున ద్రు. ప్ర. తుదిద్రుతము లోపించుచుండఁగా వేరొక సూత్రము లోపింప దనవలయుటయు భేదమే. ఇది యాతఁడు స్పష్టముగా సూత్రమునఁ జెప్పకున్న బక్యసామర్థ్యమునబట్టి యట్టియూహ యాతని కుండనచ్చును. (ఏనిని - అనియుండునని భావించుచో ద్రుత లోపమువలకు కుదురును)

కాఁగా 'ఏని' ద్రు. ప్ర. కా దనియుఁ గళయే యనియుఁ బ్రౌఢవ్యాకర్త భావించియుండును. వజ్రులవారు నన్నయాధర్వణుల

మతమునఁ బొల్లనకారమే ద్రుతముగా నెంచిన హరగుటంజేస-తాన్-
నేన్లు ద్రు. ప్ర. లే కాని తాను నేనులు కళలే యని యెంచినట్లుగా
ఏని కళ యని చింతామణ్యాదులమతమున నెన్నుదురు. కాగాఁ బొల్ల
నకారమే ద్రుత మనువిశ్వాసము 'ఏని' కళ యనుట కాధారముగా
వారిమతమున గుర్తింపవచ్చును.

ఇది గాక ఏని ద్రు. ప్ర. యరుటలో ని కొకయిబ్బంది
యున్నది. సూరి స్వరపరకత్వమున ద్రుతస్వరమునకు దాదాపుగా
నెల్లయెడల లోకము చేసెను. కావుననే సంధ్యభావస్థి ముందును
ద్రు. ప్ర. లపైని యడాగమ మెచ్చుటను లేదు. 'అంటి సంహతు'
ననునదే సంధ్యభావరూపము. గణానుకూలముగా వివక్షము నిలువనలసి
నచ్చుచో సంహతున దతి కను కీతిగా ద్రుతముపై నకారమే ప్రయత్న
మపుచున్నది. అంటిని సంహతును విడికీతిరూపము అనాధువులే.
'అట్లే ఏని + అను ఏన్ + అను ఏ కగు అనునది సంధిరానిరూపమే
యవును. కావున నేనియగు ననుకీతి సంహతును. ఇట్టియెడల ద్రుత
ముపై మిఱియొకద్రుతము చేరి యేని నను అని కావలెను.
సూరి యీకీతిగనే ప్రయోగించుట గానవచ్చుచున్నది. 'ఏ కగు' అను
కీతిగా సూత్రములం బ్రయోగించెను. ఏనిపై నకారమునే నీటచెంది
కలో నాయ్మయెడలం బ్రయోగించెను. మొత్తముపై నేనిపై యడా
గమము చేయుట గానరాదు. కావ్యములం గొన్నియెడల యడాగమ
మచ్చులోఁ గాననగుచున్నది.

కాగా 'ఏనియును' అనురూపమును ఏనిపై యడాగమ
మాను బైకరుపములు సరళములు గామి దీని ద్రు ప్ర.త్వమునకు
బాధకాంశములు.

ఇట్లని దీనిని గళగా నిర్ణయించిన నింకొకచో భేదము గల్గుచున్నది. ఏమే గర్మము, ఎందే డెంపము, అంపితే జాలును ఇత్యాదిగా 'నేని'లోని నకారమునకు ద్రుతకార్యములు నియతముగానే కావవచ్చును. ఎంతే కృప అనున మహేష్వము గా దన్న నట నేత్వ మర్థవిశేషమునం దైన పని సమన్వయించుట కవకాశము లేకపోలేదు.

ఇంక నీరీతిప్రయోగముల ననుసరించియే శ. ర. కర్త దీని ద్రు.ప్ర.త్వమునుగూర్చి శంకించె ననవచ్చును. 'ఏనియును' అనురూపమునుబట్టి యిది ద్రు.ప్ర.గా పని చెప్పవలసినయవసర మేమి? పోని శబ్దమునెడల దాని ద్రు.ప్ర.త్వముంగూర్చి ప్రస్తావించెనా? కాఁగా ఏని శబ్దమునెడల ద్రు.ప్ర. యగు ననుటకు నవకాశము కలదు. ఏమే గర్మము మున్నగురీతిప్రయోగములునుబట్టి. అందుకే యిది ద్రు. ప్ర. యను సభిప్రాయమున కవకాశ ముండ ఏనియును అను శబ్దము దాని ద్రుతప్రకృతికత్వమునకు బాధకముగా నుండుటచేతనే ఏని అనునది ద్రు.ప్ర.గా పనే నన్నమాట. కాఁగా నేనిశబ్దమునెడల ద్రు. ప్ర. ప్రస్తావన మేత్పడిన దనఁగా నిందు ద్రు.ప్ర.ఉత్తణము లున్న వన్న మాట. అవి యే యేమే గర్మ మనురీతిస్థము లని గుర్తింపవచ్చును.

'ఏనియును' అనుదానింబట్టి యేనిశబ్దము కళయే యని నిర్ణయించిన వీరు ఏమే గర్మ మనురీతిరూపము లేట్లు నాధింతు రన్నది ప్రశ్నము.

శ. ర. కర్త 'ఏనియున్' అనుదానిలో యవర్ణము లోపి చి యేనిన్ అనియు నివర్ణము లోపించి 'ఏన్' అనియు నగు ననెను. ఏమే గర్మ మనుచో బిందుస్థానిక మగునది ఏనిశబ్దములోనినివర్ణము గా పనియు నియులు లోపింపఁగా మిగిలిననుశబ్ద మనియుఁ దాత్పర్యము. పజ్జులవా రిట్టియభిప్రాయ మనహజ మనియు (ఏనియున్

ఏనిన్ ఏన్) ఏనిశబ్దములో నకారమే ద్రుత ము యు నందువలన శబ్ద గతనకారమును ద్రుతముగా సంగీకరింపవలె ననియు, జి.వి.ప.లో భావించిరి. కానీ వీరే వ్యా.సం.స.లో మఱి భావప్రాధవ్యాకర్తల సాతము నిట్లే సమన్వయించిరి. ఇంకలిదోషమును జేర్కొనలేదు. ఇదియు సహజమే కావచ్చు ననియో లేక యెట్లా సరిపడు ననియో. కాగా చిం.వి.ప.లో శబ్దగతనకారమును ద్రుతముగా సంగీకరింపకతీర దనుదానికిఁ జూపినయీ హేతువు నిట్లు వారే పదము ద్రోసించ్చినట్లయినది. (అట్ల యేని నిభంబు ఎందేని నొకని అనుకీర్తిస్తలములలో నెట్లు శ.ర. చూపిన సమన్వయము తప్పదు గదా.)

కాగా ఏనియున్ - ఏనిక్ ఏన్ అనుకీర్తి శ. ర. సమన్వయమును నష్టమవారు నామోదించి రనవలె. కాని యూషయమున వీరు చిం.వి.ప.లో నన్నట్లుగా సహజ మునభివ్రాచుచు యుచిత మని పించుచున్నది. ఏమేఁ గర్తవ్య మనుకీర్తిస్తలములో ద్రుతకార్యములను సవ్యామించుటను ద్రుతిత్తియు కల్పించుటను నివర్ణలోపాదిప్రసంగమైన దనవలె.

అసలు 'ఏన్' అనునది యేర్పడుటనుఁ జూపిన ప్రక్రియ యెట్టిదో చూతము. శ.ర.లో 'ఏనియున్'లో యు-లోపమును సర్కార పింఛించెను. కాని యూషాదే చేసినప్రాధవ్యాకరణములో యువర్ణ పూర్వకత విభాషగాఁ జెప్పబడియున్నది. కావున యువర్ణపూర్వకము కాకయే సుశబ్దము వచ్చిన నని చెప్పవలెను అనగా యువర్ణము వచ్చి లోపించిన దనుకీర్తిగాఁ జెప్పవలసిన యవసరము లేదు.

'ఏనిన్'లో 'నివర్ణము లోపింప 'నేన్'అని యగు నన్నాడు. కానీ నివర్ణలోపమున కేదే వాధార మున్నదా? ప్రాధవ్యాకరణమునందు నిలోప ప్రసంగము గానబడదు. అసలు 'ని' యేర్పడు లోపించును?

నుశబ్దము య వర్ణపూర్వక మై వచ్చినచో నపుడు 'ఏనియున్' అని యుండును. ఇట్టియెడల నివర్ణము లోపించిన 'నేయున్' అని కావలెను. ఏనియు ననునర్థమున ఏయు ననురూప మున్నదా? అట్టియెడల నుశబ్దము యవర్ణముపూర్వకము కాకుండ నొంటరిగ వచ్చినపక్షే నివర్ణము లోపించు నన్నమాట. ఏనిన్ అనుకీర్తిరూపము నంగీకృతమే యపుటం జేసి లోపము వికల్ప మన్నమాట. అనగా నుశబ్దము యవర్ణపూర్వకము గాకవచ్చినపుడు మాత్ర మేసిలోనినివర్ణము వికల్పముగా లోపించు నన్నమాట. ఇట్లొకపాత్రము చెప్పకపోయెనా? (అట్లు ప్రత్యేకించి సూత్రింపవలసినసంవర్ధ మెట్లును వర్ణనపుడు కళ లగున వ్యయంబులకు అనుచో కళలగు అనువిశేషణము తొలగించుటయు ఏని (ద్రు.ప్ర.)పై యవర్ణపూర్వకముగ నగుటయుఁ జెప్పిన నేని 'కళ' యని భావింపవలసిన యవసరమే యుండదు గదా. ఎట్లును ఏనిశబ్దము విశిష్టమే. ఆవిశేషము నట్లు సంగ్రహించిన నేమి? దుర్బితప్ర. యనఁ దగియుంటంజేసియే కదా శ. ర. కర్త ఏనియును రూపము శాధక మన్నది. ఏనియు ననురూపము ద్రు.ప్ర. పక్షమున శాధించుకొనఁ గల్గినచో ద్రు.ప్ర. నయ్యది యనట నిర్బాధ మనియే గదా శ. ర. తాత్పర్యముగా సిద్ధించుచున్నది.)

అట్లే సూత్రించును గాక. నుశబ్ద మిట యవర్ణపూర్వకము గాకయు రాగా నాపక్షమున ని లోపించినది. ఇట శబ్ద ముత్పత్తివిశిష్ట మగునకారము గదా. 'ఏనియున్' అనుకీర్తిగా శ. ర. కర్త దీనిని బొల్లుగాఁ జూపుట స్పష్టతకై యచుకొనవలె. ఏ మైనను 'ను' శబ్దముతో ఏని + ను నిలోప మైన ఏను + కర్మము ఏఁ గర్మము. పక్షమున స్పష్టము కాగా నేను గర్మ మని యగునా? ఏ + ను అనుచో నువర్ణకము నుత్పత్తిమున కిత్వము రాదు. ఇకారంబు మీఁదఁ గదా చెప్పబడి

యున్నది. వదిలెను (నేను ఏను) అనుకీర్తితములగు చిత్వము రాని దందులకే గదా. కావున ఏ + ను 'ఏని' కాదు.

అట్లును గాక ఏని + ను అని యుండఁగా నివర్ణము లోపిం పకముందే (యవు డికారముమీఁద నుండును గావున) నుశబ్దము నుత్విమున కిత్వము చేసి యేనిని అని కాఁగా నట్టడు ఏని నివర్ణము లోపించు ననవలెనా? అట్ల యుండము. ఇప్పు డిది నుశబ్దమునుండి యేర్పడిన నివర్ణము గావునఁ బ్రాధివ్యాకర్త పేర్కొన్న యత్వ విశిష్టం బగునకారము అను లక్షణమున కనుగుణముగా నున్న దన నచ్చును. ఏని + కర్మము ఏ గర్మము దీర్ఘము గావున దీసిమీఁదఁ బూర్ణబిందు వుండను. సంక్షేప మైన నే న్గర్మము స్వత్వ మైన మఱిల నేని గర్మము అని యవును గదా.

'ఏని గర్మము' అనుకీర్తిగా స్వత్వము సంగీకరించితిమా (అంగీకరింపక తప్పదు.) ఇంకఁ బైని శ. ర. కిర్తచేసిన సమన్వయము కేవలము వ్యర్థ మని నిశ్చయింపవచ్చును. ఏని గర్మ మన్నది స్వత్వ మయినట్లును ఏ గర్మ మనుచో నివర్ణమునకే బిందువు రాఁగా నివర్ణ మే ద్రుత మని స్పష్టము. ఎందేని + కేందము ఎందే కేంద మను కీర్తిగా 'న' అను ద్రుతమే లోపించిన దనుటయు స్పష్టము. అట్టియెడల నీనివర్ణమును 'ఏని' శబ్దమునందలికిఁగానై సమన్వయించుట యుచితము గాదా? దానిపై నిర్భవ శేషముననో లేక పాదపూరితముననో నుశబ్దము చేయుటయు దాని కిత్వముచే నివర్ణతను సాధించి యచట నున్న నివర్ణ మును లోపింపఁజేసికొను ప్రక్రియ యే? (ద్రుతము 'నువర్ణ' మని చెప్పకొనుటకుఁ దప్ప) కాఁగా ఏని గర్మ మనుకీర్తిస్వత్వస్థితి యెప్పు డంగీకార్య మయినచో యప్పుడే ఏని శబ్దమనందఁ (నలెను ప్రభృతు లలో నువర్ణమువలె) సహజముగా నివర్ణ మే ద్రుత మని నిర్ణయింప వీలు గలుగుచున్నది.

అట్లు గా దనవలె నన్న ప్రాథ. మతములో పొల్లనకారము మాత్రమే ద్రుత మన వీలు లేదు గదా. అది యెట్లున్నను యున్వృ పూర్వకమై వచ్చు (ఏనియన్ ఏనిన్) నీశబ్దమును 'ను' వర్ణమును గానే గదా న్నాకీర్త విధించియున్నాడు. అవ్యయాత్మక మై యత్వి విశిష్ట మైననకారము ద్రుత మని చెప్పియే యున్నాడు. కావున నట్లు వారు నన్నయాధర్వణులనుతమున సమన్వయించి అట్లుగా నుశబ్ద మునం దుత్వము లోపింపఁగా మిగిలిననకారముమాత్రమే ద్రుత మని (ఏనియన్ ఏనిన్ 'ఏన్' అని చూపుటంబట్టియేని) ప్రాథవాకీర్తయు భావించె ననటకు వీలు లేదు. అన్నయును అనుచో 'ను' వర్ణము ద్రుతియు కాఁగా నదే నుశబ్ద మేనిశబ్దముపై నున్నపుడు స్వరిలోప మయి పొల్లుగా నిలిచియుండినమాత్రమే ద్రుత మగు నని చెప్పవల సక్రమము గాదు గదా. కావున 'నేనియన్' అనునీతిగా శ. ర లోఁ బొల్లనకారమే చూపియున్నప్పటికిని నిటఁ బొల్లయే ద్రుత మని నిర్ణ యింప వీలు లేదు.

అంపితే బాలాను అనునీతి సరళాదేశాదిస్థానముందు ను శబ్దాంత మనియు నితరకాలమున నేనిశబ్దము కళయో యనియు భేదము నెన్నివచ్చును. నాశబ్దాంతము గాక నేని శబ్దము నిల్చియున్నపుడు నీయది కళ గావున బదుషమునకు గనడదన లయి అంపితేబి బాలాను అనునీతిగా నుండవలయును. ఏనిపై గనడదన లున్నవా? సుశిష్ఠిర పరికిత్వమున నెట్లును బాధ లేదు.

ఈశబ్దమునెడఁ జం. యభిప్రాయమును బరీక్షింపవలె యున్నది. స్వరిలోపానంతర మది ద్రుతి.ప్ర. యసియు (తాన్ నేనేనలె) నట్లు గాకున్నఁ గళ యసియు (తానునేనులవలె) వచ్చువారి యభి ప్రాయము.

చిం. లో 'నవిశబ్దార్థస్యేతః' అని యున్నది. ఏతత్సూత్రం
వివరణమున నహో. రామునే నీతనేఁ గొల్తు నిత్యాద్యర్థ మిదం
సూత్రమ్. అన్యథా కియాదిత్వేనైవ హాపసిద్ధే సూత్రం ముధా స్యా'
(కవిశి. 236) త్తని పేర్కొనె. అనఁగా (బా. స. భావి. చినట్లు)
నచ్చరకతయందుమాత్రము ఏనిలో నిత్వలోప మన్నయెడల నిద్దాని
నేమ్యాదులలో జేర్చుకొన్న సరిపోవుదానికి మఱల నిట్లు సూత్రించుట
వ్యర్థమ యగును. కావున నచ్చరకతయందే కాక హ్యరకతయందు
నిత్వలోప మగుట విధానమునలని ప్రయోజనము. విశేష మే యన
రామునే నీతనేఁ గొల్తు నని యగుట. అనఁగా (సరళ) స్థిరపరకత్వ
మున లోపించుట పరుషపరకత్వమున (సరళాదేశ) బింద్వాది ద్రుత
కార్యము లగుటయు నన్నమాట. అనఁగా నిత్వలోపముచే నేనిశబ్ద
ములోని న కారము ద్రుత మగు నన్నమాట. తానునేన లసందర్భము
నను విట్లే ద్రుతకార్యములు విధించునందర్భమున నితఁడు స్వరలోపము
చేయుట గమిన్పాము. భేద మొక్కటియ. అటు ద్రుతకార్యములు
విధింపఁగా ద్రుతత్వమును సాధించెను. ఇటు స్వరలోపము విధింపఁగా
ద్రుతత్వమును సాధించెను. మొత్తముమీఁద (వృద్ధి. వారనలె)
నహో. స్వరలోపాంతర మేనిలో శబ్దగతినికారము ద్రుత మగు
నని భావించె నన్నమాట.

'సలోలోశ్చ' యను సూత్ర వివరణమున తానునేనులలో
నుత్వలోపము వికల్ప మన్న తెను సెప్పె నని కావలె ననియు నట్టి
ప్రయోగములు లేమి న్యవస్థితః భావచే స్వరలోపము నిత్వ మనియుఁ
జెప్పట గమనించియుంటిమి. ఇచ్చట 'అన్యేత' అగ్వా న్య త్తని
ఏనిశబ్దమునం దిత్వములోపము వికల్ప మనయే చెప్పెను. ఇటు
లోపము వికల్ప మనునప్పు డింతయుముందు తానునేనులసందర్భముల

యం మాహించినట్లుగా నిట గనడవవాదేశ మవునా? ఏని సాలును అనుకీర్తి కవులు యహో. కిష్టమే యని నిర్ణయింపవలయునా?

వృష్ణలవారిమతమున స్వత్వము వేటు. కాని యహో. స్వరసహితముగానే యుండుట సంకీర్తించెను. దాని ననుసరించి ఏన్ + కొల్లు సనుచో సవికారగతే మున్నగుసూత్రము ననుసరించి మాప మెట్లుండవలె? ఏన్ గొల్లు సనియే యుండునా? ఏని గొల్లు సని యవునా? ఇట్లే ఏ జాలును ఏని జాలును అని యవునా? అట్లు నిర్ణయింపవలె. తాను జెప్పె సనుకీర్తిరూపములను నిరసించుట సనుసరించి యట స్వత్వము తాను జెప్పె సనుకీర్తిగాఁ గావలయుట స్పష్టము. అదేక్షరంగా విలుఁ దిశీలింపఁగా ఏ జాలును అనుకీర్తిరూపమున నేని 'జాలును' అనుకీర్తిగానే స్వత్వ ముండు నవలసియున్నది. లోపము వికల్ప మని చెప్పియుండుటనుబట్టి యత్వలోపము లేననంప వ్యమూండు తాను జెప్పె సనుకీర్తి నేని సాలు సనియఁ గావలసియుండు. అట్టియెడల ఏని జాలును అనియూ లేక ఏని సాలును అనియూ రేదొక సాధువు? రెండను సాధువులే యవునా? అట్లుగుట సరి కాదు. ఇంకఁ దాను నేనుల సువర్ణమునందువలె నిటఁ గూడ వాశ్చర్యములు స్వస్థి చేసి యత్వలోపము నిత్య మనుకొని ఏని సాలును అనునట్టిది సాధువులు కా నని నిర్ణయింపవలెనా? అట్లును నహో. నిర్ణయించి యుండులేదు. ఇంక వృష్ణలవారిమతమునఁ దాను నేనులైనలె స్వర సహిత మగు నేని శబ్ద ముపైని గనడవవాదేశమే రావలసివల్లు స్పష్టము. అయినను నిది యన్వయ మని గాఁబోలును దీనిపై గనడవ వాదేశమునుగూర్చి వృష్ణలవాగు ప్రస్తావించలేదు.

ఈరేపికఁ దాను నేనులతోఁ గొంతవఱకుఁ బోలిక గాననవు చున్నది. స్వరలోపానంతరమే యవియు ద్రు.ప్ర. లగును. గనడవవా

దేశనిషేధమును బురస్కరించుకొని యహో. స్వరలోపము చెప్పటచే ద్రుతకార్యములు ప్రయోజనముగా నెన్నెను. అట్టియెడలఁ జిం. ఈరెంటి నేల వేటుచూర్ణములోఁ జెప్పిన దని సందేహము. స్వరలోపముచే ద్రుతకార్యములే యుద్దేశించిన నాత్మాస్మదర్థకములయెడను నిదే యభిప్రాయ మనుచున్నాను గావున నాత్మాస్మదర్థకములతోపాటవ్యర్థమును గూడ నటనే చేర్చి గలదదవాదేశమును వారించి తాన్నే స్వతోపాటు ఏన్లోఁ గూడ ద్రుతకార్యములను సూచింపవచ్చునే. అవిశద్యార్థస్యేతి యని చెప్ప నక్కట కప్పియుండెడిది. ఇంక నట్లు గాక యాత్మాస్మదో ద్వినా యనుటనే సూచి యీయేనిస్థలముననే తాను నేనులందును స్వరలోపము చెప్పు గునే. కవిభల్లటసూత్రముచే నగుఁ గాన వేట యుల్లోపము చెప్పనేల యన్నను నాత్మాస్మదో ద్వినా యనుట యనవసరము కాదా ? దానివలన స్వరలోపాచారము మైనిను దాన్నే స్వరకారమునకే ద్రుతకార్యము లగుఁ గాని యితరములకుఁ గా పని ఏన్ లో నకారమునకు ద్రుతకార్యములు వారంపఁబడును గదా. అహో. ప్రభృతుల యభిప్రాయ మీయే నిశబ్దవిషయమునఁ జిం కర్తకు లే దేమో యనిపించుట సహజము. బా.స., అప్ప.లవలె స్వరపర కతలో నిల్లోపమే చిం. యుద్దేశించె ననుటలోనే యోచిత్యము గాన నగు. చిం.తో సన్నిహితసంబంధము గల వై.చం. క్విసితిత్కిమామితః (సం. 10) అని స్వరపరకతలోనే ఏని నిల్లోపము చెప్పుచున్నది. పోశ్వత దాస్యర్థవాచకేషూతః తద్వత్తిదాదిజన్య యనువానివంటిదే యగును గాన యపూర్వ మగునిబ్బంది యేమియు లేదు గదా. వై.చం. కిమ రకముతోపాటు తదర్థకమును గూడఁ గలిపి చెప్పటలోఁ గిమాదిత్వే వై న తదాదే రపి సిద్ధత్వా త్తమనహో. యభిప్రాయమునే బలపఱచు చున్నది.

ఇంకను నన్నయప్రయోగములందు స్వరలోపాసంతరము యైనను 'ఏన్'లో సకారము ద్రుత మనుటకుఁ దగినమూఁధారములు గానరావు. ఏమే గర్మ మనురీతిప్రయోగములు తిక్కనాదులకావ్యములనుండి గాననపుచున్నవి. నన్నయప్రయోగములం దొక్కచో నాలుగేన్ పాడికుఱ్ఱు లని యున్నది. వజ్రలవా రిచ్చట నాలుగే న్నాడికుఱ్ఱు లనురీతిగా సరళాదేశమును జూపిరి. పరుష మట్లే యుండుటయుఁ బెక్కుచోట్లఁ బ్రవర్తించిరి. ముగ్ధతప్రశులందు నాలుగేన్ పాడి యని పరుషమే కాననపుచున్నది. (వావిళ్ళ. 137) నన్నయ పదప్రయోగకోశము నాలుగేన్ పాడి అనుపాఠమునే చూపినది. కాని యచ్చటి 'ఏన్' అనునది ఏను(ఐను) అనునదిగాఁ జూపినది. వజ్రలవారేని అనియు గావచ్చు నని భావించిరి. 'నాలుగేన్' పాడికుఱ్ఱుల నీడె అనుచో నాలుగైదు అనురీతి కూర్చు తెలుగు నుడికారమున కనుగుణమే. ధన మోష డేనియు దీసమాత్రకు నాలుగేన్ పాడి కుఱ్ఱుల నీడె అనుచో నాలుగు పాడికుఱ్ఱుల నైన నీయఁడా యని యెంచుటయు సందర్భానుగుణ మైయుండును. అట్టియెడల స్వరలోపాసంతరము 'ఏన్' శబ్దముపై సరళము గానరామి సకారమును ద్రుత మననగునా ? ఇటఁ దె.వ్యా.వి. ఏన్ (అయిదు) పాదాంతమున నుండుటచే నిట సంహితావిరహితముగా భావించి సరళాదేశము చేయకయే చూపఁబడె (462) నను నభిప్రాయము సంగీకరించుచున్నది. ఇట్టిసితి భారతమునం దీయొక్కచోటనే యని చెప్పకొనవలసియుండు. అయి నను వజ్రలవారి సిద్ధాంతము ననుసరించి సంహితాభావము పాదాంతమున వాక్యాంత మయినపుడే పొనఁగును. ఇట నట్లు గామింజేసి వారు నాలుగే న్నాడి యని సరళాదేశమును జూపియుందురు. వారే పరుష మట్ల చూపుట స్పష్టము. ఈ ప్రయోగమునుగూర్చి స్థలాంతర

మున స్పష్టము. మొత్తముపై సీప్రయోగము ఏక ద్రు.ప్ర. యని నిర్ణయింప నాధారముగా నిల్వజాల దనవచ్చును. కావున నవిశేషార్థస్వేత యనుదాని సహా. వజ్జలవారును జూపినప్రయోజనమును నిశ్చయింప ఏలు లేదు.

కాగా నవిశేషార్థస్వేత యనుమాత్రము పైతము సర్వపరక కన్థలములం బ్రసక్తమే యనదగును. బా.స. ప్రభృతు లెల్లరు పక్షాంతరమున నేనిపై యశ్రుతిని జూపిరి. ఏని ద్రు.ప్ర. యన్న దానిపై యశ్రుతి యపూర్వ మనకతప్పదు. వై. చం. రామునికి యిచ్చె సనురీతివానిని పైతము ప్రస్తావించినది. (15 పుట) ఏనిపై యశ్రుతి యట్టిదియును గాదు. ఇటు ద్వుతముపై నే యశ్రుతి యైనది గదా.

పప్రప్రయోగకోశము నేనిశబ్దముపై యడాగమమును బకుషము (సరళాదేశాభావమును) అట్లే యుండుటయుఁ జూపుచున్నచోట్ల పైతము పెక్కెడల క్షుద్రితప్రతులలో నేనిశబ్దముపై నకారమును (స్వరసంకతయందు) పరుషముఁకు సరళము లవుటయుఁ గానవచ్చుచున్నది. కాని యట్టియెడ నేనినిర్ణయమునకును నాదేశసరళమునకును నడుమ నటసున్నయో నెటసున్నయో క్లిష్టమవుచున్నది. కాగా నచ్చోటిశబ్ద మేనిన్ అనవచ్చే కాని యేని కా దనవలసియున్నది. అట్లే స్వరపరకతలోఁ గానగునకారము గూడ నేనిన్ శబ్దసంబంధియే కాని ద్రుతంబుబుమీఁది నకారముగాఁ జెప్పరా దనవలె. ఇంక నేనిశబ్దముపైని యడాగమము గాని గనడదవలు గాకున్నను బకుషము అట్లే యుండుట గాని ప్రాసఘటితము లై ప్రబలాధారము అనఁగింపవి కానరాకున్నది. కిళియా ద్రు.ప్ర.యా యచవివాదము గల్గినన్థల నాగుటచే (శ. ర. ననుసరించియు నీవివాదమున కాధార మూహింప

వచ్చును) నిట్టియెడఁ బ్రాసఘటితప్రయోగమే నిర్ణాయక మగుప్రబ
లాధారముగా నెంచుట యుచితమే కదా. కాఁగా నిది ద్రుప్ర.యా?
అయిన ఏనిని అని యందునా? లేక ఏని అనియా? ఏని అనునది
కళయా యనుసంశమున ముద్రితగ్రంథముల ననుసరించి స్పష్ట మైన
నిర్ణయమున కవకాశము చాలకున్న దనియే చెప్పవలసె.

ఏనిన్ అన్నది శబ్ద మన్న సపిశబ్దార్థస్యేతి యన్నది ద్రుత
పరకస్వరమునకు సంధిని జెప్పించు 'అనాదిః, చోర్వా' యనువాని
వలె విశేషస్థలమే యనవచ్చును. (నిజమునకుఁ గిషష్ఠివలె దీనిని
గూడఁ గిమూదులలోఁ జేర్వనవు.) కాని యిప్పక్షమునను దీనిపై
యశ్రుతి కవకాశము లేదు. ఏనిన్ + అగు ఏ నగు ఏని నగు
నని యవు.

వారిని యడిగె, ఉండెడిని యతఁ డనుకీర్తిరూపములను
వారించుటయు నిం కొకప్రయోజనముగా నూరి స్వరపరకత్వమున
ద్రుతస్వరమునకు లోపము చేసెను. అంటిని నిందఱ కనుకీర్తిని ద్రుత
ముపై నకారము గన్పించు కొన్నిస్థలములందుఁ దప్ప స్వరపరకతలో
ద్రుతస్వరము లోపించుట దాదాపు నియతమే యైయున్నది.
ఏని అనునదియే ద్రు. ప్ర. యైనయెడలను నివృత్తిము ద్రుతము,
కాఁగా స్వరపరకత్వమున సందలిస్వరమునకు లోప మై ఏని -
ఏన్ + అగు ఏ నగు నని యవు. ఏని నగు ననుచో ద్రుతముపై
సకారమైన దనవచ్చు. కాఁగా ఏని అన్నదే ద్రు.ప్ర. యనుచోఁ
అపిశబ్దార్థస్యేతి యన్నది వ్యర్థమే యగును. ఏనిన్ అన్నది యన్న
నది కొం తేని గుదురును. ఏ మైనను నేనిపై యశ్రుతిని జూపిన
బా. స. ప్రభృతులమతములో ఏని కళయే యని నిర్ణయింపవలయును.
వారివివరణము నట్లుంచి చూచిన నేనిన్ అన్నది శబ్ద మన్న సంధి

యైన నే నగు ననియు లేనిపక్షమున నేని నగు ననియుఁ బ్రయో-
గానుగుణముగ సిద్ధించును. ఏనిశబ్దమునందు నివర్ణము నిల్చియున్నపుడు
స్వరపరకత్వమున దానికిఁ జైని నకారమే ముద్రితగ్రంథములం బె-
క్కెడలఁ గానవచ్చుచున్నది గదా. ఇట్లే యేనినివర్ణమునకును నాదేశ
సరళములకును నడుచు ఖండబిందువు గానవగుటయు నేనిన్ శబ్దముచే
సమన్విత మగును. ఇట్టియెడల నే మేఁ గర్మ మిత్యాదు లెట్లు ?
ఐన్నున్ ఐన్ అనుకీతిగా ఏనిన్ ఏన్ అని యవునని యూహించు
కొని యిట్టిపి నాధించుకొనవచ్చును. యువర్ణపూర్వకముగాక సుశబ్దము
చేరుసపడుమాత్రమే నివర్ణలోప మగుటచు జెప్పకొనకుండుట
మొక్కటి యిందు విశేషము. కాని ద్రుప్ర. యగు దీనిపై యవర్ణ
పూర్వకముగా సుశబ్ద మగుట తప్పదు.

అయిన సూరి దీని నేమ్యాదులలోఁ బరిపక్షకుండుట యేలన్
యాలోచింపవలసియున్నది. చిం. చెప్పిన కీమ్యాదులును పదాదులును
గలిపి యేమ్యాదులుగాఁ జెప్పి యేమ్యాదులలోఁ పదాదులఁ జూపిన
సూరి బా. స. ప్రభృతుల పివరణము ననుసరించి యేని కళ యనియే
తలచినను నేమ్యాదులలో నేల మాపలేను ? ఆకృతీగణమునుటఁ
జేస్సుకొన ఏ లున్నమాట నిజమే. కాని చిం. ప్రస్తావించినయేని
నాతెడఁ న్విష్టముగాఁ పదాదులవలె నేల చేర్చిఁజయ్యెను ? అట్లు
చేర్చిన మూఁడుసూత్రములయభిప్రాయ మొకేలక్షణమున సంగ్ర-
హింపఁబడి యింకను విశేషముగా నుండెడిది గదా. ఏనియిత్వంబున
కని సూరి తనయితరవ్యాకరణములం దీనింధిని బ్రస్తావించియే
యుండెను.

ఒకవేళ నిటఁ జిం. ఏనిన్ అన్నదే యవర్ణకముగా నుద్దే-
శించిన పన్నును నది సూరి యంగీకరించియున్న నద్దాని నేమ్యాదులలోఁ

జేర్కొనకతప్పదు. ఇది ద్రు.ప్ర. యందు సంధి గదా. సూరి యికాదులకుఁ దప్ప ద్రు.ప్ర.లకు సంధి లే దని నిర్ణయించెను. అట్టియొక సేనిన్ + అగు ఏ నగు యనుకీతినంధి యసాధు వగును. ద్వితీయైకవచనాంతితుల్యత్వం జే నగు ననుచో సూరి యిట్టిసంధిని బ్రహ్మగింపియొయండెను. ఇకాదులలో ఎట్లకేని అని చూపుటచే ఏనిశబ్ద మికాదులలోని దనియ నందుచే సంధి వికల్పముగా వచ్చు ననియఁ జెప్పటకుదురదు. అట్టి యభిప్రాయ మున్నచో సేనిశబ్దమును వేరుగాఁ జూపుటయే యుక్తము. ఎట్లగుశబ్దముపైఁ జేర్చిచూప నేని? సూరి కట్టి యభిప్రాయ మున్న సేని నికాదులలోఁ గాక యేమ్యాదులలోనెచేర్చెడివాఁ డనవచ్చు. కిషస్థి నికాదులలోఁ గాక యేమ్యాదులలో నెట్లు చేర్చెను? ఇట్టిసంధిని విధించునలమునఁ గిషస్థితోపా దేనియ గ్రహింపబడుట సక్రమము. ఇంక ఇంక అనుచో సత్తున కనుసూత్రముచే సంధి వికల్ప మయ్యెను నట ఏనిని బ్రహ్మగింపచుట కేమ్యాదివలె గుదుర దని గ్రహింపవచ్చును. కాఁగా సూరి యశ్వర్థక మేనిన్ అనునదిగా భావించియన్నయొడల నద్దాని సేమ్యాదులలోఁ గిషస్థితోఁ జూపెడివాఁడే యని నిర్ణయింపవచ్చు. అట్లు చూపకుండుటంబట్టి శబ్ద మేనిన్ అన్నది కాదు. కళ యైనను ద్రు.ప్ర యైనను యశ్వర్థక మేని అన్నదే యని మాత్రము సూరిమతిమును నిశ్చయింపవచ్చును.

ఇంక ఏని కళయె యైనను సేమ్యాదులలోఁ జూపకుంట విశేషము. కిమాదులలోని దనఁదగిననుజీశబ్దమును జూపుటకంటెఁ గూడ సేనిశబ్దమును జూపుటలోఁ జిం. యభిప్రాయమునుఁ గ్రహించుటలోఁ బ్రయోజన మధికము గదా. ఏమ్యాదివివరణములో సూరి చిం. యభిప్రాయమును గ్రహింపఁబూనుట స్పష్టమే. తదాదుల నెల్లఁ జూపినసూరి యేని అన్న దొక్కటి యధిక మగు నని యుపేక్షించె

ననరాదు గదా. కాఁగా నేనిని బ్రత్యేకాభిప్రాయముతోనే సూరి యిటఁ బరిహరించుచుండనలె.

అది యేని అనునదే దుగ్గి. ప్ర. యని యెంచుట యైయుండ నలె. ఏని ద్రు. ప్ర. యై నపు డందలినివర్ణము ద్రుతము. స్వరపరకత్వ మున సూరి ద్రుతస్వరలోపము చేసి చూపట స్పష్టమే. కావున నిందును ద్రుతస్వరము స్వరపరకత్వమున లోపించును గదా. (ఏని - ఏన్ + అగు) ఏ నగు నని యగు కావున నిట్టిరూపములకై దీని నేమ్యాదులలోఁ బరింపవలసినయవసరము లేదు. కావున సూరి చూపలే దని గుర్తించనచ్చును. ఎట్లకేని అనుచో నిఁకాదులయందు ద్రుత మైననివర్ణమును జూపుట స్పష్టత కలదగును. ఇక ఇక ఎట్ల కేలకు అనుచోఁ బూర్వస్థలమున ద్రుతము చూపలేదు గదా. ఇట నట్లే ఎట్లకే అని చూపిన నస్పష్టముగా నుండు నని స్పష్టతకై యెట్ల కేని అని యిట నిద్రుతమును జూపట విరుద్ధము గానేరదు గదా. సూరి బాలలో నేనిశబ్దముపై నెచ్చటను యడాగనుము చేయక యే నగు ననురీతి సంధ్యభావరూపమును దుగ్గి. ప్ర. సాధారణముగాఁ బ్రయోగించుట గానవచ్చు. ఈతనినీతిచంద్రకాయందు పైతమేని శబ్దముపై యడాగనుము గానరాదు. ఏని నతిని ము న్నగురీతిగా (అంటిని నింపటకు) ఏనిపైని మఱి యొకద్రుతమే కానవచ్చుచున్నది. ఇంకను సంపితే జాలు ననురీతిగా నేమే గర్మ మనువిధము లైన ప్రయోగము లధికముగాఁ గానవచ్చును. అవ్వానింట నెల్ల సముచ్చ యాద్యర్థకనుశబ్దమునే సూరి ప్రయోగించె ననుట సముచితనూ? కాన నీతిచంద్రకప్రయోగముల ననుసరించి చూచినను మీరి ఏని ద్రు.ప్ర.గా నెంచె నని తోఁపకమానదు.

అయిన ఎక్కడో జనుము అంపితే జాలు ననురీతిస్థలము లనుబట్టి ఏని ద్రు.ప్ర. యని సూరియభిప్రాయము నెన్నరా దనియు

నహా. వలెనే స్వరలోపానంతర మేన్లో సకారము ద్రుతి మగు ననియు సూరి యొంచె నననచ్చును గదా. కన్ + దోయి యని యిచ్చునో గన్వాదుల స్వరలోపానంతరమే సకారము ద్రుతి మగు ననుభిప్రాయము సూరికిఁ గల దేమో యని యింతకు ముందు నూహింపఁబడినది. ఏని యన్నదియు నట్లే, అనఁగా ఏని కళ. ఏన్ ద్రు.ప్ర. అని సూరి యొంచె నననచ్చును గదా యని సందేహింప నవకాశము గలదు. చిం. వలె సూరి ఏనిలో నిల్లోపమును బ్రత్యేక ముగాఁ బ్రస్తావించలేదు. పదాంతంబు లయి యసంయుక్తంబు లయిన నులురులయత్వంబునకు లోపంబు బహుళింబుగా నగు ననుసూత్రము సంకలి బహుళపదము నాశ్రయించి దేనిశబ్దేశ్వర మెల్లయెడల (స్వర పరకతయందును) వికల్పముగా లోపించు నని చెప్ప వీలున్నది. కాని యీవిషయము నాసూత్రముకిడ నేని సూరి కేర్పొనియింపలేదు. కన్ ప్రభృతుల స్వరలోపానంతర మావయవికసకారము ద్రుతి మగు ననుటకు క్షిప్రోల్లోపస్తనాదిభ్యః కపానాం గజా మతాః అనురీతి సూత్రాంధ్రలక్షణ మేని గొంతయాధారము గలదు గాని దేనిశబ్దము విషయమున నట్టియూహ కాధారము సూరిగ్రంథముల నెందును స్పష్టము గాకున్నది. ఇట్టియెడల నహా. ప్రభృతులయభిప్రాయము సూరి యాదరించె ననుటకు వీలు లేకున్నది.

బాల. మతమున స్వరలోపానంతరము కన్ ప్రభృతుల నావయవికసకారము ద్రుతి మగు నని రమ. మొ॥ వ్యాఖ్యలు కొన్ని భావించినవి. కాని శ. ర. కర్త బాల.లో నట్టియభిప్రాయము సూహింపలే దనవచ్చును. వ్యా.సం.స.లో వడ్డులవారు నీరీతియభిప్రాయము నామోదించినవారు గాదు. కావుననే శ.ర.కర్తయుఁ దదనుగుణముగా వడ్డులవారును నుశబ్దముతో సమన్వయము చేసిరి. చిం., వి.వి.లమత

మునఁ బొల్లనకారము ద్రుత మని భావించినవారు గావున వజ్రలవారి
మతము ననుసరించి ఏనిపైఁ (యశ్రుతియును?) బరుషములు సరళములు
గాక గనఁపదన లట్లగుటయో లేక పరుషము లట్లే యుండుటయో
చెప్పవలె. కాని సూక్తిమతమున స్వతసహితమే కదా, ద్రుతము.
స్వత్వము విషయమున సూక్తిమతమున భేదము గల్గును. ఏని - కళ,
ఏన్ ద్రు.ప్ర. యనుకీర్తిగా నొకేశబ్ద మేకదేశమాత్రవికృతిచేఁ గళయు
ద్రు.ప్ర.యు నగు ననుట యసహజముగా నున్నది గదా.

అప్యక్తము ద్రు.ప్ర. యని యంగీకరించుపక్షమున దీనిపై
యడాగమము గాని పరుషములు సరళములు గాకుండుట గాని
కుదురదు.

పదప్రయోగకోశముఁకు వేర్వేరుముద్రితప్రతులందుఁ గాన
వచ్చుదానికిని భేదము విక్రీలిగాఁ బొడఁగట్టుచున్నది. ఏనిపై స్వర
మునకు యడాగమమున బరుషము లట్లే యుండుటయు ఏనినివర్ణముపై
ద్రుతము నాదేశసరళములకు ముం దేనినివర్ణముపై ఖండానుస్వార
ముండుటయుఁ బదప్రయోగకోశములూ చూపినట్లుగనె భారతస.శో
ధితముద్రణమునఁ గానవచ్చుచున్నది. భిన్నస్థము లత్యల్పములు.
తి.ప.కో., (శాం. 5-337) ఏని నట్టి అని చూప సం. ము. ఏని యట్టి
యనిమాత్రమే చూపె. ఏని నుభయ-అని కోశము చూపుచుండ
సం. ము. యడాగమముతోడిది పాఠాంతరముగాఁ జూపినది. సం.
ము. ఏని ద్రుతాంతముగా గ్రహింపఁబడుట కొన్నిప్రతులందును
గళగాఁ గొన్నిప్రతులు గ్రహించుటయు నట నటఁ బ్రస్తావించినది.
I 392, 415, V-45, మొ॥ ఒకచో ఏని నట్టి అని చూపుచునే యిది
ద్రుతాంత మగుట కాకరము లే దన్నది. (V 330) తాళపత్రప్రతు
లలో ఏనిశబ్దము కళగా కన్పించుచున్నది (IV. 607) యన్నది. కాని

తాళపత్రప్రతులలో ద్రు.ప్ర.లపై యడాగమాది కళాలక్షణము లుండుట ప్రచురమే. కాన దానింబట్టి నిర్ణయించుట కుదురదు. ఇంతకు నేనిని గళగాఁ జూపినపెక్కెడల వావిళ్ళ. ప్రతి ద్రుతాంతముగనే చూపుట గమనార్హము.

తి. ప. కో. (సూ.ని.) ఏని యన్యాయంబు (ఆను 4-136) ఏని యోకమలమిత్ర (వి. 2-108) అని యడాగమము చూపఁగా ఆం. భా. ని. 'ఏని నన్యాయంబు ఏని నో' అని పైని ద్రుతము చూపినది. వావిళ్ళ. ప్రతియం దిది యిట్లు యున్నది. ఆం. భా. ని. ఏని కళగాఁ గూడఁ గొన్ని ముద్రితప్రతులం గానవచ్చుచున్న (1459) దనుటంబట్టి దీనిని బ్రధానముగ ద్రు.ప్ర.గనె యెంచిన దని గుర్తింపవచ్చును. ఇది కళ యనుటకు ఆం.భా.ని. ఎట యేని పోయెదన్ (ద్రో. 2-288) అన్నది చూపినది. [అంతకుముందు ఏనియింటకి (వి.2-13) అన్నది చూపినది కాని యటఁ గళాత్వప్రసంగము చేయలేదు.] తి.ప.కో.లోను వావిళ్ళ. ప్రతిలోను నిటఁ బరుష మట్లయున్నది. కాని యానందముద్రణప్రతిలో ఎట యేనిఁ బోయెదన్ అని యాదేశసంశయము గానవచ్చుచున్నది. ఏనియింటి కనుచో నానందముద్రణమునను నట్ల యున్నది. తి.ప.కో. ఏని చాల (వి. 1-47) అని చూప ఆం.భా.ని. ఏనిఁ జాల నని ద్రు.ప్ర.గాఁ జూపినది. వావిళ్ళ. ప్రతియం దిట్ల యున్నది. శ్రీనాథాద్విప్రయోగకోశములయెడను నిట్టి వైవిధ్యము గోచరించును.

ఇట నిన్ని భేదములు గల్గుట (కివి ప్రాసగతములు గాకుండుట కారణముగా గుర్తింపవచ్చును. ప్రాసేతరస్థలములనుబట్టి తాళపత్రప్రతు లాధారముగాఁ గళయో ద్రు.ప్ర.యో నిర్ణయించుట కుదురదు గదా. ఏని ద్రు.ప్ర.త్వ మిందుచే నిర్ణయింపరామి వివాదాస్పద మగు

టచేతనే ముద్రితప్రతులలోను గళాలక్షణములు చోటుచేసికొన్న నని గుర్తించవచ్చును. కాన నిట్టియెడల బ్రాసఘటితముల నిర్ణాయకము లని యెంచుట యుచితము.

జైమినిభారతే - “ముచుకుండవరదుఁ డెంతేని చులకన యొనర్చి పోయెను? ఏన వే - మి చెలియ వానికిఁ దగునె మ-టి చిన్నవాఁ డనుచు నోపి ప్రేలదె నునశోన్” (సా.త్రి.శ.పరి. 25రూ.) అనుచోఁ బ్రాసస్థానమున నేనినిర్ణయముపై బరుష ముట్లే యన్నది. కాని యిది పిల్లలమఱ్ఱిగ్రంథమునఁ గానరాలేదు. ఎక్కడిదో యెప్పటిదో నిశితముగఁ బరిశీలింపవలె. అట్టి యిది యంతవఱకు నిర్ణాయకము?

ఏని దొల్లి (ఆర. 1-33) ఏని గలుగుదురు (క. 2-47) ఏని గల్మషంబు (శాం. 5-23) ఏని తత్క్షణంబున (కాశీ. 6-60) అనుకొని గొన్నియెడల సరళములకు నేనినిర్ణయమునకు వడుచు ఖండబిందువును గానరాదు అది యచ్చునొరచాటవచ్చు. సంఘ.లోఁ గూడ నాదేశ సరళములకు ముండటి ప్రతిస్థానమున ఖండబిందు వేని రానరాకుంట గొడు ఇట్టి ప్రమాదములు ప్రధానముగాఁ బరిగణింపఁదగినవి గావు. కావున ఏనిచే న్నెట్టినిర్ణయమును జేయ వీలు లేదు. పైగా నేనినిర్ణయముపై చహు గలసలములను గానరాలేదు. కాగా బైని గనఁప దవాదేశ మని యేని జెప్ప వీలు గలదు (అయిన నాంస్కృతికపదము ములును గనఁపదన లగుట విశేషము) పైగా బైప్రయోగములు ప్రాసఘటితము లేని గావు అయ్యు. ఖండా ఖండప్రాస మన వీలు గల్గి నట్టివి నిర్ధారించలేవు.

కాగాఁ గళాత్వమును నిరూపించునని ఏనిపైఁ బరుషము లట్ల యుండుటయు యడాగమమును కాగాఁ బ్రమాణీకరింపఁదగిన ప్రాసస్థలముల నేని నిర్ణయముపైఁ బరుషములస్థితియే కానరాదు. అని

యట్లేయుండునో గనడదవ లగునో సరళము లగునో నిర్ణయించుట యింకెట్లు? అట్లే ఏనినివ్యము వళిస్థానమున నుండ దానిపై స్వరము గల్గుతావులు ప్రాసఘటితము లైయున్నవి. కాని యట యడాగమము లేదు. ఏ-నినిభంబు (ఆను. 1-218) ఎండే - నినొకని (శాం.5-328) (ఏ-నిని శ. 1-58) అనురీతిగా నకార మగుటయే కానవచ్చు.

కాఁగా లభ్యము లగుచున్నప్రాసస్థలములందలిప్రయోగములనుబట్టి చూచిన నేనిశబ్దము కళ యనుట కవకాశము లేదనియే నిశ్చయింపఁదగియున్నది గదా.

శ. ర. కర్త యేని గళ యనుటకు నట్టికళాత్వనిరూపకప్రాస ఘటితప్రయోగము చూపకుంటుండేసి యట్టివి యాతనికిని లభ్యముగా లేదని గుర్తింపవచ్చును. అందుకే యాతఁడేని గళ యనుటకు నేనియును అనుదానినే యాధారముగాఁ జెప్పట గమనార్హము. అనఁగా నేనిపై యడాగమము లేదా పగుషము లట్ల యుండుట (లేదా గనడదవ లగుట) యనుసంశయములు ప్రస్తావింపలేదు. అట్టి ప్రయోగము లున్న నవియే దీనికళాత్వమును నిరూపింపఁజాలును గదా. అట్లు వివరింపకుండుటయే కాక యట్టిప్రయోగములను జూపలేదు. (సూ. ని. చూపినప్రయోగములు సైతము ప్రబలములు గావు.) కాఁగా యడాగమము సరళములు గాకుండుట యనువానిని శ. ర. కర్తయే ప్రస్తావింపకుండుటండేసి యట్టిస్థితు లెటనేఁబ్రయోగములుఁ గాననైనను నవి నిర్ణాయకములు గామి నుపేక్ష్యము లనియే శ. ర. ననుసరించి గుర్తింపఁదగియున్నది.

ఏనియును అనురూపమునుబట్టి యేని గళయే యని శ. ర. పేర్కొనుటలో దీని ద్రు.ప్ర.త్వ మనుమానింపఁదగిన దగుట స్పష్టము. ఒకవేళ నిది ద్రు.ప్ర. యైన నేనిన్ అని యుండవలె నని శ.ర. శంకించె

శన వీలు లేదు. ఇంక ఏనియున్ ఏనిన్ ఏన్ అనురీతిగా ఏన్ అన్నది యేర్పడుటను వివరించుటనుబట్టి చూడఁగా ఏనిశబ్దమే కళా లేక ద్రు. ప్ర.చూ యని యెన్నిస ట్లూహింపవచ్చును.

ఇంక నేని గళ యనుటకు (శ. ర. ననుసరించియు) నొకే యొకయాధారము ఏనియును అన్నరూపమే. ఇది ద్రు.ప్ర. యన్న నీరూప మగుచో ద్రు.ప్ర. యనఁదగు ననియే శ. ర.నుబట్టి నిర్ణయింప వచ్చును.

ద్రు.ప్ర.లపై నుశబ్దము సంకీర్తించిన ప్రౌఢ. నన్నును తనచేతను అనురీతిగా నుదాహరించుట గమనించితిమి. నన్నును అను ద్వితీయాంతమునుండి యుదాహరించుట ద్రు.ప్ర.లపై నెల్ల నుశబ్దము చేరుట సూచించుటయే. నన్నును అనుచో నుశబ్ద మాగమాత్మక ద్రుతమున కుదాహరణముగా సకారం బసాధారణంబు ద్రుతం బనుచోఁ జూపెను. అటనే యవ్యయాత్మక మయినదానికి అన్నయును అన్నదియుఁ జూపె. మఱి నన్నును అన్న దీట నుశబ్దాంత మెట్లయి నది? నన్నును అనునాగమాత్మకద్రుతముపై నుశబ్దము చేరఁగా నన్నునును అని యీవలెను గదా. నన్నును అనియే చూపి యది నుశబ్ద మైనస్థలముగాఁ జెప్పటచే నిండలిచినరినువర్ణ మవ్యయ మగు నుశబ్దమే యగును. మఱి యంతకుముందఱి యాగమనువర్ణ మే మైనది? లోపించిన దని యూహింపవలె. లోపమును బ్రౌఢవ్యాకర్త లక్షణ మున విధించియుండలేదు. విధింపవలసినదే. నన్నును అనియే చూపె నేమి? నన్నునున్ అనియుండదా? ఉన్న నట మఱల ద్రుతంబు మీఁద సకార మయినట్లుగా అదియునున్నాకేత్యాదులవలె గుర్తింప వలెనా? న న్నేలినదేవయానికి సరేశ్వర భర్తవు గావున నాకునుం బోలఁగ భర్త వీవ (ఆది ౩-171) యనుచో నెట్లు? ఇట సముచ్చ

యార్థము స్పష్టమే. నాకును అను ద్రుతప్రపై నుశబ్దము చేరగా నాకును + ను అనియుండ నాగమనద్రుతము లోపించి నాకును అని కాగా మఱల ద్రుతముపై నకారము చేరి (అదియనన్దాక) నాకునుం బోలంగ నని యయ్యె నని సచుస్వయించుట యుచితమా? నుశబ్దపర కర్తవ్యమున ద్రు.ప్ర.ల ద్రుతము నిత్యముగా లోపించు ననరాదు. సన్నునున్ అనుకీతిగాఁ గూడఁ జూపఁదగును. ఇట నాకునును అను కీతిస్వత్వరూప ముండదు. బిందువులు లేకున్న సంశ్లేషము నిత్య మని నియమించుకొనఁదగును. ద్రుతంబుమీది ద్రుతంబునకు స్వత్వంబు లే దని నియమించుకొనుట పెక్కుచోట్లఁ బ్రయోజనమును సాధించు. కాగా నుశబ్దపరకర్తవ్యమున ద్రు.ప్ర.ల ద్రుతము వికల్పముగ (తెలుచు గనో) లోపించు ననవలె. ఆవిశేష మెల్లును జెప్పవలసినదే కదా. దానితో నేని ద్రుత మేమాత్రము లోపించు వని చెప్పనవునే కదా. నేను తాను అనుచోఁ బ్రత్యయాత్మక మయినద్రుతముగా సీతాశు స్పష్టము చేసెను. ఇట నేనును దానును అని నుశబ్దమునకు ముదటి ద్రుత మనలు లోపి పను గదా. అట్లే యిటఁ గూడ. నానునుం బోలంగ ననుకీతిగ్ధాములమాత్రమే ద్రు.ప్ర.లపై నుశబ్దము చేరిం దని చెప్పచో నుశబ్దపరకతలో ద్రు.ప్ర.ల ద్రుతము లోపించు నని చెప్ప ననవలసే లేదు.

అయిన నేని అవ్యయము కదా, అవ్యయములయొడఁ గళ లకే కదా యవు ననెను. (శబ్ద 116) ఏని ద్రు.ప్ర. యైన ననలు నుశబ్ద మగు తెల్లు? వండింపనుం గావ న్నేర్చి (శాం. 1-181) చంప నుం జెలుప వేచుట (శాం. ౨-౨0) అనుకీతి ప్రయోగములంబట్టి ద్రు.ప్ర. లగునవ్యయములపైఁగూడ నుశబ్దమును జెప్పవలసినదే యని స్పష్టము. (చూ.త్రి.శ్రే.)

ఇంక నేనిశబ్దమువిషయమునమాత్రమే కాననగువిశేష మొక్కటే. అది యువర్ణపూర్వక మగుట. యువర్ణపూర్వక మగుట కళ లగుననుదంతశబ్దములపై నని ప్రౌఢ. చెప్పచున్నది. రామునికిని + ను-రామునికినియును అనురీతిరూపము లుండవు గావున కళ లగుననుదంతములపైనే యనుట యవసరమే. ఏని అన్నది యనుదంతమయైనను ద్రు.ప్ర.యె. ద్రు.ప్ర.లలో నిద్దానిపై మాత్రమే యువర్ణ పూర్వకముగా నుశబ్దము చేరుట విశేషము. ఆయొక్కటి విశేషముగా వినరించియున్న నేనియును అనురూప మగుటలో నవరోధము లేదు. నుశబ్దమున విధించు ప్రౌఢ. లక్షణము సమగ్రముగా లక్ష్యసాధక ము గాకుండఁగా (చూ.త్రి.శే) దానింబట్టి యేనియును అనురూప మసాశ్చ్య ఏని యిది ద్రు.ప్ర. గాదని చెప్పట కుచునా ?

కావున నేనిని ద్రు.ప్ర.గాఁ బ్రయోగానుసారముగా గుర్తించి దానిపై నుశబ్దము యువర్ణపూర్వకముగా విభాషగా వచ్చుటను విశేషముగా గుర్తించు తేసి నుచితిము గాని యట్టి యొకరూపమునుమాత్ర మాధానిముగాఁ జేసికొని యిది కళ యని నిర్ణయించు టుచితిమా ? ఏనియన్ అనుదానినుండి ఏన్ సాధించిన ప్రక్రియకంటెఁ బైకితే నేనిపైమాత్ర మింత మగు ద్రు.ప్ర.పై నుశ బ్దము యువర్ణపూర్వకముగా విభాషగా వచ్చు నను టుచితిమే యని నిశ్చయింపఁదగును.

కాఁగా నేని గళయో యని నిశ్చయించుటకుఁ బ్రబల మైన ప్రమాణమే లేదని గుర్తించవచ్చును. అపిశబ్దార్థస్యేత యనుచోబా.న. ప్రభృతులమతియు ననుసరించి యేని కళ యని గాని లేదా ఏనిన్ శబ్ద మనిగాని తఱచిననే యావిధి కొంతనఱ కేని సరిపడును. దీనికళాత్వమును

నిర్ణయించునందర్భమున శ. ర దీని నుద్దేశి. చిన్నట్లు గానరాదు. ఏనిన్ అన్నదే యప్యర్థక మనుట సరి కా దని సూరిలక్షణము ననుసరించి నిర్ణయింపవచ్చును. చిం.లోఁ గొంతభిన్న మైనమ్యాము సూరి యనుసరించె ననవలసియుండును. అట్లని సూరియఁ గళ యని యెఱచె నంద మన్నను నేమ్యామలలో దీనిఁ బరింప లేదే.

కాఁగా నప్యర్థకము ఏని అనునదే కాని దానిసహజరూప మేనిన్ అని కా దని మొట్టమొదట సిశ్చయింపవచ్చును. ఏని అను నది కళ గా దనియు ద్రు.ప్ర.యే. యనియుఁ బిదప గుర్తింప వచ్చును. దీనిని వలెప్రభృతులలోఁ జేర్చుకొనఁదగును. సూరి యట్లు నుదాహరింపకున్నను నట్లు గ్రహ్యము.

ఇంకఁ జివరకు సారాంశముగా నొక్కయంశము. ప్రాస ఘటితమై యేనినివర్ణముపై యడాగమము గన్పించినయెడలఁ బై విచారణ మెల్లఁ గుదురక యది కళయే యని చెప్పకొనవలసియుండును. ప్రాసఘటిత మై యేనినివర్ణముపైఁ బరుషము గనపడవలె నప్రయోగము లభించినను నంతే. ఇంకఁ బరుష ముట్లే యున్నను నేని గళయే యనవచ్చును గాని యట్టియెడఁ గాన తగం బొందుట యనుకీర్తిప్రయోగములతో సాదృశ్యము నాలోచింపవలసియుండును. మొత్తముమీఁద నేనినివర్ణముపై యడాగమము (లేదా పరుషములకు గనపడవలు) ప్రాసఘటితముగా దొరకునంతదనుక యేని ద్రు.ప్ర.యే. యని చెప్పదగు నని తోచుచున్నది.

ధాతుజవిశేషణములు

ధాతువునందు జనించిన విశేషణరూపములు ధాతుజవిశేషణములు. క్రియా ధాతుః అని చిం. షేర్కొనుటచే గాబోలు నిట్టి వానికిఁ గ్రియాజన్యవిశేషణము అనియు న్యవహారము గానవచ్చు. (ప్రా. ఢ. సమా. 10 ము॥) కర్మాదికర్తృతాయాం చ క్రియాజవిశేషణమ్ (క్రియా చ విశేషణ మ్మచి పాఠాంతరము.) అని వి.వి.లోఁ గానవచ్చును.

ఎడి - ఎడు - తల్లోపను-ఉన్న - కల-న-ని-నర్ణకాంతము లేడును ధాతుజవిశేషణములు. పేరిని బాల. స్పష్టము చేసినది. చిం. క్రితిషేషవాచినా నిః అని . నినర్ణమును భూతార్థానాం తు నః క్రియాణాం న్యా త్త్వి చిన్తకమును స్పష్టము చేసినది. ఇంకను జం లో నాధింపఁదలచిన వనతి రనుబంధః (ఉన్న) అస్తి రనుబంధః (కల) అనులక్షణములనుండి ఉన్నకలలు నాధించుకొనవచ్చు. ఇంక ఎడి, ఎడు, తల్లోపనులు నాధించుటకు జం లో నవకాశ మేమాత్రమును లేదు. పి. వి. తద్ధర్మప్రతిమే న్యాతాం డుడివల్లా చ నాస్తౌ డోస్తు భేవకతాపి న్యా దితి కేసాంచి వీరణా యన్నది. 'డుడ్వాదివల్లే భూతార్థేవాపి తన్వద్భవేత్సదా' యని యిటు ధాతువున కెత్వము చెప్పినది. ఈయెత్వమును డివలతో గలిపి ఎడి, ఎడు అని న్యనహరింతము. ఇందు డోస్తు భేవకతాపి న్యా త్త్వి యెడ్వంతమునకే భేవకెత్వము చెప్పబడినది. (పైగాఁ గేసాంచివీరణా యనె. వి. వి. కర్తృకిన్తము లేదా? మఱి యెవ్వ రే యంగీకరింపలేదా?) వ్యుత్పాదను డుడివర్ణములలో నొక టగు 'డు' అనుదానినిమాత్రమే యంగీకరించుచు

డోస్తు అని వక్కాణించుటచే డిప్రత్యయ మధర్వణసమ్మతము గా దని తెలియుచున్నట్లు (వ్యా.సం.స. 1484) పేర్కొనిరి. డోస్తు అన్నప్పటి తుశబ్దముచే నిట్ల నిర్ణయింపఁదగును. కాని యెడివర్ణకాంతము విశేషణము గాదా ?

శత్రురేతూతశ్చోన్ః అనుసూత్రవివరణమున నహో. తు శబ్దోఽత్ర చార్థే యని తుశబ్దము చార్థక మనెను. అటఁ బ్రయోజన విశేషము గ్రంథాంతరమున గ్రహింతము. ఇక్కారికయందు తుశబ్దమును జాఙ్గముగా గ్రహించిన డువర్ణముతోపాటు డివర్ణమును గ్రహింపఁబడి యెడ్యంతమును విశేషణ మగుట సిద్ధించును. కాని యహో. కూడ దీనిని సమ్మతంపలేదు. ఇంక నెడియెడులలోపముతో సూరి సాధించినరూప మొం డున్నది. వి.వి. తద్ధర్మప్రథమే న్యాయాంతం డుడివర్ణా చ నాన్తకౌ యనుచో చశబ్దముచే డుడివర్ణములు రాని స్థితియు నంగీకృతము. చిం. ప్రథమైకవచనలోపముచే సాధించిన - ఘటించున్ అనురీతిరూపములును గల వని తేలును. డోస్తు అను చోటిచార్థకతుశబ్దముచే డివర్ణముతోపాటు డిడులు చేరనిరూపములు సైతము (డుడ్యాదివర్ణే యనుటచే డిడులు రాకున్న నెత్వమును రాదు గదా.) విశేషములుగా గూర్తింప నవకాశము గల దనవచ్చును.

మొత్తముమీఁద నే దే మైనను నీరూఱు నొక్కవిధము లై సవిశేషణరూపము లెల్లధాతువులనుండి యేర్పడుచు ధాతుజవిశేషణము లగుచున్నవి.

స్త్రీ స మ ము లా ?

ధా.వి.లు స్త్రీసమము అని వడ్డలవారు పెక్కుచోట్ల (వ్యా.సం.స. 88,841,446,706 మొ॥) పేర్కొనిరి. అది యుచితమా? అసలు స్త్రీసమ మన నేది ?

చిం. వికృతౌ సర్వేశ్వరైః స్త్రీసమాః క్లీబసమా శ్చ నాన్యే
స్యః అనుసూత్రమున స్త్రీసమక్లీబసమములను బేర్కొన్నది. అనుతాం
స్త్రీయాం సమానాం సర్వస్య స్త్రీసమస్య చ అనుకీర్తితప్రయోగమును
బట్టి స్త్రీసమమునునది (క్లీబసమమును) సంజగా గ్రహింపఁదగి
యున్నది. 'స్త్రీ'తో సమ మైనవి స్త్రీసమములు. శబ్దప్రపంచమున స్త్రీ
లింగశబ్దములతో సమ మైనది స్త్రీసమ మని స్పష్టము స్త్రీలింగమే
యైనది దత్తునుత్పత్తివిధాన మనవసరము. కాఁగా స్త్రీలింగములు గానవి
స్త్రీలింగశబ్దములతో సమ మైనవి స్త్రీసమములు. అనఁగా నీట స్త్రీ
లింగము లయినశబ్దము లెట్టికార్యములను బొందుచున్నవో యట్టి
కార్యములను బొందుటయే స్త్రీసమత్వఫలము. స్త్రీలింగములు గాక
స్త్రీలింగకార్యమునను బొందునవి స్త్రీసమము అనునర్థమున నీసంజ్ఞ
యన్వర్థము నగుటచే స్థము చెప్పకొనవచ్చును చిం. స్త్రీవత్ స్యః
స్త్రీసమాః అని స్త్రీసమములు స్త్రీలింగములవలె (నట్టికార్యములను
బొంది) ఉండు నన్నది. వికృతౌ అనుసూత్రమునుబట్టి యాచ్ఛికభాష
యం దని గ్రహింపఁగలము.

చిం. ననుసరించి బాల. సైతము స్త్రీసమక్లీబసమసంజ్ఞాన
వ్యవహరించినది. చిం.లో వలెలే స్త్రీసమక్లీబసమభేదమును (వ్యవహార
మును) నాచ్ఛికశబ్దములందే చూపఁటయు గమనార్హము. రహ. ప్రభృతి
వ్యాఖ్య లీభేదమును గుర్తించి యట్టివ్యవహార మాచ్ఛికశబ్దములకే
యని నిశ్చయించుట యుక్త మయ్యున్నది. కాఁగా స్త్రీలింగము
కాకయు స్త్రీలింగకార్యమును బొందునట్టి యాచ్ఛికశబ్దము స్త్రీసమ
మని తెలియచున్నది. అట్టిదే సంస్కృతసమ మైన దాని కీసంజ్ఞ
చెల్లదు. అట్టివానిని స్త్రీసమ్యము లిత్యాదిగా వ్యవహరించుచు సూర
స్త్రీసమత్వ సూచ్ఛికములయొడ స్థిరపఱచియున్నాఁడు.

ఇది యాచ్ఛికములయెడనే యని నజ్ఞులవారు తలంపలేదు. బాలలో సైతము ఈసందర్భమునందలి స్త్రీసమశబ్ద మాచ్ఛికమాత్ర విషయకము. పిత దూత మున్నగునవి ప్రథమైకవచనలోపాదికమునకై స్త్రీసమములుగా సూరిచే సూత్రింపబడినను నట్టితత్సమముల నిచటి స్త్రీసమములలోఁ జేర్పరాదు. (వ్యా.సం.స. 342) ఈ (నుగాగమ) సందర్భమునందే గా దేసందర్భమునందైనను స్త్రీసమశబ్దముచేఁ సంస్కృతసమములు గ్రహింపబడవు, పైఁగాఁ బ్రథమైకవచనలోపాదికమునకై పిత దూత మున్నగువానిని సూరి స్త్రీసమములలోఁ జేర్చెననుట పొరపాటు. ఆచ్ఛికశబ్దంబు లెల్ల-ననుము న్నగుసూత్రముచే స్త్రీసమములుగా సంగ్రహింపబడుట కివి యాచ్ఛికములు గాదు గదా. ఒకవేళ నెట్లే నాసూత్రముచేత సంగ్రహింపబడి యాయవి స్త్రీసమములయినచో (అనఁగా నిం కొకసూత్రము బాలలో స్త్రీసమములను జెప్పనది లేదు గావున నిది యొక్కటి కాకతప్పదు.) స్త్రీసమములకు సామాన్యముగా విధింపబడినకార్యము కొన్నింటికి రా దని నియమించుట కే దేని బ్రమాణము చూపినఁ జక్కగా నుండెడిది. ఇంతకును సూరి పేనిని స్త్రీసమములలోఁ జేర్పనేలేదు. ప్రథమైకవచనలోపాదికమున కయి పిత్రాదులకు స్త్రీవద్భావమును దూతాదులకు స్త్రీత్వమును విధించియున్నాఁడు. సంస్కృతసమములయెడ సీరీతివ్యవహారము గానరాదు. స్త్రీలింగకార్యములు పొందవలసియున్నను సంస్కృతప్రాతిపదికలకు స్త్రీత్వమో స్త్రీవద్భావమో స్త్రీతుల్యతయో చెప్పబడుట గమనింపవచ్చును.

ఇట్లే క్లీబసమములు నాచ్ఛికములే కంధరాదులు క్లీబతుల్యములు, మున్నగురీతిగా సంస్కృతప్రాతిపదికలయెడఁ జెప్పట గమనింపవచ్చును. ఇట్టిప్రత్యేకదృష్టి లేనపు డెచ్చట నేని సాంకర్య ముండె

డిదే యనవచ్చును. కాఁగా నాచ్చికశబ్దంబు లెల్ల అనుసూత్రము ననుసరించి స్త్రీసమక్రీబసమవ్యవహార మాచ్చికశబ్దములయొడనే యని గుర్తింపఁదగియున్నది. కావున సంస్కృతప్రాతిపదికయొడ స్త్రీసమవ్యవహారము విరుద్ధము. అందువలననే స్త్రీసమశబ్దము ప్రయుక్తమైనయొడల పిత మాత మొదలగుసంస్కృతసమము లేనలమునందైనను గ్రహింపఁబడవు.

ఆయొయొడ స్త్రీసమశబ్దమును బ్రయోగించుటలో నీయవి (క్రీబసమము) సంజ్ఞలుగా పైత గుర్తించఁబడిన నవి గ్రహింపవలసియున్నది. కావునను స్త్రీలింగకార్యముల సంఘట యనులక్షణముగల నెల్ల స్త్రీసమములే యని తెలంపరాదు. స్థూలవా రట నట స్త్రీసమము అనునర్థమున స్త్రీలింగసమము అనునీతిగను జేర్కొనుట గాన నచ్చును. పరుషసరితానుఁగుల వర్ణమున నితిరశబ్దము లెట్లు ప్రయుక్తమవుట లేదో యట్లే యీ స్త్రీసమక్రీబసమముయొడను ననవచ్చును.

నష్టలవార పైతి మొకచోట నెల్లు జేర్కొనిరి. ‘స్త్రీసమములు ప్రథమైకవచనమున డ్వాదశత్రయములు లొపించునాచ్చికములు.’ (వ్యా.సం.స. 372) ఇచ్చటనిట్లు చెప్పి దీనికిఁ బ్రమాణముగఁ బైవాక్యములు చూడు మనిరి. ఇంతకు ముందు మనము చూచిన యావాక్యము లిచ్చటయూచుభివ్రాయమునకు విరుద్ధములుగా నుండుట స్పష్టమే కదా.

కానీ నష్టలవా రిటు జేసిన స్త్రీసమశబ్దార్థనిర్ణయమును సంగతము గానేరదు. ఆచ్చికశబ్దములు అనుట సమంజసమే యైనను ప్రథమైకవచనమున డ్వాదశత్రయములు లొపించిన ననుట యయథార్థము. డ్వాదు అన డుమువులు. ఇందు పువర్ణకమాచ్చికములపై రాదని నిర్ణయించి గాన డ్వాదు అన డుముప్రత్యయముల యగును. ఇవి

లోపించినవి స్త్రీసమములు. అని లివి వచ్చిన గదా లోపించుటకు ? ఉదాహరణమున కన్నశబ్ద మున్నది. ఇది మహద్వాచకమే కాని పుంలింగము కాదు. కావున నుత్పమును డుజ్జును రావు. పుంలి గం బయి మహద్వాచకం బైననామంబు తుదియత్సంబున కుత్సం బగు, పుంలింగ మగుమహద్వాచకమునకు డుజ్జు ననుసూత్రములచే మహద్వాచకమగుటతోపాటు పుంలింగము గూడ నయిన గాని డుజ్జు త్యయము రాదు గదా. మఱి డుజ్జే రానపు డది లోపించుట యెట్లు? పుంలింగతుల్యత్వము లేనిదే యాచ్ఛికశబ్దములకు డుజ్జు రాదు. (కయిరానులకుఁ దప్ప) పుంలింగతుల్యత్వము డుజ్జాద్యర్థ మవుటచే నట్లయిన డుజ్జు లోపింపదు. ఇట్లే సూరి వివరణానుసారముగా స్త్రీసమత్వము లేనిదే మువర్ణకము నా దాచ్ఛికములకు. అట్లు వచ్చిన మువర్ణకము లోపింపదు అట్టియెడల 'ద్యాదీప్రత్యయములు లోపించుట' యనున డెట్లు గుచురు నిట. కాఁగాఁ బ్రథమైకవచనములోపము గలవి స్త్రీసమము లనట కొంతనట కొప్పును. నిజమునకు స్త్రీసమ త్యాతిదేశమువలనఁ బ్రథమైకవచనలోపాదిక మగును. కాని ప్రథమైకవచనలోపాదిక మగుటచే నయ్యది స్త్రీసమ మగుట లేదు. కానీ యాయవి స్త్రీసమము లిత్యాదిగా గుర్తింపఁబడుటకుఁ బ్రయోగము లం దాయాశబ్దములయిట్టిలక్షణములే యాధారములు గావున స్పష్టత మాత్రమే యుద్దేశించి ప్రథమైకవచనలోపాదికము కలయాచ్ఛిక శబ్దములు స్త్రీసమము లనురీతిగాఁ జేర్కొనుట జరుగుచున్నది.

ఇంక వజ్రులవా రీయొక్కచోట నైనను స్త్రీసమము లాచ్ఛికములే యని గుర్తించుట నా గున్నది. కాని యాయభిప్రాయము వారికి స్థిరముగా లేదు.

స్త్రీసమత్యాతిదేశంబునంజేసి అసుర - దూత శ్వత్థామ బ్రహ్మ-ఆత్మ ము న్నగుసంస్కృత స్త్రీసమములకు ఆవు మన్నగు

నాచ్చికస్త్రీసమములకును చదివినన్ మెః॥ స్త్రీసమశబ్దముఁ గుఁ బ్రకృత
సూత్రముచేతనే ప్రథమైకవచనలోపము గల్గును. (583-586) అనిరి.
ఇట్లే పుట 582 లోను సంస్కృతస్త్రీసమముల ప్రసంగము కన్పించు
చున్నది. ఇట్లు తరువాతిస్థలముల సంతకుముందు పేర్కొన్నట్లుగా
నాచ్చికశబ్దములే యనునభిప్రాయమును విడిచిపుచ్చుట గమనార్హము.
దీనినిబట్టి చూడఁగా స్త్రీసమశబ్ద మాచ్చికమాత్రవిషయక మని వీరికి
నిర్ణయము లేదు. కానీ సూరి యట్టినిర్ణయము గల్గినవాఁ డగుటంజేసి
తఁడేక్షణములం దీనియమమును నియతముగాఁ బాటించెను. ఆపదతిని
మార్చిన వష్టులవారి కందువలననే తత్తత్సూత్రార్థనిర్ణయసమయమునం
దాచ్చికములకే యని ప్రత్యేకించి చెప్పకొననాసిన యవసర మేర్పడి
నది. స్త్రీసమశబ్దమున బ్రయోగించిన సూరిసూత్రస్థలములం దెల్ల
నిర్ణయవసరము తప్పకుండుట ననుసరించి యైనను నాతఁ డాచ్చికముల
యెడనే స్త్రీసమసంక్షుం జేర్కొన్నట్లుగా గుర్తింపవచ్చును గదా.

ఇట్లే వీరు చిం.లో నయితము స్త్రీసమశబ్దమును సంస్కృత
సమశబ్దముల విషయమున బ్రయోగించుట కావచ్చును. ఒకచోఁ
జి.వి వివరించుచు అసుర-యోధ-మాత మున్నగుసంస్కృత స్త్రీసమ
ములకు సులోపము (వ్యా. సం. స. 582) మొదలుగాఁ జేర్కొనిరి.
కాని స్త్రీసమశబ్దము నాచ్చికమాత్రవిషయకిముగా సూరి పేర్కొనుట
చిం. కనుగుణముగనే యు చిం. బట్టి గ్రహింపఁదగియున్నది.

వికృతో చ సర్వే శబ్దాః క్లీబసమాః స్త్రీసమా శ్చ యని
చిం. పేర్కొన్నది. ఆచ్చికశబ్దంబు లెల్ల సనుసూరిలక్షణము నిట
స్మరింపఁదగు. వికృతిశబ్దార్థము విషయమున భిన్నాభిప్రాయము గలవా
రయ్యును వష్టులవారు గూడ నేతత్సూత్రమునొద్ద వికృతిశబ్దమున
కచ్చ తెను గనియే (వ్యా. సం. స. 702) యర్థము చేసిరి ఇట్లు

స్త్రీసమక్లీబసమశబ్దముల నచ్చ తెనుఁగుల విషయముననే చిం. ప్రయోగించినది. సూరి దీని ననుసరించెను.

ఇచ్చట నున్న సమశబ్దమునకు వజ్రలవారు స్త్రీలింగసమము లని యర్థము చేసిరి స్పష్టత కిట్లు చెప్పట యుక్తమే కానీ యిచ్చటి స్త్రీసమశబ్దము స్త్రీలింగము లైన శబ్దములతో నమ మైన కార్యములను విధించునది మాత్రము గా దనియు స్త్రీసమము లనుసంజ్ఞను బేర్కొను నదే యనియు గ్రహింపఁదగియున్నది. స్త్రీసమ మనునది సంజ్ఞ గావు ననే యట్టిశబ్దములఁ జూడ మేమి యన 'స్త్రీనత్ స్యుః స్త్రీసమా' యను సూత్ర మారంభింపఁబడినది. కాఁగా స్త్రీసమ మనుసంజ్ఞ కలిగిన తూయయిశబ్దములకు స్త్రీలింగములనంటికార్యములు విధించునది స్త్రీనత్ అనులక్షణమే కాని వికృతౌ చ అనుసూత్రమునందలి స్త్రీసమ శబ్దము గానేర దని స్పష్ట మగుచున్నది. కాఁగా నీ చుది సంజ్ఞగా నుద్దిష్ట మగుటచే స్త్రీసమములయెడ (నట్లే క్లీబసమములయెడను) ఐత్యర్యాదులుగా స్త్రీలింగసమములు స్త్రీశుల్యము లిత్యాదిశబ్దములు ప్రయోగింపరా దనియే చింతామణ్యాదుల యభిప్రాయము నెన్నఁ దగు. (ఇట్లే క్లీబసమ మనుసంజ్ఞ వికృతౌ చ అనుసూత్రమునలనఁ గొన్నింటికే గుదురఁగా ననఁగా నాసూత్రముచేత వికృతిశబ్దములు గొన్ని క్లీబసమములు కాఁగా నట్టి క్లీబసమత్వమునలనఁ బ్రయోజన మును క్లీబసమా అనుపాద్య త్తీనలక్షణముచే జం. స్పష్టము చేసినది. కావునఁ క్లీబసమమనుటవలన మున్దక మగు నని యాఁకృతౌ చ అనుసూత్రమునొద్దనే యర్థము చేయ వీలు లే దన్నమాట.)

ఇట్లు స్త్రీసమక్లీబసమముల సంజ్ఞలుగా గుర్తింపఁదగియుం డఁగా వజ్రలవా రట్లు గుర్తింపమిచేతనే 'స్త్రీషిశేషణే' యనుదానికి స్త్రీసమ మగునట్టిశిశేషణమున కని యనుద్దిష్టార్థము చేసిరి. (వ్యా.సం.

స. 1071) ఇయ్యది వికృతిశబ్దములకే చెల్లున దని చి. మతమను. అందుచునే సంస్కృతముల కస్త్రీలింగములకు స్త్రీలింగకార్యములు చెప్పఁదలచినపుడు స్త్రీసమము లనురీతిగా వ్యవహరించుట బాల.లో వలెనే చి. లోను గానరాదు. 'స్త్రీవద్ గ్లాః' - అనుచో గ్లాశబ్దమునకు స్త్రీనర్త్యము చెప్పబడినది. స్వీత్వ బహుతే యనుసూత్రమున సురశబ్దమునకు స్త్రీత్వము చెప్పబడినది. ఇంతే గాని స్త్రీసమత్వ మెచ్చటను జెప్పబడలేదు.

అనుతాం స్త్రీయా సమానాం సర్వస్య స్త్రీసమస్య చ సులోపః అనుసూత్రము స్త్రీసమము లాచ్ఛికములే యని స్పష్టము చేయఁజాలియున్నది. ఇటు సర్వస్య స్త్రీసమస్య అనుదానికి నిష్ఠిల వారు ఆచ్ఛికస్త్రీసమములకే కాక వాచనికస్త్రీసమములకు యోధ అనురము న్నగుసంస్కృతశబ్దములకును సులోపము కల్గు (వ్యా.సం. 581) ననిరి. యోధాసురాది సంస్కృతశబ్దములను గూడ స్త్రీసమము లనుట విశేషము. చి. యోధాసురాదులను స్త్రీసమము లనలేదు. స్వీత్వ స్త్రీవత్త్వాదులు (రమా తుల్యత్వాదులు) విహితము లైనను నెట వానికి అనుతాం స్త్రీయా మ్మనుదానిచేతనే సులోప మవును గాని సర్వస్య స్త్రీసమస్య చ అనుదానిచే గాదు. ఇటు స్త్రీసమశబ్దము (సంస్కృత) సవేతిర మని స్పష్టము చేయుట గమనార్హము.

సమానాం అనుతాం స్త్రీయాం సులోపః అని సంస్కృత సమములలో స్త్రీలింగసమముల కనుసంతములకే సులోప మగును. ఇయ్యది స్త్రీసమస్య సర్వస్య అనఁగా స్త్రీసమముల కన్న నన్నింటికి వచ్చు నని చెప్పచున్నది. (వ్యా.సం. 581) ఈక్రమమునుబట్టి చూచినచో స్త్రీసమములు సమభిన్నములు. అనఁగా సంస్కృతసమేత రములు. అనఁగా నాచ్ఛికము లన్నవిషయము స్పష్టమే కదా. కాఁగా

సంస్కృతసమముల కనుదంతముల కగుసులోపము సంస్కృతసమేతి
రము లైనయాచ్ఛికము లగుస్త్రీసమముల కన్నింటికిని ననఁగా నూరు
పేరు మఃన్నగునుదంతములపైని సయిత మగు నని యర్థ మగుచున్నదే
కదా. చిం. స్త్రీసమశబ్దము నీరెండుసూత్రములందుమాత్రమే ప్రయో
గించినట్లు గానవచ్చుచున్నది. ఈ రెండింటఁ గూడ నిది యాచ్ఛిక
శబ్దములయొడ మాత్రమే వర్తిల్లుట స్పష్టము.

స్త్రీత్వము విధింపఁబడిన సంస్కృతప్రాతికపదికలకు స్త్రీసమ
వ్యవహారము లేమి సర్వస్య స్త్రీసమస్య చ యనుదానిచే లోపము
రానేరదు. స్వీత్వాదివిధానమువలన నట అనుతాం సమానా
మ్యనుదానిచే నగు నని గ్రహింపవలెను. వజ్రలవారు యోధాను
రాదులను స్త్రీసమములుగా నెంచి అనుతాం స్త్రీయాం అను
దానిచే గాక సర్వస్య స్త్రీసమస్య చ అనుదానిచే లోప మగు
ననిరి. 'ఇట్లని స్త్రీత్వము విధింపఁబడినవాని కెల్ల స్త్రీసమస్య అను
దానిచే లోప మగు నని వా రెంచియుండకపోవచ్చును. పల యన
డుస్సౌత్సదారాజ్ఞః అనుచో రాజనశబ్దమునకు డుప్రత్యయము విహి
తము. ఇట వారు అది డావలె స్త్రీప్రత్యయమువంటిదే గావలసి
యున్నప్పటికిని నాపక్షమున సర్వతోదోలోర్వృద్భవతి మువత్ అని
పువర్ణక మై దానికి స్త్రీత్వమునందు లోపము లేమింజేసి తనువు వధు
వులవలెనే రాజువు మునిరాజు నని గావఁసివచ్చు ననిరి. ఇందలి
యితరాసౌచిత్వములపరిశీలనమున కిటఁ బ్రసక్తి లేదు. ఇంకఁ
బ్రస్తుతము వధు అనురీతిగా నిటఁ బ్రథమైకవచనము లోపింప దను
టచే నీడుప్రత్యయము స్త్రీప్రత్యయమువంటి దైనను అనుతాం
స్త్రీయాం సమానా మ్యనుదానిచేతనే లోపము చేయవలయు నన్న
మాట. అనఁగా స్త్రీత్వాదులు విధింపఁబడిన (యిట్టి) సంస్కృత

శబ్దము లెల్ల స్త్రీసమములే యనుచో సర్వస్య స్త్రీసమస్య చ అనుదానిచేఁ గదా లోపము రావలసినది. అనుతా మ్మనునియమము సంస్కృతసమముల కయినను యోధాసురాదులకు స్త్రీసమస్య అనుదానిచే లోపము చేరుగా స్త్రీసమములకు కుదంతములకును లోపము రావచ్చును గావున రాజు అనుదానిపైఁ గూడ నట్లు నచ్చుచే కదా నష్టలవారు వు (సు) లోపింప రావని తలంచుటచే అనుతాం. సమానా మ్మనుదానిచేతనే చేయఁబూనుట స్పష్టము. యోధాసురాదుల నైన నష్టలవారు స్త్రీసమములుగాఁ బేర్కొనుటకు యోధాసురాదిశబ్దానాం స్త్రీసమత్వ మిహోచ్యతే యను వి.వి. లక్షణము కారణము. చిం. యిట్టి సంస్కృతశబ్దములను స్త్రీసమములుగా న్యవహరింప లేదు గావున నా చిం. మతమునమాత్రము స్త్రీసమము లాచ్ఛికములే యని నిర్ణయించుటలో వైరుధ్యమే లేదు.

కాగా చిం. యభిప్రాయమున కనుగుణముగనే సూరి స్త్రీసమక్రీబసమన్యవహార మాచ్ఛికములకు మాత్రమే పరిమితము చేసి నది గుర్తింపనచ్చును.

ఇంక భేదము వి.వి. వచనమున నున్నది. ఇట నహో. చిం. యభిప్రాయము గుర్తింపలేదో లేక వి.క. సమసరించియో కాని యిట్లు పేర్కొనఁబడు.

‘అనుకేళి స్త్రీసమప్రయోగ స్తు-యోధ శుంత-ఇత్యావ్యాః స్త్రీసమాః ప్రసిద్ధాః’ అని సంస్కృతశబ్దముల సేతఁడు స్త్రీసమము లనుట గలదు. దీనికిఁ కారణము వి.వి. అనునా? వి. వి. స్త్రీసమశబ్దమును ప్రయోగించిన తావులను బరిశీలింతము.

1. ‘అమిత్రే స్త్రీసమాః క్షేచితే ప్రయోగశ్శరణం కవేః’—నష్టలవారిట అమిత్రే మిత్రేతరసమాసమునందు అనగా నాచ్ఛిక

సమాసమం దని (వ్యా.సం.స. కిరిరి) యర్థము చేసిరి. కాఁగా నిచ్చట స్త్రీసమశబ్ద మాచ్ఛికములనే బోధించుటలో బాధ లేదు. అయినను సూరి పేర్కొన్ననుగాగను లక్షణమునకు నాధార మైనయిద్దానియం దల్లు గ్రహించుట యుక్తమే.

2. 'భవేత్కః స్త్రీసమాన్నామ్నః' - అనుచో వివరణమున వజ్రులవారే స్త్రీసమాన్నామ్నః - స్త్రీసమనామముకంటె బరముగా ననఁగా నాచ్ఛిక మగుస్త్రీసమప్రాతిపదికమునకంటె బరముగా (వ్యా. సం.స. (276) ననిరి. కాఁగా నిచ్చట స్త్రీసమశబ్దము సంస్కృతసమ ములను గ్రహించునది కాదు.

3. 'సిద్ధయ్యంత స్త్రీసమయోః' - అనుకారికయొద్ద స్త్రీసమ మనునది యాచ్ఛికమే గావలయును (10/1) అని వజ్రులవారే చెప్పిరి. ఈ 2-3 స్థలములయందు వజ్రులవారే నిర్ణయము ప్రయోగమునారముగా జేసియుందురు. యోధాసురాదులు స్త్రీసమములే యని భావించుచుక్షమున యోధున్ అసురున్ అనురీతిరూపములైన క్తి లేక పోవునా? ప్రయోగములే యాధారములు. స్త్రీసమములకు నన్నింటికీ నిట్టిప్రయోగము లుండవు గదా. అయినను నిచ్చటస్త్రీసమశబ్ద మాచ్ఛికమాత్రములకే చెల్లిన నిబ్బంది లేమిమాత్రము స్పష్టము.

4. 'స్త్రీయశ్చ స్త్రీసమస్యేత' ద్రుతస్యేత స్యాన్నిశ్చుతిః క్వచిత్' - వజ్రులవారిపాఠ మిది. ఇట పరిస్థియు నాచ్ఛికములనే యుదాహరించిరి. సంస్కృతశబ్దములకు గ్రహణము లేదు. స్త్రీసమస్యేత చ ఇతిః అమటచే (స్త్రీలింగములు పూర్వోక్తములు) సంస్కృత సమములు గ్రహింపబడవలయు నన్న నిదంతములే కదా! ఇదంతములకు బ్రథమైకవచనలోపమునకై స్త్రీకుల్యతావిధాన మవసరము. సోర్లుగితిః అని యున్నది గదా. తండ్రి తల్లి మున్నగు

నాచ్చికేశంతుములకు సోర్లుగిత యనుదానిచేతనే సులోప మవుచున్నను స్త్రీసమము లవుచునే యుండును. స్త్రీసమక్లిబసమము లగుననియు 'ఏకృతియందు నాన్యే స్యుః' అనుటచే నితరము లుండ వీలు (నామాన్యముగా) లేదు. కావున నివి స్త్రీసమములు గాక తప్పదు. కాగా నిచ్చోటిస్త్రీసమశబ్దమునయితము కేవల మాచ్చికములనే బోధించుచున్నది.

5. 'యోధాసురాదిశబ్దానాం స్త్రీసమత్వ మిహోచ్యతే'— ఈ యైదింబుల దప్ప వి.వి.లో సైతము మిహోకచోట స్త్రీసమశబ్దము శబ్దము ప్రయుక్తమైనట్లు గానరాదు. దీనిలో గూడ నిదియే విరుద్ధముగా నున్నది యోధ అసుర అని సంస్కృతశబ్దముల నుచ్చరించి స్త్రీసమత్వము విధించుటచే నిట సంస్కృతశబ్దములే స్త్రీసమము లయినట్లు చెప్పకతప్పదు.

ఈయొక్కచోట దప్ప వి.వి.లో సైతము స్త్రీసమశబ్దము సంస్కృతశబ్దములనెడఁ బ్రయుక్తము కానరాదు విశేష్యమాత్రే స్త్రీతా స్యా స్త్రీసమో మితి నిర్ణయించుటయునే స్త్రీత్వము చెప్పబడి యున్నది. కాని యంతకుముం దహా. అనురేతి స్త్రీసమప్రయోగస్త— 'యోధశుంలేత్యాద్యాః స్త్రీసమం సిద్ధాః' అనుకీర్తి నన్నమాట లెట్టివి? వి.వి.కారకనబట్టి యహోబలుఁ డన్నాఁడా లేక యహోబల పతిప్రమాదమే వి.వి.లో జోటుచేసికొన్నదా? అక్షణ మియ్యది యహోబలేతిర (అధర్వణ) కృత మగుచో దత్కర్త స్త్రీత్వబహుతే మున్నగుసూత్రస్థలముల లక్ష్యములును స్త్రీసమము అని తలఁచెనా? అయినఁ జి.వి.లో నిట వైరుధ్య మేర్పడిన దని చెప్పట నాహసము గాదు. ఇంక వి.వి. ఇతిస్థాములలో నీస్త్రీసమశబ్దమును నాచ్చికముల విషయమునఁ బ్రయోగించుట స్పష్టమే. సంస్కృతశబ్దములయెడఁ గ్లిబసమశబ్దమును ప్రయోగించుటయు వి.వి.లో గానరాదు.

కాగా నహోబలాదులు కొందఱు సంస్కృతశబ్దములను స్త్రీసమములుగా వ్యవహరించుట గల దని మాత్ర మంగీకరింపవలసి యున్నది. వజ్జలవారు నహో. వలెనే భావించి రన్నమాట. కాని చిం. బాల.లందు మాత్రము స్త్రీసమ క్లీబసమశబ్దము లాచ్చికశబ్దముః విష ముననే నియతముగా నుండుట స్పష్టము. అయ్యచి శాస్త్రమున ననేక సలములయందుఁ బ్రయోజనవంతము నై యుండుటచే నది యట్లే గ్రహించుట యుక్తము.

కాగాఁ బ్రథమైకవచనలోపాదికము గలయాచ్చికశబ్దములకే స్త్రీసమము లనువ్యవహారము చిం. కర్తృప్రభృతిలాక్షణికసమ్మతము. ప్రౌఢవ్యాకర్తయు నహోబలాదులవలె సంస్కృతశబ్దములయెడ గూడ నిట్లు వ్యవహరించుటఁ (సమా. 333) గాననగుచున్నది. చింతామణ్యాదుల ననుసరించి యది యుచితము గాదు.

ధాతుజవిశేషణము లిట్టి స్త్రీసమము లగునా ?

ఎడియెడు ప్రత్యయాంతాదు లగుధాతుజవిశేషణ బు లేడు. ఇవి యెల్లధాతువులనుండి యేర్పడుచున్నవి. ఆచ్చికధాతువులనుండియే కాక సంస్కృతధాతువులనుండి నైత మీవిశేషణరూపము లించుగంత ను ల్పై చేర్చుదును. ప్రహరించెడు మున్నగునవి యాచ్చికములు గావు గదా. వీనికి స్త్రీసమత్వము గుడుగునా? వండుట-వండక మొద లగు నవి స్త్రీసమము లనవచ్చు. ఇంకఁ బ్రహరించుట ప్రహరింపక మొద లగునానిస్థితి యేమి? ఈ యవి కృషంతము లగుటచేఁ బ్రాచిషణిక ములు గాక తప్పదు. నచ్చుటచేత నచ్చుటబట్టి యత్యాదిగ నుండును. అట్లే వచించుటవలన ము॥ మఱి ప్రథమైకవచనలోపము వీని కెట్లు? ఇట్లే రామునితన (ము) ఇత్యాది తద్ధితాంతములును గ్రాతిపడికలే కదా. అందుకై యాచ్చికశబ్దంబు లెల్ల (ఏకృతో నార్యే శబ్దః) అనుచో

శబ్ద మనుదానిచే నిట్టికృత్తద్ధితప్రత్యయములును గ్రహింపబడుట యుచితమని తోచుచున్నది. శబ్ద మనుదానిచే బ్రత్యయములనుసయితము గ్రహించుటలో నవరోధము లేదు గదా. ఉన్నశబ్దంబు పరంబగునపు డనుచో నున్నాబంధముతోపాటు ఉన్నవర్ణకము సయితము గ్రహింపబడుట స్పష్టమే. కాగా నిటు నొచ్చికశబ్దంబు లెల్ల ననుదానిచే గృత్తద్ధితప్రత్యయములను గూడ గ్రహించుటలో నవరోధము లేదు. ఇట్లు బ తన మున్నగువానిని గ్రహించి స్త్రీసమ స్త్రీబసమాదులుగా నెన్నఁదగును. అప్పుడు ఈ ప్రత్యయాలంతములును స్త్రీసమాదు లగుట సంప్రదాయానుగుణమే. కాగా బ స్త్రీసమము. తదంత మగుప్రహరించు టేత్యాదులును స్త్రీసమములే. వీనికి బ్రథమైకవచనలోప ముండుటలో బాధ లేదు. ఇట్లే స్త్రీబసమ మగుటంజేసి రామునితనము ఇత్యాదులందు మున్లుకాదులు నని యెఱుంగ నచ్చును.

ఇట్లు పరిశీలింపగా నెడియెడప్రత్యయాదులను సయితము ఆచ్చికశబ్దంబు లెల్ల ననుదానిచే వత్తమాపములనుబట్టి స్త్రీసమమో నుజ్జ యేదియో గుర్తింపవచ్చును. కాగా బ్రథమైకవచనలోపాది కముతోనే యీయపి ప్రయోగవృష్టము లగుచో ప్రహరించెడు మున్నగువానిని సైతము స్త్రీసమములుగా గుర్తింపవచ్చును. కాని యివి ప్రయోగముల పట్లున్నవా?

స్పష్టమైయున్న బాల. మార్గమును ముందు గమనితము. నూరి ధాతుజవిశేషణంబులకు విభక్తి వివక్షించునపుడు తచ్చబ్ధిం బను ప్రయక్తం బగు నని కేర్పొనెను. దీనిచే విభక్తివివక్షలో ధా. వి. సూపమునకుఁ దచ్చబ్ధి'మా'లనుప్రయక్త మగును. (ఇయ్యది ప్రాతిపది కాపయనమ యగు నన్నమాట.) దీనిపై వినతానుసారముగా

నాయునిభక్తులు చేరగా ఆ ప్రాతిపదికము) తత్త్వద్విభక్త్యంత
రూపముల నందు. మహాదర్శమున వాడు ఇత్యాదిగా నగును గావున
ప్రహరించినవాడు వచ్చినవారియందు అనుకీర్తిగ నవు. అనుహదర్శ
మున అది ఇత్యాదిగా నవును గావున వచ్చినది ప్రహరించినవాని
యందు ననుకీర్తి నగును. కాగా వచ్చినవాడు మున్నగుకీర్తి
రూపములసిద్ధి ననుసరించి ధా.వి.లపైఁ బ్రథమైకవచనలోపాదికము సం
గమే లేకుండుట స్పష్టమే కదా. ప్రాతిపదికమునకే సూరి తచ్ఛబ్దము
ననుప్రయుక్తము చేయటచే వచ్చినదీక్షాకాలలో తచ్ఛబ్దము తదృశ
మైయుండక యే ధా. వి. కుఁ జేసినదో యాయర్థమునందే యుండుట
సిద్ధించుచున్నది. వీడు వచ్చినవాడు మున్నగుచోట్ల నిష్క్రియితి స్పష్టమే.
వీని విడువుము యని నోడినవాని హేను నయశో పీర్వున్ (ఆది7-47)
వీరి సుఖ సుప్తులై యున్నవారి (ఆది 8-199) (వ్యా. సం. సం. 1176)
ఇట్టిప్రయోగాలు సూరి ప్రణాళికసామంజస్యమును స్పష్టము చేయు
చున్నవి.

ఏ దే మైనను బ్రథమైకవచనలోపాదికము లేమి నివ్వనిని
స్త్రీసమము లనుట సూరి యభిప్రాయమునకు విరుద్ధము. సూరియు
వీనిని స్త్రీసమము లని భావించెనని వజ్రలవారు తలచుట సరికాదు.

‘కర్మధారయంబు’ త్రికస్త్రీసమముగంతథాతుజపిశేషణ
పూర్వపదం బయియుండు ననుసూత్రమున స్త్రీసమములతోపాటు
థాతుజపిశేషణములను గూడఁ బ్రత్యేకముగాఁ జేర్కొనుట దీనిని
స్పష్టము చేయుచున్నది. ధా.వి.లు స్త్రీసమములే యైనవో స్త్రీసమ
శబ్దముచేతనే యవి కూడ సంగ్రహింపఁబడుచుండఁగా వానిని ప్రత్యే
కముగాఁ జేర్కొనక స్త్రీసమములనుమాత్రమే పేర్కొన్నచోట్ల
నాయాకార్యములు ధా. వి. లకు రాకుండుటయు గమనింపవచ్చును.

స్త్రీసమములకు బరుషసరళపరకతలోఁ జెప్పిన (సంధి. 25) నుగాగ నుచు ధా.వి.లకు లేదు. ముద్దు చెయుకొడుకు మొ॥ ధా. వి. లపై విభక్తి తచ్చబహువ్యక మై (విశేషణావయవ మీతచ్చబహు) నిలిచియే యుండఁగా వీనికి (స్త్రీసమత్వము లేక) పదత్వము సిద్ధించుట స్పష్టము.

కానీ వీనిపదత్వసిద్ధినిగూర్చి వజ్రలవా రొకచో నిట్లనిరి. “ధాతుజశేషణములు పుంస్త్రీక్షీబసమములలో నేతరగతియందును జేరకుండుట సరి కాదు. మఱియు వీనికి స్త్రీసమత్వము లేనపుడు ప్రథమైకవచనలోపమునకు మార్గము లేమిజేసి పదత్వసిద్ధియుఁ బొంద గదు. (వ్యా.సం.స. 342) ఇట్లుచుటలో బాల. సనుసరించి ధా.వి.లకుఁ బదత్వము సిద్ధింప లే నని సిద్ధాంతికిరొంచి రన్నగూట. స్త్రీసమత్వము లేమి యింతకు ముందు స్పష్టము. ప్రథమైకవచనలోపము లే కున్నఁ బదత్వమే సిద్ధింపదా? అట్లని వీనిని స్త్రీసమములే యుండము. ప్రథమైకవచనము లొపించి నచ్చెడు మున్నగునెల్లఁ బదత్వమును బొందు. కాని ప్రథమైకవచనమున వాఁడు నచ్చెడు అది రాని ఇత్యాదిగనే ప్రయుక్త మవుచున్నవా? అది యట్లుండ లోప మైనను ప్రథమైకవచనమునకే గాదా ఇతిరవిభక్తులు లోపింపనేర వివి స్త్రీసమములే యైనను. అన్నలు అన్నట్లుగా నచ్చెడులు అని యుండవలయును. ఇట్లే వచ్చిన వచ్చినకై రాంగలకున్ వచ్చునన్ - అని తిప్రయోగము లున్నవా? వీనిని స్త్రీసమములుగా నంగీకరించిన సమూహము లైన యిట్టి పదములెన్నో యేర్పడును.

వజ్రలవారే వే టొకచో నిట్లు పేర్కొనిరి. ఆచ్చికివిశేషణములకు విభక్త్యంతరూపభేదము యుండవు. అవి స్త్రీసమములు గానఁ బ్రథమైకవచనలోపము గల్గి పదత్వము సిద్ధించును. ఉదా. చదివిన

పుస్తకము మొ॥ (వ్యా.సం.స. 1175) ఆచ్ఛికవిశేషణము లని సామాన్యముగాఁ జెప్పినప్పటికిని (సూత్రసంధర్భమునుబట్టియును) సుదాహృతిగాఁ జదివినపుస్తకము నిచ్చుటనుబట్టి థా.వి.లను గూడ వీని స్త్రీసమములుగా భావించుట తెల్ల మైనది. అందువలననే ప్రథమైకవచనము లోపించి పదత్వము సిద్ధించిన దనిరి.

వీరే యం కొకచో చేసి - మున్నగులాక్షణికాన్యాయములకును (చేసినన్...మున్నగు ధాతుజవిశేషణములును ఇవి చింతామణి పక్షమందలివి) చేసిన ... మున్నగుధాతుజవిశేషణములకును తెల్ల... మున్నగుగుణవిశేషణములకును స్త్రీసమత్వము సంగీకరించి స్త్రీలింగ ప్రథమైకవచనలోపమును జేసి పదత్వమును సంపాదించి...(వ్యా.సం. స. 446) అనుట యీయంశమునే స్పష్టము చేయుచున్నది. చిం. పక్షమున ద్రుతాంతములుగాఁ బ్రత్యేకముగా నిచ్చిరి. కథలుగాఁ జిన్నయ మతము ననుసరించి పేర్కొనుటనుబట్టియు బాల.లోనే వీరు వీనిని స్త్రీసమములుగా భావించినా రని స్పష్టము. ఇదే యభిప్రాయమును వీరికొకచోట (88) నిట్లే సూరిసూత్రమునొద్దనే ప్రకటించిరి.

కాఁగాఁ బ్రథమైకవచనలోపమును విభక్త్యంతములుగాఁ ప్రయోగాభావమును బ్రథమైకవచనాంతములు సైతము విశేష్యముతో సమస్యించు ననియుఁ బేర్కొనుటచే వచ్చెడు - వచ్చెడునకు ఇత్యాదిరూపము లుండ వని తెలియవచ్చును. ఇంతకు ముందూహించినయపరూపము లిట్లు వారితము లైన నన్నమాట.

కాని యాచ్ఛికవిశేషణము లని పేర్కొన్నవీరమాటల ననుసరించి తదితరములగతి యేమి? ప్రహరించెడు మొదలగు సంస్కృతసమవిశేషణరూపణరూపములు గూడ నవిభక్తికములే యగునా? తెల్ల మున్నగువిశేషణములు విభక్త్యంతములుగా విడిగాఁ

బ్రయ క్తములు గా వని యాగీకరింతము. ప్రహరించెడు మున్నగు సంస్కృతసమధా వి. లును బ్రయోగింపబడవా? ఇట్లని లాక్షణికు లితరులు చెప్పినట్లు గానరాదు. సూరి తచ్ఛబ్దానుప్రయోగముతో ధా.వి. లన్నింటికీ బ్రత్యేకప్రయోగమును సాధించియేయన్నాడు.

వీరి సయితము స్థలాంతరమున నిట్లు పేర్కొన్నారు. (సమాస. 9) సూత్రముచొప్పునఁ దచ్ఛబ్దము ధాతుజవిశేషణముల కనుప్రయక్త మగును. ఈ సూత్రములోని ధాతుజవిశేషణము లన్నవి తక్కినవిశేషణములకు సుపలక్షక మగుటచేసి విశేషణముల కెల్ల విభక్తి వివక్షయందుఁ దచ్ఛబ్ద మనుప్రయక్త మగును. (వ్యా. సం. స. 107) ఇతరవిశేషణమునంగతి యిట్లు సప్రస్తుతియు. సూత్రమున స్పష్టముగా నిర్దేశించిన ధా. వి. లకుఁ దచ్ఛబ్దానుప్రయోగము స్పష్టమే కదా. ఇచ్చటఁ బ్రథమైకవచనలోపప్రసక్తి చే మేసి నన్నదా స్త్రీసమత్వ మెట్లు ?

మఱి యొకచో ఇట్లే ధాతుజవిశేషణములు తచ్ఛబ్దార్థకా లగు అది అపి వాయా మున్నగువానితో ననుసించును. వానియందలి తచ్ఛబ్దమున కర్థవిశేష మును (1176) దసిరి. ఇది ధా. వి. లకు విభక్తి వివక్షించునది యనుసూరిసూత్రమునకుఁ జెందినవివరణము. ఇట్లు సూత్రాన సమాసప్రసంగమే కానరాదు. మఱి నీవరణాన వీనిని సమాసము లని యెట్లు పేర్కొనిరో? ఇంతకు ముందు వాక్యములను బట్టి యివి స్త్రీసమములు గావునఁ బ్రథమైకవచనము లోపించి విశేష్యముతోఁ గర్మధారయము నందు ననుట స్పష్టము. ఇట్లు ఇట్టికర్మచార యమే విధింపబడినదా? కర్మచారయంబు త్రికస్త్రీసమ - మున్నగు సూత్రముచేఁ గర్మధారయ మేర్పడదా? ఇవి స్త్రీసమము లనుపక్షము ననుసరించి కర్మచారయమును జెప్పినయోసూత్రమునందే స్త్రీసమశబ్ద

ముండగా ధా.వి.ల పృథగ్గ్రహణము వ్యర్థ మవుచుండగా నది చాలక మఱియు నిట సమాన మేల చెప్పబ? ఇంక నిట విశేష మే మన దచ్చబ్రహ్మ తదర్థకము గా కుండుట. ఇంకను జెప్పదలచిన నీవిశేషాంశమును జెప్పక సిద్ధించుసమాసమునే చెప్పటేల? అస లీసూత్రము సమాసమునే విధించుట లే దనుట స్పష్టము. ఆవిషయమును వజ్రల వారును గుర్తింపకపోలేదు.

ఇట వీరివలె బా.సా.పే. సమాస మనుటను సలాంతరమున విమర్శించుచు మఱియు (సమాస. 9) సూత్రమున దచ్చబ్రహ్మ మను ప్రయుక్త మని చెప్పబడెను గాన నది సమాసస్థలము గాదు (406) అని తిరస్కరించిరి. మఱి వీ రిచ్చట జెప్పిన దేమి? స్పష్టముగా సమసించు ననియు నై సను దచ్చబ్రహ్మ కర్తవిశేష ముండ దనియు. వజ్రలవారు పేర్కొన్నద్వివిధాభిప్రాయములలోను బా.సా.పే.ను విమర్శించుచో జెప్పిన సమాసము గా దనునీయభిప్రాయమే సమంజసము. దీనికి దరువాతసూత్రమున నెల్లయెడల సని సూరి వచ్చినట్టిరాముడు సమాసమునకును వచ్చినట్టివా డన్నది వ్యస్తస్థితికిని లక్ష్యముగాఁ జూపియున్నాడు. కాఁగా విభక్తివివక్షలో ననుప్రయుక్తముగాఁ జెప్పినతచ్చబ్రహ్మ మయినస్థలములు సమాసములు గా వని స్పష్టముగా గుర్తింపదగియున్నది. (406-407) (విభక్తివివక్షలో) ధా.వి.ల కను ప్రయుక్తముగాఁ జెప్పటచేతనే నిచ్చట దచ్చబ్రహ్మ ధాతుజవిశేషణముల యర్థముతోనే యుండును గాని యర్థవిశేషమునం దుండ వని స్పష్టముగా గుర్తింపనగును.

కాఁగా వచ్చెడు మొదలగు ధా.వి.లు వచ్చెడువాఁడు రానివారియందు సనురీతిగాఁ జత్తద్విభక్త్యంతములుగాఁ బ్రయోగింపఁ బడుచునే యున్నవని స్పష్టము.

కాఁగా ధా. వి. లకు విభక్త్యంతరూపములుండ వని వజ్ఞులవా రింతకు ముందు పేర్కొన్నయంశము సముచితము గాదు. వచ్చెడు అను ధా. ని. యొక్క ప్రథమావిభక్త్యేకవచనాంతరూపము మహాదర్శమున వచ్చెడువాఁడు మొ॥ ఇట్లే యితరస్థలములయందును నాయవి గుర్తింపఁదగియున్నవి.

ఇంక నిట్లు ప్రథమైకవచనము వీనిపయిలోపించుట లేదు. కాఁగా వీనికి స్త్రీసమకార్యము లేవియు లేవు. కాన నీయవి స్త్రీసమములు గా వనియు నందువలననే ప్రథమైకవచనలోపాదికము లే దనియు స్పష్టము. కాఁగా వజ్ఞులవా రట నట వీనిని స్త్రీసమము లనుట పొరపాటు.

సమాసంబుల నుదంతంబు లగుస్త్రీసమంబులకు—అనుసూత్ర) మునఁ జెప్పిననుగాగమము ముద్దు చేయకొడుకు మొదలగుచోట్ల ధా. వి.లపై రాకుంట కవి స్త్రీసమములు గాకపోవుటయే యని స్పష్టముగాఁ జక్కగాఁ జెప్పిన వజ్ఞులవా రాయైయెడల వీనిని స్త్రీసమములుగాఁ జేర్కొనుచుండుట పొరపాటే యనఁదగును గదా. ఇంక నీయవి స్త్రీసమము లనఁ జెక్కులబోలుండెలనాకు లనుకీతియల్ప ప్రయోగములు సాధింపఁబడుఁ గాక. ముద్దునేయకొడుకు నంటియనల్ప ప్రయోగము లసాధువులు చేయుట యుక్తము గాదు. వీనిని స్త్రీసమము లనియు నిట్టివైరుధ్యమునకుఁ బరిష్కారము వజ్ఞులవారు చూపలేదు.

ఇట్లు ధా.వి.లు స్త్రీసమములు గావు గనుకనే బాల.లో నాయైలక్షణములందలి స్త్రీసమశబ్దము ధా.వి.లకు గ్రాహకము గాలే దని సముచితముగా గుర్తింపఁదగియున్నది.

కాగాఁ దచ్చబైనుప్రయోగమును స్పష్టము చేసినబాల. మతమున నీయవి స్త్రీసమములు గా వని యంగీకరింపకతప్పదు కాని చిం కాని వి. వి గాని ధా.వి. లపై నిట్లు తచ్చబైనుప్రయోగమును జెప్పియుండలేదు. మఱి యాలక్షణగ్రంథములయభిప్రాయము ననుసరించి యివి స్త్రీసమములే యనవలయు నేమో యని యనుమానము గల్గుట సహజమే. చిం., వి. వి.లు స్పష్టముగాఁ జెప్పని లక్షణాకోటిలో నిదియుఁ జేరఁగలదు.

తచ్చబైనుస్వ లోపస్వ త్తను వి.వి.లక్షణముచేతనే తచ్చబైనుప్రయోగమును జ్ఞాపితము చేసికొనవచ్చును. ఆపద్ధతిలోనే నన్నయాయులప్రయోగములం బ్రసిద్ధము లై న యిట్టిరూపముల కవకాశ మావ్యాకరణములందుఁ గలదు.

కాగా నెల్లరచుతమునను ధా.వి.లు స్త్రీసమములు గా వనియు — నీయవి తచ్చబైనుప్రయోగముతోఁ దత్తద్విభక్త్యంతము లయి ప్రయోగింపఁబడఁచునే యుండు ననియు సముచితముగా గ్రహింపఁదగును.

ద్రుతప్రకృతికముల ?

ధా.వి. లు ద్రు.ప్ర.లా యను ప్రశ్నయే బాల. ననుసరించి యసంగత మైనది. విభక్తివివక్షలోఁ దచ్చబైనుప్రయోగము చెప్పబడచే దచ్చబైవిరహితముగా ధా.వి. వేఱుగాఁ బ్రయోగింపఁబడదు. కావున నిది ద్రు.ప్ర.యా? కాదా? అని ప్రకృతినిగూర్చి విచారింప రాదు గదా. ధా. వి. లు తచ్చబైముతోఁ దత్తద్విభక్త్యంతము లై యుండును. కావునఁ దదంతమ ద్రు.ప్ర. యగునా యని ప్రశ్నింపవలె. అట్టియెడఁ బ్రథమాకయిపట్టి యొక్కేతరములు ద్రు.ప్ర. లను వివర

రణము ననుసరించి ధా.వి. లును (అనుప్రయుక్తతచ్ఛబ్దముపై నున్న) ప్రథమాకయిపట్టి యొక్కాంతములు కళలును నితరవిభక్త్యంతాలు ద్రు.ప్ర.లు నగును. వచ్చినవాడు ప్రథమాంత మగునీధా.వి. కళ. వచ్చినవానిన్ ద్వితీయాంత మగునీయది ద్రు. ప్ర. ఇట్లు సామాన్య లక్షణము ననుసరించియే గుర్తింపవలసియండ ధా.వి.లు ద్రు.ప్ర.లా? అనుప్రశ్న యెట్లు? రామశబ్దము ద్రు. ప్ర. యగునా? యని ప్రశ్నించుట యెట్లనహజమో యట్లే ధా.వి.లు ద్రు.ప్ర.లా యని ప్రశ్నించుటయు నని గుర్తింపవలెను. అందునైన నే ద్రు. ప్ర.లో ధా. వి.లు సూరి ప్రత్యేకముగాఁ జేర్కొనలే దని గుర్తింపవచ్చును.

కాని వింత యదియే. ధా.వి.లు ద్రు.ప్ర.లా? కళలా? యను ప్రశ్నము గల్గుటయే కాక సన్నయాధర్వణులమతమున నీయవి ద్రు. ప్ర. లనియు సూరిమతమున నీయవి కళ లనియు సభిప్రాయము వజ్రలవారివచనములం దింతకుముందు గమనించియుంటిమి. ఇట్టి ప్రశ్న వజ్రలవారికి ముందే యెప్పుడో యేర్పడినదా యనిపించు.

‘సస్యాత్తద్ధర్మోత’యను సూత్రవివరణసంధర్భమునం దహో. ‘తద్ధర్మసదేన తద్ధర్మక్రియా తజ్జన్యవిశేషణశ్చ గృహ్యతే’యని పేర్కొని ‘రక్షణ మొనర్చునంబుజాతాక్షున్’ అని యుదాహరించె. సంధి లే దని చెప్పుటనుబట్టి యిచటఁ జూపిననకారము పూర్వపదసంబంధి యని గ్రహింపవలె. కాఁగా ముం దున్న ధా.వి. ద్రుతాంత మని తేలు చున్నది. దీనికి వి. వి. కొంతకారణము గావచ్చును. తద్ధర్మప్రథమే స్యాతాం డుడివర్ణా చ నాన్తకౌ డోస్తు భేదకతాపి స్యాత్తిని డుడివర్ణ ములు (తద్ధర్మప్రథమైకవచనమున) ద్రుతాంతములుగాఁ జెప్పుటంజేసి యిచట డువర్ణమును (భేదకము) ద్రుతాంత మగుటయు దాని ననుసరించి ధా. వి. లన్నియు ద్రుతాంతములు గావఁ సియుండుటచేత

ధా.వి.లను ద్రు.ప్ర. అని యహో. భావించుటకు బా. స. వాక్యము నాధారము గావచ్చును. బా. స. క్రియ అనియే చెప్పి ధా. వి. లను జెప్పకున్నను (సూపైకృత ననుసరించి) రక్షించునంబ అని యుకాహరించెను. రక్షణ మొనర్చునంబుజాతాక్షున్ అనునహో. లక్ష్యమునకు దీనితో బోలిక గల దనఁదగు. అహో. వివరణ మప్ప. నాధారము గల్గినది గావచ్చు.

‘సస్యాత్తద్ధర్మోత’ యను సూత్రస్థలమునఁ గ్రియాపదము లనుమాత్రమే యప్ప గ్రహించెను. ధాతుపదసమ్భవానాం విశేషణానా ముత స్థాన మచి యనుసూత్రముచే ధా.వి.ల కుదంతముల కచ్చరకత్వమున నుసూగమమును భిన్నలక్షణముచే సాధించెను. ఆ పాఠము ప్రక్షిప్త మని మని బా. స. పాఠమునే యనుసరించి యా మాపములనుగూడ సిద్ధింపఁజేయునుద్దేశముతో నహో. తద్ధర్మార్థక ధాతుజవిశేషణములను పైత మిచ్చట సంధినిషేధసందర్భముననే గ్రహించియుండవచ్చును.

ఏది యెట్లున్నను సంధినిషేధము క్రియాపదములందు మాత్రమే సమన్వయించి ధా. వి. లకు సుమాగమమును సాధించిన యప్ప. మతములో ధా.వి.లు ద్రుప్ర.లన నవకాశము లేదు. అహో. సమన్వయదృష్టిలో నయ్యవి ద్రు.ప్ర.లై నవి. ఇట్లు రెండుమతము లేర్పడె.

వజ్జలనారు నహో. మార్గములో సస్యాత్తద్ధర్మోత యను సూత్రముచేతనే తద్ధర్మార్థకధా. వి. లయందును సంధినిషేధమును జెప్పిరి.

ఈ ధా.వి.లను సాధించినది వి. వి. సస్యాత్తద్ధర్మోత యను సూత్రమునకు వివరణ మయిన యాకారిక ప్రథమశోచితమై యున్న తాను తద్ధత్వసంజ్ఞకా భూతాద్యవిషయా తత్ర యైకత్వార్థాభి

భాయకొ ఉపనౌ చ నదా నానౌ స సంధి స్తత్ర కల్వ్యతే - యను నది. నన్యా త్రినుసూత్రమునందలి తద్ధర్మశబ్దముచే దధర్మాత్మకము లై సప్రథమోత్తనువును పైకవచనములుమాత్రమే గ్రహింపవలయునని యిది చెప్పుచున్నది. వి. వి. చెప్పిన ధా.వి. లకు తద్ధర్మశబ్దముచే గ్రహణము లేదు గదా. ఇట్టి ధా.వి. లను జెప్పిన వి. వి. కర్తయే సూత్రగతతద్ధర్మపదముచే దధర్మకము లై సధా.వి.లను గ్రహింపవలె నని చెప్పఁ జూయె.

తత్ర చైకత్వార్థాభిధాయకౌ యను కారికయందలి వివరణము క్రియారూపములనే యుద్దేశించుటను స్పష్టము చేయఁజాలి యున్నది. ఇయ్యది క్రియారూపములయొడనే సరిపడును. రక్షింపఁబడు నార్తులు రక్షించునపర్యాయపరమేశులు అనురీతిసలములయందు ధా.వి.లు ఏకత్వార్థాభిధాయకము లవునా? ఆకారికకడ నున్నయట్లు. వివరణము సైతము ధా.వి.లనుగూర్చి ప్రస్తావించుటలేదు. (అస లీకారికయే యప్పకవీయ 'నన్యాత్తద్ధర్మోత్త'సూత్ర వివరణమూలక మేమో యని యనుమానము. ధా.వి.లకును సంధినిషేధమును వి.వి.కర్త యుద్దేశించిన నన్వానిని స్పష్టముగా నేల చెప్పలేదు? కాఁగా సహా. వజ్ఞుల వారును నిట ధా.వి.లనుట గ్రహించుట పై వి.వి. కారికచే గ్రహింపఁ బడునది కా దని స్పష్టము. అందుకేకాఁబోలును వజ్ఞులవారు 'తద్ధర్మార్థ' విశేషణోకారసంధి నిషేధింపఁబడమింజేసి—వ చ్చత్రాడు మున్నగుననిష్ట రూపములు దుర్వారము లగును. కాన నీపక్షమున భాతుపదసంభవా నాం విశేషణానా ముత స్తథా ను మచి అను నప్ప. చిం. పాతము ప్రక్షిప్తము గా దని యంగీకరింపవలసియందు. (246) అసిరి. ఆధర్వణముచే నుదంత ధా. వి గ్రహింపఁబడమింజేసి—భాతుపద—అనునప్పకవిపాఠము ప్రక్షిప్తము గాదా ? అప్ప చిం. లోనియనేకములలో నది యొక్కటే

గ్రహింపవలసియుండుట నిచిత్రమే. పై శ్లోకమునం దీయోక్కయర్థమే గ్రహింపబడుటయుఁ బ్రక్షిప్తము గానగుట నింతయే.

ప్రక్షిప్తము గా దని యిట నొక్కమాటలోఁ దేల్చిరి కాని దీనివలన వారు చేసికొన్న యిం కొక సిద్ధాంతము నర్థ మయిపోయినది. “ధాతుకారసంధినిషేధస్వారస్యముచే ద్రుతస్య సర్వత్ర లుక్సమాసే షు అనుచోప్పన ద్రుతలోపము గలుగ నెరదు. తక్కిన ధాతుజవిశేష ణములచోటులందు... ద్రుతలోపము గల్గి” (245) మొదలుగా ననిరి. పై వాక్యములనుబట్టి వి. వి. నుతానుసారముగా నస్యాత్సూత్రమునొడ్డ ధా.వి.లు గ్రహింపబడలేదు. కావున నీసూత్రముచే (కారికచే నెల్లును) ధా.వి.ల యుకారమునకు సంధినిషేధము లేదు. అట్టియెడల సంధినిషేధ స్వారస్యముచే నింతకు ముందు సాధించుకొన్న ప్రయోజనము భగ్న మయినట్లే కదా కాఁగా ద్రుతస్య-అనుసూత్రముచే ధా.వి.లకు నెల్ల యెడల ద్రుతము లోపించు ననియే చెప్పవలెను. నుమాగమము చెప్పవచ్చునట్టి ప్రక్షిప్తము కాని యప్పు చిం. వారము ననుసరించి చేసెడు సతఁడు చేయునతఁ డనుస్థలములందు సయితము మొదట ద్రుతము లోపింపఁగా నాపిదప నుమాగమమును జేయవలసియున్నది. వచ్చిన యాతఁడు చేయుకొడుకు ఇత్యాదులం దెల్లును ద్రుతము లోపింపక తప్పదు.

ఇట్లెల్లయెడల నాద్రుతము లోపించునపుడు వీనిని ద్రు.ప్ర. లని పేర్కొనవలసినయవసర మేమి? ప్రక్రియాగౌరవమునకా?

ధాతుజవిశేషణములు కళలపట్టికలోఁ జేర్చబడలేదు. అట్టి యెడలఁ బ్రయోగములనుబట్టియే గ్రహింపవలసియుండును. ప్రయోగ ములం దీధా.వి.లపై ద్రుతము గానవచ్చుట లేదు. చేయునతఁడు అనురీతిస్థలములో నకారము గానవచ్చుచున్నది. కానీ యది నుమాగమ

సంబంధియే కాని ధా.వి.లకు (సహజముగా) సంబంధించినద్రుతము కాదు. (చెప్పలబోలుం దెలనాకు అనురీతియల్పప్రయోగము లెల్లను విశేషములే.) అనగా ధా.వి.లపై నెచ్చటను ద్రుతము కానరావన్నమాట. కాగా ద్రుతో నయేషాం స్యా త్తన్నలక్షణమున కనుగుణముగా నీట జీవర ద్రుతము లేదు గావునఁ గళాలక్షణమే యున్నది. కావున 'ఆద్యా నభివధతే' యనుచోటి యాద్యశబ్దముచేత గ్రహింపవచ్చునే కదా. బాల.లో నిట్టియద్దేశముతోడనే కళలుగా గణింపబడిన వన్నభావమును వీరు వ్యక్తీకరించియున్నారు. (౮౮) ఈపక్షమున నప్పకవీయముసంపదలనుమాగమసూత్రము ప్రక్షిప్తముగా దనుచున్నారు. కావునఁ జిన్నయ గ్రంథముసంపదలె నకారాగమము చెప్పబడినట్ల యయినది. దీనివలన నీపక్షమున నిందును ధా.వి.లు ద్రు.ప్ర.లు గా వని నిర్ణయింప నవకాశ మేర్పడినట్లే కదా. సూరియతి వింతకుమందు స్పష్టము.

కానీ వీరిం కొకచోట చేసెడునతఁడు చేయనతఁడు మున్నగు చోటులందు ద్రుతాగమమును విధింపనినన్నయాధర్వణులకు ధాతుజ విశేషణముల ద్రుతప్రకృతికత్వ మభిప్రేతమే (88) అని చెప్పిరి. ఇంతకును ద్రుతాగమమును జెప్పచున్న ధాతుపదసంభవానా మ్మను సూత్రము ప్రక్షిప్తమా?కాదా? ప్రక్షిప్తము కాదన్న నుమాగమము చెప్పచున్న చిం. పక్షమునను సంధినిషేధింపని వి. వి. పక్షమునను అనగా ఎన్నయాధర్వణులపక్షమునను ధా.వి.లు ద్రు.ప్ర.లు గావు.

ఇంక నీసూత్ర మప్పకవీయముం దున్నది ప్రక్షిప్తమే యన్న ధా.వి. లకు వి. వి. సంధినిషేధము చెప్పలే దని గుర్తించిరి కదా. అయ్యది సస్యా త్తనుసూత్రముసంపది తథర్థశబ్దమునకు వివరణమే యగుటంజేసి వి. వి. అనుసారముగాఁ జిం. మతమునను ధా.వి.

లకు సంధినిషేధము తే ననవలె. అపు డీనన్న యాధర్వణులపక్షమున వచ్చుతఁ డనురీతిరూపములు సిద్ధింపక తప్పదు.

అప్ప. చిం.లో నున్న యీనుమాగమసూత్రము బా.స. చిం.లోను దాని ననుసరించినవానియందును లేమిఁ బ్రక్షిప్తమే యుండుము. నుమాగమవిధానము లేదు. ఇది వాని ద్రు.ప్ర.త్వమును నిశ్చయింపఁగలదా?

వి. వి. లక్షణమున ధా.వి.లకు సంధి నిషేధము కాకుంట వజ్జులవారే స్పష్టము చేసిరి గదా. అయినఁ జిం.లో 'తద్ధర్మోతః' అనుడానికిఁ దద్ధర్మధాతూకారమున కని వజ్జులవారర్థము చేసితమవలె నర్థము చేయనివారిపక్షమునందు పై వి.వి. లక్షణము చెప్పఁబడినట్లు చెప్పిరి. కాఁగా వజ్జులవారివలె ధాతూకారమున కని యర్థము చేయనిపక్షమునఁ జిం., వి.వి.లు రెండింటిమతమునను ధా. వి.లయు కారములకు సంధినిషేధము లేదన్నమాటయే. ఇంకను వి.వి. ననుసరించి చూచిన వీరు ధా.వి.లకు నిషేధించుట చిం. సమ్మతము గా ననవలె. కాఁగాఁ జిం.లో నైనను ధా.వి.లకు సంధినిషేధము గల దనవలె నన్న వజ్జులవారివ్యాఖ్యానపద్ధతి ననుసరించిననే కుదురును. ధాతూకారమున కనురీతిగా నర్థము చేయుటవలనియనౌచిత్యములు స్థలాంతరమున స్పష్టము. (చూ. ద్రు.కా. ద్రుతపూర్వస్వరసంధి) కాఁగా నట్టి యర్థ ముచితము గాదు. కాఁగాఁ జిం., వి.వి.మతములు రెంటు ధా.వి.లకు సంధినిషేధము లేకుంట సార మైనది.

సంధినిషేధస్వారస్యముచే నిట ద్రుతము లోపింపక చేయు నతఁ డిత్యాదు లగు ననిరి. (ఇదియు సరి కాదు) సంధినిషేధము లేమి పైని స్పష్టము. కాఁగా ద్రుతము లోపింపకుంటకు వీలు లేదు. ద్రుతాంతత యనర్థకమే.

వాలాకుంగొనగో శ్లిత్యాదులలో ద్రుతము కన్పించు. కానీ యిట ద్రు.ప్ర.లై స.ధా.వి.లయొక్క ద్రుతలోపము వారింపబడుట కేది సాధనము? వజ్రులవారిసమన్వయ ముచ్చరకతలోనే కుదురలేదు. కాఁగా నిట ద్రుతమును లోపింపజేసి యాపివప నెట్లో సుమాగమము చేయవలె ఇవి ద్రు. ప్ర. లనుటవలనఁ బ్రయోజన మిట్టి ప్రక్రియా గౌరవమే కావలెను.

సస్యా త్రినుసూత్రమునొద్ద ధా.వి.లను గ్రహింపఁగా సంధి నిషేధస్వారస్యముచే ద్రుతలోపము లే దని వీరిమతము. కానీ సంధి నిషేధమునకు ద్రుతలోపమునకును నెట్టిసంబంధ మున్నదో యర్థ మగుట లేదు. సామాసికద్రుతలోపము వచ్చినపుడు సంధినిషేధము వర్తింప వీలు లేదా? అ ట్లయ్యును వర్ధమానకక్రియాపదములందు నావిధానము సార్థకమే యగుటంజేసి వైయర్థ్యమే లేదు గదా. ఇంక సామర్థ్యము నాశ్రయించుట కాధార మేది? ధా.వి. లకు మాత్రమే నిషేధము చేయబడలేదు. ఇంక ధా.వి.లకును గల దని వానిని బ్రత్యే కముగా నుచ్చరింపనులేదు కావున సామాసికద్రుతలోపము వచ్చినచో సంధినిషేధము ప్రవర్తింప నవకాశము లేనపు డచ్చటమాత్ర మీ సంధినిషేధము వర్తింపకపోవు గాక. శాస్త్రమున బాధ యేమి ? పైఁగా సామాసికద్రుతలోప మగుచో సంధినిషేధము వర్తించుటలో బాధ యున్నదా? ధా.వి.లు ద్రు.ప్ర. లై సవీరిమతములో సామాసిక ద్రుతలోపాంతరము సంధ్యభావముచేత యశ్చుతితో రానియది యనుకీర్తిరూపములు లేవా? అట రా నది యని సంధి వచ్చినరూపము లేదు గదా. కాఁగా సంధిర్నాచోఁచ్యమత యనుదానిచే సంధి నిషి ధ్ధమే. ఇంకను వి.వి. 'వినా లవర్ణం నో సంధిః మిశ్రతత్సమయో ర్లుకి' యున్నది. అచ్చో సామాసికద్రుతలోపము రాఁగా లవర్ణమునకుఁ దప్ప

మిగిలినయకారములకు సంధి లేదని వజ్రలవారును వ్రాసియున్నారు. అచ్చట ద్రుతము లోపించినను సంధినిషేధము వర్తింపలేదా? అట వర్తించినది యిట మాత్రం మేల శాధిత మవుచున్నది. చెలువమూసన మనుకీతిగా నట యశ్రుతి వచ్చుచున్నది. అట్లే యిటను యశ్రుతి వచ్చి చేయుయతఁడు చేసెడుయతఁడు అనుకీతిగాఁ గావలయును. ఉత్త్యముపై యశ్రుతి ప్రయోగవిరుద్ధ మనుమాట యధార్థమే. కాని ప్రయోగవైరుధ్యము ననుసరించి ద్రుతము లోపింప దనవచ్చునా? అయినను నట్టియొక సంధినిషేధస్వారస్యముచే నని కాక ప్రయోగ వైరుధ్యము కారణముగాఁ జెప్పవలయును గదా. శాస్త్రమునం దెట్టి యాధారము లేకుండఁగాఁ బ్రయోగైకహేతుత్వమునుబట్టి నిర్ణయింప వలసివచ్చుచో నిట్లే యేల? ధా. వి. లీయవి కళలే యనియుఁ బ్రయోగనానుభ్యముచేత నుమాగమ మగు నని యేని జెప్పవచ్చు గదా.

ఒకవేళ వజ్రలవారిమతము ననుసరించి సంధినిషేధ మిట నున్న దన్నను నది కారణముగా ద్రుతము లోపింప దన వీలు లేదు. అందుకే గాణపతగ్రంథమున నీద్రుతిలోపాభావము (సంధినిషేధము నకు బదులుగా) ప్రత్యేకముగా మూత్రింపఁబడిన నని గుర్తింపఁదగును. అయినను ధా.వి.లకు సంధినిషేధము (స్పష్టముగా) చిం. గాని వి.వి. కాని పేర్కొనలేదు. పేర్కొననిదానిం బురస్కరించుకొని చేయు యతఁ డనుకీతివానింగూర్చి ప్రశ్న యేల? ఇట్టియపరూపముల యాపత్తి వజ్రలవారి వివరణమువలననే గదా కల్గినది. అయిన ధా.వి.లు ద్రు.ప్ర.లు గా నన్నను చేయుయతఁడనియే కావల యును గదా యనవచ్చును. నుమాగమము చెప్పలేదు గదా. కానీ యపు డది యనుక్తలక్షణ మగునే కాని యపరూపములను సాధించు ప్రసక్తి శాస్త్రమునం దుండదు గదా. ఉదాహరణమునకుఁ దెలుఁ

గున ద్వంద్వసమాస మేర్పడుటఁగూర్చి చిం. నియమింప లేదు. అట్లని తత్కృతమున మగబిడ్డలుఁ (మగఁడును బిడ్డఁలును) సనుకీర్తియపరూపము లేర్పడుచున్న వని చెప్పవచ్చునా? ఇట్లే వి.వి.లో.

ఇఁగా నన్యోత్సాత్రసంపర్కమాన ధావి.లు గ్రహింపఁబడు ననుటయు, సంధినిషేధస్వారస్యముచే ద్రుతలోపము లే దనుటయుఁ గుదురునవి కావు.

సలాంతరమున 'తదర్థార్థకవిశేషధాతుకారమునకును బర రూపసంధి-షేధముచేతనే యిష్టరూపసిద్ధి గల్గుటంచేసి ధాతుపదసమ్భవానా మిత్యాదిపునరుక్త మగుచుఁ బ్రక్షిప్తముగాఁ దలంపఁబడుచున్నది. (300) అని పేరు పేర్కొనిరి. వచ్చుతఁడు మున్నగురూపము లధర్వణ మతానుసారముగా నివారించుట కిది ప్రక్షిప్తముగా దన్నవీరే యిచట విట్లు పేర్కొనుట వింతయే. మఱి యీపక్షమునందు వార్యధర్వణునిమతమున వచ్చుతఁడువంటిరూపములనే సాధితురా? వీరివలె వ్యాఖ్యానింపనిపక్షమున నధర్వణుఁ డట్లు, పేర్కొనె ననుటచేఁ దదనుసారముగాఁ జింతామణియు నిట్టిరూపములే సాధించు నందురా? ఇంకఁ బై పక్షీలనమునలన నిష్టరూపసిద్ధి గల్గుట లేదు గావున ధాతుప దేత్యాద్యప్ప. చిం.సూత్రము ప్రక్షిప్తము గా దనవలయునా?

అస లప్ప. చిం.సూత్రములు ప్రక్షిప్తము లనియుఁ గా దనియు నిర్ణయించుటకుఁ బ్రమాణ మేది? ఇ.న. చిం.లో నుక్తము గాని మంశము పునరుక్త మయ్యెడునవకాశము లేదు గావున నట్టిదప్ప. చిం.లో నున్న నది ప్రక్షిప్తము గా దనియు నన్నయకర్తృకమే యనియు నిర్ణయింపవచ్చునా? లేక యధర్వణోక్తమును గానపడే యది పునరుక్తము గా దని యప్పు. చిం. పాఠము ప్రక్షిప్తము గా దనవలెనా? ఇట్టి ఈపద్ధతిలోని సామంజస్యముగూర్చి విచారింపఁ బని

లేదు. అప్ప.చిం.లో నొకటి ప్రక్షిప్తమును మఱి యొకటి గా దనియు నిర్ణయించుటకుఁ బ్రబలములును బ్రమాణములు నై సచారిత్రకాద్యా ధారములిం కే వేని జూపఁదగును.

కాఁగా కా.స. అప్ప. ప్రభృతు లగునాయయివ్యాఖ్యా తలమతము ననుసరించి నస్యాత్కృతస్థలమున ధా.వి.లు గ్రహింప కుండుటయే సమంజసము. వానిని గూడ సంగ్రహింప నెంచినయహో బలాదులపక్షమునంపలియిబ్బందులనుబట్టి ధా.వి.లను గ్రహించుట యిట యుక్తము గాను.

కాఁగా సీకారణములనుబట్టి ధా.వి.లు ద్రు.ప్ర. లని నిర్ణయించుట యుచితము గా దనకతప్పదు.

ఇవి ద్రు.ప్ర.లే యనుటకు నజ్ఞులవా రిం కొకహేతువు నిట్లు పేర్కొనిరి. “మఱియు నుదంతములకుఁ గర్మధారయాదులలో నుమాగమవిధాన ... (నుష్పాతః తథుకుంజెక్కులు) సయితము వానిద్రుతాంతత్వమును వ్యక్తపఱుపఁజాలును.” (88)

ఇచటనే తెల్లందన మన్నప్పటినుమాగమము పైతె మిట్టిదే యన్నారు. ఇట్టి దన నెట్టిదో యర్థ మగుట లేదు. పైని గూడ నుదంతములకు నుమాగమము చెప్పబ ధా.వి.ల ద్రుతాంతత్వమును వ్యక్తీకరించుచున్న దన్నారు. సంబంధము స్పష్టము గా లేదు. కాఁగా వారి యభిప్రాయము నిట్లుగ్రహింపవచ్చును. కర్మధారయములం నుదంతములకుఁ జెప్పిననుమాగమము ధా.వి.లకు (ఇట్లే తెల్లదులకు) విధింప లేదు. అనఁగా నవి సహజముగా నకారాంతములు అని.

కానీ యాయభిప్రాయము సమంజసము గాను. తెల్లదులకుఁ జిం. నుమాగమము విధింపలేదు. కాని ‘తనే చ కుత్రచిదతః’

అని వి.వి. చిం. సూత్రవివరణసంపర్యమునఁ జెప్పినది. కావున వి.వి. మతమునఁ దెల్లములు ద్రుతాంతములు గా నన్నమాట విధింపని చిం. మతమున నీయని ద్రుప్ర.లు. విధించుచున్న వి.వి. మతమునఁ గళ లై చిం. యభిప్రాయమును వి.వి. తిరస్కరించిన వనవలెను. లేక కారిక చిం. సూత్రవివరణమే యనియు నందువలన నయ్యది చిం-యభిప్రాయమే యనియుఁ జెప్పినఁ జి. మతమునఁ దెల్లములు విశేషణములు కళలే యనవలయును. అందు చిం, వి.వి.ల నడుమఁ దెల్లములు కళలన్నయంశమున విరోధము లే వనవచ్చును.

ఇంక ధా.వి.లసంగతి. ‘సమ్ప్రత’ యన్నది క్షమారయములలోఁ బరుషసరళపరకత్వముననే నుమాగమము చెప్పబున్నది. ధా.వి.లకుఁ జెప్పలేదు. అతమాత్రాన నవి ద్రుతాంతము లగు టెల్లు? చేయుకొడుకు మొదలగువిధముగ హల్పరకత్వమున ధా.వి.కు నుమాగమము గన్పట్ట నని వారే పేర్కొనిరి గదా. “చేయు-చేసెడు మున్నగుధాతుజవిశేషణసలములయందును నుమ్ము భారతాద్రిప్రాచీన తాన్యములం దెంతమాత్రమును లేదు.” (337) కాఁగా వీనికి నుమాగమము లేమి విధింపకుండుటయే యుక్తము. తిథుకుంజెక్కు లను కీతిగాఁ జేయుం గొడు కనుకీతి సయోగము లున్నపుడు నుమాగమము విధింప కున్నను ద్రుతము గానవచ్చుచున్నది గావున నయ్యది శబ్దమున సహజముగా నున్న దనియు (నందులకే విధింపలే దనియు) గావున నవి ద్రుప్ర. లనియుఁ జెప్పట యొప్పును కాని చేయుం గొడుకునంటిహాపములే లేనపుడు నుమాగమవిధానము చేయమివలన నయ్యది ద్రుతాంతము లనుట యుక్తము గానేరదు.

వాలాసుంగోనగోళ్లు, చెక్కులఁ బోలుండెనాకులు అని యాధునికప్రయోగములలో నడుచుగ నుమాగమ ముండుటను వారును

జేర్కొనిరి. అందుచేతనే ప్రయోగశ్శరణమ్మని యధర్వణుడు చెప్పె నన్నారు. అనగా నేమి? ప్రయోగానుసారముగా ధా.వి.లపైఁ గూడ నుమాగమము చేయఁదగు ననియే యధర్వణాభిప్రాయ మైనది. ప్రయోగశరణము గావున చేయుకొడు కిత్వాదులలోఁ బ్రయోగము లలో లేమి నుమాగమము చేయరాదు. వాలాఙ్గొనగో శ్లన్నప్ప డున్నది గావునఁ జేయవలె. ఇట్లు ప్రయోగములం దున్న ఘట నుమా గమము చేయవచ్చు నని యధర్వణుఁ డంగీకరించిట్లు వీరివివరణము ననుసరించియే స్పష్ట మగుచుండఁగాఁ గర్మధారయములో నుమాగమము తఱుకు మొ॥ వాసికే యన నేల? ప్రయోగానుసారముగా నుదంత ధా.వి.లపైఁ గూడ విధింపఁబడియే యున్నది గదా. పైఁగా ఉదంత శబ్దముచే నుదంతములైన ధా.వి.లను గ్రహింపరా దనుటకు నాధార మేమి? అట్టియాధారము లేదు గనుకనే గదా వీరు ప్రయోగములందు లే దని సమర్థించుకొన్నారు. ధా.వి.లు స్త్రీసమము లనియే వీరియభి ప్రాయము. అమిశ్రే స్త్రీసమా శ్తనుచో నివి యేల గ్రహింపఁబడవు? తఱుకు అనుదానిపై నుమాగమము (స్త్రీసమ మవుట) వచ్చినట్లు చేయు చేసెడు అనుస్త్రీసమములపై తాక తప్పనా? అందుకే ధా.వి. లకుఁ బ్రయోగములందు లే దని వీరికి సమర్థించుకొనవలసియవసర మేర్పడినది. ఇవి స్త్రీసమములు గా పని గమనించితిమి.

ఒకవేళ ధా.వి.లు ద్రు.ప్ర.లే యైనను నాద్రుతమునకు సమాసమున లోపము చేసికొనకతప్పదు. 'వాలాఙ్గొనగో శ్ల'ననుచోఁ బ్రయోగానుసారముగా (నీద్రుతాంతములచినద్రుతమునకు లోపము చేసి యాపిదపనే) నుమాగమము చేయవలసియుండు. (రామున్నాజ్ఞ మొదలగువాని ప్రక్రియను స్మరింపఁదగు) ధా.వి. ద్రుతాంత మన్నవారు ద్రుతమునకు లోపము చేసి నుమాగమము చేయఁ గలయునువా

రట్టి దుగ్రితలోపసూపప్రకృత్యాగాఽవము లేకయే నుమాగమము చేయదును.

అస లిది యి ట్లుండఁ బ్రాచీనకావ్యములం దిట్టియెడ ఛ.వి. ల్పై నుమాగమము లేదు గదా. ప్రయోగానుసారముగా వాలాకుం గొనగోళ్ల నిత్యాదులందలినుమాగమము సాధింపఁ జెప్పటకుఁ దత్కర్త యెప్పటివాఁడు ?

కాఁగా నేవిధముగాఁ జూచినను నుదంతములకుఁ గర్మచార యములఁ జెప్పిననుమాగమువలన ఛ.వి.ల ద్రు.ప్ర.త్వము వ్యక్త మగుచున్న దనుట సమంజసము గానేరదు.

ఇట్లే నల్లండన మన్నప్పటినుమాగమము పైతము వీని ద్రుతాంతత్వమునకు వ్యంజకము కానేరదు. “భాతుజవిశేషణములతో పాటు గుణవిశేషణములును జింతామణిపక్షమున ద్రుతప్రకృతికములే యనకతప్పదు” (67) అనుటయు సరి కాదు. నల్లాదులు సయిత మొక వేళ ద్రు.ప్ర. లన్నను దద్ధితవృత్తిలో నాద్రుతము లోపింపకతప్పదు. ఆపిదపనే నుమాగమము. కాఁగా వజ్రలవారు ఛ.వి.లును వానితో పాటే నల్లాదిగుణవిశేషములును ద్రుప్ర. లనుటకునుఁ జూపినహేతు వేదియు సముచితము గా దనియు సింకను నావివరణమునుబట్టి ద్రు. ప్ర.లు గా వనియె (తఱుకు మొ॥ వానింబట్టియు) నిశ్చయింపఁదగి యున్నది.

ఛ.వి.లతోపాటు గుణవిశేషణములును జి. పక్షమున ద్రు.ప్ర. లనకతప్ప దందుకు గాని యంత తప్పనికారణ మేమియుఁ గానరాదు. ఇంక తనే చ కుత్రచిదతః అనియుఁ బ్రయోగశ్చరణ మ్మనియుఁ జెప్పినది వి.వి. కావున వి.వి. మతమున నీనువి ద్రు.ప్ర. లన నక్కర లే దనునభిప్రాయముతోనే వీ లొకవేళఁ బైని ‘జిం.

పక్షమున నని యన్నా రేమో యన్న నట్లును జెప్పనక్కరలేదు. ధా. వి.లపైఁ బరుషసరళపరకతలో నుమాంగము మాధునికము. ప్రాచీన ప్రయోగముల లేమిఁ జెప్పకుండుటయే యుచిత మని స్పష్టము. (గుణవిశేషణములసంగతి పైని స్పష్ట మగు.)

ఇంకఁ జిం. పక్షమున నీధా.వి.లు ద్రుప్ర లే యనకతప్పని హేతు వేదియు లేమి స్పష్టము (వృద్ధులవారు స్పష్టము చేయకున్నను నీయవి) కళలపట్టికలో ననఁగాఁ దిక్ష్ణధ్యశేషషష్ఠీత్యాదిను త్రమన గణింపఁబడియుండమింజేసి యన్యే యనుసూత్రముచే ద్రు.ప్ర.లు కాక తప్ప దని యూహింపవీలులేదు. అట్టియెడల నందు గణింపని వచ్చు చున్నాఁడు రామునికై మొదలగునవియు ద్రు.ప్ర.లే కాకతప్పదు. అంతే గాక యంగుఁ జెప్పఁబడినవే గ్రహింపవలసివచ్చుచో నాక్షణ మున నింక నాద్యశబ్ద మేల? ద్రుతో న యేహం స్వస్య త్తనునిర్ణయ మేల? కాఁగాఁ బ్రయోగానుసారముగాఁ నందుఁ బరింపకున్నను నాద్య శబ్దముచే ధా.వి.లను నల్లాదిగుణవిశేషణములను గళలుగా గుర్తింప వచ్చును. సూరి వీనిని ద్రు.ప్ర.లలోఁ బరిగణింపలే దనియే వీ రివి సూరిమతిమునఁ గళలుగా నిర్ణయించి రేమో. ధా.వి.ల విషయమున నది యొప్పుదు.

ఉదంతము లగుధా.వి.లకు నచ్చరకత్వమున నుమాంగము గలమాట నిజమే. దానికి నుమ్మోత యన్నదానితో సంబంధ మెంత వఱుకు? అనుక్తలక్షణముగా గ్రహించుట కొంతవఱు కేని యుక్తము కావున ధా.వి.లు (గుణవిశేషణములు) ద్రుప్ర. లనుట కెట్టియాధార మును లేదు

ఇంక ధా.వి.లు ద్రు.ప్ర. లనుటవలన నష్టములే కల వని యిట్లు సారాంశము గుర్తింపనవు. భాషయుఁ దివి ప్రధుతాంతములు గాకయే

కనిపించుచుండగా ద్రు.ప్ర. అని నిర్ణయించుట అనేయ ద్రుతప్రకృతయ
యనులక్షణమునకే విరుద్ధ మనడగియున్నది

ప్రక్రియాశారవ మేర్పడుట యన్నది పెద్దలోపము. ఇవి
ద్రు.ప్ర. అన్నను హల్పరకత్వమున ద్రుతస్య సర్వత్ర అని నియత
ముగా లోపము చేయవలసియున్నది. ఇవి యెప్పుడును విశేష్య
ముతో సమసించియే యుండు నని వీరు చెప్పిరి. (89) కావున నెప్పుడు
సమాసమునే యందుటచే లోపింపక నిల్చియుండుస్థితి యెచ్చటను
లేదు. ఉదంతము లగునానికి సైతము ద్రుతలోపము రాకతప్పదు.
చేయు నతః డిత్వాదులందలి నకారము సన్యథా సాధించికోసవలసినదే
కాని ధా.వి.యొక్క ద్రుతమే లోపింపక నిల్చియుండె నని భావింప
నవశము లేదు. వాలాకుంగొనగోళ్లు (నల్లందనము) ఇత్యాదులు
సైతము సాధింపఁ దలచినచో వజ్జలవారు పేర్కొన్నట్లుగా ప్రయోగ
శ్చరణం కివే? అనుదానిచేతనే సాధించుననడగును. అయ్యది చిం.
కూడ సాధింపకతప్ప దన్న నాపి.వి.వచనము చిం. వివరణమే కావునఁ
దద్వివరణానుగుణముగ నుమ్మోతి యనుదానిచేతనే గుర్తింపవలె.
ఏమైనను (పూరియుఁ బ్రస్తానింపని) ఈమూఢునికప్రయోగములు
చిం., వి.వి.లచే సాధింపవలె ననునాగ్రహమే యననసర మను టుచి
తము. చేయునతః డిత్వాదులకై చూ.ద్రు.కా.ద్రుతపూర్వస్వరసంధి.
ముందు ద్రుతమునకు లోపము చేసి యూపిడపనే నుమ్ము చేయవలె.
కా.గా నీద్రు.ప్ర.లద్రుతమున కెల్లయెడల లోపము చేయవలసియే
యుండుట ప్రక్రియాశారవమే కాని ప్రయోజన మేమియు లేదు.

వజ్జలవారే 'ధాతువిశేషణములు ద్రుతప్రకృతికములే
యైనను నవి సదా విశేష్యములతోఁ గర్మధారయముగ సమసించు
చుండును గాన వానిద్రుతమునకు సదా సామాసికలోపము కల్గును.

ఇట్టిస్థితి నరసియే కావలయు సూరి ద్రుతాగమమును విధింపక వానిని గళలుగ సాధించె' (వ్యా.సం.స. 88) ననిరి. ద్రుతము సదా లోపించుటను కుర్తించియు వీరు వా.వి.లు ద్రు.ప్ర.లే యనట యుచి తము గా దని వారివచనములవలననే యిట స్పష్టమగుచున్నది గదా.

వీనికి విశేష్యముతో నియతముగా సమాసము సంగీకరించుటచే వజ్రలవారిమతమున వా.వి.లు వ్యస్తముగా బ్రయోగింపబడ ననవలసివచ్చినది. కాగా వచ్చెడువాడు మొదలగునవి సయితము వీరిమతమున సమాసములే యైనవి. అట్లు గాక బాల.లోపలె వచ్చెడు వాడు మొ॥ వ్యస్తము లన్న ద్రు.ప్ర.పక్షమున (సంధినిషేధము సాధించుకొన్న) వచ్చునతడు వచ్చెడునతఁ డనురీతివి సిద్ధింపఁగలవు కానీ హల్పరకస్థితిలో నపరూపము లవును. వచ్చెడున్ + వాడు అనుచో స్థిరపరకత్వములో ద్రుతము లోపించి వచ్చెడువాఁ డని యగు. లుగ్వా యనుటచే లోపము లేనపుడు సంశ్లేషస్వత్వము లయి వజ్రల వారిమతమున వచ్చెడున్ వాడు వచ్చెడు న్వాఁ డనియు సహా. మతములో వచ్చెడు న్వాఁడు వచ్చెడును వాఁ డనియుఁ గావలసి వచ్చును. ఇట్లే యితరస్థలములందుఁ జేసెడినట్టివాడు రానినట్టివాఁ డనురీతిగాఁ గూడ నపరూపము లె న్నని నేర్పడవలసియున్నది. వచ్చెడువాఁ డనురీతివానిని వజ్రలవా రొక్కచో వ్యస్తస్థలము లుగాఁ గూడ సంగీకరించిరి. (447) అందుకే వజ్రలవా రీచింతామణ్యాదుల పక్షమున నెల్లయెడల సమాసముగనే సమన్వయించిరి. ఈయవి సమా సము లనుట విచార్యము.

చేసినన్ - చేయనిన్ వంటివి స్త్రీసమము లగు ననియు నిట్టి వానికిం బైని సువిభక్తి లోపించు ననియు (481) అనుకాం స్త్రీయాం అను మొదలగుసూత్రములయొద్దఁ బేర్కొనిరి. ప్రథమైకవచనమునందు

ఫచ్చినన్ - రానిన్ మొదలగువిధముగా నేర్పడుచున్నయియవి ప్రత్యేకముగాఁ బ్రయోగింపఁబడ వని వానినిర్ణయము. నిజమునకుఁ దెలుఁగునఁ దెల్లదు లగువిశేషణములును విభక్త్యంతము లయి - యునగా వ్యస్తముగాఁ బ్రయోగింపఁబడుట గానరాదు. వానివలె చేరనన్ వచ్చినన్ మొదలగునీధా.వి.లు కూడ విడిగాఁ బ్రయుక్తములు గాకుండుట యొకలోపము గా దనవచ్చును. సూరి విభక్తివివక్షించునపుడు తచ్చబ్దమునుప్రయుక్త మవుటను జెప్పి వచ్చినవాఁడు మొదలగునీతిగా ధా.వి.లు ప్రథమాదివిభక్త్యంతము లై ప్రయోగింపఁబడుటను సాధించియుండెను. వజ్రలవారిమతమున నీయవి తచ్చబ్దముతో నై సమాసములు.

“పెద్దదినన్ మొదలగుధర్మవాచకములు స్త్రీసమవిశేషణములు గావున వానిపయి వక్షీవిభక్తి నిలువనేరదు. కానఁ దద్ధితవృత్తి విగ్రహరచనకై వానికి విభక్తి వివక్షించునపుడు తచ్చబ్దముతో నవి సమసింపు” (1262) ననిరి. ధా.వి. లిందే చేర్వఁబడినవి. కానీ వీరు బాసా.పే.ను విమర్శించునపుడు డప్ప (406-407) బాల.లోఁ గూడ నిట్టివి సమాసము లనుట మిక్కిలివిరుద్ధము.

సూరి విభక్తి వివక్షించునపు డని సామాన్యముగాఁ జెప్పఁగా వీరు తద్ధితవృత్తివిగ్రహరచనకై విభక్తి వివక్షించునపు డనుట విశేషమే. అప్పుడుమాత్రమే యిట్టి దంగీకరించినయెడల వచ్చినవాఁ డిత్యాదు లెట్లు సిద్ధించును? చిం.లోను శబ్దాత్తచ్చబ్దాత యనుచో రానిది ఇత్యాదులు సిద్ధించుచున్నవి గదా. అట్టిచోట్ల తద్ధితప్రసక్తి యనలేమున్నది. ఇచ్చోటిసమాస మెట్లు? విభక్తివివక్షించునపుడు తచ్చబ్దముతో సమాస మనగా సప్పటికింకను విభక్తివివక్షయందే యున్నది గావున ధా.వి.సుబంతము కాలేదు. వారే స్పష్టము చేసిన (1109పుట) సమాసలక్షణమునుబట్టి యిటు సమాస మెట్లు?

సూరిసూత్రమునకు (సరి కాని) వ్యాఖ్యచేయునపు డైనఁ గొంతజాగ్రూకతతోఁ జెప్పట గనిపించు. శ్రీసమములు గావున నానికిఁ బ్రథమైకవచనలోపము గల్గి పదత్వము సిద్ధించును. అట్టివిశేషణము విశేష్యముతోఁ గర్మధారయముగ సమసించును. ఇట్టిధాతుజవిశేషణములు తచ్చబౌద్ధము లగు అది-అవి-వాడు మున్నగువానితో సమసించు. కాని యందలి తచ్చబౌద్ధమున కర్థవిశేష ముండదు (1175) ఇటఁ బ్రథమైకవచనలోపముచే (శ్రీసమత్వమువలన) పదత్వము సాధించియుండుటచే సమాసము గుదురువడియున్నది. అట నట్లు చేప్పియు నిట సమాసలక్షణమును బొసఁగకుండ విభక్తి వివక్షించు నపుడు తచ్చబౌద్ధముతో సమసించు ననుట యుక్తము గాదు గదా.

ఇంక పే రనుసరింపవలసినసమార్థము నిట్లుఁహింపవచ్చును. ధా.వి.లు శ్రీసమము లై ప్రథమైకవచనలోపము నందును. ఇవి యొప్పుడును విశేష్యముతో సమాసము నందియే యుండు. ధా.వి.లు విడిగాఁ బ్రయక్తము గావు. తచ్చబౌద్ధముతో సమసించియే యట్టియొడలఁ బ్రయక్త మవును. తద్ధితవిగ్రహము నుత్పత్తితచ్చబౌద్ధముతో సమసించిన ధా.వి. రూపముపై నే జరుగు ననుకీర్తి నెన్నుట వా రనుసరించినసంకదాయమునకు ననుగుణము కాఁగా విభక్తివివక్షలోఁ దచ్చబౌద్ధముతో సమసించు ననుటయే పొరపాటు. అట్టియొడ నాకొన్న వానియొక్క అనుసమానరూపముపై నే తద్ధితమును జేయవలెను.

స్పష్టముగాఁ జెప్పనచిం., పే వి.లక్షణమున పే రెట్లన్న పట్టుండఁ గాక. స్పష్టముగాఁ జెప్పినసూరిసూత్రముననుభిన్నముగాఁ జెప్ప నే? విభక్తి వివక్షించునపుడు ధా.వి.లకుఁ దచ్చబౌద్ధమునప్రయక్త మగు నన్నదానికి సమాసముగా సమన్వయము గుదురదు విభక్తి యింకను వివక్షావస్థలోనే యున్నది గన నిప్పటికి ధా.వి.లపై విభక్తి

చేరలే దన్నచూచే. ధాతువుకంటె దుభిన్నప్రత్యయ మైనది కావునఁ దదంతము కృతంతము. కాఁగాఁ బ్రాతిపదికము. ప్రాతిపదికకుఁ దచ్చబ్బముతో సమాన మైన దని వజ్జలవారియభిప్రాయ మన్నమాట. (ఇంకను విభక్తి వినక్షిలోఁ దచ్చబ్బముతో సమానమున నాతచ్చబ్బమును ప్రాతిపదిక యైన రెండప్రాతిపదికలకు సమాన మగును.)

సూరి యాతగువాతినూత్రమున నెల్లయెడల ధాతుజవిశేషణముల కట్టియనుపనము విభాష ననుప్రయుక్త మగుటకు విధించెను. ఎల్లయెడల ననుటచే ననున్తవ్యస్థస్థితులు రెంటు నని తత్తద్వ్యాఖ్యలలో స్పష్టము. (ఘం బా. వి.) వచ్చినట్టిరాముఁడు వచ్చినట్టివాఁ డను నచ్చోటిలక్ష్యము లీయంశముకు స్పష్టము చేయఁజాలియున్నది. విభక్తి వినక్షించునపు డచునానూత్రమునందలిదశమును నిచ్చటియభిప్రాయమునే చెప్పుచుండె. కాని వజ్జలవా రది సమాన మనుచు నందలితచ్చబ్బార్థమున కర్థవిశేష ముండ దన్నారు (1175) ఆలుశబ్ద మర్థము మాఱఁగా నిరూపించిన పూరి యిచ్చటఁ దచ్చబ్బము తదృక్ముగా దని యేల చెప్పలేదు? దీనికిఁ బూర్వముపూత్రము 'సర్వశబ్దాలు సంబంధంబునందుఁ దచ్చబ్బంబుతోడ ననుసించు' నని చెప్పుటచే నచట సమసించినతచ్చబ్బము సంబంధార్థముమాత్రమే కలిగియుంట స్పష్టము. ఈనూత్రమునందలిసమానముల కట్టియనకాశము కల్పింపఁ డేల? (విభక్తి వినక్షించునపుడు) అనుప్రయుక్త మనుటవలననే యర్థవిశేషము లే దని స్పష్ట మగుచుండుటనుబట్టి. కాను ననుప్రయుక్తముగా సూరి విధించుటకు విమర్శించుచో వజ్జలవా రనుప్రయుక్త మనుటవలన నది యర్థవంతము గాకుండఁబోయిన దనుట గమనింపవచ్చు. (చూ. బా.సూ.)

ఈసమానప్రకరణమున ధా.వి.ల విభక్తివ్యంతరూపముల నేల ప్రస్తావించె నని యనుమానము గల్గవచ్చును. (తత్సనుపరిచ్ఛేదమునందో లేకయాచ్ఛికపరిచ్ఛేదమునందో చెప్పఁదగు నన్నమాట.) కారకపరిచ్ఛేదమున సప్తమీనవర్ణకము చెప్పట స్మరింపఁదగు. సర్వశబ్దంబు లనుపూర్వసూత్రము పృథ్వీతములకుఁ దచ్చబ్దముతోసమానము చెప్పఁచున్నది. ధా.వి.లకుఁ దచ్చబ్దమే భిన్నస్థలమునఁ జేరుచున్నది. అట్టి పదానుప్రయోగము ధా.వి.లకు సమస్తవ్యస్తస్థితులు రెండఁ గలదు. దానినే తరువాతీసూత్రము చెప్పఁచున్నది. ఇట్లు నడుమ ధా.వి.ల విభక్తివ్యంతరూపనిరూపణ మిట సుప్రసక్తమైయున్న దని గ్రహింపఁదగు. పూర్వసూత్రమున సమసించుటను బేర్కొని యిట సనుప్రయుక్తమగు ననుటయు నీయంశమున స్పష్టము చేయుచున్నది.

ఇంక నిట్టియభిప్రాయమునుబట్టి చూడ వీనిని సమానము లనుటయే యనవసర మని గుర్తింపఁదగియున్నది. విభక్తి వివక్షలో వీనికిఁ దచ్చబ్ద మనుప్రయుక్త మగు నని సూరి చెప్పఁగా వీరు స్త్రీసములై ప్రథమైకవచనము లోపించి యెప్పుడును దచ్చబ్దముతో (ఇతర విశేష్యములతో) సమసించియే యుండు ననుచున్నారు. ఇతరవిశేష్యములతో సమసించినపుడు వచ్చినరాముఁ డిత్యాదిస్థలములలో నావిశేష్యమున కర్థమునా బ్రాభాన్య ముండును. తచ్చబ్దముతో సమసించినపుడుమాత్ర మాతచ్చబ్దమున కర్థవిశేష ముండదు అందలివిశేషమేమి? అట్టియర్థవిశేషము లేమిని నజ్ఞులవారు 'సంబంధే క్వచిదర్థః స్యాదసంబంధే విలక్షణః' అను వి.వి.వచనముచే సాధించిరి. ఇది సరికాదు. వ్యస్తతయం దొకయర్థము గలిగినశబ్దము సమస్తతలోఁ దద్విలక్షణార్థము నిచ్చుచున్న దని యాకారిక చెప్పఁచున్నది. అది వీరును జెప్పిరి. ఆలుశబ్దము వ్యస్తతలో భార్యార్థకమైయుండఁగా ధీరురాలు

ఇత్యాదికర్మధారమస్థాములందుఁ దద్విలక్షణముగా స్త్రీయనునర్థము మాత్రమిచ్చుచున్నది. అది లక్ష్యము.

కాని ప్రస్తుతస్థల మట్టిది గా దని గుర్తింపఁదగు. వ్యస్తతయందుఁ దదర్థక మైనతచ్చబ్దము ప్రస్తుతసమాసములలో (వచ్చినవాఁడు) నర్థవిశేష మేమియు బోధించుట లేదు. తదర్థకము సగుట లేదు. మఱి యర్థవై లక్షణమున కీయది లక్ష్య మగు టెట్లు ?

ఇంక నీయవి స్త్రీసమము లనియుఁ బ్రథమైకవచనము లోపించుననియుఁ జెప్పిరి. కాని యివి యెప్పుడును విశేష్యముతోనో తచ్చబ్దముతోనో సమసించియే యండవలయుటచే నచ్చెడన్ మున్నగు రీతిగాఁ బ్రథమైకవచనాంతములుగాఁ గూడఁ బ్రయుక్త మవుటయే లేదన్నమాట. అట్టియెడల వీనికిఁ బ్రథమైకవచనలోపమును నందులకై స్త్రీసమత్వమును జెప్పవలసినయక్కర యేమి ? అనఁగా విశేష్యములతోనో లేక తచ్చబ్దముతోనో సమసించుటకుఁగాను వీనికిఁ బదత్వము సిద్ధింపఁజేయుటకయి వీనిని స్త్రీసమము లన్నా రన్నమాట. కాఁగా వీనిస్త్రీసమత్వమువలనఁ బ్రయోజనము సమాస మగుటయే. ఆసమాసమును దచ్చబ్దముతో జరుగునపుడు తచ్చబ్దమున కర్థవిశేషము లేదు. దీనివలన నీవచ్చెడు మొదలగువానినలెనే ప్రహరించెడు మున్నగు తత్సమవిశేషణములు పైతము విభక్త్యంతములుగాఁ బ్రయుక్తములు కా వని చెప్పవలసియున్నది. స్త్రీసమము లగుట మొదలుకొని యేర్పడినయిబ్బందులను దొలగించినచిన్నయప్రణాళిక యెంతయు నుచిత మైయున్నది.

విభక్తి వినక్షలోఁ దచ్చబ్దానుప్రయోగవిధానమువలన నాతనిమతమున నీయవి స్త్రీసమము లన నక్కర లేదు. దీనివలన చేయు

కొడుగు మున్నగు సమాసములలో నుగాగమము మొదలగువాని ప్రసక్తి వారింపబడినది.

విభక్తివివక్షలో ధా.వి.ల కనుక్రయ క్తమవునదిగాఁ జెప్పబంజేసి తచ్చబద్ధము తదర్థకము గానుండుట సముచితముగా సాధింపబడినది. విభక్తివివక్షలోఁ జెప్పట నాయావిభక్తులయందు వచ్చినవాఁడు వచ్చినవానియందు ననుకీతిగా వ్యస్తముగాఁ (దత్తద్విధక్త్యంతముగాఁ) బ్రయోగము సాధింపబడినది.

ఇట్టిసూరిప్రణాళికలో వీనిని సమాసము లను తెట్లు? ఆనుక్రయ క్త మనుటచే నీయవి సమాసములు గా వని (406-407) వీరే సముచితముగా బా.సా.పే.ను దిరస్కరించిరి. అమార్గము యుక్తము. వజ్జలవారు నీకీతి ననుక్రయ క్తముగాఁ బేర్కొనక నడపినప్రక్రియలో ప్రయోజనము, వి.వి. ఐనను సాధించినమార్గము సముచితముగా లేదని మాత్రము చెప్పఁదగియున్నది.

అయినఁ జిన్నయవలెఁ జిం. గాని వి.వి. కాని యిట్టితచ్చబద్ధానుక్రయోగమును బేర్కొనియుండలేదు గదా. తస్మత్తమున సమస్వయము వజ్జలవారిపద్ధతిలోనే నడపవలయునా? అని సందేహము గలుట సహజము.

కాని యాదికవియే వర్తమానార్థకక్రియారూపము లన్నింట నిట్లే (తచ్చబద్ధానుక్రయోగము గలధా.వి.గా) ప్రయోగించె నని వజ్జలవారు స్పష్టము చేసిరి. (1327)

పొరపాటునఁ గావచ్చును గాని వజ్జలవారు వికృతివివేకమునందు ధాతుజవిశేషణములకుఁ దచ్చబద్ధ మనుక్రయ క్త మగుటను గూర్చి ప్రస్తావించిరి. నామ్నః-తచ్చబద్ధానుక్రయోగము లేనిశబ్దములకు.

చూత్రమే - ఇట్లనుటచేత నుమువురు - అనునవి ద్రవ్యగుణవాచక శబ్దములకు గ్రీయాజన్యవిశేషణములకు బరముగా సయితము నిలుచుచుండు (1089) అని చెప్పి నల్లనివాడను వచ్చినవాడను అని చూపియుండిరి. దీనిబట్టి 'వచ్చినవాడను' అన్నప్పటితచ్చబ్ద మనుప్రయుక్త మయినట్టి దని వి.వి.అభిప్రాయముగాఁ దేలినది. అనుప్రయుక్త మైనదని చెప్పబడవలసిన నియ్యది సమస్త మయ్యెడునవకాశము లేదు. కాదని పేరే చెప్పిరి గదా. (406-407) 'నామ్నః' అనుదానికి కీయర్థమున్నదా? మున్నగునంశము లప్రస్తుతములు గ్రంథాంతరమున స్పష్టములగు. పైని ధచ్ఛబ్దానుప్రయోగ మున్నరూపములవిషయము చెప్పబడినది. కాని తచ్చబ్దానుప్రయోగమును జెప్పినలక్షణమును నాగ్రంథమున వజ్ఞులవా రెచ్చటను జూపియుండలేదు. ప్రయోగప్రసిద్ధమైయున్నయద్దాని నెట్లు గుర్తింపవలె నీలక్షణమున.

ఉన్నకలనవర్ణకంబులమీఁది తచ్చబ్దవకారమునకు లోపము చెప్పునది వి.వి.లోని 'తచ్చబ్దవస్య లోప స్స్యా దధతోః క్వచిదేకతా' యనునది ఇటఁ దచ్చబ్దవకారమునకు లోపము చెప్పట నాధారముగాఁ జేసికొని డా.వి.లపైఁ దచ్చబ్ద మనుప్రయుక్త మవుటను జ్ఞాపకము చేసికొనుట యుచితముగా నుండు నేమో యని తోచుచున్నది. నవర్ణకమును విధింపకయే చిం. 'కేషాంచదుదంతానాం నేతివిభక్తా వ్రునోలుక్యాత్' అని యన్లోపమును జెప్పెను. ఉన్లోపవిధానము ననుసరించి యాసూత్రముచేతనే ఊరునన్-ఇత్యాదులందును వసమున ధేనువునన్ - ఇత్యాదిస్థలముల నుదంతములపై నవర్ణకము జ్ఞాపితమయినట్లుగా నిచ్చట డా. వి.లపైని దచ్చబ్దవకారలోపవిధానమును బట్టి తచ్చబ్దానుప్రయోగమును జ్ఞాపితము చేసికొనుట యుచితమగునని తోచుచున్నది.

వజ్రులవా రీకారికయొడ్డఁ గూడఁ దచ్చబ్రముతోడిసమాస మనురీతిగనే వివరించిరి. కాఁగాఁ బైని 'నామ్నః' అనుచో ననుప్రయుక్త మనురీతిగా నర్థము చేయుట పొరపాటు గావచ్చును. బాల.నోఁ గలిపి వివరించుటవలన (చిం., వి. వి. లను) నిట్టితడఁబాట్లు గలిగియుండు.

అయిన నిట వజ్రులవారివలె సమాసములనే యేల గ్రహింపరా దనవచ్చును. నిజమున కనుప్రయుక్త మయిన డని చెప్పటకు బల మైనయాధారము లేదు. కాని 'అదాతోః' అనునది వజ్రులవారు చూపిన పాఠము. అథాతోః - అని యహో. చూపిన పాఠము. దాని చేతనే నాతఁ డిక్కార్యమును నవర్ణకాంతముపైనే యని బెప్పెను. 'అదాతోః' రిత్యుక్తేః వస్య నకారాత్పరత్వం జ్ఞాయతే తేన వచ్చువాఁడు పోవువాఁడు ఇత్యాదౌ నాతిప్రసక్తి రితి జ్ఞేయం. ధశరథేశునడుగులకుఁ దప్పినాఁడ' 'అథాతోః' అని చూపి వజ్రులవారు అదంతము లెల్ల గ్రహించిరి. అయిన నిక్కార్యము ధా. వి. లపైనే యని యహో. వినరణమునుబట్టి స్పష్టము. దానికి సూత్రమున నాధార మేదియుఁ గానరాదు. ఇదియు నట్లే విశేషముగా గ్రహింపఁదగును. ఇంతకంటె వే తొకయాధారము గానరాదు. ఇందే గొంత యేని సంబంధము గలదు. కావుననే యెట్లో దీనికి ముడివెట్టుకొనుట యొకమార్గము. ధా. వి. లను నదిమాత్రమే గ్రహింపనలెను గాని యాతచ్చబ్ర మనుప్రయుక్త మైన డని తలంపరా దన్న నింక నొకమార్గము లేదు. సూరిలక్షణమున కిది కొంతవఱకే నాధార మైనఁ గావచ్చును. అట్లుగాక సమాసము లను రీతిగాఁ బెక్కిబృందులను గొనితెచ్చుకొనుటకంటె యచితమే యని పించుచున్నది.

ప్రయోగములంబట్టియు వజ్రులవారి వివరణసారమునుబట్టియు సూరిప్రణాళిక సముచిత మనుట స్పష్టమే. ఆయంశమును నీచిం., వి. వి. లు

స్పృశింపలే దనఁదగు. (అది యెట్లును దప్పదు. జ్ఞాపితము చేసికొన్నఁ గొంతయాధారము గమనింపవచ్చు.) ధా.వి. లని చిం. వ్యవహరింపనే లేదు. వి. వి. ఒకచో క్రియాజవిశేషణ మ్మనుట గానవచ్చు. (ఇటఁ గ్రియా చ విశేషణ మ్మని నారా.చూపినది.) ధాతువులకుఁ జెందిన యాయయిసూపములక్షణము బాల.లోవలెఁ జిం., వి.వి.లలో విస్తృతముగను జెప్పఁబడలే దనుట స్పష్టమే. ఇట్టియంశ మనుక్తకోటిలోఁ జేరుట లోపమును గాదు.

ఇంకఁ దచ్చబైనుప్రయోగము గలసూరిమతమున (రామాశి శబ్దములవలె) ధా.వి.లు ద్రుతప్రకృతికములా? కాదా? యన్నప్రశ్నయే లేదు. ప్రథమాకయిపట్టియొక్కాంత మైనపుడు కళ యగుటయుఁ దదితరవిభక్త్యంతము లైనపుడు ద్రు.ప్ర. లగుటయు సిద్ధమే. కావున ధా.వి.లను సూరి ద్రు.ప్ర.లలోఁ జేర్చలేదు గావునఁ గళలలోఁ జేర్చఁబడినట్లును ధా.వి.లు కళ లైనట్లును సూరియభిప్రాయముగా నర్థించుట సమంజసము గాదు. తత్తద్విభక్త్యంతము లీయవి కళలును ద్రు.ప్ర.లు నాయవి యగును.

ఇంకఁ జిం., వి.వి.లమతములను బైకితి తచ్చబ మను ప్రయుక్త మయినదిగాఁ దలంచినఁ బై సూరిమతమే వీనియందును సమన్వయింపఁబడును.

అట్లు గాక తచ్చబ మనుప్రయుక్త మని స్పష్టముగాఁ జెప్పమి దానితో సమాస మందురా? అయినను ధా.వి.లు చిం., వి.వి.లమతాన ద్రు.ప్ర.లు గా వనియే నిర్ణయింపవలసియున్నది. ఎట్లనఁగా నీవచ్చెడు మొదలగు ధా.వి లకు విడిగాఁ బ్రయోగమే లేదు. ప్రథమాబహువచనము మొదలుకొని యేవిభక్తియు లేదు. వచ్చెడులు వచ్చెడులం దని యుండదు గదా. ఇంక స్త్రీసమ మనియుఁ బ్రథమైకవచనలోప

మనియుఁ జెప్పఁగాఁ (బ్రథమైకవచనాంతస్థలమునఁ బసత్వము) సాధించఁ బడినది. అయినను సీతప్రథమైకవచనాంతము సైతము విడిగాఁ బ్రయుక్త మగుట లేదు. వాఁడు వచ్చెడున్ అది రానిన్ అని యుండదు గదా. ఇంక నిది యెప్పుడుఁ దచ్చబాదులతో సమసింపవలె. సమాస మనుట తోనే లోపము తప్పదు. అట్టియెడల ఏనిద్రుతాంతతివలనఁ బ్రయోజన మేమి? ఎప్పుడును లోపించుద్రుత మున్న దన్న నేమిప్రయోజనము? లే దన్న నేమి నష్టము. కావున నీయవి ద్రుతాంతములుగాఁ గానన రామింజేసి ద్రుతో న యేషాం స్యా త్తనులక్షణమునుబట్టి ద్వా సభిదధతి కళా యనుచోటియాద్యశబ్దముచేఁ గళలుగా (వచ్చుచున్నాఁడు రామునికై మొ॥ వలె) గుర్తింపఁదగు గదా.

అస లింతకును ఛా.వి.లు స్త్రీసమము అన నేమి లాభము? ప్రథమైకవచనమున సైతము తచ్చబ్బముతో సమసింపక ప్రయోగింపఁ బడుట లేదు. వచ్చినవాఁ డనియే యుండను గాని వచ్చినన్ అని ప్రయోగింపఁబడుట లేదు. చిం. పేర్కొన్న స్త్రీసమత్వమును సమన్వయించిన ప్రయోజనము లేదు. అవసర మైనది తచ్చబ్బముతో సమసిం చుట. అది చిం పేర్కొననేలేదు. చిం, వి.వి.లు పేర్కొననితచ్చబ్బ ముతోడిసమాస మనున దంగీకరించునపు డట్లే యేల చెప్పవలె? తచ్చబ్బము తదర్థముతో నుండుట లే దనియు గుర్తించి, స్త్రీసమ మన్నను బ్రథమైకవచనమున నేని ప్రయోగము లేండుగా స్త్రీసమ త్వమువలనఁ జేయకొడు కిత్వాదుల నుమాగమ మవుట మొ॥ ఇబ్బాదు లుండఁగా, తచ్చబ్బముతో సమాస మన నేల? సమాససిద్ధికై స్త్రీస మత్వ మేల? ఎల్లును జిం., వి.వి.లు చెప్పనిలక్షణమునే గుర్తించు చుండిరి గావున నయ్యది సూరి పేర్కొన్నట్లుగా ఛా.వి.లు విభక్త్యంత ములుగాఁ బ్రయోగించునందర్భమునందు విభక్తివివక్షలోఁ దచ్చబ్బ

మనుప్రయుక్త మగు ననియే చెప్పకొనఁదగును గదా. అదియే యుచితము. అన్తాత్తు గురొ తయోః క్రమేణ స్తః అన్నది. చిం. దానినిబట్టి బాలురచేతను అన్నది కుదుర దని బాలురచేతను అనియే యుండవలయు నని చెప్పుదుమా? అట్లే ధా.వి.లనే స్పష్టముగా నిరూపింపని చిం. విభక్తివివక్షలోఁ దచ్చబ్రానుప్రయోగము చెప్పకుంట పింతగాదు. చెప్పకున్నచు బాలురచేత నిత్యాదుల రత్వమువలె నీధా.వి లకు విభక్తివివక్షలోఁ దచ్చబ్రానుప్రయోగ మంగీకరింపఁదగు. అయ్యది చిం. వి.వి.లు చెప్పనిలక్షణభాగములో నొకటి. కాఁగా నిట్టియొడల ధా.వి.లు ద్రు.ప్ర.లా కాదా యనుప్రశ్నము బాల.లో వలెనే ననమంజన మని గుర్తింపవచ్చును.

వస్తులవారే యొకచోఁ దదితవృత్తివిగ్రహరచనకై విభక్తి వివక్షించునపుడు తచ్చబ్రముతో సమాసము చెప్పట విశేషము. విభక్తి వివక్షలోఁ దచ్చబ్రముతో సమాస మైన దనుటకంటె దచ్చబ్ర మను ప్రయుక్త మైన దనుట కొంతచయము. నచ్చినవాఁ డిత్యాదులు సమాసము లనియు నయ్యును దచ్చబ్రము నిర్ధక మనుటకంటె నొక్క తదితవిగ్రహరచన కగుపక్షీవిభక్తివివక్షాస్థలములందే కాక సాధారణముగా విభక్తినవక్షయం దని చెప్పట యొకను బ్రయోజనవంత మనుట గుర్తింపఁదగును. అందుకే నూరి యట్లు చెప్పె. అది సర్వత్ర యంగీకార్యము.

విభక్తివివక్షించునపు డనుటలో ధా.వి.లకుఁ దచ్చబ్ర మను ప్రయుక్త మగుట యవ్యానిని విభక్త్యంతములుగాఁ బ్రయోగింప నెంచునప్పుడే యనిపించుచున్నది. ధా.వి.లకు మీఁదివిశేష్యముతో సమాసమును గాని లేదా తదితప్రత్యయము మొ॥ వానినివక్షయందుఁ దచ్చబ్ర మనుప్రయుక్తము కా దనిపించు. వచ్చునట్టివాఁ డైన రాముఁడు

అనుసర్థమున నచ్చు అను ధా.వి. అట్లే సమసిండు నని తోచుచున్నది. ప్రాతిపదిక లై నవీనికి సమాస మెట్లు? 'కర్మధారయంబు త్రికస్త్రీసమముగంతథాతుజవిశేషణపూర్వపదం బయియుండు'ననుచోఁ ద్రికమువలె ధా.వి.పూర్వపదత్వనిర్ణయమునుబట్టి యట్లు సమన్వయింపవచ్చు. లేక వచ్చువాడు రాముఁడు అనువానికి సమాసము చేసిన ధా.వి.ల కనుప్రయుక్తముగాఁ జెప్పినతచ్చబ్దము విభక్త్యనయవము గామి విభక్తి లోపించునపు డీతచ్చబ్దము లోపింపదు గాదా. సూరి వచ్చినరాముఁడు మడిసెడుపడము లనురీతినమాసములలోఁ దచ్చబ్దమును జూపలేదు గదా. ఆ-అనుదానికే కన్య-యనుదానితో సమాసమయి యాకన్య యని యవుచున్నదా? త్రికపూర్వపదత్వవిధానమును బట్టి ఆఈపలు పడములు గాకయు మీఁదిపడముతో సమసించిన వనవలెను. అట్లే మడిసెడుపడము లిత్యాదులును.

అట్లు కానియెడల నదిశబ్దమునకుఁ గన్య యనుదానితో సమాస మయి అది-కన్య-అనుచోఁ ద్రికపూర్వపదత్వవిధానముచే నది యనుదానికి బదులుగా ఆ (ఇది-కన్య-ఈకన్య-ఏది-కన్య-ఏకన్య) నిల్చు ననురీతిగా సమన్వయించుట కవకాశ మున్నది. కాని మడిసెడునవి యైనపడములు అనువిగ్రహము చొప్పున మడిసెడునవి పడములు అనుచో మడిసెడుపడములు అని యగు టెట్లు? విభక్తి యగు వివర్ణకము పోయినను తన్నిమిత్తకము లగునానువికారము లట్ల యుండును గావున (ప్రహస్య మట్లే యుండఁగా) మడిసెడునపడము లని గదా కావలయును. తచ్చబ్ద మెట్లు లోపించు. ఆఈపలు త్రికము లనుటచేఁ (ననుచిత మనఁదగినను) అది వాఁడు మున్నగువానికి నాప్రభృతులు చేయుదమే కాక. ధా.వి.లు నిల్చు నన ననుప్రయుక్త మైనతచ్చబ్దము ధా.వి.అవయవమే యగుటచే నిల్వ నడ్డంకి లేదు. ఇది యెట్లును సిద్ధిం

చును గాన డా.వి.పూర్వపదత్వ మిట విశేషముగాఁ జెప్పఁజేల యన వచ్చును ? అచ్చోటిపివరణము ననుసరించి బల్లిదుఁడు మల్లుఁడు అను రీతివానికిఁ గర్మధారయము కుదుతదు. కాన వచ్చినవాఁడు రాముఁడు (వచ్చినరాముఁడు) అనుచో వచ్చినవాఁ డనునది త్రికస్త్రీసమముగంత ములలో నేదియను గాదు. డమంతము పూర్వపదముగా నిల్వ వీలు లేదు. కాని ధా.వి. లట్టివియు నిల్చుచున్నవి. కాఁగా మడిసెడునవి యన్నది స్త్రీసమము గాదు గదా. ధా.వి.లకును బూర్వపదత్వము సిద్ధించుటకు వీలుగా డా.వి.లను బ్రత్యేకముగా సూత్రమున నిర్దేశించుట జరిగిన దనవచ్చును. కాన నిట్టిప్రత్యేకనిర్దేశమువలన నెయ్యదియో విశేషము సిద్ధించు నని యూహింప నవకాశము లేదు.

కాఁగా విభక్త్యంతములుగాఁ బ్రయోగించునట్లే తచ్చి నక్షలోనే డా.వి.లకుఁ దచ్చిము చేరు నని చెప్పఁదగు నని తోచు (ఘం) ఇట్టిదానివలన సమాసములందును దద్ధితవృత్తియందును దచ్చ బ్దానుప్రయోగ మన్నదే లేదు కావున నద్దానికి లోపప్రసక్తియే లేదు. మడిసెడుదడము లిత్యాదిగా నిట ధా.వి.లు సుసంతములుగాకయే కర్మధారయము నందుచుండుటంజేసి పనికి సూత్రమున బృథగ్గ్రహణము ప్రస్తుతస్థితియందును నవసర మై ప్రయోజననంత మగుచున్నది. ఈయంశమున విస్తరమునకై చూత్రి.శే.

ఇట్లు సమాసవృత్తియందును దద్ధితవృత్తియందును దచ్చబ్దానుప్రయోగము లేక ధా.వి లట్ల యన్న నయ్యవి దు.ప్ర.లా కిశలా యనుప్రశ్నకుఁ దావు లేదు. అట నవి ప్రకృతులుమాత్రము యవును గదా. దు.ప్ర.కళావివక్ష ప్రకృతులయెడ నసంగత మగుట వజ్జులవారును స్వప్రము చేసిరి. తచ్చబ్దము చేరని డా.వి.లు సమాస గతము లయియో తద్ధితాంతము లయియో మాత్రమే యున్నవి.

కళాద్రు.ప్ర.వివక్ష పదములయెడనే ఛ.వి. లల్లు ప్రథమాది విభక్త్యంతముగాఁ ప్రయోగింపబడునపు డనుప్రయుక్తతెచ్చబొంతా లై యుండును గావున నటఁ బ్రథమాకయిపట్టియొక్కేతరములు ద్రు.ప్ర. లనువివరణము ననుసరించి ఛ.వి.లు తత్తద్విభక్త్యంతములు గళ లును తత్తద్విభక్త్యంతములు ద్రు.ప్ర.లు నపు నవి గుర్తింపఁదగును.

(గుఱ)విశేషణములు-ద్రుతప్రకృతికవలలా ?

ఛ.వి.లు ద్రు.ప్ర.లుగాఁ జెప్పటనుబట్టియుఁ గావచ్చును గాని వీరు నల్లాదిగుణవిశేషణములను పైతము ద్రు.ప్ర.లుగనే తలఁచిరి. అనఁగా వీరిమతమున నల్లన్ - తెల్లన్ అనురీతిగా నీవిశేషణము లును ద్రు.ప్ర.లే.

దీనింగూర్చి యొకచో “తెల్లన్ + కన్ - తెల్లంగన్ తెల్లంగన్ మున్నగునసప్తరూపములు గల్గవా యని శంకింపరాదు. తెల్లమున్నగు విశేషణములకు విశేష్యతావివక్షచే నవి ప్రథమాంతములే యగును కాన నట్టిశంకకుఁ బ్రసక్తి లే” (88) ధనిరి. తెల్లన్ అని యివి ద్రు.ప్ర.లే యగుచోఁ దెల్లంగన్ మున్నగురూపము లేర్పడకతప్పదు. వచ్చులవారు వారించినపద్ధతి యుక్తముగా లేదు.

ఈ విశేషణము విశేష్యముగానే గ్రహింతము. అయిన దానిద్రుతాంత యే మగును? విశేషణములు ద్రు.ప్ర. లనుటచే నీ శబ్దములే విశేష్యము లగుచో ద్రు.ప్ర.లు గాక కళలే యగు నని వీ రభిప్రాయపడిరా? కాని తరువాత విశేష్యతావివక్షలోఁ బ్రథమాంతములే యగు ననిరి. అనఁగా విశేష్యము లవుటవలనఁ గాక తద్వివక్షచేఁ బ్రథమాంతము లవుటవలన నీయవి (విశేష్యపక్షమున) కళ లగు నన్నమాట. తిజ్ఞాధ్యశేషపక్షీ సు స్సమదానినింబట్టి సుసంతతవలనఁ గళాత్వము సిద్ధించు నని యభిప్రాయము. ఇది యుక్తమే. కాని యిట

ననుమానము. విశేష్యతావివక్షచే బ్రథమాంతము లగు (తన్మూలమునఁ గళలును) ననఁగా విశేషణపక్షమున నీ తెల్లారులు ప్రథమాంతములు గావా? ఇంతకుముందీ గుణవిశేషణములును స్త్రీసమములే యనియుఁ బ్రథమైకవచన మందువలన లోపించు ననియుఁ జేర్కొన్నారు గదా. అది దేనికిఁ బదత్వమునకు. స్వంతతః బదత్వము గల్గినదన్నమాట. ఇట్టివియును బ్రథమాంతములే యవుటచేఁ గళ లేల కావు? ప్రథమాంతతనుబట్టి విశేష్యములు కళ లయినపు డదే విధముగాఁ బ్రథమాంతములే యయినవిశేషణములు కళలు గాకపోవు లేమి? అట్టియెడలఁ బ్రథమాంతము లవుటచే సున్ అనుదానిచే నీయవి కళలే. కాఁగా 'అన్యే ద్రుతప్రకృతయః' అని ద్రుత మెట్లు చేరినది?

అయిన నిట వాదముకొను నొకవిధముగాఁ దలఁపవచ్చును.

'సపదాన్యవ్యయసు ప్తిజ్ఞాతుమునామ్' - అనుసూత్రమున నవ్యయశబ్దముచేతనే నిషేధము సిద్ధ మగుచుండఁగా క్త్యాతుమున్నంతములకుఁ బ్రత్యేకముగా గ్రహణమువలన నవ్యయముల కెల్ల నిషేధము లే దని వ్యాఖ్యాతము. అదేవిధముగా నిచ్చటఁ గూడ 'తిజ్ఞధ్యశేష పక్షీసున్' - అనుచో సున్ - అనుశబ్దముచేతనే సుసంతములకుఁ గళాసంజ్ఞ సిద్ధించుచుండఁగా 'యదా, తదా' - మొదలగువిధముగాఁ బ్రథమాంతములను బ్రత్యేకించి పేర్కొనుటవలనఁ బ్రథమాంతములలోఁ గొన్నింటికిఁ గళాసంజ్ఞ లేక ద్రు.ప్ర.త్వము సిద్ధించు నని వ్యాఖ్యానించుకొనవచ్చును. అపుడు తెల్లన్ - మున్నగువిశేషణములు ప్రథమాంతములే యైనను ద్రు.ప్ర.లే యనవచ్చును. కాని యిచట నన్యవారు విశేష్యతావివక్షచే బ్రథమాంతములే యగు ననుట యందులకు విరుద్ధము గదా. 'ఆమాట ప్రథమాంతము లైన వెల్లఁ గళలే' యగు ననియే చెప్పుచున్నదే కదా ! అట్టియెడల విశేష్య

ములకుఁ గళాత్వమే యిష్ట మగునెడల వానిప్రళయమాంతత్వమును గూర్చి ప్రస్తావించకుండుటయే యుచితము.

అందుకే కాఁబోలును వజ్రులవారు ప్రయోగార్హతకై పదత్వ సిద్ధి కీర్తిగా స్త్రీసమములుగా గుర్తించి ప్రథమైకవచనప్రత్యయము లోపింపఁజేయుచో నది కళాత్వసంపాదకము కా దని నన్నయాధర్వణులమతమనిరి. కళాత్వసంపాదకము గాదు గాని ద్రు!ప్ర.త్వసంపాదక మగు నదియే విశేషము. ఏమైనఁ (బ్రయోగార్హతకై) పదత్వసిద్ధికియి ప్రథమైకవచనము లోపింపఁజేయుశబ్దములు కళలు గా నన్నమాట. స్త్రీసమము లెల్ల నిట్టివే కదా. అమ్మ అన్న మొ॥ వానికి సులోప మేల? అట్లు చేయనిచో నవి నామమాత్రము లవుటచేఁ బదత్వము లేదు. కావునఁ బ్రయోగార్హత యుండదు. అందుకై పదత్వము సిద్ధించుటకే ప్రథమైకవచనలోపము. దానికై స్త్రీసమత్వము చెప్పఁ బడినది. స్త్రీసమము లేవియుఁ గళలు గావా? పదత్వసిద్ధి ప్రయోగార్హతకే యని వీ రారంభించుట గరునార్హము. స్త్రీసమములుగాఁ జెప్పినయన్నాదులే యట్లు ప్రథమైక వచనము లోపించి ప్రయోగింపఁ బడుచున్నవి. కాని ప్రయోగార్హతకై పదత్వమునకై స్త్రీసమముగాఁ జెప్పి సాధించినయీ తెల్లాదిదుఁడ్ర. విశేషణములు ప్రథమైకవచన లోపముతోఁ బ్రయోగింపఁబడుచున్నవా! ప్రయోగార్హతకై యని ప్రారంభించుటతో నజ్ఞులవారివాక్యము వా గుద్దేశించిన వానికి విరుద్ధ మైనయర్థమును సాధించుచున్నది.

ఇంక నితరవిభక్తివచనములలో నసలు ప్రయోగమే లే నప్పుడు మాత్రమే యిట్లు పదత్వమునకు (ప్రథమైకవచనస్థలముం దేని బ్రయోగ ముండవలెనో యక్కర లేదో) స్త్రీసమత్వము నంగీకరించు నవి మాత్రమే కళలు గాకుండునా? వా రీయభిప్రాయము స్పష్టము

చేయలేదు ఇతరవిభక్తులందు లేక ప్రభవాయందును లేక స్త్రీసమత్వమువలన నింకఁ బ్రయోగార్హత సిద్ధింపఁజేయు శేలో యర్థము గాదు. ఇంతకును వీరు విశేష్యము లన్న తెల్ల పుల్ల ఇత్యాదులకు నట్టి ప్రయోగము లున్నవా? అయ్య నయ్యని కళలే యైన వేమి? (నల్లాదులు విశేష్యములుగాఁ బ్రభమైకవచనస్థలమందేయరుదు. ఇతర విభక్తిస్థలముల నల్లను నల్లచేత నిత్యాదిగాఁ గానరావు.) ఇది నన్నయాధర్వాణాశయ మనుట కేమి యాధారమో స్పష్టము చేయలే. తెల్లాదుల కిట్టి స్త్రీసమత్వమువలనఁ దచ్చభానులతోడిసమానమే యని వీరి వినరణము ననుసరించి గ్రహింపవచ్చును. కాని దానికిని ద్రుప్ర.త్వము నకును సంబంధ మేమి? పదత్వమునకుమాత్రమే సులోపము చేయుచో నది స్వంతము గాదా కళ గాకుంటును. విశేష్యమునకు విశేషణము నకు రెంటికి స్త్రీసమత్వము సులోపము సమాన మైయుండ సం దోకటి కళయు నొకటి ద్రుప్ర.యు నవుటకు లక్షణప్రమాణ మేమియఁ గానరాదు.

ఇంక 'తెల్లంగా' మున్నగునపరూపములను వారించుటకు వజ్ఞులవారు పేర్కొన్నట్లు తెల్లయునువిశేష్య మగుకళాశబ్దమే యున్న దనియు, తెల్లన్ అనుద్రుప్ర. యగువిశేషణము కా దనియు నిప్పటికి సంగీకరించి చూతము. వే తొకవోఁ గలయిబ్బంది నిట్లు గుర్తించుము.

చిన్నయ గుణవచనంబు లగునల్లాదులకు నవర్ణకమును ద్వార్థమున విధించియున్నాఁడు. చిం. (వి.వి. కాని) యిది స్పష్టము చేయలేదు. కాని వి.వి.చే వీరు సాధించిరి. భావార్థమున సూరి చూపిన టిక-ఇమి-న-ఇక-మున్నగు ప్రత్యయములను-అధర్వణోపదిష్టములే (1278) అని యన్యే చ దేశ్యావర్ణకాః యనుకారికచే నవర్ణకమును

సాధించియున్నాను. 'నల్లన్' అనువిశేషణముపైని నవర్ణకమును జేర్చిన నల్లన్న-మున్నగునవిప్రకాశములు గావా? త్వప్రత్యయము వలెనే తనప్రత్యయము పైతము ధర్మివాచక(విశేషణ)ములపైనే నిల్చును-- ఇట్లుగుటచే నీభావార్థకప్రత్యయములు హోడిమి వాడిమి మున్నగుధర్మవాచక (విశేష్య)ములపై నిలువనేరవు - (1262) అని వీరు స్పష్టము చేసినదానింబట్టి నల్లమున్నగువిశేష్యములనిట గ్రహింప రాదు గదా.

అయిన నల్లన్ అనుదానిపై నవర్ణకము రాదు. పెన్-చిన్న-అన్నవి ధర్మివాచకస్త్రీసమవిశేషణములు కావున వానిపయి వస్త్రీవిభక్తి నిలువనేరదు. కానఁ దద్ధితవిగ్రహవృత్తిరచనకై వానికి విభక్తి వినష్టించునపుడు తచ్చబ్దముతో సవి సమసించును-(1262) అన్నారు. ఇందలి యనౌచిత్యములు స్పష్టమే. ఛా.వి.లయొడ నేర్పడినయిబ్బందులే యిటఁ గూడఁ బ్రాప్త మవుచున్నవి. కాఁగా ద్రుప్ర.లైన నల్లాదులును బృథ్వేకవచనసలమునందు సయితము విడిగాఁ బ్రయుక్తము గా వని యితకు ముందు ఛా.వి.లసంసర్భమునఁ జేసినవివరణ మునుబట్టియే స్పష్ట మగుచున్నది. అట్టియొడల వీని ద్రు.ప్ర. లన నేల?

అవుఁ గాక. నల్లాదులు నిశ్లే యిట విభక్తివివక్షలోఁ దచ్చబ్దముతో సమసించు నని యంగీకరింతుము. నల్లదానియొక్కభావము. నల్లదాని - న అనియవును. ఇటఁ దచ్చబ్దలోప మెట్లు? విభక్తితో పాటు తచ్చబ్దముసయితము లోపించు నని (1262) విభక్తివివక్షలో సమాసము చేయఁబడినసమాసము గదా యని విభక్తితోపాటు తచ్చబ్దమును లోపించు నని వారీయభిప్రాయము గావచ్చును. కానీ యది సరి కాదు. విభక్తిలోపముచే ముందటితచ్చబ్దమునకు లోపము రావీలు లేదు. రామునితనము ఇత్యాదులలో విభక్తి లోపించినను నిగాగమ య

లోపింపకుంటు గనునాన్వయము. ఇటుల దచ్చబిడ్డము ప్రాతిపది కావయము. గాకున్నను నాసమాసమున నుత్తరపదమువిభక్తి లోపించు నన్న నుత్తరపద మెల్ల లోపించు ననుటెట్లు ?

ఇదియు సంగీకరించినను నిం కొకయిబ్బంది లేకపోలేదు. నల్లదానియొక్క భావము అను అర్థమును వివక్షింతము. అటు నల్లదాని యొక్క అనునది సమాసమే కదా. 'నివర్ణకస్యాన్యవృత్తుశః మదంతాద్ధుణ వాచకా త్తని నివర్ణము వచ్చినచో 'నల్లనిదానియొక్క' అని యగును సవర్ణకము చేయఁగా విభక్తితో పాటు తచ్చబిడ్డమును లోపించినను 'నల్లనిన' అని కావలయును గదా. ఈనివర్ణము నెట్లు లోపించును ? పెద్దచిన్నాదులకు లేనినివర్ణకము (నిగాగ మని సూరి) నల్లాదుల కున్నది.

ఇంక సచ్చటఁ దచ్చబిడ్డము లోపించుటచేతి సమాసమును బోవునా ? అట్టియొక సమాసము కామి నివర్ణకమును బోవు ననవగు. కాని యిటు సొ కొకయిబ్బంది. విభక్తివివక్షలోఁ దచ్చబిడ్డముతో సమాస మైనది. తచ్చబిడ్డముతో సమాస మగుటవలన నీద్రు.ప్ర.లద్రుతము లోపించినది. తద్ధితప్రత్యయపరకతలో విభక్తి లోపించినది. (విభక్తి నిమిత్తకమగు) తచ్చబిడ్డముపైతము లోపించినది. కాని తచ్చబిడ్డముతో సమాస మగుటవలన లోపించినద్రుతముచూతము లోపించియే యుండునా ? విభక్తితో పాటు తన్నిమిత్తక మగుతచ్చబిడ్డము లోపించఁగాఁ దచ్చబిడ్డముతోఁడిసమాసమున లోపించినద్రుతముపైతము నెనుకొను రాఁగా 'నల్లన్న - తెల్లన్న' అని కావలయును గదా.

ఇంక నీయది తద్ధితవృత్తియే కావున 'దుర్భిక్ష్య సర్వత్రి' అనుదానిచే ద్రుతమును లోపించు సవలయును. ఇ. తద్ధితప్రక్రియాశార

వమునలన సాధింపఁబడిన దేమి? నల్లాదులకు పశ్యంతిరూపమా? సన్న్యకమునకై వీనిని పశ్యంతములు చేయటకు యితటిప్రక్రియయే? నల్లాదులు, నల్లన్ నల్ల(న్)లు అనురీతిగా విధక్త్యంతములై ప్రత్యేకముగాఁ ప్రయోగింపఁబడునని కావు. తదితవృత్తిగలమునను విగ్రహారచనమునకై నల్లదానియొక్క అని సాధింపఁబడినది. కానీ యటఁ దచ్చబ్దము లోపింపకతప్పమి గమనార్హము. నల్లదానితనము నల్లదానిన-అనురీతివై భాషికరూపములు వజ్జలవారికి సమ్మతము లనలేము కదా. అనఁగా నీయుత్తరపద మగుతచ్చబ్దము నియతముగానే లోపించు నన్నమాట. అంతమాత్రమే కాక విగ్రహారచనకియి తచ్చబ్దముతో సమాస మగుటకు నాధారమును లేదు. చిం., వి. వి. లే కాక సూరియుఁ (బాల.లోను) జెప్పలేదు. (ప్రౌఢవ్యాకర్త నల్లనివాఁడు నల్లవాఁ డనురీతివానిని సమాసములుగా భావించెను.) ధా.వి.లపైవలే నీనల్లాదులకు విభక్తివివక్షలోఁ దచ్చబ్దానుప్రయోగమును సయితము చెప్పియుండలేదు. నల్లనివాఁడు పద్మనయనమ్మలవాఁ డనురీతిగా నిగాగమాదులనుబట్టి వీనిని సమాసములుగనే సూరి బాల.లో నభిప్రాయపడియుండవచ్చును.

కాఁగా వజ్జలవారనుసరించినయీసమాసకల్పన మెట్లును నిరాధారమే. అదియును నిర్దుష్ట మయినప్రణాళిక కలది గాదు గదా. సూరి నల్లాదు లని సూత్రించి నల్ల తెల్ల - ఇత్యాదిగా నుదాహరించుటచే నల్లయొక్క అనురీతిగా వివక్షించుటయే యద్విష మనవచ్చును. నల్లయొక్క అనురీతిగాఁ గూడ విడిగా వ్యవహారము లేదు కాని యట్లని వజ్జలవారు సాధించికొన్ననల్లదానియొక్క అనువిభక్తివిక్షలోఁ దచ్చబ్దముతో సమాస మయినరూపములును లేవు గదా. నల్లాదిస్త్రీసమములు తచ్చబ్దముతో సమాసము లై నవోనినుండి యిట్టివి కలవు. కాని

యట్టితచ్చబడుతో సమాన మైనరూపము లిచ్చట తద్ధితప్రత్యయ మగు నవుడు ప్రసక్త మగుట లేదు అట్టియెడల సాధించిరయిట్టిరూపము తద్భిన్న మని గమనింపవలెను. అయ్యది కేవలతద్ధితప్రత్యయ మగుటకై కల్పింపబడినది. తద్ధితవృత్తిని గ్రహరచనలో నని స్పష్టముగా జెప్పియే యున్నారు. కావున నియ్యది విడిగా బ్రయుక్తము గా పనుట స్పష్టమే. అట్టియెడల తచ్చబడుతో సమాన మనుటలోను నల్లాదులపై యొక్క చేయుటలోను బ్రయోజన మొకటే. ఇంక సమానపక్షమున సమన్వయమున నున్నయిబ్బందులు సూరిపక్షమున లేవు గావున నది యుచిత మయి గ్రాహ్య మయి యున్నది.

తెల్లంగ ననురీతిరూపములును దుర్వారములే. ఇట్టివి కాకుండుటకై ఏ రీతి తెల్లయనువిశేష్య మైనకళయే యున్న దనిరి. 'తెల్లగన్ - తెల్లన యగునట్లుగా' అని గదా యర్థము. (88) అనిరి. ఇది సరి కాదు. హంస తెల్లగా నున్నది అనగా తెల్లన-యగునట్లుగా - (ఈకాను అనుప్రయుక్తము కా దనియు సన్వయించుప్రత్యేకపద మనియు వీరిసిద్ధాంతము. చూ. బా. సూ.) ననురీతియర్థము సహజము గాదు. తెల్లగా నున్నది అనుచో దెల్ల అనునది క్రియావిశేషణము గావున గా ననుప్రయుక్త మయిన దని సూరిమతానుసారముగా గ్రహింపవలె. అట్టియెడల నిట నీయది విశేషణమే. హంస తెల్లనిది గా నున్నన దనురీతి నీ తెల్లశబ్దము ధర్మియే విశేషణమే యగుచున్నది. అయ్యది ద్రు.ప్ర. యని వీరిమతము. కావున తెల్లంగ - ఇత్యాదిరూపములు తప్పవు. (కాగా చక్కంగ అనురీతిస్థలములో నవర్ణమునం దత్విలోపాసంతరావశిష్టనకారము ద్రుత మై ద్రుతకార్యముల నందు ననురీతిసమన్వయ మనవసరము.) ఇట్టిరూపములను వారిం చుటకొరకే యిట విశేష్య ముండు ననిరి. క నీ యది సరిగామి కుదురలేదు.

ఇటఁ బూర్వోక్త మగునొక్కయంశము స్మరింపఁదగియున్నది. వజ్రలవా రింతకుముందు గుణపితృపణము లివి ద్రు.ప్ర.లనుటకుఁ జిం. నుమాగమమును విధింపకుంట నొకహేతువుగాఁ జూపుట గమనించితిమి. ప్రస్తుతవివరణమునుబట్టి యది కొంతవిరుద్ధ మగుచున్నది. తనవర్ణము త్వార్థమునం దవునది. అది పృథ్వీతముపై నవునది గావున నీరీతి సమాసాదికముతో నల్లదానియొక్క - తన అని గదా నిలుచున్నది. విభక్తియుఁ దచ్చబ్రహ్మమును లోపింప నల్ల - తన అనియందును - ఇప్పుడు నుమాగమము విధింపలే దనుకొందము. గ్రుతి మెట్లు వచ్చును? నల్లా దులు ద్రు.ప్ర.లే యన్నను నీప్రక్రియ సనుసరించి ద్రుతిము నిలువదే. అట్లు పూర్వోక్తమార్గములో విభక్తితచ్చబ్రహ్మము లోపింపఁగా సమా సమున నింతకుముందు పోయినద్రుతిము వెనుకకు వచ్చిన దనియే వజ్రలవారు నెంచిరా? అచడే యిది ద్రు.ప్ర. యపుటవలన నుమా గమము విధింప నక్కర లేకపోవుటయుఁ జిం. నుమాగమము విధింపక పోవుటంబట్టి యిది ద్రు.ప్ర.యే యని వ్యక్త మగుటయు సిద్ధించును. ఇట్లు ద్రుతము తిరిగి వెనుకకు వచ్చినపుడు నల్లందన మనునూపము నుమాగమము లేకయు సిద్ధించుట బాగుగనే యున్నది. కానీ పై ని జేర్కొన్నట్లు నల్లన్న - అనుకీర్తనాప మవార్యమే. స్థిరపరకర్తృమున సంశ్లేషము రావలెను గదా. వజ్రలవారినుతమున నన్న స్వత్వసంశ్లే షముల నల్లనీస నల్లన్న యని యవు. అదే యహోబలాదులమతిము సనుసరించిన నల్లన్న నల్లనుప-అని యవును.

వజ్రలవా రివి దుగ్ధ.ప్ర. లనుటవలన నేర్పడిన యపరూపము లన్నమాట యివి.

ఇటఁ దదితవృత్తియందు విభక్తిలోపించినది (తచ్చబ్రహ్మ మైతము లోపించినది) అనఁగా సమాపమునవలె నైనది. మఱి 'ద్రుతస్య

సర్వత్ర లుక్సహ సేషు' అనుదానిచే నాద్రుత మేల లోపింపదు? అన్న మఱిల నిట సుమాగమము విధింపసినామధ్యమున లోపించిన దని యెంచవలయునా? సక్రమముగా ద్రుతమును లోపించు నని యెంచుచో నల్లన్న యనుకీర్తిరూపములు గావు. ద్రు.ప్ర. గదా యని సుమా గమము విధింపనిచి, మతమున నల్లందన మనుకీర్తిరూపములును గావు. ఇంక ద్రుతము లోపించుచునేయుండ ద్రు.ప్ర. యని సాధించినప్రయోజనమేమియు లేకుండుటయు గమనార్హము.

ఇంక నేకారణముచేత నైనను సీధా.వి.లును గుణవిశేషణములును స్త్రీసమము లని వీరు పేర్కొన్నారు గదా. స్త్రీసమములన్నతరువాతఁ బ్రథమైకవచనలోప మవుఁగాక యవ్యానిపై నితర విభక్తులు లేమి విశేషముగాఁ జెప్పకొనవలసినదే. కానీ స్త్రీసమముల కితరవిభక్త్యంతరూపము టుండకపోవుట సహజము కాదు. అసఁగా నట్టిది స్త్రీసమలక్షణ మని చెప్ప వీలు లేదు. అమ్మ - అన్నమున్నగుస్త్రీసమముల కితరవిభక్త్యంతరూపములు లేవా? వజ్రలవారొక్కచో 'పెద్ద-చిన్న-తెల్ల'మున్నగుభక్తి (విశేషణ) వాచకశబ్దములు గాన వీని కితరవిభక్తులు లేమి తద్ధితవృత్తివిగ్రహారచనలో - ననుకీర్తిగాఁ జేర్కొనిరి. అది యసమంజసము. (త్రి.శే.) అట్టియెడల 'నల్లన్' అనునది ప్రథమైకవచనాంతి మగుపదము. పశ్యంతము నైనదానిపై తగాదులు వచ్చు ననియుఁ జెప్పవచ్చును. దానికే తచ్చబ్దముతో సమాన మని మున్నగుకీర్తి సమర్థయ మేల? 'నల్లన్' అనుకీర్తిగా వీనిని ద్రు.ప్ర.లుగా భావించినపుడు షష్ఠిలో నల్లన్ యొక్క అని యవునా? నల్ల యొక్క అవునా? అనుకీర్తివిచారణముతో వజ్రలవారామార్గము సనుసరించియుండకపోవచ్చును. అసలు ప్రథమైకవచనాంతమే విడిగాఁ బ్రయుక్త మవుట లే దని పేర్కొన్నారు గదా.

ఏది యే మైనను నీవానిని స్త్రీసమము లనుటయు ద్రు.ప్ర. లనుటయు సమానము నుద్దేశించి కల్పింపఁబడినయంశములే కాని యథార్థములు గా డని మాత్రము గుర్తింపనగు ఆసమానకల్పనాదు లుచితములు గామి సీమార్గ మనుసరిణీయముగా లేదు.

ఈగుణవిశేషణములును (ధా.వి.లును) స్త్రీసమము లనియఁ గావునఁ బ్రథమైకవచనలోపము చేసి పదత్వము సాధించి ప్రయోగించి కొనవలయు ననియఁ జెప్పిరి గదా. (68-706-581) ఇట్లు వీనిపై నేకారణముచే నైనఁ (స్త్రీసమము లని) బ్రథమైకవచనలోపము చేసి యున్నారు కావున నీయవి స్వంతము లైనవి. ఇట్టివే యయిన (స్త్రీసమము లయి ప్రథమైకవచనము లొపించిన) అన్న-అమ్మమున్నగు నవి కళ లవుట లేదా? అట్టియెడల నన్యే ద్రుతప్రకృతయ యని ద్రుతము చేరు తెట్లు? ఈనల్లాదులు విడిగాఁ బ్రయోగింపఁబడకపోవుఁ గాక. అంతచూత్రమున వడ్డులవారు వీనిని ద్రు.ప్ర. లగుట యెట్లని యనునూనించియున్నారా? ఎవ్వడును విశేష్యముతోనో తెచ్చబద్ధము తోనో సమసించియే యివి కళలలోఁ గాని ద్రు.ప్ర.లోఁ గాని పరిగణింపఁబడ వని తెఱచలేదు గదా. అట్లయ్య నీవి కళలా ద్రు.ప్ర.లాయని యాలోచించుసమమున (బ్రథమాంతతనబట్టి) ద్రుితాంతము లనుటవలనఁ బ్రయోజనము లేమి వీనిని గళ లనియే పేర్కొనుట యుక్త మని స్పష్టము.

విశేషణము లెల్ల సామాన్యముగా ద్రు.ప్ర. లని చిం., వి.వి.లమత మనియు ద్రు.ప్ర.లపట్టికలోఁ జేర్పమిఁ గళ లని సూరి మత మనియఁ జెప్పి చిం., వి.వి.లలో ద్రు.ప్ర. లనుట కొకయాధారము నిట్లు చూపిరి. తెల్లన-తెల్లనివస్త్రము మున్నగురూపముల నరసినపుడు తెల్లదివిశేషణములు ద్రు.ప్ర. లని తోఁపకమానదు. (87)

బహుశః చారిత్రక మైనదృక్పథముతో వీ రిట్లూహించి యుందురు. తెల్లన అనుచో నవర్ణము గాని తెల్లనివస్త్రమునుచో నివర్ణము గాని దానిద్రుప్ర.త్వమునకు సూచకము లగుట యీశబ్ద శాస్త్రమునుబట్టి నిర్ణయింపరాదు. చిన్నయ నవర్ణకనిగాగమము లనుగా నీవానిని సాధించియుండుట స్పష్టమే. చిం. పీనిని జేర్కొనలేదు. 'అన్యే చ బహవో దేశ్యావర్ణకాః' అనుకారికచే నవర్ణక మధర్వణోపదిప్త మని వజ్ఞులవారు చెప్పియుండుట గమనించి తిమి. 'నివర్ణకస్యా దృహుళ మదస్తాద్గుణవాచకా'త్తనుచో వి. వి. నివర్ణకమును జెప్పి తెల్లనివస్త్రము ఇత్యాదులను సాధించుచున్నది. ఇట్టి ననివర్ణకవిధానములచే నీయవి ద్రుతము లని గాని ద్రుతసంబంధు లని కానీ నిర్ణయించు టెట్లు ?

వి.వి.కర్త అనస్తాద్గుణవాచకా త్తనుట గమనింపఁదగియున్నది. ఒకవేళ నీయవి ద్రు.ప్ర.లే యందము. తెల్లన అనుచో నవర్ణ మా ద్రుతమునకుఁ జెందినవికారమా? నివర్ణక మట్టిదా? తదితసమాన నృత్తులందు ద్రుతమునకు లోపము తప్పదు గావున ననివర్ణకములు చెప్పఁబడినవా? తెల్లన అనుకీతివానింగూర్చి యింతకుముందు గమనించియుంటిమి. కాఁగాఁ దెల్లన తెల్లనివస్త్రము అనుచో 'తెల్లశబ్దముపైఁ గనిపించుచున్న నకారము దానిద్రుతత్వమును (తెల్లాదులద్రుతాంతతను) నిరూపించుచున్న దనుటకు నీవ్యాకరణములయం దాధారము లే దనుట స్పష్టము.

తెల్లబడు పుల్లబాటు చక్కబడు చక్కంబెట్టు ఇత్యాదు లున్నవి కాని యట్టివి సైతము పీనిద్రుతాంతతకు నిరూపకములు కాఁజాలవు. వి.వి.కర్త 'కేచిచ్ఛబ్దవిశేషాః స్యుః క్రియా యోగే ద్రుతాన్వితాః' అనిచెప్పెను. అహోబలుఁ డాకారికకు తెల్లబడు ఇత్యాదు

లనే యుదాహరించె. ఈకారికార్థనిర్ణయమున వజ్రలవారు సహా బలుని బ్రమాణీకరించిరి. (వ్యా.సం.స. 1689) సూరి శబ్దపల్లవములలోని వర్ణవికారములనుగూర్చి చెప్పబూనినవాడు గాదు. చక్కగా ఇత్యాదులు స్థలాంతరమునఁ బరిశీలింపబడినవి.

కాఁగా విశేషణములు ద్రు.ప్ర. లనుటకు నెట్టియాధారమును లే దని స్పష్టము.

ఇట్టిమార్గమననే వజ్రలవారు 'చేయచున్' మొదలగు వానినిసైతము స్త్రీసమములుగా గ్రహించి ప్రథమోకవచనము లోపింపఁ జేసిరి గదా. ప్రథమాంతముఁ గుటంబట్టి లయ్యువియుఁ గళలే యన వలయునా ? అని యనమానము గల్గును.

సూరి ప్రథమాకయిపట్టియొక్కేతరము లయినవిభక్తు లని చెప్పి 'శతృతుమానంతర్యచేదాన్వితైకమలను (నేనుతానుపదములు, వలెప్రభృతుఁ వలె) బ్రత్యేకముగాఁ జేర్కొనుటవలనఁ బ్రథమాంతముల యైనను గళాత్వము గల్గక ద్రు.ప్ర.త్వము సిద్ధించినది. ఈ యేర్పాటు చిం.లో నెట్లు ?

వజ్రలవారు 'కిష్కత్ప్రశంసనేత్యాదులచేఁ గొన్నిప్రతిపదోక్తావ్యయములకుఁ గళాత్వోపదేశమే యిట్టివ్యాఖ్యకు మూలము కా నోవు' నని చేయచున్ మున్నగువానిద్రు.ప్ర.త్వమును నాధించుచున్న దనిరి. ఆహా అయ్యో మున్నగునవి స్వంతములే కళలే యవుచుండఁగా మఱలఁ గళాత్వోపదేశ మేల ? కావున స్వంతము లెల్లఁ గళలు గావు.) తెల్లన్ మున్నగునవి (విశేషణములు) స్వంతము లయ్యు ద్రు.ప్ర.లే. తెల్ల విశేష్య మిది కళయే. ఏ రిల్లు జ్ఞాపకము చేసిన యర్థమువలనఁ బ్రయోజనము లేదు.

‘తిజ్ఞాన్య శేషషష్ఠీ’ మున్నగుసూత్రమునఁ బ్రత్యేకముగాఁ బరిపఠించిన వెక్కువగా నన్వయములే. అన్వయేతరములు ‘య నా తదాకిమ్’-శబ్దములుమాత్రమే ఇట్లుచెప్పట (యనాతదా) ప్రపంచార్థముని సూరి పేర్కొనియున్నాడు. స్పష్టతమాత్రమే ఫల మున్నట్లు. ‘కిమ్’-శబ్దమును జేర్చుటకూడ నిట్టిదే యవచ్చును. నేనుతానుఅను స్వంతములు ద్రు.ప్ర. లగుట కలదు. ‘యేహం ద్రుతో న స్యాత్తనుదాని ననుసరించి యిది స్వంత మైనను ద్రుతము గలిమి కళ గాక యన్వేయని ద్రు.ప్ర. యగును. కాఁగా సూరి పేర్కొన్నట్లు యదాతదా (కిమ్) గ్రహణము ప్రపంచార్థమే యనుట లెస్స. (అన్వయేతరములు తాను నేనభిన్నములు ప్రథమాంతములు ద్రు.ప్ర. లవుట లేకు గదా.) కాఁగా దీనింబట్టి స్వంతము లైనను గొన్ని శబ్దములు (విశేషణములు) ద్రు.ప్ర.లే యవు ననుకీర్తిని బ్రయోజనము లేనియర్థకల్పన ముక్క రయే లేదు.

తిజ్ఞాన్యసూత్రమునఁ బెక్కు అన్వయములే. కించిత్ ప్రశంసన-అన్భృశ-సంతాప-ఏవ-క్వా-కిల-తూష్ణీమ్ - అనుకీర్తిగా నివి ప్రత్యేకముగాఁ బెక్కులు పేర్కొనఁబడియుండుటంజేసి యన్వయము లెల్ల గళలు గా వని గ్రహింపవచ్చును. అనఁగాఁ గొన్నియన్వయములు ద్రుతాంతము లై ద్రు.ప్ర. లవుట గల దని గుర్తింపవచ్చును. చేయుచున్ -చేయన్ ఇత్యాదులు గళలు గానేర వనియు నింక నన్వేయద్రుతప్రకృతయ యని ద్రు.ప్ర. లగు ననియు నూహింపవచ్చును. కాఁగా వానికి నన్వేయసూత్రముచేతనే తుదిని ద్రుతము చేరి యవి ద్రు.ప్ర. లగుట సిద్ధించును. ఇట్లు చేయుచున్ మొ॥ వానిద్రు.ప్ర. త్వమును జిం.లో గుర్తింపవచ్చును.

మొదలగునవి గమనార్హములు. ఇట్టియెడల వీనిపై పస్తీవిభక్తి నిల్చుట విశేషము. నామధ్య మాశ్రయణీయము. ప్రత్యేకముగా నుచ్చరింపని 'సర్వశబ్దంబు' లనులక్షణమున సర్వశబ్దమే యాశ్రయణీయము. (చూ.త్రి.శే.)

సూత్రాంధ్రాదులతో ధా.వి.లపై వలె వీనిపైని దచ్చబాను ప్రయోగమును జెప్పినసూరి బాల.లో ధా.వి.లుమా తమే గ్రహించుటంజేసి నల్లనివాడు నల్లనిది యనురీతి విట్టివి కా దనియే భావించియుండునని నిర్ణయింపవలె. (మూడవవాడు మూడవది యనునలొంతరలక్ష్యములకు వీనికి నేదేని సంబంధ మున్నదో పరిశీలనార్హము) చిం.,వి.వి.లు ధా.వి.లయెడవలెనే యటఁ గూడ స్పష్ట మైననిర్ణయము చేసి యున్నవి కావు.

వీనిని స్త్రీసమములుగా నంగీకరింపవలె. ఐతను వీయవి ద్రు.ప్ర. లనుటకుమాత్ర మెట్టియాధారమును లేదు. ద్రుతము సంతమందుఁ జేర్చుటవలనఁ బ్రక్రియాగౌరవమే. కాని ప్రయోజన మావంత లేదు. విశేషణములయెడ సూరిమతవర్ణనములో వచ్చిలవారు సీయంశమును గుర్తించియే యున్నారనవచ్చు.

అయినను వారు ద్రుతాంతములే యని చిం.,వి.వి.లమతమున సాధించిన దేమియు లే దని గమనించితిమి. ఒకవేళ కళలపట్టికలోఁ జేర్చకుండుటయే ద్రుతప్రకృతికనిర్ణయమున కాధార మైన నది బలమైనది గాదు అచ్చోటియాద్యశబ్దము వీనిని సంగ్రహింపఁగలదు. 'చేయు నతఁడు తెల్లందనము' అనునవే యుద్దేశించిన ద్రు.ప్ర. పక్షమునను నవి యసాధ్యములే. కాఁగా విశేషణములు ద్రుతప్రకృతు లని చిం., వి.వి.లమతమునను నిర్ణయింపరాదు.

వలెప్రభృతులలోని ద్రుతము శబ్దావయవయమే కాన నట నన్యే యని ద్రుతము చేటుట లేదు. ద్రుతో న యేమాం న్యా త్తేనుట ననుసరించి వలెప్రభృతులు ద్రుతము గలిగిన వగుటచే గభలు గా వనియు నింక నన్యే యని ద్రుప్ర లే యవు ననియు గుర్తింపవగును.

సూరి ధా.వి.లకువలె గుణవిశేషణములకు విభక్తివివక్షలోఁ దచ్చబ్ద మనుప్రయుక్త మగు నని చెప్పియుండలేదు. (బాల.లో) నల్లనివాఁడు నల్లనిది యనురీతిరూపముల ననుసరించి యయ్యవి సమాస ములే యని భావించియుండును. ప్రౌఢవ్యాకర్త తెలుఁగున నాధార ణంబుగ విశేషణంబు లవిభక్తికంబు లని పేర్కొనుచు అట్టివాఁడు (అట్టిఁడు) అనురీతివానింగూర్చి ప్రస్తావించుటంబట్టి యాతఁడు నయ్యవి సమాసములే యని భావించినట్లు గుర్తింపవగును. అట్టియొడల వీవిశే షణ లు విడిగాఁ బ్రయుక్తము గా వని యంగీకరింపవలసియున్నది. విభక్తి లేకుండఁ గేవలప్రకృతి ప్రయోగింపబడు తెల్లు! అయినను నల్లనకులువ-ఇత్యాదిగా నీనల్లదులకుఁ గర్మధారయము ఘటియిల్ల వలయు నన్న నివానిని స్త్రీసమములుగా నంగీకరింపవలె. (లేక గుణ వచనంబు లగునల్లదులకుఁ గర్మధారయంబున అనుటచే నల్లమొవలగు వానికి స్వంతములు గాకయే సమాసమును జ్ఞాపితము చేసికొని నిగా గమము చేయవలసియుండు. నవ ర్ణకంబు గుణవచనంబు లగునల్లదుల కగు ననుచో నల్లమొక్కభావము నల్లన అనురీతిగనే విగ్రహముచేప్పు కొనవలె.) నల్లనివాఁడు మున్నగుసమాసములందుఁ దచ్చబ్దము తస్మాక్ మప్రట లేదే. వచ్చినవాఁడు అనుచోటవలె నున్న దనవచ్చు. సర్వశబ్దం బులు సంబంధంబునందుఁ దచ్చబ్దంబుతోడ సమసించు నని సమాసము చేసికొన్న నల్లమొక్కవాఁడు (ఆధారాధేయసంబంధమగు) నల్ల వాఁడనుచోఁ దచ్చబ్దము సంబంధార్థమాత్రబోధక మైయుండును. నాది

అ ను బ ం ధ ము

షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత

ద్వితీయానినువర్ణములు ద్రుతము లగు ననందగిరయవకాశమునుగూర్చి యిటుఁబరిశీలించెము.

షష్ఠి భవేద్ద్వితీయాతుల్యా తత్పురుషసంస్థితా నామ్నా మ్మనుచోఁ జిం. ద్వితీయాప్రసక్తి తెచ్చినది. తత్పురుషసమాసగత మగుప్రాతిపదికములపయి నిల్చియున్నషష్ఠీవిధక్తి ద్వితీయావిధక్తి తుల్య మగునాకారము గలది యగు (వ్యా.సం.స.1166) చనుచున్న దీలక్షణము. షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత యన నెట్లు?

షష్ఠ్యంతరూపము ద్వితీయాంతతుల్యరూపము నందు నని యొకమార్గము. నివర్ణాగమ మున్నషష్ఠ్యంతమునకు నివర్ణక మున్న (ద్వితీయారూపమును) నివర్ణాగమము లేనిషష్ఠ్యంతరూపమునకు నివర్ణకము లేని (అమ్మ లోపించిన) ద్వితీయాంతరూపము నిల్చు నిత్యాదిగా నిప్పక్షమున గుర్తింపవలె. కానీ యట్టియెడల సూత్రమునందు నామ్నా మ్మనుట ప్రయోజనహీనమే. నామములయొక్క షష్ఠ్యంత రూపమునకు ద్వితీయాంతతుల్యరూప మగు నన నేల? వజ్రలవారును జైని ప్రాతిపదికములపయి నిల్చియున్నషష్ఠీయే ద్వితీయాతుల్యాకారము గల దగు నని చెప్పట సక్రమ మైయున్నది.

నామములషష్ఠికి ద్వితీయ యనుటచే షష్ఠీవిధక్తిస్థానమున ద్వితీయాతుల్యవిధక్తి చేయవలయును. రామునియొక్క గుణములు అనుచో యొక్క షష్ఠిస్థానమున 'ని' అనుద్వితీయ వచ్చును. ఇట్లే నీత యొక్క శక్తి, నీతనుశక్తి యని యగును. యొక్కకు ముందు నామము

నకు నివర్ణాగమ మైన రామునియొక్క, రామునిని (న్) గుణము లని యగు. నివర్ణాగమము లేనిపక్షమున రాముయొక్క, రాముని (న్) గుణము లని యగు. కాఁగా రాముగుణములు రామునిగుణము లని యిష్టరూపములతోపాటు రామునినిగుణము లనుననిష్టరూపము నేర్పడు. సీతయొక్క, సీతను(న్) శక్తి యనుచో సీతశక్తి యనుదానితోపాటు సీతనుశక్తి యనియుఁ గావలయును.

అయిన నిట ద్వితీయానిశులే ద్రుతము లన్న సవానిపై మఱల ద్రుతము చేరదు. రామునిని + గుణములు, సీతను + శక్తి యనుచో సమాసమున ద్రుతము లైననినులే లోపించి రామునిగుణములు సీతశక్తి యని యగును. నివర్ణాగమము లేనిపక్షమున రాముయొక్క రాముని - గుణములు రాముగుణము లని యగు. సీతనుశక్తి, వసమును దగ్గఱ అనురీతియపరూపములకుఁ బ్రసక్తియే యుండదు. కాని యీ పక్షమునను ద్వితీయలో సమ్మోహము నేల చెప్పె ననుదానికి సమాధానము దొరుకదు.

ఇంకను బహువచనస్థలమున సిబ్బంది. రాములయొక్క యనుచో యొక్కస్థానమున నేమి చేయుదుము? 'లుజసోలశసః' అని లవర్ణమే ద్వితీయాబహువచనము. రాములగుణము లనురీతిరూప ములుమాత్రమే యేర్పడి రాముగుణము లనురీతికవిప్రయుక్తరూప ముల కనకాశమే యుండదు.

కావున పష్టికి ద్వితీయ యనుచో యొక్కపష్టిస్థానమున ని,ను,లద్వితీ నులను జేయుపద్ధతిని జిం.కర్త యుద్దేశింపలే దని నిశ్చయింపవచ్చును.

ఇంక పష్టికి ద్వితీయ చేయవలె నన నొక్కటియే మార్గము. తెలుఁగుపష్టికి (తెలుఁగు) ద్వితీయ కుదురనప్పడు సంస్కృతపష్టికి

(సంస్కృత) ద్వితీయ చేయుటయే. రామునియొక్క గుణములను విగ్రహమున రామ + శన్ అని యున్న పూర్వపదపక్షికి ద్వితీయ రాగా రామ అమ్ అని యగును. ఇట్లే రాములయొక్క రామ + ఆమ్ రామ + శన్-అనుపద మైనప్రక్రియలో నిబ్బందులు లేవు. అమ్మునకు నివర్ణ మైన రాముని(న్) గుణములు, అమ్ము లోపించిన రాము (న్) గుణము లనియు రామ + శన్, అనుచో శస్సునకు నివర్ణక మైన రాముల(న్) గుణము లనియు నిష్పరూపములుమాత్రమే సిద్ధించును. కాని ద్వితీయకు నువర్ణ మగునలమున నిబ్బంది గలదు. సీత + శన్, సీత + అమ్ అని కాగా నమ్మునకు నువర్ణ మైన సీతను(న్) శక్తి యని కావలె.

షష్ఠికి ద్వితీయ చేయుటలో నిం కొకమార్గము లేదు గావునఁ బ్రయోజనవిశేషము ననుసరించి (సంస్కృత) ద్వితీయ చేయనీవర్ణ తియే యనుసరణీయ మై చిం.మత మనఁబడియన్నది.

నజ్జలవారు సీతయొక్క సీతమన్-సీతన్ శక్తి (1167.) అని వినరించిరి. అంతకు ముందు మాత్రమున కిర్ణము చెప్పవోఁగ్రాతిపది కలపయి నిల్చియున్న పక్షివిభక్తి ద్వితీయాతుల్య మగునాకారము గల దగు సనిరి గాన యొక్క ప్రత్యయస్థానమున ద్వితీయానుప్రత్యయ మైన జని యెంచి రేమో. ఆ ట్లయిన రాములయొక్క యనుచో యొక్కస్థానమున నేప్రత్యయ మగును. ఇట్టివానిని వా రటఁ బ్రస్తా వింపలేదు. ఇట్లే 'రామునియొక్క + బాణము రామునిన్ + బాణము రామునిబాణము (1167) అనుటలోఁ దెలుఁగువిభక్తికే తెలుఁగువిభక్తి చేసిరా యని సందేహము కల్గును.

కాని యంతకు ముందొకచో నజ్జలవారు 'కన్ను ఓన్ + కవ + ను అనునపుడు షష్ఠిభవేదిత్యాదిచొప్పున రూపసిద్ధి చికిత్సిత

మగునచుడు సమాసరూపప్రాతిపదికయొక్క యనయవములోని ఓస్ ప్రత్యయము లోపింపక దానిచో ఔట్ ప్రత్యయరూపద్వితీయా కారము నిల్చును. కనశబ్దముమీఁదిసుప్రత్యయముమాత్రము లోపించును. కన్నులకవ అని రూప మేర్పడు (1161) ననిరి. దీనినిబట్టి సంస్కృతషష్ఠిస్థానమున సంస్కృతద్వితీయయే యగు నని యెంచి రన వచ్చును. కాని ప్రధాన మగునీషష్ఠిభవేదిత్యాదిసూత్రవివరణస్థలమున నాయంశమును స్పష్టముగాఁ జెప్పిన బా గుండెడిది. నీతయొక్క శక్తి యనుచో నీత + జన్ + శక్తి + సు అనువిధముగాఁ జూపఁదగును గదా. అట్లు చెప్పకున్నను సూత్రవివరణమున వారియభిప్రాయ మిదియే యన్న నది యుచితమే. కాని యట వివరణము ననుసరించి తెలుఁగుషష్ఠిస్థానమున (దెలుఁగు) ద్వితీయ యగు నని భావించిన మాత్ర మది యసంగత మనకతప్పదు. సమాసకములం దలొకికవిగ్రహ మున సంస్కృతవిభక్తులే లోపించు నన్నవీ రిచట షష్ఠికి ద్వితీయ చేయ నపుడు గూడ నట్లే సంస్కృతషష్ఠికి ద్వితీయ చేయుట సక్ర మము గదా. కన్ను + ఓస్, కన్ను + ఔట్ + కన + సు కనశబ్దముమీఁది సుప్రత్యయముమాత్రము లోపించు (1161) ననిరి. ఉత్తరపదవిభక్తి లోపింపఁజేయనచుడు తెలుఁగుషష్ఠికి ద్వితీయ చేయుచో నుత్తరపద ముపై మాత్రము సంస్కృతవిభక్తి యుండునా? లేక యటఁ దెలుఁగు విభక్తి లోపించు ననుట కుదురా?

ఇంతకును బైని వీరు కన్ను - ఓస్ అని ద్వినచనమును జూపుట విశేషము. కన్నులు సాధారణముగ నెల్లరకు రెండే యుండును గదా యని ద్వినచనము చూపియుందురు. కాని తెలుఁగున ద్వినచన మేది? ఇద్దరు రామా లని చెప్పచో రామశబ్దముపై ఔ విభక్తి చేయుదురా? సంస్కృతమున నట్ల యైనను తెలుఁగున

నాయర్థమున ద్వివిచనమునకు బహువచనము చేయకతప్పదు గదా. (వ్యా.సం.స. 454) ఏ ఓట్లే యావష్ఠికి ద్వివీతీయ చేయునపుడు ఓన్ ప్రత్యయమును జేసి కన్నులకన యగు నని తేల్చిరి. కాని ఓన్ చేయఁగా దానికి లవర్ణ మెట్లు వచ్చినది? లు జసో ల శసో లలాంతా త్తని లవర్ణము శస్సునకుఁ గదా విధించినది. ఇటు వడ్డులనారు చేసిన ఓస్సునకు లవర్ణ మెట్లున్నదో? విశేషము గాన వివరింపవలసినది.

కాఁగా ఏ రిట కన్ను + ఓన్ కన్ను + ఔట్ అని చూచుట ప్రామాదిక మనియు కన్ను + ఆమ్ కన్ను + శన్ అని చూపుటయే యుచిత మనియు నట్లు చూపినమాత్రమునఁ గన్నులు రెంటికంటె నెక్కువ యున్న వని తెలిప నక్కఱ లే వనియు గ్రహింపఁదగును.

శాంత్రికశక్తి :

సంస్కృతపష్ఠికి ద్వివీతీయ చేయవలయునను నీతనుశక్తి యనుకీతి ననిష్టరూపము లేర్పడుట గుర్తించితిమి. ఇట్టిరూపములను వారించుటయు నుద్దేశించి వడ్డులవా కొకవిశేష మిట్లు వేర్కొనిరి. 'సూత్రమునందలి ద్వివీతీయాతుల్యా అనుదానికిఁ దంత్రముచే నావృత్తి నంగీకరించి పష్ఠి ద్వివీతీయాతుల్యాకారము గల దగునపుడే ద్వివీతీయాతుల్యా - అట్టిద్వివీతీయాంతమునంటిరూపము నిల్పు నని వ్యాఖ్య చేసి కొనవలయు (1167) ననిరి. ఇందు పష్ఠి ద్వివీతీయాతుల్యాకారము గల దగుట యెట్లు? పవ్యంతమునను ద్వివీతీయాంతమునను విభక్తికిఁ బూర్వ మందలిప్రకృతి తుల్యాకారమునందుండవచ్చుఁ గాని పష్ఠిద్వివీతీయా విభక్తులు తుల్యము లగుట సంభవమా? అందుకే కావచ్చును. వారు పైయభిప్రాయమును వివరించుచు 'అనఁగా యొక్క లోపించినపష్ఠి రూపము తిశ్మధ్యసూత్రముచేత ద్రుతము చేరకముందటిద్వివీతీయాంత రూపమును బోలియున్నపుడే యీసూత్రము వర్తిల్లు (1167) ననిరి.

షష్ఠి ద్వితీయాత్మకత మగుట యనువాసి కీచెప్పినయర్థము స్ఫూర్తి
యొంతమాత్రమును లే దని చెప్పబడు సంశయము నశ్చిత్త లేదు.
ఇట్టి మర్థమే సహజముగా లే దనకతప్పదు.

అవును కాక. తంత్రాన్వృత్తిచే ఏరు సాధించిన దేమి? సీత
యొక్క శక్తి = సీతనున్ + శక్తి సాక్షికమలోపము సీతను - శక్తి
సీతశక్తి ఇట్లే రూపసిద్ధి సంగీకరింపవలయును గాని సీతనుశక్తి ము
న్నగునవిష్టరూపసిద్ధి సంగీకరింపరాదు. (1167) సీతయొక్క + శక్తి
యనుచో షష్ఠికి ద్వితీయ యై సీతనున్ + శక్తి యైనది. ఇప్పుడు సాక్షిక
మలోప మేల చేయవలె? సీతనుశక్తి యనునవిష్టరూపము గాకుండు
టకు దప్ప. లక్షణముచేత దాని ఏరు విశేషముగాఁ జెప్పినంతమా
త్రాన్వృత్తిచేత నీయర్థము సిద్ధించుచున్నదా? సీత(యొక్క) యన్నది
(షష్ఠి) సీతను(న్) అనుద్వితీయతోఁ దుల్య మైనయాకారము గలది
గానపు డేమి చేయవలె? ఏ ర్నితకు ముం దేమి చెప్పిరి? షష్ఠి
ద్వితీయాత్మకత మగునపుడే యీమాత్రము వర్తిల్లు ననిరి. అనఁగా
నపుడే షష్ఠికి ద్వితీయాత్మకత యగును. షష్ఠి ద్వితీయాత్మకముగా
లేనపు డీమాత్రము వర్తిల్లదు. అనఁగా నపుడు షష్ఠికి ద్వితీయాత్మకత
రాదు. సీతయొక్క శక్తి యనియే యుండు నన్నమాట.

ఇంక సీతంత్రాన్వృత్తితో వజ్రలవారు వ్యాఖ్య చేసినవారు
లక్షణమునకే కాక దానికి ఏరే యింతకు ముందు చేసినవివరణమునకు
సనుగుణము గామి గమనింపవలసియున్నది. ఇటు ఏరు షష్ఠి ద్వితీయా
త్మకతకారము గల దగునపుడు ద్వితీయాంతమునంటిరూపముతో
నిల్చు (1167) ననిరి. షష్ఠి ద్వితీయాంతరూపముతో నిల్చుట యసంగ
తము గావున షష్ఠ్యాంతము ద్వితీయాంతమునంటిరూపముతో నిల్చు
నని యభిప్రాయముగా గుర్తించుము. అంతకుముందు షష్ఠి ద్వితీయా

తుల్యకారము గల దగునప్పు డన్నది సైత మిట్టిదే. సీత(యొక్క) యనుషష్ఠ్యంతము సీత(న్) అన్నద్వితీయాంతముతోఁ దుల్య మైన యాకారము గల దనియు నట్టిషష్ఠ్యంతమునకు ద్వితీయాంతమునంటి రూపము నిల్చు ననియు వజ్రలవారియభిప్రాయము నెన్నవలెను.

కాని వీ రింతకు ముందీసూత్రమున కర్థము వ్రాయుచోఁ బ్రాతిపదికపయి నిల్చియున్న షష్ఠీవిభక్తి ద్వితీయాతుల్య మగునాకారము గల దగు (1166) ననిరి. కాన విభక్తియే మాటును. ఇట విభక్త్యంతమును బ్రస్తావించుట దాని కనుగుణము గాదు గదా. ఇటఁ గూడ షష్ఠీవిభక్తి ద్వితీయావిభక్తితోఁ దుల్యకారము గల దగు నపుడు షష్ఠీవిభక్తి ద్వితీయావిభక్తివంటిరూపము గల దగు ననియే భావించి రనుటకు పీలు లే దని వారిలక్ష్యవివరణమునుబట్టియే గ్రహింపవచ్చును. వీరిసూత్రవివరణమార్గము ననుసరించి (అట్టితుల్యతకా?) ద్వితీయానువర్ణమును లోపింపఁజేయవలె నని యెంచుట వివరణమున కనుగుణమా? కా దని వారిమాటలనుండియే గ్రహింతము. సీతనున్ శక్తి యనుచోఁ బాక్షికనులోప మేల చేయవలెనో తెలుపుటకుఁ గాఁబోలు నిట్లు పేర్కొనిరి. 'సీతనున్' అను ద్వితీయారూపము లోని ను అనునది లుక్చ స్యాత్తనుసూత్రముచొప్పున విభాషను లోపింపఁగా సీతన్ అని యేర్పడును. అట్టిరూపములోనితిజ్ఞధ్వ సూత్రసిద్ధద్రుతము చేరక ముందటిసీత అనునది సీతయొక్క అనుదానిలోనియొక్క లోపించినదానిని బోలియుండునే కాని సీతనున్ అనుదానిలోనిద్రుతము చేరక ముందటిసీతను అనునది యద్దానిని బోలియుండదు గదా. కాన చిట్టిద్వితీయాతుల్యకారము నిల్వనేరదు. (వ్యా.సం.స. 1167)

ఇట సంతకు ముందటివివరణముందలియభిప్రాయము తిరుగఁ బడుట గానవచ్చును. ద్వితీయాతుల్యకారము గల దగునపుడు షష్ఠీకి

ద్వితీయాతుల్యత యగు నని యింతకు ముందు వివరణము. కాని యిపుడు షష్ఠితోఁ నుల్యత గలిగిన దగుటచేత సీతన్ అని ద్వితీయాతుల్యత యగును గాని షష్ఠితో నట్టితుల్యత లేకపోవుటచేత సీతనున్ అనుద్వితీయాతుల్యరూపము నిల్వదు. షష్ఠి ద్వితీయాతుల్యముగా నున్నపు డాషష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత యగునా? లేక షష్ఠితోఁ దుల్య మైనరూప మేదియో యదియే యగునా? ఇంకలిభేదము స్పష్టమే. మొదటిపక్షము ననుసరించి షష్ఠి ద్వితీయాతుల్యాకారము గలది గానిచో బానికి ద్వితీయాతుల్యత రాదు. రెండవపక్షము ననుసరించి షష్ఠికి ద్వితీయ యగును. కాని యది షష్ఠితోఁ దుల్య మైనరూపాకారమే యగును. అట్టియొడలఁ దంత్రావృత్తివలనఁ బ్రయోజన మేమి? ద్వితీయాతుల్యా షష్ఠీ ద్వితీయాతుల్యా భవే త్తన నేమి లాభము? సీత(యొక్క) అనుదానితోఁ దుల్య మగుట సీత(న్)అనునదే యగును గాని తుల్యము గామి సీతను(న్) అన్నది కలుగ దని చెప్పవో షష్ఠి షష్ఠీతుల్యా ద్వితీయా భవే త్తని చెప్పవలెను గదా. వజ్రలవా రట్టి యర్థమును సూత్రముచే సాధింపఁగల్గిన నపుడు వజ్రలవారిపై లక్ష్య వివరణము లక్షణవివరణముతో సరిపడును.

కాఁగా వజ్రలవా రుద్దేశించినప్రయోజనము సాధింపఁ జాలమి 'ద్వితీయాతుల్యా షష్ఠీ ద్వితీయాతుల్యా భవే' త్తనుతంత్రము తోడి వివరణము సంగీకరింపరా దని వారిలక్ష్యోపవరణమునుబట్టియే గ్రహింపవచ్చును. కాఁగా నాన్నాం షష్ఠీ ద్వితీయాతుల్యా భవే త్తన్నది యట్లే యవ్యయింపనాసియున్నది. కాన విశేష మగునీ యవ్యయము తత్కర్తచే నుద్దిష్టము గా దనియుఁ దంత్రావృత్తికల్పన మక్కఱ లే దనియు నిశ్చయింపఁదగును.

అట్లే షష్ఠివిభక్తికి ద్వితీయా (తుల్య) విభక్తి యగు నని చెప్పవలసివీరులోఁ జెప్పినవీరు పశ్యంతరూపమునకు ద్వితీయాంతరూప

మగు నని చెప్పట విరుద్ధము. ఇప్పుడు మన నామా మన్నది వర్ణముని మొదటనే గుర్తించియుంటిమి.

ఏ మైనను వజ్రలవారు నీతనుశక్తి యనురూపము లక్షణానుగుణముగ వారింపలే దని గుర్తింపవలసియున్నది.

నీతనుశక్తి యనునీతిరూపములు వారింపబడనలె నన్న సీద్ధివీతియనువర్ణము ద్రుత మనవలె. అటు దీక్షితులముచే దదంతము నకు ద్రు.ప్ర.త సిద్ధించుట నన్యే యని యిం కొకక్షితులము చేరదు. ఈద్వితీయానువర్ణము ద్రుతమే యగుట ద్రుతస్య సర్వత్ర లు క్కని లోపించు గాన నీతశక్తి యనియే యగును గాని నీతనుశక్తి యని యుండదు. (అప్పు డమ్మునకు నువర్ణము నిత్యమా ?)

అయ్యును రామునిగుణము లనునీతివాని ననుసరించి ద్వితీయా నివర్ణకముమూత్రము ద్రుతము గా దనవలెను. ప్రౌఢవ్యాకర్త ద్వితీయా నువర్ణము ద్రుతమే కాని నివర్ణము ద్రుతము గాదని యెంచె ననియు నందుననే దానిన్ అనుచో నివర్ణముపై ద్రుతమును జేర్చి ధనమును అనుచో నువర్ణముపై జూపలే దనియు గుర్తించితిమి. కాని ప్రౌఢ. నువర్ణమే ద్రుత మని యెంచుటచే నివర్ణము ద్రుతము గా దనుకొనుట యొప్పినది. కాని అస్మద్యుష్మద్వాచ్యా దేకత్వైతతోనీపీ యనుచో జెప్పబడిననివర్ణము ద్రుతమే కదా. అహో. దీనిని ద్రుత మని యెంచి నట్లు చెప్పలేము. నే మహాకవి వచ్చితి ననుచో 'నిర్విశ్చ వా క్వచి' త్తనునాధర్వణముచే నివర్ణము రాలే దనెను. (కవిశి. 600) ద్రుత మని యెంచిన నివర్ణము వచ్చినను ద్రుత మగుట స్థిరపరకతలో (వచ్చితి) లోపించిన దనవచ్చు. కావున స్వరపరుషపరకస్థల మేదియో చూపెడివాడే. స్థిరానసానపరకస్థలము బలీయము గాదు గదా. కాగా నీనివర్ణము ద్రుత మని యహో. యెంచలే దనిపించు. కాని యిది

ద్రుత మనుటలోఁ బ్రౌఢ. కభిప్రాయభేద మనవసరమే. అహో. పరేషాం తు అని మైననువర్ణమునుగూర్చి యిట్లు చెప్పెను. నహుషు చ త్రుండఁ బూరుడను - జనకుండ యయాతి ఇత్యాదిశబ్దానుశాసన వచనాదుల్లోఁబో ద్రుతప్రకృతికకార్యం చ సిద్ధ్యతీతి ధ్యేయమ్ (కళివి. 601.) అహో. కూడఁ (వజ్రలవారిపలె) బొల్లునకాశమే ద్రుత మని భావించుటంజేసి తానునేనులలోను సముచ్చయాద్యర్థక నువర్ణములోను నుల్లోపమును జెప్పినట్ల యిటఁ జెప్పెను. ఇటఁ బ్రౌఢ. నువర్ణమే ద్రుత మని యెంచు ననుట స్పష్టమే. పండితుండను అనుచో నువర్ణము ద్రుతము గాఁగఁ గవిని అనుచో నివర్ణ ముట్టిది గా దని ప్రౌఢ. తఁచునా ?

ఏ మైన నీనువర్ణకస్థామున (జనకుండ యయాతి) ద్రు.ప్ర. కార్యమును జేర్కొన్నయహో. నే మహాకవి వచ్చితి ననుచో ద్రుతకార్య మని కాక నివర్ణము రాలే దని యెంచుటనబట్టి నువర్ణము ద్రుత మైనను నివర్ణము ద్రుతము గా దనిన ట్లయినది ఇదేపద్ధతి ననుసరించిన ద్వితీయానువర్ణము ద్రుతమే కాని ద్వితీయానివర్ణము ద్రుతము గా దని (ప్రయోగానుసార మగుట యింకను విశేషము) నిర్ణయించుట కవికాశము గల్గుచున్నది, కాని యప్పక్షమునఁ జిం. నినాలు విధించినచోట్ల నెల్ల నయ్యవి ద్రుతము లగుచుండ ద్వితీయా నివర్ణ మొక్కడే ద్రుతము గాలే దనవలసివచ్చుచున్నది.

అహో. షష్ఠీ భవేదిత్యాదినూత్రము వినించుచు నామ్నాం తిత్పురుషసమాసే యా షష్ఠీ సా హీ ద్వితీయాతుల్యా స్యాత్ రామునిగుణములు రాములగుణములు - వాముదగ్గఱ (కళివి. 597) అనెను. రాములగుణము లనుకూషము సిద్ధింపవలె వన్న సంస్కృత షష్ఠికే (సంస్కృత) ద్వితీయ చేయవలె నని గుర్తించితిమి. అహో.

స్పష్టము చేయలేదు గాని యట్లు చేసే సనుకొందము. అట్టియొడ వనముయొక్క + దగ్గట అనుచో (వన + జన్) వన + ఆమ్ అని యుండ అమ్మునకు నువర్ణము రావలె. రామునిగుణము లయినట్లుగా వనమునుదగ్గట నని కావలదా? అయిన నహో. నువర్ణక మెప్పు డును దఱుచుగా లోపముతోనే వినిపించుచున్న దనెను. అరుదుగ నైనను వనమునున్ అని యుండనగును గదా. లేకున్న నువర్ణమును ద్వితీయగాఁ బరిగణించుటయే వర్ణ మగును. అయిన నహో. రాముని బాణములు రాముబాణము అని నివర్ణకస్థలమున రెండురూపము లిచ్చియు నువర్ణకస్థలమున ద్వితీయైకవచనము లోపించినయొక్క రూపమే యిచ్చే నేమి? ఏ మైన రామునిగుణము అని నివర్ణము గొన్నియొడల నిల్పుచుండఁగా వనముదగ్గట నని నువర్ణముమాత్రీ మెప్పుడును నిల్వకుండుటనుబట్టి నువర్ణము నివర్ణముకంటెఁ గొంతభిన్న మైనలక్షణము గలదిగాఁ దోఁపకమానదు. అదే నివర్ణము ద్రుతము గాకుండఁగా నువర్ణము ద్రుత మగుట యనవచ్చును.

లక్షణము వస్త్రీ భవే ద్వితీయా తత్పురుషసంస్థితానామ్నా నున్న జాలదా? తుల్యశబ్దమువలనిప్రయోజన మేమి? ద్వితీయా తుల్యా వస్త్రీ ద్వితీయాతుల్యా భవే త్తనువజ్జలవారితంత్రోచ్ఛారణ మున నిది యుపకరించునట్లు తోచును. కాని యట్టిసమన్వయము ప్రయోజనవంతము గా దని గుర్తించియున్నారము. వస్త్రీవిభక్తి ద్వితీయా విభక్తివంటియాకారముతో నిల్పు ననిరి. కాని వజ్జలవారను ద్వితీయా విభక్తియే చేసిరి. వస్త్రీకి ద్వితీయయే యగునపుడు ద్వితీయా న్యాయ త్రనక ద్వితీయాతుల్యా యన నేల? అర్థమునకా? శబ్దమునకా?

ఇతరత్ర చ ద్వితీయా యని హేతి న్నటకెన్ అనుతీరుగాఁ ద్వితీయకు ద్వితీయ రాగాఁ ద్వితీయాస్థానిక మగుద్వితీయ తృతీయార్థ

కమే కదా. అట్లే లంకం గలకలం బనుచో సప్తమీస్థానికం బగు ద్వితీయ సప్తమ్యర్థకమే. అదేవిధముగా నిటఁ గూడ రామ + జన్, రామ + అమ్ అనురీతిగా పశ్చి కై నద్వితీయ పశ్చమ్యర్థకమే యగును. కావున ద్వితీయ యైనను నది ద్వితీయార్థకము గాక పశ్చమ్యర్థకమే యగుటకై తుల్యశబ్దము ప్రయోగింప నక్కఱ లేదు. అఁగా నర్థమునకై తుల్యశబ్ద మక్కఱలేదు.

శబ్దము నుద్దేశించియే తుల్యా యనెనా! పశ్చిమీవిధక్తికి, ద్వితీయావిధక్తి చేయటలో నెట్లును భేదము చూప వీలు లేదు. ఇంక నమ్మునలన నేర్పడుశబ్దస్వరూపమునే భేద మే దేని గల దేమో చూడవలె.

రామ + జన్ రామ + అమ్ అనుచో రామునిన్ రామున్ అను రెండురూపములును నిల్చును. అట్లే రాములన్ అనుచోను. కాఁగా నిలవణ్ణములవిషయమున ద్వితీయారూప మట్ల నిలిచి యుండుఁ గావున నటఁ తుల్యశబ్దముప్రయోజన మేమియు లేదు. (ద్వితీయాత్యుత్తర మనుటచే ద్వితీయాంతము గాదు గావున ద్రుతము చేరక రాముని రాము రాముల నిల్చు నన్న నిట ద్రుతలోపప్రసంగ ముండదు. కాని వజ్ఞులనా రిట్లు గాక రామునిన్ అనురీతిద్వితీయాంత రూపమునే నిల్పి ద్రుతస్య సర్వత్ర యని ద్రుతలోపము చేసిరి. అహో. కూడ నిట్లే.)

ఇంక నువర్ణకస్థలమున నీతనుశక్తి యనురీతిరూపములు లేవు గావున నిట్టియెడల నువర్ణకరహిత (అమ్మ లోపించిన) రూపమే నిల్చును గాని నీతనున్ అనురీతి నువర్ణకఘటితరూపములు నిల్వ వన వచ్చు నదియే తుల్యశబ్దమునకుఁ బ్రయోజనము. వజ్ఞులనా రొకచో రుక్ రుగ్ అనురీతిని సంస్కృతమునఁ బ్రథమైకవచనరూపములు

రెండువిధముల నున్నను నందు చర్వ్యరూపములే యనగా కచటత పాంతరూపములే తెల్లనఁ బ్రాతిపదిక లగును. (6:5) గుగ్గ, రాడ్ అనునవి గూడఁ బ్రథమైకవచనాంతములే యైనను నవి తెల్లనఁ బ్రాతిపదికలు గావు. ఈయర్థము నానూత్రమునందలితుల్యశబ్దము (ప్ర)థమైకవచనతుల్యం సర్వత్ర) సాధింపఁజాలుచున్న దనియుఁ జేర్కొనిరి. అట్లే యటఁ గూడ ద్వితీయాంతల్యా యనునొకటి తుల్యశబ్దముచే సీతెనున్ అన్నదియు ద్వితీయాంతరూపను యైనను (అమ్మునకు నువర్ణక మగుట యున్నను) సీతన్ అనునీతిదే (అమ్మా లోపించియే) నిల్చు నని చెప్పకొన్న సరిపడెడిదే. కాని వజ్ఞులవా రట్లును జెప్పలేదు. నిలయెడల నట్లు నియమింపరాకున్నను నవసర మగుటంజేసి నువర్ణకస్థలముల మాత్ర మట్లు గ్రహించినఁ దప్పు లేదు గదా.

కాఁగా ద్వితీయాంతల్యా యని తుల్యశబ్దముచే పష్టి కై న ద్వితీయ లోపించుటయే జరుగు ననియు (హరితమ్మాడు, సీతశక్తి) డుమంతములయెడల మాత్ర మమ్ము లోపింపనిరూపము గూడ నుండు ననియు (రామునిగుణములు రాముగుణములు) శక్తునకు లోపము చెప్పబడనే లేదు గావున శక్తు లోపించురూపము ప్రసక్తియే లే దనియు (రాములగుణములు, హరులతమ్ములు) గ్రహింపవచ్చును. ద్వితీయయం దమ్యస్సు లైనను వ్యవహారములు నిల్చుటలోఁ గలభేదము నుద్దేశించియే తుల్యశబ్దమును బ్రయోగించె నని చెప్పదగును.

ఇట్టియెడల ద్వితీయానినవర్ణములే ద్రుతము లన్నమాత్ర మిబ్బంది యేమి? నినులే ద్రుతము లనటవలన నేతిదంతములద్రు.ప్ర. తకై వీనిపై ద్రుతము చేరిదు.

అందు మొదటిది యయ్యోపము. అయ్యోపవిధానమువలన నాపక్షమున (రాముని) రాము (నీతను) నీత అని యగును ఈపక్షమున నిది ద్రుతాంతములు గామి ద్రు.ప్ర.తకై ద్రుతము చేరిన రామున్ (ని), నీతన్ (ను) అని యగును. అమ్ము లోపింప కున్నట్టి రూపములే యయ్యోపక్షమునను నేర్పడుచుండ నయ్యోప మేల?

అయ్యోపము షష్ఠికి ద్వితీయ యగుస్థలముల నుద్దేశించియే చెప్పబడిన దనెడగును. అలికై ఇందును సప్తమిగాఁ బరిగణించినట్లే రాముగుణములు వసముదగ్గల హరికొడుకు అనుకీతి షష్ఠికి ద్వితీయ యైనస్థలములందలి రాము, వసము, హరి అనుకీతిరూపముల నుద్దేశించియే యయ్యోపము చెప్పె ననుట యుచితమే గదా.

ద్వితీయాంతముగాఁ బ్రయుక్త మగుచో ద్రు.ప్ర.తకై దానిపైని ద్రుతము చేరి రాముని, హరిని, నీతను అనుకీతిగా నగును. షష్ఠికి నగుచో ద్వితీయ కాక ద్వితీయాతుల్యా యనుటచే నమ్ము లోపించినను నిది ద్వితీయాంతము గాదు. (ప్రథమైకవచనతుల్య మ్మని వాక్ అన్నది నామ మైన నది ప్రథమైకవచనాంతము గాదు గదా.) కావున నిది ద్రు.ప్ర.యును గాదు. కావున నందుకై దాని పైని ద్రుతమును జేరదు. సమాసములం దిట్టిరూపమునకై యయ్యోపము చెప్పబడిన నవి గ్రహించిన నది యొకయవరోధము గానేరదు.

ద్వితీయానివర్ణము ద్రుత మనగా రామునితమ్ముఁ డనుచో సమాసమున నిద్రుతము లోపింపవలెను గదా. అప్పుడు మఱల రాము తమ్ముఁ డనియే యగును. అందుకై యయ్యోప మేల? యని విందే హము. అట్లని యాద్రుతము లోపింప దన్న (దలంబ్రా లనుకీతి గా) రాముండమ్ముఁ డిత్యాదిగఁ గావలెను. ద్వితీయానివర్ణకము ద్రుతమే. కాని యిట నివర్ణము ద్రుతము గాదు. తుల్యశబ్దముచే షష్ఠికి

ద్వితీయ యైశ్వర్యమునందలినివర్ణము ద్వితీయవంటిదే గాని ద్వితీయ గామింజేసి యది ద్రుతము గాదు. కావున నీనివర్ణమునకు లోపము ప్రసక్తి గాని ద్రుతకార్యములప్రసక్తి గాని లేదని గుర్తింపవచ్చును.

అట్లయిన వన + జన్, వన + అమ్ వనమునుదగ్గఱ ననుచో నువర్ణమును ద్వితీయవంటిదే గాని ద్వితీయ గామి ద్రుతము గాదు గదా. వనముదగ్గఱ నని యగు టెట్లు? ఇట్లే హరిసికొడుకు. కాని నువర్ణకము రాదగినస్థలము లందును ఇదంతాదులయెడను షష్ఠి కైన అమ్ము లోపించుటయే జరుగునని యింతకుముందే యనుకొంటిమి గదా.

ఈపక్షమున నువర్ణకస్థల నను నమ్మోప మంగీకరింపవలె. అది విశేషమును గాదు. చిం. నువర్ణకమును బ్రత్యేకముగాఁ జేర్కొనలేదు. కాని చిం. చెప్పిన నివర్ణకామ్మోపములనుబట్టి వ్యాఖ్యాత లితరస్థలముల నువర్ణకామ్మోపములను వ్యాఖ్యానించియే యున్నారు గదా. హరి అనురీతి మహత్పులింగములపై నివర్ణకామ్మోపములు చిం.చే సిద్ధముల.

ఇదేపద్ధతిలో రామ + ఆమ్ రామ + శన్ రాముల అని యగుచో నిదియు ద్వితీయవంటిదే గాని ద్వితీయ గామింజేసి ద్రు. ప్ర.తయు నందుకై దానికిఁ బైని ద్రుతము చేసప్రసక్తియు లేదు. అనగా షష్ఠికి ద్వితీయ యైశ్వర్యమున నెచ్చటను ద్రుతస్య సర్వత్ర యను ద్రుతలోపప్రసక్తి లేదు. అందుకే ఆం.సా.ప.బా.స.లోను కవిజ.లోను ద్రుతస్య సర్వత్ర యనుసూత్రమునొద్ద షష్ఠీతత్పురుషములుదాహరింపబడ లేదని గుర్తింపదగ్గును. కాఁగా రామునియొక్క + ఆజ్ఞ - రాము + అమ్ రాము + ఆజ్ఞ, సుమాగమ మై రామునాజ్ఞ ఇట్లు ద్రుతలోపముప్రసక్తి లేమి నొకలాఘవముగా గుర్తింపఁ

దగును. నిజమునకు షష్ఠీతత్పురుషముల షష్ఠికి నెల్లయెడల ద్వితీయ
యగుచుండగా ద్వితీయకుఁ జివర ద్రుత ముండఁగా రాము
నాజ్ఞ యనుచో దానిని లోపింపజేసి సుమాగమమును నిధింప
నేల? రాముతమ్ముఁ డిత్యాదులందువలె నిట లోపింపవలసియుండఁగా
సూరి యెట్లు తలఁచెనాల్పాదుల ద్రుతమునకు లోపము లేమిని సూత్రం
చెనో యట్లే యిటుఁ గూడ షష్ఠీసమాసమునం దుత్తున కచ్చు పర
మగునచుడు ద్రుతమునకు లోపము లే దనుట యచితము గదా.
నకారము నాగమముగాఁ జెప్పవలయుచో నానకారమునే లోపింపఁ
జేయ నేల? కాఁగా షష్ఠ్యా ఉతోఁచి నుమ్మె యనుసమాగమవిధా
నమే షష్ఠీతత్పురుషములందు ద్రుతస్య సర్వత్ర యని ద్రుతలోపము
ప్రసక్తి లే దని స్పష్టము చేయుచున్నది. అది సూరిలక్షణమువంటిదే.
నీచేతిప్రాస ఇత్యాదుల ద్రుతలోపము నది సాధించును. (వినా ల
వర్ణం నోసంధిర్మిత్రతత్సను యోగ్లకి యను వి.వి.వచనము దీనికి బాధ
కము గాఁ గనిపించును. కాని యది వివాదములకు లోనైనది. దాని
విషయము గ్రంథాంతరమునఁ జూతము.)

ద్వితీయానినువర్ణములు ద్రుతము లనుటలో పి. వి. వివో
ధించు నేమో చూతము.

వి.వి. 'సుహతోఽనుస్తు నిల్లక్ స్వా దస్యతస్త్వత్ర సు
ర్భవే త్తన్నభాగము నిరమో సుహతాం లుక్ స్వా త్తనుదాని
యర్థమునె యిచ్చుచున్నది. సుహతోఽనుస్తు నిల్లక్ స్వా త్తనుచోట
తుశబ్దము చార్థక మని వజ్ఞులవాగు లుక్ తు-లోపమును వచ్చు నని
యర్థము చేసిరి, అమః నిః స్వాత్ అమః లుక్ స్వా త్తని
అమ్ముకై నివర్తనను లోపమును వచ్చును.

పివప సస్యతస్త్వత్ర సుర్భవే త్తని నువర్ణము విహితము.
ఇటుఁ గూడ తుశబ్దముచేఁ బాక్షికలోప మగు ననిరి వాచి. (488)

కాని మహత్పుంలింగేతరముల కన్నచో నని తుశబ్దము భిన్నక్రమము నుద్దేశించినదిగాఁ దోచును. అహో. ఇట నువర్ణకము నిత్యముగనే విధింపఁబడిన దని తలఁచుటచేతనే పైని ఉదంతా త్తు అని యదంతములపైనే వికల్ప మన్న నెల్లయెడల నువర్ణక(అమ్)లోపము వాశబ్దవ్యవస్థతో గ్రహింపవలె ననెను.

చిం. మతమునఁ బరిశేషన్యాయముచే నువర్ణమను సాధించి యట దానికి లోపము వికల్ప మనియే యహో. కూడ వివరించెను. నివర్ణకస్థలమున నమ్లొపము చెప్పఁబడుటచే నద్దానిచే నూహింపఁబడు నువర్ణకస్థలమునను నమ్లొపము వికల్పముగాఁ జెప్పట సక్రమమే యనఁ దగియున్నది. అందుకే బా.స.ప్రభృతులు నట్లు భావించి రనఁదగు. అట్టియెడల వి.వి. నువర్ణము నిత్య మని యెంచినదా? కారిక కి ట్లర్థము చెప్పఁదగు. అత్ర - ఈ యాంధ్రమున మహతః తు అమః - మహత్పుంలింగములై నశబ్దములకుఁ బర మైసలమ్మనకు నిః - నివర్ణము అన్యతః తు - మహత్పుంలింగేతరస్థలముల నన్నచో నమ్మునకు నుః - నువర్ణము భవేత్ - అగును. లుక్ స్యాత్ - ఆ (నినువర్ణములగు) అమ్మునకు లోపము వచ్చును. ఇంకను మహతః అమః తు నిః, లుక్ స్యాత్, అన్యతః తు నుః భవేత్, లుక్ స్యాత్ త్రినియు లుక్ స్యాత్ త్తన్నదానిని రెండింటితోడ నన్వయింపఁదగు. కాఁగా నినులగుట వికల్ప మనియు నొకపక్షమున నమ్ము లోపించుటయు నన్వయింపఁదగును.

ఇ ట్టికారికపూర్వార్థము చిం.అభిప్రాయము ననుసరించి దానిని స్పష్టము చేయుచున్నది. తరువాతియర్థము విశేషము.

గ్రంథము (ద్రుత.) 117 పుటలోని రెండవపేరా ప్రమాద పతితమైనది యది తొలగింపఁదగును.

ఇదాదిభ్యస్తు నిత్యం లుగుదంతాత్తు స వా భవే త్తనుసహో. పాతము నట్లే వజ్రలవారును స్వీకరించి ఇతవవర్ణాంతశబ్దములకన్నఁ బర మైనఅప్రత్యయమునకు నిత్యముగా నివర్ణకముమాత్రమే యాదేశ మగు నని, లుక్ తు భవతి - తుశబ్దము చార్థకము. దానికి లోపమును వచ్చు (489) ననిరి. (లుక్ తు భవతి యనుచో వజ్రల వారివిసరణమున భవతి యన్నది యధ్యాహృతము. ఇదా దిభ్యస్తు అనుచోటితుశబ్దము లుక్తు అని పిదపఁ జేర్చి యది చార్థక మనిరి. కాని యదియు భిన్నక్రమమునే దెల్పుచున్న దనఁదగు.) నివర్ణకమే వచ్చు ననుట విశేషము. నిజమునకుఁ బూర్వోక్తము నువర్ణము గావున నువర్ణమే నిత్యముగా నగు ననవలెను. కాని యది ప్రయోగ విరుద్ధము. అందుకే నివర్ణక మని యందురు. ఇది నిత్యముగాఁ జెప్పచో లుక్ - అని లోపము నేల చెప్పెను ? లోపమును జెప్పఁ బోవుచు ముందు నిత్య మ్మనుట యుచితము గాదు గదా.

నివర్ణకమును (అమ్ము) లోపించుచున్నది యట నిత్య మని చెప్పెనా? ఇట నిత్య మున నేల ? 'ఇందలినిత్యశబ్దము నువర్ణకాత్మ్యంతా భావమును బోధించు నని యెఱుంగునది' (489) యనిరి. నిత్యశబ్దము ప్రయోగించుటవలన నిది ప్రయోజననూ? అయిన నిత్య మున కున్న నువర్ణము వచ్చెడిదా? మహత్స్వంలింగేతరములకు నువర్ణకముతో చాటు నివర్ణకము ను వచ్చునా? అట నిత్య మునలేదు గదా. నివర్ణ మగును. దానికి లోప మగు నని నిత్యశబ్దము లేకుండఁ జెప్పిన నిట నువర్ణకము వచ్చెడి దనుట సరి కాదు. కాన నిత్యశబ్దమునకు వజ్రల వారు చూపినప్రయోజనము సమంజసము గాదు. అది వీరును గుర్తించి రని తరువాతివారిచూటవలన గ్రహింపవచ్చును. పరిశీలిం పుగా నిత్యమ్ అనుచో నిత్యమ్ అనుపాతము గ్రంథకృతభిప్రేత

మనుట లెస్స' (489) యనుటలో నిత్యపాఠము వారియర్థముతో సముచితముగా లేదని, దానికి వారు చూపినప్రయోజనమును సరిగా వని వారే గుర్తించి రసవచ్చును. ఏ మైన నిత్యమ్ లేదా నిత్య మ్మని వజ్ఞులవారు సాధించుహరినిన్ అనురీతిరూపములు కేవల సుసాధారణములు. అట్టివానిని సాధారణముగా సాధించుట యొప్పుదు గదా.

కావున నిత్యముం దనుకొన్నట్లుగా ఇదాదిభ్యస్తు నిత్యం లు క్కని యమ్మనకు నిత్యముగా లోప మగు ననుట యొప్పును. నిత్యలోపముచే హరి అనియే యుండును గదా. అనగా నిది ద్వితీయాంత మగునపుడు దుర్బితప్ర. కావునఁ జివర దుర్బితము విధింపబడమి నన్యే యని నిద్రుతము చేరి హరిని అని యగును. అమ్ము లొపించినను నన్యే యని నిద్రుతము చేరునపుడు నివర్ణమే నిత్యముగా నగు ననక యమ్మోపము చెప్ప నేల యని సందేహము

హరి యనుచో మహత్స్వంలింగము గాన హరిని అని నివర్ణక మగును. కాని గిరి అనుచో నమహత్త్వ గావున నువర్ణక మై గిరిను కావలెను గదా. ఇట్లే చైను పైను శ్రీను మొ॥ అట్టియెడల నిత్య మ్మనుట యెట్లును గుమరదు. వజ్ఞులవా రూహించినట్లు నిత్య మ్మని యుండవలె. నిజమునకుఁ బూర్వోక్తము నువర్ణ మగుటచే హరి మొదలగువానిపైఁ గూడ నువర్ణకము నిత్యముగా నగుటయో యమ్మోపము నిత్య మగుటయో చెప్పవలె. ఇటు నమ్మోపమును జెప్పటయే యచితము గదా. నిత్య మ్మని హరిని, గిరిని అని సాధించిన నొప్పునా? రాముని రాము అనుచో నమ్మోపము షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత యగు స్థలము నుద్దేశించిన దనుకొంటిమి. ఇటు హరినితమ్ము డని యుండదే.

ఇదాద్యంతములయెడల షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత యగు సందర్భమున హరితమ్ముడు గిరికూతు రనురీతిగా నివర్ణరహితరూప

ములు మాత్రమే నిల్చుచున్నవి. కావున రామని ఇత్యాదులందువలె నిట నివర్ణస్థితి కనకాశమే లేమి నమ్మోపము నిత్యముగాఁ జెప్పఁబడిన దని గ్రహింపవలెను. షష్ఠీకి నచ్చుచోట నమ్ము లోపించినను నది ద్విత్వీయాతుల్యమే కాని ద్విత్వీయాంతము గామి పైని ద్రుతము చేరదు. ద్విత్వీయాంత మగుచో ద్రుతప్ర. కావున ద్రుతము విధింపఁబడమింజేసి యనేయని ద్రుతము చేరఁగా హరిని గిరిని అని యగును.

అయిన నీతనుశక్తి ననముషగ్గఱ ననురీతిస్థలముల నువర్ణకమును నిల్పుట లేదు గదా? అట నుర్భవే త్త్రని యేల విధించెను? ఇదాదులపై నలెనే మహాత్పుంలంకేతరస్థలములను నమ్మోపమే నిత్యముగా నగు నని యేల చెప్పఁడు? అని సందేహము. నిజమున కట్లే చెప్పవలసియున్నది. కాని యట్టియెడల నువర్ణము రావగినచోట్ల నెల్ల నమ్ము నిత్యముగ లోపించు ననవలె. అట్టిచో నువర్ణము నిల్చుచోటే యుండదు. మఱి కూర్చులననయో భవే ద్విత్వీయా తు అని నువర్ణమును ద్విత్వీయగాఁ జెప్పట వ్యర్థము గదా. కాఁగా ద్విత్వీయగాఁ బరిగణించుట స్థానక నగుబకై నువర్ణకము నచ్చటను జెప్పవలసినదే. నీతనుశక్తి వనముషగ్గఱ అనురీతిగా షష్ఠీకి ద్విత్వీయాతుల్యత యగుస్థలముల నుద్దేశించి యమ్మోపము ననసరమే. ఇందుకై నువర్ణకామ్మోపములు రెండును జెప్పఁగా షష్ఠీకి ద్విత్వీయాతుల్యత యగుసందర్భమున నమ్ము (లోపించినరూపమే) లోపించుటయే యుండు నని తుల్యశబ్దముచే గ్రహింపఁపగును.

రామునితమ్మ (రాములేమ్మ) డనుచో నువర్ణము నిల్చుట ననుసరించి యట నమ్మునకు నివర్ణము చెప్పఁబడిన దనియు సందుకై నివర్ణమును ద్విత్వీయగాఁ బరిగణించుట యనవశ మనియు గ్రహింపవచ్చు. రాముని అనుచో నివర్ణము ద్విత్వీయగాఁ జెప్పట ననుసరించి

సీతను అనుచో నువ్వర్థము చెప్పి చిం. నువ్వర్థమును ద్వితీయగాఁ జెప్పిన
దని యూహింపవచ్చును, ఇంకను జిం. హరిని హరి అని నివర్ణము
నమ్మోపము నుద్దేశించి రాముని, హరిని, సీతను అని ద్వితీయంత
ములను దీక్షించె ననఁదగు. గిరి ఇత్యాద్యమహదిదంతాదులపైని జిం.
ననుసరించి నువ్వర్థము రా వీ లుండ నట్టివానిని గూడ నుద్దేశించి
వి.వి. ఇదాదులపై నమ్మోపముమాత్రమే చెప్పియుండు. అహో.
ఈభాగమునుమాత్ర మిట వివరింపకుంటుకుఁ గారణము స్పష్టము గాదు.

ఉదస్తాత్తు స వా భవే త్తనుదానికి వజ్రలవారు చెప్పిన
యర్థముంగూర్చి యింతకుముందు చూచితిమి. సః - అమ్మోపము
(ఇదాదులపై నిత్యముగా నగునది.) ఉదస్తాత్తు ఉదంతములపై
సన్నచో వా భవేత్ - వికల్పముగా నగును. ఇచ్చోటితుశబ్దముచే
మహత్పుంలింగము లై నయదంతములే గ్రహింపఁదగును. (లేదా
వాశబ్దమునకు మహత్పుంలింగేతరము లిట గ్రహింపఁబడ నని వ్యవస్థ
చేసికొనఁదగును.) దీనివలన మహత్పుంలింగేతరములకు నన్యతస్త్వతీ
నుర్భవేత్ లుక్ స్యా త్తని వైకల్పికలోప ముదంతానుదంతములకు
నెల్ల (పూర్వోక్తనిత్యలోపస్థలములఁ దప్ప) నగు నని గ్రహింపవచ్చును.

మహత్పుంలింగములకుమాత్ర మిట్లు చెప్ప నేల? మహతోఽ
మస్తు నిభవేత్ లుక్ స్యా త్తని వైకల్పికామ్మోపము పూర్వసిద్ధము
గాదా? కాన నిది వ్యర్థమే. అయ్యుచు నిది పైని మహత్పుంలింగములకుఁ
జెప్పినయమ్మోపము మహత్పుంలింగముల కుదంతములకే యని నిను
మించును. అనుదంతము లగుమహత్పుంలింగములపై నమ్మునకు లోప
మసలు లే దని గ్రహింపవచ్చును. మగని వన్నె కాని అనుకీతిగా
నివర్ణక మగుట నిత్యము. మగనిమాట ఇత్యాదిస్థలముల మగమాట యను
కీతిరూపములు లేకుండుట స్పష్టమే గదా. సవిత్పవిధాత్మమాం

ధాత్యశబ్దములకుమాత్ర మనుదంతముల యైనను తా వృథా రమేశ సమా యని యీశసనుత్యవిధానము ననుసరించి యీశుని ఈశు అనుకీర్తిగా విధాత్యని విధాత్య అని యగును. విధాత్యనానతి, విధా త్యనియానతి మొ॥

డుశభావశక్తిమున సర్వత్రోదోతోః అని వువర్ణ మగుపక్ష మున శంభు మొ॥ మహత్పులింగము లైనను సువర్ణకమే యగును. వనము మొ॥ వానివలె.

కాగా వి.వి.లో ద్వితీయానిమలు దు) తాలు గా గుర్తి పవచ్చు.

అయిన సూరి డునుదంతములయెడ రామునిని రాముని మగ నిని అనుకీర్తిగా సాధింపగాఁ జిం.,వి.వి.లు రాముని మగని అని మాత్రమే సాధించిన ట్లయినది. సూరికి ముందు తె.వ్యా. కూడ సీరూపములను జిం , వి.వి.లవలెనే పై నట్లు చూపినది. బా.స.ప్రభృతి వ్యాఖ్యలు నిట్ల నిరూపించినవి. మహతో నీతా - టాడా యనుచో సమాదా యని చెప్పవచ్చు. ఏకారణముచేతఁ గాని చిం. ప్రణాళిక భిన్న మైనది.

మగని + చూచెను. మగఁ జూచె సనుకీర్తి సపరూపము లేర్పడవలసినచ్చుమాట యధార్థము. మహత్పులింగేతరములకు బహు వచనపరకతిలో లాగముమునలె బాలురిచేత నిత్యాదుల రత్వమునలె నిది చిం. (వి.వి.)లో చనుక్ష మనుటయే లెస్స. రాముఁ జూచెను రాముని జూచె సనుకీర్తిని సాధ్యముల. కాని రామునిని జూచె నిత్యా దులు గావు. అయ్య సతనిం బరమపావను అని చూపినయహో. నన్న పార్శ్వనిని దిక్కు - అన్నది సాధువు గా డనుట విచార్యమే. మగనినిగుణము లనుకీర్తిగాఁ గాని మగగుణము లనుకీర్తిగాఁ గాని పక్షికి

ద్వితీయాతుల్యత యగునందర్భమున లేక మగనిగణము ననుసరిగ
మాత్రమే యంట ననుసరించి మగని అనియే ద్వితీయాంతరూపము
చిం. (వి.వి.) సాధించె నని గుర్తింపవచ్చును.

మగనిని అనురీతివానిని వజ్రులవారు సాధించిరి నబ్బిదుకస్య
డోః స్థానే నిర్మిత్య ముపతిష్ఠతే యనుకారికచే నేకాదులకు కావ్యత్వ
సాంతాదులకును ద్వితీయాద్యేకవచనపరకత్వమున నివర్ణము నిత్య
ముగా నగు నని వివరించిరి. (492) ఈకారిక నేకాదులయెడ నుపయో
గించుట ట్లుండగా దీనివలన మగనినిన్ అనురీతిరూపములు వీరు
సాధించిరి. రాముని జూచె నన్నట్లు మగనినిం జూచె ననురీతిరూప
ములు సాధింపఁబూనుట విశేషము. వన్నె కానిని అనురీతిగ మాత్రమే
వి.వి. సాధించె ననుట పూరితమృత మగుమార్గము గృహ. ద్వితీయా
ద్యేకవచనపరకతలో నువర్ణము నిత్య మగుటచే వన్నె కానిచిన్న
లగుచో (నీతమత క్తి వలెనె) వన్నె కానిని చిన్నలనియుఁ గావలె. వన్నె
కాని + అమ్మ అనుచో నిట నామ మిద్దంత మైనది. గావున ఇదాది
భృస్తు నిత్యం లుక్ అని అమ్ము లోపించును. హరి + అమ్ అనుచో
పలె. కాన వన్నె కానిచిన్నె లనియె యగును. ద్వితీయాతుల్యము
గాక ద్వితీయాంతమ యగునపు డీనివర్ణముపై నన్యే యని ద్రుతము
చేరి వన్నె కానిని అని యగును. నివర్ణకప్యార్థహుళ మవస్తా త్తనుచో
పలె నీనివర్ణము ద్రుతము గాదు గావున ద్వితీయాంతము గాన దు).
ప్ర.త్యకై- ద్రుతము చేరుట యొప్పచున్నది. హరి ఇత్యాదులయెడ
హరిని అని మాత్రమే కాగా నిట శబ్దమునకు నివర్ణవిధానమువలన
వన్నె కానిని అని యగుచున్నది.

‘లవర్ణకాదులపై ద్రుతమును విధింపనిచిం., వి.వి.లు ద్వితీయ
యందుమాత్రమే నినులు ద్రుతములుగా ద్రుతమును జెప్పటను

గూర్చి సందేహింప నక్కర లేదు. భూతతథర్థార్థముల బ్రథమైక
వచనలోపమునూత్రము చెప్పిన చిం. ఉత్తమపుష్కలవచనముగా
నుద్రుతమును విధించినది గదా. డుడివర్ణా చ నాస్త కౌ యన్నవి.వి.
తథర్థార్థమున డిడులు ద్రుతాంతములుగాఁ జెప్పినది గాని ప్రథమైక
వచనస్థలమున డిడులు లేనపుడు ద్రుతాంత మగుటను బ్రస్తావించలేదు.
భూతార్థేచాపి తస్యైదృశ్యే త్తన్నది గాని ద్రుతమును బ్రస్తావించలేదు.
కాఁగా జి., వి.వి.లు ద్రు.ప్ర.ల ద్రుతమును జెప్పచో నొకవిధ మైన
ప్రణాళిక యేర్పఱచుకొనలే దని గుర్తింపవచ్చు.

ఇట్లు చిం, కి.వి.లలో ద్వితీయానినులే ద్రుతము లనఁదగును.

చిం.,వి.వి.లలో ద్వితీయానినులు రెండును ద్రుతములు గా
వనియుఁ దదంతముల ద్రు.ప్ర.తకై వీనిపై నన్యే యని ద్రుతము చేరు
ననియు వజ్రలవారి మతము. సీతసున్ హానిన్ వన్నెకానినిన్ అను
రీతిగాఁ బ్రయోగప్రసిద్ధములు గాసిరూపము లేర్పడుట ననుసరించి
యది యంగీకారయోగ్యముగా లేదు.

ద్వితీయానువర్ణము ద్రుతము గా దని యెంచినయచో.
అది సాధారణముగా లోపించు నని చెప్పవలసివచ్చెను. సింహమును
వనమును అనురీతిగామాత్రమే సాధారణముగాఁ బ్రయోగము లుం
డుట ననుసరించి యట్టిలోప మంగీకార్య మనక తప్పదు. కాని యట్టి
యెడల ద్వితీయానువర్ణ మెల్లయెడల లోపించి యాగమద్రుతము
నిల్చు ననుటకంటె నువర్ణము ద్వితీయగాఁ జెప్పినచిం.,లక్షణ మెం
తయు సార్థక మగునట్లుగా సింహమును ఇత్యాదులందలినువర్ణమే
ద్రుతమే ద్వితీయావిభక్తి యను టుచితము గదా. కాఁగా ద్వితీయా
నివర్ణమువిషయ ముట్లుండ నువర్ణము ద్రుతము గా దనుట
యొప్పుకున్నది.

ద్వితీయానివర్ణము ద్రుతము గాదు గాని నువర్ణముమాత్రము ద్రుతమే యనియుఁ బ్రౌఢవ్యాకర్తనుతము. నివర్ణము ద్రుతము గాదన్న దానిన్ అని ప్రౌఢవ్యాకర్తయే చూపినట్లుగా హరినిన్ వన్నె కానినిన్ అని కావలదా? అక్క యనుటచే నిదంతములపై మాత్రము మునిత్యముగా లోపించు సవచ్చు. అపుడు (దానిన్ హానిన్ (ని) అనియే యగును. కాని నివర్ణము ద్రుతము గాదంటకు మూలముగాఁ జిం.లో నువర్ణముమాత్రము ద్రుతము గాని నివర్ణ మెప్పుడును ద్రుతము గాదనుట కవిని ఇతాదులనుబట్టి కుదురువది గాను. అయినఁ జిం.లో నివర్ణమును ద్రుత మగుట కలదు గాని ద్వితీయావిధక్తి యగునివర్ణముమాత్రము ద్రుతము గాదనుట సక్రమమే యనఁ గల్గుచో సీమార్గ మవలంబింపవచ్చు. అయిన సీపక్షమునను పక్షి సమాసమున ద్రుతలోప మంగీకరింపవలసియన్నది గాన పప్యో ఉతోఽచి నుమే యని నుమాగమ మేల చెప్పె నట ద్రుతలోపము లేదనియె చెప్పఁజాలును గదా యన్నదానికి సమాధానము వెదుక వలసియేయున్నది.

ఇక ద్వితీయానినువర్ణకములు రెండును ద్రుతములే యనుట కొందఱిచుతము. రాముని రాము అనుకీర్తిగా బా.స. ఉదాహరించిన తీరు ననుసరించి యిది బా.స.మతముగా నెన్నుట దోషము గాదు.

విరాధుని జావ మొత్తై, మహీజాతిను గొనివచ్చె నని ద్వితీయానినువర్ణములే ద్రుతము లని యప్పకవిమతము స్పష్టమే. ఇయ్యది సూరిసమ్మత మగుమార్గ మనుట నిర్వివాదమే. రామునిని అనుకీర్తివానికై నిగాగమమును విశేషముగా విధించెను సూరి.

పద్మలవారు మతినిన్ నిధినిన్ అశ్వత్థామనున్ విశ్వకర్మనున్ గురువునున్ అనువానికి స్థితి లేకపోవుచున్న (490) దని యొకయిబ్బంధిని జూపిరి. కాని యట్టిహరినిన్, వన్నెకానినిన్, సీతనున్ అనుకీర్తివి

ప్రయోగప్రసిద్ధము యగుటను నిరూపింపరైరి. సూరిసమ్మతము లగు హరిని వన్నెకానిని నీతను అనియే సాధారణముగా నెంచుట యెంతయు నుచితము

ఉత్వయుతో ననకాకా యని విధించిననువర్ణమును (భూతాదుతాం పరేషా మి త్తని యిత్వ మందినదయ్య) అస్మద్వ్యష్మద్వాచ్యాత్తని చెప్పిననివర్ణమును గ్రుతములే ద్వితీయానువర్ణము గ్రుత మనక తప్పను. అట్లే ద్వితీ గానివర్ణము గ్రుత మని గుర్తించినచో బదాంతమునఁ జిం నినులు విధించినచోట్ల నెల్ల నవి గ్రుతములే యగుట యన్నది సమానముగ సిద్ధించును.

ఈవిషయమున నింకను సాధక బాధకములు నిశితముగఁ బరిశీలింపఁదగు నని గుర్తించుచు నిప్పటికిఁ జిం, వి.వి.లమతమున ద్వితీయానినులు గ్రుతములే యని స్పష్టముగా నిరూపించినయప్పకీవిమతిము నమంజసమై యామోహయోగ్య మైయున్న దని నిశ్చయింపఁదగును.

సమాసకము - షష్ఠీకి ద్వితీయ :

చిం. షష్ఠీ భవే ద్వితీయాతుల్యా యన్నవిదప నాచ్చిక సమాసములందు లోపశ్చ విభక్త్యాదేశ్యభేష స్వా త్సమాసకాజ్ఞేషు అని విభక్త్యాదిలోపమును జెప్పింది. సాంస్కృతికాచ్చకిమిత్రసమాసములలోఁ దెలుఁగున సాంస్కృతికమిత్రసమాసములందు షష్ఠీకి ద్వితీయాతుల్యత యగును. సమాసకములందు షష్ఠీకి లోప మగునా? ద్వితీయాతుల్యత యగునా?

అ.లో. లోపశ్చ యనుసూత్రమునొద్ద వేల్పుదొర కైదువు దారి ఇత్యాదౌ విభక్తిలోపః (కవిశి. 643) అనె. వేల్పు(ల)యొక్కదొర యనువిగ్రహము ననుసరించి యిట షష్ఠీవిభక్తి లోపించినది. అంతకు ముందు షష్ఠీ భవేద్ద్వితీయాతుల్యా యనుసూత్రమునొద్ద

సహా. — శంభునిచేయవలసిన ముదగ్గట కొండలరాయడు ఇత్యాది (597) అనెను. ఇందుఁ గొండలరాయఁ డన్నది సమాసకము. కొండల యొక్క రాయఁ డనువిగ్రహముచొప్పున నిట పఠికి ద్వితీయాతుల్యత యైన దన్నిమాట. ఇట్లుదాహరించుటలో సభిప్రాయ మేమి? సంఘ పరిచ్ఛేదమున గమనింపవచ్చును.

ద్రుశస్య నర్వత్ర లుక్సమానేషు అనుసూత్రమునొద్ద ‘ముద్దులగుమ్మ ఒకపలకుప్ప వారలనేర్పు ఇత్యాది సమాసకబహు వచనతత్పురుష శ్చాస్త్రోదాహరణమ్. వారిపెంపు వీరిసొంపు ఇత్యాది సమాసకానాం లోపశ్చ విభక్త్యాదేరిత్యనేనై వసిద్ధిః (కవిశి. 314) అనెను. దీనినిబట్టిసమాసములలో పష్టిబహువచనతత్పురుషములందు (కొన్నింట) పఠికి ద్వితీయాతుల్యతయే యగు ననియు పఠ్యేకవచన సమాసకములందుమాత్రము విభక్తిలోప మగు ననియు సహా. యభి ప్రాయము గుర్తింపవచ్చు. పష్టి భవే త్త్రైచమాత్రమునొద్ద కొండల రాయఁ డని బహువచనతత్పురుషమును లోపశ్చ యనుసూత్రము నొద్ద వేల్పుదొర కైదునదారి యని పఠ్యేకవచనసమాసమును జూపుట తదనుగుణముగ నున్నది. ఇట్లు భేద మేర్పడుటకుఁ గారణ మేమియో యహా. స్పష్టము చేయఁ డాయె.

అందుకే కాఁబోలును నష్టలవారు “పష్టి భవే ద్వితీయా తుల్యేత్యాదిసూత్రముచొప్పున నన్నచో సాంస్కృతికమిత్రసమాస ములే కాక ఆచ్ఛికసమాసములును ధారాళముగా నేర్పడు (1161, 1167) నని పఠ్యేకవచనసమాసములందును ద్వితీయాతుల్యతను జూపిరి. విభక్తిలోపము గాక పష్టిసమాసకములందు ద్వితీయాతుల్యత యేల చేయవలెనో కారణము వినరించిరి. ‘తమ్మునికొడుకు వేల్పుల దొర విభక్తి పరం బగునవుడు ప్రకృతికి విధింపఁబడినవిలు విభక్తి

సంబంధులు గాక ప్రకృత్యవయవము లగుటంజేసి వానికి లోపము రావన్న గాణను నిరసించుచు వీరు 'ఇది సరి కాదు. అలౌకికవిగ్రహవాక్యములోనే సమాససంజ్ఞ కల్గగా నట్టిసమాసరూపప్రాతిపదికమున కవయవము లగుసుబ్విభక్తులు లోపించుటచేత నిలలు వచ్చుటకుఁ బ్రసక్తిలేదు. (1160) అని పై.గాణ. ఉదాహృతులు షష్ఠీ భవేత్తను సూత్రమునకే గాని లోపశ్చ సూత్రమునకుఁ గా వని తేల్చిరి.

కాని వజ్రలవారే నిలలు నిలువనిషష్ఠీసమాసములందు ద్విత్వీయాతుల్యత చేసికట్లు గానరాదు. గాణ. చెప్పినది తప్పన్న వీరు 'వేల్పు + ఆమ్ + దొర + సు అనుసమాసరూపప్రాతిపదికావయవము లగు ఆమ్, సు అన్నవి లోపింపగా వేల్పుదొర అని మిగులను (1160) ఇట్లే కన్ను + ఓస్ + కవ + సు అనువిగ్రహమున సుబ్విభక్తులు లోపింపగా కన్నగవ అని సిద్ధించు (1161) సరి. షష్ఠీభవేత్తన్నది ధారాళముగా నాచ్చికసమాసములయొడఁ బ్రవర్తించు నన్నవీ రిట్లు ధారాళముగ విభక్తిలోప మెట్లు చేయఁగలిగిరో.

అలౌకికవిగ్రహము నందే సుబ్విభక్తులు లోపించుటచే తమ్ముకొడుకు, సనదండ, వేల్పుదొర యగు (1161) నన్నవీరు తమ్ము అని యాప్రాతిపదిక యదంత మని యొంచి రనిపించును. కాని తమ్ము యని యది యదంతమే యని సూరిమతము ననుసరించి గుర్తింపవలసి యున్నది. కృతోత్కం బగుసంస్కృతనామంబు సంబుద్ధిజ్ఞునకు లోపంబు విభాష నగు ననుసూత్రవివరణమున సూరి 'సంస్కృతనామంబున కనుటంజేసి ఓతమ్ముడ ఓబల్లిదుడ ఇత్యాదులందు లోపంబు లేదనెను. ఇటఁ దమ్ము అని నామ మదంత మగుచో సంస్కృతనామంబునకున్నను గృతోత్క మనుటంజేసియే (యది కృతోత్కము గామి) దుజ్లోపము లేదు గదా. సంస్కృతనామం బనుటవలన లేదను టెట్లు

గురుసును. ఆ ట్లనుటచేతనే తమ్ముడ బల్లిదుండ అనుచో నానుములు కృతోత్కములే యనియఁ గాని సంస్కృతములు గామింజేసి లోపము రాలే దనియు సూరియభిప్రాయము స్పష్టము. ఆచ్చికమునకు, (తమ్ము) సంస్కృతత్యు మైనప్పటికిని (బల్లిద) సంస్కృతము గామి డుజ్జో పము రాలే దని భావము. తమ్ము అన్నది కృతోత్క మన్నఁ బ్రాతి పదికము తమ్ము యని యదంతమే కదా. వజ్రులవారును కృతోత్కం బగు - ననుసూత్రమునొద్దఁ దమ్ము అనుదానింగూర్చి ప్రస్తావింపలేదు గాని యంతకు ముందొకచోఁ అట్ల తమ్ము పగతే మున్నగువాని కుత్వడుజ్జులు వచ్చు (493) చనిరి. అనఁగా సీప్రాతిపదిక మదంతమే యని వారును గుర్తించి రనవచ్చు.

కాఁగా నిట తమ్ము + జన్, కొడుకు + ను అని యుండ, విభక్తి లోపించినఁ దమ్ముకొడు కని యగునే గాని తమ్ముకొడు కని గాదు. కాఁగా విభక్తిలోపముచేఁ దమ్ముకొడు కని యగు ననుట ప్రామాది కము. అనఁగా దమ్ముకొడు కని కావలె నన్నను వష్టికి ద్వితీయా తుల్యతయే చేయకతప్ప దని చెప్పవలెను.

కాఁగా వజ్రులవారు వష్టికి ద్వితీయాతుల్యత ధారాళ మనిచే కాని యెచ్చట విభక్తిలోపము? ఎచ్చట ద్వితీయాతుల్యత? అనఁగా సమాసకములందుఁ బూర్వపదము ప్రాతిపదికతోఁ గేసలము సమాస మైనరూపముతో నిల్చియున్నపు డట విభక్తి లోపించు ననియ, నట్లుగాక ప్రాతిపదిక ముత్వము ని, ల మొదలగువికృతు లతో నిల్చిన నట వష్టికి ద్వితీయాతుల్యతయే కాని విభక్తిలోపము గా దనియు వారివివరణమార్గము ననుసరించి చెప్పవలె. ఇట్టివిర్ణయ మునకు లక్షణమున నేమి యాధారమో వారు స్పష్టముగాఁ జెప్ప లేదు. అహో. కొన్నియెడల విభక్తిలోపమును గొన్నియెడల ద్వితీ

యగుచేయ నజ్ఞువా రట్టిచోట్లనే చేయకున్నను షష్ఠీతత్పుగుప సమాసకములందును రెండుమార్గములు వనునరించిరి.

ప్రాతిపదికపటియాకృతితో నిల్చినను సమాసకములందు షష్ఠికి ద్వితీయాశుల్యత చేసిన నిబ్బంది యేమి? వేల్పులదొర యనుచో నెల్లు ద్వితీయ యైనదో యట్లే వేల్పుదొర యనుచోఁ గూడ ద్వితీయ యైన దనఁ జగును గదా. సీతనుశక్తి యెల్లు వారిచికోనిరో యట్లే వేల్పుదొర యన్నదియు వారింపఁగలరు.

సమాసములందు షష్ఠికి ద్వితీయాశుల్యత! చేయ నేల యన్నది ప్రశ్న. తమ్మునొడుగు ననలపండ (తమ్మునొడు కనుచో నుత్వము) - అనుచో నలొకికవిగ్రహమున సుబ్బోపముచే సిద్ధిపపు గాన షష్ఠికి ద్వితీయ చేయవలె నని యొకహేతువు చూపిరి. అనఁగా నిట ముఖ్య మైనయంత నులొకికవిగ్రహమును సంస్కృతవిభక్తు లోపమును. అట్లు గాక తెలుఁగువిభక్తులు లోపించు నన్నఁ బ్రకృతి సంబంధిషకృతులు నిలిచియుండుఁ గాన నన్నిడు ద్వితీయాశుల్యత యొక్కర లేదు.

స్వప్రము చేయకున్నను వహో.కూడ నజ్ఞులవారినంటి యభిప్రాయమే కల్గియుండెనా? ముద్దులగుమ్మ యనుచో ద్వితీయా శుల్యత యగు ననె. లోపశ్చ యనుమాత్రముచే సంస్కృతవిభక్తికే లోపము చేయవలె గాన ముద్దు + ఆమ్ + గుమ్మ . సు అనుచో విభక్తులు లోపింపఁగా ముద్దుగుమ్మ యగును. అనఁగా విభక్తి లోపమువలన బహువచనసమాసకము నేకవచనసమాసకమువలెనే యగును. కావుననే బహువచనస్థలమున షష్ఠికి ద్వితీయాశుల్యత యగు ననె నన్నమాట. అట్లున తమ్మునిమాట మగనియానతి

యనుచో తమ్ముమాట మగయానతి యని కావలదా? పశ్యేకవచన సమాసములందును విభక్తిలోప మెల్లెడలఁ గూడురు తెల్లు? అయిన నట్టివాని నహో. ఉదాహరించినట్లు గానరాదు. కావున నిపి యాతిని దృష్టికి రాకపోవుటచే బహువచనస్థములనే ద్వితీయాతుల్యతను బ్రస్తావించె ననియు తమ్మునిమాట యనురీతిని స్ఫురించిన వజ్రలవారివలె నేకవచనసమాసకములందును ద్వితీయాతుల్యత చెప్పెడివాఁడనియు నూహింపవచ్చునా? శంభునిచెలువ యనురీతివాని నిట సుదాహరించిన యహో. సమాసకములం దట్టివానిని మఱిచె ననవలసివచ్చుట విశేషమే.

ఇంక బహువచనసమాసకములందును వారిపెంపు వీరిసాం పనుచో విభక్తిలోప మనియెనే కదా. వారియొక్క పెం పనుచో : + ఆమ్ + పెంపు + ను అని యుండ విభక్తి లోపించిన నాపెం పని యగునే కాని వారిపెం పగు తెల్లు? వజ్రలవారు వారిమాట అనుచో ద్వితీయాతుల్యత (1167) చెప్పఁగా సంస్కృతవిభక్తులే లోపించు నని యహో. యెంచిన వారిపెం పనుచో విభక్తిలోప మును గాక వజ్రలవారివలె ద్వితీయాతుల్యత చెప్పఁదా? అనఁగా వారియొక్క + పెం పని యుండ యొక్క యనుతెలుఁగువిభక్తి లోపించు నని యెంచినపక్షముననే వారిపెం పని విభక్తిలోపముతో సమాసరూపము సిద్ధించును. తమ్మునియొక్క మాట తమ్మునిమాట యని యవుచు పశ్యేకవచనసమాసకములందు ద్వితీయాతుల్యత గాక విభక్తిలోపమే యగు ననుటయు సమన్వయించు. అట్లయిన వారల యొక్క + పెంపు అనుచోఁ గూడ విభక్తిలోపముచేతనే వారలపెం పని యగుచుండ నట ద్వితీయాతుల్యత యేల చెప్పి ననుదానికి సమాధానము దొరుకుట లేదు.

అనగా, ఈ మండలి చిం.వ్యాఖ్యాత లేరును సంస్కృత విభక్తికే లోప మగు నని యెఱచినట్లు నిశ్చయింపరాకున్నది. మొదటి వ్యాఖ్యాత యగు బా.స. లోపశ్చ - సూత్రవివరణమున వేల్పుల యొక్కదొర వేల్పు(ల)దొర ఇచ్చట షష్ఠికి లోపము. కైదువయొక్క దారి కైదువదారి ఇచ్చటను షష్ఠికి లోప (247) మనెను. అనగా యొక్క యనుతెలుగు విభక్తియే లోపించు నని యెఱచె ననిపించు. అయిన వేల్పులయొక్క దొర వేల్పుదొర యగుటెట్లు? అట్లు గావలె నన్న వేల్పు + ఆమ్ + దొర + ను అని యుండగా సంస్కృత విభక్తులె లోపించె ననవలయును. లేకున్న వేల్పులదొర యని కానలదా? కాని బా.స. యాపిదప 'విభక్తి లోపించినను నిలకు లోపము లేదు' అని యుండగా వావిళ్లప్రతిలో నాపిదప వేల్పుల తేనియింతి రామునిగుణములు రాజు సభ కవులవారలు ఇవి యలుక్స మాసము(247)లని యున్నది. నిలకు లోపింపనియవి యలుక్సమాసము లగునా? విభక్తి లోపించినను అనుచునే యివి యలుక్సమాసము లనుట యెట్లు? రామునిగుణము లనురీతిసాంస్కృతికసమాసములను గూడఁ జూపుటచే నవి షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత యొససమాసములు గావున నలుక్సమాసము లనియు (షష్ఠి లోపింపలేదు గదా.) నట్లే వేల్పులతేనియింతి వేల్పులయొక్క యిత్యాదులందును (రామునిగుణ ములు రాజులసభ అనురీతిగా) షష్ఠికి ద్వితీయ యయ్యె ననియు నెఱచెనా? కాని సంస్కృతవిభక్తులే లోపించు నని యెఱచి నపక్షమున నింతకు ముందు విభక్తి లోపించినను నిలకు లోపము లే దనుట సందర్భపడదు. పైఁగా సమాసకములస్థలమున రామునిగుణము లను రీతివానిం జూపుటయు సమన్వయింపదు. ఇంకను వావిళ్లప్రతిలో సూత్రార్థవివరణమున విభక్తులకు సిద్ధసమాసములందువలెనే లోపము

నచ్చు నని యుంట విశేషము. విభక్తి లోపించిన నిలలు లోపింప వనుటలోఁ దెలుఁగువిభక్తులె లోపించు నని యెంచినట్లును వేల్పుల జేనియాసతి, రామునిగుణము లని నిలలు లోపింపనియట్టి వెలుక్కమాస ములనుచు సమాసకముల సిద్ధసమాసములందువలె విభక్తిలోప మగు ననుటయునుబట్టి సంస్కృతవిభక్తులే లోపించు నని యెంచినట్లును భిన్నాభివ్రాయములు దోచుచు నిది వివాదాస్పద మయినది.

కాని ఆం. సా.ప.ప్రతిలో సిద్ధసమాసములందువలె లోపించు ననుమాట లేదు. విభక్తిలోప మైనను నిలలకులోపము లే దనిమాత్రా ముండఁగా వావిళ్లప్రతిలోవలె రామునిగుణము లిత్యాగులవివరణము లేను. వావిళ్లప్రతిలో షష్ఠీభవే త్తనుసూత్రము వివరింపబడి మలపట్టి కలుములపడఁతి యని సమాసకములు నుదాహరింపబడినవి. కాని ఆం.సా.ప.ప్రతిలో వివరణోదాహృతు లీసూత్రమునకు లేవు. అనఁగా నాచ్చికసమాసములందు షష్ఠీకి ద్వితీయాతుల్యత యగు ననుటకు ఆం.సా. ప.ప్రతి ననుసరించి యెట్టియాధారమును లేదు. ఇంకను విభక్తి లోపించి నను నిలలు లోపింప వని మాత్రమే యుండుటచే ఆం.సా.ప.ప్రతి ననుసరించి సమాసములలోఁ దెలుఁగువిభక్తులే లోపించు ననియే చెప్ప వలె. ఇప్పక్షమున వేల్పులదొర వేల్పుదొర యగు పెట్టు! ఆం.సా.ప. ప్రతిలో వేల్పు(ల)దొర యని లవర్ణకమును గుండలీకరణమున నుంచఁ బడినది.

వేలుపులయొక్క దొర వేలుపుదొర కైదువయొక్క+దారి కైదువదారి ఇట్లు అన్నిటికి విభక్తిలోపము తెలియునది. విభక్తిలోప మైనఁ దదాశితము లైననిలలకు లోపము లే (108) దని కవిజ. స్పష్టము చేసెను. ఇట బా.స.వాక్యములె యుద్ధరింపబడిన వననచ్చు. కవిజ. తెలుఁగువిభక్తులకె లోపము చేసె నని స్పష్టము. అయినను

నిలలకు లోపము రాదని చెప్పచు వేలుపులయొక్క దొర వేలుపుదొర యని చూపుట వింత. బా.స.లో నిట్టివీధి వావిళ్ల ప్రతిలో నున్నది. విభక్తి లోపించినను వదాశ్రితము లగునిలలు లోపింప వనుటలో నిలలు విభక్త్యాశ్రితము లని యెంచుట లోచును. కాని మహతో నితా టాడా యని టాడివిభక్తిపరకత్వమునఁ బూర్వ ముండలిప్రాతిపదికకు వచ్చినవి కావున విభక్తి లోపించినను ప్రాతి పదికాశ్రితము లగుట నొన నున్న బా గుండెడిది. విభక్తి పర మగు నపుడే యున్నను నివి ప్రాతిపదికావయవములే కదా. మారి యందు చేతనే గదా లట్టునకుఁ గా దనఁ గాని నిగాదులకుఁ గా నని వేఱ చెప్పలేదు.

ఇంక విభక్తి పర మగుచుండఁగా నచ్చునవి కావున విభక్తి నిమిత్తకములు. విభక్తిని నిమిత్తముగాఁ జేసికొని నచ్చినయూయవి విభక్తిలోపింపఁగనే లోపింపవలె నని యెంచి కవిజ. ఇట్లు పేర్కొన్నదా? అహో. రాముగుణములు ఇత్యాదౌ విభక్తిలోఁకలపి నోత్పన్న నివృత్తి; అకృతస్యాపాపరిభాషాయాః అనిత్యత్వాత్ తత్ర మానం తు న బహుప్రేహాపిత్యాదిక (కవిశి ౪97) స్థానుట గమ నార్హము. అది యెఱిగియుఁ గవిజ ఇట్లు పేర్కొనఁట పిత.

రాముగుణము లనుచో విభక్తి లోపించిన సుత్వము నివృత్తము గా దనునహో. యభిప్రాయమును బరామర్శించుచు శ్రీరాజే శ్వరశర్మగారు “యథార్థ ములోపించినచో నిక్కడ విభక్తిలోప మున్నట్లు చింతామణికర్త వచించుటయే లేదు షష్ఠికి ద్వివీధియనుట త్వమును దానిలోనిద్రుతమునకు ద్రుతస్య సర్వత్ర లుక్సమాసేషు అనుసూత్రముచేత లోపము గావించి చింతామణికర్త షష్ఠితత్పురుష సమాసములను సిద్ధింపఁజేసినాఁ (కవిశి. ౪98) డనిరి. రాముగుణము

లనుచో విభక్తి లోపించిన దన సమానమున విభక్తి లోపించిన దని యహో. యెంచినట్లు దలచి ఏ యిట్లు పేర్కొనియుందురు. కాని వృత్తికి ద్వితీయాతుల్యతచే రామ + జన్ రామ + అమ్ అని కాగా ద్వితీయాంతరూపము రామున్ అనునది యేర్పడుటకు అమ్ము (లేదా నివర్ణము) లోపించవలెను గదా. (పిదప ద్రుతము లోపించి రాము గుణము లగునది.) సమాన మగుటవలన గాక ద్వితీయాంతరలో అమ్ము లోపించుటచే విభక్తిలోప మైనది గావున దన్నిమిత్తక మైనయత్వము నిల్చుటెట్లని సందేహమున కనకాశ మేర్పడినది. రాముగుణము లనుకీర్తిస్తలములనె కాక రాముఁ జూచె ననుకీర్తిస్తలములందును నీయహో. వివరణము సమన్వయింపవలసిన దని గమనింపదగు. ఇంక నాపరి భాషయే నిర్మూల మని శర్మగారు పేర్కొన్నచూని ననుసరించి అహో. వివరణ మది యనవసర మగు గాక. విభక్తిలోపప్రసంగ ముచితమే.

కాగాఁ దెలుఁగువిభక్తులకు లోపము చేయుపద్ధతియు బా.స. మొ॥ వానినుండియూహింపవచ్చును.

అహో. కూడఁ దెలుఁగువిభక్తులకే లోపము చేసినట్లు గమనించియుంటిమి. (వారిపెంపు) వేలుపులయొక్కదొర వేలుపు దొర యని యగు ననియు ననగా వేలుపు + ఆమ్ + దొర + సు అని యుండ విభక్తిలోపవిధానముచే సంస్కృతవిభక్తియే లోపించు ననియు నహో. కూడ నెంచెనా? వేలుపులయొక్కదొర వేలుపు దొర యనియే యగు గాని వేలుపులదొర కాదు. అట్లు లన్గము నిల్చు ముద్దులగుమ్మ ఇత్యాదుల విభక్తిలోపము గాక ద్వితీయా తుల్యత చేప్పట యందువలననే యనవచ్చు. అది యట్లే యైనను వారిపెం పనుచో విభక్తిలోప మనె గదా అటఁ బ్రాతిపదికము వారి

అని కాదు గదా. ఒకవేళ అహో. తెలుగువిభక్తియే లోపించు నని యెంచినచో కొండలయొక్క + రాయడు కొండలరాయు డని యొక్కలోపముచే సిద్ధించును గాన లవర్ణము నిల్చుబహువచనపక్షి తత్పురుషసమాసకములందు ద్వితీయాతుల్యతయే యగు నని చెప్ప నక్కఱ లేదు.

పక్షి భవే త్తనుమాత్రమునకు బా.స.వివరణము ఆం.నా.ప. ప్రతిలో లేదు. వావిళ్ళ. ప్రతిలోఁ జేరినది. అందు రాముగుణములు రామునిగుణములు కవినేర్పు వనమునగ్గఱ నన్నవి కవిశి.లో (597) వైనవి. బా.స.లో శంభురాణి కవిశి.లో విష్ణురాణి. బా.స.లో మలపట్టి కలుములపడతి యని సమాసము లేకబహువచనస్థలములు రెండు నిట నున్నవి. అహో. చూపినకొండలరాయు డన్నదానివంటిదె యీకలుములపడతి. ఏకవచనసమాసకముల విభక్తిలోపమే యని అహో. తలంప వచ్చులవారు సమాసకములందును ధారాశయాగః ద్వితీయాతుల్యతయే యని యెంచిరి. వచ్చులవారు సంస్కరణము తోడివావిళ్ళప్రతిలోని బా.స వివరణము వచ్చులవారిసిద్ధాంతమున కనుగుణ మైయున్నది. వావిళ్ళ. బా.స.లోనే కైదువదారి యనుచో విభక్తిలోప మైనదనియు మలపట్టి యనుచో ద్వితీయాతుల్యత యైన దనియు భేదము చూపుటలో విశేషమేమియో స్పష్టము గాదు. కవిశి. వావిళ్ళ. బా.స.లోఁ బోలిక గల యీలక్ష్యము తెలుసుండి యెటు చేరినవో.

కాగా నహో. తెలుగువిభక్తులకు లోపము చేయ నెంచిన కొండలరాయు డిత్యాదుల ద్వితీయాతుల్యత చెప్పనక్కరలేదు. (సాధ్యసాంస్కృతికమిశ్రములందును) సంస్కృతవిభక్తులకే లోపము చేయ నెంచిన లవర్ణము నిల్చుబహువచనస్థలములందుమాత్రమే

ద్వితీయాతుల్యత యగు ననుట కుచురదు, తమ్మునిమాట. ఇంకను వారిపెం పనుచో విభక్తిలోపమే యనుట యొప్పుదు. అహో. ఇటు గొంత ప్రమాదపడె నని యేపక్షమున నైనను జెప్పక తప్పదు.

అయినఁ జింకర్త లోపశ్చ యనుసూత్రముచేఁ దెలుఁగు విభక్తులే లోపించు నని యెంచెనా? తేనియొక్క యానతి వారియొక్క పెం పనుచో యొక్కవిభక్తి లొపించిన తేనియానతి వారిపెం పని యగును. కాన నట ద్వితీయాతుల్యత యక్కట లేదు. కాని యదే పద్ధతిలో రామునియొక్క గుణములు రామునిగుణములు రాముల యొక్క గుణములు రాములగుణము అనుకీర్తిగా సాధ్యసాంస్కృతిక మిశ్రసమాసములందు నగును గదా. అటఁ గూడ విభక్తిలోపమే చెప్పఁదగియుండ వస్త్రీకి ద్వితీయాతుల్యత చెప్పుటలోఁ బ్రయోజనము లేదు. సమాసకాంగేషు అనక సమాసాంగేషు అన్నఁ జక్కగా నెల్ల సమాసములకు నరిపోయెడిది. సూరి సమాసములం దిల్లు విభక్తి లోపము సామాన్యముగాఁ జెప్పి తెంతయు సూటియు సుగము నై యున్నది. ప్రయోజనము లేకున్నను జింకర్త భిన్న మగుప్రణాళిక నేర్పఱచుకొనెను గావునఁ దన్మతము భిన్న మనక తప్పదు. కాఁగా సమాసకములందు విభక్తిలోప మనుచోఁ దెలుఁగువిభక్తులకే లోపము చేసిన వస్త్రీ భవే ద్వితీయాతుల్యా యనుసూత్రము వ్యర్థ మగును గావున నట్లని చిం.మతముగాఁ జెప్పరాదు. కాఁగా లోపశ్చ యనుచో సంస్కృతవిభక్తులకే లోపము చేయుట చిం.మతముగా వ్యర్థమై పాదు చెప్పుట సక్రమ మైయున్నది. (వ్యా.సం.స. 1160)

వ్వంద్వబహుప్రీహు లాచ్ఛికములే ప్రసిద్ధము లైనను దత్పురుషసమాసములయొడ మిశ్రసాంస్కృతికములు గలవు. అట విభక్తిలోపము లేదు గదా. సమాసకములంద యైనను సంస్కృత విభక్తులకు లోపము చేయుటలో సమగ్రత కుచురదా?

దొంగయలు కనుచోఁ బ్రాతిపదిక మెట్టివికృతియు లేక సమాసమున నిల్చియున్నది గాన నిట (సంస్కృత) విభక్తిలోపము చెల్లినది. దొంగలయలుకు అని బహువచనమున నెట్లు? దొంగ + భృన్ + అలుకు + సు అని యుండఁగా విభక్తిలోపించినచో దొంగయలు కనియే యగును. ఇట షష్ఠీ లేదు గాన ద్వితీయాతుల్యతాద్రవ్యమై లేదు. కాఁగా షష్ఠీతరసమాసకములలోను బహువచనమున లక్షణము నిలుచుకొనవలె నన్న సీసమాసవిభక్తిలోపమువలనఁ బ్రయోజనము లేదు. ఇందుకై యిట నెట్లేని షష్ఠీ వ్రాసికొని ద్వితీయ చేసికొనవలె. (దొంగభయము.)

ఇట్లే వానినలనియలుకు వానియలుకు అన్నది యెట్లు? ఆ + భృన్ + అలుకు + సు అన్న నాయలు కని గదా కావలె! ఇటఁ గూడ నెట్లే షష్ఠీ చూపవలె.

సమాసకములందే విభక్తిలోప మనుటవలన దొంగయలు కనుచో విభక్తిలోపము కాఁగా నదే యర్థమునందు దొంగభయ మనుచో నెట్లో షష్ఠీ చేసికొని షష్ఠీతత్పురుష మనవలె.

సంస్కృతసంప్రదాయమును దెలుఁగున ననుసరింపవలె నను యత్నమువలననే చిం లో సమాసకముల విభక్తిలోపమును షష్ఠీకి ద్వితీయాతుల్యత చెప్పుట జరిగిన దని గుర్తింపవచ్చును. (ఆతొకక విగ్రహము,) సంస్కృతవిభక్తిలోప మార్గమును విడచి సూరివలె దెలుఁగువిభక్తులకే లోపము చెప్పినఁ జక్కగా నుండెడి దనుట నిజము. కాని చెప్పినలక్షణములనుబట్టి తత్కర్తయభిప్రాయ మెఱుంగవలసి యున్నది గావున లక్ష్యానుగుణముగా బైతీతీసి జెప్పక తప్ప దాయె.

దీనివలన మిశ్ర (ఆబృందము) సాంస్కృతిక (రక్షించు రామఁడు) సమానాధికరణసమాసములందును షష్ఠీతరమిశ్రసాంస్కృ

తికవ్యధికరణసమాసములందును (దొంగభయము) నివర్ణాదినామకృతులు సల్పియుండుపష్టితరాచ్చికవ్యధికరణసమాసములందును విభక్తిలోప కార్యమెట్లు? అన్నది ప్రశ్న మైనది.

లోపశ్చ విభక్త్యాదేశ్యభేషస్యాత్సమాసకాంగేషు అనుచో సమాసకాంగేషు చ శబ్దేషు విభక్త్యాదేః లోపః స్యాత్తేని యస్య యించిన తత్సమిశ్రసమాసములందును విభక్తిలోప మీసూత్రముచే సాధ్యమయి ఆబృందము రక్షించెడురాముడు దొంగభయము మొదలగు రూపము లెల్ల సిద్ధించును. తత్సమిశ్రసమాసకములందును సమాసకములందు నెల్లెడ విభక్తిలోపించుచో సమాసకములను విశేషముగా నుచ్చరింప నేల యని సందేహము. తత్సమిశ్రసమాసములు తత్పురుషములందే కాని ద్వంద్వబహువ్రీహులలో లేవు. కావున సమాసకముల విభక్తిలోపము సాధారణ మైయుండ సితరిము లగు మిశ్రతత్సమసమాసములు తత్పురుషమందే కావున నటనె విభక్తిలోపము గాన నది సమాసకములంతటివిస్తృతిస్థము గాదని సమాసకము లని యుచ్చరించె ననఁదగును.

ఈ పక్షమున పష్టిభవే త్తన్నది లోపశ్చ యనుదాని కపవాదశాస్త్రము కాఁగలదు. కావున వజ్జలవారు పేర్కొన్నట్లుగా నావిధి మిశ్రతత్సమములయందే కాక సమాసకములందును ధారాళముగా వర్తిల్లు ననుట సాధారణ మగును. వేల్పుదొర వేల్పుదొర యనురీతిస్థలము లెల్ల లోపశ్చ యనుదానికిఁ గాక పష్టి భవే త్తను దానికే లక్ష్యము లగును. కొన్ని పష్టిసమాసకములను పష్టిత్యాదివిధికిని మఱి కొన్నింటిని లోపశ్చ యనుదానికిని లక్ష్యములు నేయుట సరికాదు గదా.

(కొంత విశేషముగాఁ గన్పట్టినను) సమాసకాంగేషు చ శబ్దేషు అనునవ్యయమువలన నిం కొకప్రయోజనమును గలదు. రాముని

యొక్క + గుణము అనువిగ్రహముచొప్పున రామ + జన్ గుణ + జన్ అను యంశ లోపశ్చ యని రావలసిన విభక్తిలోపమును బాధించి షష్ఠీభవే త్తని ద్వితీయాతుల్యత కాగా నుత్తరపదవిభక్తి నేమి చేయవలె? అది లోపింపకున్న నీనమాసము ప్రాతిపదిక మగుట యెట్లు? అందుకై సుబోధాత్మప్రాతిపదికయో: అన్నదో ఎఱియేదో యాశ్రయించుటకంటె నీక్షణముచే సాధించుకొను టుచితము గదా. కాగా లోపశ్చ యని పూర్వోత్తరపదములు రెండింటి విభక్తికి లోపము చెప్పుచుండగా షష్ఠీభవే త్తనునపవాదలక్షణము పూర్వపద షష్టికి ద్వితీయాతుల్యత చెప్పుచున్నది గాని యుత్తరపదవిభక్తిగూర్చి యేమియు జెప్పబ లేదు గాన దానికి లోపశ్చ యని లోప మగుటలో భాధ లేదు గదా. ఇట్లు షష్ఠీతిత్పురుషములందుఁ బూర్వపదషష్టికి ద్వితీయ కాగా నుత్తరపదవిభక్తి (లోపశ్చ యని) లోపించును. రామునిగుణ అన్న నమాసము ప్రాతిపదిక మై రామునిగుణము తిత్వాదిగా సిద్ధించుట యుచితముగా నుండును గదా.

ఇట్టియన్వయముచొప్పున మిశ్రితత్వచునమాసములందు (తత్పురుషముల) విభక్తిలోప మగుటయు నివర్ణాదిప్రాతిపదికవికృతులు నిల్చునాచ్చికషష్ఠీతిత్పురుషసమాసములును సాధ్యములు కాగా నింక మిగిలియుండునవి నివర్ణాదిప్రాతిపదికవికృతులు నిల్చియుండు షష్ఠీతరతత్పురుషసమాసములుమాత్రమే. దొంగలయలుకు దొంగల భయ మనురీతివి. ఇవి ప్రస్తుతస్థానముననే సాధ్యము లగుట కవకాశము గాన రాకున్నది.

స్వస్వవిభక్తివికారై ర్బహవ శ్చ యథాయథం సమస్యస్తే యని చిం. పిదపఁ జేర్కొన్నది. ఈ సూత్రార్థమునే విస్తరించి న్నాసెనని వడ్డలవారును జేర్కొన్నది - సంస్కృతాన్ధ్రపదాన్యత్ర సమస్యస్తే యథాతథమ్ శ్రుతిరజ్ఞనమాదాయ విభక్తుప్రవిభక్తిభిః అను వి.వి.

లక్షణము ననుసరించియు నిట్టివి సాధించుకొనఁదగును. పూర్వోక్తములైనదొంగభయము ఆశ్చర్య మనుకీర్తివిస్తేత మిటనే సాధించుకొనఁదగు ననవచ్చును. అప్పుడు సమాసకాశ్లేషు చ శబ్దేషు అని యన్వయింపవలసినయవసర ముండదు. కాని షష్ఠీతత్పురుషములం దుత్తరఙద విభక్తిలోపమున కేట నాధార ముండదు. ఇంకను షష్ఠీతత్పురుషసమాసకములు స్వస్వవిభక్తివికారై యనుదానికి లక్ష్యములై లోపశ్చ యనుదానికి లక్ష్యములు తక్కువే యగును. నష్టలవా రీపక్షమునను షష్ఠీభవే త్తనుదానికి లక్ష్యములుగాఁ జెప్పదురు గాని దాని కాధారము లేదనకతప్పదు. కావుననే సమాసకాంగేషు చ శబ్దేషు అనునన్వయమే యుచితముగాను నిశ్చయింపఁదగియున్నది

ఇట్లు చిం. పెక్కులుగా వింగడించి చెప్పినవిషయ మెల్ల సూరి తెలుఁగువిభక్తులకే లోపము చేయుటతో నొక్కచోటనే సంగ్రహించెను. ఈప్రణాళిక యంతయు సముచితమే యైయుండఁగా దీనిని వష్టలవారు తిరస్కరించు టుచితముగా లేదు. (చూ. ఖ. సూ.)

బహుశః సంస్కృతసంప్రదాయము ననుసరించునభిప్రాయము వలననే కావచ్చును గాని చిం. లోపశ్చ యని సంస్కృతవిభక్తులకే లోప ముద్దేశించినది. అందువలననే బౌపవిభక్తికములు సమాసములందు నగు నవి విశేషముగాఁ జెప్ప నవసరము చింతామణికిఁ గల్గినదనవచ్చు. (ఈసంస్కృతసంప్రదాయము దెలుఁగుసమాసముల సమగ్రముగా సరిపడమింజేసియే షష్ఠీభవే త్తని మొదలుగాఁ బెక్కులక్షణములు చెప్పకొనవలసినవచ్చిన దనియుఁ జెప్పవచ్చును.)

ఏ మైనను లోపశ్చ యనుచో సంస్కృతవిభక్తులలోపము ననుసరించి షష్ఠీ భవే త్తనుచోఁ గూడ సంస్కృతపద్ధికే (సంస్కృత) ద్వితీయాతుల్యత చేయుట సక్రమ మని నిశ్చయింపఁదగియున్నది.

ఇ త ర గ్రంథములు

మూ ద్రి త ము లు

1. ద్రుతస్వరూపాన్వేషణము

(ద్రుతవిషయసామగ్రి-ప్రథమభాగము)

2. ద్రుతకార్యానుశీలనము

(ద్రుతవిషయసామగ్రి) - తృతీయభాగము

3 బాలవ్యాకరణ

వికాసవివేచనము

—*—

అ మూ ద్రి త ము లు

1. అర్థదీపిక

(బాలవ్యాకరణవ్యాఖ్య)

2. బాలవ్యాకరణసూక్తులు

(బాలవ్యాకరణోద్యోత, సంజీవనీ వ్యాఖ్యానుశీలనము)

3. త్రివింగలక్షణశేషము

(ప్రౌఢవ్యాకరణవ్యాఖ్యానవిషయానుశీలనము)

[పి.హెచ్.డి.పట్టమునకై నాగార్జునయూనివర్సిటీకి

సమర్పిత మైనసిద్ధాంతవ్యాసము]